

**EKONOMICKE A SOCIÁLNE SÚVISLOSTI VSTUPU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO EURÓPSKEJ ÚNIE**

PRÍNOSY A RIZIKÁ

Richard OUTRATA a kolektív

Štúdia bola vypracovaná na základe uznesenia a finančnej podpory
vlády Slovenskej republiky

Bratislava 2002

Recenzenti:

prof. Ing. Peter Baláž, CSc.

Ing. Štefan Zajac, CSc.

Štúdia bola oponovaná dňa 3. 7. 2002.

Oponenti:

prof. Ing. Peter Baláž, CSc.

doc. Ing. Peter Mihók, CSc.

Ing. Ružena Vintrová, DrSc.

Ing. Štefan Zajac, CSc.

Dňa 4. 7. 2002 bola štúdia prezentovaná odbornej verejnosti na seminári organizovanom podpredsedníčkou vlády SR pre integráciu Máriou Kadlečíkovou.

Na vydanie pripravil: Ing. Richard Outrata, CSc.

Jazyková úprava: PhDr. Katarína Rybanská

© Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 2002

2. vydanie

Tlač: REPRO-PRINT

ISBN 80-7144-125-2

Autorský kolektív:

Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV:

PhDr. Ľubica Azudová

Ing. Viliam Belko

Ing. Daneš Brzica, PhD.

Ing. Herta Gabrielová, CSc.

Ing. Michaela Gajdošová, PhD.

Ing. Egon Hlavatý, DrSc.

doc. Ing. Jan Iša, DrSc.

PhDr. Vilma Juričková, CSc.

Ing. Mária Kačírková

prof. Ing. Anton Klas, PhD.

Ing. Ľudmila Kormanová

PhDr. Rudolf Kostolanský

Ing. Ján Košta, CSc.

Mgr. Miroslav Kotov

Ing. Karol Morvay, PhD.

Ing. Ivan Okáli, DrSc.

Ing. Richard Outrata, CSc. (vedúci autorského kolektívu)

doc. RNDr. Viliam Páleník, PhD.

PhDr. Boris Petřík

doc. Ing. Peter Stanek, CSc.

doc. Ing. Milan Šikula, DrSc. (gestor štúdie)

Ing. Ivan Šujan, CSc.

RNDr. Milota Šujanová

Ing. Jaroslav Vokoun

Katedra regionálneho rozvoja a geografie NF EU Bratislava:

prof. Ing. Milan Buček, DrSc.

doc. Ing. Jozef Tvrdoň, CSc.

Ing. Dušan Slimák

RNDr. Alžbeta Ivaničková, CSc.

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava:

Ing. Marián Božík

Technická spolupráca:

Iveta Balážová, Oľga Blechová, Mgr. Valéria Cepková, Hajnalka Dejóvá,

Margita Kuchárová, Mária Lacková

OBSAH

ÚVOD	7
PREDHOVOR	11
ČASŤ I	
VÝCHODISKOVÁ EKONOMICKO-SOCIÁLNA POZÍCIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V PRÍPRAVNOM PROCESSE NA VSTUP DO EURÓPSKEJ ÚNIE	
1. Makroekonomický rámec prípravy na vstup a fungovanie Slovenska v Európskej únii	29
1.1. Výkonnosť slovenského hospodárstva pred vstupom do Európskej únie a tempá rastu potrebné na riešenie jeho konvergenčnej úlohy	29
1.2. Udržanie rovnováhy ako základná podmienka dosahovania dlhodobo vysokých temp hospodárskeho rastu	32
1.3. Vnútna a vonkajšia rovnováha, jej súvislosti s ekonomickým rastom	36
1.4. Základné faktory ekonomického rastu	45
1.5. Verejné financie a fiškálna politika	51
1.6. Menová a kurzová politika	54
2. Inštitucionálne prostredie v období pred vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie	59
2.1. Všeobecný inštitucionálny rámec	59
2.2. Inštitucionálne prostredie a efektívne fungovanie podnikovej sféry	62
2.3. Regulácia v ďalších oblastiach ekonomiky	66
2.4. Hodnotenie doterajšieho vývoja v medzinárodnom kontexte	71
3. Konkurenčná schopnosť slovenskej ekonomiky	73
3.1. Makroekonomická dimenzia konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky	74
3.2. Odvetvovo-komoditná dimenzia konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky	87
3.3. Sektorová a odvetvová štruktúra slovenskej ekonomiky	100
3.4. Súčasné disparity v rozvoji regiónov Slovenska	119
3.5. Vzdelanie, kvalifikácia a inovácie ako hlavné faktory rastu konkurencieschopnosti ekonomiky SR v porovnaní s EÚ	129
ČASŤ II	
PRÍNOSY A RIZIKÁ VSTUPU SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO EURÓPSKEJ ÚNIE	
1. Základný rámec analýzy efektov integrácie	151
1.1. Miesto analýzy ekonomických a sociálnych dôsledkov vstupu kandidátskych krajín do EÚ v prístupovom procese	151
1.2. Niektoré metodologické východiská	153
2. Efekty z hlavných kanálov integrácie	157
2.1. Vplyv účasti Slovenskej republiky v colnej únii EÚ na zahraničný obchod s tovarmi a so službami	157
2.2. Zintenzívnenie prílevu priamych zahraničných investícií ako rozhodujúci zdroj rastu kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti ekonomiky	187
2.3. Vplyv voľného pohybu pracovných síl na trh práce v SR	199

3. Rozpočtové efekty integrácie Slovenskej republiky do Európskej únie	209
3.1. Účinky harmonizácie daní Slovenskej republiky s Európskou úniou	209
3.2. Príjmy a náklady využitia predvstupových a povstupových štruktúrnych fondov Európskej únie	219
3.3. Povinné príspevky a odvody do spoločného rozpočtu EÚ	229
3.4. Rozpočtové vyrovnanie priamych platieb v poľnohospodárstve	231
3.5. Zhrnutie rozpočtových efektov integrácie Slovenskej republiky do Európskej únie	233
4. Náklady implementácie štandardov a noriem Európskej únie	235
4.1. Oblasť životného prostredia	236
4.2. Oblasť bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a pracovnoprávne vzťahy	243
4.3. Oblasť dopravy	251
4.4. Oblasť energetiky	256
4.5. Oblasť agropotravinárskeho sektora	259
4.6. Oblasť vnútornej bezpečnosti a ochrany vonkajšej hranice EÚ	263
4.7. Zhrnutie nákladov implementácie štandardov a noriem EÚ	266
5. Vybrané sociálne súvislosti vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie	269
5.1. Oblasť zamestnanosti a nezamestnanosti	269
5.2. Vývoj nominálnych a reálnych miezd	277
6. Súhrnný pohľad na účinky vstupu v hlavných úrovniach ekonomiky	285
6.1. Konvergenčné scenáre makroekonomického vývoja	285
6.2. Scenár možného vývoja sektorovej a odvetvovej štruktúry ekonomiky	300
6.3. Scenáre možných dôsledkov vstupu SR do EÚ na rozvoj regiónov	306
6.4. Pripravenosť podnikov na vstup do Európskej únie a ich očakávania	312
7. Zovšeobecnenie inštitucionálno-právnych prínosov vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie	315
7.1. Princíp ochrany slabšej zmluvnej strany	315
7.2. Princíp ochrany hospodárskej súťaže, a nie súťažiacich subjektov	318
7.3. Inštitucionálna kotva	319
8. Slovensko na ceste do Európskej menovej únie	321
8.1. Európska menová únia – optimálna menová oblasť?	321
8.2. Plnenie kritérií na vstup do Európskej menovej únie	331
8.3. Spory o časový horizont vstupu do Európskej menovej únie	343
Zhrnutie	
1. Ekonomická a sociálna pozícia SR na prahu vstupu do EÚ	351
2. Prínosy a riziká vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie	363
3. Odporúčania pre hospodársku politiku	385
Použité pramene	389

ÚVOD

Slovensko stojí pred využitím jedinečnej, a zrejme neopakovateľnej príležitosti na prekonanie podstatného zaostávania v úrovni jeho sociálno-ekonomického rozvoja za vyspelými krajinami. Reálnym základom tejto šance, a zároveň určujúcim prvkom stratégie jej naplňania je vstup Slovenskej republiky do Európskej únie.

Integrácia do Európskej únie (EÚ) poskytne Slovensku úplne nové príležitosti, ale prináša so sebou aj nemalé riziká. Jedny aj druhé treba poznať a analyzovať tak, aby sa bolo možné na ne včas pripraviť. Na potrebu vypracovať štúdiu, ktorá by sa danou problematikou komplexne zaoberala, upozorňovali už dlhší čas predovšetkým sociálni partneri, ale aj reprezentanti ekonomického výskumu. Podnet na jej vypracovanie napokon dala vláda SR, ktorá svojím uznesením č. 248 z 13. marca 2002 poverila touto úlohou Slovenskú akadémiu vied. V relatívne krátkom čase tak vznikla štúdia *Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ – prínosy a riziká*, ktorú vypracoval Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV.

Ide o typ štúdie s národohospodárskym zameraním. Vzhľadom na veľký záujem o ňu a ohlas, ktorý vyvolala, rozhodli sme sa publikovať ju aj ako monografiu. Jej základným cieľom bolo rozpracovanie relatívne ucelenej vedeckej argumentácie ekonomických a sociálnych súvislostí zdôvodňujúcich existenčnú opodstatnenosť politicko-strategického smerovania SR do EÚ. Na jednej strane objasňuje a odhaduje širokú škálu prínosov, ktorých racionálne využívanie dáva záruku jednoznačnej dlhodobej výhodnosti integrácie SR do EÚ, samozrejme, pri podmienke udržania v podstate doterajšej rozvojovej „kadencie“ ostatných častí svetového hospodárstva. Na druhej strane identifikuje niektoré možné problémy a pravdepodobné, najmä počiatkové, časovo ohraničené riziká, na redukciu, resp. elimináciu ktorých je potrebné sústrediť pozornosť už v prípravnom období.

Uvedenému základnému cieľu boli podriadené nasledovné čiastkové ciele orientované na konkrétny posun poznania a využiteľnosť v predvstupovej hospodárskopolitickej i širšej spoločenskej praxi:

- odhaliť existujúce disparity v ekonomike Slovenska v porovnaní s EÚ na makroekonomickej, sektorovo-odvetvovej a regionálnej úrovni a zdôvodniť kľúčový význam zvyšovania konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky;
- simulovať relevantné scenáre možného vývoja ekonomiky SR a jeho sociálnych implikácií z hľadiska približovania sa k EÚ;
- aproximatívne kvantifikovať predpokladané prínosy a náklady vstupu SR do EÚ a z tohto hľadiska prispieť k argumentácii nevyhnutnosti niektorých prechodných období;
- charakterizovať adaptačnú pripravenosť podnikovej sféry na podmienky integrácie SR do EÚ a načrtnúť jej ďalšie smerovanie;
- v záujme aktualizácie strednodobej hospodárskej politiky poskytnúť námety na zmiernenie integračných rizík a vytváranie vhodných podmienok na využívanie výhod integrácie;
- poskytnúť východiskovú integračnú orientáciu a inšpiráciu na rozpracúvanie odvetvových, regionálnych a podnikových štúdií o dôsledkoch integrácie;
- poskytnúť objektívnu argumentáciu na zrealňovanie očakávaní občanov a sociálnych partnerov od vstupu SR do EÚ.

Z hľadiska metodologického prístupu k spracovaniu štúdie je potrebné zdôrazniť, že hoci autori sa pri jej vypracúvaní mohli opierať aj o zahraničné skúsenosti, predsa len jej spracovanie má vo viacerých smeroch pioniersky charakter. Nielenže je u nás prvou prácou tohto druhu, a že je vypracovaná na konkrétne podmienky slovenskej ekonomiky. Bola tu tiež od samého začiatku snaha – tam, kde to bolo možné a opodstatnené – zakomponovať logiku prístupu do príslušného teoretického rámca, prípadne vtiahnuť nové aspekty integrácie tak, ako sa črtajú v súčasných podmienkach integrácie do EÚ, do polohy možného obohatenia tradičného rámca teórie integrácie.

Štúdia je rozdelená na 2 základné časti. Prvá prezentuje analýzu ekonomickej a sociálnej pozície SR na prahu vstupu do Európskej únie, a to z hľadiska makroekonomickej stability, inštitucionálnych reforiem, konkurenčnej schopnosti, sektorovo-odvetvovej, regionálnej štruktúry ekonomiky a hlavných faktorov konkurencieschopnosti.

Druhá časť obsahuje odhad a hodnotenie ekonomických a sociálnych dôsledkov vstupu SR do Európskej únie v relevantných oblastiach ekonomicko-sociálneho rozvoja. Identifikujú sa prínosy (šance) a náklady (riziká), ktoré možno očakávať z hlavných kanálov integrácie (v zahraničnom obchode, v oblasti priamych zahraničných investícií a pri voľnom pohybe pracovných síl), ďalej rozpočtové efekty a náklady súvisiace s implementáciou štandardov a noriem EÚ v zmysle záverov z negociácií SR s Európskou komisiou.

Táto časť poskytuje (na základe scenárov) aj súhrnný pohľad na predpokladaný ekonomicko-sociálny vývoj SR v rokoch 2004 – 2008, a to v agregátnom, sektorovo-odvetvovom a regionálnom priereze. Takisto sa v tejto časti zovšeobecňujú prínosy vstupu pre inštitucionálno-právny systém SR a načrtávajú sa problémy spojené so vstupom Slovenska do Európskej menovej únie.

Osobitnú časť štúdie predstavuje *Predhovor*, ktorý ju rámčuje do širšieho kontextu iniciatív vyvíjaných v prospech efektívneho zvládnutia integračného procesu s cieľom, aby sa všetky subjekty primerane ich postaveniu a sfére pôsobnosti začali vážne zamýšľať nad možnými stratégiami svojej integrácie.

Štúdia je ukončená *Zhrnutím* jej hlavných výsledkov vrátane odporúčaní pre hospodársku politiku.

Autori si uvedomujú, že prezentovaná štúdia nemohla dať vyčerpávajúcu odpoveď na všetky relevantné otázky a že viaceré problémy vyžadujú hlbšie posúdenie. Preto budú povďační za pripomienky a rady odborníkov, ktoré by k tomuto prispeli v ďalšom kole prác.

Napriek tomu predkladaná publikácia iste nájde svoje miesto u tých, ktorí sa odborne zaoberajú problémami integrácie do Európskej únie. Môže však poslúžiť aj študentom vysokých škôl a širšej čitateľskej obci.

Kolektív autorov si dovoľuje v mene Predsedníctva SAV a Ústavu slovenskej a svetovej ekonomiky SAV poďakovať sa predovšetkým podpredsedníčke vlády SR pre integráciu doc. Ing. Márii Kadlečíkovej, CSc., za podporu a vytvorenie potrebných podmienok komunikácie a spolupráce pri spracúvaní štúdie a pri prezentácii jej výsledkov odbornej verejnosti. Kolektív autorov v mene Ústavu slovenskej a svetovej ekonomiky SAV vysoko oceňuje všestrannú podporu prof. Ing. Štefana Lubyho, DrSc., predsedu SAV, pri zabezpečovaní tejto vládnej úlohy. Autori ďalej vyslovujú poďakovanie za spoluprácu PhDr. Silvii Matúšovej, CSc., generálnej riaditeľke sekcie pre európske záležitosti vlády SR. Poďakovanie patrí aj PhDr. Daniele Koribovej, CSc., riaditeľke odboru.

PREDHOVOR

Potreba dosahových štúdií a súradnice ich vypracúvania

Vstup do Európskej únie predstavuje jedinečnú, a zrejme neopakovateľnú historickú šancu, a zároveň existenčnú potrebu, ktorá nemá z hľadiska národnoštátnych záujmov Slovenskej republiky porovnateľnú alternatívu. Fungovanie EÚ ako integračného spoločenstva a vstup do neho je zložitým mnohodomenzionálnym procesom. Z doterajších skúseností vyplýva, že ťažiskový, rozhodujúci vplyv v ňom majú politické, ekonomické a sociálne faktory. Preto je evidentné, že príprava SR na vstup do EÚ znamená historickú výzvu nielen pre vedu, predovšetkým ekonomickú, a pre tvorcov a realizátorov politiky, ale aj pre podnikateľskú sféru, zamestnávateľské i zamestnanecké, verejnoprávne, regionálne a iné zväzy, združenia, inštitúcie a organizácie. Pritom je veľmi dôležitá konštruktívna súčinnosť medzi nimi, založená na princípe participatívnosti, vzájomnom vyjasňovaní záujmových pozícií, rešpektovaní objektívnych trendov, vytváraní vyváženého konsenzu a na jeho dôslednom dodržiavaní a presadzovaní. V konkrétnych podmienkach SR je táto požiadavka umocnená časovým oneskorením prípravy na vstup do EÚ a dobiehaním prvej skupiny kandidátskych krajín. Popri intenzívnej aktivite pri uzatváraní negociačných kapitol s EÚ sa do centra pozornosti dostala aj úloha rozpracovania analýz pripravenosti slovenskej ekonomiky na vstup do EÚ, s tým spojených nových príležitostí a rizík a z toho vyplývajúcich integračných efektov v podobe prínosov i nákladov. Pre tento typ výskumných prác sa začal používať najprv názov *dopadové* a po jazykovednom spresnení *dosahové štúdie*. Vzhľadom na to, že dosahové štúdie majú značne špecifický charakter a že sa u nás nevypracúvali, bolo nevyhnutné tak z metodologického, ako aj obsahového hľadiska vymedziť ich miesto a význam v konkrétnych podmienkach Slovenska. Táto potreba vystúpila ešte viac do popredia počas prác na dosahovej štúdií, keď skúsenosti a početné rokovania spojené so získavaním podkladových

materiálov, poznatky zo seminára k jej zameraniu a predbežným výsledkom, ako aj názory a stanoviská prezentované v masovokomunikačných prostriedkoch odhalili nielen nízku informovanosť a viaceré mýty a ilúzie vo vzťahu k pripravovanému vstupu SR do EÚ, ale aj neudržateľnosť niektorých koncepčných predstáv o fungovaní transformujúcej sa ekonomiky.

Charakter dosahových štúdií, ich miesto a význam

Pri vypracúvaní prvej dosahovej štúdie v SR sa Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV opieral o tri základné zdroje. Prvým boli teórie integrácie, ktoré sprevádzajú a reflektujú doterajší vývoj integračných procesov najmä v EÚ.¹ Druhý zdroj predstavovali analýzy relevantných aspektov slovenskej ekonomiky a účelové komparácie s kandidátskymi krajinami a s EÚ, doplnené o disponibilné údaje o ekonomických dosahoch uzavretých negociačných kapitol. Zahraničné poznatky a skúsenosti z vypracúvania dosahových štúdií tak v členských štátoch EÚ, ako aj v kandidátskych krajinách tvorili tretí zdroj informácií.

Zovšeobecnenie zahraničných poznatkov a skúseností umožňuje vymedziť základné nároky na dosahové štúdie a ich charakter. V najvšeobecnejšej rovine dosahová štúdia predstavuje účelové sklbenie prvkov analýzy SWOT, prognózy a stratégie. Analýza SWOT identifikuje slabé a silné stránky ekonomiky, jej šance a príležitosti, ako aj riziká a ohrozenia v prístupovom procese, spojené so vstupom, ako aj s relevantnými zmenami po vstupe do EÚ. Rozpracovanie variantných scenárov konvergenčnej adaptácie našej ekonomiky a ich predpokladaných účinkov a súvislostí, ktoré sa opiera aj o využitie modelových simulačných prepočtov, predstavuje prognostický aspekt dosahovej štúdie. Završujúcim prvkom či aspektom dosahovej štúdie je explicitné a implicitné odvodenie záverov pre účinnú stratégiu adaptácie ekonomiky a negociačných postupov.

Ďalšou dôležitou vlastnosťou dosahových štúdií je ich viacúrovňovosť a štruktúrovanosť. Vyplýva zo skutočnosti, že do EÚ vstupuje národná ekonomika celou svojou štruktúrou, všetkými jej úrovňami a súčasťami, ktoré si musia nájsť korešpondujúcu

---

¹ K najvýznamnejším patria práce J. Vinera, R. G. Lipseya, J. E. Meada, Ch. P. Kindlebergera, T. Scitovského, S. W. Armdta, H. C. Pehtha, B. Ballasu, P. Tinbergena, E. Heckschera a B. Ohlina, H. A. Ebbersa, R. J. Carbangha, J. H. Dunninga, J. R. Markunsena, A. J. Venablesa, J. Mortensena a S. Richtera.

úroveň, vhodné miesto a účelné funkčné väzby na príslušné prvky a súčasti integračného zoskupenia. To znamená, že popri súhrnnej národohospodárskej dosahovej štúdií je potrebné venovať pozornosť aj vypracúvaniu vhodných foriem čiastkových dosahových štúdií z hľadiska odvetví, sektorov, prierezov, regiónov a podnikov. Tie sú popri samostatnom význame pre príslušnú úroveň a štruktúrnu súčasť ekonomiky dôležité aj ako komponentné štúdie, v zmysle jedného z významných podkladov, ktoré sa syntetizujú v národohospodárskej dosahovej štúdií. A naopak. Národohospodárska dosahová štúdia zase predstavuje pre čiastkové štúdie smerodajný orientačný rámec. Ide teda o interakčné väzby medzi nimi, v ktorých kvalita jedného ovplyvňuje kvalitu druhého.

V súvislosti s vypracúvaním dosahových štúdií si musíme uvedomiť, že sa to netýka len krajín usilujúcich sa o vstup do EÚ, ale že sa vypracúvajú aj v krajinách, ktoré už sú členmi EÚ, ako aj v orgánoch únie z hľadiska integračného spoločenstva ako celku. Pravidelne k tomu pristupujú vtedy, keď vo vývoji ekonomík členských štátov dochádza k významnejším zmenám, alebo keď sa pripravujú zásadnejšie zmeny v mechanizmoch fungovania EÚ. Pripravované rozšírenie EÚ, ktoré bude najväčšie v jej doterajšej histórii, ako aj nevyhnutné reformy dali podnet k vzniku širokej škály rôznych druhov dosahových štúdií a diskusií k nim.

Názorne to možno demonštrovať na príklade Rakúska, kde sa tejto problematike dlhodobo venuje profesionálna pozornosť. Dosahové štúdie tam pravidelne vypracúvajú nielen výskumné inštitúcie, ale aj záujmové zväzy a združenia, odbory, Národná banka Rakúska atď.²

V členských štátoch EÚ sa venuje veľká pozornosť nielen skúmaniu vplyvu jej rozšírenia na terajších členov, resp. na úniu ako celok, ale aj analýzam účinkov, ktoré

---

² Na ilustráciu aspoň niekoľko typických príkladov: *Chancen und Gefährdungspotenziale der Ostöffnung: Konsequenzen für die Österreichische Wirtschaft* (WIFO 1993); *Cost and Benefits of EU's Eastern European Enlargement* (Working Papers WIFO, jún 1995); *Position zum Erweiterungsprozess der Europäischen Union* (júl 1998, jún 1999); *Veränderung des Meinungsklimas in Österreich zur Osterweiterung der Europäischen Union vom März bis Oktober 1998* (Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, 1998); *Positionspaper der österreichischen Sozialpartner zu den zentralen Problemfeldern der Erweiterung der Europäischen Union um die Länder Mittel – und Osteuropas* (Österreichische Sozialpartner, december 1998); *Österweiterung aus der Sicht des ÖGB* (Internes Positionspaper. Österreichischer Gewerkschafts Bund, 1998); *Erweiterung der Europäischen Union, Position der Industriellenvereinigung* (Vereinigung Österreichischer Industrieller, marec 1998); *EU-Erweiterung: Chancen und Risiken aus dem Sicht der österreichischen Wirtschaft – Argumentarium* (Wirtschaftskammer Österreich, máj 1998); *Österweiterung der EU; Auswirkungen auf die EU-15 und insbesondere auf Österreich* (Österreichische Nationalbank, Berichte und Studien 2/2002). Podrobnejší prehľad o rôznych druhoch dosahových štúdií vypracovaných v Rakúsku (pozri Österreich und die EU, 2001).

bude mať vstup do EÚ na jednotlivé kandidátske krajiny, a dokonca i na bilaterálne hospodárske vzťahy jednotlivých členských štátov s jednotlivými kandidátskymi štátmi.³

Z uvedených charakteristík dosahových štúdií je zrejmé, že máme do činenia nielen s rôznymi druhmi štúdií, ale že spravidla je účelná a vo viacerých prípadoch aj nevyhnutná ich cyklická aktualizácia. Z hľadiska kandidátskej krajiny, ako je aj Slovensko, je to podmienené dvoma dimenziami predvstupovej adaptácie.

Prvou sú faktory kvantitatívnych a kvalitatívnych zmien vo vývoji integračného procesu v EÚ. Sem patrí vnútorné prehĺbovanie integrácie, ktoré sa realizuje reformami spoločných politík, zmenami v právnej a inštitucionálnej oblasti a pod. Ďalšia skupina zmien je vyvolaná rozširovaním integračného spoločenstva. V súčasnosti, keď ide o rozširovanie o veľký počet krajín s relatívne nízkou ekonomickou úrovňou, je vplyv týchto zmien mimoriadne závažný. Čoraz väčší vplyv na vývoj EÚ nadobúda akcelerujúca globalizácia svetovej ekonomiky. Intenzita globalizačných procesov, predovšetkým čoraz ostrejšia globálna konkurencia naskočia kategorickú požiadavku účinných adaptačných procesov orientovaných na zvyšovanie konkurencieschopnosti EÚ. Pod vplyvom uvedených faktorov sa modifikuje konkrétny charakter EÚ a mechanizmus jej fungovania. Úlohou dosahových štúdií v krajine kandidujúcej na vstup je práve reflektovať uvedené zmeny, ich vplyv na jej budúcu pozíciu a identifikovať nároky na jej predvstupovú a povstupovú adaptáciu.

Druhá dimenzia predvstupovej adaptácie, na ktorú sa musia koncentrovať dosahové štúdie v kandidátskej krajine, je objektívne zobrazenie jej vnútornej pripravenosti na vstup do EÚ a na hľadanie spôsobov a prostriedkov reálneho zvýšenia úrovne tejto pripravenosti.

Podstatu vnútornej pripravenosti výstižne vymedzujú tzv. kodanské kritériá – vytvorenie fungujúcej trhovej ekonomiky a jej schopnosť obstať v konkurenčnom prostredí EÚ. Splnenie prvého kritéria je podmienené dokončením transformácie našej ekonomiky. V dokončení transformačného procesu je však potrebné rozlíšiť dve štádiá

---

³ Aj v tejto súvislosti možno ako príklad uviesť Rakúsko, kde sa v známom Viedenskom inštitúte pre hospodárske porovnávanie (WIIW) skúmajú aj otázky výhod a rizík rozšírenia EÚ z hľadiska kandidátskych krajín a vplyv na bilaterálne vzťahy s Rakúskom. Možným dôsledkami vstupu kandidátskych krajín do EÚ, a neskôr do EMÚ sa vo svojich vystúpeniach zaoberali aj odborníci, ktorí sa zúčastnili veľmi zaujímavého seminára, usporiadaného Národnou bankou Rakúska 8. júla 2002 na tému *Rozšírenie EÚ na východ: dôsledky na EÚ 15, a osobitne na Rakúsko*.

– predvstupové a povstupové. Predvstupové štádium znamená, že základné atribúty trhovej ekonomiky sa nezvratne presadili, v jej fungovaní však existuje ešte viacero problémov a úzkych miest, no celkove už transformačný proces dosiahol kritickú mieru zmien, ktorú môže EÚ akceptovať. V povstupovom štádiu sa transformačný proces definitívne zavrie, keď sa fungovanie našej ekonomiky ako trhovej ekonomiky stane pod tlakom integračného prostredia kvalitatívne rovnocenné ekonomikám ostatných členských štátov.

Druhé kritérium koncentruje pozornosť na to, aby ekonomika kandidátskej krajiny ešte pred vstupom dosiahla prah odolnosti voči konkurenčným tlakom integrovaného trhu. Ťažiskové úlohy predvstupovej adaptácie ekonomiky z hľadiska jej vnútornej pripravenosti sa teda sústreďujú na akceptovateľné dokončenie transformačných reforiem a na navodenie obratu k zvyšovaniu konkurencieschopnosti a k jej modernej kultivácii. Dôležitým doplnkovým a testovacím kritériom je preukázanie primeranej schopnosti zvládnuť príjem predvstupovej pomoci zo strany Európskej únie.

Výsledky štúdie by mali významne prispieť k prekonávaniu nízkej a nedostatočnej informovanosti a ňou podmienených ilúzií a nereálne optimistických, ako aj prehnané pesimistických očakávaní a mýtov.

Prieskumy uskutočnené v kandidátskych krajinách⁴ ukázali, že nepodložený optimizmus očakávaní podnikateľskej sféry úzko koreluje s nízkou úrovňou informovanosti. Situácia na Slovensku je v tomto smere typickou ukážkou, keď väčšina podnikateľov vyjadrila spokojnosť s ich konkurenčnou pripravenosťou na vstup do EÚ. Nemej nebezpečnou ilúziou sú predstavy, že všetky ťaživé problémy našej ekonomiky sa akoby samočinne vyriešia našim začlenením do integračného zoskupenia EÚ, že pozitívny vplyv integračných efektov sa dostaví automaticky a že s integráciou nie sú spojené aj nezanedbateľné riziká.

Druhou stránkou mince neinformovanosti sú pesimistické či euroskeptické názory, ktoré nerozlišujú integračné a neintegračné nároky na efektívnostnú adaptáciu našej ekonomiky. Najzávažnejšie problémy našej ekonomiky a náročnosť ich riešenia

---

⁴ Výstižne to dokumentujú opakované štandardizované prieskumy, ktoré v 10 kandidátskych krajinách vykonávajú obchodné a priemyselné komory a vydáva ich Európska komora (Corporate Readiness for Enlargement in Central Europe, 2002).

– počnúc deficitnosťou zahraničného obchodu, cez nevyhnutnosť hlbokjej reštrukturalizácie priemyslu, až po neúnosne vysokú nezamestnanosť – interpretujú tak, akoby boli vyvolávané našim vstupom do EÚ. Ignorujú fakt, že rozhodujúcu časť problémov, ktoré nás najviac ťažia, by sme museli v podmienkach zostrenej globálnej konkurencie tak či tak riešiť a že práve účasť v integračnom procese nám môže uľahčiť a zrýchliť nevyhnutnú globalizačnú adaptáciu. Ak sa budeme efektívne pripravovať na vstup do EÚ a racionálne využívať šance a možnosti s tým spojené, začlenenie do integrovaného hospodárskeho priestoru bude pôsobiť ako katalyzátor účinnej adaptácie našej ekonomiky, zodpovedajúcej sofistikovanej a globalizovanej trhovej ekonomike. V tomto zmysle štúdia sleduje aj určitý mobilizačný cieľ napomôcť prekonávanie pasívne vyčkávacích názorov a postojov a prispieť k zvýšeniu motivácie zameranej na to, aby všetky štruktúrne súčasti našej ekonomiky na každej úrovni čo najúčelnejšie využili čas ešte zostávajúci do vstupu SR do EÚ na zlepšenie našej pripravenosti využívať výhody a zvládať riziká integrácie.

Určité ilúzie a skreslené predstavy sú spojené aj so statickým a s historickým chápaním foriem pomoci, ktoré EÚ poskytuje krajinám, ktoré do nej vstupujú s nižšou ekonomickou úrovňou. Ide o prípady, keď sa kalkulácie pomoci pre SR zo štruktúrnych fondov a Fondu kohézie EÚ mechanicky odvodzujú z podmienok, za ktorých do EÚ vstupovali napríklad Portugalsko a Španielsko. Neberie sa pritom do úvahy, že EÚ sa vyznačuje kontinuálnymi zmenami zahŕňajúcimi prehlbovanie i rozširovanie integračného procesu, ktorých súčasťou môže byť aj modifikácia rozsahu a foriem pomoci. Analogickým zjednodušením sú úvahy, že celkové integračné efekty, ktoré zaznamenalo napríklad Írsko v zrýchlení a skvalitnení hospodárskeho rozvoja, by sa mali jednoducho dostaviť po vstupe do EÚ aj u nás. „Abstrahuje“ sa pritom od nezastupiteľného predpokladu, ktorým je nevyhnutnosť tvorivého kreatívneho prístupu ku koncepcne programovému vyhľadávaniu a vytváraniu príležitostí a k ich racionálnemu využívaniu, ako aj k včasnému rozpoznávaniu rizík a k ich eliminácii, resp. minimalizácii.

V súvislosti s koncepciou a cieľmi prezentovanej štúdie a charakterom vypovedacej hodnoty jej záverov je potrebné zdôrazniť niektoré skutočnosti. Hoci autori sa pri jej spracúvaní mohli opierať aj o skúsenosti z podobných prác v zahraničí, jej vypracovanie má vo viacerých smeroch pioniersky charakter. Nielenže je u nás prvou

prácou tohto druhu, ale jej spracovanie muselo vychádzať z našich značne odlišných podmienok tak z hľadiska konkrétnej situácie a stavu slovenskej ekonomiky, ako aj z hľadiska relatívne malej disponibilnej riešiteľskej kapacity, rozsahu a kvality podkladových materiálov, dostupnosti niektorých špecifických údajov, ako aj krátkosti času v rámci určeného termínu spracovania.

Z hľadiska chápania vypovedacej hodnoty štúdie je potrebné tiež zdôrazniť, že je podmienená viacerými faktormi, z ktorých najdôležitejší je ten, že prístupový proces a začleňovanie do štruktúr EÚ má charakter približovania sa k pohyblivému cieľu. To znamená, že výsledky úsilia autorov – čo najviac z relevantných hľadísk kvantifikovať náklady a prínosy – nemožno interpretovať ako „tvrdé“ údaje. Kvantifikácie, získané aj na základe modelových simulácií a prepočtov, poskytujú len základnú orientáciu o možnom smerovaní príslušných procesov, no konkrétne údaje o ich reálnom priebehu môžu, a spravidla aj budú v rámci určitých rozpätí v rôznej miere oscilovať jednak v závislosti od vývoja a zmien konkrétnych podmienok tak v EÚ, ako aj v našej ekonomike, jednak od toho, do akej miery sa v reálnom vývoji naplnili predpoklady, z ktorých vychádzali modelové simulačné prepočty. To je aj dôvod, pre ktorý je potrebná cyklická aktualizácia štúdií o ekonomických a sociálnych súvislostiach vstupu a pôsobenia v EÚ. V tomto zmysle predstavujú aj závery dosahovej štúdie Ústavu slovenskej a svetovej ekonomiky SAV o výhodách a nevýhodách, šanciach a rizikách vstupu SR do EÚ len prvé priblíženie, za ktorým budú musieť nasledovať ďalšie spresňujúce analytické kroky.

Deskripcia výhod a nevýhod, šanci a rizík vstupu Slovenska do Európskej únie

Adekvátne rozpoznávanie vecných a časových parametrov potenciálnych výhod a šanci a koncepčne programové vytváranie a formovanie podmienok pre ich čo najplnšie využívanie na jednej strane a včasné odhalenie nevýhod a možných rizík spojené s preventívnymi opatreniami na ich zmiernenie či stlmenie na druhej strane tvoria jadro účinnej integračnej adaptácie vo vzťahu k EÚ. Systematická analýza oboch stránok a postupné spresňovanie a aktualizácia poznatkov o nich predstavuje ťažisko dosahových štúdií.

Poznatky získané z prác na dosahovej štúdií umožnili získať prvú – východiskovú predstavu o najdôležitejších prínosoch, ktoré by SR mohla získať na základe využitia výhod a šancí jej začlenenia do EÚ ako najvýznamnejšieho integračného zoskupenia. Rozhodujúce prínosy sa koncentrujú do nasledovných oblastí:

- kultivácia celkového inštitucionálneho prostredia, vďaka ktorej sa nahradí prechodné transformačné prostredie našej ekonomiky plnohodnotným integračným prostredím zodpovedajúcim modernej sofistikovanej a globalizovanej trhovej ekonomike;⁵ pôjde o špecifický integračný efekt, s ktorým sa v teóriách integrácie neuvažovalo, no pre transformujúce sa ekonomiky má zásadný význam;
- zlepšenie geopolitického postavenia, bezpečnosti a kreditibility SR, ktorá sa zmení z jednej z postsocialistických krajín na organickú súčasť politicky a ekonomicky silného dynamického celku;
- začlenenie do vysokorozvinutého priestoru umožňujúceho komplexný, dynamický a stabilný rozvoj slovenskej ekonomiky na základe využívania širokej škály integračných efektov počnúc odbúraním posledných prekážok obchodu s tovarom a so službami a prekážok voľného pohybu kapitálu a osôb, cez intenzívnejšie zapájanie do vyšších foriem špecializácie a kooperácie a vedecko-technickej spolupráce, až po zvýšenie prílevu sofistikovaných investícií, citel'né zníženie transakčných nákladov a podobne;
- zrýchlenie procesu prekonávania rozdielov v úrovni ekonomického rozvoja medzi SR a EÚ na základe využívania rôznych foriem integračnej pomoci, najmä zdrojov zo štrukturálnych fondov a z Fondu kohézie EÚ.

Rovnako dôležitá ako identifikácia a využitie výhod a príležitostí je aj včasné rozpoznanie nevýhod a rizík, ktoré, ak im nedokážeme účinne čeliť, môžu oslabovať a znižovať prínosy integrácie a spôsobovať straty. Možné nevýhody a riziká, spojené so vstupom do EÚ, je potrebné posudzovať vo dvoch rovinách – na úrovni EÚ a na úrovni SR.

---

⁵ Tomuto očakávanému prínosu prikladajú mimoriadny význam aj autori dosahových štúdií v ČR. „EU bude pôsobiť vo vzťahu k ČR jako vnější institucionální kotva, urychlující obnovení tradičních funkcí demokratického evropského sociálního státu“ (Vintrová a kol., 2001). Kultiváciu inštitucionálneho rámca považujú za najdôležitejší základný prínos vstupu ČR do EÚ (Vintrová a kol., 2002).

Na úrovni Európskej únie by mohli vzniknúť nevýhody a riziká, ak by sa v reformách mechanizmov jej fungovania presadili niektoré diskriminačné prvky. Znamenalo by to znevýhodnenie nášho postavenia a riziko nerovnakého, nevyváženého zaobchádzania, na ktoré je Slovenská republika, vzhľadom na nižšiu ekonomickú úroveň, malý rozmer ekonomiky a jej vysokú otvorenosť značne citlivá pri obhajovaní národnoštátnych záujmov.

Z hľadiska pravdepodobnosti vzniku sú závažnejšie riziká na úrovni SR. Zo všeobecného doterajších skúseností z príprav na vstup do EÚ odhaľuje nasledovné okruhy možných rizík:

- riziko nedostatočného zvládnutia konkurenčnej adaptácie podnikovej sféry na účinné využívanie integračných efektov;
- riziko nefunkčného vytvárania a fungovania riadiacich kapacít v prípade, že by prevládal extenzívne byrokratický prístup, ktorý by nevedol k štruktúram kompatibilným s orgánmi EÚ a ktorý by sťažoval komunikáciu s nimi;
- riziko nedostatočne výkonnej absorpčnej kapacity na prijímanie integračnej pomoci, čo by mohlo citeľne obmedziť prílev zdrojov zo štruktúrnych fondov a z Fondu kohézie EÚ;
- riziko uplatňovania nevhodných negociačných postupov napríklad v podobe nepremysleného znovuotvárania už uzavretých kapitol, čo by za určitých podmienok mohlo viesť nie k zlepšeniu, ale k zhoršeniu našej pozície.

Riziká na úrovni Slovenskej republiky sú nielen pravdepodobnejšie, ale z ich charakteru vyplýva, že SR má možnosť vlastným pričinením výrazne ovplyvniť ich vznik a stlmiť ich nepriaznivý účinok ešte počas predvstupovej etapy.

To však predpokladá, že aj na Slovensku sa urýchlene prekonajú neudržateľné extrémne liberálne koncepcie zlyhania štátu⁶ a alergického odmietania akýchkoľvek vízií, prognóz, plánov a programov usilujúcich sa o cieľavedomý prístup k utváraniu budúcnosti.

---

⁶ Kritické stanovisko k zjednodušenému odmietaniu objektívnych funkcií štátu a k nekorektným účelovým interpretáciám pozitív a negatív, resp. silných a slabých stránok fungovania trhu a štátu bolo podrobnejšie prezentované v príspevku (Šikula, 1999) a v monografii (Šikula, 1999a).

Naliehavá potreba vízií, prognóz, koncepcií, plánov a programov

Skúsenosti získané z prác na dosahových štúdiách v zahraničí a z reálneho fungovania ekonomík členských štátov EÚ nám potvrdzujú poznatok, ku ktorému sme dospeli aj my, že efektívna príprava a účasť v integračnom procese sa nezaobídu bez systematického, viacúrovňového rozpracúvania vízií, prognóz, plánov, koncepcií a programov. Najvypuklejšie sa tieto požiadavky prejavujú v súvislosti s procedúrami a mechanizmami poskytovania a čerpania integračnej pomoci, spracovania, posudzovania, schvaľovania, monitorovania a vyhodnocovania projektov.

V tejto súvislosti je veľmi zaujímavá a poučná zásadná koncepčná zhoda súčasných foriem integračnej pomoci v EÚ so zameraním a s realizačným mechanizmom povojnovej hospodárskej pomoci USA európskym krajinám, známej ako Marshallov plán.⁷ Aj v ňom sa trhovokonformným spôsobom plánovala účelná kombinácia a nasadenie nenávratnej pomoci, úverov a vlastných zdrojov na investičné priority, s osobitným zreteľom na indukované rozvojové účinky. V Európskej únii sú v súvislosti s integračnou pomocou nároky na adekvátne plánovanie a programovacie aktivity kandidátskych i členských štátov podmienené istými požiadavkami:

- získať a preukázať presvedčivú znalosť vlastných prioritných potrieb,

---

⁷ Marshallov plán s oficiálnym názvom *European Recovery Programme* bol formou povojnovej hospodárskej pomoci, ktorú USA poskytli v rokoch 1948 – 1953 európskym krajinám. K jeho najpodstatnejším črtám nesporne patril jeho osobitý trhovokonformný charakter, ktorý by mohol byť v mnohom vzorom aj dnes. Napriek tomu, že pomocou neho sa popri materiálnej obnove výrobného potenciálu malo obnoviť aj fungovanie trhu, vonkoncom nepredpokladal a nepožadoval, aby sa ekonomiky zúčastnených štátov adaptovali na nové podmienky výlučne len na základe fungovania trhového mechanizmu nevyhnutne spojeného so silne reštriktívnymi opatreniami.

Štruktúroadaaptačné procesy boli pod vplyvom Marshallovho plánu od začiatku orientované aj na stimulovanie rastu výroby a životnej úrovne a realizovali sa aj na základe makroekonomickej a mikroekonomickej plánovacej aktivity. Vôbec nešlo len o autonómne plánovanie na úrovni vládnych orgánov, usilujúce sa o usmerňovanie vynakladania obmedzených zdrojov podľa určitých priorít, ale vo veľkej miere aj o plánovanie vyvolané priamo podmienkami a požiadavkami Marshallovho plánu, ktorý od členských štátov vyžadoval vypracovanie krátkodobých a dlhodobých investičných plánov ako jeden z podkladov na zdôvodnenie a určenie rozsahu pomoci. Plánovacia aktivita sa však neorientovala len na investičné programy plne financované z Marshallovho plánu, ale aj na veľké množstvo projektov, ktoré museli byť doplnkovo financované súkromným sektorom, ako aj na verejné investície a investície v štátnom priemysle, takže v niektorých krajinách (napr. v Rakúsku) zahŕňala až okolo 90 % hrubých investícií do výrobných zariadení.

Pomocou Marshallovho plánu sa na jednej strane mohla zvýšiť miera investícií, takže presahovala, a v mnohých krajinách dost podstatne, úroveň, ktorú by umožnili ich vnútorné akumulčné možnosti (miera úspor), a na druhej strane sa výrazne zvýšila zacielenosť nasadenia investičných zdrojov do tých sfér ekonomiky, kde mohli mať najväčšie indukujúce účinky. Podrobnejšie informácie možno nájsť v prácach (Bishop, 1963; Butschek, 1985; Corinedes, Gruber, 1951; Harris, 1948).

- preukázať schopnosť efektívne využiť pomoc pri účelnom riešení týchto potrieb,
- preukázať, že príslušný štát je schopný racionálnou hospodárskou politikou a efektívnym využitím pomoci dosiahnuť synergický účinok pri vynaložení domácich zdrojov a zdrojov pomoci z EÚ.

Pre mechanizmus fungovania EÚ je príznačná symbióza zdokonaľovania trhu a trhového prostredia s trhokonformnými formami plánovania a programovania. Od kandidátskych krajín sa preto vyžaduje, aby ich hospodárska politika identifikovala prioritné rozvojové potreby a ich efektívne riešenie tak na účely negociácií o vstupe, ako aj na úspešné využívanie pomoci aj integračných efektov. Komisia EÚ preto kladie veľký dôraz na kvalitu základnej rozvojovej koncepcie krajiny a zladenosť jej cieľov a nástrojov. V nadväznosti na to vyžaduje zdôvodnenú tvorbu príslušných plánovacích a programových dokumentov, ku ktorým patrí najmä *Národný rozvojový plán, Podporný rámec Spoločenstva, Operačné programy*, resp. *Samostatný programovací dokument* (Bollen, Hartwig, Nicolaides, 2001). Ako vzorová ukážka ich účinného uplatnenia môže slúžiť príklad Írska, ktoré úspešne pripravilo a realizovalo, resp. realizuje Národné rozvojové plány na roky 1989 – 1993, 1994 – 1999 a 2000 – 2006, a na ne nadväzujúce programové dokumenty. Z hľadiska pomerov na Slovensku by mal byť pre nás vzorom už spôsob prípravy Národného rozvojového plánu na roky 1994 až 1999, keď sa začal široko uplatňovať princíp participatívnosti. Na rozsiahlych diskusiách a konzultáciách počas jeho prípravy, vrátane prípravy Podporného rámca Spoločenstva a Operačných programov sa podieľali prakticky všetky štruktúrne úrovne a súčasti írskej spoločnosti – od ministerstiev, regionálnych, resp. subregionálnych komisií, všetkých typov záujmových združení, asociácií, kongresov, zväzov, federácií, spoločností, komôr atď., cez široké spektrum ostatných inštitúcií, organizácií i osôb, až po dolnú komoru parlamentu a senát. A nielen to. Oficiálni predstavitelia Írska vytvorili a udržiavali počas celého prípravného obdobia úzke spojenie s Európskou komisiou a na rôznych úrovniach neformálne diskutovali s jej pracovníkmi. Európska komisia tento prístup ocenila a Írsku to neskôr uľahčilo vyjednávanie o Podpornom rámci Spoločenstva (Bollen, Hartwig, Nicolaides, 2001).

Dlhodobé uplatňovanie participatívnosti umožňuje Írskej republike aj dlhodobé vytváranie a dôsledné dodržiavanie konsenzu politických strán, mocenských štruktúr na rôznych úrovniach, ako aj iných inštitúcií, mimovládnych organizácií a ekonomických a sociálnych partnerov pri presadzovaní a realizácii zacielenej rozvojovej stratégie. Vďaka tomu vyše 70 % obyvateľstva schvaľuje a podporuje politiku vlády, ktorá uplatňuje manažérsky prístup k riadeniu štátu. Na základe projektového, cieleného riadenia vytvorila efektívne štátne inštitúcie, ktoré účinne podporujú podnikanie a doslova celonárodný ťah na zvyšovanie konkurencieschopnosti. Za najvýznamnejšie kroky, ktoré priviedli Írsko k prosperite, sa považuje *Program národnej obnovy* (1987); *Program pre ekonomický a sociálny pokrok* (1991); *Program práce a konkurencieschopnosti* (1994); *Partnerstvo* (1997) a *Program pre prosperitu a dobré meno* (2000) (Malý zázrak – Írsko, 2002).

Ak súčasťou dosahových štúdií aj na Slovensku majú byť aj racionálne odporúčania pre hospodársku politiku, bolo by neodpušiteľnou a drahou chybou, keby sme jej neodporúčali čo najskôr a dôkladne sa oboznámiť s írskymi skúsenosťami a vhodným spôsobom ich neuplatnili aj u nás.

Nevyhnutosť racionálneho posilňovania riadiacich kapacít

Získavanie podkladových materiálov na spracovanie dosahovej štúdie a s tým spojené rokovania na príslušných organizáciách a inštitúciách ukázali vážne medzery vo vzťahu k požiadavke zdôraznenej v *Agende 2000*, podľa ktorej kandidátske krajiny majú preukázať, že disponujú riadiacou administratívnou a implementačnou kapacitou schopnou využívať integračnú pomoc a riadiť proces prípravy na vstup do EÚ.

Administratívna kapacita pre integráciu sa u nás začala formovať až v roku 1998, keď bola vytvorená *Ministerská rada vlády SR pre európsku integráciu* a jej pomocné orgány *Pracovný výbor pre integráciu SR do EÚ* a *Konzultačný výbor*. Pracovný výbor tvoria vedúci útvarov, ktoré boli špeciálne vytvorené pre oblasť integrácie na Úrade vlády SR, na ministerstvách a vybraných orgánoch štátnej správy. Okrem toho sa vytvorilo 29 pracovných skupín pre negociované kapitoly, v ktorých boli široko

zastúpení aj pracovníci ďalších organizácií a inštitúcií. Konzultačný výbor tvoria vedúci predstavitelia komôr, združení, zväzov, asociácií, SAV a ďalších záujmových organizácií.

Doterajšie budovanie riadiacej kapacity prebiehalo pod tlakom dobiehania prvej skupiny kandidátskych krajín a malo extenzívne administratívny charakter. Na ministerstvách a niektorých orgánoch štátnej správy sa dodatočne vytvorili útvary pre integráciu, ktoré však plnia len akúsi prenosnú či sprostredkovateľskú úlohu medzi útvarmi, ktoré príslušnú agendu reálne vykonávajú, a Ministerskou radou vlády SR, Ministerstvom zahraničných vecí SR, prípadne niektorými štruktúrami EÚ. Prakticky absentuje súčinnosť medzi ministerstvami, ústrednými orgánmi štátnej správy a ďalšími zainteresovanými inštitúciami. Pre pracovné skupiny je charakteristický nadmerný počet členov (30 – 40), pričom ich predsedovia nemajú voči nim ani voči korešpondujúcim inštitúciám prakticky žiadne kompetencie. Ich činnosť je silne poznačená formálnosťou, a teda aj minimálnou účinnosťou. Na regionálnej úrovni, okrem nejakých výnimiek, je situácia ešte horšia, lebo tu prakticky chýbajú administratívne implementačné štruktúry s jasne definovanými kompetenciami a úlohami. V uskutočnenej reforme územnosprávneho členenia SR sa integračné aspekty fakticky nebrali do úvahy.

Zdá sa, že diplomaticky vyslovované obavy predstaviteľov EÚ, či SR bude schopná v uvažovaných časových horizontoch zvládnuť reálnu implementáciu legislatívy EÚ a ostatných integračných opatrení, sú za súčasného stavu opodstatnené. Ak má byť budovanie riadiacich administratívno-implementačných kapacít funkčné a účinné, nemalo by sa orientovať len na vytváranie nových útvarov a orgánov. Do integračného procesu EÚ vstupuje štát a jeho ekonomika celou svojou štruktúrou. Preto by mali všetky hierarchické úrovne a ich organizačne inštitucionálne štruktúry tak z hľadiska štátu, ako aj ekonomiky primárne preberať a osvojovať si integračnú agendu a ako organickú súčasť ju začleňovať do náplne svojej činnosti. Osobitné integračné inštitúcie, útvary alebo orgány by sa mali vytvárať len v prípadoch, keď to nie je účelné, resp. možné realizovať v existujúcich štruktúrach.

Aj v tomto prípade by bolo nanajvýš žiaduce využiť skúsenosti členských štátov Európskej únie, kde sa vyvinuli tri modely riadiacej administratívno-implementačnej štruktúry.

V prvom modeli je hlavnou riadiacou a implementačnou inštitúciou vláda a uplatňuje sa v Dánsku, vo Francúzsku, v Írsku, Grécku a Spojenom kráľovstve.

Model, v ktorom hrá dôležitú úlohu vláda, ale v partnerstve s regionálnymi inštitúciami, je charakteristický pre Rakúsko, Nemecko a Španielsko.

Decentralizovaný model s vysokým stupňom regionálnej autonómie v implementačnom procese sa vyskytuje v Holandsku a Belgicku (Bollen, Hartwig, Nicolaidis, 2001).

Z uvedeného je zrejmé, že budovanie a fungovanie riadiacej administratívnej implementačnej kapacity nie je uniformovaným procesom, ale že vyžaduje účelné zladenie konkrétnych podmienok kandidátskeho, resp. členského štátu s podmienkami a požiadavkami EÚ.

Predchádzajúci vývoj Európskej únie však zároveň ukázal, že štúdium a využitie skúseností členských štátov môžu byť pre štáty, ktoré vstupujú do EÚ, resp. pripravujú sa na vstup, veľmi užitočné.⁸ Túto možnosť by mala Slovenská republika, vzhľadom na neuspokojujúci stav v tejto oblasti, rozhodne a v plnej miere využiť nielen vo vzťahu k členským štátom EÚ, ale aj vo vzťahu k ostatným kandidátskym štátom, a aktívne hľadať cesty k formálnej i neformálnej výmene skúseností.

Vytváranie európskeho výskumného priestoru pre rozšírenú Európsku úniu

Dynamický vývoj integračného procesu tak z hľadiska jeho rozširovania, ako aj z hľadiska jeho prehlbovania stupňuje nároky na rýchllosť riešenia výskumných úloh a kvalitu ich výsledkov, aby mohli byť účinne fruktifikované v hospodárskopolitickej praxi členských i kandidátskych štátov.

Zmedzinárodňujúca sa hospodárska prax kladie ekonomickému výskumu nové a nové závažné otázky, na ktoré môže dávať adekvátne odpovede len na základe účelne koordinovaného postupu nielen v národnom,⁹ ale už aj v medzinárodnom meradle.

---

⁸ Takto postupovali Rakúsko, Fínsko a Švédsko, ktoré vstúpili do EÚ v roku 1995. Vyslali viaceré skupiny odborníkov do členských štátov, ktoré dostávali štruktúrnú pomoc, aby študovali a porovnali používanú prax. Dokonca sa vytvorili siete umožňujúce medzinárodný štruktúrovaný dialóg o dôležitých aspektoch tejto problematiky (Bollen, Hartwig, Nicolaidis, 2001).

⁹ V tejto súvislosti je potrebné spomenúť, že po Ústave slovenskej a svetovej ekonomiky SAV vypracoval dosahovú štúdiu aj kolektív Katedry medzinárodného obchodu pod vedením P. Baláža (Baláž a kol., 2002) a že sa vytvorili predpoklady na účelnú spoluprácu oboch pracovísk.

Reakciou na túto výzvu bolo vytvorenie *Centra pre európske politické štúdie* (CEPS) so sídlom v Bruseli, ktoré začalo činnosť v roku 2000, keď aj iniciovalo vytvorenie *Európskej siete inštitútov pre výskum hospodárskej politiky* (ENEPRI).¹⁰ Dnes je do nej zapojených 23 ústavov ekonomického výskumu z členských i kandidátskych štátov, medzi ktorými je v súčasnosti už aj Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV.

Synergický efekt ENEPRI umožňujú nasledovné výhody jej fungovania:

- môže iniciovať a zorganizovať výskumnú kapacitu zameranú na oblasti spoločného záujmu;
- môže zorganizovať výskum v oblastiach, kde by jednotlivé ústavy neboli schopné svojou kapacitou zhromaždiť nevyhnutné údaje a analyzovať ich s dôvernou znalosťou národného prostredia;
- môže zabezpečiť vytvorenie spoločného koncepčného rámca a zjednotenie metodológie bez toho, aby sa výskum musel centralizovať do jedného ústavu;
- každému účastníkovi sprístupňuje celkové, súčinnosťou obohatené a vysokoobjektivizované výsledky;
- významne zvyšuje využiteľnosť výsledkov výskumu pre potreby hospodárskej politiky tak v národnom, ako aj v integračnom meradle.

Aktívna účasť v ENEPRI umožní aj Ústavu slovenskej a svetovej ekonomiky SAV participovať na uvedených výhodách pri ďalšej práci na aktualizovaných dosahových štúdiách.

doc. Ing. Milan Šikula, DrSc.

riaditeľ Ústavu slovenskej a svetovej ekonomiky SAV

---

¹⁰ Podrobnejšie informácie o cieľoch, programoch a dosiahnutých výsledkoch CEPS a ENEPRI obsahujú materiály *Aims and Programmes 2002* a *Annual Report 2001*.

Č A S Ť I

VÝCHODISKOVÁ EKONOMICKO-SOCIÁLNA POZÍCIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V PRÍPRAVNOM PROCESE NA VSTUP DO EURÓPSKEJ ÚNIE

1. Makroekonomický rámec prípravy na vstup a fungovanie Slovenska v Európskej únii

1.1. Výkonnosť slovenského hospodárstva pred vstupom do Európskej únie a tempá rastu potrebné na riešenie jeho konvergenčnej úlohy

Kodanské kritériá na hodnotenie pripravenosti asociovaných (kandidátskych) krajín na ich vstup do Európskej únie sa k rozdielom medzi úrovňou ich hospodárskeho rozvoja a úrovňou hospodárstva dosiahnutou v EÚ priamo nevyjadrujú. Nepriamo sa však o nich hovorí v kritériu konkurenčnej schopnosti, ktorú musia kandidátske krajiny dosiahnuť v čase ich prijatia do EÚ.

Vstup menej výkonných ekonomík do oveľa rozvinutejšieho celku EÚ vytvára celý rad rizík a problémov. Rozdiely v tvorbe HDP na obyvateľa sú predovšetkým dôsledkom rozdielov v produktivite práce, spôsobených odlišnosťami vo výrobných štruktúrach.

K obavám z dôsledkov nerovnakej produktivity na nedostačujúcu konkurencieschopnosť nových členov EÚ sa pripájajú riziká, po prvé, z jednotne vykonávanej menovej politiky, resp. harmonizácie celého radu prvkov vo fiškálnej, v priemyselnej a sociálnej politike a, po druhé, z EÚ ako priestoru pre voľný pohyb práce a kapitálu.

Z uvedených dôvodov je potrebné, aby sa ekonomická úroveň krajín vstupujúcich do Európskej únie približovala (konvergovala) k úrovni dosahovanej v jej terajších členských štátoch.

O rozsahu jestvujúcich rozdielov vo výkonnosti hospodárstva Slovenskej republiky (v porovnaní s ďalšími kandidátskymi ekonomikami) voči štátom Európskej únie a tým aj o kvantitatívnej stránke konvergenčnej úlohy svedčia údaje, ktoré uvádzame v tabuľke 1.1.1.

Z tabuľky 1.1.1 vyplýva, že súčasná úroveň výkonnosti slovenského hospodárstva meraná HDP/1 obyvateľa je hlboko pod úrovňou dosahovanou v EÚ. Slovensko sa v uvedenom medzinárodnom porovnaní dostalo z tretieho miesta v roku 1990 na štvrté – predposledné miesto v roku 2000.

Tabuľka 1.1.1

Pomer výkonnosti národných ekonomík k priemernej výkonnosti v EÚ 15 (ϕ EÚ 15 = 100)¹⁾

	HDP na 1 obyvateľa ²⁾			HDP na 1 pracovníka ³⁾		
	1990	1993	2001	1990	1993	2000
Česká republika	68	60	58	52	46	49
Maďarsko	49	45	50	42	45	50
Poľsko	31	30	39	28	28	39
Slovensko	69	61	70	59	50	58
Slovenská republika	51	39	47	43	36	46
Grécko	59	64	70	63	65	71
Portugalsko	63	68	75	52	55	62
Španielsko	78	79	83	96	95	93
Rakúsko	108	111	108	97	90	89
EÚ 15	100	100	100	100	100	100

¹⁾ Podľa údajov v parite kúpnej sily (PKS) v ECU/EUR v príslušnom roku.

²⁾ Podľa Pöschl et al., 2002.

³⁾ Vlastné prepočty podľa Pöschl et al., 2002; Yearbook of Labour Statistics, 1996, 2000; Statistická ročenka ČR, 1996, 1998, 2000.

Rozdiely medzi úhrnnou produktivitou (tvorbou HDP na 1 pracovníka) dosahovanou na Slovensku, resp. vo väčšine tranzitívnych ekonomík a v EÚ sú ešte väčšie než rozdiely v tvorbe HDP na obyvateľa. Je to dané najmä nižšou mierou ekonomickej aktivity v EÚ ako v kandidátskych krajinách. Podiel pracujúcich z celkového počtu obyvateľov v roku 2000 sa rovnal v SR 40 % a v priemere EÚ 15 to bolo 38 %.

Rozdiely v postupe riešenia konvergenčnej úlohy v tranzitívnych ekonomikách boli spôsobené početnými faktormi. Významnú rolu v ňom zohrala rozdielna angažovanosť zahraničného kapitálu v reštrukturalizačných procesoch a nerovnaké prístupy k transformačnej hospodárskej politike.

O príležitostiach, ktoré na znižovanie rozdielov v zistenej úrovni hospodárskeho rozvoja medzi SR a EÚ v najbližších dvoch desaťročiach dávajú rôzne tempá rastu HDP, hovoria v podobe istej hypotézy údaje tabuľky 1.1.2.

Z priemernej úrovne HDP na 1 obyvateľa (v PKS) v EÚ dosahovali v čase svojho vstupu do nej Grécko (r. 1981) 65 %, Portugalsko (r. 1986) 54 %, Španielsko (r. 1986) 71 % (podľa OECD, 1960, 1994). Podľa týchto informácií a údajov v tabuľke 1.1.2 je zjavné, že v prvom termíne možného vstupu do EÚ (r. 2004) by pomer HDP na 1 obyvateľa (v PKS) medzi SR a EÚ dosiahol úroveň Portugalska pri jeho prijímaní do EÚ (teda najnižšiu úroveň spomedzi všetkých krajín, ktoré doteraz vstúpili do EÚ),

len ak by sa priemerné tempo rastu HDP SR v rokoch 2001 – 2005 rovnalo 4 – 5 %. Vzhľadom na súčasnú situáciu slovenského hospodárstva, a najmä na nedoriešenosť celého radu systémových a inštitucionálnych úloh transformačného obdobia je uvedený rastový predpoklad málo reálny.

Tabuľka 1.1.2 ukazuje, ako by sa pri rôznych tempách rastu HDP na 1 obyvateľa mohla zmeniť relatívna výkonnosť slovenského hospodárstva do roku 2020, teda po 15 rokoch začlenenia SR do EÚ. Ak uvažíme, že v prvých pätnástich rokoch svojho fungovania v EÚ dosahovalo Španielsko (v rokoch 1986 – 2000) 3,2 %, Portugalsko (v rokoch 1986 – 2000) 3,4 % a Írsko (v rokoch 1973 – 1987) 3,5 % ročné tempo rastu HDP (podľa OECD, 2001) za takej intenzívnej podpory zo strany EÚ, aká sa sotva zopakuje voči terajším kandidátskym krajinám, tak sa dosiahnutie 5 % ročného tempa rastu HDP v SR javí ako málo pravdepodobné. Pri 3 % tempe rastu HDP by sa zase rozdiely medzi úrovňou hospodárskeho rozvoja SR a terajších krajín EÚ zmenili do roku 2020 iba nepodstatne. A tak sa dlhodobé udržiavanie asi 4 % tempa rastu HDP v SR javí síce ako mierne optimistická, ale zároveň aj ako nevyhnutná podmienka na to, aby sa výkonnosť slovenskej ekonomiky približovala k západoeurópskej zhruba takým tempom, akým sa táto výkonnosť po druhej svetovej vojne približovala k úrovni USA.

Tabuľka 1.1.2

Vývoj pomeru HDP/1 obyvateľa v Slovenskej republike a v Európskej únii¹⁾

Priemerné ročné tempo rastu HDP/1 obyvateľa v SR = 3 %					
	2000	2005	2010	2015	2020
EÚ 15	46	48	50	52	54
Južné krídlo EÚ ²⁾	63	64	66	67	68
Rakúsko	43	45	47	50	52
Priemerné ročné tempo rastu HDP/1 obyvateľa v SR = 4 %					
EÚ 15	46	50	55	60	65
Južné krídlo EÚ ²⁾	63	67	72	77	83
Rakúsko	43	47	52	58	63
Priemerné ročné tempo rastu HDP/1 obyvateľa v SR = 5 %					
EÚ 15	46	53	60	69	79
Južné krídlo EÚ ²⁾	63	71	79	89	100
Rakúsko	43	50	57	66	77

¹⁾ Vlastné prepočty podľa Pöschl et al., 2002; predpokladá sa v nich, že ϕ ročné tempo rastu bude v prognózovanom období rovnaké ako v 90. rokoch (v EÚ 2,2 %; v Rakúsku 2 % a v južnom krídle EÚ 2,6 %). Ráta sa so stálou paritou kúpnej sily (PKS) roka 2001.

²⁾ Nevážené aritmetické priemery z hodnôt HDP v Grécku, Portugalsku a Španielsku. Ráta sa so stálou PKS.

Pri 4 % tempe rastu HDP by (za predpokladov zohľadnených v tab. 1.1.2) relatívna výkonnosť hospodárstva SR v roku 2020 bola ešte stále viac ako o tretinu nižšia než v tomto období dosiahne susedné Rakúsko, ktoré nášmu obyvateľstvu slúži ako názorná miera porovnávania hospodárskej vyspelosti a životnej úrovne na Slovensku a v EÚ. V každom prípade je zjavné, že proces vyrovnávania ekonomickej úrovne SR s EÚ je ťažká a veľmi komplikovaná úloha.¹¹

1.2. Udržanie rovnováhy ako základná podmienka dosahovania dlhodobých vysokých temp hospodárskeho rastu

Všeobecne známa téza, že obdobie potrebné na riešenie konvergenčnej úlohy možno skrátiť na viac-menej prijateľnú dĺžku len pri dlhodobých vysokých tempách hospodárskeho rastu, vedie k zisťovaniu ich predpokladov. Vyhodnotenie vývoja HDP v zisťovanej skupine tranzitívnych ekonomík aj v členských štátoch EÚ s nimi porovnávaných (v pomere k priemeru EÚ 15 menej rozvinutých) vedie k poznatku, že vyššie tempá rastu HDP sa vo viacročnom priemere dosahovali v krajinách s jeho rovnomernejším priebehom.¹² Slovensko k takýmto krajinám v 90. rokoch patrilo napriek tomu, že v ich druhej polovici sa tiež nevyhlo citeľnému rastovému zakolísaniu.

¹¹ Na podporu tézy o mimoriadnej namáhavosti riešenia konvergenčnej úlohy v krajinách transformujúcich centrálnu plánovanú ekonomiku na trhovú ekonomiku uvedieme stanovisko zhrnajúce viacročné diskusie k tejto otázke: „Ani ekonomická teória, ani politická prax neobjavili ľahko formulovaný a praktický návod na úspešné zrýchlenie procesu dobiehania. Doterajšia skúsenosť ukázala, že predchádzajúce „zázraky rastu“ dostali vždy do vienka špecifické faktory národných ekonomík, rozvážnu a predvídajú hospodársku politiku, osobitú geografickú polohu, a často aj šťastnú súhru okolností v osobitom historickom kontexte. Rastový zázrak sa dá ex post vysvetliť, ale nemožno ho spolu s jeho faktormi v budúcnosti reprodukovat'; nový úspešný príbeh možno načrtnúť s využitím poznatkov z predchádzajúcich, vždy však musí obsahovať unikátne a inovatívne prvky. Je zrejme, že potenciál na dobiehanie a ekonomickú konvergenciu v Európe existuje a je úlohou imaginatívnych a tvorivých politikov tranzitívnych ekonomík nájsť kľúč k úspechu.“ (Podľa Economic Survey of Europe, 2000.) Vstup do EÚ posilňuje teda pre tranzitívne ekonomiky možnosť dosiahnutia ich konvergenčného cieľa, zďaleka však nie je jeho dostačujúcou podmienkou.

¹² Štatistické charakteristiky temp rastu HDP v rokoch 1993 – 2001¹⁾

	ČR	Maď.	Poľ.	Rum.	SR	Slov.	Gréc-ko	Port.	Špan.	Írsko	EÚ 15
Aritmetický priemer	1.8	3.1	4.8	1.0	4.2	4.2	2.6	2.7	2.9	8.3	2.2
Štandardná odchýlka	2.38	1.86	1.71	4.68	1.83	0.74	1.64	1.98	1.56	2.72	1.02
Variačný koeficient	129.2	60.2	35.8	492.9	44.0	17.7	63.1	73.3	53.8	32.8	46.4

¹⁾ Podľa OECD, 2001; CESTAT, 1995 – 2000; CESTAT, 2001.

Dlhodobému udržiavaniu rovnomerného a dostatočne rýchleho hospodárskeho rastu prekáža celý rad vonkajších i vnútorných vplyvov. Medzi externé patrí najmä priebeh hospodárskeho cyklu vo svetovej ekonomike a vývoj svetových cien strategických surovín. Analýzy OECD zistili, že 1 % zrýchlenia, alebo spomalenia ročného tempa hospodárskeho rastu v EÚ spôsobovalo ročné zvýšenie, resp. zníženie vývozu zo Slovenska o 4 – 5 % (OECD, 1996, 1999). Zvýšenie odolnosti na zmeny vo vývoji konjunktúry vo svetovom hospodárstve môže napomôcť odstránenie slabých miest v štruktúre ekonomiky, využívanie regulačných prvkov vo finančnej a v menovej politike spolu s podstatným zvýšením kapitálovej vybavenosti podnikov (najmä v podobe ich finančných rezerv).

Najvýznamnejším vnútorným faktorom nerovnomernosti tempa hospodárskeho rastu sú zmeny v stave celkovej rovnováhy,¹³ čo vo vzťahu k Slovensku i k ďalším tranzitívnym ekonomikám znázorňuje graf 1.2.1.

Vo všetkých krajinách zisťovaných v grafe 1.2.1 je súvislosť medzi vývojom rovnováhy a tempom rastu HDP evidentná a veľmi úzka. V hospodárskom vývoji SR sa táto súvislosť prejavuje priam vzorovo.

Na zhoršenie stavu rovnováhy reagujú tranzitívne ekonomiky (obvykle s istým oneskorením) spomalením tempa hospodárskeho rastu a jej opätovné zlepšenie sa zase prejavuje vo zväčšení ročných prírastkov HDP. Pri znázornení týchto trendov vzniká v grafe 1.2.1 slučka naznačujúca akýsi cyklický vývoj, v ktorom sa uvedené zmeny môžu opakovať.

V zistenom vývoji vzťahu medzi rovnováhou a tempami rastu HDP sa však objavujú len kvázi cykly v tom zmysle, že nie sú zákonitosťou transformačného obdobia, ale len dôsledkom nedostatočnej starostlivosti vládnej politiky o udržanie rovnováhy (makroekonomickej stability) v žiaducich limitoch, resp. sú plodom nedôslednosti a nekomplexnosti transformačnej politiky zameranej na odstraňovanie ohnísk nerovnováhy.¹⁴

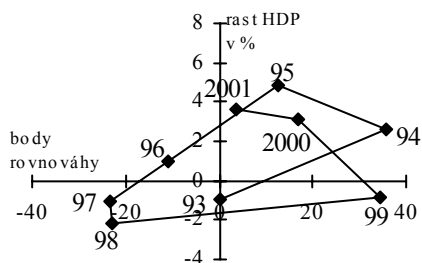
¹³ Za celkovú rovnováhu tu považujeme vzťah medzi zdrojmi v národnom hospodárstve a ich použitím, resp. úhrn prejavov tohto vzťahu v rôznych parametroch fungovania ekonomiky.

¹⁴ Vychádzame z toho, že rôzne čiastkové príčiny nerovnováhy, napríklad nerovnováha v podnikovej sfére (spojená s mäkkým rozpočtovým obmedzením podnikov a vedúca k ich stratovosti, k narastaniu ich záväzkov po lehote splatnosti a k posilňovaniu ich dekapitalizácie), nerovnováha v obnove a v používaní verejných statkov (spojená najmä s nerovnováhou v tvorbe a použití zdrojov v zdravotníctve a sociálnom zabezpečení), celý rad negatívnych javov v spôsobe privatizácie, zanedbanie inštitucionálnych reforiem, prejavy nerovnováhy vznikajúce v dôsledku neadekvátnej fiškálnej a menovo-kurzovej politiky, neprimeraného rastu miezd, defektov vo fungovaní rôznych segmentov trhu a pod., to všetko je výrazom a dôsledkom zaostávania a nekomplexnosti reformných opatrení. V dôsledku toho nemôže fungovať trhovú (rovnováhotvornú) mechanizmus ako v podstate (hoci aj s nevyhnutným príspevkom vládnych zásahov) samoregulujúci sa mechanizmus pozostávajúci z komplexného systému interaktívne pôsobiacich trhov.

Graf 1.2.1

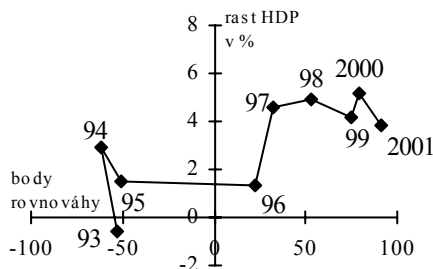
Vývoj celkovej hospodárskej rovnováhy a HDP v tranzitívnych ekonomikách¹⁾

Česká republika

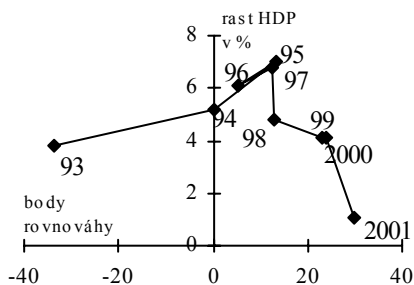
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
stav rovnováhy v b.	0,0	35,6	12,8	-11,0	-23,3	-22,7	34,4	16,8	3,7
tempo r. HDP v %	-0,9	2,6	4,8	1,0	-1,0	-2,2	-0,8	3,1	3,6

Maďarsko

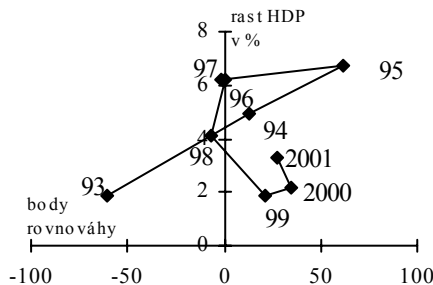
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
stav rovnováhy v b.	-53,4	-61,8	-50,9	21,9	32,4	53,0	75,1	78,7	91,7
tempo r. HDP v %	-0,6	2,9	1,5	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	3,8

Poľsko

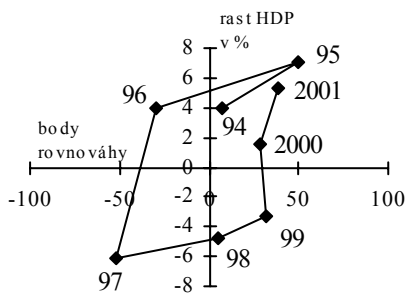
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
stav rovnováhy v b.	-33,6	0,0	13,4	5,1	12,7	12,9	23,3	23,8	30,0
tempo r. HDP v %	3,8	5,2	7,0	6,1	6,8	4,8	4,1	4,1	1,1

Slovenská republika

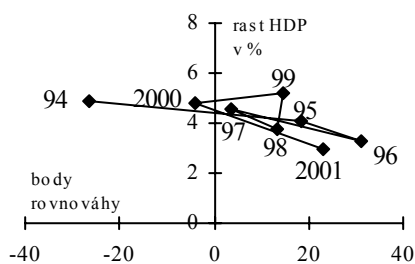
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
stav rovnováhy v b.	-60,1	13,0	62,0	-1,2	0,9	-7,1	21,3	34,5	27,1
tempo r. HDP v %	1,9	4,9	6,7	6,2	6,2	4,1	1,9	2,2	3,3

Rumunsko

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
stav rovnováhy v b.	7,2	50,2	-29,3	-52,1	4,9	32,0	28,3	38,5
tempo r. HDP v %	3,9	7,1	3,9	-6,1	-4,8	-3,3	1,6	5,3

Slovinsko

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
stav rovnováhy v b.	-26,6	18,3	31,1	3,7	13,5	14,4	-4,2	23,1
tempo r. HDP v %	4,9	4,1	3,3	4,6	3,8	5,2	4,8	3,0

¹⁾ Vývoj celkovej rovnováhy sa zistil na základe sumarizácie príslušných ročných hodnôt čiastkových ukazovateľov rovnováhy (miera inflácie zo spotrebiteľských cien, výsledky zahraničnoobchodnej bilancie, kvóta salda štátneho rozpočtu z HDP, priemerná úroková miera z úverov) v jednotlivých krajinách. Relatívne hodnoty čiastkových ukazovateľov rovnováhy aj ich priemerná veľičina (celková rovnováha) zistená z ich zhrnutia sa môžu pohybovať v rozpätí $\pm 100\%$. V dôsledku postupu zvoleného na zistenie celkovej rovnováhy sú jej hodnoty porovnateľné len vnútri jednotlivých krajín; nie sú teda medzinárodne porovnateľné (východiskové informácie podľa CESTAT, 1995 – 2000; CESTAT, 2001). Spôsob grafického znázornenia vývoja rovnováhy a rastu je prevzatý z Morvay, 2000.

Predchádzajúce zistenia možno zhrnúť do týchto záverov. Odstránenie podstatných rozdielov medzi hospodárskou výkonnosťou Slovenska a krajín EÚ je úloha, ktorú možno vyriešiť len pri dlhodobom dosahovaní podstatne vyšších temp hospodárskeho rastu v SR než v terajších členských štátoch EÚ. Nevyhnutnou podmienkou na zabezpečenie takýchto temp rastu je jeho rovnomernosť, ktorá je zase podmienená udržiavaním makroekonomickej stability. A keďže HDP je národohospodársky pohľad na úhrnný výsledok reálneho fungovania podnikateľských a verejnoprávných subjektov, treba sa aj na celkovú hospodársku rovnováhu dívať ako na základnú podmienku prosperity podnikov. Lebo ani makroekonomická stabilita nie je abstraktný pojem, ale kompozícia pozostávajúca z trvale nízkej miery inflácie, nízkych úrokových mier a dostupných úverov, stabilného a z hľadiska vývozu a dovozu vyváženého výmenného kurzu, z rastu miezd rešpektujúceho vývoj produktivity i z ďalších podmienok prajných podnikaniu.

Zdôrazňovaním významu udržiavania makroekonomickej stability pre dosahovanie dlhodobo vysokých temp hospodárskeho rastu (a tým aj pre konvergenciu hospodárstva Slovenskej republiky so štátmi Európskej únie) nemá byť požiadavka rovnováhy nadradovaná potrebe zvyšovať hospodársku výkonnosť. Najmä ak by malo ísť o dosahovanie rovnováhy za každú cenu, teda aj za cenu obmedzovania rozvojových zdrojov a výsledkov.

Vo vzťahoch medzi stabilitou a rastom pôsobí kauzalita obojsmerne. Dôraz na jednu z jej stránok, a najmä na smer impulzov prúdiacich od rovnováhy k rastu sa tu kládol len preto, lebo Slovensko usilujúce sa o vstup do EÚ má tranzitívnu ekonomiku so silnými nerovnováhotvornými faktormi a málo účinným rovnováhotvorným mechanizmom.

Celkove platí, že zmyslom každej jednostrannosti zbaveného vzťahu medzi rastom a rovnováhou je nepochybne hospodársky rast zabezpečujúci postupnú modernizáciu slovenskej ekonomiky ako základ kvalitatívne pochopenej ekonomickej konvergenencie SR s členskými štátmi Európskej únie.

1.3. Vnútorná a vonkajšia rovnováha, jej súvislosti s ekonomickým rastom

Celková stabilita národného hospodárstva je určovaná relatívne samostatným vývojom vnútornej a vonkajšej rovnováhy. Makroekonomická stabilita slovenskej ekonomiky zaznamenávala v priebehu transformácie výkyvy, ktoré boli dané jednak externými vplyvmi (priebeh hospodárskeho cyklu v krajinách EÚ, vývoj svetových cien strategických surovín), jednak zmenami v prístupe k hospodárskej politike (preferovanie makro stabilizácie na začiatku transformácie, neskôr preferencia rastu a následný pokus o obnovenie rovnováhy), ale aj vnútornými faktormi, ktoré však boli hospodárskou politikou v krátko- a strednodobom horizonte relatívne málo ovplyvniteľné (stav technologickej základne, produkčného potenciálu, úrovne konkurencieschopnosti). Podobné výkyvy v stave rovnováhy však boli typické pre všetky transformujúce sa krajiny strednej a východnej Európy. Tendencia k strate rovnováhy je nevyhnutným sprievodným javom procesu, v ktorom sa relatívne izolované štáty s nižšou mierou konkurencieschopnosti opätovne zapájajú do obchodu s vyspelejšími ekonomikami.

V podmienkach slovenskej ekonomiky sa doteraz nepodarilo spojiť cieľ vysokého tempa ekonomického rastu s uspokojiteľnou mierou makroekonomickej stability, hoci niekoľkokrát došlo k podľahnutiu ilúzii o stabilizovanom makroekonomickom vývoji. Kvôli dlhodobému meškaniu mikroekonomickej reštrukturalizácie a tvorby inštitucionálneho rámca sa však ukázalo, že doterajšie úspechy v stabilizácii makroekonomického vývoja nastolili iba vratkú rovnováhu. Pritom udržiavanie rovnováhy (resp. prijateľného stupňa nerovnováhy) je podmienkou aj udržiavania rovnomernejšieho a vyššieho tempa ekonomického rastu.

Inflácia – odraz vnútornej nerovnováhy

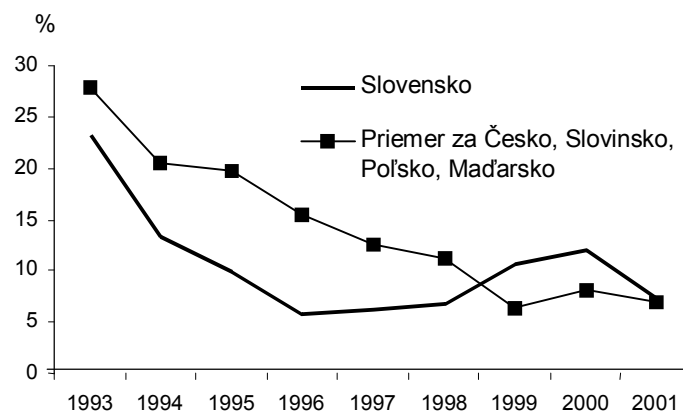
Po inflačných šokoch v roku 1991 (liberalizácia cien) a v roku 1993 (zavedenie nového daňového systému) dosahovala Slovenská republika nižšiu mieru rastu spotrebiteľských cien, ako bol priemer ostatných stredoeurópskych transformujúcich sa krajín. Nízku mieru inflácie síce možno na jednej strane chápať ako príspevok k stabilite

ekonomického prostredia, ale na druhej strane pri nepružnosti cien a miezd smerom dolu môže nízka dynamika pohybu cien brzdiť realokáciu kapitálu podľa trhových podmienok.

Po roku 1998 sa dynamika rastu cien na Slovensku zvýšila (pozri graf 1.3.1) v dôsledku oneskorených krokov smerujúcich k náprave pretrvávajúcich cenových deformácií. Z hľadiska formovania inflačných očakávaní je to nevýhodný postup, výhodnejšie je postupne znižovať relatívne vyššiu infláciu (pri prebiehajúcej eliminácii cenových deformácií), než udržiavať neprirodzene nízku infláciu a následne razantne upravovať deformované ceny.

Graf 1.3.1

Porovnanie tempa rastu spotrebiteľských cien v Slovenskej republike a v ostatných stredoeurópskych transformujúcich sa štátoch

Prameň: Transition Report EBRD, 2001.

Miera inflácie je v posledných rokoch predovšetkým funkciou tempa a rozsahu úprav regulovaných cien, úprav nepriamych daní a vývoja cien strategických surovín na svetových trhoch. Čistá inflácia, ktorá odráža vývoj cenovej hladiny po vylúčení administratívnych zásahov, mala v doterajšom priebehu jej vykazovania relatívne stabilný priebeh.

V priebehu obdobia makroekonomickej stabilizačnej operácie (po roku 1998) sa čiastočne zámerne (administratívnymi zásahmi), čiastočne však vplyvom externých faktorov zmenila dynamika cenových indexov. V dôsledku spomalenia rastu cien

investícií,¹⁵ súčasného zrýchlenia rastu cien surovín a energií a podstatného zrýchlenia rastu cien výrobcov vychádzali z cenovej oblasti impulzy, ktoré oproti predchádzajúcim obdobiam výraznejšie podporujú substitúciu výrobných faktorov a technologické zmeny (Okáli a kol., 2000). V roku 2002 existujú predpoklady na dosiahnutie najnižšej miery inflácie v doterajšom priebehu transformácie. Tento jav však nie je možné posúdiť bez výhrad ako úspech, pretože je aj dôsledkom odloženia pôvodne plánovaných úprav regulovaných cien. Preto možno očakávať opätovné zvýšenie miery inflácie v ďalších rokoch.

Slovensko je krajinou s najnižšou komparatívnou cenovou hladinou z krajín Vyšehradskej skupiny (V 4) aj zo všetkých štátov OECD (máme tu na mysli ceny statkov súkromnej spotreby). Cenová hladina v SR dosahuje (podľa údajov z februára 2002) asi 84 % cenovej hladiny v Českej republike, 77 % výšky cenovej hladiny v Maďarsku a 68 % výšky cenovej hladiny v Poľsku (a 42 – 43 % výšky cenovej hladiny Rakúska a Nemecka).

Je pravdepodobné, že v procese včlenenia do EÚ bude ako dôsledok pôsobenia spoločného trhu dochádzať k vyrovnávaniu cenových hladín medzi Slovenskom a vyspelejšími štátmi. V tejto súvislosti existuje nedostatočne podložená predstava o tom, že v prípade úspechu v integrácii dôjde k prudkému vyrovnaniu cenových hladín, čo bude spojené s infláciou v SR. Je vhodné upozorniť, že ani v menej vyspelých štátoch EÚ, ktoré sú členmi už 16 a viac rokov, sa výška cenovej hladiny nevyrovnala vyspelejším partnerom. Nevhodne sa tu zamieňa vyrovnávanie komparatívnych cenových hladín s inflačnými procesmi. Rast cien v Sk ešte neznamená ich rast aj v cudzích menách. Čisto inflačne sa nedá dosiahnuť vyrovnanie komparatívnych cenových hladín. Možno ho dosiahnuť rastom cien pri relatívne stabilnom kurze, alebo aj bez rastu cien, pri posilňovaní kurzu domácej meny voči cudzím menám. Obe alternatívy majú spoločného menovateľa: viažu sa na zvýšenie konkurenčnej schopnosti (hlavne na báze rýchlejšieho rastu produktivity práce v SR) a pokles hodnoty indexu kurzovej odchýlky (ERDI – Exchange Rate Deviation Index). Inak sa zdraženie domácej produkcie premietne iba do straty jej postavenia na trhoch a dôjde k úprave kurzu smerom k znehodnoteniu domácej meny. Výška komparatívnej cenovej hladiny je aj výpoveďou o konkurencieschopnosti, a teda sprostredkované aj o ekonomickej úrovni krajiny.

---

¹⁵ Merané deflátorom tvorby hrubého fixného kapitálu.

Súbežne so zvyšovaním cenovej hladiny v SR zároveň dochádza k odstraňovaniu cenových deformácií, preto sa inflačný proces javí nielen ako prejav nerovnováhy, ale zároveň aj ako nástroj postupného odstraňovania deformácií.¹⁶ Preto existuje riziko, že nadmerné ambície na potlačenie pohybu cien by mohli spomaliť proces odbúrania cenových aj štruktúrnych deformácií. O elimináciu cenových deformácií by sa hospodárska politika mala pokúšať ešte pred samotným vstupom do EÚ. Dôležitú úlohu tu hrajú deregulácie cien, v poslednom roku volebného obdobia výrazne obmedzené. Je žiaduce, aby sa po nástupe novej vlády v záujme približovania sa podmienkam štandardných trhových ekonomík opätovne obnovil proces odstraňovania cenových deformácií.

Súvislosti vnútornej a vonkajšej rovnováhy

Infláciou sa síce „rieši“ vnútorná nerovnováha na trhu výrobkov a služieb, ale zároveň sa inflácia prenáša do iných oblastí: do oblasti kurzovej, mzdovej, úrokovej. Vzťah inflácie a kurzu potom má vplyv na vývoj vonkajšej rovnováhy. Vo vývoji slovenskej ekonomiky možno identifikovať obdobia, počas ktorých dochádzalo k relatívne výraznému vnútornému znehodnocovaniu meny (inflácia), pritom však iba k jej nepatrnému vonkajšiemu znehodnoteniu (depreciácia kurzu). Dochádzalo preto k zhodnocovaniu reálneho efektívneho výmenného kurzu domácej meny a tým k poklesu konkurenčnej schopnosti domácich producentov (Tóth, 1999). V období do roku 1998 to bolo ovplyvnené fixným výmenným kurzom. Na toto obdobie s výrazným rozdielom medzi mierou vnútorného a vonkajšieho znehodnotenia meny nadväzuje obdobie výrazných deficitov bežného účtu platobnej bilancie (prehlbenie deficitov bežného účtu však má aj iné príčiny). Bodom zlomu bol prechod na plávajúci výmenný kurz v roku 1998 (tomuto opatreniu predchádzal súbor prevažne nesystémových opatrení na riešenie nerovnováhy v roku 1997). Aj v súčasnosti však dochádza k zhodnocovaniu reálneho efektívneho výmenného kurzu. Je to umožnené tým, že do ekonomiky prúdia devízové príjmy vo forme platieb za privatizované podniky. Tieto príjmy vytvárajú menový vankúš (mena sa neoslabuje ani pri značnom skomplikovaní vývoja vonkajšej rovnováhy).

---

¹⁶ Deformáciami tu máme na mysli napríklad rozdiely v cenových hladinách v porovnaní s vyspelými ekonomikami, pokrivené relatívne ceny, existenciu regulovaných cien v monopolných odvetviach a pod. Existencia pokrivených cien však deformovala aj štruktúru hospodárstva (napr. lacná energia podporovala energeticky náročné odvetvia).

Prípadné zhodnocovanie meny, ktoré by neohrozilo makroekonomickú stabilitu, prichádza do úvahy iba v prípade, keby sa podarilo udržiavať predstih rastu produktivity práce v domácej ekonomike v porovnaní s rastom produktivity práce v ekonomikách obchodných partnerov. Práve priaznivý vývoj tohto tzv. produktivného diferenciálu by poskytol možnosť posilňovania konkurenčnej schopnosti a tým úspešného začleňovania medzi vyspelejšie ekonomiky.

Vonkajšia rovnováha a jej vzťah k ekonomickému rastu

V priebehu transformácie sa ukázal podobný problém transformujúcich sa krajín vo forme zvýraznenia vonkajšej nerovnováhy po prekonaní transformačnej depresie a oživení ekonomického rastu. Tento vzťah sa vyznačuje bezproblémovým vývojom bežného účtu v prvých rokoch oživenia rastu HDP, zhoršením stavu bežného účtu po ďalšom udržiavaní vysokého tempa ekonomického rastu a následným oslabením ekonomického rastu pri súčasnom zmiernení deficitu bežného účtu.

Stabilizačné opatrenia realizované na Slovensku v rokoch 1999 a 2000 napomohli výrazné zlepšenie vonkajšej rovnováhy v porovnaní s predchádzajúcim obdobím (v druhom a treťom štvrtroku 2000 sa prvýkrát od roku 1995 zaznamenal kladný čistý export). Pritom však výsledky použitia HDP od záveru roka 2000 vyvolali okrem pozitívnych hodnotení oživenia reálneho rastu HDP aj obavy z opätovného zhoršenia výsledkov čistého exportu (hodnoty ukazovateľov vonkajšej nerovnováhy sa priblížili k hodnotám z obdobia 1996 – 1998). Potvrdili sa tým dávno známe zákonitosti vývoja slovenskej ekonomiky, že rast domáceho dopytu v podmienkach nedostatočne konkurenčne schopnej domácej ponuky vedie k náhlemu zhoršeniu stavu vonkajšej rovnováhy. Podľa výsledkov regresnej analýzy¹⁷ popisujúcej vzťah medzi domácim dopytom,

---

¹⁷ Rovnica, ktorá vyjadruje závislosť dynamiky dovozu výrobkov a služieb od dynamiky domáceho dopytu a vývozu v období 1. Q 1995 až 4. Q 2001, má tvar:

$$dIM = -3,9 + 1,2 \cdot dDD + 0,9 \cdot dEX$$

kde

- d* – symbol pre zmenu (reálny rast v %),
- IM* – import,
- DD* – domáci dopyt,
- EX* – export.

exportom a importom výrobkov a služieb možno odhadnúť, že ak domáci dopyt vzrastie o 1 %, tak dovoz sa zvýši s najväčšou pravdepodobnosťou o 1,2 %. Ak sa export tovarov a služieb zvýši o 1 %, tak dovoz sa zvýši pravdepodobne o 0,9 %. Podľa týchto výsledkov nielen domáci dopyt, ale aj export je dovozne vysoko náročný. K zahraničným vstupom sa pridáva v slovenskej ekonomike relatívne málo pridanej hodnoty a vzťah medzi vývojom exportu a importu je preto veľmi tesný.

Pretrvávajúce takéto, pre domácu ekonomiku nepriaznivých závislostí medzi domácim dopytom, exportom a importom obmedzuje možnosti hospodárskej politiky zameranej na reguláciu domáceho dopytu. Dosiahnutie vonkajšej rovnováhy obmedzením domáceho dopytu sa ukazuje ako krehký úspech; neprekvapuje, keď pri prvej známke oživenia domáceho dopytu dochádza k náhlemu zhoršeniu v oblasti vonkajšej rovnováhy. Zároveň aj samotné zvýšenie dynamiky exportu (v nezmenenej štruktúre) prináša iba malý prínos pre zlepšenie stavu salda exportu a importu.

Logicky teda vzniká otázka, či makroekonomická stabilizácia v období 1999 – 2000 nebola len spoločensky nákladnou kľučkou od vonkajšej nerovnováhy cez oslabenie ekonomického rastu smerom späť k vonkajšej nerovnováhe. Závažné je, že náznaky obnovenia vonkajšej nerovnováhy (od posledného štvrtroka 2000) už prichádzajú v období, keď je makroekonomické prostredie čiastočne kvalitatívne upravené a oslabenie vonkajšej rovnováhy má nové sprievodné znaky:

Po prvé, kritický vývoj vonkajšej nerovnováhy v rokoch 1996 – 1998 sa odohrával v prostredí fixného výmenného kurzu. Pred obdobím vzniku vonkajšej nerovnováhy (a počas neho) dochádzalo k výraznému zhodnoteniu reálneho efektívneho výmenného kurzu. Možno predpokladať, že v podmienkach plávajúceho kurzu k takému výraznému a dlhodobému (ale v podstate umelému) zhodnocovaniu reálneho výmenného kurzu, ako v období do roka 1998, dochádzať nebude.

Po druhé, aktuálna štruktúra dovozov zatiaľ napovedá to, že značná časť realizovaných importov má charakter „investičných“ importov (teda ide vo veľkej miere o dovoz strojov a zariadení).

Po tretie, súčasné obdobie je charakteristické zvýšeným prílevom priamych zahraničných investícií. Záporné saldo obchodnej bilancie sprevádzané rastom priamych

zahraničných investícií (PZI) je menej riskantným javom ako záporné saldo obchodnej bilancie, ktoré je vyvažované prílevom devíz vo forme úverov (prípady rokov 1996 – 1998). Pritom však podstatná časť súčasného prílevu PZI sa viaže na privatizačné projekty. Vyčerpanie privatizačných projektov môže znamenať zoslabenie prílevu PZI s následným vyústením do problémov s krytím deficitu bežného účtu.

Po štvrté, navonok existuje podobnosť medzi rastom domáceho dopytu v období 1996 – 1998 a v súčasnosti (resp. očakávanej budúcnosti) v tom, že v oboch prípadoch ho podporuje výrazný rast hrubých fixných investícií.

V minulosti bol rast týchto investícií stimulovaný zo strany verejných financií, v súčasnosti je podpora zo strany verejných financií menšia a investície sú (a podľa očakávaní by mali byť) vo väčšej miere realizované z iniciatívy súkromných firiem. Možno preto predpokladať, že v súčasnosti realizované investície sú alokované efektívnejšie a budú mať väčší prínos k reštrukturalizácii ekonomiky, aj k podpore budúcej konkurencieschopnosti.

V štruktúre ekonomiky SR sú však stále zakódované riziká pre vonkajšiu rovnováhu. Ekonomika sa naďalej vyznačuje takou dovoznou náročnosťou, ktorá nie je primeraná vyspelejšej ekonomike. Stabilizačné opatrenia majú dočasný vplyv, pretože nie sú podporené dostatočnými zmenami konkurenčnej schopnosti ekonomiky. Možno to podložiť tým, že značná časť exportnej výkonnosti naďalej závisí od malého počtu aktérov (napríklad v roku 2001 bolo 36,6 % exportu realizovaných 10 podnikmi); hlavní exportéri pracujú s nízkou mierou pridanej hodnoty; výsledok obchodnej bilancie sa „zachraňuje“ zušľacht'ovacím stykom, ale miera pridanej hodnoty pri zušľacht'ovacom styku je pod 30 % z tržieb; domáca produkcia nedostatočne reaguje (s elasticitou menšou ako 1) na vývoj agregátneho dopytu.

Produkčnú štruktúru a konkurencieschopnosť ekonomiky Slovenskej republiky je potrebné ovplyvniť v najväčšej možnej miere ešte pred vstupom do Európskej únie. Úlohou hospodárskej politiky v tomto období teda nemá byť iba odstraňovanie prejavov nerovnováhy, ale politikou konkurencieschopnosti a tvorbou štandardného trhového prostredia dosahovať trvalejšie výsledky.

Analógie a rozdiely s vývojom rovnováhy vo výkonnostne slabších členských štátoch Európskej únie

Cykly straty a posilňovania makroekonomickej rovnováhy sú charakteristické aj pre krajiny, ktoré pristúpili do EÚ pri jej predchádzajúcich rozšíreniach. Na účely porovnania sme z krajín EÚ vybrali Grécko, Írsko, Španielsko a Portugalsko. Okrem hľadania podobných a odlišných črt má takéto porovnanie zároveň odpovedať na otázku, či v týchto krajinách mal prístupový proces podstatný vplyv na stav makroekonomickej rovnováhy.

Graf 1.3.2 poukazuje na to, že aj v týchto vybraných krajinách sa opakovali cykly posilnenia a oslabenia makroekonomickej rovnováhy, možno dokonca upozorniť aj na fakt, že prejavy vnútornej nerovnováhy (vyjadrené mierou inflácie) a vonkajšej nerovnováhy (vyjadrené saldom čistého exportu) sa zosilňovali a oslabovali súčasne, hoci tieto ukazovatele nie sú zo svojej definície previazané. V transformujúcich sa ekonomikách sa situácia odlišuje v tom, že nejde o typické oslabovanie o zosilňovanie rovnováhy, ako je známe z praxe tradične trhových ekonomík. Inflácia aj vonkajšia nerovnováha vznikajú v transformujúcich sa krajinách z iných dôvodov ako v typických trhových ekonomikách a v relatívne krátkodobom horizonte transformácie nemožno potvrdiť ich zosúladené výkyvy.

Nemožno však jednoznačne potvrdiť ani to, že by samotný vstup do EÚ v krátko- či strednodobom horizonte prispel k (de-)stabilizácii makroekonomického vývoja. Zmeny v makroekonomickej stabilite pri vstupe do EÚ nie sú ani tak výrazne prejavom samotného vstupu, ako skôr výkyvov v hospodárskej dynamike a stabilite v celej Európskej únii.¹⁸ Pripisovanie zmien v makroekonomickej stabilite iba vstupu do EÚ (na základe grafu 1.3.2) by mohlo viesť k protichodným a mylným záverom. Zdá sa, že cykly oslabenia a posilnenia rovnováhy boli zosúladené s podobnými cyklami

---

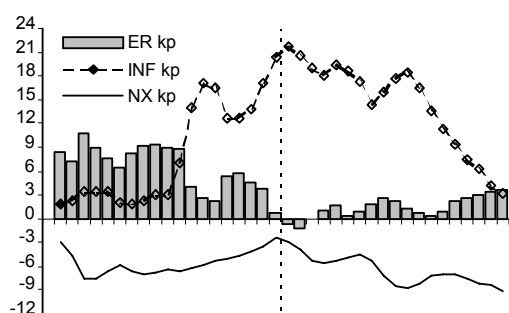
¹⁸ Napríklad vstup Grécka bol sprevádzaný výrazným poklesom tempa rastu HDP, pritom však pokles tempa rastu bol v tomto období typickým javom aj v ostatných štátoch EÚ. Podobne v prípade Španielska a Portugalska by sa mohlo zdať, že v rokoch nasledujúcich po ich vstupe došlo ihneď k zrýchleniu rastu HDP, pritom toto zvýšenie tempa rastu HDP v období konca 80. rokov je opäť v súlade s trendom ostatných krajín. Taktiež prehĺbenie vonkajšej nerovnováhy v Španielsku a v Portugalsku po vstupe do EÚ je v súlade s oslabením vonkajšej nerovnováhy v EÚ, nárast inflácie po vstupe v Írsku (1973) a v Grécku (1981) bol v súlade s inflačnými procesmi, ktoré postihli prakticky celé svetové hospodárstvo.

v ostatných krajinách EÚ a podobné zmeny sa odohrávali aj v krajinách, ktoré neboli ovplyvnené vstupom do EÚ. V dlhodobom horizonte (hlavne v priebehu 90. rokov) však postupne dochádza k posilneniu stability vo všetkých vybraných krajinách. Možno to chápať skôr ako dlhodobý dôsledok členstva v EÚ a spoločných snáh o posilnenie stability.

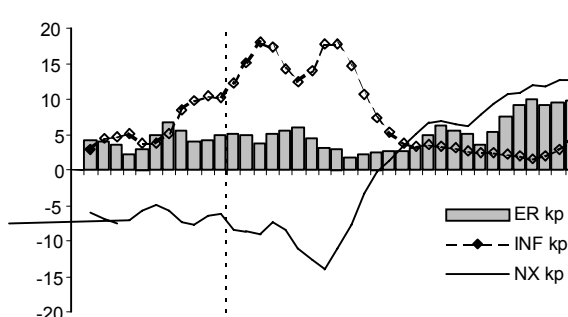
Graf 1.3.2

Cykly oslabovania a posilňovania rovnováhy vo výkonnostne slabších ekonomikách Európskej únie

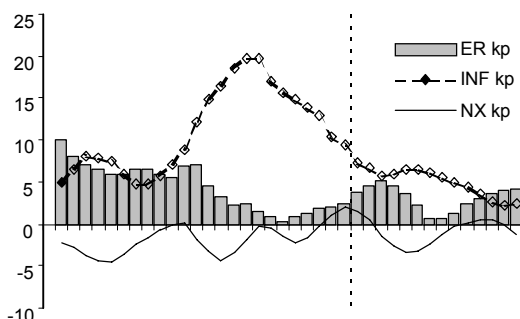
a) Grécko

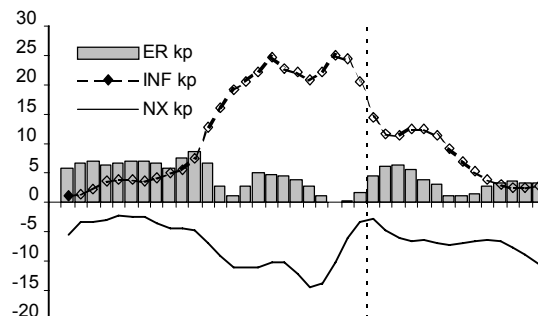
b) Írsko

c) Španielsko

d) Portugalsko

Vysvetlivky: ER – tempo reálneho rastu HDP v %; INF – miera inflácie v %; NX – čistý export v % HDP; kp znamená, že ide o trojročné kĺzavé priemery hodnôt, zvislé čiary označujú vstup do EÚ.

Prameň: European Commission, 2000.

Liberalizácia obchodu v Slovenskej republike v predvstupovej fáze prebiehala razantnejšie ako v uvedených štátoch, bola konfrontovaná s vážnymi stratami trhov (European Commission, 2000). Hospodárstvo Slovenska sa (z hľadiska liberalizácie obchodu) už v období pred začlenením do EÚ musí vyrovnávať s problémami, ktoré periférne krajiny EÚ riešili v momente vstupu a ešte dlhé obdobie po ňom. Už krátko po

liberalizácii zahraničného obchodu na začiatku transformácie bola v Československu relatívne nízka miera ochrany pomocou tarifných protekcionárskych opatrení. Okrem toho chceme upozorniť, že už v súčasnosti je podiel EÚ na zahraničnom obchode SR (asi 55 %) väčší, ako bol podiel vtedajšieho ES na zahraničnom obchode Španielska (44 %), Portugalska (52 %) a Grécka (50 %) v období posledného roka pred ich vstupom. Ak nedôjde k nečakanej zmene v trendoch vývoja teritoriálnej štruktúry slovenského zahraničného obchodu, slovenské hospodárstvo bude vo chvíli svojho vstupu do EÚ „lepšie trénované“ na situáciu závislosti od obchodu s EÚ, ako boli menované ekonomiky v čase svojho vstupu. Preto možno očakávať, že už pri samotnom vstupe k náhlym, výrazným komplikáciám (vyplývajúcim zo samotného aktu vstupu) nedôjde. Ak však nedôjde k vytvoreniu makroekonomického rámca, v ktorom sa bude pôsobením funkčných trhov samočinne udržiavať makro stabilita, možno rátať s vážnymi problémami bez ohľadu na to, či sa vstup do EÚ uskutoční, alebo nie. Skôr ako zo vstupu do EÚ sú zrejme oprávnené obavy z neodstránenia deformácií vlastného hospodárstva.

Európska únia bude zrejme aj v budúcnosti vyvíjať tlak na udržiavanie makro stability vo svojich členských štátoch. Vlády na Slovensku by sa však nemali na to spoliehať a mali by v záujme udržiavania stability už v období do vstupu vykonať maximum pre vytvorenie funkčnej trhovej ekonomiky.

1.4. Základné faktory ekonomického rastu

Použitie hrubého domáceho produktu a investície

Tempo hospodárskeho rastu je vždy výrazne ovplyvnené štruktúrou použitia HDP. V nej najmä podiel hrubých úspor z HDP vymedzuje akumulčný potenciál hospodárstva a tým aj možnosti investovať do rozšírenia fixného kapitálu, zásob i rezerv.

Práve Slovensko je krajinou, ktorá v priemere rokov 1993 – 2000 dosahovala najvyššiu mieru hrubých úspor zo všetkých kandidátskych krajín strednej Európy. Táto miera bola tiež podstatne vyššia ako v EÚ 15, aj v jej jednotlivých porovnávaných krajinách (pozri tab. 1.4.1). Bola aj pomerne stabilná, čo je významný predpoklad rovnomernosti a dostatočne vysokých temp hospodárskeho rastu.

Tabuľka 1.4.1

Medzinárodné porovnanie miery hrubých úspor a tvorby hrubého kapitálu (v % HDP)¹⁾

	1993			2000			φ za roky 1993 až 2000		
	(A) ²⁾	(B) ³⁾	A – B	A ²⁾	B ³⁾	A – B	A ²⁾	B ³⁾	A – B
Česká republika	20.2	18.0	2.2	26.6	30.4	-3.8	25.0	29.9	-4.9
Maďarsko	11.8	20.0	-8.2	26.0	30.7	-4.7	22.8	26.2	-3.4
Poľsko	16.5	15.5	1.0	19.6	26.5	-6.9	19.2	21.7	-2.5
Slovinsko	21.5	20.0	1.5	24.2	28.0	-3.8	23.2	24.1	-0.9
Slovenská republika	22.1	27.3	-5.2	27.6	30.1	-2.5	26.5	31.6	-5.1
EÚ 15	20.7	19.4	1.3	22.3	21.2	1.1	21.8	20.2	1.6
Rakúsko	23.6	22.0	1.6	24.4	25.3	-0.9	23.6	23.8	-0.2
Španielsko	20.2	21.0	-0.8	23.8	25.2	-1.4	22.4	22.6	-0.2
Portugalsko	16.5	23.7	-7.2	16.7	28.5	-11.8	17.5	26.0	-8.5
Grécko	12.3	19.9	-7.6	16.3	23.9	-7.6	13.4	20.8	-7.4

¹⁾ Podľa OECD, 2001; CESTAT, 1995 – 2000; CESTAT, 2001.²⁾ Podiel hrubých úspor z HDP v %.³⁾ Podiel tvorby hrubého kapitálu z HDP v %.

Vysoká a stabilná miera hrubých úspor v SR je síce pozitívnym javom, avšak akumuláciu schopnosť krajiny lepšie charakterizujú v medzinárodnom porovnaní reálne hrubé úspory na 1 pracovníka. Tie sú určené nielen podielom hrubých úspor z HDP, ale aj inými faktormi (najmä tvorbou reálneho HDP na 1 pracovníka). Podľa nášho odhadu sa reálne hrubé úspory na 1 pracovníka v SR v súčasnosti rovnajú asi 40 % reálnych hrubých úspor v EÚ 15.¹⁹

V medzinárodných reláciách veľmi vysoký podiel hrubých úspor na HDP sa na Slovensku v uplynulých rokoch dosahoval vďaka nízkemu podielu finálnej spotreby z HDP,²⁰ osobitne spotreby domácností.

Rozdiel medzi mierou úspor a mierou hrubých investícií v tabuľke 1.4.1 ukazuje, že tranzitívne ekonomiky, ale aj najmenej vyspelé krajiny EÚ (Portugalsko, Grécko) rozširovali vlastné akumulčné zdroje získaním zahraničných zdrojov. Relatívny rozsah týchto cudzích zdrojov dosiahol v rokoch 1993 – 2000 v SR v priemere vyššiu hodnotu ako v iných tranzitívnych ekonomikách. To na jednej strane posilnilo investičný potenciál slovenského hospodárstva, no na druhej strane ohrozilo jeho makroekonomickú stabilitu.

¹⁹ Uvedený odhad vychádza zo zistenia hrubých úspor v národných menách, z výmenných kurzov a (vo vzťahu k časti hrubých úspor saturovanej domácou produkciou investičných statkov) aj z údajov o parite kúpnej sily v SR.

²⁰ V priemere sa v rokoch 1993 – 2000 podiel finálnej spotreby z HDP rovnal v SR 73,5 %, v ČR 75 %, v Slovinsku 76,8 %, v Maďarsku 77,2 %, v Poľsku 80,8 %, v EÚ 15 78,2 %, v Rakúsku 76,4 %, v Španielsku 77,6 %, v Portugalsku 82,5 % a v Grécku 86,6 % (European Commission, 2000).

Tabuľka 1.4.2

Medzinárodné porovnanie investičnej náročnosti rastu HDP v rokoch 1993 – 2001

	ϕ podiel investícií do THFK ¹⁾ na HDP v % = A	ϕ ročné tempo rastu reálneho HDP v % = B	Investičná náročnosť rastu HDP = A/B
Česká republika	29.1	1.8	16.2
Maďarsko	22.2	3.1	7.2
Poľsko	21.6	4.7	4.6
Slovinsko	22.8	4.1	5.6
Slovenská republika	32.8	4.2	7.8
EÚ 15 ²⁾	19.7	2.2	9.0
Južné krídlo EÚ ²⁾	21.8	2.6	8.3
Rakúsko ²⁾	23.4	2.0	11.7
USA ³⁾	18.2	3.8	4.8

¹⁾ Tvorba hrubého fixného kapitálu.

²⁾ V rokoch 1993 – 2000.

Prameň: CESTAT, 1995 – 2000; CESTAT, 2001; European Commission, 2000.

Zahraničné zdroje použité na rozvoj ekonomiky mali prevažne podobu úverov (neraz pomerne nevýhodných), a nie priamych zahraničných investícií. Z úhrnu zahraničných zdrojov na rozvoj podnikov tvorili úverové zdroje 39 % v roku 1993; 40 % v roku 1994; 56 % v roku 1995; 78 % v roku 1996; 91 % v roku 1997; 73 % v roku 1998; 51 % v roku 1999.

Investičná náročnosť rastu HDP na Slovensku (tab. 1.4.2) bola približne na úrovni úspešne sa transformujúcej maďarskej ekonomiky. Bola vyššia než v Poľsku a v Slovinsku, ale nižšia oproti EÚ 15.

Efektívnosť investícií a s ňou úzko spojené tempá hospodárskeho rastu sú v značnej miere podmienené odvetvovou štruktúrou investícií. V porovnaní s inými tranzitívnymi ekonomikami sa v SR ako nepriaznivý javí predovšetkým vývoj podielu investícií v spracovateľskom priemysle (tab. 1.4.3).

Tabuľka 1.4.3

Podiel spracovateľského priemyslu na celkových investíciách (v %)

Krajina	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Česká republika	27.2	27.5	21.8	20.1	22.2	20.4	.	.
Maďarsko	20.4	13.3	21.5	23.4	29.3	31.0	34.8	32.1
Poľsko	24.5	29.1	28.5	26.2	25.5	25.8	22.5	.
Slovenská republika	29.7	20.6	21.1	20.1	19.5	21.7	25.1	25.7

Prameň: Statistická ročenka ČR, 1996, 1998, 2000; Štatistická ročenka SR, 1995 – 2001; Magyar statisztikai évkönyv, 1996; Statisztikai havi közlemények, 1998, 2000; Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 1996, 2000.

Maďarsko je príklad vcelku úspešnej tranzitívnej ekonomiky, v ktorej – na rozdiel od Českej republiky a Poľska – je už viacročný rovnovážny hospodársky rast spojený s rastúcim a nadpriemerne vysokým podielom investícií do priemyslu.

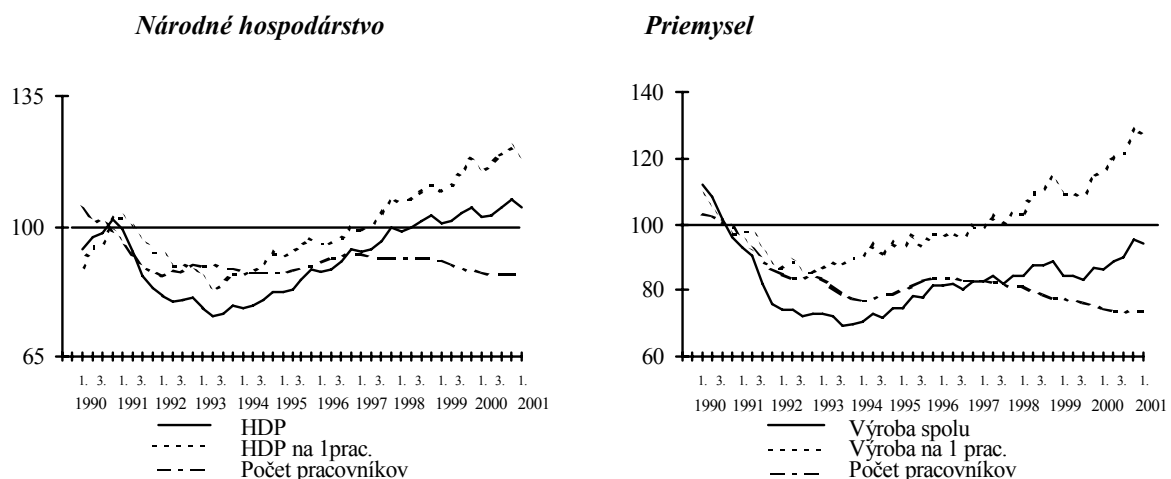
Zo strednodobého hľadiska, t. j. v období príprav na vstup do Európskej únie, a pravdepodobne aj po ňom, je možné, že rozvoj spracovateľského priemyslu (najmä v spojení s intenzívnejším prílevom priamych zahraničných investícií a so štruktúrnymi zmenami zvyšujúcimi podiel pridanej hodnoty z celkovej hodnoty produkcie) bude vhodným variantom hospodárskeho rozvoja aj pre Slovenskú republiku.

Zamestnanosť a produktivita práce

V transformácii centrálne plánovanej ekonomiky na trhovú ekonomiku sa zásadne mení vzťah zamestnanosti, resp. využitia pracovných síl na hospodársky rast. Plné využitie pracovných síl prestáva byť predpokladom hospodárskeho rozvoja. Oživia zložitý proces substitúcie výrobných faktorov, v ktorom sa odstraňuje nadzamestnanosť a využitie pracovných síl sa prispôsobuje potrebám modernizačnej reštrukturalizácie podnikov. Priebeh tohto procesu v Slovenskej republike, teda *vývoj zamestnanosti* vo vzťahu k vývoju výkonnosti slovenského hospodárstva počas transformačného obdobia je znázornený v grafe 1.4.1.

Graf 1.4.1

Vývoj výkonov, zamestnanosti a produktivity práce

Prameň: Štatistický úrad SR, 2001.

Rýchlemu znižovaniu počtu zamestnaných a príslušnému rozširovaniu nezamestnanosti sa v prvej etape transformácie (v rokoch 1991 – 1993 poznačených transformačnou recesiou) usilovali zabrániť odbory, štát i vedenia v tom čase ešte zväčša štátnych podnikov. Pokles zamestnanosti sa prispôbil transformačnému poklesu výkonov až v roku 1997, a teda až v tomto čase dosiahla produktivita práce v celom národnom hospodárstve aj v priemysle svoju predtransformačnú úroveň.

Priemerné ročné tempo rastu produktivity práce v doterajšom transformačnom období (v rokoch 1991 – 2001) bolo v národnom hospodárstve 1,9 % a v priemysle 2,4 %. Z toho v rokoch 1994 – 1996 (je to obdobie po transformačnej recesii a následnom oživení založenom na lepšom využití starších výrobných kapacít) to bolo v národnom hospodárstve 4,2 % a v priemysle 5,2 %.

V období 5 rokov pred a 15 rokov po ich vstupe do únie dosahovali vybrané krajiny EÚ takéto priemerné ročné tempo rastu HDP na 1 pracovníka: v Grécku 0,7 %; v Portugalsku 2,4 %; v Španielsku 1,7 % a v Írsku 3,8 %.

V porovnaní s uvedenými údajmi sa teda tempo rastu hrubého domáceho produktu na jedného pracovníka v Slovenskej republike za roky 1996 – 2000 javí dosť vysoké.

Vývoj situácie na trhu práce sa v 90. rokoch vyznačoval tým, že rozsah nezamestnanosti sa nevyvíjal synchronizovane so zmenami zamestnanosti. Celková zamestnanosť v Slovenskej republike sa v roku 2000 znížila v porovnaní s rokom 1993 o 1,7 % a v porovnaní s rokom 1996 o 5,5 %, no miera nezamestnanosti sa z 12,2 % v roku 1993, resp. 11,3 % v roku 1996 zvýšila až na 18,6 % v roku 2000 (tab. 1.4.4).

Tabuľka 1.4.4

Vývoj nezamestnanosti a jej hlavných faktorov¹⁾

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Miera nezamestnanosti (v %)	13.7	13.1	11.3	11.8	12.5	16.3	18.6	19.2
Celková ročná zmena miery nezamestnanosti v bodoch	1.0	-0.6	-1.8	0.5	0.7	3.8	2.3	0.6
z toho:								
vplyv zmeny počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva	.	1.6	1.8	0.5	0.8	0.5	1.6	1.2
prevažne vplyv zmeny počtu pracujúcich ²⁾	.	-2.2	-3.6	0.0	-0.1	3.3	0.7	-0.6

¹⁾ Ročné priemery podľa: Štatistický úrad SR, 2002.

²⁾ Čiastočne aj vplyv regulačných opatrení sociálnej politiky a zmeny záujmu o prácu.

Pokles počtu pracovníkov, resp. redukcia počtu pracovných miest boli hlavnou príčinou rastu miery nezamestnanosti iba v roku 1999 (na zvýšení miery nezamestnanosti malo výrazný podiel obmedzovanie počtu pracovníkov, a to 86 %; rast počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov (EAO) predstavoval len 14 %). V roku 2000 vyše dvoch tretín prírastku miery nezamestnanosti bolo vyvolané prevažne demografickým vývojom a len necelá jedna tretina bola dôsledkom prepúšťania zo zamestnania a v roku 2001 už na zvýšenie nezamestnanosti vplývala len zmena počtu EAO, kým zmena zamestnanosti pôsobila na pokles miery nezamestnanosti.

Ešte pred rokom 2005 sa vplyv demografických faktorov na rast nezamestnanosti začne oslabovať.²¹ To tiež prispeje k zlepšeniu vývoja zamestnanosti v slovenskom hospodárstve.

Vývoj zamestnanosti je ovplyvňovaný vývojom výkonnosti hospodárstva. Súvislosť medzi uvedenými procesmi ukazujú údaje tabuľky 1.4.5.

Tabuľka 1.4.5

Formovanie a vývoj prahu rastu zamestnanosti

	Ročná zmena (v %)		Práh rastu zamestnanosti v bodoch (A – B)
	HDP (A) ¹⁾	zamestnanosť (B) ²⁾	
1994	4.9	-1.9	6.8
1995	6.7	0.7	6.0
1996	6.2	0.4	5.8
1997	6.2	-1.8	8.0
1998	4.1	-1.7	5.8
1999	1.9	-1.5	3.4
2000	2.2	-1.4	3.6
2001	3.3	1.0	2.3

¹⁾ V stálych cenách.

²⁾ Podľa výberových zisťovaní pracovných síl.

Prameň: Štatistická ročenka SR, 1995 – 2001; Štatistický úrad SR, 2002.

Hodnoty prahu rastu zamestnanosti sa v rokoch 1999 – 2001 priblížili k hodnotám dosahovaným vo vyspelých trhovách ekonomikách (v priemere rokov 1991 – 2000 to bolo 1,7 bodu v EÚ 15 a 1,8 bodu v USA (European Commission, 2000)). Ešte dôležitejšie je zistenie, že už dosiahnutá úroveň prahu rastu zamestnanosti by postačovala na to, aby sa pri predpokladanom dlhodobom udržiavanom 4 % tempe rastu HDP

²¹ Je to dané tým, že po roku 2000 sa rozsah populačných ročníkov vstupujúcich do ekonomicky aktívneho veku začína znižovať a do dôchodkového veku začínajú vstupovať populačne silnejšie ročníky.

zvyšovala aj zamestnanosť v národnom hospodárstve tempom znižujúcim mieru nezamestnanosti. Znázornenie vývoja zamestnanosti v grafe 1.4.1 a rovnako aj trendy zistené v tabuľkách 1.4.4 a 1.4.5 naznačujú, že v slovenskej transformujúcej sa ekonomike už fungujú sily, ktoré (po prekonaní súčasnej recesie vo svetovom hospodárstve) v strednodobom časovom horizonte, a teda už v období možného prijatia Slovenskej republiky do Európskej únie, sú schopné navodiť aj trvalejší obrat v doteraz nepriaznivom vývoji zamestnanosti.

1.5. Verejné financie a fiškálna politika

Trvalému dosahovaniu vysokých temp hospodárskeho rastu, ktoré je základnou podmienkou uskutočnenia konvergenčnej úlohy Slovenska pred vstupom a po jeho vstupe do EÚ, môže fiškálna politika pomôcť dvoma spôsobmi.

Prvý spočíva v priamej podpore hospodárskeho rastu investičnými aktivitami štátu, jeho finančnou podporou investičných aktivít obyvateľstva, obcí a podnikateľov, alebo financovaním takých rámcových podmienok hospodárskeho rastu, ako je vzdelávanie, veda a výskum.

Druhým – nepriamym spôsobom podpory rastu je príspevok fiškálnej politiky (ako súčasť celkovej makroregulácie, teda najmä v jej súčinnosti s menovou politikou) k udržaniu vyhovujúceho stavu hospodárskej rovnováhy. Vzhľadom na preukázaný význam rovnováhy pre trvalé dosahovanie vysokých temp hospodárskeho rastu je zrejmé, že priama podpora rastu sa môže uplatňovať len v rámci fiškálnej politiky usilujúcej sa o zachovanie rovnováhy. Inak a dôraznejšie povedané: priamu podporu rastu fiškálnou politikou treba podriadiť jej nepriamemu pôsobeniu na rast prostredníctvom udržiavania rovnováhy.

Na celkovú rovnováhu pôsobia verejné financie predovšetkým prostredníctvom udržiavania vlastnej rovnováhy, ktorá v značnej miere závisí od ich účasti na použití celkových zdrojov vyprodukovaných v ekonomike (od ich pomeru k HDP). Medzinárodnú komparáciu miery výdavkov verejných financií z HDP obsahuje tabuľka 1.5.1.

Miera výdavkov verejných financií (VVF) z HDP bola v roku 2001 na Slovensku najvyššia spomedzi všetkých krajín OECD. Tabuľka 1.5.1 poukazuje aj na to, že hodnoty zisťovaného ukazovateľa boli v SR vo všetkých rokoch 1996 – 2000 vyššie nielen v porovnaní s priemerom EÚ 15 a jej južného krídla, ale aj voči jej hodnotám

dosahovaným v iných stredoeurópskych tranzitívnych ekonomikách.²² Pozornosti by však nemal uniknúť ani pozitívny trend vo vývoji miery výdavkov verejných financií z HDP v Slovenskej republike, ktorý sa začal v roku 1999 a vďaka ktorému sa priemerná miera VVF v rokoch 2000 – 2001 oproti priemeru z rokov 1996 – 1998 znížila o 6,6 percentuálneho bodu.

Tabuľka 1.5.1

Medzinárodné porovnanie miery výdavkov verejných financií (výdavkov všeobecnej vlády) k HDP (v %)¹⁾

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Česká republika	42.9	42.5	41.6	43.8	46.1	45.0
Maďarsko	53.2	52.2	53.1	50.0	47.5	49.3
Poľsko	46.1	45.6	43.8	43.4	43.7	45.5
Slovenská republika¹⁾	59.1	59.8	58.7	54.2	52.2	52.9
EÚ 15	47.7	46.1	45.3	44.9	43.4	44.4
Južné krídlo EÚ ²⁾	42.8	41.2	41.0	41.2	40.8	40.4
Rakúsko	52.1	49.9	50.3	49.9	48.8	49.6
Írsko	36.4	34.2	32.2	31.9	29.2	30.6

¹⁾ Zisťované metódou ESA 95 podľa OECD, 2002.

²⁾ Nevážený priemer (vážený priemer je príliš ovplyvnený hodnotou zisťovaného ukazovateľa v Španielsku).

Vo vývoji celkových výsledkov verejných financií (VF) porovnávaných tranzitívnych ekonomik existujú síce určité rozdiely (v Maďarsku sa celkové saldo VF mierne znižuje, v Poľsku je jeho úroveň vcelku ustálená, v ČR a SR jeho hodnoty narastajú), v každej z nich však bol tento výsledok v roku 2000 podstatne horší než v krajinách EÚ.²³

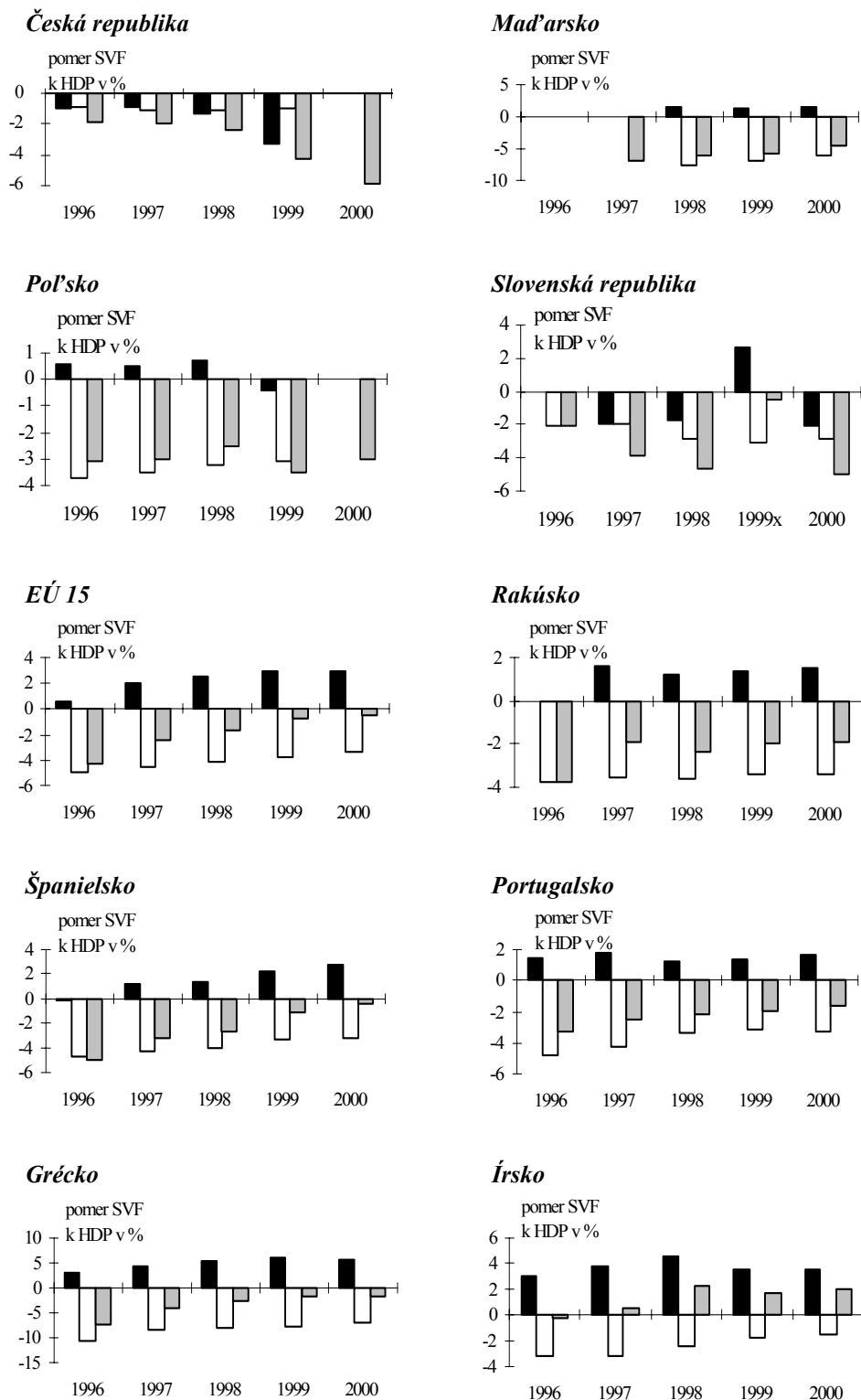
Hlavný rozdiel medzi výsledkami verejných financií v tranzitívnych ekonomikách a v krajinách EÚ sa prejavuje v hodnotách ich primárneho salda. Vo všetkých krajinách EÚ má primárne saldo VF kladnú hodnotu (v priemere za celú EÚ v r. 2000 dosiahlo 2,8 % z HDP). Vďaka tomu sa podiel dlhovej služby z HDP v EÚ výrazne znižuje a hodnoty celkového salda verejných financií sa zlepšujú. Práve tento významný trend sa vo vývoji verejných financií tranzitívnych ekonomik dosiaľ neprejavuje, alebo sa (v prípade Maďarska v rokoch 1996 – 2000 a Poľska v rokoch 1996 – 1998) prejavuje len s nedostatočnou intenzitou.

²² Pozícia Slovenskej republiky sa v medzinárodnom porovnaní miery VVF z HDP značne zhoršila pri prechode na jej zisťovanie podľa definície ESA 95. Podľa predchádzajúcej definície bola miera výdavkov verejných financií v SR nižšia než v iných krajinách V 4, aj nižšia než priemer v EÚ 15.

²³ Celkový deficit verejných financií sa v roku 2000 rovnal v ČR –5,9 %; v Maďarsku –4,6 %; v Poľsku –3 %; v SR –5,0 %, kým priemer EÚ bol –0,5 %, pričom v 10 jej krajinách malo celkové saldo kladné a len v 5 krajinách záporné znamienko.

Graf 1.5.1

Vývoj salda veřejných financí (SVF) v mezinárodním porovnání

^x Výsledky v roku 1999 v SR výrazne ovplyvnil mimoriadny odvod zisku NBS do štátneho rozpočtu.

Prameň: Zostavené podľa OECD, 2002.

Zameraniu fiškálnej politiky na znižovanie podielu verejných výdavkov z HDP (v kombinácii s úsilím o dosahovanie kladného primárneho salda verejných financií) na Slovensku a podobne aj v ďalších tranzitívnych ekonomikách stojí v ceste potreba financovať pozitívnu zmenu vo fungovaní defektnej časti bankového sektora.

Ide tu vlastne o transformačné náklady, ktoré (ak ich obmedzíme na výdavky spojené s reštrukturalizáciou bánk a s plnením úverových záruk za podniky so štátnou majetkovou účasťou) sa v Slovenskej republike v roku 1999 rovnali 3,4 %, v roku 2000 boli 1,5 % a podľa predpokladov obsiahnutých v štátnom rozpočte (vydanie dlhopisov a schválené čerpanie prostriedkov z dlhopisov na reštrukturalizáciu bánk a podnikového sektora) v roku 2001 môžu dosiahnuť až 3 % z HDP. Veľký rozsah zaťaženia verejných financií transformačnými nákladmi môže viesť k pokusom o ich obmedzovanie.

Cesta týmto smerom však vyvoláva riziko zníženia efektov, ktoré od uskutočnenia záverečnej etapy transformácie očakávame. Na zvýšenie výkonnosti hospodárstva SR ako nevyhnutnej podmienky získania prínosov zo vstupu do EÚ je potrebná nie redukcia, ale skôr komplexné vynakladanie zdrojov potrebných na bezproblémové fungovanie hospodárstva.

Okrem výdavkov na reštrukturalizáciu bánk a časti podnikov sem patria aj prostriedky potrebné na zmeny v systéme sociálneho zabezpečenia, na zlepšené fungovanie súdov, výkonnejšiu správu daní atď. Je to jeden zo základných predpokladov dlhodobého dosahovania vyššieho tempa hospodárskeho rastu. Z hľadiska uľahčenia bremena štátneho dlhu a s ním spojenej dlhovej služby môže byť trvalé zvýšenie tempa hospodárskeho rastu rovnako účinné, ba dokonca ešte účinnejšie než zníženie jeho splátok, ktoré možno dosiahnuť tým, že v použití mimoriadnych (najmä privatizačných) príjmov verejných financií sa uprednostní splácanie štátneho dlhu pred nevyhnutnými transformačnými nákladmi.

1.6. Menová a kurzová politika

Pri hodnotení východiskovej úrovne Slovenskej republiky a jej ďalšieho vývoja majú pre dosiahnutie jej integračných cieľov význam dôsledky menovej a kurzovej

politiky. Pri objektívnych podmienkach slovenskej ekonomiky, predovšetkým pri vysokej úrovni závislosti od vplyvov vonkajšieho prostredia a latentného nedostatku vlastných finančných zdrojov sa racionálna menová a kurzová politika stáva podmienkou *sine qua non* pre rast a zvyšovanie hospodárskej výkonnosti celej ekonomiky.

Z tohto pohľadu aj SR pri svojom vzniku v roku 1993 prevzala v podstate monetaristickú menovú politiku zameranú predovšetkým na elimináciu negatívnych dôsledkov prvých krokov transformácie ekonomiky v rokoch 1991 – 1992, na boj proti inflácii a na udržanie stabilného menového kurzu. V tomto sa dosiahli isté úspechy, keď inflácia klesla z 24 % v roku 1993 na 5,4 % v roku 1996 a zabezpečil sa stabilný kurz slovenskej koruny voči zahraničným menám.

Narastanie nedoriešených transformačných problémov najmä štruktúrneho charakteru, ako aj zaostávanie inštitucionálnych reforiem viedli postupne v ďalšom období k nepriaznivému vývoju platobnej bilancie. Deficit jej bežného účtu kulminoval v roku 1998, keď dosiahol 11,6 % HDP. Tlak na menu vyvolaný týmto vývojom viedol v roku 1998 (po zmene kurzového režimu) k devalvácii slovenskej koruny.

Prejavom narastajúcej makroekonomickej nerovnováhy (vyvolávanej najmä nerovnováhou vo vládných financiách a vývojom miezd) bola v rokoch 1997 – 1998 aj zhoršujúca sa úverová situácia, ktorá sa prejavila aj vo vysokých úrokových sadzbách. Hoci na jednej strane to umožňovalo relatívne priaznivé zhodnocovanie úspor, na druhej strane to udržiavalo trvale vysoký inflačný tlak, zhoršovalo finančnú situáciu podnikovej sféry a jej nízku konkurencieschopnosť. V konečnom dôsledku to pôsobilo na znižovanie výkonnosti celej ekonomiky a komplikovalo prípravu na vstup do Európskej únie.

Ekonomické opatrenia prijaté v roku 1999 na obnovu makroekonomickej rovnováhy vytvorili predpoklady aj na menovú stabilizáciu a zrealnenie integračných cieľov SR v ďalšom období. *Znižovanie úrokových sadzieb* v rokoch 1999 – 2000 (pozri tab. 1.6.1) v tomto smere začalo približovať slovenskú ekonomiku k podmienkam EÚ a vytvárať priaznivejšiu klímu pre reštrukturalizačné investície.

Znižovanie úrokových mier v uvedenom období predstavovalo aj úspory pre štátny rozpočet. Ak sa výnosy zo štátnych dlhopisov ešte v roku 1998 pohybovali od 28,8 % do 30,8 %, v roku 2000 dosahovali spravidla menej ako 8 %. Pozitíva zníženia

úrokových sadziieb na oživenie investičných procesov, na zvýšenie konkurencieschopnosti podnikov, a súčasne aj na stabilizáciu verejných financií ďalej priblížili ekonomické podmienky v SR k štandardu fungovania hospodárstva v krajinách EÚ.

Tabuľka 1.6.1

Vývoj priemernej úrokovej miery (v %)

	Stav v roku					Zmena stavu (v %) v roku				
	1997	1998	1999	2000	2001	1997	1998	1999	2000	2001
Úroky z čerpaných úverov spolu	20.92	18.62	12.55	10.95	9.27	+6.47	-2.30	-6.07	-1.60	-1.66
z toho: podnikatelia	21.25	22.14	12.58	11.07	9.25	+7.40	+0.89	-1.51	-1.51	-1.82
verejný sektor	21.30	22.06	19.55	11.23	9.69	+7.84	+0.76	-2.51	-8.32	-1.54
súkromný sektor	21.19	22.22	19.62	13.13	10.94	+7.44	+1.03	-2.60	-6.43	-2.21
obyvateľstvo	10.18	9.39	8.03	8.83	8.87	-3.47	-0.79	-1.36	+0.80	+0.04

Prameň: NBS, 1997 – 2002.

Porovnanie vývoja vonkajších ekonomických vzťahov v posledných 5 rokoch (pozri tab. 1.6.2) nasvedčuje tomu, že opatrenia prijaté na obnovenie rovnováhy sa prejavili aj v *znížení deficitu bežného účtu* platobnej bilancie z -9,7 % HDP v roku 1998 na -3,7 % v roku 2000 a vo zvýšení devízových rezerv o 652 mld USD, čo predstavovalo medziročný rast 13 %.

Tabuľka 1.6.2

Vývoj vonkajších ekonomických vzťahov

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Bežný účet platobnej bilancie	-1 941	-1 343	-1 970	-1 083	-713	-1 756
Kapitálový a finančný účet	2 144	1 684	1 728	1 823	1 413	1 719
Celková bilancia	237	46	-530	721	924	140

Prameň: NBS, 1997 – 2002.

Vývoj v roku 2001 však ukazuje, že riešenie mnohých kvalitatívnych stránok ekonomického rozvoja zostáva naďalej naliehavou úlohou. Svedčí o tom napríklad skutočnosť, že schodok bežného účtu platobnej bilancie sa v roku 2001 v porovnaní s rokom 2000 viac ako zdvojnásobil a priblížil sa k hodnotám z roku 1998. Rast devízových rezerv sa tiež spomalil.

Vývoj menového kurzu slovenskej koruny a dôsledky jeho stabilizácie

Vývoj kurzu slovenskej koruny od roku 1993 prešiel pri meniacich sa politických i ekonomických faktoroch (osobitne bežného účtu platobnej bilancie) viacerými fázami, v ktorých dochádzalo k jeho postupnému oslabovaniu (tab. 1.6.3).

Tabuľka 1.6.3

Vývoj kurzu slovenskej koruny

	1993	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ¹⁾	Zmena ±	
								1998/1997	2001/1998
SKK/EUR	35.975	38.437	38.372	43.097	42.458	43.806	43.441	+4.725	+0.344
SKK/USD	30.790	31.895	33.616	36.913	42.266	46.200	48.769	+3.297	+11.856

¹⁾ Stav k 3. 5. 2001.

Po pomerne umelo udržiavanej stabilite kurzu Sk v rokoch 1993 – 1996 dochádza pod tlakom narastajúceho deficitu bežného účtu platobnej bilancie v rokoch 1996 – 1998 k prvej fáze pohybu kurzu, ktorý si v roku 1998 vynútil zmenu kurzového režimu a jeho následné oslabovanie voči DEM i USD. K ďalšej fáze poklesu kurzu koruny, najmä voči USD dochádza v rokoch 2000 – 2001. Kurz SKK voči USD v dôsledku posilňovania americkej meny a pohybu svetových cien nafty postupne klesol až na 51 – 52 SKK/USD (doteraz maximum v roku 2001). Voči EÚ však možno považovať kurz slovenskej koruny v posledných rokoch za relatívne stabilný.

Perspektíva ďalšieho vývoja kurzu slovenskej meny, najmä po pretrvávajúcom tlaku USD, však bude zrejme determinovaná viacerými faktormi. Rozhodujúce z nich zrejme budú tieto faktory: vývoj obchodnej a platobnej bilancie, stabilizácia vývoja štátneho rozpočtu a verejných financií i spoločensko-politické faktory. Pokiaľ tu nedôjde k urýchlenej stabilizácii, kurz slovenskej meny bude veľmi zraniteľný, a zrejme sa bude vyznačovať naďalej klesajúcimi tendenciami. Dosiachnutie 2 – 3 % deficitu verejných financií bude nepochybne dlhodobším problémom. Základným zdrojom problémov súvisiacich s ďalším vývojom kurzu slovenskej meny smerom k jeho poklesu je zrejme nerealizovanie, resp. pomalšie realizovanie štruktúrnych zmien v slovenskej ekonomike, ktoré by umožnili zvýšiť efektívnosť výroby a konkurencieschopnosť

slovenských výrobkov na náročnejších zahraničných trhoch. Najmä precitlivosť slovenskej ekonomiky voči vonkajším ekonomickým vzťahom vedie k opakujúcim sa (resp. nežiaducim) problémom vývoja obchodnej bilancie so stálym pretrvávaním opakovaného poklesu kurzu.

Táto skutočnosť je dôležitým faktorom, najmä vzhľadom na integračné ambície SR, pretože výsledný vstup do EÚ sa javí ťažko predstaviteľný bez akceptovania začlenenia Slovenska do spoločného menového systému a bez perspektívneho prijatia eura ako spoločnej meny.²⁴

---

²⁴ Problémom menovej politiky v súčasnosti je však skôr otázka, kedy by sa malo uskutočniť napojenie koruny na euro a ako pokračovať v doterajšom prechodnom období, ktorého trvanie bude zrejme dlhšie, ako sa doteraz očakávalo.

2. Inštitucionálne prostredie v období pred vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie

2.1. Všeobecný inštitucionálny rámec

Jeden z hlavných predpokladov prijatia Slovenskej republiky do Európskej únie je mať inštitucionálnu štruktúru adekvátnu štruktúre jej členských štátov. Vzhľadom na referenčný dátum vstupu k 1. januáru 2004 musí SR prebrať príslušné *acquis communautaire* EÚ do konca roku 2002.²⁵ Vláda SR si stanovila posilniť odborné, štatistické, inštitucionálne a analytické kapacity krajiny tak, aby SR bola schopná plniť členské záväzky.

V rámci *Partnerstva pre vstup* sa má vytvoriť jednotný rámec na vymedzenie prioritných oblastí pre ďalší postup, ako aj finančných prostriedkov na ich implementáciu a podmienok poskytovania pomoci.

K inštitucionálnym zmenám, ktoré súvisia s týmto jednotným rámcom, patrí aj aktualizovaný *Národný program pre prijatie acquis* (ďalej len NPAA), *Predvstupový hospodársky program*, *Národná stratégia zamestnanosti* a iné rozvojové plány. Slovenská republika predložila aktualizovanú verziu svojho NPAA v júni 2001. Program uvádza harmonogram plnenia priorít a postupných cieľov, ako aj potrebných administratívnych štruktúr a finančných zdrojov.

---

²⁵ *Rozvinutosť inštitucionálneho prostredia* má pre ekonomiku veľký význam najmä preto, lebo znižuje transakčné náklady a akérom trhu umožňuje predvídať správanie iných subjektov. Okrem toho inštitúcie umožňujú efektívnejšie uskutočňovať celý rad ekonomických a sociálnych aktivít.

Nemalý význam zohrávajú aj *neformálne inštitúcie*, ktorých význam sa čoraz viac dostáva do popredia záujmu. Práve od správania ľudí, ich hodnotovej orientácie, dôrazu na zodpovednosť a etiku závisí, ako sa bude prakticky prejavovať pôsobenie formálnych inštitúcií. Vymáhateľnosť práva, ako významnej zložky fungovania právneho systému, nie je možná bez spolupôsobenia občanov. Na rozdiel od mnohých technických aspektov zmienených v texte je možné túto zložku ekonomického systému ťažšie kvantifikovať, ale to neznižuje jej význam pre fungovanie ekonomiky a spoločnosti.

Pri budovaní inštitúcií je teda možné priamo ovplyvňovať len jednu jej zložku – jej „formálnu“ časť. Historicky podmienené vzorce správania, ktoré takisto reprezentujú neformálne inštitúcie, sa môžu odrážať v nižšej miere tolerancie voči zmenám, v menšej sociálnej súdržnosti, vo väčšej tolerancii k neetickému správaniu a pod. Niektoré hlboko zakotvené hodnoty a prístupy ľudí môžu pretrvávajúť a eliminovať zámyery a úsilie vlády o zlepšenie situácie.

Prispôsobovanie reguláciám EÚ bude predstavovať adaptáciu na typ tzv. regulácií trhovej ekonomiky a iné typy regulácií.²⁶ V dôsledku takýchto zmien by malo dôjsť aj k zvýšeniu ekonomickej výkonnosti ekonomiky. Reforma právneho systému je východiskovým bodom inštitucionálnych zmien v transformácii. Preferenčnou oblasťou je sformovanie inštitucionálneho prostredia, v rámci ktorého by sa malo zlepšiť fungovanie súdnej moci a uskutočniť harmonizácia právneho systému s právom EÚ. Úspešnosť reforiem závisí aj od efektívnosti právneho systému. Opatrenia vedúce k transparentnosti rozhodovania vo verejnej správe a k odstráneniu korupcie a klientelizmu by sa preto mali stať jeho súčasťou. Pozornosť sa sústreďuje na vymáhateľnosť práva a ochranu podnikateľských subjektov proti poškodzovaniu alebo znemožňovaniu podnikateľskej činnosti. Súčasťou reformy je aj racionalizácia informačného procesu v práve s cieľom získať komplexnú justičnú informačnú sústavu. Prijatý bol aj nový zákon o sudcoch (*sudcovský kódex*), pracuje sa na rekodifikácii Občianskeho zákonníka a uvažuje sa aj o rekodifikácii Občianskeho súdneho poriadku. Tým by sa zaisťoval kvalifikovaný výkon súkromných práv. Zmenil sa aj trestný zákon a trestný poriadok.

Významnou súčasťou inštitucionálnych zmien je administratívna reforma, ktorej prioritou je skvalitnenie služieb pre občana. Rozhodujúca je reforma verejnej správy v smere jej decentralizácie a modernizácie. Vychádza sa pri nej zo súbežného pôsobenia štátnej správy a územnej samosprávy a z presunu kompetencií zo štátnej správy na územnú samosprávu so zámerom znížiť výdavky na verejnú správu.

Pri príprave administratívnej reformy vláda SR prijala *Stratégiu reformy verejnej správy* (1998) a *Koncepciu decentralizácie a modernizácie verejnej správy* (2000), ktoré rešpektujú princíp subsidiarity a konkurenčného prostredia ako základné kritériá EÚ vymedzujúce reformu verejnej správy.²⁷ Z hľadiska prístupového procesu táto reforma znamená vytvorenie podmienok na efektívne získavanie a využívanie domácich aj zahraničných prostriedkov a znalostí. Dlhodobé udržiavanie neefektívnej správy by sa prejavilo

---

²⁶ Ide napríklad o regulácia vzťahujúcu sa na výrobky alebo procesy.

²⁷ Reforma verejnej správy znamená najmä zmenu inštitucionálneho a organizačného usporiadania. V rámci prípravy reformy sa prijal celý rad zákonov. Novela Ústavy SR vytvorila všeobecné predpoklady na vznik funkčnej územnej samosprávy. Realizovali sa opatrenia na zlepšenie výberu pracovníkov verejnej správy a zvyšovanie ich kvalifikácie a zlepšila sa prístupnosť občanov k orgánom štátnej správy. Prijal sa zákon o slobodnom prístupe k informáciám o činnosti a rozhodnutiach orgánov verejnej správy a parlament roku 2001 schválil zákony o štátnej službe a verejnej službe. Prijatím zákona o samospráve vyšších územných celkov a zákona o voľbách do orgánov samosprávnych krajov sa ďalej znižuje rozsah pôsobenia štátnej správy v území.

vo vyšších nákladoch súkromného i verejného sektora, čo by viedlo k znižovaniu životnej úrovne obyvateľstva alebo by vyvolalo vyššie náklady pre výrobcov opäť s dôsledkami pre spotrebiteľov a daňových poplatníkov.

V procese formovania inštitucionálnych a organizačných rámcov stále pretrvávajú medzery v systéme riadiacich orgánov. Príkladom môže byť potreba posilniť úlohu *Colného riaditeľstva SR* kvôli príspevkom do spoločného rozpočtu EÚ. Podobná situácia je v oblasti štatistiky. Bez moderného systému štatistiky nie je možné robiť účinné národohospodárske rozhodnutia, ani medzinárodné porovnania, a preto sa aj štátna štatistika transformuje podľa európskych noriem. V procese implementácie európskej legislatívy sa normatívne, vecne a obsahovo zabezpečuje výkon štátnej štatistiky zosúladený s členskými štátmi, a to najmä v hlavných princípoch, akými sú nezávislosť, profesionálnosť, spoľahlivosť, objektívnosť, transparentnosť a ochrana dôverných dát.

Prijatím *zákona o štátnej štatistike* sa dosiahol úplný súlad s legislatívou Európskej únie s účinnosťou od januára 2002. K úlohám, ktoré ešte treba zrealizovať, patrí napríklad prijatie novely o rozpočtových pravidlách²⁸ a plná harmonizácia národnej štatistiky so systémom ESA 95.

Okrem zmien vo fiškálnej politike prebieha aj celý rad štruktúrnych reforiem s vplyvom na verejné financie. Dotačná politika vychádza z princípu postupného znižovania dotácií a v rámci zmien správy verejných financií sa predpokladá aj vznik *systému štátnej pokladnice* (kompatibilný so systémami v EÚ) a vytvorenie *Agentúry riadenia dlhu a likvidity*.

S inštitucionálnym prostredím sa spája aj vymáhateľnosť práva. Tá je determinovaná nielen formálnymi (mechanizmy fungovania súdnictva a prokuratúry), ale aj neformálnymi inštitúciami. Kým posun vo formálnych inštitúciách prebieha rýchlo, zmena v neformálnych inštitúciách je pomalá, pretože zvyky a prístupy ľudí a ich motivácia konať inak sa menia len veľmi pomaly. Prebiehajúca reforma súdnictva by mala zjednodušiť prácu sudcov, skrátiť lehoty súvisiace s jednotlivými prípadmi a tak zrýchliť celý proces. Pozitívnym znakom je napríklad posilnenie veriteľov oproti dlžníkom, keďže v minulosti bola legislatíva orientovaná v prospech dlžníkov.

---

²⁸ V návrhu novely zákona o rozpočtových pravidlách sa ráta s tým, že fiškálna decentralizácia sa realizuje v etapách. Navrhovaná novela zavádza nové inštitúty v hospodárení a rozpočtovom procese, posilňuje kontrolné mechanizmy nad dodržiavaním povinností upravených týmto zákonom pre obce a vyššie územné celky a vytvára podmienky na stabilizáciu príjmov územných samospráv.

K možnostiam ako posilniť trhové mechanizmy patrí aj zabezpečenie podmienok na fungovanie podnikateľských subjektov prostredníctvom finančnej kontroly. V tejto oblasti dosiahla SR pokrok najmä prijatím legislatívnych úprav v oblasti vnútornej a vonkajšej kontroly. Prijali sa zákony o audítoroch a o trestnom konaní súdnom (účinnosť od roku 2000) a niekoľko noviel zákona o rozpočtových pravidlách. Posilnili sa právomoci *Najvyššieho kontrolného úradu* (NKÚ), ktorý novelou zákona o NKÚ získal kontrolnú pôsobnosť aj nad prostriedkami poskytovanými Európskymi spoločnosťami. V predvstupovom procese by sa malo uskutočniť prijatie vyhlášky ustanovujúcej podrobnosti vykonávania auditu, vybudovanie systému permanentného vzdelávania a certifikácie finančných kontrolórov, zavedenie systému štátnej pokladnice a vytvorenie väzieb medzi Ministerstvom financií SR, Správami finančnej kontroly a orgánmi implementácie práva.

2.2. Inštitucionálne prostredie a efektívne fungovanie podnikovej sféry

Vláda charakterizovala ako cieľ štruktúrnych reforiem dosiahnutie stabilného vývoja hospodárstva a zdravého fiškálneho vývoja; efektívne fungovanie trhov, zníženie miery nezamestnanosti; zvýšenie výkonnosti a konkurencieschopnosti hospodárstva a posilnenie občianskej spoločnosti a sociálnej sféry. Štruktúrne reformy sa naďalej považujú za dôležité, aj keď v inej podobe a rozsahu. Súvisia s dokončením privatizácie, reštrukturalizáciou bankového sektora a výrobnjej štruktúry odvetví priemyslu a so zvýšením zodpovednosti a etiky v správaní vlastníkov a zamestnancov. Priority hospodárskej politiky sa podľa vlády presunuli z dôrazu na liberalizáciu a privatizáciu viac na štruktúrne zmeny v podnikovej a bankovej sfére, vo verejných financiách a v rozvoji regiónov pri postupnom vytváraní inštitucionálneho rámca. Rastie aj povedomie o význame inštitúcií pre ekonomický rozvoj, čo čiastočne súvisí s faktom, že prístupový proces vyžaduje od kandidátov prijatie mnohých legislatívnych opatrení. Znižuje sa tak možnosť obchádzania zákonov fungujúcich vo vyspelých ekonomikách. Na druhej strane, nie všetky regulácie prijaté v EÚ sú výhodné pre ekonomiku, ktorá vykazuje oveľa menšie HDP na obyvateľa ako väčšina členských štátov. V niektorých prípadoch, ako

je ekológia alebo bezpečnosť pri práci, môže dôsledné uplatňovanie týchto noriem viesť k zvýšeniu nákladov pre domácich výrobcov a tým k ich možnému vyradeniu z konkurenčného boja. Súčasne však platí, že zahraničné investície sa považujú za katalyzátor rozvoja ekonomiky a zvýšenia technologickej vyspelosti krajiny. V minulých rokoch sa preto prijalo viacero opatrení na podporu ich prílevu,²⁹ čo sa odrazilo aj v náraste ich objemu. Vznikla aj agentúra s primárnym účelom podporovať investičné a obchodné možnosti (SARIO). Efekty jej pôsobenia sú však menšie ako výsledky iných agentúr podobného typu.

Proces budovania inštitúcií zahŕňa aj celý rad zmien súvisiacich so zabezpečením transparentnosti podnikania a etiky v podnikaní. K najvýznamnejším legislatívnym dokumentom v tomto smere patrí Obchodný zákonník, Zákonník práce či zákon na ochranu hospodárskej súťaže. Čoraz väčšiu úlohu zohrávajú aj etické kódexy, ktoré nie sú právne záväzné, ale sú záväzné v profesionálnej komunite. Zásadný význam pre fungovanie podnikovej sféry má Obchodný zákonník, ktorého rozsiahla novela obsahuje transpozíciu niekoľkých smerníc EÚ zaoberajúcich sa právom obchodných spoločností.³⁰ Zákonník prináša veľa zmien v oblasti korporačného práva a jeho uplatňovanie by malo zvýšiť transparentnosť vlastníckych a obchodných vzťahov a uľahčiť pôsobenie zahraničným investorom. Vzhľadom na význam správy korporácie v zmenených podmienkach si korporačné právo tiež vyžaduje zodpovedajúce úpravu legislatívy. Vhodnou úpravou by sa malo dosiahnuť vyváženie moci medzi majoritnými a minoritnými akcionármi. Ako ukazuje nasledujúci odsek, vlastnícka štruktúra sa koncentruje, a tak sa mení kvantitatívny pomer medzi uvedenými dvoma skupinami vlastníkov.

Správu korporácie charakterizuje najmä otázka vzťahov medzi vlastníckymi a manažérmi. Pretože ide o oblasť čiastočne regulovanú smernicami EÚ, je aj prijímanie štandardov v tejto oblasti záväzné. Jednotlivé krajiny si v minulosti vytvorili špecifickú kombináciu nástrojov na harmonizáciu záujmov skupín manažérov, vlastníkov a iných

---

²⁹ K nim patrili úpravy daňových povinností investorov, zákon o podpore zriadenia priemyselných parkov, odstraňovanie administratívnych bariér investovania, prerokovaný zákon o investičných stimuloch a zákon o podpore regionálneho rozvoja.

³⁰ Novela prináša úpravy súvisiace so správou korporácie, posilňuje postavenie minoritných akcionárov a zvyšuje zodpovednosť orgánov spoločností. Premietnutie smerníc EÚ do tohto dokumentu by malo posilniť aj transparentnosť vlastníckych vzťahov, a to najmä rozsahom a obsahom povinnosti obchodnej spoločnosti zverejňovať údaje.

podielnikov. Krajiny, ktoré majú efektívnejší systém správy korporácie, disponujú efektívnejšou ekonomickou štruktúrou a majú nižšie náklady na získanie kapitálu. Prispôsobenie sa legislatíve je tak aj predpokladom znižovania nákladov pre podnikovú sféru. Náklady spojené s vytvorením štandardného prostredia pre fungovanie kapitálového trhu však v prístupovom procese splývajú s nákladmi na aplikáciu európskych štandardov. Európska únia prijala celý rad smerníc, ktoré majú vytvárať podmienky na zlepšenie činnosti verejne obchodovaných firiem s cieľom dosiahnuť toto zlepšenie práve zmenami v správe korporácie.

Problémom sú rozdielne názory na to, akým smerom by sa mala uberať regulácia správy korporácie v krajinách EÚ. Existencia rozličných modelov s mnohými technickými aj systémovými rozdielmi situáciu ďalej komplikuje, pretože regulácia zlepšuje vždy len niektoré zložky a iné oslabuje. Ide tak o voľbu preferencií, pričom tradície sú niekedy silným motívom na udržanie niektorých tradičných regulačných princípov. Príkladom je snaha NSR udržať princíp participácie zamestnancov na rozhodovaní v rámci regulácie EÚ, aj keď ide o princíp absentujúci v legislatíve Veľkej Británie.

Rozdielnosť vlastníckej štruktúry predurčuje aj charakter systému správy korporácie. Pôvodné predstavy o rozptýlenej akcionárskej štruktúre v SR sa nepotvrdili. Podľa nášho prieskumu je koncentrácia vlastníkov značná. Kontrolný balík vlastní jeden investor v 64,8 % prípadov; v 27,8 % prípadoch kontrolný balík držia viacerí investori. Jeden investor kontroluje najčastejšie 91 – 100 % akcií (58,1 % prípadov). Druhým najčastejším prípadom je, že jeden investor kontroluje 51 – 70 % akcií. Viac investorov konajúcich v zhode kontroluje najčastejšie do 70 % akcií (10,3 %) a do 50 % (6,9 %). Ukazuje sa, že koncentrácia investorov súvisí s niektorými parametrami výkonnosti. Napríklad v podnikoch, ktoré kontroluje jeden investor, sa nachádza väčšina podnikov (70,6 %), ktoré si konkurujú cenou aj kvalitou.

Inštitúcie ovplyvňujú aj konkurenčné prostredie. Európska únia venuje tomuto problému značnú pozornosť a rovnako SR prijala v tomto smere viaceré zákony. Po zákone o štátnej pomoci prišli ďalšie úpravy. Od mája 2001 nadobudol účinnosť nový zákon o ochrane hospodárskej súťaže a nadväzujúce predpisy. Z organizačných zmien sa v tejto oblasti plánuje zlúčenie *Úradu pre štátnu pomoc a Protimonopolného úradu SR*. Očakáva sa aj prijatie ďalších právnych úprav vyplývajúcich z prístupového procesu.

Nariadenia sa týkajú povolenia skupinovej výnimky zo zákazu dohôd obmedzujúcich súťaž pre dohody v rozličných oblastiach, akými sú napríklad poisťovníctvo alebo distribúcia a údržba motorových vozidiel.

Štruktúrne zmeny v podnikovej sfére vychádzajú najmä z privatizácie a reštrukturalizácie podnikov a z tlaku na ich orientáciu do technologicky náročných výrobných procesov. Vláda však má obmedzené predstavy o možnostiach firiem a rovnako obmedzené nástroje, ako na ne pôsobiť. Presadzuje sa preto skôr liberálny model založený viac na transparentnosti podmienok pre podnikanie než na intervenciách. Korupcia a iné formy nežiaduceho správania síce vytvárajú pre podniky dodatočné transakčné náklady vedúce k poklesu konkurencieschopnosti, ale súčasne firmám operujúcim na domácom trhu takéto praktiky umožňujú odrádzať najmä zahraničných konkurentov. Znižujúce sa šance na vstup ďalších investorov idú proti záujmom spotrebiteľov, ale dočasne môžu viesť k prežívaniu málo úspešných domácich firiem. Iniciatívy v oblasti boja za transparentnosť a proti korupcii sa ujali predovšetkým mimovládne organizácie, ale vláda túto činnosť podporuje. Od jednotlivých iniciatív k zlepšeniu celkového stavu je však ďaleká cesta, pričom pomôcť môže aj dokončenie privatizácie, ktoré obmedzí možnosti korupcie v štátnej správe.

Priemyselná politika je predmetom diskusií od začiatku transformačného procesu. Snahou je vychádzať z prístupov EÚ k tejto forme štátneho zasahovania. Okrem podpory malých a stredných podnikov a vytvorenia organizácií podporujúcich podnikanie pretrváva aj snaha stimulovať rozvoj niektorých odvetví priemyslu.³¹ Zámerom je podporiť posun v priemyselnej štruktúre smerom k štruktúre vyspelých ekonomík a tým podporiť rozvoj vnútroodvetvového obchodu a transferu poznatkov. Prijala sa nová koncepcia štátnej vednej a technickej politiky (r. 2000) vytvárajúca podmienky na zapojenie do rámcových programov EÚ pre výskum a technický rozvoj. Skúsenosti s reštrukturalizáciou firiem potvrdili očakávané zmeny a úlohu zahraničných investorov v nich.³² S priemyselnou politikou súvisia už existujúce zákony, ako napríklad

---

³¹ K prioritným oblastiam v minulosti patrili napríklad: strojárstvo, potravinársky priemysel, chemický priemysel a niektoré odvetvia ľahkého priemyslu. Vzhľadom na prostriedky však boli praktické možnosti priemyselnej politiky veľmi obmedzené.

³² Ide nielen o skúsenosti z jednotlivých podnikov v súčasnosti, ale o dlhodobý trend, ktorý bol potvrdený aj našim vlastným výskumom (Brzica, 1999) na súbore podnikov so zahraničnou účasťou a domácich podnikov, z ktorého pozitívne vyšli práve podniky so zahraničným partnerom.

zákon o štátnej pomoci, zákon o verejnom obstarávaní, zákon o investičných stimuloch či zákon o podpore pri zriadení priemyselných parkov.

Osobitný význam má *novela zákona o konkurze a vyrovnaní*. Posilnila pozíciu veriteľa a tým mala pomôcť zrýchliť reštrukturalizáciu podnikov. Charakter konkurzu sa mení tak, aby nepôsobil likvidačne, ale umožnil ozdravenie podnikov. Ešte dlhší čas zrejme potrvá, kým vznikne efektívny mechanizmus konkurzov. V ňom by sa mala zefektívniť úloha správcov konkurznej podstaty, ako aj súdov a obmedziť nežiaduce zasahovanie do priebehu konkurzných konaní.

Uvedomenie si významu zahraničných investícií pre rozvoj ekonomiky sa premieta do podpory ich prílevu. Prejavilo sa to aj schválením *súboru opatrení na podporu zahraničných investícií* vrátane zmäkčenia podmienok na priznanie daňových prázdnin zahraničným investorom.

Európska komisia vo svojej *Pravidelnej správe o hodnotení pokroku SR pri príprave na vstup do EÚ* za rok 2001 konštatovala, že v telekomunikačnom sektore nastal pokrok. Prijal sa zákon o telekomunikáciách, ďalej novelizovaný zákonom o vysielaní a retransmisii. Koncom minulého roka bol schválený zákon o poštových službách. V rámci schvaľovania obidvoch zákonov sa schválili niektoré poslanecké návrhy, ktoré neboli v súlade s *acquis*, a preto by očakávaná novela zákona o telekomunikáciách mala tento súlad zabezpečiť. Rozpracovať by sa mala aj stratégia informatizácie spoločnosti.

2.3. Regulácia v ďalších oblastiach ekonomiky

Niektoré inštitucionálne zmeny ovplyvňujú fungovanie a náklady podnikov nepriamo. Príkladom môže byť skutočnosť, že zle fungujúce zdravotníctvo zvyšuje v podnikoch náklady na pracovnú silu v dôsledku zvýšenej chorobnosti zamestnancov, alebo aj skutočnosť, že nedostatky vo sfére vzdelávania sa prejavujú v menšej kvalifikovanosti pracovnej sily.

Dôsledky hospodárskeho i demografického vývoja sa prejavujú na jestvujúcom sociálnom systéme, ktorý vychádzal z iných podmienok. Preto je nevyhnutná jeho reforma, kde okrem zmeny *dôchodkového poistenia* by sa mal reformovať systém

sociálneho poistenia a sociálnej pomoci. Isté zmeny sa už uskutočnili a pripravujú sa ďalšie. Súčasťou systému sociálneho poistenia je aj budovanie systému štátnej sociálnej podpory. Transformačný proces jednorazových príspevkov sa ukončil v roku 1999. V skupine opakovaných sociálnych príspevkov treba prijať právne úpravy a dobudovať administratívnu štruktúru. Materiálové vybavenie agendy si vyžiada aj značné náklady.

Najrozsiahlšie štátne sociálne dávky – prídavky na deti a rodičovský príspevok – budú po vstupe do EÚ podliehať exportu. V nadväznosti na reformu verejnej správy sa pripravuje *novela zákona o sociálnej pomoci*, upravujúca prenos pôsobnosti orgánov štátnej správy v oblasti sociálnych služieb na orgány miestnej samosprávy. Okrem tejto zmeny sa v najbližšom období (roky 2002 – 2005) neplánuje zásadným spôsobom upraviť existujúci systém.

Reforma systému zdravotníctva si vyžaduje celý rad krokov aj v inštitucionálnej oblasti. Hlavným cieľom reformy je prechod od systému s ťažiskom na ústavnú starostlivosť skôr na ambulantnú formu starostlivosti a decentralizácia systému. S tým súvisia kroky v oblasti organizačnej, legislatívnej a finančnej. Pripravuje sa rozšírenie základného zdravotného poistenia o doplnkové poistenie a o doplnkové komerčné poistenie.

Už v minulosti bol vypracovaný *návrh národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja*, zameraný na dlhodobé priority a strategické ciele. Súčasťou prístupu SR k ochrane životného prostredia je premietnutie princípov trvalo udržateľného rozvoja do všetkých legislatívnych a exekutívnych opatrení. Vznikol *Národný environmentálny akčný program SR II (NEAP II)* obsahujúci päť priorít s časovým horizontom okolo roku 2010. Realizácia environmentálnej politiky je podmienená zavedením environmentálnych daní do daňovej sústavy SR a uvažuje sa aj o možnom zavedení systému environmentálne orientovaného riadenia a auditu. Reforma by mala zahrnúť aj zavedenie monitorovacieho a informačného systému v životnom prostredí.

Kľúčový význam pre integráciu do EÚ má *regionálna politika*. V ekonomike, ktorá vykazuje značné rozdiely v rozvoji jednotlivých regiónov, sa od tejto politiky očakáva podpora a posilňovanie menej rozvinutých alebo štruktúrnymi zmenami najviac postihnutých regiónov. Vláda schválila v tejto oblasti niekoľko dokumentov. Národný plán regionálneho rozvoja vytvára podmienky na harmonizáciu regionálnej politiky SR

s politikou EÚ a spoluprácu rôznych orgánov pre rozvoj regiónov. V júni 2001 potom vláda schválila zákon o podpore regionálneho rozvoja SR. Ním bol zriadený aj *Regionálny riadiaci a monitorovací výbor* a pripravuje sa vytvorenie *Národného monitorovacieho výboru*. Bola vytvorená *Implementačná agentúra pre regionálny rozvoj*, ktorej náklady na obdobie 2002 – 2004 sa predpokladajú vo výške 17,9 mld Sk. V tejto kapitole je ešte potrebné prijať nariadenia vlády k hospodáreniu s finančnými prostriedkami pri realizácii programov EÚ (PHARE, ISPA a SAPARD) a dobudovať riadiace a platobné authority na implementáciu štrukturálnych fondov na príslušných ministerstvách. Ku koncu júla 2002 by sa malo prijať rozhodnutie o členení na úrovni NUTS II regiónov. Očakáva sa vypracovanie systému finančného riadenia štrukturálnych fondov, spresnenie kompetencií na centrálnej úrovni a medzi centrálnou a regionálnou úrovňou v rámci implementácie štrukturálnych fondov, systém monitorovania a hodnotenia štrukturálnych fondov, ako aj posilnenie administratívnej štruktúry na implementáciu legislatívy EÚ. Do konca roka 2002 by sa mala posilniť aj úroveň technickej prípravy projektov financovaných zo štrukturálnych fondov EÚ.

Zámerom štátnej politiky v oblasti bývania je vytvorenie vyváženého trhu s bytmi a vytvorenie podmienok na získanie zodpovedajúceho bývania. Ciele sú sformulované v *konceptii rozvoja bytovej výstavby* a v *konceptii štátnej bytovej politiky*. Podpora rozvoja bývania sa dosiahla najrôznejšími formami – začínajúc stavebným sporením a končiac dotačnými programami rozvoja bývania a programom bankových záruk. Kým zámery v oblasti dokončovania bytov sa darilo realizovať, proces výstavby nových bytov sa vyvíjal nepriaznivo.

Pokiaľ ide o *slobodný pohyb tovaru*, je nevyhnutné prijať vykonávacie predpisy týkajúce sa technických požiadaviek na výrobky, postupov pri výmene informácií o technických predpisoch a normách a ďalšie. V oblasti potravín je v legislatívnom procese návrh novely zákona o potravinách. Ministerstvo zdravotníctva SR uvažuje o zákone, ktorým by sa menil a dopĺňal zákon o liekoch a zdravotníckych pomôckach a ktorý by bol v súlade s európskou legislatívou. K zmenám došlo aj v takých oblastiach, akými sú regulácie súvisiace so stavebnými výrobkami alebo s materiálovým zložením výrobkov.

Verejné obstarávanie je oblasťou, ktorá predstavovala pre štát značný problém. Legislatívne je teraz upravené zákonom o verejnom obstarávaní tovarov, služieb a verejných prác, ktorý má dlhú históriu a ktorého posledná novela má už v značnom stupni implementované príslušné *acquis*. V novembri 2001 parlament schválili ďalšie návrhy zákona, pričom jeden z nich ide nad rámec *acquis* (tzv. podprahové obstarávanie).

Legislatívnym zmenám zodpovedá aj potreba budovania *administratívnych kapacít v doprave*. Ide o vytvorenie realizačného strediska pre výkon notifikácií a medzi-rezortnej koordinácie procesu preskúmania zlučiteľnosti slovenských technických predpisov v neharmonizovanej oblasti. Silnie tlak aj na zvýšenie počtu zamestnancov v Národnom inšpektoráte práce. V oblasti dopravnej politiky sa prijali alebo sa pripravujú zákony súvisiace so železničnou dopravou, s vnútrozemskou a námornou plavbou, s civilným letectvom a cestnou dopravou. V prístupovom procese treba ešte prijať ešte niekoľko právnych aktov, ktoré by pokryli tieto oblasti. Špecifickým zákonom by mal byť zákon o regulačnom úrade v železničnej doprave. Novela zákona o cestnej doprave v znení neskorších predpisov by mala zvýšiť finančnú spoľahlivosť na úroveň stanovenú smernicami EÚ. V máji 2001 nebol tento návrh schválený, čo sa negatívne prejavilo pri hodnotení prijímania tohto zákona v Pravidelnej správe Európskej komisie o pripravenosti SR na členstvo v EÚ.

Medzi kľúčové právne predpisy v prístupovej kapitole *slobodné poskytovanie služieb* patria: novela živnostenského zákona, zákon o bankách, zákon o cenných papieroch a investičných službách, zákon o povinnom zmluvnom poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla, novela zákona o ochrane vkladov a pripravený návrh zákona o dohľade nad finančným trhom, návrh zákona o poisťovníctve, návrh zákona o platobnom styku a novela zákona o ochrane osobných údajov v informačných systémoch.

V legislatíve súvisiacej s *poľnohospodárstvom* bol prijatý zákon o organizovaní trhu s vybranými poľnohospodárskymi výrobkami, ktorým sa zriaďuje *Intervenčná poľnohospodárska agentúra SR*, v rámci ktorej bude pôsobiť už existujúca *Slovenská agrárna marketingová organizácia*. Majú sa prijať nové trhové poriadky pre jednotlivé komodity vo forme aproximačných nariadení vlády SR v súlade s legislatívou Európskej únie. Bol schválený zákon o poľnohospodárstve, potravinový kódex a novela

zákona o potravinách. Má sa vypracovať *Agro-environmentálny program SR* ako povinný prvok *acquis*, ktorého zavedenie do dotačného systému SR sa predpokladá od roku 2003. Legislatívne treba upraviť aj ochranu geografického označenia a označenia pôvodu pre poľnohospodárske výrobky a potraviny, ako aj osvedčenia o špecifických znakoch poľnohospodárskych výrobkov a potravín.

V oblasti *slobodného pohybu osôb* dosiahla SR podľa EK pokrok predovšetkým prijatím Zákonníka práce, zákona o štátnej službe a zákona o verejnej službe. Do vstupu treba ešte prijať legislatívne akty súvisiace s uznávaním kvalifikácie a s činnosťou niektorých profesií (napríklad lekári a architekti). Malo by sa ustanoviť stredisko pre ekvivalenciu dokladov o vzdelaní a harmonizovať rozdiely medzi domácimi predpismi a predpismi EÚ vo vzťahu k štátnej príslušnosti, bydlisku a jazykovým požiadavkám. V rámci zákona o vysokých školách sa má rozlišovať medzi akademickým a profesijným uznávaním kvalifikácií.

V kapitole *sociálna politika a zamestnanosť* sa objavuje jeden z významných zákonov, ktoré boli prijaté – Zákonník práce a zákony o štátnej a verejnej službe. Nie všetky zámery zákonodarcov však prispievajú k potrebnej flexibilitate trhu práce, ktorá je slabým miestom celej EÚ. Transponovalo sa viacero smerníc týkajúcich sa minimálnych požiadaviek na bezpečnosť a ochranu zdravia a niektoré ešte na transponovanie čakajú. Prijatá by sa mala novela zákona o zamestnanosti, nový zákon o zdravotnom poistení, zákon o kapitalizačnom dôchodkovom poistení a o zákaze diskriminácie.

Prijatie zákona o regulácii sieťových odvetví, vytvorenie regulačného úradu, úpravy živnostenského zákona a odstraňovanie cenových deformácií pripravili podmienky na úspešnú *reštrukturalizáciu odvetvia energetiky*. Bol schválený zákon o núdzových zásobách ropy a ropných výrobkov, novelizoval sa zákon o štátnych hmotných rezervách a zákon o energetike. Uvedené zmeny vychádzali okrem iného aj z potreby prispôbiť sa smerniciam EÚ ohľadne povinných núdzových zásob ropy. V tejto oblasti sa predpokladá prechodné obdobie na adaptáciu. V oblasti elektrickej energie SR stiahla žiadosť o prechodné obdobie na otvorenie trhu s elektrinou. Bude potrebné posilňovať kapacitu *Úradu pre reguláciu v sieťových odvetviach SR*, pretože tento úrad, ako aj *Správa štátnych hmotných rezerv SR* sa budú musieť podieľať na príprave sekundárnej legislatívy vo svojich oblastiach.

V predbežne uzatvorenej kapitole *ochrana spotrebiteľa a zdravia* by sa mali implementovať zostávajúce smernice a prijať legislatíva upravujúcu trhovú dozor. Viaceré zákony súvisiace s bezpečnosťou výrobkov, s nebezpečnými imitáciami, s neprimeranými podmienkami spotrebiteľských zmlúv, ako aj s reklamou a predajom sa už prijali v rokoch 1999 – 2001. Prioritné budú predpisy zavádzajúce smernice o označovaní spotrebiteľských výrobkov cenami a smernice patriace u nás do Občianskeho zákonníka. Okrem toho v roku 2003 ešte čaká na prijatie niekoľko ďalších noviel.

V oblasti *vonkajších vzťahov* sa prijal colný zákon, ktorý nadobudol účinnosť od júla 2001.

Do januára 2004 by sa mala úplne harmonizovať schéma *Všeobecného systému preferencií* (GSP) a mal by sa prijať aj nový zákon o Exportno-importnej banke SR. Vytvorila sa medzirezortná pracovná skupina, ktorej úlohou je okrem iného aj zabezpečovanie podkladov na vykonanie zosúladenia zmluvnej základne SR so zmluvnou základňou EÚ.

2.4. Hodnotenie doterajšieho vývoja v medzinárodnom kontexte

Slovenskej republike sa podarilo pomerne rýchlo dobehnúť ďalšie kandidátske krajiny v prijímaní prístupových kapitol. Krajina je pod stálym dohľadom investorov, ratingových agentúr a medzinárodných organizácií sledujúcich a hodnotiacich priebeh reforiem.

Ich úspešnosť sa prejavuje v hodnotení kvality podnikateľského prostredia a dôveryhodnosti krajiny pre dlhodobé investovanie či schopnosti splácať zahraničné pôžičky. Situácia v kandidátskych krajinách na členstvo v Európskej únii je predmetom pravidelných hodnotení Európskej komisie. Jedno z posledných hodnotení je uvedené v *Správe o pripravenosti jednotlivých kandidátskych krajín na členstvo v EÚ* (2001). Pozitívne sa v nej hodnotí množstvo opatrení z jednotlivých prístupových kapitol. Pokrok sa dosiahol v oblasti štruktúry a fungovania administratívy, súdnictva (jeho nezávislosť), legislatívy vnútorného trhu (slobodný pohyb tovaru a slobodné poskytovanie služieb), práva obchodných spoločností (s výnimkou ochranných známk)

a hospodárskej súťaže. Pokročiť by sa malo v legislatívnych zmenách v sektore poľnohospodárstva (okrem veterinárnej oblasti), treba posilniť administratívne kapacity v doprave a ďalších oblastiach. Zvýšenie úsilia sa očakáva najmä v oblasti práva obchodných spoločností, politiky hospodárskej súťaže, sociálnej politiky a zamestnanosti. Správa však konštatovala, že je potrebné posilniť najmä inštitúcie a mechanizmy súvisiace s efektívnym a kontrolovateľným riadením finančných prostriedkov ES.

Porovnanie situácie kandidátskych krajín na základe hodnotenia konvergenčným indikátorom DCEI od nemeckej DGZ Deka Bank naznačuje, že aj napriek úspechom pri implementácii európskych noriem krajina stále zaostáva za kandidátskymi partnermi. V oblasti inštitucionálnej konvergenencie však hodnotenie SR vykazuje pomerne vysokú hodnotu (75), čo je viac, ako je celkové skóre pre krajinu (67). V tejto kategórii sa SR dostala do prvej polovice z desiatich porovnávaných krajín a má vyššie hodnotenie ako ČR. Hodnotení tohto typu je množstvo a odlišujú sa nielen v zábere hodnotiacich kritérií, ale aj vo výsledných hodnoteniach a váhach, ktoré sa prisudzujú jednotlivým faktorom. Príkladom iného pohľadu, úzko zameraného, je porovnanie kandidátskych krajín podľa počtu *twinningových* projektov financovaných v rámci programu PHARE v rokoch 1998 – 2001, ktoré uvádza jedna z tabuliek Správy o pripravenosti. Postavenie SR je tu podobné ako v prípade iných krajín Vyšehradskej skupiny, aj keď v prípade takýchto porovnaní je ťažké vyvodzovať akékoľvek širšie závery.

3. Konkurenčná schopnosť slovenskej ekonomiky

V príprave kandidátskych krajín na vstup do EÚ sa hlavná pozornosť v ekonomickej oblasti zameriavala a zameriava, v súlade s kodanskými kritériami, na vytváranie podmienok fungujúcej trhovej ekonomiky a na ich schopnosť čeliť konkurenčnému tlaku a trhovým silám v EÚ.

Faktom je, že Európska únia uvedenú schopnosť čeliť konkurenčnému tlaku nijako nekvantifikovala, hoci jej miera bude medzi krajinami pravdepodobne rozdielna. Je nepochybné, že túto mieru schopnosti bude potrebné nejakým spôsobom kvantifikovať, a preto aj procesy reálnej konvergenzie by mali mať v príprave nových krajín na skutočnú funkčnú integráciu v rámci EÚ svoje miesto. Je pravda, že takúto potrebu cítia predovšetkým kandidátske krajiny, ale aj Európska únia by mala mať záujem na reálnej ekonomickej konvergencii novovstupujúcich krajín, okrem iného aj z dôvodu potenciálneho využitia úspor z rozsahu v rámci medzinárodnej výrobnjej kooperácie a využitia efektov väčšieho trhu.

Z pohľadu reálnej ekonomickej konvergenzie ide vlastne o proces dobiehania (*catching-up*) vyspelejších krajín EÚ. A práve v tejto súvislosti vyvstáva otázka, aký funkčný objekt ekonomiky, resp. ktoré dominanty ekonomiky by mali byť predmetom dobiehania?

Takýto objekt by mal zabezpečiť relatívne komplexný pohľad na proces reálnej konvergenzie, t. j. mal by nielen poskytnúť celkový makroekonomický pohľad, ale aj umožniť sledovať tento proces v previazaní tohto makroekonomického pohľadu na vhodne štruktúrované mikroekonomické segmenty.

Výskum v oblasti globalizačných a internacionalizačných procesov čoraz viac poskytuje argumenty na to, že rámcom takéhoto komplexného pohľadu na reálnu konvergenciu by mohol byť *fenomén konkurenčnej schopnosti*. Pravda, nie v jeho tradičnom poňatí, t. j. iba ako zahraničnoobchodná kategória, ale ako kategória ekonomickej výkonnosti a blahobytu. V tomto zmysle definujú konkurenčnú schopnosť nielen mnohí ekonómovia (Aiginger, 1995; Hughes, 1993; Sachs, 2000), ale aj mnohé dokumenty EÚ a OECD. *Konkurenčná schopnosť sa chápe ako schopnosť firiem, odvetví, regiónov a národov generovať v podmienkach medzinárodnej konkurencie relatívne vysoké príjmy*

faktorov, vysokú ekonomickú, sociálnu a environmentálnu výkonnosť na udržateľnej úrovni pri zabezpečení trendu k vonkajšej rovnováhe.

Význam konkurenčnej schopnosti ako objektu hodnotenia reálnej konvergenie zvyrazňuje aj skutočnosť, že tento fenomén sa stal predmetom *benchmarkingu*, ktorého výsledky každoročne publikuje *Svetové ekonomické fórum* a *Medzinárodný ústav pre rozvoj manažmentu* v Lausanne (IMD).

Cieľom tejto časti monografie je zhodnotiť úroveň konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky na prahu vstupu do EÚ v porovnaní s EÚ a s jednotlivými kandidátskymi krajinami strednej Európy v komplexnejšom (makroekonomickom a odvetvovo-komoditnom) poňatí.

3.1. Makroekonomická dimenzia konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky

Jeden z relatívne komplexných národohospodárskych pohľadov na vývoj konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky v medzinárodnom porovnaní možno získať z *multikriteriálneho hodnotenia* konkurencieschopnosti, založeného na jej viacznakovej definícii. Multikriteriálne hodnotenie konkurencieschopnosti vybraných krajín každoročne publikuje jednak Medzinárodný ústav pre rozvoj manažmentu (*International Institute for Management Development*) so sídlom vo švajčiarskom Lausanne vo svojej *Svetovej ročenke konkurencieschopnosti*, jednak Svetové ekonomické fórum v *Globálnej správe o konkurencieschopnosti* (*World Competitiveness Report*, 1996 – 2001). Ide o systém hodnotenia krajín, ktorých počet sa v rokoch 1996 – 2001 pohyboval v rozmedzí 46 – 53 krajín, na základe viac ako 200 kritérií (ukazovateľov) opretých o tzv. tvrdé (kvantifikované štatistické) údaje a o tzv. mäkké údaje získané od rôznych expertov. Tieto kritériá sa aplikujú v oblasti ekonomickej výkonnosti domácej ekonomiky, jej internacionalizácie, výkonnosti vlády, efektívnosti podnikov, fungovania finančných trhov, vedecko-technologickej a environmentálnej infraštruktúry a ľudských zdrojov.

Podľa tohto hodnotenia Slovenská republika medzi reprezentantmi relevantných segmentov svetovej ekonomiky príliš lichotivé miesto nezaujíma, a to ani medzi kandidátskymi krajinami Vyšehradskej skupiny. Je to zrejme z nasledovnej tabuľky.

Tabuľka 3.1.1

Poradie vybraných krajín vo svetovej konkurencieschopnosti

Krajina	1999	2000	2001
Slovenská republika	48	36	37
Česká republika	39	40	35
Maďarsko	26	26	27
Poľsko	40	38	47
Slovinsko	39	36	39
Portugalsko	27	29	34
Španielsko	20	23	23
Grécko	32	34	30
Estónsko	n. d.	n. d.	22

Prameň: World Competitiveness Yearbook, 2001; The Global Competitiveness Report, 2000.

Ako vidno, Slovenská republika v roku 2001 zaujímala 37. miesto zo 49 hodnotených krajín. Je to síce o niečo lepšie miesto ako zaujíma Poľsko a Slovinsko, ale horšie hlavne oproti Maďarsku, ale aj Českej republike, a najnovšie aj Estónsku.

Ukazuje sa, že uvedené poradie v tomto hodnotení výrazne ovplyvňuje skôr postup ekonomických reforiem, a teda vytvárania predpokladov na rast konkurenčnej schopnosti než samotný jej reálny vývoj.

V uplynulom období SR nepochybne uskutočnila celý rad krokov k realizácii ekonomických reforiem. Napriek tomu prekonávanie tzv. medzery (zaostávania za vyspelými krajinami) v reálnej konkurencieschopnosti postupuje aj v porovnaní s ostatnými kandidátskymi krajinami pomaly.³³

Vychádzajúc z vpredu uvedenej definície konkurencieschopnosti ekonomiky, za najsúhrnnejšie makroekonomické ukazovatele konkurencieschopnosti ekonomiky sa

³³ Uvedenému poradiu konkurencieschopnosti v rámci kandidátskych krajín v podstate zodpovedá aj hodnotenie postupu transformácie v týchto krajinách na základe tzv. transformačných ukazovateľov, použitých Európskou bankou pre rekonštrukciu a rozvoj, ktorých hodnoty za rok 1999 sú uvedené v nasledovnej tabuľke (hodnota 1 vyjadruje podmienky pred reformou, hodnota 4 podmienky porovnateľné s vyspelými trhovými ekonomikami):

Ukazovateľ	SR	ČR	Maďarsko	Poľsko	Slovinsko
Veľká privatizácia	4.0	4.0	4.0	3.0	3.3
Reštrukturalizácia podnikov	3.0	3.0	3.3	3.0	2.7
Cenová liberalizácia	3.0	3.0	3.3	3.3	3.0
Obchod a devízový systém	4.3	4.3	4.3	4.3	4.3
Politika konkurencie	3.0	3.0	3.0	3.0	2.0
Bankový sektor	2.7	3.3	4.0	3.3	3.3
Trh cenných papierov a nebankové finančné inštitúcie	2.3	3.0	3.3	3.3	3.0
Celkový ukazovateľ transformácie	3.3	3.4	3.7	3.5	3.3

Prameň: EBRD, 1999.

zatiaľ spravidla považuje: a) hrubý domáci produkt vyjadrený v paritnom kurze USD alebo EUR na obyvateľa, b) miera zahraničnoobchodnej bilancie k HDP v bežných cenách a c) miera pokrytia domáceho finálneho dopytu domácou ponukou (výrobou). Ich vývoj v porovnaní s ostatnými kandidátskymi krajinami strednej Európy je zrejmý z tabuľky 3.1.2.

Tabuľka 3.1.2

Vrcholné makroekonomické ukazovatele konkurencieschopnosti v kandidátskych krajinách

a) HDP, USD, PKS na obyvateľa

	1994	1999	Index	Priemer EÚ = 100 (1999)	Poradie
Slovenská republika	7 260	10 947	150.8	48.7	4.
Česká republika	10 730	13 342	124.3	59.4	2.
Maďarsko	8 380	11 275	134.5	50.2	3.
Poľsko	5 690	8 650	152.0	38.5	5.
Slovinsko	11 520	15 685	136.2	69.8	1.

Prameň: Handbook of Statistics, WIIW, 1999, 2000.

b) Miera obchodnej bilancie (% z HDP)

	Priemer 1994 – 1999	Poradie
Slovenská republika	-7.2	4.
Česká republika	-6.1	2. – 3.
Maďarsko	-6.1	2. – 3.
Poľsko	-9.4	5.
Slovinsko	-5.8	1.

Prameň: CESTAT, 1995 – 2000; vlastné výpočty.

c) Miera pokrytia domáceho finálneho dopytu domácou ponukou (v %)

	Priemer 1995 – 2000	Poradie
Slovenská republika	73.0	5.
Česká republika	84.1	3.
Maďarsko	142.7	1.
Poľsko	73.3	4.
Slovinsko	84.6	2.

Prameň: Vlastné výpočty; CESTAT, 1995 – 2000; Databáza ÚSSE SAV.

Ako je zrejmé z tabuľky 3.1.2, Slovensko v najsúhrnnejšom pohľade na úroveň konkurencieschopnosti nezaujíma príliš priaznivú pozíciu, keďže sa strieda spolu s Poľskom na posledných dvoch priečkach. Keď skúmame príčiny tohto stavu, zistujeme, že súvisia predovšetkým s relatívne nižšou produktivitou práce, ako aj s nízkou mierou zamestnanosti obyvateľstva, čo sú ďalšie makroekonomické kritéria konkurenčnej schopnosti.

Tabuľka 3.1.3

a) Vzťah národnohospodárskej produktivity a ERDI v medzinárodnom porovnaní za rok 1999

Krajina	HDP, PKS USD na pracovníka		HDP, USD na pracovníka		Index kurzovej odchýlky (ERDI)
	tis.	∅ EÚ = 100	tis.	∅ EÚ = 100	
SR	27.0	50.3	9.2	17.0	2.93
ČR	29.4	54.7	11.7	21.6	2.52
Maďarsko	29.7	55.3	12.6	23.2	2.34
Poľsko	21.7	40.4	9.9	18.3	2.20
Slovinsko	38.1	70.9	24.5	45.2	1.55
∅ EÚ	53.7	100.0	54.2	100.0	1.01

Prameň: Vlastné prepočty na základe Handbook of Statistics, WIIW, Viedeň, 1999, 2000.

b) Zamestnanosť a nezamestnanosť v Slovenskej republike, rok 2000

	Miera zamestnanosti k počtu obyvateľov, %	Miera nezamestnanosti, %	
		muži	ženy
SR	38.9	18.6	18.6
ČR	45.5	7.3	10.6
Maďarsko	38.4	7.0	5.6
Poľsko	37.6	14.4	18.1
Slovinsko	45.3	6.8	7.3

Prameň: CESTAT, 2000/4.

Ak hodnotíme samotnú úroveň *produktivity*, možno ju vyjadriť v podstate trojakým spôsobom: a) na základe stálych cien, b) v parite kúpnej sily a c) v kurzovom prepočte voči USD alebo EUR.

Zatiaľ čo stále ceny nezohľadňujú rast produktivity na základe kvalitatívneho cenového rastu (tzv. fiktívnej inflácie), parita kúpnej sily zasa vzťahuje produktivitu k úrovni cien a kurzu danej ekonomiky a medzinárodné rozdiely sa do značnej miery strácajú. Zdá sa teda, že produktivitu na konvergenčné účely najobjektívnejšie vyjadruje tretí spôsob, t. j. podiel HDP v USD, resp. EUR na pracovníka vo väzbe na vývoj *kurzovej odchýlky* (ERDI – *Exchange rate deviation index*), ktorá napokon predstavuje jeden z kľúčových ukazovateľov, vyjadrujúci úroveň najmä kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti ekonomiky.³⁴ Treba dodať, že tretí spôsob vyjadrenia úrovne produktivity

³⁴ Index ERDI vlastne vyjadruje mieru disparity cenových hladín (*Comparative price level – CPL*) oproti priemeru EÚ, alebo aj mieru podhodnotenia či nadhodnotenia domácej meny.

$$ERDI = \frac{E}{PPP} = \frac{100}{CPL}$$

$$CPL = \frac{Pd}{E \cdot Pz} \cdot 100$$

kde *E* – nominálny kurz, *PPP* – parita kúpnej sily (PKS), *CPL* – porovnateľná cenová hladina, *Pd*, *Pz* – domáca, resp. zahraničná cena.

sa do značnej miery približuje k chápaniu celkovej faktorovej produktivity (TFP – *total factor productivity*), t. j. k tzv. technologickej produktivite.

Ako vidno z tabuľky 3.1.3a), úroveň technologickej produktivity v SR v roku 1999 bola spomedzi kandidátskych krajín strednej Európy najnižšia. Tomu zodpovedal aj najvyšší ERDI, ktorý bol dokonca vyšší, ako dosahovali pred vstupom do EÚ Španielsko (1,4), Grécko (1,5) a Portugalsko (2,0).

Z tabuľky 3.1.4 je zrejmá tendencia stagnácie až zhoršovania ERDI v SR, čo varuje pred uspokojením zaznievajúcim často najmä zo strany mnohých podnikov, že s konkurencieschopnosťou na Slovensku to nie je až také zlé. V skutočnosti konkurencieschopnosť slovenskej ekonomiky je založená, ako ukážeme ďalej, v podstate iba na cenovej konkurencieschopnosti, podporenej niekoľkými devalvačnými a nízko-mzdovými „vankúšmi“.

Tabuľka 3.1.4

Vývoj ERDI pre HDP voči USD a Rakúsku v porovnaní s vybranými kandidátskymi krajinami

Krajina	1990	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Slovenská republika								
voči USD	2.70	2.82	2.47	2.51	2.64	2.66	2.93	3.03
voči EUR	n. d.	3.19	3.02	2.96	2.80	2.82	3.00	2.75
Česká republika	3.36	2.78	2.41	2.32	2.60	2.41	2.52	2.78
Maďarsko	2.39	2.07	2.04	2.11	2.12	2.28	2.34	2.50
Poľsko	3.10	2.37	2.04	1.98	2.15	2.08	2.20	2.08
Slovinsko	1.23	1.59	1.31	1.39	1.54	1.51	1.55	n. d.

Prameň: Prepočet na základe WIIW Handbook of Statistics, 1999, 2000 za r. 1994 – 1999; OECD, 2001 za rok 2000.

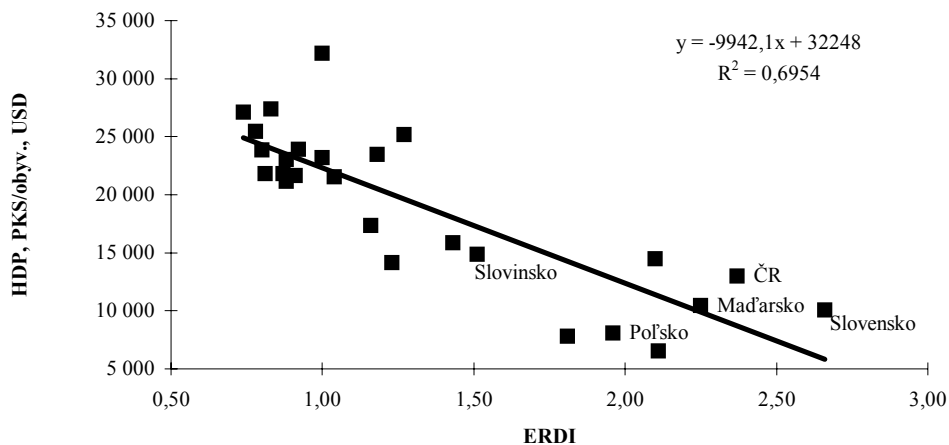
Hospodársky vyspelejšie krajiny majú hodnotu ERDI spravidla bližšie k jednotke, teda nižšiu ako krajiny menej vyspelé, čo indikuje vyššiu konkurencieschopnosť prvých v porovnaní s druhými. Empirické analýzy ukazujú veľmi silnú nepriamo úmernú súvislosť medzi úrovňou konkurencieschopnosti ekonomiky meranou ERDI a ekonomickou úrovňou danej krajiny (pozri graf 3.1.1).

Ďalším významným makroekonomickým indikátorom úrovne konkurencieschopnosti ekonomiky je *ukazovateľ porovnateľných cenových hladín*, ktorý je vlastne recipročnou hodnotou ERDI. Cenové hladiny v slovenskej ekonomike, pozostávajúce nielen

z celkovej hladiny HDP, ale aj z cenových hladín jednotlivých obchodovateľných a neobchodovateľných statkov, sú celkovo značne nižšie ako v členských štátoch EÚ. Je to, rovnako ako pri celkovej úrovni konkurencieschopnosti, dôsledok dlhodobého prerušenia väzby na vývoj vo vonkajšom prostredí, v tomto prípade väzby na vývoj nákladových a cenových relácií a z nich odvodených ďalších relácií cien práce, novej techniky a podobne.³⁵

Graf 3.1.1

Súvislosť ERDI s ekonomickou úrovňou krajín OECD, Slovenska a Slovinska v roku 1998

Od začiatku transformácie prebiehalo približovanie cenových hladín s vyspelejšími krajinami EÚ aj v Slovenskej republike. Tento proces sa realizoval predovšetkým prostredníctvom reálneho zhodnocovania slovenskej koruny, najmä na základe udržiavania relatívne vysokej inflácie oproti hlavným zahraničným obchodným partnerom (tzv. inflačný diferenciál) a fixného výmenného kurzu. Napriek tomu priemerná porovnateľná cenová úroveň Slovenska ku koncu roka 2000 dosiahla iba okolo 36 % priemernej cenovej úrovne krajín EÚ 15. Aj v tomto hodnotení Slovensko v porovnaní s ostatnými kandidátskymi krajinami strednej Európy obsadzuje poslednú pozíciu. To znamená, že vzdialenosť nižšej cenovej hladiny SR od vyššej v EÚ je spomedzi týchto krajín najväčšia.

³⁵ Empirické skúsenosti napríklad ukazujú, že v celom povojnovom období mali rýchlo rastúce trhové ekonomiky relatívne vysokú mieru inflácie (5 – 10 % ročne).

Keď porovnáme porovnateľnú cenovú hladinu (voči EÚ) v SR s touto hladinou v Španielsku, Portugalsku a Grécku v roku vstupu do EÚ, potom sa javí úloha priblíženia sa Slovenska k úrovni konkurencieschopnosti v EÚ ešte do predpokladaného vstupu (v roku 2004) v analogickej miere ako v uvedených krajinách značne náročná.

Tabuľka 3.1.5

Vývoj porovnateľnej cenovej hladiny pre HDP vybraných krajín voči priemeru EÚ 15 (= 100)

Krajina	1993	1995	1998	1999	2000	Rok vstupu
Slovenská republika	29.9	33.2	35.4	33.4	36.3	x
Česká republika	30.0	34.0	40.0	39.0		x
Maďarsko	43.0	40.0	42.0	43.0		x
Poľsko	38.0	39.0	51.0	48.0		x
Slovinsko	62.9	76.3	66.2	64.5		x
EÚ – juh:						
Španielsko	84.0	82.0	81.0	81.0		62.1
Portugalsko	67.0	66.0	66.0	66.0		50.5
Grécko	74.0	73.0	77.0	78.0		74.6

Prameň: OECD, 2000.

Rozdiely cenových hladín a ich vývoja majú viacero príčin. Teoreticky sa vysvetľujú tzv. Balassovým-Samuelsonovým efektom.³⁶ Približovanie týchto hladín doteraz prebiehalo, ako sme už uviedli, prostredníctvom reálneho zhodnocovania národných mien, teda rýchlejším rastom inflačného diferenciálu v porovnaní s tempom devalvácie. K približovaniu cenových hladín (k zvyšovaniu porovnateľných cenových úrovní) bude teda dochádzať vždy, keď relatívna inflácia (inflačný diferenciál) voči hlavným partnerským krajinám (EÚ) bude rásť rýchlejšie, než bude klesať nominálny výmenný kurz voči menám uvedených krajín, resp. keď relatívna deflácia bude menšia ako zhodnotenie nominálneho kurzu (revalvácia).

³⁶ Balassov-Samuelsonov efekt (Balassa, 1964; Samuelson, 1964) vychádza z rozdelenia výrobkov a služieb na *obchodovateľné* (priemyselné výrobky) a *neobchodovateľné* (služby) a z faktu, že rozdiely v produktivite medzi rozvinutými a menej rozvinutými krajinami sú pri obchodovateľných statkoch vyššie ako pri neobchodovateľných, teda že zaostávanie produktivity obchodovateľného sektora je vyššie ako neobchodovateľného. Ďalej uvedený efekt vychádza z faktu, že medzinárodné mzdové rozdiely korelujú s produktivitou v obchodovateľnom sektore, a teda tá ovplyvňuje aj mzdovú úroveň v neobchodovateľnom sektore. Vzhľadom na vyššiu produktivitu v neobchodovateľnom sektore, mzdová úroveň tu vedie k nižším jednotkovým nákladom práce, a teda k nižším cenám. Preto menej rozvinuté krajiny s nižšou produktivitou majú v porovnaní s krajinami vyspelými v konečnom dôsledku nižšiu cenovú hladinu (Holub, Čihák, 2000). K vyrovnávaniu cenových hladín teda dochádza iba pri približovaní produktivity v obchodovateľnom sektore.

Aj v Slovenskej republike v priebehu doterajšieho transformačného obdobia došlo k celkovému reálnemu zhodnoteniu meny voči EÚ (EUR), keďže ďalší makroekonomický ukazovateľ – *index reálneho efektívneho kurzu* (angl. skr. REER)³⁷ dosiahol za obdobie 1991 – 1999 hodnotu 123,9 (za obdobie 1994 – 1999 hodnotu 127,8). Iba Maďarsko zaznamenalo v danom období v priemere nižšie reálne zhodnotenie svojej meny voči EUR, zatiaľ čo Česká republika, Poľsko, a najmä Slovinsko dosiahli oproti Slovensku podstatne vyššiu reálnu apreciáciu mien (pozri tab. 3.1.6). To v značnej miere zodpovedá zmenám v porovnateľnej cenovej hladine v uvedených krajinách.

Tabuľka 3.1.6

Vývoj indexu REER vo vybraných kandidátskych krajinách v období 1991 – 1999

Krajina	Index REER-EUR			Priemerná ročná zmena REER			Zmena cen. hladiny 1994 – 1999, perc. body
	1990 – 1999	1990 – 1993	1993 – 1999	1991 – 1999	1991 – 1993	1994 – 1999	
SR	123.9	96.8	127.8	2.4	-1.1	4.2	+2.5
ČR	137.2	107.4	127.4	3.6	2.4	4.1	+9.0
Maďarsko	116.2	107.0	108.6	1.7	2.3	1.4	0.0
Poľsko	168.6	122.1	138.0	6.0	6.9	5.3	+10.0
Slovinsko	515.8	483.7	105.9	20.0	69.1	1.0	+1.6

Prameň: Vlastné výpočty na základe údajov: CESTAT, 1995 – 2000; Economic Survey of Europe, 2000a; Mezinárodní hospodářská statistika, 1996.

Ako vidno z tabuľky 3.1.6, reálne zhodnocovanie slovenskej meny, vyjadrené ukazovateľom REER, sa len čiastočne pozitívne prejavilo na konvergencii cenových hladín SR k úrovni EÚ, a teda aj na raste kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti. Ukazuje sa, že hlavnou príčinou bol nedostatočný rast produktivity založenej na technologických a produktových inováciách, hoci produktivita práce vyčíslená tradične ako pomer HDP v stálych cenách na pracovníka zaznamenala v referenčnom období 1994 – 1999 pomerne vysoký priemerný ročný rast.

Inými slovami, reálne zhodnocovanie slovenskej meny plne nezodpovedalo reálnej výkonnosti ekonomiky, a preto pôsobilo skôr ako element znižujúci konkurencieschopnosť a vytvárajúci tlak na vonkajšiu nerovnováhu ekonomiky. Zreálnenie

³⁷ Index REER je daný súčinom nominálneho efektívneho kurzu (NEER) a inflačného diferenciálu, kde NEER je prevrátená hodnota bazického indexu vývoja kurzu.

výmenného kurzu sa vlastne uskutočnilo prechodom z režimu fixného na režim plávajúceho kurzu v roku 1998. Fenomén nedostatočného pokrytia reálneho zhodnocovania meny technologickou produktivitou sa zrejme objavil aj v ostatných kandidátskych krajinách, avšak vzťah rastu produktivity v parite kúpnej sily a reálneho efektívneho kurzu bol v jednotlivých krajinách trochu rozdielny (tab. 3.1.7).

Tabuľka 3.1.7

Rast produktivity vo vzťahu k vývoju REER

Krajina	Ø ročná zmena v % v období 1994 – 1999	
	REER	produktivita ako HDP, PKS USD na pracovníka ¹⁾
SR	4.2	7.1
ČR	4.1	4.7
Maďarsko	1.4	1.6
Poľsko	5.3	7.4
Slovinsko	1.0	3.6

¹⁾ Produktivita v prepočte na paritu kúpnej sily vykazuje vyšší rast ako v prepočte na stále ceny, ktoré však neboli k dispozícii.

Prameň: Vlastné výpočty na základe WIIW Handbook of Statistics, 1999, 2000; REER prevzatý z tabuľky 3.1.6.

Z tabuľky 3.1.7 samozrejme nemožno jednoznačne vyvodzovať, že v ostatných kandidátskych krajinách reálne zhodnocovanie meny viac vyplývalo z rastu technologickej produktivity, hoci aj takýto záver možno čiastočne pripustiť. Je to ťažké aj dokázať. Pravdepodobnejšia je však hypotéza, že tento vzťah bol v značnej miere ovplyvnený inými faktormi, najmä autonómny naprávaním (dereguláciou) deformovaných cien a z neho vyplývajúci vývoj nominálneho výmenného kurzu.

Preto môže byť zaujímavé, ako ostatné kandidátske krajiny v porovnaní so Slovenskom svojou hospodárskou politikou usmerňovali vývoj týchto dvoch základných komponentov REER, resp. CPL (infláciu, resp. inflačný diferenciál a výmenný kurz, resp. nominálny efektívny výmenný kurz), aby napokon vytvorili priaznivejšiu pozíciu pre cenovú adaptáciu po vstupe do EÚ.

Pokiaľ ide o infláciu, tá v SR zaznamenala v ročnom priemere nižší rast v porovnaní s Maďarskom, Poľskom, a najmä so Slovinskom, napriek tomu, že rozhodujúca časť inflačného nárastu v období 1991 – 1999 sa v Poľsku a Slovinsku sústredila už do prvých období transformácie (tab. 3.1.8).

Tabuľka 3.1.8

Priemerný ročný rast inflácie vo vybraných kandidátskych krajinách v rokoch 1991 – 1999

Krajina	Priemerný ročný rast inflácie v %		
	1991 – 1999	1991 – 1993	1994 – 1999
SR	15.3	29.7	8.7
ČR	14.4	28.1	8.2
Maďarsko	21.3	26.7	18.7
Poľsko	28.0	48.8	18.6
Slovinsko	36.0	112.3	8.9

Prameň: Vlastné výpočty na základe CESTAT, 1995 – 2000.

Popri pozitívnom vplyve na vývoj porovnateľnej cenovej hladiny a ERDI (tab. 3.1.4 a 3.1.5) vyššia miera inflácie v uvedených krajinách nemala negatívny vplyv na ekonomický rast, skôr naopak. Maďarsko, Poľsko a Slovinsko zaznamenali v období 1991 – 2000 relatívne vysoký rast – v priemere 3,6 %; 5,5 %; 4,4 % ročne (EBRD, 1999, 2001). Je to určitý argument pre to, aby sa žiaduce zrýchlenie procesu približovania porovnateľnej cenovej hladiny dosiahlo aj vyššou mierou inflácie ako v rokoch 1994 – 1999, lebo v inom prípade postupné prepojenie ekonomík po vstupe by mohlo spôsobiť príliš rýchly rast cien.

Pravda, približovanie cenových hladín na základe reálneho zhodnocovania vyššej miery inflácie má isté hranice. Len taká inflácia, ktorá je dôsledkom rastu technologickej produktivity a rastu kvality výrobkov v najširšom zmysle slova, môže viesť k veľmi účinnej konvergencii cenových hladín. Inflácia, ktorá nie je podložená týmito faktormi, sa naopak spravidla „prelieva“ skôr či neskôr do oslabovania meny, čo uvedenú konvergenciu oslabuje.

Údaje v tabuľke 3.1.9 ukazujú, že zatiaľ čo na Slovensku a v Českej republike „preliatie“ inflácie do výmenného kurzu bolo relatívne nízke (18 %, resp. 23 %), pravda, z veľkej časti zásluhou režimu fixného kurzu³⁸ (preto tu nemožno jednoznačne hovoriť o tzv. fiktívnej inflácii), v Slovinsku, a najmä v Maďarsku a Poľsku sa inflácia výrazne preliala do výmenného kurzu. To napokon potvrdzuje už uvedenú hypotézu, že ani v ostatných kandidátskych krajinách nedošlo v období 1994 – 1999 k výraznejšiemu zvýšeniu technologickej produktivity, ktorá by pri raste inflácie udržala stabilitu výmenného kurzu.

³⁸ Po zohľadnení oslabenia kurzu pri prechode na plávajúci kurz sa odhaduje „preliatie“ na zhruba 41 %.

Možno teda dospieť k záveru, že zatiaľ čo v SR a ČR rast porovnateľnej cenovej hladiny podporoval predovšetkým stabilný výmenný kurz pri nižšom raste inflácie, v Slovinsku, Maďarsku a Poľsku to bola predovšetkým inflácia.

Tabuľka 3.1.9

Inflácia a zmena nominálneho výmenného kurzu vo vybraných kandidátskych krajinách v rokoch 1994 – 1999

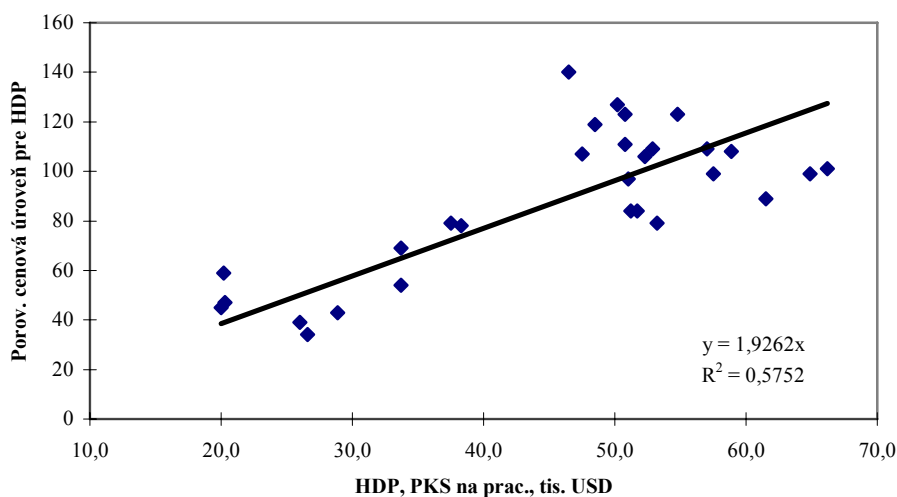
Krajina	Ø ročný rast inflácie, %	Ø ročná zmena nom. výmenného kurzu, %	Podiel znehodnotenia meny na raste inflácie, %
SR	8.7	-2.0	23.0
ČR	8.2	-1.5	18.3
Maďarsko	18.7	-12.7	67.9
Poľsko	18.6	-9.1	48.7
Slovinsko	8.9	-3.6	40.4

Prameň: Vlastné výpočty na základe: CESTAT, 1995 – 2000; Mezinárodní hospodářská statistika 1996.

Napriek presadeniu reálneho zhodnocovania mien, ku ktorému došlo v doterajšom transformačnom procese v porovnávaných kandidátskych krajinách, disparity v cenových hladinách oproti EÚ ostávajú naďalej veľké a príspevok reálneho zhodnocovania mien k ich zníženiu nie je dostatočný. Ich podstatné zníženie bude zrejme dlhodobým procesom. Ukazuje sa, že hlavná príčina týchto disparít tkvie predovšetkým v nízkej úrovni produktivity práce. Je to zrejme z preukázanej závislosti veličín v grafe 3.1.2.

Graf 3.1.2

Závislosť porovnateľných cenových hladín od produktivity práce v krajinách OECD v roku 1998

Slovenská republika napriek dynamickému rastu (paritnej) produktivity³⁹ v období 1994 – 1999 dosahuje zhruba len *polovičnú úroveň priemernej produktivity práce EÚ*, pričom v porovnaní s vyspelejšou časťou EÚ je to zhruba 49 % a oproti menej rozvinutej časti (Španielsko, Portugalsko a Grécko) asi 60 %. Vyššiu úroveň produktivity majú všetky ostatné porovnávané kandidátske krajiny, okrem Poľska, ktoré napriek jej najrýchlejšiemu rastu v období 1994 – 1999 naďalej má v rámci týchto krajín najnižšiu produktivitu (tab. 3.1.10).

Tabuľka 3.1.10

Relatívna produktivita vybraných kandidátskych krajín voči členským štátom Európskej únie v roku 1998 (v %)¹⁾

Krajina	Priemer EÚ = 100	Rakúsko = 100	Nemecko = 100	Španielsko = 100	Portugalsko = 100	Grécko = 100
SR	50.0	51.1	50.5	51.6	79.2	71.2
ČR	52.2	53.3	52.7	54.0	82.8	74.4
Maďarsko	54.7	55.8	55.2	56.5	86.6	77.9
Poľsko	39.0	40.0	39.7	40.6	62.3	56.0
Slovinsko	65.0	66.3	65.6	67.1	103.0	92.5

¹⁾ Na báze HDP v parite kúpnej sily v USD na pracovníka.

Prameň: Vlastné výpočty na základe: WIIW Handbook of Statistics, 1999, 2000; OECD Economic Surveys, 2001.

Úroveň konkurencieschopnosti ekonomiky na makroúrovni možno posúdiť aj na základe ďalšieho makroekonomického indikátora, a tým sú *jednotkové náklady práce*.⁴⁰ Jednotkové náklady práce v SR zaznamenali v celom doterajšom období transformácie klesajúci trend, v ostatných kandidátskych krajinách mierny rast. Znamená to, že v rokoch 1994 – 1999 nominálne mzdy vo vzťahu k produktivite práce v priemere rástli v rámci porovnávaných kandidátskych krajín najpomalšie. Ich podiel v produkte (HDP v parite kúpnej sily) sa pohyboval iba na úrovni cca 13 %, zatiaľ čo vo vyspelých trhových ekonomikách dosahuje až 40 %. Preto napríklad absolútna výška nominálnej mzdy na pracovníka v prepočte bežným kurzom predstavovala v roku 1999 iba 12 % jej úrovne v Rakúsku.

³⁹ Vyčlenenie technologickej produktivity v medzinárodnom porovnaní nebolo k dispozícii.

⁴⁰ Ukazovateľ vyjadruje vzťah nominálnych hrubých miezd na pracovníka a reálnej produktivity (v PKS).

Uvedenému trendu jednotkových nákladov práce napokon zodpovedá aj nízka úroveň porovnateľnej cenovej hladiny v SR, ktorá vlastne nevytvárala nejaký významnejší tlak na rast nominálnych miezd.

Uvedené skutočnosti dokumentujú údaje v tabuľke 3.1.11.

Tabuľka 3.1.11

Jednotkové náklady práce (JNP)¹⁾ vo vybraných kandidátskych krajinách

Krajina	Ø ročná zmena JNP, %		Ø úroveň miezd v HDP		Úroveň mes. miezd, Rakúsko = 100		
	1991–1993	1994–1999	1991–1993	1994–1999	1990	1993	1999
SR	-1.0	-0.3	11.5	12.5	9.4	8.0	11.6
ČR	0.7	5.6	11.0	14.9	9.6	9.2	16.4
Maďarsko	-1.2	0.1	16.9	14.8	11.2	13.6	14.6
Poľsko	16.3	3.6	14.9	20.2	5.7	9.9	18.3
Slovensko	-14.9	2.5	37.3	31.0	47.2	30.6	42.7

¹⁾ Na základe hrubých mesačných miezd a na báze USD.

Prameň: Vlastné výpočty na základe WIIW, 1999, 2000.

Uvedené údaje v tabuľke potvrdzujú, že Slovensko síce má vyššiu konkurenčnú výhodu (vo forme nízkych miezd, tzv. mzdový vankúš) oproti ostatným porovnávaným krajinám, no na druhej strane to poukazuje na slabosť ekonomiky. Nízky podiel miezd v hodnote produktu (HDP) totiž odzrkadľuje nepriamo aj nízku kvalitu výrobkov a služieb, a teda nízku kvalitatívnu konkurencieschopnosť ekonomiky. Tento nízkonákladový model špecializácie nevytvára dostatočný tlak na radikálnu modernizáciu technológií, rast technických parametrov a kvality výrobkov, zvýšenie podielu národnej práce vo vyvážených tovaroch, to znamená na posilňovanie kvalitatívnej konkurencieschopnosti.

Ďalší vývoj by mal ísť v logike procesu, ktorý viedol vo vyspelých trhových ekonomikách k rastu mzdovej úrovne na základe inováciami ťahaného rastu. Ide o intraodvetvovú mikrošpecializáciu a na nej založený rast kvality, teda o smerovanie k „*high cost – high quality*“ modelu špecializácie. Slovenská ekonomika zrejme nebude, aspoň v najbližších rokoch, v pozícii vyspelých trhových ekonomik, ktoré sú motorom inovácií. Bude skôr v polohe, v ktorej bude schopná byť lacnejším substitútom konkurenčne schopných výrobkov vyrábaných vo vyspelých krajinách, umožňujúcim však rast miezd. Tým by sa zabezpečil nielen adekvátny mzdový rast, ale aj rast technologickej produktivity a kvality produkcie.

Hoci hlavnou príčinou rozdielov cenových hladín sú rozdiely v technologickej produktivite, jej úroveň je ovplyvnená aj *podmienkami predaja na svetových trhoch*. Značná časť tovarových trhov je ovládaná nadnárodnými spoločnosťami, ktoré vo väčšine prípadov reprezentujú značkové firmy s dobrou tradíciou a povestou (*goodwill*). Presadiť sa na týchto trhoch znamená buď stať sa súčasťou týchto firiem najmä vo forme *joint venture*, alebo pristupovať na značné cenové ústupky vo forme cenových zliav. Navyše, výrobcovia z kandidátskych krajín spravidla musia prekonávať nedôveru odberateľov, vyplývajúcu z toho, že prichádzajú z krajín bývalého východného bloku, čo je automatické označenie pre nízku kvalitu a teda rizikový obchod. Táto nelichotivá povest' nových neznámych firiem a značiek z kandidátskych krajín je nespravodlivo generalizovaná, a spravidla sa spája s cenovou zrážkou ako kompenzáciou uvedených nevýhod.

Okrem toho tu pôsobí moment *netrhovo stanovených vnútrokoncernových realizačných cien* pri vývoze. Tieto ceny môžu byť oproti trhovým cenám nižšie vzhľadom na prerozdelenie procesy vnútri týchto koncernov.

3.2. Odvetvovo-komoditná dimenzia konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky

Medzinárodnú konkurencieschopnosť ekonomiky, samozrejme, okrem makroekonomickej dimenzie, je dôležité sledovať aj na nižšej agregáčnej úrovni, povedzme na úrovni skupín komodít. Je to dôležité preto, lebo pre hospodársku politiku je často potrebné poznať, ktoré segmenty ekonomiky najviac spôsobujú nízku konkurencieschopnosť a ktoré, naopak, by mali k jej rastu v budúcnosti najviac prispieť. Je to dôležité aj preto, lebo túto úroveň možno chápať ako určité premostenie medzi makroekonomickým hodnotením konkurencieschopnosti ekonomiky, ktoré môže byť menej priaznivé, a medzi jej hodnotením na úrovni podnikov, ktoré, naopak, často vyznieva optimisticky a priaznivo.⁴¹

Voľbu nižšej agregáčnej úrovne v rovine komoditných skupín, a nie napríklad v rovine odvetví (dvojmiestny OKEČ) možno zdôvodniť niekoľkými hľadiskami. Pri analýze konkurencieschopnosti na nižšej agregáčnej úrovni je dôležité poznať nielen

---

⁴¹ Podrobnejšie pozri hodnotenie pripravenosti podnikovej sféry na členstvo v EÚ na základe podnikového prieskumu v II. časti štúdie.

účinky na výstupe (vo vzťahu k predaju produkcie), ale aj charakter produktu z hľadiska inej prínosnosti pre ekonomiku (zdrojovej náročnosti, technologickej a produktovej inovatívnosti, príslušnosť k ricardovským – tradičným či schumpeterovským – moderným výrobám, ekonomického určenia produkcie).

Z týchto hľadísk je odvetvie príliš široký agregát. Vysoká heterogénnosť odvetvia práve z uvedených hľadísk nevyhovuje ani požiadavke hodnotiť procesy vnútroodvetvovej špecializácie a štruktúrnej adaptácie vôbec, ktoré sú vo vyspelých ekonomikách základom udržiavania ich konkurenčnej schopnosti.

Napokon je to aj problém štatistickej dostupnosti údajov. Prevažná časť prvotných vstupných údajov pre výpočet ukazovateľov konkurencieschopnosti na nižšej agregáčnej úrovni je identifikovaná na úrovni komodít podľa medzinárodnej nomenklatúry medzinárodného obchodu SITC.

Preto teda aj analýza odvetvovo-komoditnej dimenzie konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky vychádza z určitého účelového členenia obchodovateľného sektora, a to na 4 skupiny (pozri aj Klodt, 1993; Kieler Studien, 1989; Outrata, 1998):

- *Tovary náročné na existenciu prírodných zdrojov* (tzv. smithovsko-ricardovské tovary), pri ktorých rozdiely v konkurencieschopnosti medzi krajinami nemožno spravidla zásadne meniť. Ide o tovary určené na výrobnú spotrebu a vyznačujúce sa prevažne nízkymi technológiami. Patria sem najmä ťažobné odvetvia, poľnohospodárske produkty vr. výrobkov potravinárskeho priemyslu a výrobky drevárskeho priemyslu.
- *Pracovne náročné tovary*, ktorých komparatívne výhody vyplývajú z relatívne vysokej disponibilite lacnej a zručnej pracovnej sily na trhu práce a pri ktorých je technický pokrok v podstate zavŕšený, alebo postupuje veľmi pomaly (patria do tzv. heckscherovsko-ohlinovských, a čiastočne do ricardovských tovarov). Sú to spravidla jednoduché finálne výrobky určené na osobnú spotrebu a vyznačujúce sa nízkymi až strednými technológiami. Tvoria ich napríklad textilné, odevné, kožiarske a iné jednoduché spotrebné výrobky.
- *Surovinovo, energeticky a kapitálovo náročné tovary*, ktoré získavajú komparatívne výhody najmä z proporcionality výrobných faktorov vo vzťahu k vybavenosti krajiny týmito faktormi. Sú určené prevažne do medzispotreby a vyznačujú sa len strednými technológiami. Preto technický pokrok tu postupuje relatívne pomaly a orientuje sa

skôr na úspory vstupov a na celkové úspory z rozsahu, čím podporuje predovšetkým cenovú konkurencieschopnosť (zahŕňajú sa do heckscherovsko-ohlinovských tovarov).

- *Tovary náročné na vedu a výskum*, ktorých konkurenčné výhody sú podmienené neustálym uplatňovaním technologických a výrobných inovácií vo výrobe (prostredníctvom tzv. produktovej diferenciácie, vnútroodvetvovej špecializácie a medzinárodnej intraodvetvovej kooperácie). Sú určené na finálnu, v značnej miere investičnú spotrebu a vyznačujú sa strednými až vysokými technológiami. Patria k moderným odvetviam, a spravidla predstavujú najdynamickejšie rastúce komodity svetového obchodu (tzv. mobilné a imobilné schumpeterovské tovary). Možno sem zahrnúť väčšinu subodvetví strojárskoho a elektrotechnického a elektronického priemyslu, ale aj mnohé výroby najmä chemického priemyslu.

Hodnotenie konkurencieschopnosti na komoditno-prierezovej úrovni a z hľadiska uvedených skupín tovarov možno začať na základe *štruktúry vývozu*. Tá sa na Slovensku v posledných rokoch podstatne zlepšila, najmä poklesom skupiny surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných komodít v prospech komodít náročných na vedu a výskum, všeobecne označovaných ako sofistikované komodity, ktorých podiel dosiahol v roku 2000 približne 44 % a významne sa priblížil k hospodársky vyspelým krajinám EÚ, ako aj k ČR, Maďarsku a Slovinsku.

Tabuľka 3.2.1

Štruktúra vývozu Slovenskej republiky podľa faktorovej náročnosti v medzinárodnom porovnaní¹⁾

Krajina	Tovary							
	náročné na prír. zdroje		pracovno náročné		sur., energ., kap. náročné		nár. na vedu a výskum	
	1995	2000	1995	2000	1995	2000	1995	2000
SR	16.6	16.5	12.2	12.4	44.6	29.1	26.6	44.1
ČR	17.1	12.8	12.9	12.6	36.2	29.1	38.8	47.0
Maďarsko	30.1	11.8	16.2	11.6	19.4	11.9	34.2	64.7
Poľsko	25.3	18.1	20.8	18.3	30.3	27.2	23.6	36.4
Slovinsko	11.0	9.9	22.2	19.3	29.0	28.2	37.6	42.6
Rakúsko	9.2		12.1		24.9		42.6	
Švédsko	11.4		8.1		22.0		50.1	
Írsko	13.0		13.1		19.1		46.9	
Španielsko	19.7		9.5		22.2		44.9	
Portugalsko	38.0		27.8		19.8		33.2	
Nemecko	5.8		9.6		20.0		55.9	

¹⁾ Komodity sú zaradené do skupín v podstate na základe 1-miestnej klasifikácie SITC.

Prameň: Vlastné výpočty na základe: CESTAT, 1999, 2000; Databáza svetového obchodu ÚSSE SAV, 1995, 1997; údaje za krajiny EÚ sú za rok 1997.

Napriek tomuto priaznivému posunu v štruktúre exportu zaznamenáva Slovensko stále ešte relatívne vyššiu konkurencieschopnosť pri menej spracovaných výrobkoch (pri surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných a pracovne náročných komoditách) v porovnaní s výrobkami náročnými na vedu a výskum. Pri surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných tovaroch Slovensko realizuje najvyššie konkurenčné výhody na trhu EÚ, aj v porovnaní s ostatnými kandidátskymi krajinami, zatiaľ čo pri pracovne náročných tovaroch má lepšiu pozíciu Poľsko a Slovinsko. Pokiaľ ide o tovary náročné na vedu a výskum, spomedzi kandidátskych krajín má Slovensko v tomto segmente tovarov vážneho konkurenta na trhoch EÚ najmä v Maďarsku, Slovinsku, a takisto v Českej republike (porovnaj aj Outrata, 1998; Outrata, 1999; Outrata, 2000).

Slovensko v tomto segmente tovarov, ako aj pri surovinovo a kapitálovo náročných tovaroch vyššími konkurenčnými výhodami konkuruje aj Portugalsku. Naopak, Portugalsko je konkurenčne schopnejšie oproti Slovensku v pracovne náročných komoditách.

Dokumentujú to hodnoty ukazovateľov *RCA (Revealed comparative advantage)* a *Trade coverage ratio (TCR)*, ktoré sú ďalšími ukazovateľmi konkurenčnej schopnosti na komoditno-prierezovej úrovni.

Tabuľka 3.2.2

Miera pokrytia dovozu vývozom (TCR) a RCA podľa skupín tovarov v medzinárodnom porovnaní

Krajina, rok	Trade coverage ratio, %				Logaritmickej forma RCA			
	1	2	3	4	1	2	3	4
SR 1995	50.7	150.0	188.6	71.4	-0.66	0.42	0.64	-0.32
SR 2000	56.3	131.0	123.2	98.3	-0.51	0.34	0.28	0.05
ČR 1995	75.5	90.7	125.4	66.0	-0.13	0.08	0.38	-0.26
ČR 2000	63.4	109.9	105.0	90.5	-0.34	0.20	0.16	0.01
Maďarsko 1995	115.1	127.2	55.8	124.0	0.32	0.42	-0.40	0.40
Maďarsko 2000	76.1	103.7	51.3	100.6	-0.14	0.17	-0.53	0.14
Poľsko 1995	81.5	176.2	89.8	47.0	0.04	0.80	0.13	-0.52
Poľsko 2000	57.2	137.6	71.3	51.1	-0.12	0.76	0.10	-0.23
Slovinsko 1995	44.6	183.5	102.6	81.9	-0.67	0.74	0.16	-0.07
Slovinsko 2000	40.3	151.4	90.6	90.2	-0.77	0.56	0.05	0.04
Rakúsko 1997	58.7	70.0	105.0	84.9	-0.43	-0.33	0.15	-0.06
Švédsko 1997	88.3	81.1	152.6	133.7	-0.38	-0.47	0.17	0.03
Fínsko 1997	98.9	67.7	259.9	120.9	-0.28	-0.66	0.69	-0.08
Írsko 1997	134.2	147.6	166.3	124.7	-0.02	0.08	0.20	-0.09
Španielsko 1997	66.3	80.5	94.0	89.0	-0.25	-0.05	0.09	0.04
Portugalsko 1997	117.6	194.5	59.5	57.4	0.51	1.01	-0.18	-0.21
Nemecko 1997	34.5	80.0	133.0	169.1	-1.23	-0.38	-0.01	0.37

1 – tovary náročné na prírodné zdroje,
2 – pracovne náročné tovary,

3 – surovinovo, energeticky a kapitálovo náročné tovary,
4 – tovary náročné na vedu a výskum.

Prameň: Vlastné výpočty na základe: CESTAT, 1995 – 2000; Databáza svetového obchodu ÚSSE SAV, 1995, 1997.

Záver o prevažujúcej cenovej konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky, urobený na makroekonomickej úrovni, sa potvrdzuje aj na tejto nižšej agregáčnej úrovni na základe ďalšej metódy merania konkurencieschopnosti – *metódy zjavnej elasticity* (REVELAST), ktorá sa zakladá na identifikácii vzájomného pomeru jednotkových hodnôt vývozu a dovozu na jednej strane a objemových ukazovateľov vývozu a dovozu (v kg) na strane druhej (Aiginger, 1995). Výsledky aplikácie tejto metódy sú uvedené v tabuľke 3.2.3.

Tabuľka 3.2.3

Výsledky analýzy zahraničného obchodu Slovenskej republiky s Európskou úniou podľa metódy REVELAST za obdobie 1995 – 2000¹⁾

Komoditná skupina	Rok	Index jedn. hodnôt vývozu a dovozu, %	Index množstiev vývozu a dovozu, %	Index TCR, %
Náročné na prírodné zdroje	1995	30.5	319.0	96.0
	1998	40.0	165.0	67.4
	2000	45.0	238.0	105.7
Surovinovo, energeticky a kapitálovo náročné	1995	22.6	929.0	211.5
	1998	29.2	364.0	105.8
	2000	31.0	346.0	108.0
Pracovne náročné	1995	48.0	440.0	245.6
	1998	47.0	324.0	165.4
	2000	74.0	288.0	230.9
Náročné na vedu a výskum	1995	41.0	110.0	44.8
	1998	80.0	99.0	78.0
	2000	103.0	98.0	100.4

¹⁾ Komodity boli do skupín zaradené podľa 3-miestnej klasifikácie SITC.

Prameň: Vlastné výpočty na základe: Štatistický úrad SR, 1997, 1999, 2001.

Z tabuľky 3.2.3 je zrejmé, že ani jedna zo sledovaných komoditných skupín v rokoch 1995 – 2000 nezaznamenala taký vývoj, aby sa pri vyšších jednotkových hodnotách vývozu než dovozu súčasne vyvážalo objemovo viac než dovážalo – čo možno označiť za symptóm kvalitatívnej konkurencieschopnosti. Naopak, v slovenskom zahraničnom obchode s tovarmi v sledovanom období prevládal model nižších jednotkových hodnôt vývozu oproti dovozu, čo umožňovalo prevyšovať objemy dovozu vývoznými objemami, teda model cenovej konkurencieschopnosti (index jednotkových hodnôt < ako 100 % pri indexe množstiev > 100 %).

Cenová konkurencieschopnosť sa uplatňovala predovšetkým pri výrobkoch surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných i pri pracovne náročných tovaroch. Takto sa napríklad realizoval vývoz plochých valcovaných železných produktov, hliníka, textilných polovýrobovkov, nábytku a ďalších výrobkov.

Tento segment tovarov však nie je celkom homogénny. V rámci neho existujú tovary, kde napriek nižším jednotkovým hodnotám vývozu oproti dovozu množstvá vývozu neprekračovali množstvá dovozu (napríklad pri textilných, odevných a kožiarskych výrobkoch). Ďalší segment zahŕňa tovary, ktoré nekonkurovali ani kvalitou, ale pre nízku cenovú elasticitu ani cenou. Takými tovarmi boli v rámci tohto segmentu najmä tovary náročné na vedu a výskum.

Z tabuľky 3.2.3 možno ďalej vidieť, že napriek vysokému prevýšeniu objemu vývozu nad objemom dovozu, najmä v prvých troch komoditných skupinách, dochádzalo k podstatne nižším obchodnobilančným prebytkom, ba dokonca k deficitom, čo identifikuje index TCR. Inými slovami, množstvové prepĺňanie dovozu vývozom v dôsledku nedostatočnej kvalitatívnej konkurencieschopnosti nestačilo plne nahrádzať devízovú stratu, vyplývajúcu z nižších jednotkových hodnôt vývozu oproti jednotkovým hodnotám dovozu.

Týmto reláciám zodpovedajú aj ukazovatele *kilogramových cien a absolútnych terms of trade*, ktoré sú ďalšími významnými ukazovateľmi konkurencieschopnosti na komoditno-prierezovej úrovni.

Tabuľka 3.2.4

Kilogramové ceny a terms of trade v zahraničnom obchode Slovenskej republiky s Európskou úniou v období 1995 – 2000

Komoditná skupina	Kg – cena v USD						Absolútne		
	vývozu			dovožu			<i>terms of trade</i>		
	1995	1998	2000	1995	1998	2000	1995	1998	2000
Náročné na prírodné zdroje	0.18	0.18	0.18	0.59	0.45	0.40	0.30	0.40	0.45
Sur., energeticky a kapitálovo nár.	0.40	0.42	0.45	1.77	1.44	1.45	0.23	0.29	0.31
Pracovne náročné	3.56	3.74	4.19	7.38	7.94	5.67	0.48	0.47	0.74
Náročné na vedu a výskum	2.82	5.44	5.66	6.84	6.79	5.51	0.41	0.80	1.03

Prameň: Vlastné výpočty na základe: Štatistický úrad SR, 1997, 1999, 2001.

Na základe dosahovaných výmenných relácií (*terms of trade*) možno odhadnúť, že Slovensko v minulom období potrebovalo na pokrytie dovozných potrieb vyviezť v priemere ročne zhruba 2,7-krát viac hmoty ako predstavovala hmota dovozu.⁴²

Tabuľka 3.2.4 však ukazuje nielen disparity medzi vývoznými a dovoznými kilogramovými cenami, ale aj disparity vývozných kilogramových cien medzi komoditnými skupinami. Tie navodzujú úvahu o potenciálnych štruktúrnych zmenách, ktoré by v budúcnosti mohli viesť k posunu ku komoditám s vyššími kilogramovými cenami, umožnili by znížiť fyzické objemy vývozu a deficity celkovej obchodnej bilancie SR. Takáto úvaha je opretá o nevyhnutnosť výrazne znížiť náročnosť priemyslu na energetické a surovinové zdroje z dovozu a dôsledne pokračovať v štruktúrnom posilňovaní odvetví náročných na vysokokvalifikovanú prácu, vedu a výskum.

Hrubé prepočty ukazujú, že len miernym posunom k vyššie spracovaným produktom v priemysle SR a tým aj k vyšším kilogramovým cenám vývozu, napríklad z priemerných 0,89 USD v roku 2000 na 1,00 USD, by sa znížil hmotný objem vývozu do EÚ v roku 2000 zhruba o 10 %, pri zachovaní deficitu obchodnej bilancie, resp. s rovnakým hmotným objemom vývozu by sa znížil deficit obchodnej bilancie zhruba o 700 mil. USD (35 mld Sk).

Významnými ukazovateľmi konkurencieschopnosti aj na komoditno-prierezovej úrovni sú *úroveň produktivity práce* (meraná na základe pridanej hodnoty) a *miera pridanej hodnoty* (podiel PH na hrubej produkcii).

Ak na makroúrovni sme ukázali, že medzera v konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky súvisí predovšetkým s nízkou produktivitou práce, ktorá umožňuje konkurovať prevažne cenou, a nie kvalitou, potom táto skutočnosť je zreteľná aj na komoditnej úrovni. V rámci obchodovateľných tovarov je medzera v produktivite práce ešte väčšia ako na úrovni celej ekonomiky. Ak za celé hospodárstvo Slovensko koncom 90. rokov dosahovalo produktivitu zhruba vo výške 50 % jej priemernej úrovne v EÚ, potom v spracovateľskom priemysle v roku 1997 bola *produktivita* meraná paritou

---

⁴² K rovnakým záverom o cenových medzerách medzi vyvázanými komoditami SR a členských štátov EÚ dochádza na základe analýz M. Landesmanna, ktorý tieto medzery takisto dáva do súvislosti s cenou za kvalitu (*price-quality gap*). Konštatuje, že tranzitívne krajiny sa vo všeobecnosti nachádzajú prevažne v najnižšom cenovo-kvalitatívnom segmente vyvázaných tovarov. Napríklad v odvetví strojárstva Slovensko dosahovalo v roku 1994 iba 51 % úrovne cenovo-kvalitatívneho ukazovateľa EÚ 12 (Poľsko 53 %, ČR 61 %, Slovinsko 69 %, Maďarsko 74 %). V odvetviach ľahkého priemyslu to bolo o niečo vyššie — 77 % (Poľsko 89 %, ČR 87 %, Maďarsko 118 % a Slovinsko 143 %). Pozri Landesmann, Burgstaller, 1997.

kúpnej sily v priemere iba na *tretinovej* úrovni sektora v EÚ. Z kandidátskych krajín strednej Európy iba poľský spracovateľský priemysel mal produktivitu nižšiu (28,2 %).

Ešte väčšie sa javí zaostávanie produktivity, keď ju porovnávame v nominálnom vyjadrení, t. j. na základe kurzového prepočtu. V takomto porovnaní Slovensko malo v uvedenom súbore kandidátskych krajín a v danom roku vôbec najhoršiu pozíciu, keď dosahovalo iba 10 % priemernej úrovne produktivity vo vybraných krajinách EÚ (tab. 3.2.5). Opäť je to menej než za ekonomiku ako celok (17 %).

S úrovňou produktivity práce vyčíslenej na základe pridanej hodnoty logicky korešponduje aj *miera pridanej hodnoty* (podiel PH z hrubej produkcie), ktorá významným spôsobom ovplyvňuje výšku hrubého domáceho produktu. Aj z tohto hľadiska porovnanie Slovenska s ostatnými kandidátskymi krajinami strednej Európy nie je priaznivé. Slovenský spracovateľský priemysel mal v roku 1997 najnižšiu mieru pridanej hodnoty, t. j. len 23,2 % (tab. 3.2.5).

Tabuľka 3.2.5

Porovnanie produktivity práce v spracovateľskom priemysle kandidátskych krajín strednej Európy k priemeru vybraných členských štátov Európskej únie¹⁾, 1997

Krajina	Produktivita práce z PH (vybrané štáty EÚ – 100)		Miera PH, %
	podľa parity kúp. sily	v nomin. vyjadrení na báze ECU	
SR	31.7	10.3	23.2
ČR	36.3	13.0	26.1
Maďarsko	32.1	13.9	30.0
Poľsko	28.2	12.0	30.6
Slovensko	44.1	26.0	31.5
Vybrané štáty EÚ spolu	100.0	100.0	36.0

¹⁾ Rakúsko, Nemecko, Francúzsko, Taliansko, Španielsko.

Prameň: Vlastné výpočty na základe UNIDO, OSN, 1995 – 2000.

Zaostávanie produktivity za vyspelými členskými štátmi EÚ je v jednotlivých odvetviach rozdielne, pričom zásadná deliaca čiara vedie medzi polovýrobnými a finálnymi sofistikovanejšími výrobkami. Skutočne, aj keď táto čiara je zreteľná vo všetkých kandidátskych krajinách strednej Európy, najväčší odstup v úrovni produktivity od vyspelých štátov EÚ v odvetviach náročných na inovácie a vyššiu kvalifikovanú prácu (strojárstvo a elektrotechnický priemysel) zaznamenalo v roku 1997 Slovensko. To len vysvetľuje, prečo komodity týchto odvetví slovenského spracovateľského

priemyslu dostatočne nekonkurujú kvalitou, hoci sú typickými komoditami, na ktoré sa kvalitatívna konkurencieschopnosť spravidla viaže.

Z hľadiska jednotlivých skupín komodít je úroveň produktivity práce a miera pridanej hodnoty v SR v porovnaní s vybranými vyspelými členskými štátmi EÚ rozdielna. Najnižšiu produktivitu, a zároveň najmenej pridanej hodnoty do vyvážených tovarov pridáva Slovensko – v porovnaní s priemerom vybraných vyspelých štátov EÚ, ale aj oproti ostatným kandidátskym krajinám – práve pri tých tovaroch, ktoré predstavujú sofistikovanú a z hľadiska konkurencieschopnosti vo všeobecnosti najefektívnejšiu skupinu (tab. 3.2.6).

Tabuľka 3.2.6

Produktivita práce a miera pridanej hodnoty podľa skupín komodít v Slovenskej republike v porovnaní s priemerom vybraných členských štátov Európskej únie v roku 1997

Komoditná skupina	Produktivita práce z PH ($\emptyset$ vybr. štátov EÚ = 100)		Miera PH, % SR/ $\emptyset$ vybr. štátov EÚ
	podľa PKS	podľa kurz. prepočtu	
Náročné na prírodné zdroje	41.1	14.2	21.0/28.3
Sur., energeticky, kap. nár.	40.9	14.1	21.3/37.8
Pracovne náročné	31.2	10.7	39.0/33.7
Náročné na vedu a výskum	24.3	8.4	21.0/39.4
Priemyselné tovary spolu	31.7	10.3	23.2/36.0

Prameň: Vlastné výpočty na základe: UNIDO, 1995 – 2000.

Hlbší pohľad do odvetví podľa jednotlivých kandidátskych krajín poskytuje tabuľka 3.2.7.

Tabuľka 3.2.7

Produktivita práce vo vybraných odvetviach spracovateľského priemyslu kandidátskych krajín v porovnaní s priemerom za vybrané členské štáty Európskej únie v roku 1997

Odvetvie (OKEČ)	Produktivita práce z PH ($\emptyset$ vybraných štátov EÚ = 100)									
	podľa parity kúpnej sily					nominálna produktivita práce				
	SR	ČR	M	P	SL	SR	ČR	M	P	SL
Potrav. pr.	32.5	34.5	28.1	24.4	53.1	10.8	11.7	11.2	10.0	30.3
Text. + odev.	25.3	36.7	26.1	27.6	46.5	9.0	13.3	11.0	12.2	28.4
Celuloz. pap.	46.5	38.4	49.6	37.8	48.3	16.4	13.8	20.8	16.5	29.2
Chémia	33.0	45.0	42.9	32.9	60.2	11.5	16.0	17.9	14.2	35.9
Gumár. priem.	40.8	48.0	46.3	43.9	63.7	14.2	17.0	19.2	18.8	37.8
Výroba kovov	47.9	37.8	27.1	27.4	40.1	16.9	13.6	11.4	12.0	22.4
Neel. stroj.	19.1	25.2	24.4	20.7	35.3	6.6	8.9	10.1	8.8	19.3
El. stroj. a pr.	14.8	25.3	15.0	25.6	35.3	5.3	9.3	6.5	11.4	21.2
Dopravné par.	31.0	48.0	45.6	26.5	34.8	9.0	14.2	15.8	9.5	17.3
Sprac. priem. spolu	31.7	36.3	32.1	28.2	44.1	10.3	13.0	13.9	12.0	26.0

Prameň: Vlastné výpočty na základe: UNIDO, 1995 – 2000.

Popri produktivite práce nižšiu úroveň v priemysle oproti vybraným členským štátom EÚ zaznamenávajú aj mzdy. Zatiaľ čo produktivita práce v parite kúpnej sily v spracovateľskom priemysle SR predstavovala zhruba 32 % priemernej úrovne vybraných štátov EÚ, pri mzdách na pracovníka to bolo 28 %. V nominálnom vyjadrení (v prepočte na ECU) produktivita aj mzda na pracovníka predstavovali k priemeru za vybrané štáty EÚ ešte menej – zhruba 10 %, konkrétne 11,1 % úrovne v Rakúsku, 9,1 % úrovne v Nemecku a 17 % úrovne v Španielsku. Samozrejme, reálne mzdy na pracovníka (v prepočte na paritu kúpnej sily) boli vyššie. Stále však dosahovali iba 28 % úrovne vo vybraných členských štátoch EÚ, 32 % úrovne v Rakúsku, 27 % úrovne v Nemecku a 38 % úrovne v Španielsku. V porovnaní s ostatnými kandidátskymi krajinami boli v SR v sektore s obchodovateľnými tovarmi nižšie nominálne mzdy na pracovníka, a to najmä oproti Slovinsku, ale aj oproti ČR. Najnižšiu úroveň zaznamenalo Maďarsko.

Uvedené zistenie v SR vyznieva dosť paradoxne vzhľadom na to, že sofistikované tovary sa vyrábajú do značnej miery v podnikoch so zahraničnou majetkovou účasťou (asi 17 % podnikov z počtu podnikov priemyselnej výroby). Exportované výrobky tu síce dosahujú potrebnú kvalitu, vyššie kilogramové ceny, aj významne prispievajú k exportu. Avšak uplatňované transferové ceny a vo vzťahu ku kvalite nižšie mzdy v porovnaní s materskou krajinou sú azda hlavnými príčinami, prečo produktivita z PH a miera pridanej hodnoty vo vyvážených produktoch týchto pododvetví sú nízke.

Tabuľka 3.2.8

Nominálne a reálne mzdy na pracovníka v priemysle SR v medzinárodnom porovnaní v % za rok 1997 na báze ECU

Krajina, ukazovateľ		Ø vybr. štátov EÚ = 100	Rakúsko = 100	Nemecko = 100	Španielsko = 100
SR	nominálne mzdy/prac.	10.3	11.1	9.1	17.0
	reálne mzdy/prac.	27.8	32.4	27.7	37.9
ČR	nominálne mzdy/prac.	11.8	12.8	10.4	19.5
	reálne mzdy/prac.	31.8	36.6	31.2	42.8
Maďarsko	nominálne mzdy/prac.	8.8	9.5	7.8	14.5
	reálne mzdy/prac.	19.9	23.2	19.8	27.1
Poľsko	nominálne mzdy/prac.	10.2	11.1	9.1	16.9
	reálne mzdy/prac.	22.5	26.2	22.3	30.6
Slovinsko	nominálne mzdy/prac.	37.9	41.1	33.6	62.8
	reálne mzdy/prac.	71.0	70.2	59.9	82.0

Prameň: UNIDO, 1995 – 2000; vlastné výpočty.

Mzdová úroveň, či už v parite kúpnej sily alebo v nominálnom vyjadrení, v jednotlivých odvetviach v podstate opisuje relatívnu (medziodvetvovú) úroveň produktivity dokumentovanú v tabuľke 3.2.7. Tak ako najnižšiu produktivitu práce oproti vybraným štátom EÚ zaznamenali na Slovensku v roku 1997 sofistikovanejšie segmenty spracovateľského priemyslu, tak tieto segmenty vykázali aj najnižšiu úroveň hrubých miezd na pracovníka. Je to zrejmé z tabuľky 3.2.9.

Tabuľka 3.2.9

Hrubé mzdy na pracovníka v odvetviach spracovateľského priemyslu SR v porovnaní s vybranými vyspelými štátmi Európskej únie

Odvetvie (OKEČ)	Hrubé mzdy na pracovníka na báze ECU (vybrané štáty EÚ = 100)	
	v parite kúpnej sily	v nominálnom vyjadrení
Potravinársky priem.	41.5	15.2
Text., odev. priem.	27.7	10.8
Celul., pap. priem.	35.5	12.7
Chemický priem.	24.0	9.7
Gumárenský priem	34.4	12.3
Výroba kovov	40.3	12.0
Neelekt. strojárstvo	22.5	8.0
Elektrotech. priem.	22.0	6.0
Dopravné zariadenia	28.0	9.8
Spracov. priem. spolu	27.9	10.3

Prameň: Vlastné výpočty na základe UNIDO, 1995 – 2000.

Z údajov tabuľky 3.2.9 možno zároveň usúdiť, že ešte aj v druhej polovici 90. rokov pretrvával v slovenskom priemysle rozdielny model miezd oproti vyspelým trhovým ekonomikám. Zatiaľ čo vo vyspelých ekonomikách nadpriemerné mzdy sa presadzovali skôr v priemyselných odvetviach náročných na inovácie a vyššiu kvalifikáciu pracovnej sily, v slovenskom spracovateľskom priemysle to boli odvetvia náročné na ťažšiu manuálnu prácu a na ťažšie technológie.

Relatívne nízka úroveň miezd na pracovníka v priemysle SR sa prejavuje aj v ukazovateli *jednotkových nákladov práce* (JNP). Priemysel SR vykázal v roku 1997 oproti ostatným kandidátskym krajinám, s výnimkou Maďarska, najnižšie JNP. To opäť potvrdzuje, že Slovensko sa presadzuje na svetových trhoch s obchodovateľnými tovarmi prevažne vďaka cenovej konkurencieschopnosti, kde významnú úlohu zohrávajú práve nízke mzdy. Vyššie JNP v skupine sofistikovaných komodít oproti ostatným kandidátskym krajinám sú však spôsobené relatívne nízkou pridanou hodnotou, použitou pri výpočte produktivity práce.

Tabuľka 3.2.10

Absolútne jednotkové náklady práce v priemysle podľa skupín komodít SR v medzinárodnom porovnaní (v %, 1997, na báze ECU)

Skupina komodít	Ø vybr. št. EÚ	SR	ČR	Maďarsko	Poľsko	Slovinsko
Náročné na prír. zdroje	36.2	11.7	14.8	12.4	17.5	41.4
Sur., energ. a kap. nár.	50.6	15.0	15.0	12.9	17.3	41.1
Pracovne náročné	53.5	19.3	19.4	19.1	21.0	51.1
Nár. na vedu a výskum	53.3	18.8	16.7	13.6	17.5	40.7
Obchodov. tovary spolu	45.8	16.0	16.1	13.5	18.0	42.6

Prameň: UNIDO, 1995 – 2000; vlastné výpočty.

Postavenie SR sa od roku 1997 podstatnejšie nezlepšilo. Závažná je skutočnosť, že nízke mzdy a lacná pracovná sila obmedzujú či spomaľujú proces náhrady živej práce prácou zhmotnenou. Takisto dostatočne nestimulujú už uvedené žiaduce procesy, t. j. rast technologickej produktivity, výrokovú inováciu, resp. produktovú diferenciáciu.

Ukazuje sa však, že podnikateľská sféra, pokiaľ ide o úsilie v raste konkurencieschopnosti, uprednostňuje skôr kritérium minimalizácie nákladov, teda aj mzdových nákladov, pred kritériom rastu technologickej produktivity založenej na technologických a produktových inováciách a rastúcom podiele na trhu. Túto tendenciu často podporuje aj makroekonomická hospodárska politika, napríklad rôznymi formami štátnej pomoci, znižovaním daňového a odvodového zaťaženia bez harmonizácie na iné druhy politík, tarifnými a netarifnými bariérami, ba dokonca intervenovaním v prospech zníženia reálneho efektívneho kurzu. Je len logické, že málo rastúca produktivita v podnikateľskom sektore je potom istým stropom, do ktorého naráža, resp. ktorý „nepustí“, aj rast miezd.

Okrem toho sú však dôležité aj organizačné formy výroby, vyúsťujúce do *vnútroodvetvovej mikrošpecializácie a kooperácie*. V globalizujúcej sa svetovej ekonomike rastie význam týchto foriem ako faktorov zvyšovania konkurencieschopnosti predovšetkým v medzinárodnom kontexte, lebo umožňujú realizovať medzinárodné transfery technológií a know-how a využívať úspory z rozsahu. Deje sa tak na pozadí medzinárodnej realokácie etáp životného cyklu výrobkov a deľby práce v oblasti komponentnej a technologickej výrobnjej kooperácie.

Úroveň rozvinutia týchto procesov umožňuje identifikovať tzv. Grubelov-Lloydov index (GLI), pomocou ktorého je možné rozlíšiť charakter zahraničného obchodu krajiny na interodvetvový a intraodvetvový obchod. Uvedené procesy sa prejavujú práve v intraodvetvovom obchode. Zistené hodnoty GLI za skupiny komodít charakterizované podľa základných typov náročností výroby sú uvedené v tabuľke 3.2.11.

Tabuľka 3.2.11

Grubelov-Lloydov index v skupinách obchodovateľných tovarov v Slovenskej republike

Komoditná skupina	1995	1996	1997	1998	2000
Náročné na prírodné zdroje	0.306	0.311	0.393	0.418	0.347
Sur., energeticky a kapitálovo nár.	0.497	0.509	0.504	0.508	0.512
Pracovne náročné	0.507	0.529	0.519	0.536	0.593
Náročné na vedu a výskum	0.418	0.460	0.590	0.475	0.469
Obchodovateľné tovary spolu	0.432	0.452	0.502	0.484	0.480

Prameň: Štatistický úrad SR, 1997, 1999, 2000; vlastné výpočty.

Je pochopiteľné, že pri tovaroch náročných na prírodné zdroje sú možnosti zvyšovania intraodvetvového obchodu objektívne obmedzené. Malé možnosti sú aj pri surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných tovaroch. Zatiaľ najvyššia hodnota GLI sa ukazuje pri pracovne náročných tovaroch. Napriek tomu, že najväčšie možnosti rozvíjania intraodvetvového obchodu sú pri tovaroch sofistikovaných, technologicky členejších a náročných na inovácie a na kvalifikovanú prácu, obchod v tomto segmente tovarov podľa relatívne nízkych hodnôt GLI má ešte stále charakter interodvetvového obchodu. Napríklad zo 70 položiek 3-miest. klasifikácie SITC v tomto segmente má charakter intraodvetvového obchodu s EÚ len 21, t. j. 30 %. Aj z toho možno usúdiť, že proces medzinárodnej kooperácie v slovenskej ekonomike ešte stále nie je dostatočne rozvinutý.

Rozhodujúcimi aktérmi v procese technologicky a inovačne orientovaného zvyšovania produktivity práce a tomu zodpovedajúceho rastu nominálnych miezd vrátane využitia medzinárodnej intraodvetvovej výrobnéj kooperácie budú, samozrejme, podniky. V rámci rozvojových stratégií bude potrebné viac ako doteraz klásť dôraz skôr na permanentnú inováciu výrobkov a výrobných programov, ktorá by umožňovala zvyšovať podiel na trhu, než na (už uvedenú) stratégiu minimalizácie nákladov v osvojenej a zabehnutej výrobe.

Pre takúto strategickú orientáciu podnikovej sféry sa črtá šanca vstupom Slovenska do EÚ. Je reálny predpoklad, že globalizačný tlak na rast produktivity a konkurencieschopnosti v členských štátoch EÚ vytvorí dostatočné príležitosti na rozvinutie výrobnjej kooperácie s novými členskými štátmi. Zo strany Slovenska pôjde len o to, aby tak centrálna ako aj podniková sféra maximálne sústredili úsilie na využitie týchto príležitostí.

3.3. Sektorová a odvetvová štruktúra slovenskej ekonomiky

Štruktúrne zmeny, ktoré sa v tranzitívnych ekonomikách v priebehu transformačného procesu uskutočnili, tvoria základ reálnej konvergencie s krajinami Európskej únie. Je evidentné, že proces adaptácie bude pokračovať aj po vstupe tranzitívnych ekonomik do EÚ tak, ako prebiehal aj vo všetkých menej vyspelých trhových ekonomikách po ich vstupe do EÚ.

Hoci hlavné štruktúrne zmeny v slovenskej ekonomike, ako sme už uviedli, budú pravdepodobne prebiehať vnútri odvetví, ich prejav v zmene postavenia daného odvetvia v štruktúre ekonomiky bude do značnej miery závisieť od štruktúrnej disparity oproti tým vyspelým ekonomikám, odkiaľ sa adaptačné impulzy očakávajú.

Z tohto hľadiska preto môže byť komparatívna analýza sektorovej a odvetvovej štruktúry tranzitívnych ekonomik EÚ relevantná a v tomto zmysle dopĺňa pohľad na východiskovú úroveň konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky.

Vývojové trendy podľa sektorov a odvetví

Charakteristickou črtou zmien v sektorovej štruktúre ekonomiky hospodársky vyspelých krajín je postupné znižovanie podielu primárneho i sekundárneho sektora tak na zamestnanosti, ako aj na hrubom domácom produkte (HDP). V tranzitívnych ekonomikách zmeny v sektorovej štruktúre ich ekonomik začali intenzívnejšie prebiehať až v priebehu ekonomickej transformácie.

Súčasný stav v porovnaní s východiskovou situáciou v roku 1989 charakterizujú údaje v tabuľke 3.3.1.

Tabuľka 3.3.1

Sektorová štruktúra zamestnanosti a HDP v krajinách V 4 v roku 1989 a v roku 2001 v porovnaní s vybranými členskými štátmi Európskej únie (v %)

Sektor	SR	ČR	HU	PL	SR	ČR	HU	PL	AT	DE	PT
	1989	1989	1989	1989	2001	2001	2001 ²⁾	2001	1999	1999	1998
	Podiel sektorov na zamestnanosti										
Primárny	13.7	11.1	17.0	26.7	6.2	4.8	6.2	19.1	6.1	2.8	13.5
Sekundárny ¹⁾	43.7	47.4	36.3	36.5	37.6	40.4	34.2	30.5	30.4	33.4	35.7
Terciárny	42.7	41.5	45.1	34.3	56.2	54.8	59.6	50.4	63.5	63.8	50.9
	Podiel sektorov na HDP				Podiel sektorov na pridanej hodnote						
Primárny	9.4	8.2	15.6	12.9	4.6	3.9	4.2	3.4	2.2	1.2	3.9
Sekundárny ¹⁾	58.5	47.5	42.6	52.4	32.7	40.9	33.3	32.9	31.0	30.4	29.7
Terciárny	32.2	44.4	41.8	34.7	62.7	55.2	62.5	63.7	66.8	68.4	66.4

¹⁾ Priemysel a stavebníctvo

²⁾ Pridaná hodnota za rok 2000.

Prameň: Rok 1989 podľa Landesmann, 2000; ostatné roky za Slovensko (SR), Maďarsko (HU), Českú republiku (ČR) a Poľsko (PL) podľa CESTAT, 2001; za Rakúsko (AT), Nemecko (DE) a Portugalsko (PT) – HDP podľa OECD, 2000a; zamestnanosť podľa Yearbook of Labour Statistics, 2000.

Zmeny v sektorovej štruktúre zamestnanosti boli v rokoch 1989 – 2001 najvýraznejšie v primárnom a v terciárnom sektore. Podiel pôdohospodárstva SR poklesol z 13,7 % až na 6,2 % (v podstate je rovnaký ako v Rakúsku a výrazne nižší ako v Portugalsku). V sekundárnom sektore bol tento pokles menší – disparita medzi SR a vybranými vyspelými krajinami EÚ dosahuje v súčasnosti zhruba 6 – 7 percentných bodov (p. b.). Najvýraznejšie sa od roku 1989 zmenil sektor služieb SR. Jeho podiel na celkovej zamestnanosti vzrástol zo 43 % v roku 1989 na 56 % v roku 2001; v porovnaní s Rakúskom a s Nemeckom je nižší zhruba o 8 p. b. Celkove sa diferencie v sektorovej štruktúre zamestnanosti Slovenska oproti vyspelejšej časti členských štátov EÚ v súčasnosti vo veľkej miere priblížili k tým diferenciám, ktoré existujú aj medzi súčasnými krajinami EÚ⁴³ a nemali by teda byť zásadnou prekážkou integrácie Slovenska do EÚ.

Prispôsobovanie štruktúry zamestnanosti na podmienky trhovej ekonomiky bolo v prípade tranzitívnych ekonomík spojené len čiastočne s medzisektorovými presunmi pracovných síl. Pod vplyvom transformačných zmien sa výrazne znížila zamestnanosť v primárnom a sekundárnom sektore, ktorá bola iba čiastočne kompenzovaná rastom

⁴³ Pomerne rýchle priblíženie štruktúry zamestnanosti Slovenskej republiky (v členení na 14 odvetví) k tej, ktorá je charakteristická pre vyspelé trhové ekonomiky, potvrdzuje i zníženie hodnoty štruktúrnej odchýlky medzi SR a vybranými krajinami EÚ v rokoch 1994 – 2000; štruktúrna odchýlka dosahuje v súčasnosti zhruba také hodnoty ako medzi vyspelými a menej vyspelými členskými štátmi Európskej únie.

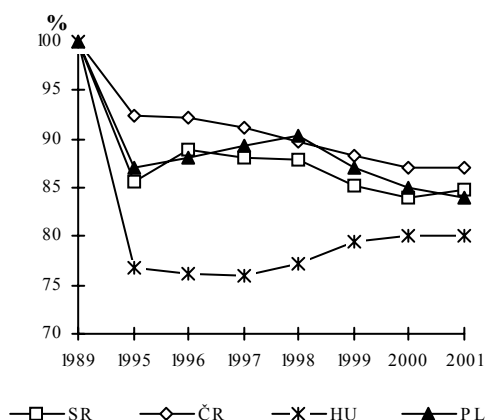
zamestnanosti v sektore služieb – na Slovensku a v Poľsku to bola zhruba štvrtina, v ČR 30 % a v Maďarsku iba 13 % úbytku zamestnanosti v poľnohospodárstve, v priemysle a v stavebníctve. Zmeny v štruktúre zamestnanosti teda sprevádzal výrazný pokles celkovej zamestnanosti oproti stavu v roku 1989. V posledných rokoch však možno v jej vývoji zaznamenať už istú stabilizáciu a rast; napríklad v Maďarsku od roku 1998, na Slovensku prvýkrát po viacerých rokoch poklesu v roku 2001 (pozri graf 3.3.1).

V budúcich rokoch zrejme nebudú mať zmeny v štruktúre zamestnanosti SR taký dramatický priebeh ako v poslednom desaťročí. Ich ťažisko budú tvoriť najmä vnútroodvetvové zmeny, ktoré sa na úrovni sektorov prejavujú v podstatne menšej miere.

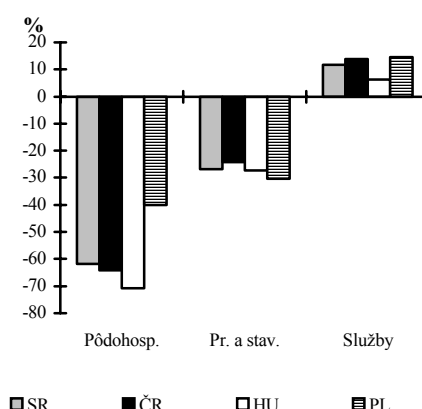
Graf 3.3.1

Vývoj zamestnanosti v krajinách V 4

a) Vývoj celkovej zamestnanosti

b) Pokles (rast) podľa sektorov (2001 oproti 1989)

Prameň: Podľa údajov v Landesmann, 2000; CESTAT, 2001; Yearbook of Labour Statistics, 2000.

Z informácií o zmenách v štruktúre HDP (pozri tab. 3.3.1) vyplýva, že všetky krajiny V 4 sa v priebehu ekonomickej transformácie výrazne priblížili k štruktúre, ktorá je charakteristická pre členské štáty EÚ. Na Slovensku boli tieto zmeny najvýraznejšie. Výnimočná je pozícia ČR, ktorá si stále zachováva vysoký podiel sekundárneho sektora na celkovej pridanej hodnote (41 %). V porovnaní s jeho podstatne nižším podielom v SR (33 %) vzniká otázka, či relatívny podiel sekundárneho sektora v českej ekonomike nie je výrazom jeho predimenzovanosti (najmä priemyslu), a na Slovensku naopak výrazom nedostatočnej výkonnosti spracovateľského priemyslu. Prítom vyšší podiel na zamestnanosti v porovnaní s podielom na pridanej hodnote v SR

naznačuje relatívne nižšiu produktivitu oproti ČR. Z toho možno usúdiť, že vysoký podiel terciárneho sektora v SR je sčasti výsledkom aj nižšej výkonnosti v primárnom a sekundárnom sektore. Dezindustrializácia, ktorá prebieha vo vyspelých trhových ekonomikách, vo všeobecnosti ešte nemá v tranzitívnych ekonomikách svoje ekonomické opodstatnenie, lebo kým sa priemysel úrovňou produktivity a celkovou výkonnosťou nepriblíži k vyspelým krajinám, mal by si svoj podiel udržiavať na relatívne vyššej úrovni. (Možno tak usudzovať aj na základe vyššieho podielu sekundárneho sektora na pridanej hodnote v krajinách, ktoré sú úspešné v konvergencii, napríklad Írsko a Kórea.)

Zvyšovanie podielu terciárneho sektora v štruktúre HDP SR má, ako možno zistiť na základe vývoja pridanej hodnoty (v stálych cenách) za roky 1995 – 2001, reálny základ. Rast pridanej hodnoty v sektore služieb bol za uvedené obdobie najvyšší, a to 38,5 %, v primárnom sektore to bolo 17,3 % a v sekundárnom sektore iba 6,6 %. Pomalý rast výkonnosti v sekundárnom sektore v Slovenskej republike ovplyvnil najmä pokles pridanej hodnoty vo výrobe a v rozvode elektriny, plynu a vody (v roku 2001 oproti roku 1995 takmer o 50 %) a v stavebníctve (pokles o 54 %); pridaná hodnota v spracovateľskom priemysle sa v sledovanom období zvýšila o 30 %.

Charakteristiku jednotlivých odvetví dopĺňajú výsledky orientačného prepočtu úrovne produktivity práce krajín V 4 podľa jednotlivých odvetví v relácii k Rakúsku uvedené v tabuľke 3.3.2.

Tabuľka 3.3.2

Porovnanie relatívnej úrovne produktivity práce v rokoch 1996 a 1999 (Rakúsko = 100)^{1), 2)}

	Slovensko		Česká republika		Maďarsko		Poľsko	
	1996	1999	1996	1999	1996	1999	1996	1999
Hospodárstvo spolu	43.1	46.9	52.9	48.9	48.0	49.5	34.5	36.7
Pôdohospodárstvo	151.7	191.1	246.7	226.8	229.9	219.8	49.4	36.9
Priemysel	38.9	39.3	51.4	44.7	41.1	41.6	36.2	37.1
sprac. priemysel	41.5	41.7	50.9	46.6	45.5	44.5	37.1	38.3
Stavebníctvo	39.3	26.7	42.8	36.6	34.5	32.4	45.5	50.3
Služby	39.4	46.4	44.9	43.7	43.9	47.0	38.8	42.8

¹⁾ Na báze pridanej hodnoty v bežných cenách a prepočítané PKS/EKU pre HDP, podľa ECP 1996 a 1999.

²⁾ Vzhľadom na rozdielny podiel pracovníkov s čiastkovým úväzkom v Rakúsku a v krajinách V 4 sa na výpočet produktivity práce Rakúska použili prepočítané počty pracovníkov, ktoré sa v OECD, 2001a za danú krajinu uvádzajú.

Prameň: Vlastné prepočty na základe údajov v OECD, 2001a, chýbajúce počty pracovníkov za ČR a Maďarsko v roku 1999 doplnené podľa CESTAT, 1995 – 2000.

Prezentované informácie majú identifikovať najmä relácie medzi jednotlivými krajinami podľa odvetví a ich trendy. Zistená absolútna úroveň produktivity práce v jednotlivých odvetviach za všetky krajiny v pomere k Rakúsku sa môže od skutočnosti odchyľovať v dôsledku použitia rovnakej parity kúpnej sily (PKS) pre všetky odvetvia.⁴⁴

V jednotlivých odvetviach ekonomiky je úroveň produktivity práce značne diferencovaná. Slovensko, Maďarsko a Česká republika dosahujú v poľnohospodárstve podstatne vyššiu úroveň produktivity ako Rakúsko, iba Poľsko v tomto smere zaostáva.

V priemysle Slovenska sa v sledovaných rokoch nepodarilo dosiahnuť zvýšenie relatívnej produktivity práce. V stavebníctve výrazne poklesla. Úroveň produktivity v týchto odvetviach je na Slovensku nižšia ako v Maďarsku a v Česku. Najlepšiu pozíciu má Slovensko, aj v porovnaní s ostatnými krajinami V 4, v sektore služieb; relatívna úroveň produktivity práce sa v ňom v priebehu rokov 1996 – 1999 zvýšila o 7 percentných bodov.

Predstih sektora služieb SR v produktivite práce pred ostatnými odvetviami, a to tak pokiaľ ide o jej úroveň, ako aj dosiahnuté tempo rastu, dokumentujú aj informácie o vývoji produktivity práce (na báze pridanej hodnoty v stálych cenách) v rokoch 1995 – 2001 uvedené v tabuľke 3.3.3.

Tabuľka 3.3.3

Vývoj produktivity práce v jednotlivých odvetviach Slovenskej republiky v rokoch 1995 – 2001

	Produktivita práce v tis. Sk (na báze pridanej hodnoty v cenách 1995)							Priemerné tempo rastu (1995 – 2001) v %		
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	PP	PH	P
Pôdohospodárstvo	146	141	145	162	203	236	258	10.3	2.8	-6.4
Priemysel	244	248	256	259	293	307	300	3.6	3.0	-0.5
spracovateľský priemysel	230	230	251	261	281	301	310	5.1	4.5	-0.5
Stavebníctvo	207	198	188	174	130	125	125	-7.7	-8.5	-1.1
Služby	249	257	289	298	302	309	322	4.4	5.6	1.2

Vysvetlivky: PP – produktivita práce, PH – pridaná hodnota, P – počet pracovníkov.

Prameň: Vlastné výpočty na základe údajov v Štatistický úrad SR, 2002; Štatistický úrad SR 2001a.

⁴⁴ *Parita kúpnej sily*, ktorá sa používa na prepočet zistenej produktivity práce v domácej mene na jednotnú cenovú úroveň, sa za jednotlivé odvetvia nezisťuje; zisťuje sa len za jednotlivé zložky HDP a za HDP ako celok. V našom prepočte sme použili PKS za HDP. V krajinách V 4, pravda, existujú – na rozdiel od Rakúska a väčšiny vyspelých ekonomík – v hodnotách PKS za jednotlivé zložky HDP pomerne veľké rozdiely. Je zrejme, že podobné rozdiely existujú aj medzi jednotlivými odvetviami. Prepočet produktivity práce na jednotnú cenovú úroveň za všetky odvetvia rovnakými PKS teda skresľuje relácie medzi nimi. Iná možnosť však prakticky neexistuje, pretože PKS za jednotlivé zložky HDP by sa iba s veľkými výhradami dala priradiť k jednotlivým odvetviam. Obzvlášť citlivý je tento problém pri výpočte produktivity práce z produkcie spracovateľského priemyslu; niektorí autori preto v danom prípade používajú PKS za tvorbu hrubého fixného kapitálu. Predpokladajú, že cenová úroveň produkcie spracovateľského priemyslu je podobne ako tvorba hrubého fixného kapitálu viac ovplyvnená vyššími zahraničnými cenami.

Produktivita práce rástla v službách, na rozdiel od ostatných odvetví, súbežne s rastom zamestnanosti. V priemysle podporil jej rast malou mierou aj pokles zamestnanosti. V pôdohospodárstve možno naopak zaznamenať postupné vyrovnávanie s úrovňou produktivity práce v priemysle a v službách, predovšetkým na základe výrazného poklesu zamestnanosti. Najmenej priaznivé výsledky sa dosahujú v stavebníctve, v ktorom poklesla produktivita práce aj napriek zníženiu zamestnanosti.

Slovenská republika dosiahla v raste produktivity aj pri porovnaní s Českou republikou, Maďarskom a Poľskom celkovo dobré výsledky. V sekundárnom sektore však výrazne vyššie tempá rastu produktivity práce zaznamenalo Maďarsko a Poľsko (pozri tab. 3.3.4).

Tabuľka 3.3.4

Priemerné tempo reálneho rastu produktivity práce, zamestnanosti a HDP¹⁾

	Produktivita práce				Zamestnanosť				Hrubý domáci produkt			
	SR	ČR	HU	PL	SR	ČR	HU	PL	SR	ČR	HU	PL
Hospodárstvo spolu	4.6	2.1	3.0	5.1	-0.4	-0.7	0.3	0.6	4.1	1.5	3.3	6.0
Pôdohospodárstvo	10.5	5.9	5.3	5.6	-6.4	-3.8	-3.5	-4.4	2.8	1.8	1.4	0.9
Priemysel a stavebníctvo	2.6	1.5	6.0	7.2	-1.2	0.9	0.8	1.0	1.3	2.2	6.8	8.2
Služby	4.5	2.6	0.9	0.9	1.1	-1.4	0.6	2.9	5.6	0.9	1.5	4.1

¹⁾ Slovensko (SR) za roky 1996 – 2000, Česká republika (ČR) a Maďarsko (HU) za roky 1995 – 1999, Poľsko (PL) za roky 1994 – 1998.

Prameň: Prepočty za SR podľa Štatistický úrad SR, 2002; Štatistický úrad SR, 1995 – 2001, prepočty za ČR, HU a PL podľa údajov v OECD, 2001b.

Je zrejmé, že rast produktivity práce sa na Slovensku bude musieť v budúcich rokoch výraznejšie oprieť o modernizačné a rozvojové investície v spracovateľskom priemysle, využívanie technologických a výrobných inovácií a posun celej štruktúry priemyselnej produkcie do vyšších fáz spracovania s pozitívnym vplyvom na rast pridanej hodnoty. Len lepšie využitie pracovného potenciálu na pokrytie zvýšeného dopytu v existujúcich výrobných domáceho priemyslu a v službách nebude pre robustnejší rast produktivity práce zrejme dostačujúce. Pri súčasnej situácii na trhu práce je zrejmé, že rozvojové stratégie Slovenska nebudú môcť byť založené len na zvyšovaní produktivity práce, ale budú musieť súbežne vytvárať predpoklady aj na tvorbu nových pracovných miest. Vyššia miera využívania práceschopného obyvateľstva tvorí bezpochyby tiež významný faktor zvyšovania hospodárskej úrovne ekonomiky.

Istý priestor na zvyšovanie zamestnanosti na základe rozšírenia doterajších a zakladania nových ekonomických aktivít zrejme ešte stále existuje v sektore služieb. Sektor služieb tvorí, pravda, celá škála odvetví s rôznorodými funkciami a so silnými alebo slabšími väzbami na rôzne typy subjektov, ktoré ich rozvoj ovplyvňujú. Štruktúru sektora služieb v SR a vo vybraných krajinách charakterizuje tabuľka 3.3.5.

Tabuľka 3.3.5

Štruktúra sektora služieb SR v porovnaní s krajinami V 4 a vybranými členskými štátmi Európskej únie

	SR	ČR	HU	PL	DE	AT	ES	PT
	1999	1999	1999	1998	1999	1999	1999	1998
Podiely na zamestnanosti v národnom hospodárstve (v %)								
Obchod, opravy, doprava, spoje	23.0	24.5	25.2	21.5	22.9	28.2	28.4	22.7
Finančné a obchodné služby, výskum	5.5	7.6	6.9	5.3	11.1	10.2	9.4	5.5
Verejné a sociálne služby	25.7	22.9	26.8	22.0	29.8	25.2	24.2	22.7
Podiely na pridanej hodnote v národnom hospodárstve (v %)								
Obchod, opravy, doprava, spoje	26.6	24.1	23.6	28.2	17.4	24.2	27.5	22.1
Finančné a obchodné služby, výskum	18.4	15.8	19.3	13.3	29.8	22.1	19.1	18.9
Verejné a sociálne služby	15.5	14.5	19.7	17.5	21.3	20.5	20.1	25.3

Prameň: Za Slovensko – údaje ŠÚ SR; ostatné krajiny podľa údajov z OECD, 2001a; Yearbook of Labour Statistics, 2000; OECD, 2001b.

Uvedené tri skupiny služieb sa výrazne odlišujú úrovňou produktivity práce. Kým v druhej skupine dosahuje úroveň produktivity vo vybraných krajinách spravidla 2 – 3-násobok úrovne produktivity práce v priemysle, v prvej skupine sa hodnoty pohybujú pod alebo mierne nad touto úrovňou a v tretej skupine služieb je to zhruba o polovicu až štvrtinu menej ako v priemysle. Sektor služieb SR sa pohybuje v rámci týchto medzinárodných relácií – v roku 1999 dosahovala produktivita práce v druhej skupine služieb 3,4-násobok priemyslu, v prvej skupine ju prevyšovala o 16 % a v tretej skupine predstavovala len 60 % úrovne priemyslu.

Finančné a obchodné služby, ktoré sú charakteristické pre vyspelé ekonomiky, sú na Slovensku zatiaľ málo rozvinuté. Ich podiel na zamestnanosti dosahuje iba polovičnú úroveň ako vo vyspelých ekonomikách (o niečo priaznivejšia situácia je v Maďarsku a v ČR). Nedostatočný rozvoj tejto skupiny služieb samo osebe signalizuje zaostávanie za vyspelými ekonomikami. Znamená však aj malú podporu zo strany

týchto služieb pri zvyšovaní schopnosti exportného sektora konkurovať v kvalitatívnej oblasti. Práve finančné služby, služby výskumu a celé spektrum služieb pre podniky môžu významne pomôcť pri vytváraní nevyhnutného zázemia pre prechod k ekonomike náročnej na poznatky a pre plnšie využitie kvalifikačného potenciálu Slovenska.

Štruktúra a výkonnosť spracovateľského priemyslu

Spracovateľský priemysel (spolu s nadväzujúcimi službami) a jeho schopnosť presadiť sa na medzinárodných trhoch zásadným spôsobom determinuje úroveň využívania domácich výrobných faktorov, najmä pracovnej sily, rast celkového dopytu v ekonomike a tým rast jej hospodárskej úrovne. Pozíciu spracovateľského priemyslu SR v porovnaní so susednými krajinami charakterizujú informácie v tabuľke 3.3.6.

Tabuľka 3.3.6

Pozícia spracovateľského priemyslu SR v porovnaní so susednými krajinami (v %)

Podiel (v %)	SR							ČR	HU	PL
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2001	2000	2001
Na zamestnanosti	26.8	27.0	25.7	26.1	25.7	25.7	26.1	27.9	24.2	19.9
Na pridanej hodnote ¹⁾	26.2	26.4	24.4	24.5	24.2	24.0	24.0	28.7	24.8	19.2

¹⁾ V bežných cenách.

Prameň: Za SR podľa údajov v Štatistický úrad SR, 2002; Štatistický úrad SR, 1995 – 2001, ostatné krajiny podľa CESTAT, 2001.

V členských štátoch Európskej únie (OECD, 2001b) sa podiel spracovateľského priemyslu ku koncu 90. rokov pohyboval v značne širokom rozpätí – medzi 13 – 27 % (podiel na zamestnanosti), resp. 12 – 31 % (podiel na pridanej hodnote). V tomto kontexte možno pozíciu spracovateľského priemyslu SR považovať v podstate za primeranú. Pozitívne možno hodnotiť aj skutočnosť, že v posledných rokoch sa jeho podiel na pridanej hodnote v bežných cenách stabilizoval a v stálych cenách sa po prechodnom poklese v rokoch 1997 – 1998 začal zvyšovať (v rokoch 2000 – 2001 vzrástol na 27 %).

Významným indikátorom výkonnosti aj konkurenčnej schopnosti spracovateľského priemyslu je úroveň a tempo rastu produktivity práce. Ako sme už zistili

v predchádzajúcej časti, produktivita práce spracovateľského priemyslu (na báze pridanej hodnoty v s. c.) sa v rokoch 1995 – 2001 zvyšovala ročne o 5,1 %, čo umožňuje istú, aj keď nie veľmi rýchlu konvergenciu s vyspelými európskymi krajinami.

Zistenie medzinárodne porovnateľnej úrovne produktivity práce v spracovateľskom priemysle (aj v iných odvetviach) je, ako sme už upozornili v komentári k výsledkom uvedeným v tabuľke 3.3.2, značne problematické. Ide však o veľmi dôležitý indikátor konkurenčnej schopnosti spracovateľského priemyslu, a preto výsledky vlastných prepočtov (už uvedené v tabuľke 3.3.2) porovnávame v tabuľke 3.3.7 s výsledkami prepočtov u ďalších autorov.

Tabuľka 3.3.7

Odhad dosiahnutej úrovne produktivity práce spracovateľského priemyslu v porovnaní s Rakúskom (v %)

	1999	1998	1999	1999
	I. variant	II. variant	III. variant	IV. variant
Slovenská republika	41.7	.	39.6	25.4
Česká republika	46.8	36.4	45.5	30.2
Maďarsko	44.5	45.3	66.4	41.3
Poľsko	38.3	33.9	48.4	35.7

Pramene a vysvetlivky k jednotlivým variantom:

I. variant – vlastné prepočty na báze pridanej hodnoty s využitím štatistických údajov v OECD, 2001c; CESTAT, 1995 – 2000; použité PKS/EUR podľa ECP 1999 za celý HDP; Rakúsko 1999 = 100.

II. variant – podľa Monnikhof E., Ark B., 2000 a aktualizované za rok 1998 v Havlík P., 2001; výsledky získané na základe podrobnejších cenových prepočtov podľa jednotlivých odvetví spracovateľského priemyslu; Rakúsko = 100.

III. variant – podľa Havlík P., 2001 na báze produkcie; použité PKS/ECU 1996 pre HDP; Rakúsko 1998 = 100.

IV. variant – podľa Havlík P., 2001 na báze produkcie; použité PKS/ECU 1996 pre tvorbu hrubého fixného kapitálu; Rakúsko 1998 = 100.

Predovšetkým treba konštatovať, že medzi zistenými hodnotami relatívnej úrovne produktivity v krajinách V 4 v porovnaní s Rakúskom existujú pomerne veľké difereencie. Za najpresnejšie možno považovať výsledky II. variantu, pretože sa zistili v rámci osobitného medzinárodného projektu na základe detailného cenového porovnávania za jednotlivé odvetvia spracovateľského priemyslu; Slovenská republika, žiaľ, do tohto programu nebola zaradená. Výsledky I. variantu sa v porovnaní s nimi javia ako nadhodnotené, prinajmenšom v prípade Českej republiky a Poľska.

Ďalšie dva varianty vychádzajú z iného základu – sú založené na hodnote produkcie, ktorá je ovplyvnená viacerými faktormi, ktoré na pridanú hodnotu nepôsobia.

Napríklad vysoký podiel zahraničných subdodávok výrazne zvyšuje hodnotu produkcie, jeho vplyv na pridanú hodnotu je v každom prípade slabší. Rozdiely medzi III. a IV. variantom dokumentujú vplyv použitia rozdielných hodnôt PKS. Nazdávame sa, že v krajinách, v ktorých je medzinárodná výrobná kooperácia v spracovateľskom priemysle rozsiahla, je použitie PKS na tvorbu hrubého fixného kapitálu zdôvodnené (značná časť hodnoty produkcie je rovnako ako investičné statky ovplyvnená vyššími dovoznými cenami). Pre Slovensko, ktoré medzinárodnú výrobnú kooperáciu vo väčšom rozsahu zatiaľ využíva iba v automobilovom priemysle, je zrejme vhodnejšie používať PKS za HDP – výsledky III. variantu považujeme preto pre SR za reálnejšie.

Na základe prezentovaných prepočtov a po zvážení okolností, ktoré ich ovplyvňujú, odhadujeme úroveň produktivity práce v spracovateľskom priemysle Slovenska zhruba na úrovni 40 % Rakúska.

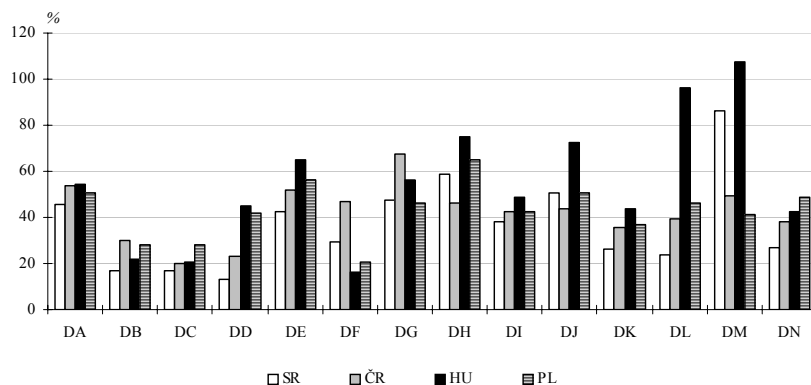
V odvetviach spracovateľského priemyslu, ako orientačne naznačujú informácie v grafe 3.3.2, sú relácie medzi produktivitou práce v Slovenskej republike a v Rakúsku veľmi rozdielne.

Najvyššie relatívne hodnoty sa dosahujú vo výrobe dopravných prostriedkov, vo výrobe výrobkov z gumy a plastov a vo výrobe kovov a kovových výrobkov. Najmenej priaznivé relácie zisťujeme v textilnej a odevnej výrobe, v kožiarstve, v spracovaní dreva a výrobkov z dreva. Výrazné je zaostávanie aj vo výrobe elektrických a optických zariadení, a to aj v porovnaní so susednými tranzitívnymi ekonomikami.

Významným indikátorom adaptačnej schopnosti spracovateľského priemyslu sú štruktúrne zmeny smerujúce k zvýšeniu podielu odvetví náročnejších na kvalitatívne výrobné faktory. Z tohto hľadiska možno v rokoch 1995 – 2001 pozitívne hodnotiť relatívne rýchly reálny rast pridanej hodnoty vo výrobe strojov, elektrických zariadení a vo výrobe dopravných prostriedkov (priemerne ročne o vyše 8 %) a zvýšenie jeho podielu na pridanej hodnote spracovateľského priemyslu zhruba o 4 percentné body. Naopak, pomerne výrazne poklesol podiel chemického priemyslu (v sledovanom období jeho výkonnosť poklesla) a výroby potravín. Silnú pozíciu, v medzinárodnom porovnaní nadpriemernú, si stále udržiava výroba kovov a kovových výrobkov (pozri tab. 3.3.8).

Graf 3.3.2

Produktivita práce odvetví spracovateľského priemyslu SR v roku 1998 v porovnaní s Rakúskom (v %)

DA	výroba potravín, nápojov a sprac. tabaku	DH	výroba výrobkov z gumených a plastových výrobkov
DB	textilná a odevná výroba	DI	výroba ostatných nekov. min. výrobkov
DC	spracovanie kože a výroba kožených výrobkov	DJ	výroba kovov a kovových výrobkov
DD	spracovanie dreva a výroba výrobkov z dreva	DK	výroba strojov a zariadení i. n.
DE	výr. celulózy, papiera, vydavateľstvo a tlač	DL	výroba elektrických a optických zariadení
DF	výr. koksu, rafinovaných ropných produktov a JP	DM	výroba dopravných prostriedkov
DG	výroba chemikálií, chemických výr. a vlákien	DN	výroba i. n.

Prameň: Podľa Landesmann, 2000 (prepočty na báze produkcie).

Tabuľka 3.3.8

Štruktúra pridanej hodnoty spracovateľského priemyslu SR v porovnaní s Maďarskom a Rakúskom

	SR								HU	AT
	1995 – 2001 rast ¹⁾	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	1999	1999
		podieľ na pridanej hodnote sprac. priemyslu (bež. ceny) v %								
Výroba potravín	-0.8	13.3	13.8	13.0	15.0	15.4	13.8	11.7	13.6	12.3
Výrobky chémie, z ropy a gumených výrobkov	-2.7	19.6	19.6	18.0	18.3	16.3	16.3	15.8	21.0	12.8
Výroba kovov a kov. výrobkov	6.9	15.8	17.3	17.2	16.0	15.5	16.1	18.6	8.3	14.8
Výroba strojov, elektr. zariadení a dopravných prostriedkov	8.2	22.6	22.8	23.7	24.3	26.9	27.2	26.2	35.5	30.8
Ostatné odvetvia	6.7	28.7	26.6	28.1	26.4	25.9	26.6	27.8	21.6	29.4

¹⁾ Priemerné ročné tempo rastu na báze stálych cien v %.

Prameň: OECD, 2001a; Štatistický úrad SR, 2002.

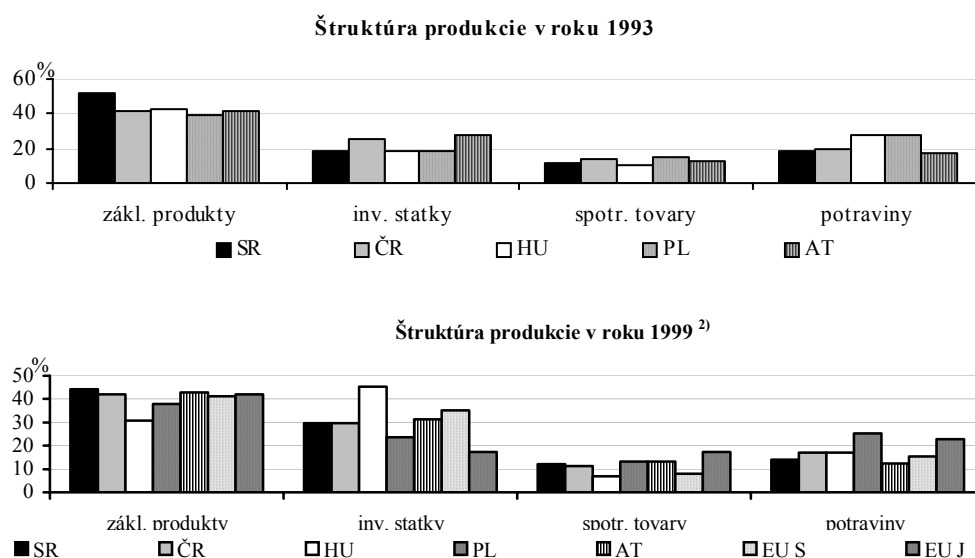
Je evidentné, že vývoj spracovateľského priemyslu smeruje k štruktúre, ktorá má podobné črty ako napríklad v Rakúsku, žiadateľné zmeny však prebiehajú relatívne pomaly. Je to zrejme pri porovnaní s Maďarskom, kde sa za pomoci zahraničných investorov v rokoch 1995 – 1999 podarilo zvýšiť podiel výroby strojov, elektrických zariadení a dopravných prostriedkov z 22 % na takmer 35 %.

Tendencie naznačujúce konvergenciu štruktúry spracovateľského priemyslu so štruktúrami krajín Európskej únie sa zistili aj na základe analýzy zmien v štruktúre produkcie spracovateľského priemyslu (na báze priemyselných štatistík). Kým v roku 1993 bol podiel výroby investičných statkov na produkcii spracovateľského priemyslu SR iba 18,4 %, v rokoch 1998 – 2000 predstavoval asi 29 %. V porovnaní s Českou republikou a s Poľskom ide o najvyšší prírastok podielu investičných statkov na produkcii spracovateľského priemyslu. Neporovnateľne vyšší rast podielu investičných statkov však dosiahlo Maďarsko (z 19 % v roku 1993 na 45 % v roku 1999).

Podrobnejší prehľad o štruktúre produkcie spracovateľského priemyslu krajín V 4 za rok 1993 a rok 1999 v porovnaní s vybranými krajinami poskytuje graf 3.3.3.

Graf 3.3.3

Štruktúra produkcie spracovateľského priemyslu krajín V 4 (na báze bežných cien)¹⁾

¹⁾ *Investičné statky* – výroba strojov a zariadení i. n., výroba elektrických a optických zariadení a výroba dopravných prostriedkov; *spotrebné tovary* – textilná a odevná výroba, spracovanie kože a výroba kožených výrobkov, spracovanie dreva a výroba výrobkov z dreva, výroba i. n.; *potraviny* – výroba potravín, nápojov a spracovanie tabaku; *základné produkty* – všetky ostatné odvetvia.

²⁾ Poľsko (PL) a Rakúsko (AT) rok 1998, EÚ-S (Belgicko, Francúzsko, Nemecko a Veľká Británia) a EÚ-J (Grécko, Portugalsko a Španielsko) rok 1996.

Prameň: Podľa údajov: Landesmann, 2000; Handbook of Statistics, 2000.

Podľa prezentovaných údajov je evidentné, že štruktúra spracovateľského priemyslu Slovenskej republiky sa postupne približuje k štruktúre, ktorá je charakteristická

pre vyspelejšie krajiny Európskej únie (EÚ – Sever). Od štruktúry menej vyspelých krajín Európskej únie (EÚ – Juh) sa odlišuje najmä nižším podielom výroby spotrebných tovarov a potravín na jednej strane, a značne vyšším podielom výroby investičných statkov na strane druhej.

Na základe podrobnejšej analýzy vnútornej štruktúry sledovaných skupín odvetví však možno zistiť viaceré diferencie. Rast podielu investičných statkov na produkcii spracovateľského priemyslu SR sa v prevažnej miere zakladal na zvyšovaní podielu výroby dopravných prostriedkov a iba sčasti aj na raste podielu výroby elektrických a optických zariadení, podiel výroby strojov a zariadení i. n. sa nezvyšoval. Nepodarilo sa zatiaľ, na rozdiel od Maďarska, vo väčšej miere rozvinúť technologicky náročné výroby.

Hlavným problémom spracovateľského priemyslu SR zrejme už nie je jeho štruktúra na úrovni odvetví, ale predovšetkým pomalý priebeh zavádzania nových technologicky a poznatkovo náročných výrob v rámci jednotlivých odvetví, bez ktorých nie je možné ani rýchlejšie zvyšovanie kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti.

Dôležitým indikátorom konkurenčnej schopnosti spracovateľského priemyslu (najmä cenovej) je medzinárodne porovnateľná úroveň jednotkových nákladov práce (JNP).⁴⁵ Úroveň miezd sa vo všetkých krajinách V 4 pohybuje v porovnaní s krajinami EÚ na veľmi nízkej úrovni (10 – 15 % úrovne Rakúska), a to iba s veľmi malými odchýlkami v jednotlivých odvetviach. Diferencie v úrovni JNP (tab. 3.3.9) medzi jednotlivými krajinami V 4, a aj medzi jednotlivými odvetviami, sú v danom prípade nepriamo úmerne rozdielom v úrovni produktivity práce (čím je porovnateľná úroveň produktivity vyššia, tým sú JNP nižšie).

Nízka úroveň JNP dokumentuje, že slovenský spracovateľský priemysel, a okrem niektorých výnimiek aj jeho odvetvia, má pomerne široký priestor na cenovú konkurenciu.

Je to komparatívna výhoda najmä pre zahraničných investorov, ktorí sú schopní aj v našich podmienkach dosahovať produktivitu práce porovnateľnú s vyspelými ekonomikami, a zároveň profitovať z nízkej mzdovej úrovne. Táto situácia však nenúti

---

⁴⁵ Pomer porovnateľnej mzdovej úrovne (na základe nominálneho kurzu) a porovnateľnej úrovne produktivity práce (na základe PKS).

výrobcov k technologickým zmenám a k inovácii výroby. Prípadný rýchlejší rast miezd po vstupe SR do EÚ a tomu nezodpovedajúci rast produktivity práce by mohol cenovú konkurenčnú schopnosť veľmi rýchlo znížiť.

Tabuľka 3.3.9

Medzinárodné porovnanie JNP v spracovateľskom priemysle v roku 1999
(PKS 96 pre HDP, Rakúsko 1998 = 100)

	Slovensko	Česko	Maďarsko	Poľsko
Spracovateľský priemysel spolu	25.2	30.1	18.7	27.0
v tom:				
výroba potravín, nápojov a sprac. tabaku	23.8	26.6	26.6	26.6
textilná a odevná výroba	59.3	46.1	45.0	38.4
spracovanie kože a výroba kožených výrobkov	59.8	68.0	61.0	43.4
spracovanie dreva a výroba výrobkov z dreva	85.5	59.2	31.3	28.2
výr. celulózy, papiera, vydavateľstvo a tlač	22.7	25.3	24.6	24.6
výr. koksu, rafinovaných ropných produktov a JP	22.7	21.4	85.1	52.4
výroba chemikálií, chemických výr. a vlákien	20.2	19.8	31.8	31.1
výroba výrobkov z gummy a plastov	24.5	27.6	19.2	19.8
výroba ostatných nekov. min. výrobkov	28.1	31.6	26.3	25.4
výroba kovov a kovových výrobkov	22.9	34.9	21.3	26.4
výroba strojov a zariadení i. n.	36.4	34.5	28.0	32.7
výroba elektrických a optických zariadení	38.2	23.6	8.7	24.2
výroba dopravných prostriedkov	11.8	31.6	11.3	28.5
výroba i. n.	46.8	31.7	37.3	26.3

Prameň: Havlík P., 2001.

Pri posudzovaní schopnosti spracovateľského priemyslu vyrovnáť sa s podmienkami na trhu Európskej únie je mimoriadne dôležitá finančná situácia podnikov, ako aj pozícia ohrozených (stratových) podnikov na výkonoch a zamestnanosti v spracovateľskom priemysle. Považujeme za veľmi pozitívny signál, že v posledných troch rokoch sa situácia v spracovateľskom priemysle v tomto smere z roka na rok očividne zlepšuje (pozri tab. 3.3.10). Rast hospodárskeho výsledku, rast rentability a pomalý rast miezd na jednej strane a racionálnejšou hospodárskou politikou dosiahnuté zníženie úrokových sadzieb z nových úverov, ako aj zníženie priamych daní na strane druhej, významne rozširujú manévrovací priestor predovšetkým pre ziskové podniky v oblasti štruktúrnej adaptácie.

Tabuľka 3.3.10

Vývoj finančnej situácie podnikov spracovateľského priemyslu SR v rokoch 1998 – 2001¹⁾

	1998	1999	2000	2001
Hospodársky výsledok spolu v mld Sk	-8.4	5.0	22.2	40.3
z toho: ziskové podniky	29.3	26.2	35.5	50.5
stratové podniky	-37.8	-21.2	-13.3	-10.2
Rentabilita výnosov v %	-1.4	0.8	2.9	4.8
z toho: ziskové podniky	7.4	5.7	5.8	6.9
stratové podniky	-18.6	-11.7	-9.4	-9.4
Podiel stratových podnikov v %				
na výnosoch	34.0	28.2	18.8	12.9
na pridanej hodnote	25.2	24.3	16.5	11.4
na počte pracovníkov	44.0	38.2	30.6	24.5

¹⁾ Podniky s 20 a viac zamestnancami.

Prameň: Štatistický úrad SR, 2001.

Spracovateľský priemysel sa dlho vyznačoval veľkým počtom stratových podnikov, ktoré, ako možno vidieť v tabuľke 3.3.10, sa ešte v roku 1998 podieľali viac ako tretinou na výnosoch spracovateľského priemyslu, štvrtinou na jeho pridanej hodnote a zamestnávali takmer polovicu celkového počtu pracovníkov v spracovateľskom priemysle. Je len prirodzene, že takáto štruktúra podnikov tlmila rast jeho výkonnosti a produktivity práce. V roku 2001 boli tieto indikátory zhruba o 20 percentných bodov priaznivejšie.

Niektoré odvetvia spracovateľského priemyslu, pravda, ešte aj v súčasnosti dosahujú z hľadiska štruktúry podnikov podstatne horšie parametre. Z odvetví, ktoré by perspektívne mali mať významnejšie miesto v jeho štruktúre, je to najmä výroba strojov a zariadení i. n.; pozícia stratových podnikov zostáva v tomto odvetví ešte stále pomerne silná (okolo 30 % podiel na výnosoch a pridanej hodnote a 45 % na pracovníkoch v tomto odvetví).

Podobne je to aj v oboch odvetviach drevospracujúceho priemyslu. Aj v týchto odvetviach však prevažuje tendencia k postupnému ozdraveniu podnikov, prirodzene, vrátane prípadného odchodu z trhu.

Štruktúra spracovateľského priemyslu z pohľadu zahraničného obchodu

Najmarkantnejšie sa zmeny v štruktúre spracovateľského priemyslu odzrkadlili na zmene štruktúry vývozu priemyselne spracovaných tovarov (SITC 5 – 8)⁴⁶ v členení podľa náročnosti na výrobné faktory. Celkový prehľad poskytuje tabuľka 3.3.11.

Tabuľka 3.3.11

Štruktúra vývozu SR podľa náročnosti na výrobné faktory (v %)¹⁾ (priemyselne spracované tovary – SITC 5 – 8)

Tovarové skupiny prevážne náročné na	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
	Vývoz do všetkých štátov							
Ľudský kapitál	33.0	32.8	34.6	37.4	45.1	46.7	48.2	46.2
<i>vysoke technológie</i>	5.2	4.6	4.0	4.4	4.0	4.8	4.5	4.1
<i>bežne používané technológie</i>	22.7	22.5	24.1	25.9	33.9	34.5	36.5	34.7
<i>ostatné technológie</i>	5.1	5.7	6.4	7.0	7.1	7.4	7.2	7.3
Ľudskú prácu	27.0	26.5	28.3	30.2	27.9	29.7	27.9	30.3
Surovinové zdroje	38.1	39.0	35.8	31.2	25.9	22.6	23.0	22.5
	Vývoz do členských štátov EÚ							
Ľudský kapitál	29.1	29.7	34.8	38.9	51.3	51.3	53.3	49.9
<i>vysoke technológie</i>	3.3	2.7	2.4	3.1	2.9	3.8	3.8	3.2
<i>bežne používané technológie</i>	20.0	19.8	23.7	26.9	40.1	39.5	41.8	38.7
<i>ostatné technológie</i>	5.8	7.2	8.7	8.9	8.4	8.0	7.7	8.0
Ľudskú prácu	30.0	28.8	30.2	34.9	29.2	32.1	30.1	32.9
Surovinové zdroje	38.7	39.3	33.8	25.2	18.5	15.7	15.8	16.4

¹⁾ Tovary (v 3-miestnom členení) sú rozčlenené do tovarových skupín podľa náročnosti na výrobné faktory podľa klasifikácie Viedenského ústavu pre hospodársky výskum. Klasifikácia vychádza z kvantifikácie používaných výrobných faktorov a relácií medzi nimi.

Tovarové skupiny náročné na ľudský kapitál sú vysoko náročné na kvalifikované pracovné sily. Do kategórie *vysoke technológie* sú začlenené napríklad lietadlá, rôzne prístroje, elektronické komponenty, liečivá, špeciálne organické chemikálie; medzi *bežne používané technológie* patria špeciálne strojové zariadenia, kancelárske stroje, spotrebná elektronika, farby a pigmenty, motorové vozidlá, vybrané organické a anorganické chemikálie, kovové konštrukcie; *ostatné technológie* zahŕňujú parné kotly, pumpy, kompresory, motory, lode, kozmetické a čistiace prostriedky.

Tovary prevažne náročné na vecný kapitál sú kapitálovo náročné, ale nie sú vysoko náročné na kvalifikované pracovné sily a suroviny (napríklad podlahové krytiny, rôzne priadze, pásková oceľ).

Pracovne náročné tovary si vyžadujú nadpriemerný objem ľudskej práce, nie sú však náročné na ľudský a vecný kapitál, ani na surovinové zdroje (najmä spotrebné tovary, výrobky z kaučuku, traktory, koľajové vozidlá, časti a príslušenstvo motorových vozidiel).

Tovary náročné na surovinové zdroje sa vyznačujú vysokou spotrebou surovín (niektoré tovary z tejto skupiny sa vyznačujú zároveň aj nadpriemernou náročnosťou na kvalifikovanú ľudskú prácu); patria sem najmä základné organické chemikálie, hnojivá, železo a oceľ, papier a celulóza, ako aj všetky stavebné materiály, cement, sklo a rôzne tovary z dreva.

Prameň: Vlastné prepočty podľa databázy zahraničného obchodu v 3-miestnom kóde.

⁴⁶ V tejto časti sa zaoberáme len touto skupinou tovarov.

Prezentované informácie umožňujú charakterizovať niektoré vývojové trendy:

- Evidentná je tendencia k zvyšovaniu podielu tovarových skupín náročných na ľudský kapitál na vývoze priemyselne spracovaných tovarov. V priebehu rokov 1994 – 2001 sa zvýšil ich podiel z 33 % na 46 %, vo vzťahu k členským štátom EÚ dokonca z 29 % na 50 %.

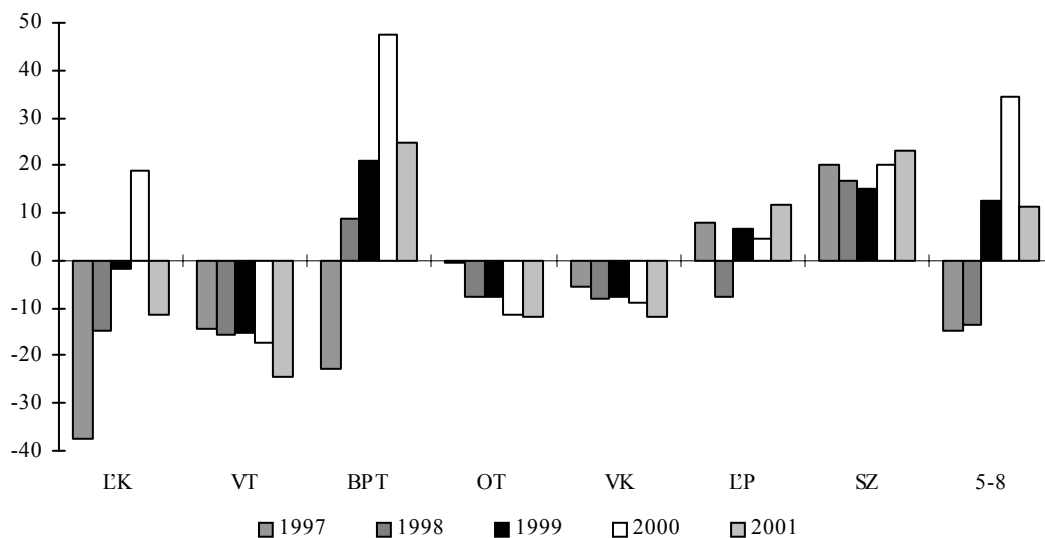
Tento proces priaznivo ovplyvňuje predovšetkým rozvoj automobilového priemyslu, ale aj modernizácia ďalších výrobných odvetví orientujúcich sa na export tovarov náročných na kvalifikovanú prácu a nové technológie. Skvalitňovanie štruktúry výroby je však spojené so značnými nárokmi na dovoz investičných statkov a komponentov. Oslabenie dovoznej náročnosti sa očakáva najmä od postupnej náhrady dovážaných komponentov ich domácou výrobou.

- V priebehu rokov 1994 – 2001 výrazne poklesol podiel tovarov náročných na surovinné zdroje, a to z 38 % na 23 %, vo vzťahu k jednotlivým členským štátom Európskej únie sa zaznamenali ešte o niečo priaznivejšie výsledky – ich podiel poklesol z 39 % až na 16 %.
- Významné miesto v štruktúre priemyselne spracovaných tovarov stále majú tovarové skupiny prevažne náročné na prácu. Ich podiel sa v posledných rokoch pohybuje na úrovni 30 %, a to tak pokiaľ ide o celkový export, ako aj o export do Európskej únie. Konkurenčnú schopnosť slovenských výrobcov v tejto skupine tovarov výrazne podporuje stále nízka úroveň miezd. Tento faktor konkurenčnej schopnosti však bude postupne slabnúť a podniky sa budú musieť s touto skutočnosťou vyrovnávať.

Evidentný je trend znižovania záporného salda s tovarmi náročnými na ľudský kapitál, pričom v roku 2000 sa prvýkrát dospelo k takmer vyrovnanej bilancii; vo vzťahu k EÚ dokonca ku kladnému saldu. Ako vidieť z grafu 3.3.4, vysoké záporné saldo však zostáva zachované v skupine tovarov zaradených medzi vysoké technológie.

Graf 3.3.4

Vývoj bilancie zahraničného obchodu Slovenskej republiky s Európskou úniou (v mld Sk) v členení podľa náročnosti na výrobné faktory

Poznámky: Tovarové skupiny náročné na LK – ľudský kapitál spolu (v tom VT – vysoké technológie, BPT – bežne používané technológie, OT – ostatné technológie), VK – vecný kapitál, LP – ľudskú prácu, SZ – surovinné zdroje; 5 – 8 (všetky priemyselne spracované tovary spolu).

Prameň: Vlastné prepočty na základe databázy zahraničného obchodu v 3-miestnej klasifikácii SITC.

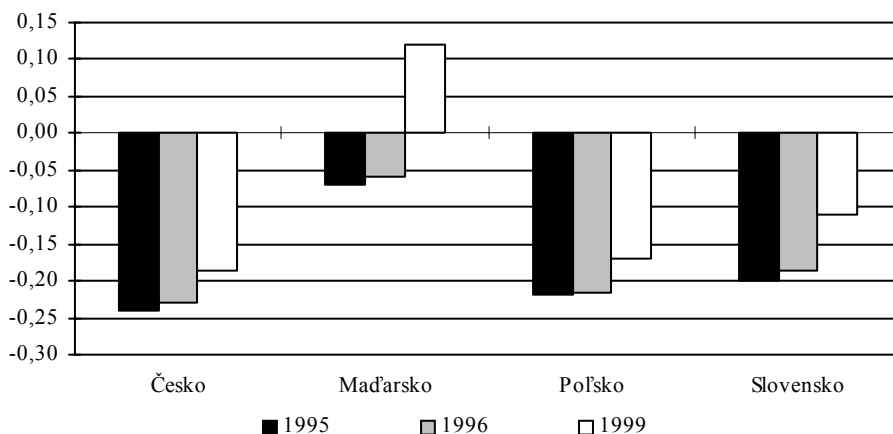
Medzi kandidátskymi krajinami na členstvo v EÚ má Slovensko z hľadiska konkurenčnej schopnosti v obchode s EÚ veľmi dobrú pozíciu. V rámci hodnotenia vývoja obchodnej bilancie medzi kandidátskymi a členskými štátmi EÚ v rokoch 1995 – 1999 podľa jednotlivých odvetví spracovateľského priemyslu (Havlík, Landesmann, Stehrer, 2001) malo Slovensko najväčší počet odvetví s kladnou obchodnou bilanciou (8 zo 14, na porovnanie: ČR iba 6 odvetví a Maďarsko 7 odvetví) a získalo aj najväčší počet kladných bodov (22 zo 42 možných bodov). Rastúci deficit (na rozdiel od stabilného alebo klesajúceho) sa zistil len v 1 odvetví (výroba chemikálií, chemických výrobkov a chemických vlákien), kým v ČR v 4 odvetviach a v Maďarsku až v 6 odvetviach. Podľa daného hodnotenia v podstate všetky kandidátske krajiny mali v sledovanom období rôzne sa vyvíjajúce deficity v obchode s chemickými výrobkami, s výrobkami z gumy a plastov a vo výrobe strojov a zariadení i. n.

Postupne sa mení pozícia slovenských podnikov aj z hľadiska dosahovaných zahraničnoobchodných cien na trhu EÚ. Ako vidieť v grafe 3.3.5, odstup vývozných cien v spracovateľskom priemysle SR od priemeru EÚ sa medzi rokmi 1995 – 1999 zlepšil

zhruba o 10 percentných bodov a je podstatne priaznivejší ako v ČR a v Poľsku. Vyššie vývozné ceny ako EÚ medzi krajinami V 4, ale i medzi všetkými kandidátskymi krajinami dosahovalo v roku 1999 iba Maďarsko.

Graf 3.3.5

Odstup vývozných cien v spracovateľskom priemysle od Európskej únie
(rozdiel od priemeru EÚ v bodoch, EÚ = 0)

Prameň: Havlík, Landesmann, Stehrer, 2001.

Istý pokrok sa dosiahol aj vo vývoji relácií medzi kilogramovými cenami dovozu a vývozu. Kým v roku 1994 pripadalo na skupiny tovarov (v trojmiestnom členení) s kilogramovými cenami vývozu vyššími ako v dovoze iba 23 % celkového vývozu priemyselne spracovaných tovarov, v roku 2001 to bolo už 42 %, z toho v kvalitatívnej konkurencii (vyššie kg ceny vo vývoze ako v dovoze, aj kladná obchodná bilancia) úspešne obstálo 17 % v roku 1994 a až 34 % v roku 2001. Podiel úspešných v cenovej konkurencii (nižšie kg ceny vo vývoze ako v dovoze a kladná obchodná bilancia) sa v roku 2001 oproti roku 1994 znížil zo 63 % na 36 %.

V dôsledku výraznejšieho poklesu podielu skupín tovarov úspešných v cenovej konkurencii než bol rast podielu tých skupín, ktorí boli úspešní v kvalitatívne konkurencii, zvýšil sa podiel tovarových skupín s pasívnou obchodnou bilanciou, a to z 20 % na 31 % vývozu. Viac ako dve tretiny z toho tvoria tovarové skupiny s nižšími kg cenami vo vývoze ako v dovoze. Práve v danom segmente tovarov sa v najvyhrotenejšej podobe prejavujú štruktúrne obmedzenia spracovateľského priemyslu SR, a to tak

z hľadiska absolútnych rozdielov medzi kg cenami dovozu a vývozu (v roku 2001 v danom segmente tovarov 133 Sk/kg v dovoze ku 62 Sk/kg vo vývoze, za všetky priemyselne spracované tovary 84 Sk/kg ku 46 Sk/kg), ako aj z hľadiska schopnosti domácich výrobcov ponúknuť zahraničným i domácim odberateľom produkty kvalitatívne porovnateľné s ich zahraničnými konkurentmi. Je to teda oblasť, ktorá si nevyhnutne vyžaduje inováciu výrobných štruktúr a jej rozšírenie o nové, technologicky náročnejšie produkty, ktoré by boli schopné aspoň čiastočne substituovať dovoz (v danom segmente sa v posledných rokoch realizuje 50 – 60 % celkového dovozu priemyselne spracovaných tovarov) alebo presadiť sa na zahraničných trhoch s rovnakou úrovňou kilogramových cien.

3.4. Súčasná disparita v rozvoji regiónov Slovenska

Regionálny rozvoj je ďalším významným rozmerom konkurenčnej schopnosti ekonomiky. Veľké ekonomické, sociálne a environmentálne disparity medzi regiónmi svedčia o absencii hlavných faktorov konkurencieschopnosti v príslušných regiónoch, čo retardačne pôsobí cez rôzne kanály aj na celkovú konkurenčnú schopnosť krajiny ako celok. Takéto regióny potom predstavujú určitú záťaž pre ostatnú krajinu, a to nielen podpriemerným prínosom pre ekonomickú výkonnosť, ale aj relatívne vyššími nárokmi na prerozdelenie procesov. Preto vyvážený regionálny rozvoj krajiny môže len pozitívne prispieť k rastu konkurenčnej schopnosti ekonomiky ako celku.

Východisková situácia v základných ukazovateľoch

Dosiahnutú hospodársku a sociálnu úroveň v jednotlivých regiónoch v rozhodujúcej miere charakterizuje syntetický ukazovateľ *regionálny hrubý domáci produkt*⁴⁷ (ďalej HDP).

---

⁴⁷ Použitý indikátor je v zmysle metodológie Eurostat zostavovaný na úrovni NUTS II a NUTS III (*Nomenclature of Territorial Units for Statistics*). Hodnota HDP je na účely porovnania medzi štátmi vyjadrená v parite kúpnej sily – PKS (*Purchasing Power Standard – PPS*).

Hodnotenie úrovne rozvoja regiónov, ktoré zodpovedá požiadavkám a kritériám Európskej únie, ukazuje, že v HDP/obyvateľa v ekonomike Slovenska sa výrazne odlišuje len bratislavský región. Medzi ostatnými regiónmi nie sú výrazné rozdiely a úroveň tohto ukazovateľa za Slovenskú republiku ako celok v HDP/obyvateľa dosahuje 10 234 EUR (v PKS), čo predstavuje 48,1 % z priemeru EÚ v roku 1999.

Porovnanie dynamiky tvorby HDP/obyvateľa regiónu za obdobie 1996 – 1999 (tab. 3.4.1) naznačuje miernu, i keď diferencovanú dynamiku vývoja. V súčasnosti možno v porovnaní s rokom 1996 pozorovať mierne zvýšenie úrovne HDP na obyvateľa jednak za ekonomiku Slovenskej republiky, ako i za jednotlivé regióny. Túto úroveň ovplyvňuje predovšetkým Bratislavský kraj. V tomto kraji bol totiž v roku 1996 vytvorený HDP/obyvateľa vo výške 16 994 mil. PKS, čo je takmer dvakrát viac v porovnaní s priemerom Slovenska a v roku 1999 tento index predstavoval 1,98. Tvorba HDP/obyvateľa v Trnavskom kraji bola za celé skúmané obdobie mierne nad úrovňou priemeru Slovenska. Ostatné kraje dosahovali v tomto ukazovateli za celé skúmané obdobie nižšiu úroveň, ako bol priemer za Slovensko.

Tabuľka 3.4.1

Regionálny hrubý domáci produkt v PKS na obyvateľa regiónu v rokoch 1996 až 1999 ako podiel z priemeru EÚ 15¹⁾ (v %)

Kraj	1996	1997	1998	1999
Bratislavský	92	100	99	95
Trnavský	51	50	50	52
Trenčiansky	44	44	44	44
Nitriansky	37	39	40	40
Žilinský	38	40	40	40
Banskobystrický	42	43	43	43
Prešovský	30	31	31	31
Košický	44	44	47	47
Slovensko	46	48	48	48

¹⁾ Zdrojom údajov za regionálny hrubý domáci produkt vyjadrený v PKS a EÚ 15 je Eurostat, posledný disponibilný údaj časovej rady je rok 1999.

Európska únia (EÚ 15): Belgicko, Dánsko, Nemecko, Grécko, Španielsko, Francúzsko, Írsko, Taliansko, Holandsko, Rakúsko, Portugalsko, Fínsko, Švédsko, Veľká Británia, Luxembursko.

Prameň: <http://www.statistics.sk/webdata/ks/reghdp/porrhdp.htm>.

Ak analyzujeme regióny v ekonomike Slovenska podľa dosiahnutej úrovne HDP/obyvateľa z pohľadu dekompozície tohto ukazovateľa, rozloženého na vzťah HDP/pracovníka, vyjadrujúceho produktivitu, a na vzťah ekonomická aktivita obyvateľstva k celkovému počtu obyvateľstva, ktorý vyjadruje mieru zamestnanosti, potvrdzujú sa regionálne rozdielnosti s dominujúcim postavením v produktivite a zamestnanosti Bratislavského kraja.

Bližšia analýza týchto dvoch komponentov (bližšie pozri tab. 3.4.2) ukazuje, že rast hrubého domáceho produktu na obyvateľa medzi rokmi 1996 – 1999 sa v jednotlivých regiónoch dosiahol vplyvom rôznych faktorov. Rast produktivity sa prejavil prakticky vo všetkých krajoch, ale s rôznou mierou zamestnanosti. Bratislavský a Trnavský kraj popri raste produktivity zabezpečovali aj rast zamestnanosti, zatiaľ čo v ostatných krajoch Slovenska zamestnanosť medzi rokmi 1996 – 1999 vo výraznej miere klesla.

Tabuľka 3.4.2

Dekompozícia HDP/obyvateľa podľa krajov za obdobie 1997 a 1999 (v PKS) a ekonomická aktivita obyvateľstva v roku 1999

Kraj	HDP/obyvateľa		HDP/pracovníka		Pracovníci/EAO ¹⁾	EAO/obyv.
	index priemeru SR		index priemeru SR			
	1997	1999	1997	1999	1999	1999
SR spolu	1.00	1.00	1.00	1.00	0.757	0.477
Bratislavský	2.08	1.98	1.40	1.27	1.028	0.544
Trnavský	1.04	1.08	1.20	1.14	0.707	0.483
Trenčiansky	0.91	0.91	0.85	0.90	0.772	0.473
Nitriansky	0.81	0.82	0.89	0.91	0.707	0.458
Žilinský	0.82	0.82	0.86	0.87	0.707	0.480
Banskobystrický	0.90	0.90	0.89	0.95	0.725	0.473
Prešovský	0.65	0.64	0.82	0.80	0.654	0.456
Košický	0.92	0.99	0.95	1.07	0.724	0.458

¹⁾ EAO – ekonomicky aktívne obyvateľstvo.

Prameň: <http://www.statistics.sk/webdata/ks/reghdp/rhdpo.htm>; vlastné prepočty.

Štruktúra populácie má tiež svoje regionálne rozdielnosti. Index ekonomického zaťaženia v priebehu rokov 1997 – 2000 trvalo klesal. Odráža sa v ňom výraznejší pokles populácie v predproduktívnom veku, nárast počtu produktívnych a iba mierne zvyšovanie počtu obyvateľov v poproduktívnom veku.

Regionálne zmeny v reštrukturalizácii sektorov a odvetví sa zákonite prejavili aj v *miere nezamestnanosti*. Vývoj za časové obdobie 1997 až 2000 jednoznačne naznačil trend veľkých regionálnych rozdielností, spôsobených spomalením hospodárskeho rastu, problémami verejných rozpočtov, chýbajúcou modernizáciou a útlmom priemyslu, ekonomickou recesiou stavebníctva a poľnohospodárstva a pod., ktoré vyústili do vysokej nezamestnanosti. Rast nezamestnanosti za uvedené obdobie vzrástol priemerne 1,50-krát (priemer rastu za Slovensko v roku 2000 bol 1,43-krát vyšší oproti roku 1997). Takmer dve tretiny okresov sa prepadli do najhoršej skupiny regiónov, v ktorých pretrvávajú dlhodobé sociálno-ekonomické problémy.

Ak analyzujeme dosiahnutý *príjem z pracovnej činnosti* v jednotlivých krajoch, ten vysoko koreluje s rozložením nezamestnanosti na Slovensku. Situácia, ktorá vznikla pôsobením týchto dvoch ukazovateľov, zvýšila polaritu medzi tzv. bohatými a chudobnými regiónmi. V roku 1997 priemerný mesačný príjem z pracovnej činnosti na obyvateľa (tab. 3.4.3) dosiahol najvyššiu hodnotu v Bratislavskom kraji (8 255 Sk) a bol päťkrát vyšší ako v Prešovskom kraji (1 522 Sk/obyv.) a trikrát vyšší, ako je priemer za Slovensko (2 822 Sk/obyv.). V roku 2000 sa všeobecne priemerný mesačný príjem na obyvateľa zvýšil, iba s tým rozdielom, že sa zväčšilo rozpätie medzi najvyšším príjmom (Bratislavský kraj 10 434 Sk/obyv.) a najnižším príjmom (Prešovský kraj 1 791 Sk/obyv.). Rozdiely medzi jednotlivými okresmi sú ešte výraznejšie.

Tabuľka 3.4.3

Priemerný mesačný príjem z pracovnej činnosti na obyvateľa kraja za obdobie 1997 a 2000 (v Sk)

Kraj	Príjem z pracovnej činnosti na obyvateľa kraja v Sk		Index
	1997	2000	2000/1997
Bratislavský	8254.90	10289.66	1.25
Trnavský	1917.89	2287.53	1.19
Trenčiansky	2372.86	2770.54	1.17
Nitriansky	1814.05	2032.13	1.12
Žilinský	2168.50	2406.08	1.11
Banskobystrický	2660.37	3152.94	1.18
Prešovský	1522.32	1790.86	1.18
Košický	2428.10	2574.37	1.06
Slovensko	2821.92	3328.36	1.18

Prameň: Účelovo spracovaná databáza, 2001.

Vychádzajúc z uvedenej analýzy a z demografickej vitality obyvateľstva Slovenska, hlavnými diferenciačnými osami je línia južný a severný región, a potom

východný a západný, ďalej sú to mestá a priemyselné oblasti s koncentráciou obyvateľstva verzus vidiek, a napokon prímestské oblasti oproti izolovaným, marginalizovaným.

Tieto diferenciácie určujú súbor miest s viac ako 10 tis. obyvateľmi, ktoré tvoria prirodzené regionálne centrá (77) a okolo nich sa vytvárajú reálne pracovné trhy, keďže viažu viac ako 75 % pracovných príležitostí. Súvisiace sociálne problémy s regionálnymi trhmi práce sa koncentrujú hlavne do okresov s nezamestnanosťou viac ako 15 %.

Z hľadiska druhov činností je ekonomická výkonnosť výslednicou *sektorovej diferenciácie* v regiónoch a jej zodpovedajúcej intenzity zamestnanosti.

Hospodársku základňu výstižne charakterizuje ukazovateľ *počet pracovných príležitostí na 100 obyvateľov*. Najvyššiu hodnotu tohto ukazovateľa dosahuje Bratislavský kraj (56,7), čo je ovplyvnené najmä mestom Bratislava, kde pripadá až 64,1 pracovných príležitostí na 100 obyvateľov. Najnižšiu hodnotu dosahuje Prešovský kraj (29,8). Ostatné kraje sa pohybujú v rozpätí 40,8 – 33,2 pracovných príležitostí na 100 obyvateľov.

V *primárnom sektore* v počte pracovných príležitostí na 100 obyvateľov najvyššiu hodnotu dosahuje Nitriansky kraj (3,7), nasleduje Trnavský kraj (3,5); najnižšiu hodnotu dosahuje Bratislavský kraj (1,0).

V *sekundárnom sektore* pripadá na 100 obyvateľov v Trenčianskom kraji 18,3 pracovných príležitostí a v Prešovskom kraji len 8,6 pracovných príležitostí.

Terciárny sektor je najsilnejšie zastúpený v Bratislavskom kraji, kde pripadá až 45,7 pracovných príležitostí v tomto sektore na 100 obyvateľov a v Trenčianskom kraji iba (17,1).

Úroveň ekonomickej výkonnosti krajov vyjadrenej podľa vytvorenej *hrubej produkcie* a podielu *pridanej hodnoty* k tejto produkcii poukazuje na osobitné postavenie Bratislavského kraja. Najnižšiu ekonomickú výkonnosť má Prešovský kraj. V prípade Prešovského kraja vysoký podiel pridanej hodnoty nestačí vyvážiť extrémne nízky objem produkcie spojený s hlbokou podkapitalizáciou kraja. V ostatných krajoch sú vo výkonnosti ekonomiky rozdiely, ktoré vznikajú pri relatívne vysokom objeme produkcie s nízkym podielom pridanej hodnoty.

Takisto je na Slovensku vysoká regionálna koncentrácia exportných kapacít. Tieto kapacity a ich stabilizácia si vyžadujú diverzifikáciu a špecializáciu výrobných základne. Za súčasnej situácie Bratislavský región sa na celkovom exporte Slovenska

podieľa viac ako 46 % a jeho podiel narástol o 13 bodov od roku 1995 (resp. 1,38-krát oproti roku 1995). Pozícia ostatných regiónov je relatívne malá – Košický kraj má 16,0 %, Trenčiansky kraj 8,4 %, Banskobystrický kraj 8,2 %. Podiel ostatných regiónov sa pohyboval medzi 3 – 7 %.

Faktory podmieňujúce regionálne disparity

Zahraničný kapitál má pozitívny vplyv na reštrukturalizáciu ekonomiky regiónov, zvyšovanie kvality výroby, transfer moderných technológií a zlepšuje aj podnikateľskú klímu a etiku.

V počiatkovej fáze značná časť zahraničných investícií bola lokalizovaná v Bratislavskom kraji (vyše 65 %). Dôvodom bola najmä vysokokvalifikovaná pracovná sila, relatívne veľký trh (dôležitý najmä pri vstupe bankových a obchodných podnikov). Nasýtením tohto trhu, ako aj vyčerpaním voľnej pracovnej sily (čo viedlo k zvýšeniu jej ceny) sa kapitál postupne presúval aj do iných regiónov. Pozitívnu úlohu najmä pri vstupe na západné Slovensko zohralo aj dobudovanie základnej infraštruktúry. To všetko viedlo k poklesu podielu Bratislavského kraja až o 10 % na súčasných 52,2 % (tab. 3.4.4).

Zmeny, ktoré významnejšie ovplyvnili priemyselnú štruktúru regiónov, priniesli až investície do *greenfield* území v posledných rokoch, napríklad výrazným posilným elektrotechnickej výroby na juhozápadnom Slovensku oproti tradičným regiónom severného Slovenska.

Tabuľka 3.4.4

Zahraničné investície do podnikovej sféry podľa krajov k 31. 12. 2001

Kraj	Zahraničné investície v mil. Sk	Zahraničné investície v mil. USD	Podiel krajov v %
Bratislavský	90 876	1 875.0	52.2
Trnavský	9 794	202.1	5.6
Trenčiansky	6 946	143.3	4.0
Nitriansky	6 601	136.2	3.8
Žilinský	9 863	203.5	5.7
Banskobystrický	7 568	156.1	4.3
Košický	37 033	764.1	21.3
Prešovský	5 413	111.7	3.1
Slovensko	174 094	3 592.0	100.0

Prameň: NBS, 1997 – 2002.

Na základe uskutočnenej analýzy možno konštatovať, že regionálne rozloženie zahraničných investícií v ekonomike Slovenska je výrazne nerovnomerné. Zahraničné investície sú sústredené prevažne do vybraných priemyselných centier, z ktorých dominuje hlavné mesto Bratislava. Výraznejšie je zahraničný kapitál zastúpený aj vo väčších mestských centrách, ako je Banská Bystrica, Poprad, Humenné, Nitra, a zvyšok je nerovnomerne rozmiestnený v jednotlivých okresoch po celom území Slovenska.

Medzi základné príčiny tohto stavu možno z hľadiska podmienok formovaných v jednotlivých regiónoch uviesť, že koncentrácia zahraničného kapitálu do vybraných centier súvisí s podmienkami, ktoré tam vstupujúci kapitál získa.

Významným faktorom rozvoja regiónov je ďalej *rozvoj malého a stredného podnikania*. V celoslovenskom meradle je v mestách sústredených 86,4 % podnikateľských subjektov – právnických osôb. Z uvedeného počtu je v 77 mestách (ktoré v strediskovej sústave osídlenia plnili funkcie stredísk osídlenia regionálneho významu) sústredených 79,3 % a v 8 centrách vyššieho regionálneho významu (súčasné krajské mestá) 53,3 % podnikateľských subjektov.

Z počtu evidovaných fyzických osôb v roku 2000 tvorili živnostníci 90,83 %, slobodné povolania 3,93 % a samostatne hospodáriaci roľníci 5,24 %.

V priemete jednotlivých krajov vykazuje najvyšší podiel fyzických osôb Bratislavský kraj, ďalej nasleduje Nitriansky, Žilinský, Prešovský, Košický, Banskobystrický a Trnavský kraj. Najnižší podiel súkromných podnikateľov je v Trenčianskom kraji. Z regionálneho pohľadu najvýraznejší rast podnikateľskej aktivity oproti roku 1997 sa prejavil v Žilinskom kraji, a naopak, Košický kraj vykazuje pokles tejto aktivity.

Aj keď v tejto oblasti nastal určitý pokrok, celkove je situácia v regiónoch (okrem Bratislavy) neuspokojivá. Rovnako nepriaznivý je *stav inovačného potenciálu* a v niektorých regiónoch aj *úroveň kvalifikácie pracovníkov*.

V Bratislavskom regióne je koncentrovaný trikrát väčší podiel výdavkov na výskum a vývoj, ako je priemer za Slovensko, a 17-krát väčší ako v Prešovskom kraji (za rok 2000). V tomto regióne sa z celkových nákladov na vysoké školy a univerzity vynakladá 48 %, pôsobí tam 49 % pedagógov a študuje 41 % denných študentov.

Kvalifikačná štruktúra pracovníkov vedy a výskumu podľa jednotlivých regiónov (pozri tab. 3.4.5) je výrazne diferencovaná.

Tabuľka 3.4.5

Kvalifikačná štruktúra pracovníkov výskumu a vývoja podľa krajov v rokoch 1997 a 2000

Kraj	Podiel v roku 1997 (v %)			Podiel v roku 2000 (v %)		
	vysokoškolské a vyššie	stredoškolské	základné	vysokoškolské a vyššie	stredoškolské	základné
Bratislavský	74.83	23.53	1.64	75.56	22.12	2.32
Trnavský	55.97	40.46	3.57	63.09	34.03	2.88
Trenčiansky	37.84	59.13	3.03	43.82	51.43	4.75
Nitriansky	74.88	19.81	5.31	75.79	20.14	4.07
Žilinský	71.98	25.91	2.11	82.68	16.03	1.28
Banskobystrický	70.70	28.01	1.29	72.10	23.66	4.24
Prešovský	64.16	28.81	7.03	78.32	16.67	5.01
Košický	81.70	17.78	0.52	83.85	14.92	1.22
Slovensko	70.40	27.19	2.44	74.59	22.76	2.65

Prameň: Účelovo spracovaná databáza, 2001.

Pozitívny vývoj v roku 2000 v porovnaní s rokom 1997 možno zaznamenať predovšetkým v Košickom kraji, kde popri raste počtu pracovníkov (index 1,04) rastie i podiel pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním. Pokles počtu pracovníkov za uvedené obdobie sa zaznamenal vo všetkých ostatných krajoch, pričom najvyšší bol v Trenčianskom kraji (na 56,6 % stavu v roku 1997), ďalej v Nitrianskom kraji (na 70,4 %) a v Prešovskom kraji (na 82,6 %). Takýto vývoj bol v rozhodujúcej miere ovplyvnený rozpadom hospodárskej štruktúry uvedených regiónov, ktoré sa v nedostatočnej miere adaptovali na meniace sa ekonomické podmienky.

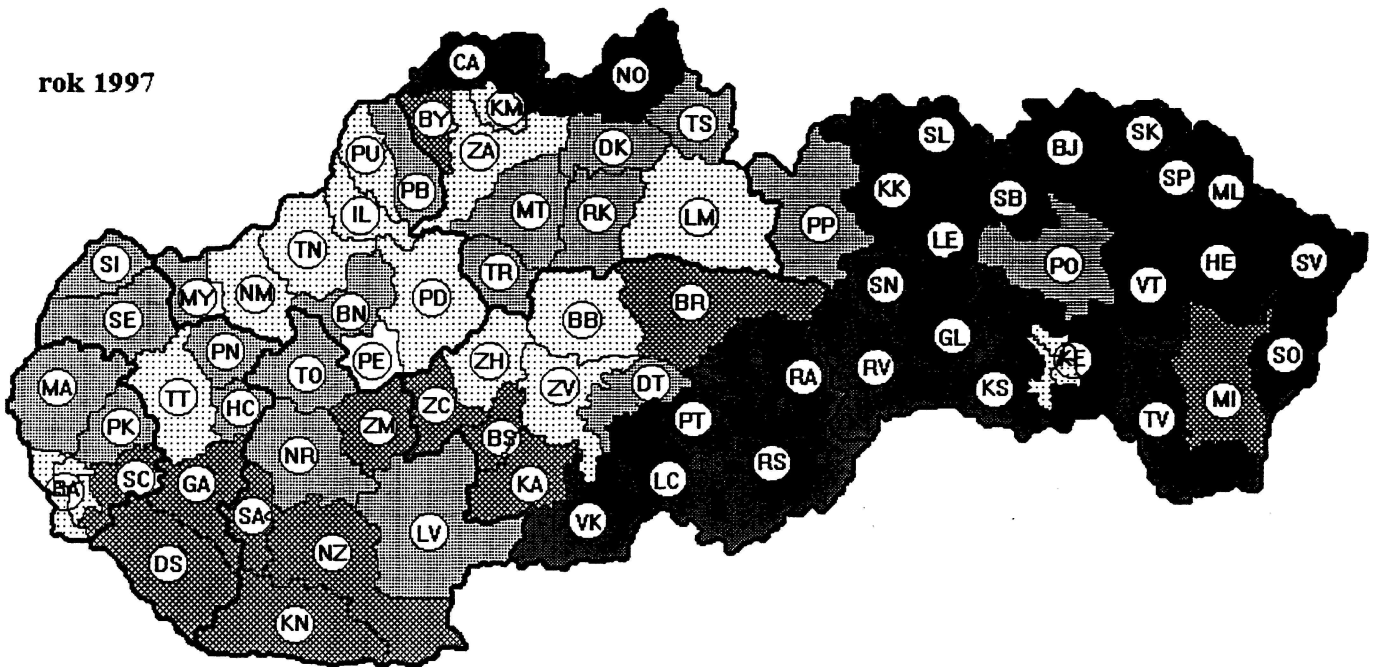
Podiel vysokoškolsky vzdelanej pracovnej sily na ekonomicky aktívnom obyvateľstve podľa regiónov nie je tak dramaticky rozdielny, avšak existuje. Región Bratislava s 11 %-ným podielom na obyvateľstve má 25 %-ný podiel vysokoškolsky vzdelanej pracovnej sily.

Segmentácia regionálnych disparít podľa okresov

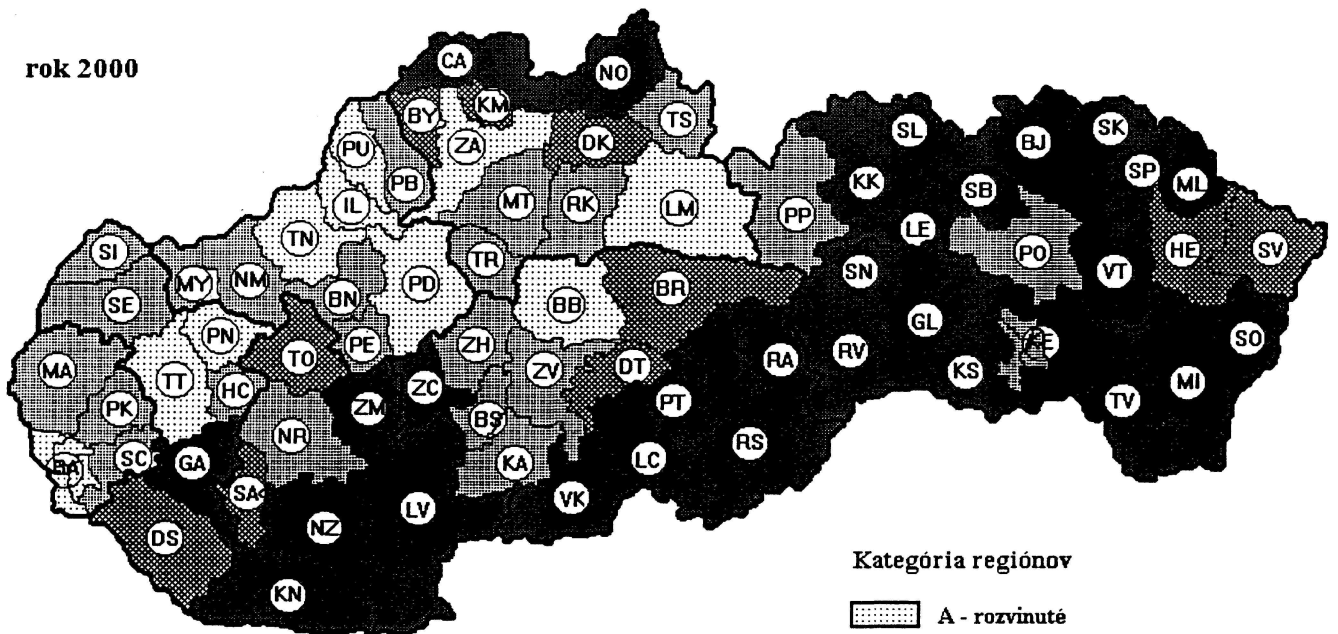
Ako vyplýva z uvedených analýz, hodnotenie stavu regiónov na úrovni krajov umožňuje robiť určité závery, ale je zrejmé, že v rámci jednotlivých krajov existujú menšie i väčšie rozdiely v sociálno-ekonomickej úrovni okresov, ktoré ich tvoria. Hodnotením sociálno-ekonomickej úrovne jednotlivých okresov Slovenska na základe vybraných ukazovateľov (príjem z pracovnej činnosti a miera nezamestnanosti za obdobie 1997 a 2000) možno identifikovať štyri základné kategórie okresov v ekonomike Slovenska.

IDENTIFIKÁCIA REGIONÁLNYCH DISPARÍT (ÚROVEŇ NUTS IV)

rok 1997

rok 2000

Kategória regiónov

- A - rozvinuté
- B - stabilizované
- C - stagnujúce
- D - depresné

Okresy zaradené do kategórie A predstavujú rozvinuté regióny s mnohosektorovou ekonomickou základňou. Do tejto kategórie možno zaradiť spolu 10 okresov a aglomeráciu Bratislava.⁴⁸ V okresoch zaradených do tejto kategórie žije 24,89 % obyvateľov Slovenska, čo je oproti roku 1997 (31,63 %) pokles takmer o 7 bodov.

Okresy zaradené do kategórie B predstavujú ekonomicky stabilizované regióny, disponujúce podmienkami ich ďalšieho rozvoja za predpokladu selektívnej podpory progresívnych odvetví. Do tejto kategórie možno zaradiť 23 okresov, v ktorých žije 29,73 % obyvateľov Slovenska, čo je oproti roku 1997 (25,46 %) nárast.

Okresy zaradené do kategórie C majú charakter stagnujúcich regiónov s jednostranne orientovaným ekonomickým potenciálom, ktorý nie je schopný absorbovať disponibilné pracovné sily, čo sa prejavuje v rastúcej miere nezamestnanosti. Do tejto kategórie možno zaradiť 10 okresov a žije v nich 10,15 % obyvateľov Slovenska, čo je oproti roku 1997 (17,25 %) pokles.

Okresy zaradené do kategórie D predstavujú ekonomicky depresné regióny, ktoré sú v dôsledku útlmu tradičných odvetví v štruktúrnej kríze, alebo v dôsledku predchádzajúceho vývoja nemajú zodpovedajúci ekonomický potenciál a pre nerozvinutú infraštruktúru ani predpoklady na lokalizáciu významnejších ekonomických aktivít, aj keď disponujú využitelnými primárnymi zdrojmi. Ekonomická depresia týchto regiónov sa vzhľadom na absenciu vlastných zdrojov neustále prehĺbuje. Do tejto kategórie možno zaradiť 29 okresov, v ktorých žije 35,23 % obyvateľov Slovenska, čo predstavuje oproti roku 1997 (25,66 %) nárast o viac ako 10 bodov.

Z uvedenej analýzy vyplýva, že v problémových regiónoch (tvorí ich 39 okresov zaradených do kategórií C a D) žije 45,38 % obyvateľov Slovenska, čo je oproti roku 1997 (42,91 %) nárast takmer o 2,5 bodu. Pritom možno pozorovať tendenciu, že do nižších kategórií sa presúvajú predovšetkým okresy z južného Slovenska, presnejšie, z jeho juhozápadnej časti.

---

⁴⁸ Do aglomerácie Bratislava je zaradených päť okresov a do aglomerácie Košice štyri okresy.

3.5. Vzdelanie, kvalifikácia a inovácie ako hlavné faktory rastu konkurencieschopnosti ekonomiky Slovenskej republiky v porovnaní s Európskou úniou

Úroveň vzdelanosti a kvalifikácie pracovníkov

Európska únia v čase vstupu Slovenska bude predovšetkým trvalo sa vzdelávajúcou spoločnosťou, v ktorej každý jednotlivец bude nútený spoluvytvárať svoju kvalifikáciu po celý svoj život v súlade s potrebami spoločnosti a vedecko-technickým pokrokom. V dôsledku rýchleho vývoja poznania a technologického pokroku bude každý pracovník prechádzať neustálou rekvalifikáciou. Podniky nebudú môcť spoliehať iba na vnútorné zdroje vedomostí a *know-how*, ale budú stále viac nútené zabezpečovať ich dopĺňovanie z externých zdrojov, ako sú univerzity, výskumné ústavy a rôzne vzdelávacie a konzultačné inštitúcie. Podnikateľský, výskumný a vzdelávací sektor budú teda odsúdené na úzku spoluprácu.

Vysoký prínos vzdelania k hospodárskemu rastu a konkurenčnej schopnosti ovplyvňuje aj záujem strategických investorov, ktorých v súčasnosti nepriťahujú len komparatívne výhody prírodných podmienok, ale čím ďalej tým viac komparatívne výhody intelektuálneho potenciálu tej-ktorej krajiny. Dôsledkom takéhoto vývoja je vysoká koncentrácia priamych zahraničných investícií v rámci hospodársky vyspelých krajín. Ich podiel v hospodársky vyspelých krajinách predstavoval roku 1994 až 93,8 %, zatiaľ čo v rozvojových krajinách iba 6,2 %. Iba tieto krajiny disponujú dostatočným vedomostným a vedeckovýskumným zázemím, potrebným na absorpciu a efektívne využitie vedecko-technického pokroku importovaného v moderných technológiách.

Ak sa nemá Slovensko stať montážnou dielňou Európy orientovanou na masovú produkciu s lacnejšou pracovnou silou, musí byť atraktívne pre strategických investorov, ktorí majú ambíciu importované technológie ďalej rozvíjať v domácom prostredí. Znamená to teda vytvárať podmienky zvyšujúce domáci intelektuálny a tvorivý potenciál.

Ak porovnáваме vývoj v oblasti vzdelania v súvislosti so vstupom do EÚ, zistujeme, že v SR dochádza k vážnemu zaostávaniu. Výdavky na školstvo od roku 1989 výrazne poklesli. V roku 2000 predstavovali iba 3,9 % HDP, zatiaľ čo priemer krajín EÚ v roku 1999 predstavuje 6,3 % a škandinávskych krajín až 8 %.

Osobitne závažná je situácia na *vysokých školách*, kde celkové výdavky poklesli od roku 1989 do roku 2000 z hodnoty 0,94 % na 0,64 % HDP. Reálna hodnota celkových výdavkov vysokých škôl poklesla od roku 1989 do roku 2000 o 37,5 %, čo prepočítané na študenta predstavuje pokles o 70,2 %. Reálne výdavky na investície poklesli o 51 % a na študenta o 76,6 %. Priemerné výdavky na študenta na terciárnom stupni vzdelávania predstavovali v SR roku 1997 46 % úrovne krajín OECD počítané v parite kúpnej sily.

Hoci priemerná vzdelanostná úroveň obyvateľstva SR v produktívnom veku (25 – 64-ročných) je mierne pod priemerom malých štátov EÚ, neplatí to o podiele vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov, ktorý u nás v uvedenej vekovej skupine v roku 2000 dosahoval 13 % *oproti* 24 % v malých štátoch EÚ v roku 1995. Iba 25,5 % maturantov (r. 1999) prichádza na vysoké školy, zatiaľ čo v členských štátoch EÚ sa tento podiel pohybuje od 30 % do 50 %. Pokiaľ ide o vysokoškolských študentov, z populáčného ročníka 18-ročných študuje v dennej forme 21 %, vo vyspelých európskych krajinách je to v priemere 50 %.

Na celkovom počte žiakov a študentov všetkých typov škôl majú vysoké školy podiel 9,7 %, zatiaľ čo v členských štátoch EÚ je to až 15 %. Nízky podiel vysokoškolských študentov spôsobuje aj nedostatočná diferenciácia vysokého školstva. V záujme vyrovnanosti počtu študentov terciárneho vzdelávania s EÚ je potrebné, aby diverzifikácia vysokoškolského štúdia postupovala rýchlejšie. Ide najmä o rozvoj *bakalárskeho štúdia*. Jeho podiel v roku 2001 predstavoval v SR 18,5 %, v EÚ nad 30 %. Nepriaznivý je aj podiel doktorandského štúdia, ktorý v roku 2001 predstavoval v SR 5,7 % z celkového počtu študentov, v malých štátoch EÚ to bolo 12,4 % v roku 1997.

Pokiaľ ide o *obsah učiva*, nie je dostatočne orientovaný na aktuálne problémy trhu práce, stále prevláda memorovanie nad prípravou študentov k tvorivému a inovatívne pristupu pri riešení problémov rôznych životných situácií. Skúsenosti hospodársky vyspelých krajín ukazujú, že v priebehu 10 rokov zastaráva približne 80 % technológií. V členských štátoch EÚ zaniká ročne cca 7 % pracovných miest a vzniká približne rovnaké množstvo nových. V priemere 17 % pracovníkov mení v priebehu roka zamestnanie a 12,5 % zmení aj odvetvie svojej práce. Preto príprava na povolanie

sa musí v budúcnosti orientovať *viac na všeobecné než na špecializované zručnosti*. Týka sa to aj vysokoškolského vzdelávania. Zatiaľ čo register UNESCO eviduje zhruba 250 študijných odborov, v SR je to niekoľkonásobne viac.

Pracovníci s univerzálnejším vzdelaním, so znalosťami viacerých jazykov, matematiky, prírodných vied a informatiky majú väčšie šance adaptovať sa na neustály priebeh zmien, sú schopní tvorivo a samostatne riešiť problémy, pracovať v tímoch a pokračovať v ďalšom vzdelávaní. Majú preto aj väčšie šance pri hľadaní nových pracovných príležitostí. Nedostatočne vzdelaní sú stále viac vytláčani na perifériu pracovného trhu.

Potvrdzujú to aj údaje o miere nezamestnanosti podľa vzdelania v Slovenskej republike. Od roku 1997 do roku 2001 vzrástla priemerná ročná miera nezamestnanosti pracovníkov bez školského vzdelania o 41,2 percentuálneho bodu, pracovníkov so základným vzdelaním o 16,9 p.b., pracovníkov s maturitou o 6 p.b. a vysokoškolsky vzdelaných iba o 1,3 p.b.

Rozvoj informačnej, resp. znalostnej spoločnosti podstatne zvýši nároky aj na vzdelanostnú úroveň obyvateľstva v oblasti informačnej a komunikačnej techniky. *Zabezpečenie počítačovej a informačnej gramotnosti* je jeden zo základných predpokladov efektívnej difúzie informačných technológií do ekonomiky a spoločnosti, a zároveň je nevyhnutnou podmienkou uplatnenia občanov na globálnom trhu práce. V členských štátoch EÚ sa predpokladá, že v roku 2003 budú všetci absolventi škôl počítačovo gramotní. Slovensko pristúpilo v roku 2001 k akčnému plánu Európskej únie označenému ako *e-Europe+*. Cieľom je vybaviť do polovice roka 2004 všetky slovenské školy prístupom k internetu. Zatiaľ čo vysoké školy tento cieľ zhruba plnia, základné a stredné školy zaostávajú. Napriek prijatému programu *Infovek* z celkového počtu 3 340 škôl má doteraz prístup na internet iba 540.

Vstupom SR do EÚ podstatne vzrastú nároky na *kvalitu výučby* a v tej súvislosti aj nároky na systematické vytváranie podmienok na zvyšovanie pedagogickej úrovne učiteľov. Týka sa to najmä vysokých škôl, ktoré vychovávajú pedagogických pracovníkov aj pre ostatné stupne vzdelávania. V dôsledku nízkej hmotnej zainteresovanosti však klesá záujem mladých ľudí o pedagogicko-výskumnú prácu, čo zhoršuje vekovú štruktúru vysokoškolských učiteľov. Vek profesorov sa pohybuje v rozpätí od 54 do

72 rokov a docentov v rozpätí od 41 do 63 rokov. Napriek tejto situácii sa založil celý rad fakúlt na zelenej lúke. V období od roku 1991 do 2001 vzrástol počet fakúlt o 65 %, zatiaľ čo počet vysokoškolských interných učiteľov iba o 20 %.

Výskumná činnosť vysokoškolských učiteľov ako nevyhnutný predpoklad kvalitnej výučby trpí chronickým nedostatkom prostriedkov. Pritom zapájanie študentov do výskumnej práce počas štúdia sa vo všetkých vyspelých krajinách považuje za dôležitú súčasť výchovy k tvorivému a inovatívnemu mysleniu. Výdavky na vysokoškolský výskum a vývoj poklesli od roku 1989 do roku 2000 o 22 %. Ich podiel na HDP predstavoval v roku 1999 v členských štátoch EÚ 0,38 %, zatiaľ čo v SR v roku 2000 iba 0,07 %. Absolútnou výškou výdavkov na výskum a vývoj na obyvateľa vysoké školy výrazne zaostali nielen za členskými štátmi EÚ, ale aj za ostatnými asociovanými krajinami.

Nedostatok prostriedkov ovplyvňuje nielen hmotnú zainteresovanosť vysokoškolských učiteľov, ale aj všeobecnú mienku o spoločenskom význame vzdelania. Podľa prieskumu Inštitútu pre verejné otázky zo septembra 1999 až 70 % opýtaných si myslí, že vysokoškolské vzdelávanie nemá v SR budúcnosť. V analýze Ministerstva školstva SR z roku 1994 sa uvádza, že kvôli nízkemu platu odišlo len z Univerzity Komenského 1 406 učiteľov a výskumných pracovníkov v najproduktívnejšom veku. Pritom značná časť vysokokvalifikovaných pracovníkov odchádza do zahraničia. Odlev kvalifikovanej pracovnej sily môže spôsobiť, že výchova kvalifikovaných pracovníkov a investície do vzdelania sa budú mínať svojím účinkom.

Takýto odlev vzdelanostného potenciálu SR a s ním aj investícií do vzdelania sa výrazne uľahčí vstupom SR do EÚ a môže tak podstatne znížiť konkurenčnú schopnosť a výkonnosť ekonomiky SR so všetkými nepriaznivými dôsledkami na zamestnanosť a životnú úroveň obyvateľstva.

Hospodárska vyspelosť krajiny a úroveň vzdelanosti sa vzájomne podmieňujú. Počty absolventov najmä vyšších foriem vzdelávania nemožno ľubovoľne urýchľovať. Ich efektívny rast je podmienený absorpčnou schopnosťou ekonomiky. Tú je možné zvýšiť iba dôslednou reštrukturalizáciou ekonomiky *v prospech odvetví a odborov národných na kvalifikovanú prácu.*

Úroveň výskumu, vývoja a inovácií

Zasadnutie Európskej rady v Lisabone v marci 2000 označilo inovácie opierajúce sa o tvorivý potenciál ľudí za hlavný faktor konkurenčných schopností európskych podnikov, za základný generátor nových produktov a služieb a za najúčinnější prostriedok umožňujúci krajinám EÚ vyrovnáť sa s konkurenčným tlakom zo strany USA a Japonska. Zasadnutie zdôraznilo, že inovácie s príslušným vedeckovýskumným zázemím sa musia stať súčasťou tak politiky podnikov a národných vlád, ako aj Európskej únie ako celku. Týka sa to aj kandidátskych krajín usilujúcich sa o vstup do Európskej únie.

Krajiny Európskej únie, či už pod tlakom konkurencie zvonka alebo v snahe orientovať svoj výrobný potenciál na výrobné faktory schopné zvyšovať podiel pridanej hodnoty a konkurenčnú schopnosť, systematicky podporujú rozvoj svojej vedeckovýskumnej základne. Slovensko ako kandidátska krajina na vstup do EÚ zaznamenáva však v oblasti budovania svojej výskumnej základne systematický pokles. Nedostatok finančných zdrojov núti podnikovú sféru, aby v záujme svojho prežitia obmedzovala všetky výdavky, ktoré nepovažuje za životne dôležité. Zaradila sem aj výdavky na výskum a vývoj.

Nedostatok finančných prostriedkov na výskum a vývoj bol dôsledkom jednak klesajúcej hospodárskej činnosti vyjadrenej poklesom hrubého domáceho produktu, jednak klesajúceho podielu výdavkov na výskum a vývoj na HDP z titulu reštriktívnej finančnej politiky. Údaje tabuľky 3.5.1 názorne ukazujú pôsobenie oboch spomínaných faktorov.

Tabuľka 3.5.1

Vývoj hrubého domáceho produktu a celkových reálnych výdavkov na výskum a vývoj (GERD) v Slovenskej republike za roky 1989 – 2000

Rok	HDP		GERD		GERD/HDP v %
	mld Sk s. c. 1995	koeficient rastu 1989 = 1.000	mld Sk s. c. 1995	koeficient rastu 1989 = 1.000	
1989	614.3	1.000	23.83	1.000	3.88
1992	478.5	0.779	9.00	0.377	1.88
2000	667.7	1.087	4.61	0.193	0.69
2000 v b. c.	887.2	x	6.09	x	0.69

Prameň: Vlastné výpočty; Štatistický úrad SR, 1998 a 2001; SŠÚ, 1992; OECD, 1998.

Od roku 1989 do roku 1992, keď sa zastavil pokles HDP, poklesli celkové reálne výdavky výskumu a vývoja (GERD) o 62,3 %, no HDP poklesol o 22,1 %. Ostávajúcich 40,2 % pripadá na rôzne reštriktívne opatrenia.

Od roku 1992 do roku 2000 sa rozdiely týchto vplyvov ešte zväčšili. Napriek nárastu HDP v tomto období o 39,5 % došlo k poklesu celkových reálnych výdavkov výskumu a vývoja o 49,1 %.

V dôsledku reštriktívnych opatrení a ekonomickej transformácie sa absolútna úroveň celkových reálnych výdavkov výskumu a vývoja na stotisíc obyvateľov znížila od roku 1989 do roku 2000 z 23,83 mld Sk na 4,61 mld Sk, t. j. o 80,7 %, pričom najviac bol postihnutý podnikateľský sektor, ktorý považuje Európska únia za kľúčový pre rozvoj inovačných aktivít. Celkové reálne výdavky na výskum a vývoj na stotisíc obyvateľov poklesli v podnikateľskom sektore od roku 1989 do roku 2000 z 19,36 mil. ECU na 3,18 mil. ECU, t. j. o 83,6 % (tab. 3.5.2).

Tabuľka 3.5.2

Štruktúra výdavkov výskumu a vývoja na stotisíc obyvateľov v Slovenskej republike a v Európskej únii v mil. ECU (1990 PKS)

Ukazovateľ	Slovenská republika			Európska únia		
	1989	1994	2000	1989	1994	1999
Celkové výdavky na výskum a vývoj	25.47	5.17	4.82	27.15	27.47	31.16
z toho:						
výdavky podnikateľského sektora	19.36	2.73	3.18	16.83	17.04	19.94
výdavky sektora vysokých škôl	0.59	0.26	0.45	4.73	5.66	6.64
výdavky vládneho sektora	5.51	2.18	1.19	4.33	4.50	4.58

Prameň: Vlastné výpočty na základe údajov: European Commission, 2001; Štatistický úrad SR, 2000; Štatistický úrad SR, 2001b.

Ak tento vývoj porovnáme s vývojom v členských štátoch EÚ, zisťujeme, že v roku 1989 dosahovali celkové reálne výdavky výskumu a vývoja v roku 1990 v parite kúpnej sily (PKS) na stotisíc obyvateľov v SR 25,47 mil. ECU a v členských štátoch EÚ 27,15 mil. ECU, t. j. iba o 6,6 % viac. V roku 2000 dosahovali uvedené výdavky na stotisíc obyvateľov v SR iba 4,82 mil. ECU, kým v členských štátoch EÚ v roku 1999 to bolo 31,16 mil. ECU, t. j. 6,5-krát viac. Pokiaľ ide o reálne výdavky na výskum a vývoj v podnikateľskom sektore, v roku 2000 dosahovali v SR 3,18 mil. ECU na stotisíc obyvateľov, zatiaľ čo v EÚ v roku 1999 to bolo 19,94 mil. ECU, t. j. 6,3-krát viac. Obdobné rozdiely zaznamenali aj ostatné výskumné sektory.

Rovnako nepriaznivo vyznieva aj porovnanie podielu výdavkov výskumu a vývoja na HDP. V roku 1989 prevyšoval podiel celkových výdavkov výskumu a vývoja na HDP v SR členské štáty EÚ takmer dvojnásobne, t. j. 3,88 % oproti 1,98 %; v roku 1999 tvoril už iba 37 % úrovne krajín EÚ, t. j. 0,68 % oproti 1,86 %. Podobnú tendenciu zaznamenal aj podnikateľský sektor. Klesajúcu tendenciu zaznamenal aj podiel výdavkov na výskum a vývoj zo štátneho rozpočtu z HDP, ktorý sa od roku 1993 do roku 2000 znížil z 0,46 % na 0,38 %.

Pokles výdavkov podnikateľského sektora negatívne ovplyvnil aj štruktúru činností výskumu vyjadrenú v bežných výdavkoch. Voči malým krajinám západnej Európy (MKZE) neúmerne poklesol v SR podiel experimentálneho vývoja. Prejavuje sa to vo všetkých troch sektoroch. V podnikateľskom sektore podiel experimentálneho vývoja SR predstavuje 33,1 %, zatiaľ čo v malých krajinách západnej Európy dosahuje 63,7 %. Ešte menej priaznivá je relácia vo vládnom a vysokoškolskom sektore.

Aj keď poklesom experimentálneho vývoja relatívne vzrástol podiel základného výskumu, absolútna výška prostriedkov naň predstavuje v SR iba 19 % úrovne MKZE. Preto akékoľvek krátenie výdavkov základného výskumu by znamenalo jeho zánik.

Pokles finančných zdrojov na výskum a vývoj sa zákonite odrazil aj v poklese výskumného a vývojového potenciálu SR. Ako vidno z tabuľky 3.5.3, počet zamestnancov výskumu a vývoja od roku 1989 do roku 2000 poklesol o 75,3 %. Pritom najviac bol postihnutý podnikateľský sektor, ktorý zaznamenal v rovnakom období pokles o 87,5 %. Za ním nasleduje vládny sektor s poklesom o 72,8 %. Najstabilnejší zostal vysokoškolský sektor, kde došlo dokonca k nárastu o 19,3 %.

Tabuľka 3.5.3

Zamestnanci výskumu a vývoja v Slovenskej republike podľa sektorov za roky 1989 až 2000
(FTE – človekoroky)¹⁾

Rok	Zamestnanci podľa výskumu a vývoja podľa sektorov			
	spolu	podnikateľský	vysokoškolský	vládny
1989	61 633	41 323	4 914	15 396
1993	27 931	13 934	4 454	9 543
1997	16 365	7 408	5 041	3 916
1998	16 461	6 708	5 514	4 239
1999	14 849	5 692	5 063	4 094
2000	15 221	5 172	5 860	4 189
Index 1989 = 100	24.7	12.5	119.3	27.2

¹⁾ Počty pracovníkov od roku 1989 do roku 1994 prepočítané na porovnateľnú bázu s údajmi od roku 1994, keď sa do výskumu a vývoja začali započítavať aj pedagogickí pracovníci vysokých škôl.

Prameň: Vlastné výpočty.

Uvedený pokles v počte zamestnancov výskumu a vývoja zásadne ovplyvnil aj ich štruktúru. V podnikateľskom sektore, ktorého podiel na celkovom počte pracovníkov výskumu v roku 1989 bol 67 %, poklesol do roku 2000 na 34 %. Z hľadiska sektorovej štruktúry bol teda pokles počtu zamestnancov výskumu a vývoja nepriaznivý, aj keď z kvalifikačného hľadiska predstavoval isté ozdravenie. Určitý nárast zaznamenal podiel pracovníkov s vysokoškolským vzdelaním z 53,2 % na 69,7 %. Najväčšiu zmenu však zaznamenal podiel pracovníkov s vedeckou hodnosťou na celkovom počte výskumníkov, ktorý sa zvýšil v rovnakom období z 10,6 % na 44,8 %.

Tento zoštieňovací proces bol síce nevyhnutný, pretože kapacita výskumu a vývoja bola v roku 1989 neúmerne vysoká v porovnaní s ekonomickým potenciálom Slovenska a preťažená nevýskumnými pracovníkmi najrôznejšieho druhu, jej redukcia vzhľadom na počet obyvateľstva bola však neúmerne veľká. Počet zamestnancov výskumu a vývoja na tisíc obyvateľov v SR, ktorý v roku 1989 bol 11,65 oproti 4,03 v členských štátoch EÚ, poklesol do roku 1997 na 3,02 oproti 4,28 v EÚ. Obdobný vývoj zaznamenal aj počet výskumníkov na tisíc obyvateľov, ktorý od roku 1989 do roku 2000 poklesol v SR zo 6,76 na 1,84 oproti nárastu z 1,83 na 2,31 v členských štátoch EÚ.

Mimoriadne vysoká je aj regionálna diferenciacia výskumnej základne SR. V Bratislavskom kraji pripadá na tisíc obyvateľov 12,1 zamestnancov výskumu a vývoja, zatiaľ čo v ostatných krajoch je to od 0,6 do 2,6.

Rozpor, ktorý možno pozorovať medzi nižším počtom pracovníkov výskumu a vývoja na tisíc obyvateľov a vyšším počtom pracovníkov na mld ECU hrubého domáceho produktu, než vykazujú členské štáty Európskej únie, možno vysvetliť jednak podstatne nižšou hodnotou HDP v Slovenskej republike, jednak nižšou efektívnosťou domáceho výskumu.

Názorne sa to prejavuje napríklad v obrate technologickej bilancie, ktorý je dôležitým ukazovateľom výkonnosti krajín v oblasti vysokoprogresívnych technológií a *know-how* zahrnujúcich patenty, licencie, výsledky výskumu, ochranné známky, vzory, dizajn a rôzne typy služieb náročných na znalosti atď. Ak príjmy technologickej bilancie v SR roku 1998 dosahovali 3,8 USD na obyvateľa a platby 11,1 USD na obyvateľa, tak v malých krajinách západnej Európy to bolo 198,9 USD na obyvateľa a platby 208,9 USD na obyvateľa, teda v priemere 27,4-krát viac.

Rovnako sa nižšia efektívnosť výskumu prejavuje aj v inovačných aktivitách, ktoré možno orientačne ilustrovať na ukazovateľoch odvodených z počtu patentových prihlášok. Miera invenčnosti, t. j. počet patentových prihlášok rezidentov na 10 000 obyvateľov predstavoval v Slovenskej republike v roku 1998 hodnotu 0,4; zatiaľ čo v členských štátoch EÚ 2,6; to je 6,5-krát viac. Miera sebestačnosti, t. j. podiel počtu patentových prihlášok rezidentov k počtu patentových prihlášok rezidentov aj nerezydentov, mala na Slovensku hodnotu 0,01 a v EÚ 0,09; to je 9-krát viac. Miera difúzie vyjadrujúca podiel patentových prihlášok domácich autorov uplatnených v zahraničí na celkovom počte patentových prihlášok domácich autorov dosahovala na Slovensku hodnotu 7,25; kým v EÚ 13,86; to je 1,9-krát viac.

Nižšiu efektívnosť výskumu možno vysvetliť viacerými faktormi. Na prvom mieste je to nedostatok finančných a materiálnych zdrojov, ktoré nielenže zredukovali kapacitu výskumnej základne, ale výrazne zhoršili aj podmienky práce výskumných pracovníkov. Týka sa to najmä kapitálového vybavenia výskumu, osobitne technickým a prístrojovým vybavením, ako aj materiálnymi zdrojmi, ktoré v niektorých oblastiach výsledky výskumu priamo ohrozujú, napríklad v chemickom, vo fyzikálnom, v medicínskom atď. Rovnako dôležitým faktorom je aj nedostatočný záujem podnikovej sféry budovať vlastný výskum jednak pre nedostatok finančných prostriedkov, jednak pre uprednostňovanie priameho dovozu najnovšej technológie zo zahraničia. Takýto postoj však z dlhodobejšieho hľadiska ohrozuje absorpčnú schopnosť podnikov voči vedecko-technickému pokroku vo svete a udržateľnosť ich prosperity.

Treba uviesť, že nízke vybavenie výskumu finančnými prostriedkami ovplyvňuje aj hmotnú zainteresovanosť pracovníkov na práci vo výskume. Rozptyľuje ich záujmy na rôzne mimovýskumné zárobkové činnosti, znižuje záujem mladej generácie o prácu vo výskume, čo negatívne ovplyvňuje vekovú štruktúru pracovníkov výskumu.

Nedostatočná hmotná zainteresovanosť pracovníkov výskumu v SR je osobitne výrazná v porovnaní s členskými štátmi EÚ. Ak osobné výdavky na tisíc zamestnancov výskumu a vývoja predstavovali v roku 1995 v EÚ 35,54 mil. ECU (PKS), tak v SR to bolo roku 2000 iba 7 mil. ECU (PKS), čo je menej ako 20 % úrovne EÚ. Tento vysoký rozdiel v hmotnej zainteresovanosti výskumu je hlavným zdrojom emigrácie výskumných pracovníkov do zahraničia.

Na základe ekonometrickej závislosti, odvodenej R. Barrom a X. Sala-i-Martinom (1995), možno odhadnúť migračný potenciál výskumnej základne Slovenskej republiky na 6 %, čo predstavuje zhruba 930 výskumných pracovníkov. Ak zvažíme, že najvyšší sklon k emigrácii vykazujú špičkoví odborníci, ich strata môže značne ovplyvniť medzinárodnú úroveň výskumného potenciálu Slovenskej republiky.

K faktorom pôsobiacim z dôvodu nedostatku finančných zdrojov sa pridružuje aj faktor substitučného efektu medzi počtom pracovníkov výskumu a vývoja a kapitálovým vybavením, osobitne strojmi a zariadeniami. V Slovenskej republike došlo práve v tejto relácii k značnej deformácii. V roku 2000 malo Slovensko 2,82 zamestnancov výskumu a vývoja na tisíc obyvateľov, v EÚ roku 1997 to bolo 4,28, t. j. 1,5-krát viac. Pritom výdavky na stroje a zariadenia na tisíc zamestnancov výskumu a vývoja dosahovali v roku 2000 v SR 1,19 mil. ECU (PKS) a v rokoch 1991 – 1994 v EÚ 5,50 mil. ECU (PKS), t. j. 4,6-krát viac. Už na prvý pohľad je zrejmé, že redukciu výskumného potenciálu nesprevádzalo úsilie o zvýšenie jeho efektívnosti. Bola skôr nekontrolovaným voľným pádom so všetkými zápornými dôsledkami. Výskumná základňa SR dosiahla síce kvantitatívnu redukciu nadmernosti, ale svojimi možnosťami sa od členských štátov EÚ v doterajšom vývoji skôr vzdala než približovala.

Podvyživenosť výskumu a vývoja vo všetkých sektoroch narúša spoluprácu podnikovej sféry s výskumom. Zužuje jej prirodzenú základňu inovačných aktivít a tým komercializáciu výsledkov výskumu a vývoja.

Táto skutočnosť je pre slovenskú ekonomiku tým závažnejšia, že *miera zhodnocovania domácej práce je v porovnaní s členskými štátmi Európskej únie podstatne nižšia*. Svoje konkurenčné výhody dosahuje viac v komoditách s nízkou, resp. so strednou technologickou úrovňou. Skutočnosť, že za dovezenú hmotnosť výrobkov treba platiť vyššou hmotnosťou vývozu, je prejavom väčšej náročnosti domácej výroby na suroviny a fyzický kapitál na úkor inovatívnosti a využívania výsledkov vedecko-technického pokroku.

Ako vidno z údajov tabuľky 3.5.4, v komoditných skupinách SITC 5 – 8 musela SR v roku 2001 na zaplatenie 1 kg dovezených tovarov vyviezť 1,81 kg tovarov (= 83,9/46,4). Potvrďuje to aj podrobnejšie členenie tejto kategórie komodít. Okrem produktov náročných na vzdelanie, kde na zaplatenie dovozu 1 kg tovarov stačilo

vyviezť 0,93 kg tovaru, všetky ostatné komoditné skupiny vykazujú nepriaznivú výmennú reláciu.

Pri tovaroch náročných na fyzický kapitál sme za 1 kg dovozu museli vyviezť 2,89 kg (= 237,7/82,2), pri tovaroch náročných na prácu 1,80 kg a pri tovaroch náročných na surovinové zdroje 1,83 kg. Svedčí to o nízkom podiele inovovaných výrobkov v tejto kategórii exportu.

Tabuľka 3.5.4

Štruktúra exportu a importu Slovenskej republiky za roky 1997 a 2001 podľa komoditných skupín

Komoditné skupiny	Export (X)				Import (M)			
	1997		2001		1997		2001	
	kg cena v SKK (P_{X0})	podiel na exporte podľa kg v % (V_{X0})	kg cena v SKK (P_{X1})	podiel na exporte podľa kg v % (V_{X1})	kg cena v SKK (P_{M0})	podiel na importe podľa kg v % (V_{M0})	kg cena v SKK (P_{M1})	podiel na importe podľa kg v % (V_{M1})
SITC 0 – 4,9	5.4	44.7	8.0	47.0	4.1	85.2	6.7	80.4
SITC 5 – 8	29.0	55.3	46.4	53.0	64.1	14.8	83.9	19.6
Spolu	18.4	100.0	28.3	100.0	13.0	100.0	21.8	100.0
SITC 5 – 8	29.0	100.0	46.4	100.0	64.1	100.0	83.9	100.0
V tom: náročné na vzdelanie	66.3	16.3	123.2	17.4	112.4	32.9	114.4	39.9
vecný kapitál	58.2	0.6	82.2	0.5	165.0	1.4	237.7	1.3
prácu	98.3	8.9	121.6	11.6	111.7	14.6	144.1	16.9
sur. zdroje	12.2	74.2	14.8	70.5	16.8	51.1	27.1	42.3

Poznámka: Kilogramová (kg) cena vyjadruje jednotkovú hodnotu v exporte, resp. importe.

Prameň: Upravené z podkladov: Gabrielová, 2002.

Naopak, tovary náročnejšie na suroviny, energiu a menej kvalifikovanú prácu reprezentované komoditnými skupinami SITC 0 – 4 a 9 vykazujú priaznivejšiu výmennú reláciu. Na zapltenie dovozu 1 kg tovarov tejto kategórie stačilo vyviezť tovary s hmotnosťou 0,84 kg (= 6,7/8). Z hľadiska výmennej relácie sa preto export tejto skupiny tovarov javí výhodnejším, no z hľadiska reštrukturalizácie ekonomiky pôsobí retardačne. Potvrdzujú to aj údaje o vývoji výmennej relácie uvedené v tabuľke 3.5.5.

Tabuľka 3.5.5

Výsledky rozkladu indexu premenlivého zloženia za export, import a výmennú reláciu za súbor komoditných skupín SITC 0 – 4, 9 a SITC 5 – 8

Oblasť výpočtu	Index kg ceny pri stálej štruktúre	Index zmeny štruktúry	Index zmeny ceny aj štruktúry
Export	1.59	0.97	1.54
Import	1.40	1.20	1.68
Výmenná relácia	1.14	0.81	0.92

Prameň: Vlastné výpočty na základe údajov tabuľky 3.5.4.

Ako z údajov poslednej kolónky tabuľky 3.5.5 vyplýva, priemerné kilogramové ceny rástli v období 1997 – 2001 rýchlejšie v importe než v exporte. To malo za následok zhoršený vývoj výmennej relácie o 8 percentných bodov (p. b.) ($= 1 - 0,92$). Zhoršenie celkovej výmennej relácie nezapríčinil však vývoj samotných kilogramových cien, ale nepriaznivý vývoj štruktúry, a to tak v exporte, ako aj v importe. Ako vidno z prvej kolónky tabuľky 3.5.5, kilogramové ceny pri stálej štruktúre rástli v exporte rýchlejšie než v importe, čo prispelo k zlepšeniu výmennej relácie o 14 p. b. Naproti tomu vývoj štruktúry sa vyvíjal nepriaznivo tak v exporte, ako aj v importe, čím zhoršil výmennú reláciu o 19 p. b. Výsledkom pôsobenia oboch týchto faktorov bolo celkové zhoršenie výmennej relácie o uvedených 8 p. b.

Potvrdzujú to aj údaje o štruktúre importu, v ktorom vysoko prevažujú komoditné skupiny 0 – 4 a 9. Ich podiel v roku 2001 predstavoval 80,4 % oproti 19,6 %-nému podielu komodít skupiny 5 – 8. Dokonca aj v exporte váha skupiny komodít 0 – 4 a 9 sa od roku 1997 do roku 2001 zvýšila zo 44,7 % na 47 %.

Zotrvačnosť nepriaznivej komoditnej štruktúry importu a exportu, ktorá je prejavom celkovej štruktúry domácej výroby, do značnej miery sťažuje implementáciu progresívnych faktorov podporujúcich rozvoj inovačných aktivít v prospech ich konkurenčnej schopnosti a vyššieho zhodnocovania národnej práce.

Ako vidno z údajov tabuľky 3.5.6, *intenzita inovácií*, t. j. podiel výdavkov na inovácie z celkových tržieb podnikov spracovateľského priemyslu v SR, klesá so stúpajúcou úrovňou technológie, a to od 3,4 % v podnikoch s nízkou technologickou úrovňou po 0,8 % v podnikoch s vysokou technologickou úrovňou. V členských štátoch EÚ je situácia opačná. Intenzita inovácií klesá s klesajúcou úrovňou technológie,

t. j. v podnikoch s vysokou úrovňou technológie predstavuje intenzita inovácií 10,1 %, so stredne vysokou úrovňou 4,4 %, stredne nízkou 2,2 % a s nízkou 1,8 %. Zatiaľ čo teda v SR je snaha zlepšovať zaostalejšie technológie, v členských štátoch EÚ naopak, najprogressívnejšie.

Obdobnú tendenciu vykazuje aj podiel inovujúcich podnikov na celkovom počte podnikov spracovateľského priemyslu, ktorý v členských štátoch EÚ rastie so stúpajúcou úrovňou technológie z hodnoty 43 % na 71 %, na Slovensku s výnimkou stredne vysokej technológie klesá z hodnoty 16 % na 9,5 %. Osobitne markantný je rozdiel v podiele inovujúcich podnikov na celkovom počte podnikov v spracovateľskom priemysle. Na Slovensku je to v priemere 16,9 %, v Európskej únii 51 %, t. j. trikrát viac.

Tabuľka 3.5.6

Inovujúce podniky podľa úrovne technológie v spracovateľskom priemysle v Európskej únii (r. 1996) a v Slovenskej republike (r. 1997 – 1999)

Ukazovateľ	Úroveň technológie				
	vysoká	stredne vysoká	stredne nízka	nízka	spolu
EÚ 15					
Podiel podnikov v %	3	24	30	43	100
z toho:					
podiel inovujúcich podnikov v %	71	68	49	43	51
intenzita inovácií ¹⁾	10.1	4.4	2.2	1.8	3.7
SR					
Podiel podnikov v %	1.9	22.7	26.8	48.6	100
z toho:					
podiel inovujúcich podnikov v %	9.5	23.5	14.2	16.0	16.9
intenzita inovácií ¹⁾	0.8	2.7	2.1	3.4	3.2

¹⁾ Intenzita inovácie: podiel výdavkov na inovácie z celkových tržieb.

Prameň: European Commission, 2001; Štatistický úrad SR, 2001b; vlastné výpočty.

Ešte väčší rozdiel medzi SR a EÚ je v podiele inovujúcich podnikov z počtu exportujúcich podnikov spracovateľského priemyslu. V Slovenskej republike je to 19,2 % a v Európskej únii 57 % (pozri tab. 3.5.7).

Tabuľka 3.5.7

Podiel inovujúcich podnikov spracovateľského priemyslu v % podľa intenzity exportu v malých krajinách Európskej únie (r. 1996) a v Slovenskej republike (r. 1997 – 1999)

Krajiny	Neexportéri	Exportéri podľa intenzity exportu ¹⁾			
		nízka	stredná	vysoká	spolu
Belgicko	18	31	27	45	.
Dánsko	61	50	63	89	.
Írsko	46	70	73	83	.
Rakúsko	49	67	64	76	.
Portugalsko	16	26	32	26	.
Fínsko	15	35	40	59	.
Švédsko	34	51	56	68	.
(Nórsko)	37	49	60	65	.
EÚ 15	40	52	58	61	57
Slovenská republika	11.1	22.3	27.8	12.4	19.2

¹⁾ Intenzita exportu: podiel exportu na celkových tržbách; nízka – do 10 %, stredná – od 10 – 40 %, vysoká – nad 40 %. Podiel inovujúcich podnikov v spracovateľskom priemysle bol v EÚ 51 % a v SR 16,9 %.

Prameň: European Commission, 2001; Štatistický úrad SR, 2001b; vlastné výpočty.

Pritom tento podiel v členských štátoch EÚ s rastúcou intenzitou exportu, t. j. s rastúcim podielom tržieb z vývozu na celkových tržbách podniku, narastá od 52 % do 61 %, zatiaľ čo na Slovensku vykazuje opačnú tendenciu. Vyšší podiel inovujúcich podnikov je medzi exportérmi s nízkou intenzitou exportu (22,3 %) a najnižší medzi exportérmi s vysokou intenzitou exportu (12,4 %). Znamená to, že domáce inovácie sú pre zahraničný trh menej zaujímavé. Vysoký rozdiel je aj v kategórii neexportérov. V Európskej únii je v tejto kategórii 40 % inovujúcich podnikov a v SR iba 11,1 %. Slovenská republika vykazuje pritom najnižšie hodnoty spomedzi všetkých členských štátov EÚ. Jedinú nepatrnú výnimku tvorí Belgicko v kategórii strednej intenzity exportu.

Podiel inovujúcich podnikov spracovateľského priemyslu je v EÚ v každej veľkostnej kategórii podstatne vyšší než v SR (tab. 3.5.8). V malých podnikoch EÚ predstavuje 44 %, v stredných 58 % a vo veľkých 79 %, zatiaľ čo v SR rovnaké kategórie podnikov vykazujú 7,3 %, 16,9 % a 43 %. Štruktúra inovujúcich podnikov podľa produktových a procesových inovácií je v SR zhruba rovnaká ako v EÚ.

Tabuľka 3.5.8

Inovujúce podniky podľa veľkosti podnikov v spracovateľskom priemysle v % v Európskej únii (r. 1996) a v Slovenskej republike (r. 1997 – 1999)

Ukazovateľ	Podiel inovujúcich podnikov v %	
	EÚ	SR
Malé podniky	44	7.3
Stredné podniky	58	16.9
Veľké podniky	79	43.0
Spolu	51	16.9

Prameň: European Commission, 2001; Štatistický úrad SR, 2001b; vlastné výpočty.

Značný rozdiel vykazuje SR v podiele inovujúcich podnikov spracovateľského priemyslu podľa ekonomických činností (tab. 3.5.9). Okrem nižšieho zastúpenia inovujúcich podnikov vo všetkých kategóriách ekonomických činností je to aj veľká nerovnomernosť v ich rozdelení oproti EÚ. Ak v SR má variačný koeficient hodnotu 0,44; tak v EÚ je to iba 0,22. Pritom najväčšie rozdiely vykazujú tie ekonomické činnosti, ktoré sú z hľadiska perspektívnej orientácie rozvoja slovenskej ekonomiky najzaujímavejšie. Ide najmä o rozdiely vo výrobe strojov a zariadení (43,4 p. b.), elektrických a optických zariadení (45,6 p. b.), dopravných prostriedkov (43,8 p. b.) a chemických výrobkov (55,2 p. b.). Napriek tejto skutočnosti treba konštatovať, že výroba strojov a zariadení a elektrických a optických zariadení vykazuje popri výrobe potravín a nápojov najväčší podiel inovujúcich podnikov. Nadpriemerné zastúpenie inovujúcich podnikov v týchto výrobných, aj keď silno pod úrovňou EÚ, svedčí jednak o pretrvávajúcej tradícii, jednak o potrebe čeliť väčšej konkurencii v tejto oblasti.

Tabuľka 3.5.9

Podiel inovujúcich podnikov v spracovateľskom priemysle EÚ (r. 1996) a SR (r. 1999) v % podľa ekonomických činností

Ekonomická činnosť	Podiel inovujúcich podnikov v %		
	EÚ	SR	rozdiel
Potraviny a nápoje	50	29.5	20.5
Textil a koža	35	5.8	29.2
Drevo, celulóza, tlač	45	9.0	36.0
Koks, chemické výrobky	70	14.8	55.2
Guma a nekovové výrobky	51	16.5	34.5
Kovy a kovové výrobky	48	13.8	34.2
Stroje a zariadenia	68	24.6	43.4
Elektrické a optické zariadenia	69	23.4	45.6
Dopravné prostriedky	57	13.2	43.8
Recyklácia odpadu a výrobky i. n.	48	7.3	40.7
Spracovateľský priemysel spolu	51	16.9	34.1

Prameň: Vlastné výpočty na základe podkladov: European Commission, 2001; Štatistický úrad SR, 2001b.

Odlišnú štruktúru v porovnaní s členskými štátmi EÚ vykazuje Slovensko aj v štruktúre výdavkov na inovačné aktivity. V Európskej únii sa vynakladá z celkového podielu výdavkov na inovácie 22 % na investície a 53 % na domáci výskum, na Slovensku sa najväčší podiel výdavkov 32,9 % koncentruje na investície a iba 12,8 % na domáci výskum (tab. 3.5.10). Svedčí to o skutočnosti, že domáci podnikatelia ako zdroje inovácií preferujú dovezené technológie pred domácim výskumom. Umožňuje to jednak skrátiť inovačný cyklus, jednak znížiť riziko spojené s výdavkami na výskum. Pokiaľ takýto prístup nemá za následok radikálne znižovanie výskumného potenciálu, možno ho akceptovať. V opačnom prípade môže vzniknúť nebezpečná medzera vo vzdelanostnom a výskumnom zázemí inovačných aktivít, ohrozujúca jednak efektívne využívanie dovezenej technológie a jej ďalšie zdokonaľovanie v domácom prostredí, jednak schopnosť sledovať svetový pokrok a zabezpečiť tak kvalifikovaný výber dovozu najvhodnejšej technológie.

Tabuľka 3.5.10

Podiel výdavkov na investície a na výskum a vývoj z celkových nákladov na inovácie v % v EÚ (r. 1996) a v SR (r. 1999) v spracovateľskom priemysle

Veľkosť podnikov	Štruktúra výdavkov na inovácie	V tom: podiel výdavkov na			
		investície	domáci výskum	iné	spolu
EÚ 15 spolu	100	22	53	25	100
Malé podniky	6	55	21	24	100
Stredné podniky	13	42	32	26	100
Veľké podniky	81	16	59	25	100
SR spolu	100.0	32.9	12.8	54.3	100
Malé podniky	4.6	22.5	20.3	57.2	100
Stredné podniky	11.6	18.9	26.0	55.1	100
Veľké podniky	83.8	49.6	10.6	39.8	100

Prameň: European Commission, 2001; Štatistický úrad SR, 2001b; vlastné výpočty.

Pokiaľ ide o veľkostné kategórie podnikov, tak v členských štátoch EÚ výdavky na investície a domáci výskum vo veľkých podnikoch sú v pomere 16 : 59, v SR je to opačne 49,6 : 10,6. V malých a stredných podnikoch je uvedený pomer v EÚ 97 : 53 a v SR 41,4 : 46,3. Znamená to, že malé a stredné podniky v SR zvyšujú podiel výdavkov na výskum. Uvedenú reláciu však skresľuje veľký podiel iných výdavkov, ktorý

zahrnuje projektovanie výrobkov, skúšobnú výrobu, vzdelávanie, analýzu trhu a iné. Táto položka je v porovnaní s malými a so strednými podnikmi podstatne nižšia.

Dôležitou súčasťou inovačných aktivít je aj *celková ekonomická klíma*. Na posúdenie jej vplyvu na inovačné aktivity je dôležité poznať aj názory podnikateľov. Cenným podkladom pre tento cieľ je prieskum, ktorý vykonal *Eurostat, Štatistický úrad SR, Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania a Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV*. Na základe poradia stanoveného podľa počtu vyjadrení, ktorými podnikatelia označili faktory ovplyvňujúce inovačné aktivity ako značne, resp. zásadne významné, možno získať určitú predstavu o ich váhe v EÚ a v SR. Výsledky porovnania sú zhrnuté v tabuľke 3.5.11.

Tabuľka 3.5.11

Odpovede podnikov na otázky o inováciách podľa poradia dôležitosti v členských štátoch EÚ a v SR

Faktory ovplyvňujúce značne významne, resp. zásadne inovačné aktivity	Prisúdené poradie		Faktory ovplyvňujúce značne významne, resp. zásadne inovačné aktivity	Prisúdené poradie	
	EÚ	SR		EÚ	SR
Ciele inovácií			Získanie nových vnútorných trhov	9.	3.
Zlepšenie kvality výrobku	1.	2.	Zníženie spotreby materiálu	10.	9.
Rast/zachovanie podielu na trhu	2.	1.	Nahradenie vyradovaných výrobkov	11.	13.
Rozšírenie sortimentu hlavného programu	3.	4.	Zníženie zaťaženia život. prostredia	12.	11.
Zníženie mzdových nákladov	4.	15.	Zníženie spotreby energie	13.	12.
Zvýšenie pružnosti výroby	5.	8.	Zníženie nákladov na dizajn	14.	.
Skrátenie celkovej výrobnéj doby	6.	14.	Rozšír. sortimentu mimo hl. programu	15.	16.
Zlepšenie pracovných podmienok	7.	10.	Zvýšenie produktivity práce	.	5.
Získanie nových zahraničných trhov	8.	7.	Vyhovenie predpisom a normám	.	6.
Zdroj inovácií					
Klienti, resp. zákazníci	1.	2.	Odborné konferencie a časopisy	7.	6.
Vnútropodnikové zdroje	2.	3.	Pracoviská vysokých škôl	8.	10.
Výstavy a veľtrhy	3.	5.	Súkromné výskumné inštitúcie	9.	9.
Dodávatelia zariadení	4.	7.	Konzultačné firmy	10.	11.
Dodávatelia materiálov a komponentov	5.	4.	Zverejnené patenty	11.	12.
Konkurenti	6.	1.	Štátne výskumné inštitúcie	12.	8.
Bariéry inovácií					
Vysoké náklady na inovácie	1.	2.	Nedostatok výskumných kapacít	6.	3.
Dlhá návratnosť prostriedkov na inovácie	2.	4.	Malá ochrana duševného vlastníctva	7.	11.
Nedostatok finančných prostriedkov	3.	1.	Nedostatok informácií o trhoch	8.	12.
Vysoké riziko	4.	5.	Slabá odozva spotrebiteľa na inovácie	9.	6.
Nedostatok kvalifikovaných pracovníkov	5.	8.	Legislatíva, normy, štandardy	10.	7.

Prameň: Vlastná úprava na základe podkladov: OECD, 1997; Štatistický úrad SR, 2001b.

Ako z tabuľky 3.5.11 vyplýva, najvyššiu zhodu poradia vykazujú podniky EÚ a SR v zdrojoch informácií (Spearmanov koeficient korelácie $R = 0,78$). Väčšie rozdiely v poradí badať iba v zdrojoch informácií od konkurentov, ktorým slovenskí podnikatelia prisudzujú až o 5 miest vyššie poradie, a zdrojom informácií od dodávateľov zariadení, ktorým prisudzujú o 3 miesta nižšie poradie.

Najmenšia zhoda sa dosahuje v cieľoch a bariérach inovácií ($R = 0,55$; resp. $R = 0,53$). V cieľoch inovácií prisudzujú slovenské podniky v položke znižovania mzdových nákladov až o 11 miest nižšie poradie než v EÚ, rovnako v položke skrátenie celkovej výrobnéj doby o 8 miest a v položke získanie nových vnútorných trhov o 6 miest vyššie poradie. Značné sú aj rozdiely v prisúdení poradia zvýšenie pružnosti výroby a zlepšenie pracovných podmienok, ktoré vykazujú o 3 miesta nižšie poradie v SR než v EÚ.

Pokiaľ ide o bariéry inovácií, najväčšie rozdiely v poradí vykazujú nasledovné položky: malá ochrana duševného vlastníctva a nedostatok informácií o trhoch o 4 miesta horšie, ďalej nedostatok kvalifikovaných pracovníkov o 3 miesta horšie a o 3 miesta lepšie vykazuje položka nedostatok výskumných kapacít.

Vzhľadom na to, že hlavným nositeľom inovačných aktivít sú malé a stredné podniky (MSP), ich názor na pozitíva a negatíva vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie je osobitne dôležitý. Až 35 % v roku 2000 sa domnievalo, že vstup SR do EÚ neovplyvní činnosť firiem; 51 % MSP sa domnievalo, že vstupom SR do EÚ vznikne viac príležitostí pre spoluprácu s firmami krajín EÚ a presadenie sa na ich trhu; iba 11 % sa obáva hrozby konkurencie a 35 % MSP nepredpokladá žiadne zmeny.

Pokiaľ ide o porovnanie technologickej úrovne produkcie, 42 % MSP sa domnieva, že domáca úroveň je rovnaká alebo lepšia a 38 % ju považuje za slabšiu. Dostupnosť kvalifikovanej pracovnej sily považuje za rovnakú alebo lepšiu až 68 % respondentov. Iba 19 % ju považuje za slabšiu než v krajinách EÚ. Najkritickejšie názory vyjadrili respondenti k platobnej schopnosti domácich firiem. Až 60 % považuje domáce podniky v tomto smere za slabšie než v krajinách EÚ. Lepšiu situáciu uviedlo iba 9 % respondentov.

Prepojenie osobných počítačov na internet využíva 43 % MSP. Mikroprocesory zabudované vo výrobných zariadeniach využíva iba 22 %. Až 85 % informačných

technológií sa využíva na spracovanie ekonomickej agendy. Na riadenie prevádzky iba 29 %. Elektronický obchod využíva zhruba 14 % MSP.

Zhruba polovica respondentov považuje úroveň výrobných technológií za nižšiu alebo podstatne nižšiu, než sa využíva v zahraničí, a štvrtina za rovnakú. Za najfrekvencovanejšiu prekážku širšieho využívania moderných výrobných technológií uviedli respondenti nedostatok finančných prostriedkov na ich zakúpenie. Pritom na prvom mieste dominuje nedostatok vlastných finančných zdrojov (72 %), na druhom mieste nedostupnosť úverov z dôvodu vysokého úroku (49 %) a vysokých záruk na úver (48 %).

Ako príčiny nevýhodnosti využívania najnovších výrobných technológií uvádzajú respondenti malý odbyt (47 %), malý domáci trh (43 %), malý odbyt v zahraničí (25 %) a vysokú cenu (15 %). Z uvedených dôvodov až 33 % MSP nemá záujem spolupracovať na vývoji nových technológií. Iba 21 % prejavilo záujem o spoluprácu na vývoji výrobných technológií s ďalšími firmami a 18 % vlastnými kapacitami.

Závažný je poznatok, že do obnovy technológie investuje systematicky na základe perspektívneho zámeru iba 4,7 % MSP, nepravidelne 32,3 % a 63 % podnikateľov investuje náhodne, na základe okamžitej potreby. Prejavuje sa to aj v slabej pripravenosti podnikateľskej sféry spracovať efektívne programy. Z celkového počtu 349 žiadostí o rizikový zárodkový kapitál v rokoch 1995 – 2000 bolo zamietnutých 233, t. j. 67 % pre nesplnenie požadovaných kritérií.

Ukazuje sa preto ako nanajvýš potrebné ďalej zdokonaľovať konzultačnú a poradenskú službu pre podnikateľskú sféru. Jej pripravenosť bude po vstupe SR do EÚ predstavovať jeden z najdôležitejších predpokladov efektívneho čerpania prostriedkov z príslušných fondov Európskej únie.

Č A S Ť II

PRÍNOSY A RIZIKÁ VSTUPU SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO EURÓPSKEJ ÚNIE

1. Základný rámec analýzy efektov integrácie

1.1. Miesto analýzy ekonomických a sociálnych dôsledkov vstupu kandidátskych krajín do Európskej únie v prístupovom procese

Európska únia aj kandidátske krajiny sa v súvislosti s ďalším rozšírením integračného procesu nachádzajú v etape, keď sa hlavný dôraz kladie na plnenie tzv. kodanských kritérií a na ukončenie negociácií o prevzatí *acquis communautaires* ako nevyhnutných podmienok členstva v EÚ. Na základe hodnotiacich správ Európskej komisie (Hodnotiaca správa EK, 2001) možno povedať, že kandidátske krajiny, najmä Vyšehradskej päťky a pobaltské krajiny dosiahli pri plnení týchto podmienok značný pokrok. Ekonomiky týchto krajín sú hodnotené ako fungujúce trhové ekonomiky, ktoré sú súčasne schopné čeliť konkurenčným tlakom a trhovým silám v EÚ, negociačný proces je vo fáze ukončenia.

Napriek tomu zostáva v súvislosti so vstupom do EÚ celý rad otvorených metodologických i vecných problémov a otázok, na ktoré je potrebné dať odpoveď. Jedným z vecných problémov je nedostatočná synchronizácia politických a ekonomických hľadísk rozširovania EÚ smerom na Východ.

Tým, že rozhodnutie o rozšírení EÚ na Východ bude v podstate politickým rozhodnutím, málo sa, aspoň spočiatku, akcentovali a hodnotili *ekonomické vplyvy* tohto rozšírenia, čo však naopak zaujímalo podniky a obyvateľstvo nielen v členských štátoch EÚ, ale predovšetkým v kandidátskych krajinách. Súčasťou tohto problému je aj absencia ekonomicko-sociálneho zhodnotenia dôsledkov negociačných rozhovorov.

Je pochopiteľné, že politické rozhodnutie o rozšírení EÚ smerom na Východ kládlo dôraz prioritne na realizáciu systémových zmien, ktoré v ekonomickej oblasti sa sústredili na vytvorenie inštitucionálnych a makroekonomických predpokladov pre fungujúcu trhovú ekonomiku v kandidátskych krajinách, ktorá by súčasne bola schopná čeliť konkurenčnému tlaku v EÚ.

Až s určitým časovým posunom sa objavovali, a treba povedať, že predovšetkým v oblasti výskumu v rámci EÚ, analýzy najmä makroekonomických dôsledkov rozšírenia EÚ na EÚ ako celok a na kandidátske krajiny (Baldwin, Francois, Portes, 1997). Neskôr sa objavili odhady širších ekonomických dôsledkov vstupu kandidátskych krajín do EÚ (Orlowski, Mayhew, 2000; Mayhew, 2000).

Značnú iniciatívu v hodnotení dôsledkov vstupu do EÚ prevzali jednotlivé kandidátske krajiny, a to nielen pod vplyvom prirodzenej potreby identifikácie ekonomicko-so-ciálnych dôsledkov politického rozhodnutia týkajúceho sa integračnej orientácie, ale aj pod tlakom verejnosti poskytnúť informácie o výhodách, prípadne nevýhodách vstupu do EÚ (Vintrová a kol., 2000; Hausner, Krajewski, Marody, Wilkin, Wojtyna, Sadowski, 1997 – 2001).

Predovšetkým hodnotiace analýzy vypracúvané v kandidátskych krajinách mali dať odpoveď na otázky, ktoré ako otvorené vznikajú v okruhu tzv. *ziskov z integrácie*. Niektorí teoretici zaoberajúci sa problematikou integrácie (Giersch, 1949/50; Byé, 1958; Perroux, 1958) totiž nastolili problém integrácie nerovnako rozvinutých regiónov (oblastí) s tvrdením, že integrácia v tomto prípade vedie k rozvoju bohatých regiónov na úkor menej rozvinutých oblastí a k zväčšeniu medziregionálnych nerovností. Táto otázka by sa mohla vzťahovať aj na úroveň štátov a vzápätí vyvoláva potrebu postulovať otázku *reálnej ekonomickej konvergenie* nových členských štátov k úrovni v EÚ, ktorá sa v kandidátskych krajinách považuje v prípravnom období a v období aspoň do vstupu do Európskej menovej únie za prioritnejšiu ako nominálna konvergencia podľa maastrichtských kritérií.

Zatiaľ čo politické a bezpečnostné dôvody boli počiatočným stimulom integrácie a rozšírenia EÚ na Východ, vzájomný ekonomický prospech musí existovať, ak má táto politicko-bezpečnostná motivácia mať dlhodobú podporu. Preto prehĺbenie a rozšírenie EÚ bude udržateľné len vtedy, ak z *d'alšej integrácie získajú tak staré, ako aj nové členské štáty* (Hartwig, Welfens, 1996). A preto otázka, čo tá-ktorá kandidátska krajina z integrácie do EÚ získa, je legitímna a potreba príslušných analýz je plne oprávnená a nevyhnutná.

1.2. Niektoré metodologické východiská

Keďže slovenská ekonomika bude mať v období vstupu ešte stále pomerne veľký odstup najmä od vyspelých krajín EÚ, uvedený integračný postulát – získať z integrácie relatívne rovnocenné výhody – nastoľuje najmä tieto otázky:

- Prvá – existuje určitá minimálna hranica celkovej ekonomickej úrovne krajiny a ďalších relevantných agregátnych veličín, resp. rozdielov týchto úrovní, ktorá by mohla garantovať relatívne rovnocenný efekt z integrácie národného celku do integračného zoskupenia EÚ?
- Druhá – ak takáto hranica existuje, je potom opodstatnené vstupovať do EÚ ešte pred dosiahnutím tejto hranice?

Na prvú otázku pravdepodobne neexistuje dostatočne objektivizovaná odpoveď, ba dokonca prostredníctvom odpovedi na druhú by sa mohlo ukázať, či je vôbec v reálnych podmienkach integrácie do EÚ relevantná. Preto sa zameriame na zodpovedanie druhej otázky, teda na identifikáciu prínosov a rizík vstupu SR do EÚ v situácii, keď úroveň ekonomiky a konkurenčnej schopnosti je ešte pod určitou pomyselnou hranicou jej zrelosti.

Objektom, na ktorom budeme identifikovať efekty vstupu do EÚ a ktorý, ako sme zdôvodnili v I. časti štúdie, sa ukazuje najadekvátnejšou platformou sledovania procesov reálnej konvergencie ekonomiky, o čo vlastne ide v integrácii predovšetkým, bude konkurenčná schopnosť ekonomiky. Pritom hodnotenie efektov integrácie, samozrejme, nebude môcť zahrnúť celú škálu hľadísk a ukazovateľov národohospodársky poňatej konkurenčnej schopnosti, ako bola definovaná a použitá pri jej východiskovej analýze v I. časti štúdie. V tomto štádiu rozpracovania pôjde teda predovšetkým o zhodnotenie dôsledkov vstupu SR do EÚ z hľadiska adekvátnych makroekonomických a niektorých odvetvovo-štruktúrnych ukazovateľov konkurencieschopnosti bez ich dovádzania do ďalších, podrobnejších, hoci najmä pre podnikovú sféru zaujímavých indikátorov konkurenčnej schopnosti. Hodnotenie integračných dôsledkov v týchto ukazovateľoch nie je totiž možné realizovať bez spolupráce s podnikovou

sférou, resp. je to priestor na vypracovanie podnikových verzií štúdií o dôsledkoch integrácie do EÚ.

Východiskovým metodologickým problémom pri analýze integračných efektov je, ako tieto efekty vytypovať, vymedziť, a teda v ktorých oblastiach integrácie možno očakávať vplyvy na ekonomiku a sociálnu sféru?

Prvým zdrojom odpovedi na položenú otázku môže byť *teória integrácie*, ktorá poskytuje na ujasnenie prístupu k analýze efektov integrácie tieto hlavné analytické smery:

Prvý analytický smer vychádza z predpokladu, že odstránením mnohých existujúcich regulácií a prekážok voľného obchodu s tovarmi a so službami medzi integrujúcimi sa krajinami možno navzájom rozšíriť trh, zvýšiť jeho konkurenčnosť a dosiahnuť celkové zvýšenie objemu *vzájomného obchodu*, t. j. kladnú bilanciu vytvárania (*creation*) a obmedzovania (*diversion*) obchodu (Viner, 1950).

Druhý analytický smer vidí hlavný efekt integrácie v získaní tzv. úspor z rozsahu, ako dôsledku prehlbovania procesu medzinárodnej špecializácie a *znovurozmiestnenia výroby* v rámci integrovaného trhu (Gehrels, Johnston, 1995; Liesner, 1958).

Tretí argumentačný smer v prospech pozitívnych integračných efektov akcentuje dynamický pohľad a zahŕňa dynamické faktory ekonomického rastu vôbec, t. j. predovšetkým transfer a šírenie *technologických a produktových inovácií* (Rostas, 1948; Posner, 1961; Vernon, 1966; Linder, 1961).

Napokon štvrtý analytický smer sa orientuje na *pohyb pracovných síl*. Tento smer vychádza z predpokladu, že migrácia pracovníkov medzi integrovanými celkami je podnecovaná určitou bilanciou rozdielov v zárobkoch a materiálnymi a nemateriálnymi nákladmi sťahovania (Mead, 1995).

Uvedené analytické smery majú určitú spoločnú črtu v tom, že objekty ich analýzy sú vlastne hlavnými piliermi štyroch slobôd v ekonomických vzťahoch medzi integrujúcimi sa štátmi, resp. hlavnými kanálmi, ktorými sa operatívne zabezpečuje fungovanie integrácie (Balassa, 1961). Vzhľadom na túto ich vlastnosť je možné s nimi v analýze zaobchádzať ako s jedným, z uvedeného hľadiska homogénnym typom oblasti integračných efektov, a možno ich teda nazvať buď ako integračné efekty v užšom zmysle slova, alebo lepšie – ako *efekty z hlavných kanálov integrácie*.

Druhým, v teórii však zatiaľ nešpecifikovaným inšpiračným zdrojom na vymedzenie oblastí efektov integrácie je uplatnenie princípu solidarity, ktorý EÚ realizuje prostredníctvom štruktúrnych operácií s cieľom postupne odstrániť hlavné disparity v ekonomickej úrovni medzi členskými štátmi. Na druhej strane, s princípom solidarity sa uplatňuje aj princíp spolupodielania sa na spoločných rozpočtových výdavkoch EÚ. Do popredia vystupuje aj princíp nediskriminácie v konkurenčnom prostredí EÚ uplatňovaný prostredníctvom približovania úrovni fiškálnych nástrojov. Efekty spojené s uplatnením uvedených princípov môžu vytvoriť ďalšiu relatívne homogénnu (z hľadiska príslušnosti k rozpočtovým operáciám) skupinu *rozpočtových efektov integrácie*.

Princíp nediskriminácie v konkurenčnom prostredí EÚ má však aj reálno-vecný aspekt. Ten spočíva v odstránení zaostávania v štandardoch, ktoré sú na jednej strane predpokladom fungujúcej trhovej ekonomiky, a na druhej strane ohnivkom zvýhodňovania postavenia na trhu EÚ. Tento proces je obsahom predovšetkým negociačných rokovaní o prevzatí legislatívneho rámca *acquis*. Implementácia príslušných záväzkov však bude spojená s pomerne značnými nákladmi.

Ani tieto efekty teória integrácie nijako nešpecifikuje, a preto inšpiráciu tu musí poskytnúť len prax rozširovania EÚ, ktorá v tejto oblasti opäť reaguje na zaostávanie v istých infraštruktúrnych úsekoch, vzniknuté v minulosti. Širokú škálu nákladových efektov možno teda zahrnúť do skupiny *implementačných efektov integrácie*.

Relevantnou oblasťou skúmania efektov integrácie sú *inštitucionálno-právne prínosy*. Ani tu nenachádzame oporu v teórii integrácie, ale opäť skôr v praxi EÚ. Pochopiteľne, tu pôjde o kvalitatívne ocenenie vplyvu prispôsobenia administratívnych štruktúr a súdnictva štandardom v EÚ na kvalitu plnenia úlohy štátu v spoločnosti.

Vymedzili sme teda podľa nášho názoru relevantné oblasti, v ktorých možno očakávať predovšetkým priame efekty integrácie s EÚ. Pre celkové (súhrnné) posúdenie vplyvu integrácie máme zatiaľ k dispozícii niektoré modelové prístupy, ktoré vlastne umožňujú uvažovať aj nepriame efekty. V hodnotení efektov vstupu SR do EÚ má toto celkové posúdenie svoje miesto aj preto, lebo umožní posúdiť dôsledky vstupu na niektoré oblasti sociálneho vývoja.

Dôležitou oblasťou celkového prínosu vstupu do EÚ sú samozrejme *efekty zo vstupu do Európskej menovej únie (EMÚ)*. Tie síce nebudú aktuálne hneď v čase vstupu, ale očakávané čisté prínosy je potrebné anticipovať už do hodnotení vstupu do Európskej únie.

2. Efekty z hlavných kanálov integrácie

2.1. Vplyv účasti Slovenskej republiky v colnej únii EÚ na zahraničný obchod s tovarmi a so službami

Bezcolný obchod v colnej únii EÚ

Prvotnou oblasťou nielen normálnej ekonomickej spolupráce, ale aj integrácie, je pohyb tovarov a služieb, teda zahraničný obchod. V prípade Európskej únie predstavuje súčasť štyroch slobôd, ktoré by mali vytvárať ekonomické vzťahy medzi členskými štátmi. Po vstupe Slovenskej republiky do rozšírenej Európskej únie sa bude zahraničný obchod s EÚ realizovať v rámci colnej únie EÚ ako vyššej forme integrácie.

Treba povedať, že tento proces prispôsobovania sa začal vlastne až uzavretím a postupnou realizáciou Európskej dohody Európskej únie so Slovenskou republikou (tzv. Asociačné dohody) od roku 1990 (ešte v rámci Federácie) a po osamostatnení Slovenska od roku 1993.

Táto dohoda umožnila riešiť problém prebytku produkcie po kolapse trhu bývalej RVHP a teritoriálneho preorientovania jej podstatnej časti na iné fungujúce, najmä západné trhy a osobitne na jednotný trh EÚ. Ak ešte v roku 1989 trh RVHP predstavoval pre slovenský vývoz ťažiskové obchodné teritórium v rozsahu cca 57 %, v roku 1992 sa štáty bývalej RVHP (bez ČR) na vývoze Slovenska podieľali už len 29 % a v roku 2000 to bolo iba zhruba 16 % (bez ČR).

Postupnou realizáciou Asociačnej dohody v priebehu 10 rokov, t. j. do konca roku 2000, sa pri priemyselných výrobkoch vytvorila zóna voľného obchodu. Táto dohoda bola deklarovaná ako asymetrická v prospech Slovenska, hoci v obdobiach jej realizácie bola táto asymetrickosť rozdielna. Napríklad do roku 1995 Slovensko znižovalo colné sadzby pri priemyselných výrobkoch rýchlejšie ako Európska únia, lebo celková colná incidencia bola v SR vyššia (4,8 %) ako v EÚ (3,0 %), a takisto EÚ mala v prospech z 35 kapitol colného sadzobníka a SR z 23 kapitol. Európska únia však túto dočasnú „výhodu“ v prvom období kompenzovala väčším počtom a podielom položiek zahrnutých do procesu znižovania colných taríf.

Veľkorysejší prístup k znižovaniu colných sadziieb zo strany EÚ bol v období po roku 1995. Už od 1. 1. 1996 až do 1. 1. 2001 mala byť asymetria jednoznačne na prospech Slovenska. V súčasnosti teda možno povedať, že colné sadzby v obchode medzi EÚ a SR pri priemyselných tovaroch sú v podstate nulové, avšak ostávajú ešte pri mnohých poľnohospodárskych komoditách.

Podstatné odstránenie colnej prekážky obchodu našlo svoje vyjadrenie vo významnom rozšírení obchodu SR s EÚ, čo je jedna z výhod integrácie (*trade creation*). Túto výhodu, ako ukazujú údaje v tabuľke 2.1.1, si však Slovensko už v značnej miere vyčerpalo, z čoho možno usúdiť, že vstup Slovenska do colnej únie EÚ v rámci jednotného trhu by nemal z titulu odstránenia colných bariér významnejšie ovplyvniť rozsah obchodu s EÚ v priemyselných tovaroch. Pri poľnohospodárskych komoditách však, vzhľadom na nižšiu konkurencieschopnosť, k určitému obmedzeniu vývozu môže dôjsť.

Tabuľka 2.1.1

Vývoj ukazovateľov zahraničného obchodu Slovenskej republiky s Európskou úniou¹⁾

Ukazovateľ	Vývoz			Dovoz			Obrat ZO		
	1989	1995	2001	1989	1995	2001	1989	1995	2001
Podiel EÚ, %	24.5	37.2	59.9	28.0	34.7	49.8	26.4	36.1	54.4
Prírastok percentuálnych bodov, %	.	12.7	22.7 ²⁾	.	6.7	15.1 ²⁾	.	9.7	18.3

¹⁾ Údaje za roky 1989 a 1995 sú bez Rakúska, Švédska a Fínska.

²⁾ Za obdobie 1996 – 2001.

Prameň: Výpočty na základe ŠÚ SR, 1993 – 2001; VÚVEV, 1992.

Teritoriálna reorientácia zahraničnoobchodných vzťahov Slovenskej republiky na Európsku úniu vygenerovala aj závažné problémy v tovarovej štruktúre. Vo všeobecnosti možno povedať, že v štruktúre vývozu SR na trh bývalej RVHP bola vcelku vyvážené zastúpená celá komoditná skladba obchodovateľnej výroby, teda aj sofistikované výrobky. Napríklad v roku 1988 stroje a dopravné zariadenia vo vtedajšom československom vývoze na trh RVHP predstavovali až 60 %-ný podiel, zatiaľ čo na trh vtedajšieho EÚ (ES) iba 14 %.

Uvedený nízky podiel vývozu tohto segmentu na trh EÚ bol aj dôsledkom nižšej kvality, a teda nedostatočnej schopnosti v segmente sofistikovaných výrobkov konkurovať na náročných západných trhoch. Preto pri presmerovaní exportu SR na trh EÚ práve tovary z oblasti sofistikovanej výroby len veľmi ťažko nachádzali odbyt na tomto trhu, hoci v dôsledku znehodnotenia meny a nízkych miezd slovenskí výrobcovia a exportéri mali výhodu v oblasti cenovej a nákladovej konkurenčnej schopnosti. Potvrďuje to aj ukazovateľ konkurenčnej výhody (RCA), identifikovaný podľa odvetví (OKEČ) v tabuľke 2.1.2.

Tabuľka 2.1.2

Ukazovateľ konkurenčnej výhody¹⁾ voči Európskej únii v hlavných odvetviach spracovateľského priemyslu

OKEČ	1996	1998	2001
Menej sofistikované výroby			
Textilná výroba	+103	-23	-43
Odevný priemysel	+237	+266	+265
Celulózn. a papierenský priemysel	+57	+25	+16
Rafinérsky priemysel	+106	+13	+204
Základná chémia	+1	-28	-61
Gumárenská výroba	+3	-48	-17
Nekovové min. vyr.	+62	+22	+109
Výroba železa a oceli	+459	+125	+97
Neželezné kovy	+67	+102	+91
Kovové výrobky	+53	-3	-11
Sofistikované výroby			
Farmaceutické a kvalif. chemické výrobky	-206	-213	-267
Energetické stroje	-84	-130	-50
Stroje všeobecného určenia	-131	-104	-88
Poľnohospodárske stroje	-117	-121	-125
Obrábacie stroje	-66	-15	-56
Kancelárske stroje	-238	-40	-53
Rádiové, TV a spojové zariadenia	-118	-72	-25
Zdravotnícke a optické prístroje	-210	-205	-147
Motorové vozidlá	-12	+168	+43
Výroba lodí a železničných lokomotív a vozňov	+225	+144	+84

¹⁾ Čím je hodnota ukazovateľa vyššia, tým má odvetvie vyššiu konkurenčnú výhodu a naopak.

Prameň: Vlastné výpočty na základe ŠÚ SR, 1993 – 2001.

Na základe kvalitatívneho handicapu po kolapse trhu býv. RVHP zostala Slovensku pri presmerovaní exportu do EÚ relatívne väčšia šanca uspieť s menej sofistikovanými, tzv. homogénnymi a jednoduchými spotrebnými výrobkami. Väčšina z nich však „spadla“ do koša tzv. citlivých výrobkov (potraviny, textil, odevy, železo, oceľ),

ktorých podiel na celkovom exporte SR v roku 1990 predstavoval asi 33 % a ktorých dovoz do EÚ bol, a čiastočne aj je obmedzovaný rôznymi netarifnými nástrojmi. Vďaka vyššej citlivosti menej sofistikovaných výrobkov na výšku nákladov a cenovú úroveň šanca lepšie uspieť na trhu EÚ predsa len ostáva.

Tieto okolnosti viedli k tomu, že štruktúra vývozu Slovenska do EÚ na začiatku 90. rokov v porovnaní s predchádzajúcim obdobím zaznamenala určitú komoditnú nevyváženosť, prejavujúcu sa relatívne vyšším zastúpením menej spracovaných a polotovarových výrobkov (nízkych technológií) v štruktúre vývozu na úkor kvalitných a na inovácie a vyššiu kvalifikáciu náročných sofistikovaných výrobkov (stredných a vysokých technológií). Napriek tomu komoditná štruktúra vývozu do EÚ v ďalšom období zaznamenala zlepšenie v prospech sofistikovaných výrobkov (tab. 2.1.3). Ako z tabuľky vidíme, zatiaľ čo v roku 1995 rástol vývoz komodít vysokých technológií podpriemerným tempom, v rokoch 1996 – 2001 tento vývoz rástol priemerne ročne nadpriemerným tempom. Napriek tomu je podiel komodít vysokých technológií stále relatívne nízky.

Možno očakávať, že vstup do EÚ ovplyvní aj komoditnú štruktúru vývozu SR práve v smere posilnenia podielu sofistikovaných výrobkov.

Tabuľka 2.1.3

Vývoj komoditnej štruktúry vývozu Slovenskej republiky do Európskej únie

Komodity	Štruktúra (v %)			Priemerná ročná zmena rastu vývozu (v %) na báze b. c. USD	
	1994	1995	2001	1995	1996 – 2001
Nízkych technológií	64.0	63.2	38.5	35.6	6.2
Stredných technológií	24.0	25.6	45.0	46.6	26.8
Vysokých technológií	12.0	11.2	16.5	27.3	23.1
Spolu	100.0	100.0	100.0	37.2	15.4

Prameň: ŠÚ SR, 1993 – 2001; vlastné výpočty.

Ďalší vývoj zahraničného obchodu SR s Európskou úniou v podmienkach členstva v EÚ bude závislý nielen od vývoja svetovej ekonomiky a výkonnosti domácej ekonomiky, ale môže byť ovplyvnený aj prevzatím Spoločnej obchodnej politiky.

Účinky prevzatia Spoločnej colnej tarify

Európska únia, resp. Európske spoločenstvo bolo od svojho počiatku budované ako colná únia, dôsledkom čoho bolo odstránenie bariér (tarifných i netarifných) v obchodných vzťahoch medzi členskými štátmi tohto integračného zoskupenia a následné zavedenie spoločnej obchodnej politiky voči nečlenským (tzv. tretím) krajinám. Hlavné zásady spoločnej obchodnej politiky Európskej únie obsahuje už *Zriaďovacia zmluva Európskeho spoločenstva* z roku 1957 v článku 113 (v Amsterdamskej zmluve – článok 133). Podľa daného vymedzenia sa spoločná obchodná politika EÚ zakladá na jednotnom postupe členských štátov v nasledujúcich oblastiach:

- úprava colných sadzieb,
- uzatváranie dohôd s obchodnopolitickým obsahom,
- liberalizačné opatrenia,
- obchodné ochranné opatrenia,
- vývozná politika.

Praktická obchodná politika EÚ, opierajúca sa o spoločný postup v uvedených oblastiach, sa realizuje prostredníctvom rozmanitého systému obchodnopolitických nástrojov tarifnej a netarifnej povahy.

Všeobecné pravidlá a postupy týkajúce sa realizácie Spoločného colného sadzobníka Európskej únie vymedzuje *Colný kódex* z roku 1992 (Nariadenie Rady ministrov č. 2913/92). Vlastný colný sadzobník EÚ je založený na 8-miestnej tzv. kombinovanej nomenklatúre tovarov, ktorá zahŕňa všetky druhy obchodovaných položiek (vyše 10 tisíc položiek), ku ktorým sú priradené príslušné colné sadzby – *zmluvné*⁴⁹ a *autonómne* (všeobecné). Hoci Spoločný colný sadzobník sa považuje za základný nástroj obchodnej politiky EÚ, existencia viacerých rozsiahlych preferenčných režimov spôsobila, že jeho používanie v praxi je obmedzené iba na malý počet mimoeurópskych krajín, konkrétne na USA, Japonsko, Kanadu, Austráliu, Nový Zéland, Hongkong, Kórejskú republiku a Singapur.

---

⁴⁹ Ak hovoríme v štúdiu o sadzbách spoločného colného sadzobníka rozumieme nimi zmluvné sadzby (sadzby na báze doložky najvyšších výhod – DNV).

Clá na dovozy z ostatných krajín majú povahu preferenčných ciel (ciel so zvýhodnenými sadzbami), výška ktorých je značne diferencovaná, a to nielen pokiaľ ide o jednotlivé druhy komodít, ale aj z hľadiska jednotlivých krajín, resp. ich zoskupení. Na rozdiel od zmluvných ciel (ktoré tvoria jeden režim), preferenčné clá vytvárajú hneď niekoľko režimov. Niektoré krajiny sa dokonca zároveň zaraďujú do viacerých preferenčných režimov, čo im umožňuje, aby pri svojich dovozoch do EÚ kombinovali výhody jednotlivých preferenčných režimov, resp. aby využili tie preferenčné režimy, ktoré im pri dovážaných tovaroch poskytnú najväčšie colné výhody.

Preferenčné clá Európska únia aplikuje jednak na zmluvnej báze – na báze uzatvorených preferenčných obchodných dohôd medzi EÚ a tretími krajinami, resp. ich skupinami (napríklad dohôd o voľnom obchode), jednak na báze jednostranných autonómnych rozhodnutí EÚ. Preferenčné clá na zmluvnom základe sa poskytujú najmä krajinám Afriky, Karibiku a Pacifiku (tzv. ACP krajinám), krajinám Stredomoria, krajinám Európskeho združenia voľného obchodu či krajinám strednej a východnej Európy. Na autonómnom základe EÚ aplikuje preferenčné clá iba v rámci jedného režimu – vo *všeobecnom systéme preferencií (GSP – General System of Preferences)*, ktorý však z hľadiska svojho teritoriálneho záberu patrí k jej najrozsiahljším a najvýznamnejším preferenčným režimom.

Pokiaľ ide o samotnú úroveň zmluvných colných sadzieb v Európskej únii, možno ju charakterizovať ako relatívne nízku. Podľa údajov vyplývajúcich z previerky obchodnej politiky EÚ vo WTO (WTO, 2000), priemerné colné zaťaženie dovozov do EÚ na báze doložky najvyšších výhod v roku 1999 tvorilo 6,9 % (jednoduchý priemer colných sadzieb všetkých poľnohospodárskych a nepoľnohospodárskych výrobkov). Pritom priemerné colné zaťaženie poľnohospodárskych výrobkov predstavovalo 17,3 % a nepoľnohospodárskych výrobkov 4,5 %. Najvyššie clá (2,5 a viacnásobok jednoduchého priemeru) EÚ aplikuje najmä na dovozy obilia (priemerná colná sadzba dosahuje 47 %), mlieka a mliečnych výrobkov (40 %), mäsa (33,3 %), živých zvierat (26 %), mlynárskych výrobkov (25 %), výrobkov zo zeleniny a z ovocia (23 %), tabaku a tabakových výrobkov (21 %), výrobkov z mäsa a rýb (18 %), výrobkov z obilia a múky (18 %) a cukru (18 %). Rozptyl aplikovaných colných sadzieb je výraznejší

pri poľnohospodárskych výrobkoch, kde sa sadzby pohybujú v rozpätí od 0 % po 236,4 %, pri nepoľnohospodárskych výrobkoch od 0 % po 26 %.

Zmluvné clá EÚ na báze DNV sú viazané clá⁵⁰ a v prevažnej miere sa konštruujú ako clá valorické (hodnotové), podiel nevalorických ciel tvorí iba necelých 10 % všetkých ciel EÚ. Ako nevalorické clá Európska únia používa buď clá špecifické (množstvom), alebo kombinované (zohľadňujúce hodnotu a množstvo) a aplikujú sa najmä na poľnohospodárske výrobky. Priemernú úroveň ciel na báze DNV v EÚ v členení poľnohospodárske, nepoľnohospodárske a ropné produkty, ako aj štruktúru ciel a rozsah ich aplikácie ukazuje tabuľka 2.1.4. Prehľad ciel EÚ na báze DNV v podrobnejšom členení – podľa kapitol colného sadzovníka potom uvádza tabuľka 2.1.5.

Tabuľka 2.1.4

Aplikované dovozné clá Európskej únie na báze DNV v roku 1999

	Clo (jednoduchý priemer)	8 – miestne položky	
		počet	podiel (v %)
Spolu	6.9	10 428	100.0
Poľnohospodárske produkty ¹⁾	17.3	2 132	20.4
Nepoľnohospodárske produkty (okrem ropných produktov)	4.5	8 257	79.2
Ropné produkty	2.9	39	0.4
Kapitoly HS 01 – 24	17.0	2 378	22.8
<i>Valorické clá</i>	9.6	1 388	58.4
Produkty nepodliehajúce clu	0.0	258	18.6
Produkty podliehajúce clu	11.8	1 130	81.4
<i>Nevalorické clá</i>	29.9	990	41.6
Kapitoly HS 25 – 97	4.2	8 050	77.2
<i>Valorické clá</i>	4.1	7 987	99.2
Produkty nepodliehajúce clu	0.0	1 753	21.9
Produkty podliehajúce clu	5.3	6 234	78.1
<i>Nevalorické clá</i>	9.8	63	0.8

¹⁾ Príloha 2 Dohody WTO o poľnohospodárstve vymedzuje poľnohospodárske produkty ako kapitoly HS 01 – 24, bez rýb a rybacích produktov (kapitola 03), plus niektoré vybrané položky kapitol 29, 33, 35, 38, 41, 43, 50, 51, 52 a 53.

Prameň: WTO, 2000.

⁵⁰ Clá, výšku ktorých nemožno zvyšovať.

Tabuľka 2.1.5

Zmluvné colné sadzby Európskej únie aplikované na báze DNV podľa kapitol colného sadzobníka, 1999

Kód HS	Počet 8-miest. položiek	Kapitoly colného sadzobníka	Sadzby na báze DNV		
			jednoduchý priemer (%)	minimálna sadzba (%)	maximálna sadzba (%)
Spolu	10 428		6.9	0.0	236.4
	2 132	Poľnohospodárske produkty	17.3	0.0	236.4
	8 257	Nepoľnohospodárske produkty	4.5	0.0	26.0
	39	Ropné produkty	2.9	0.0	4.7
01	47	Živé zvieratá	26.2	0.0	106.0
02	233	Mäso a poživatelné droby	33.3	0.0	236.4
03	327	Ryby a kôrovce, mäkkýše a ostatné vodné bezstavovce	9.9	0.0	23.0
04	231	Mlieko a mliečne výrobky, vtáacie vajcia, prírodný med, poživatelné výrobky živočíšneho pôvodu inde neuvedené ani nezahrnuté	40.3	0.0	146.1
05	22	Výrobky živočíšneho pôvodu inde nešpecifikované ani nezahrnuté	0.3	0.0	5.6
06	48	Živé stromy a ostatné rastliny, cibulky, korene a podobne, rezané kvety a okrasné listie	7.6	0.0	14.0
07	116	Zelenina, poživatelné rastliny, korene hľuzy	12.0	0.0	140.7
08	141	Jedlé ovocie a orechy, šupy citrusových plodov a melónov	9.6	0.0	130.4
09	56	Káva, čaj, maté a korenie	2.8	0.0	12.6
10	55	Obilie	47.3	0.0	179.7
11	83	Mlynárske výrobky, slad, škroby, inulín, pšeničný lepok	24.5	0.0	137.8
12	80	Olejnaté semená a olejnaté plody, rôzne semená a plody, priemyselné a liečivé rastliny, slama a krmoviny	2.3	0.0	67.0
13	19	Šelák, gumy, živice a iné rastlinné šťavy a výtlačky	2.2	0.0	20.0
14	12	Rastlinné pletacie materiály, produkty rastlinného pôvodu inde nešpecifikované ani nezahrnuté	0.0	0.0	0.0
15	127	Živočíšne alebo rastlinné tuky a oleje a výrobky vzniknuté ich štiepením, upravené jedlé tuky, živočíšne alebo rastlinné vosky	8.2	0.0	89.8
16	93	Prípravky z mäsa, rýb alebo z kôrovcov, mäkkýšov alebo z iných vodných bezstavovcov	18.4	0.0	50.1
17	47	Cukor a cukrovinky	17.6	0.0	72.2
18	27	Kakao a kakaové prípravky	12.3	0.0	76.2
19	48	Prípravky z obilia, múky, škrobu alebo z mlieka, cukrárske vyr.	17.9	8.5	48.5
20	307	Prípravky zo zeleniny, ovocia, orechov alebo z iných častí rastlín	22.7	0.0	161.5
21	42	Rôzne potravinové prípravky	10.6	0.0	23.0
22	176	Nápoje, liehoviny a ocot	8.1	0.0	64.0
23	67	Zvyšky a odpad potravinárskeho priemyslu, pripravené krmivo pre zvieratá	14.1	0.0	212.3
24	30	Tabak a vyrobené tabakové náhradky	21.0	3.3	81.9
25	96	Soľ, síra, zeminy a kamene, sadra, vápno a cement	0.33	0.0	4.4
26	51	Rudy kovov, strusky a popoly	0.0	0.0	0.0
27	109	Nerastné palivá, minerálne oleje a produkty ich destilácie, bitúmenové látky, minerálne vosky	1.4	0.0	8.0
28	270	Anorganické chemikálie, organické alebo anorganické zlúčeniny drahých kovov, kovov vzácnych zemín, rádioaktívnych prvkov alebo izotopov	4.8	0.0	9.8
29	531	Organické chemické výrobky	4.7	0.0	41.7
30	57	Farmaceutické výrobky	0.0	0.0	0.0
31	37	Hnojivá	4.3	0.0	8.8

32	67	Trieslovinové a farbiarske výťažky, taníny a ich deriváty, farbivá, pigmenty a ostatné farbiace látky, náterové farby a laky, tmely, atramenty	5.3	0.0	6.5
33	61	Silice a rezinoidy, voňavkárské, kozmetické a toaletné prípravky	3.0	0.0	18.9
34	34	Mydlo, organické povrchovo aktívne látky, pracie prípravky, mazacie prípravky, umelé vosky, pripravené vosky, leštiace a čistiace prípravky, sviečky a podobné výrobky, modelovacie pasty, zubné vosky a zubné prípravky na báze sádry	1.9	0.0	6.5
35	32	Albuminoidné látky, modifikované škroby, gleje, enzýmy	9.1	0.0	39.1
36	10	Výbušniny, pyrotechnické výrobky, zápalky, pyroforické zliatiny	6.3	5.7	6.5
37	62	Fotografické a kinematografické výrobky	5.3	0.0	6.5
38	128	Rôzne chemické výrobky	5.5	0.0	20.1
39	266	Plasty a výrobky z nich	6.6	0.0	11.3
40	105	Kaučuk a výrobky z neho	2.4	0.0	6.5
41	56	Surové kože a kožky (iné ako kožušiny) a usne	2.2	0.0	6.5
42	38	Kožené výrobky, sedlárske a remenárske výrobky; cestovné potreby, kabelky a podobné schránky; výrobky z čriev zvierat (iné ako mesinský vlas)	5.0	1.7	9.7
43	44	Kožušiny; umelé kožušiny; výrobky z nich	1.3	0.0	3.7
44	185	Drevo a výrobky z dreva, drevené uhlie	2.4	0.0	10.0
45	13	Korok a korkové výrobky	3.3	0.0	4.7
46	12	Výrobky zo slamy, z esparta a iného pletacieho materiálu, košíkársky tovar a práce z prútia	2.9	0.0	4.7
47	23	Vláknina z dreva alebo iných celulózoých vláknin, zberový (odpad a výmet) papier alebo lepenka	0.0	0.0	0.0
48	196	Papier a lepenka, výrobky z papierenských vláknin, papiera alebo lepenky	4.3	0.0	8.0
49	26	Tlačené knihy, noviny, obrazy a iné výrobky polygrafického priemyslu, rukopisy, strojopisy a plány	1.3	0.0	4.0
50	26	Hodváb	5.0	0.0	7.5
51	78	Vlna, jemné alebo hrubé chlpy zvierat; priadza z vlásia a tkaniny z vlásia	6.2	0.0	12.5
52	162	Bavlna	7.4	0.0	9.0
53	44	Ostatné rastlinné textilné vlákna; papierová priadza a tkaniny z papierovej priadze	3.3	0.0	11.0
54	88	Umelé vyrobené vlákna	7.8	3.8	9.5
55	168	Umelé vyrobené strižné vlákna	8.1	5.5	9.5
56	66	Vata, plsť a netkané textilie; špeciálne priadze, motúzy, šnúry, povrazy a laná a výrobky z nich	6.7	3.2	12.0
57	39	Koberce a iné textilné podlahové krytiny	8.4	4.0	11.0
58	56	Špeciálne tkaniny, všívané textilie, čipky, tapisérie, pramikárske výrobky, výšivky	8.8	5.0	11.5
59	44	Impregnované, vrstvené, povlečené alebo laminované textilie; textilné výrobky vhodné na priemyselné použitie	6.8	4.0	11.0
60	55	Pletené alebo háčkové textilie	9.9	6.5	10.0
61	171	Odevy a odevné doplnky, pletené alebo háčkové	12.3	8.0	13.0
62	204	Odevy a odevné doplnky, iné ako pletené alebo háčkové	12.4	6.3	13.0
63	91	Iné celkom dohotovené textilné výrobky; súpravy; obnosené odevy a opotrebované textilné výrobky; handry	10.2	0.0	13.0
64	82	Obuv, gamaše a podobné predmety; časti takých predmetov	10.0	3.0	17.0
65	15	Pokrývky hlavy a ich súčasti	2.5	0.0	5.7
66	9	Dáždniky, slnečníky, palice so sedadielkom, biče, jazdecké bičičky a ich súčasti	4.3	2.7	5.2

67	8	Upravené perie a papiere a výrobky z nich; umelé kvetiny; predmety z ľudských vlasov	2.8	1.7	4.7
68	77	Predmety z kameňa, sadry, cementu, azbestu, sľudy alebo podobných materiálov	1.3	0.0	3.7
69	53	Keramické výrobky	4.8	0.0	12.0
70	139	Sklo a sklenený tovar	4.8	0.0	11.0
71	67	Pravé perly (prírodné alebo umele pestované), drahokamy a polodrahokamy, drahé kovy, kovy plátované drahými kovmi (doublé) a výrobky z nich; umelá bižutéria; mince	0.7	0.0	4.0
72	432	Železo a oceľ	2.5	0.0	7.0
73	274	Predmety zo železa alebo ocele	3.2	0.0	5.0
74	72	Meď a predmety z medi	3.3	0.0	5.2
75	18	Nikel a predmety z niklu	0.6	0.0	3.3
76	64	Hliník a predmety z hliníka	6.3	0.0	10.0
78	13	Olovo a predmety z olova	2.7	0.0	5.0
79	12	Zinok a predmety zo zinku	3.1	0.0	5.0
80	9	Cín a predmety z cínu	0.0	0.0	0.0
81	70	Ostatné základné kovy; cermet; predmety z nich	3.2	0.0	9.0
82	105	Nástroje, náradie, nožiarsky tovar, lyžice a vidličky zo základného kovu; ich časti a súčasti zo základného kovu	3.1	1.7	8.5
83	50	Rôzne predmety zo základných kovov	2.1	0.0	3.7
84	1 025	Jadrové reaktory, kotly, stroje, prístroje a mechanické zariadenia; ich časti a súčasti	1.7	0.0	9.7
85	684	Elektrické stroje, prístroje a zariadenia a ich časti a súčasti; prístroje na záznam a reprodukciu zvuku, prístroje na záznam a reprodukciu televízneho obrazu a zvuku, časti a súčasti a príslušenstvo k týmto prístrojom	3.0	0.0	14.0
86	40	Železničné a električkové lokomotívy, vozový park a jeho časti a súčasti; zvrškový upevňovací materiál a nepojazdné zariadenia a ich časti; dopravné signalizačné mechanické (tiež elektromechanické) zariadenia všetkých druhov	1.8	0.0	3.7
87	184	Vozidlá, iné ako koľajové, ich časti a príslušenstvo	6.4	0.0	22.0
88	33	Lietadlá, kozmické lode a ich časti a súčasti	2.0	0.0	7.7
89	40	Lode, člny a plávajúce konštrukcie	1.2	0.0	2.7
90	303	Nástroje a prístroje optické, fotografické, kinematografické, meracie, kontrolné presné, lekárske alebo chirurgické; ich časti a súčasti	1.8	0.0	6.7
91	65	Hodiny a hodinky a ich časti	3.7	0.0	6.0
92	35	Hudobné nástroje; časti a súčasti a príslušenstvo týchto nástrojov	3.2	1.7	4.0
93	27	Zbrane, strelivo; ich časti, súčasti a príslušenstvo	2.5	0.0	3.2
94	87	Nábytok; posteľoviny, matrace, matracové podložky; vankúše a podobné vypchaté potreby; svietidla a ich príslušenstvo inde neuvedené ani nezahrnuté; svetelné reklamy, svetelné znaky a značky, svetelné oznamovacie tabule a podobné výrobky; montované stavby	2.2	0.0	5.7
95	76	Hračky, hry a športové potreby; ich časti, súčasti a príslušenstvo	3.4	0.0	5.3
96	74	Rôzne výrobky	3.3	0.0	7.7
97	7	Umelecké diela, zberateľské predmety a starožitnosti	0.0	0.0	0.0

Prameň: WTO, 2000.

Z analýzy úrovne colného zaťaženia dovozov v rámci hlavných preferenčných režimov EÚ v roku 1999 vyplýva, že najnižšie colné sadzby v danom období požívali

najmenej rozvinuté krajiny a ostatné krajiny Loméskej konvencie, ktoré až 94 % tovarových položiek dovážali do EÚ bezcolne, potom nasledovali krajiny, s ktorými má EÚ uzatvorené regionálne dohody o voľnom obchode (80 % položiek), a beneficianti všeobecného systému preferencií (54 % položiek). Obdobne ako v prípade zmluvných cieľ aj pri preferenčných clách je však jednoznačne badateľná tendencia vyššieho colného zaťaženia dovozov poľnohospodárskych výrobkov než výrobkov priemyselných. V závislosti od toho-ktorého preferenčného režimu sa ich priemerná úroveň pohybuje zhruba od 10 % po 17 %, zatiaľ čo pri priemyselných výrobkoch od 0 % po 2 %. Súhrnné údaje o priemernej úrovni colných sadzieb hlavných preferenčných režimov EÚ, resp. ich kombinácií s DNV režimom a frekvenciu tovarových položiek v rôznych colných pásmach v percentuálnom vyjadrení obsahuje tabuľka 2.1.6. Podrobnejšie členenie uvádza tabuľka 2.1.7.

Tabuľka 2.1.6

Prehľad ciel na báze DNV a preferenčných režimov Európskej únie v roku 1999

	Viazané DNV sadzby	Aplikovateľné DNV sadzby	Lomé ¹⁾ + LDC ²⁾ + DNV	Lomé + GSP + DNV	LDC + DNV	FTA ³⁾ + DNV	GSP + DNV
Clá – jednoduchý priemer							
Spolu	7.0	6.9	1.8	1.9	1.9	3.5	4.9
Poľnohospodárske produkty ⁴⁾	17.4	17.3	9.5	10.3	10.3	16.7	15.7
Nepoľnohospodárske produkty	4.6	4.5	0.0	0.0	0.0	0.5	2.3
Frekvencia tovarových položiek							
Bezcolný prístup	18.0	19.7	94.1	93.2	93.7	80.3	53.7
0 – 5	39.6	38.4	0.9	1.1	0.9	3.4	18.9
5 – 35	40.2	39.6	3.3	3.9	3.5	13.9	25.2
35 – 50	0.8	0.8	0.5	0.6	0.6	0.9	0.8
> 50	1.5	1.5	1.2	1.2	1.3	1.5	1.4

¹⁾ Colné sadzby na báze Loméjských konvencií pre tzv. ACP krajiny.

²⁾ Colné sadzby pre najmenej rozvinuté krajiny (LDC – najmenej rozvinuté krajiny).

³⁾ Colné sadzby na báze dohôd o voľnom obchode (FTA – dohody o voľnom obchode).

⁴⁾ Príloha 2 Dohody WTO o poľnohospodárstve vymedzuje poľnohospodárske produkty ako kapitoly HS 01 – 24, bez rýb a rybacích produktov (kapitola 03), plus niektoré vybrané položky kapitol 29, 33, 35, 38, 41, 43, 50, 51, 52 a 53.

Poznámka: Každý preferenčný režim zahŕňa rozdielne produkty, pričom väčšina obchodných partnerov EÚ vyhovuje zaradeniu do viacerých režimov. Priemerné colné sadzby sú vypočítané ako kombinácie colných sadzieb preferenčných režimov s predpokladom, že najnižšia možná sadzba z režimov je vybraná pre každý produkt.

Prameň: WTO, 2000.

Tabuľka 2.1.7

Clá na báze DNV a preferenčných režimov Európskej únie v roku 1999

Kód HS	Clá na báze DNV	Lomé + LDC + DNV	Lomé + GSP + DNV	LDC + DNV	FTA + DNV	GSP + DNV
Spolu	6.9	1.8	1.9	1.9	3.5	4.9
01	26.6	18.6	19.0	24.2	23.9	26.3
02	33.3	29.7	29.7	30.5	27.4	32.9
03	9.9	0.0	0.0	0.1	8.4	7.9
04	40.3	37.8	40.2	37.8	35.5	39.8
05	0.3	0.0	0.0	0.0	0.3	0.2
06	7.6	0.0	0.0	0.0	7.1	5.3
07	12.0	2.3	5.1	3.5	11.0	10.5
08	9.6	2.5	3.7	2.5	8.8	7.9
09	2.8	0.2	0.0	0.4	2.7	0.9
10	47.3	46.7	46.7	46.8	34.0	47.3
11	24.5	20.8	21.3	21.6	24.5	24.2
12	2.3	0.9	0.9	1.0	2.3	1.7
13	2.2	0.0	0.0	0.0	2.1	1.4
14	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
15	8.2	2.0	2.0	2.0	8.1	6.1
16	18.4	5.9	6.5	5.9	17.3	15.2
17	17.6	11.7	14.9	13.5	15.0	16.3
18	12.3	4.6	4.6	10.0	10.2	9.6
19	17.9	10.8	11.2	15.6	16.9	15.6
20	22.7	2.0	2.2	2.8	22.6	19.6
21	10.6	1.7	2.8	1.7	6.8	7.6
22	8.1	4.2	4.3	4.8	7.7	6.7
23	14.1	11.1	12.2	11.8	15.7	13.3
24	21.0	0.0	0.0	0.0	21.1	13.2
25	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
26	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
27	1.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
28	4.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8
29	4.7	0.0	0.2	0.0	0.2	1.9
30	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
31	4.3	0.0	0.0	0.0	0.0	3.0
32	5.3	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
33	3.0	0.0	0.0	0.2	0.4	0.0
34	1.9	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
35	9.1	0.0	4.1	0.0	5.4	6.8
36	6.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
37	5.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
38	5.5	0.0	0.3	0.0	0.4	1.1
39	6.6	0.0	0.0	0.0	0.0	1.6
40	2.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.9
41	2.2	0.0	0.0	0.0	0.0	1.6
42	5.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.8
43	1.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
44	2.4	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
45	3.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.7
46	2.9	0.0	0.0	0.0	0.0	0.9
47	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
48	4.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

49	1.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.9
50	5.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.3
51	6.2	0.0	0.0	0.0	0.0	5.2
52	7.4	0.0	0.0	0.0	0.0	6.2
53	3.3	0.0	0.0	0.0	0.0	2.8
54	7.8	0.0	0.0	0.0	0.0	6.6
55	8.1	0.0	0.0	0.0	0.0	6.9
56	6.7	0.0	0.0	0.0	0.0	5.7
57	8.4	0.0	0.0	0.0	0.0	7.1
58	8.8	0.0	0.0	0.0	0.0	7.4
59	6.8	0.0	0.0	0.0	0.0	5.8
60	9.9	0.0	0.0	0.0	0.0	8.4
61	12.3	0.0	0.0	0.0	0.0	10.4
62	12.4	0.0	0.0	0.0	0.0	10.5
63	10.2	0.0	0.0	0.0	0.0	8.7
64	10.0	0.0	0.0	0.0	0.0	7.0
65	2.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
66	4.3	0.0	0.0	0.0	0.0	1.3
67	2.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
68	1.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
69	4.8	0.0	0.0	0.0	0.0	2.6
70	4.8	0.0	0.0	0.0	0.0	2.1
71	0.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
72	2.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2
73	3.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4
74	3.3	0.0	0.0	0.0	0.0	2.3
75	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
76	6.3	0.0	0.0	0.0	0.0	4.5
78	2.7	0.0	0.0	0.0	0.0	1.4
79	3.1	0.0	0.0	0.0	0.0	2.0
80	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
81	3.2	0.0	0.0	0.0	0.0	2.0
82	3.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4
83	2.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
84	1.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2
85	3.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.1
86	1.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
87	6.4	0.0	0.0	0.0	0.0	3.8
88	2.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
89	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
90	1.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.3
91	3.7	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
92	3.2	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
93	2.5	0.0	0.0	0.0	0.0	2.5
94	2.2	0.0	0.0	0.0	0.0	1.1
95	3.4	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
96	3.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4
97	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Pramen: WTO, 2000.

Dôležitou črtou colnej politiky Európskej únie je spôsob nakladania s vybratými clami. Clá, ako je obecné známe, totiž neplnia len funkciu ochrannú, ale zároveň aj funkciu finančnú, hoci jej význam sa so znižovaním ciel sústavne znižuje. V prípade Európskej únie sú clá jednou z príjmových položiek nielen členských štátnych rozpočtov, ale aj spoločného rozpočtu EÚ. Vzhľadom na to, že krajina, v ktorej tovar dovážaný z tretích krajín prekračuje vonkajšiu hranicu Európskej únie, nie je spravidla totožná s krajinou jeho príjemcu, clo inkasuje vždy tá krajina, cez hranice ktorej tovar do Európskej únie vstupuje, a z neho odvádza 75 % do spoločného rozpočtu Európskej únie (Urban, 2000).

V rámci *všeobecného systému preferencií* poskytuje Európska únia preferenčné zníženie colných sadzieb na výrobky pochádzajúce a dovážané z najmenej rozvinutých a rozvojových krajín, pričom neuplatňuje žiadne množstvové limity. Poskytnutie GSP zo strany Európskej únie však predpokladá splnenie striktno stanovených pravidiel. Tieto pravidlá, ktoré sú stanovované smernicami Rady ministrov, definujú kritériá zaradenia krajín do GSP EÚ (ale aj ich vylúčenia), zoznamy krajín vyhovujúcich stanoveným kritériám, komodity, na ktoré sa GSP vzťahuje, rozsah colných preferencií, ako aj iné podmienky, za ktorých sa môžu poskytovať ďalšie osobitné preferencie. V súčasnosti aplikovaná schéma GSP EÚ je upravená najmä Smernicou Rady ministrov z roku 2001 (č. 2501/2001) a je platná na obdobie 2002 – 2004.

Európska únia poskytuje v rámci GSP colné preferencie 143 krajinám uvedeným v tabuľke 2.1.8, z ktorých 49 je zaradených do skupiny najmenej rozvinutých krajín a 94 do skupiny rozvojových krajín. Do GSP EÚ sú začlenené krajiny, ktorých HDP per capita nepresahuje po tri po sebe nasledujúce roky hranicu 8 210 USD a rozvojový index hodnotu – 1. Zaradenie krajiny do GSP EÚ nie je trvalé. Európska únia zoznam beneficentov GSP každoročne prehodnocuje a v prípade, že niektorá krajina zaradená do zoznamu beneficentov GSP nespĺňa počas troch po sebe nasledujúcich rokov stanovené kritériá, je zo zoznamu beneficentov vylúčená.

Tabuľka 2.1.8

Zoznam beneficentov GSP EÚ

<u>Afganistan</u>	Ghana	Líbya	<u>Senegal</u>
Alžírsko	Grenada	<u>Madagaskar</u>	Seychelly
<u>Angola</u>	Gruzínsko	Malajzia	<u>Sierra Leone</u>
Antigua a Barbuda	Guatemala	Malawi	<u>Somálsko</u>
Argentína	<u>Guinea</u>	<u>Maledívy</u>	Spojené arabské emiráty
Arménsko	<u>Guinea-Bissau</u>	<u>Mali</u>	Srí Lanka
Azerbajdžan	Guyana	Maroko	<u>Stredoafrická republika</u>
Bahamy	<u>Haiti</u>	Marshallove ostrovy	<u>Sudán</u>
Bahrajn	Honduras	<u>Mauritánia</u>	Surinam
<u>Bangladéš</u>	Chile	Maurícius	Svätá Lucia
Barbados	India	Mexiko	Svätý Krištof a Nevis
Belize	Indonézia	Mikronézia	<u>Svätý Tomáš a Princov ostrov</u>
<u>Benin</u>	Irak	<u>Mjanmarsko</u>	Svätý Vincent a Grenadiny
<u>Bhútán</u>	Irán	Moldavsko	Svazijsko
Bielorusko	Jamajka	Mongolsko	Sýria
Bolívia	<u>Jemen</u>	<u>Mozambik</u>	<u>Šalamúnove ostrovy</u>
Botswana	Jordánsko	Namíbia	Tadžikistan
Brazília	Južná Afrika	Nauru	<u>Tanzánia</u>
Brunej Darussalam	<u>Kambodža</u>	<u>Nepal</u>	Thajsko
<u>Burkina Faso</u>	Kamerun	<u>Niger</u>	<u>Togo</u>
<u>Burundi</u>	<u>Kapverdy</u>	Nigéria	Tonga
Cyprus	Katar	Nikaragua	Trinidad a Tobago
<u>Čad</u>	Kazachstan	Omán	Tunisko
Čína	Keňa	Palau	Turkménsko
<u>Demokratická rep. Kongo</u>	Kirgizsko	Pakistan	<u>Tuvalu</u>
Dominika	<u>Kiribati</u>	Panama	<u>Uganda</u>
Dominikánska republika	Kolumbia	Papua – Nová Guinea	Ukrajina
<u>Džibutsko</u>	<u>Komory</u>	Paraguaj	Uruguaj
Egypt	Kongo	Peru	Uzbekistan
Ekvádor	Kostarika	Pobrežie Slonoviny	<u>Vanuatu</u>
<u>Eritrea</u>	Kuba	<u>Rovníková Guinea</u>	Venezuela
<u>Etiópia</u>	Kuvajt	Rusko	Vietnam
Fidži	<u>Laos</u>	<u>Rwanda</u>	Východný Timor
Filipíny	<u>Lesotho</u>	<u>Samoa</u>	<u>Zambia</u>
Gabon	Libanon	Salvádor	Zimbabwe
<u>Gambia</u>	<u>Libéria</u>	Saudská Arábia	

Poznámka: Krajiny zvýraznené podčiarknutím predstavujú najmenej rozvinuté krajiny.

Prameň: <http://eurunion.org/legislat/gsp/gsp.htm>.

Rozsah výhod všeobecného preferenčného systému EÚ v podobe zníženia colných sadziieb a komodity, na ktoré Európska únia GSP aplikuje, sú diferencované jednak podľa stupňa hospodárskej vyspelosti krajín, jednak podľa citlivosti výrobkov pre EÚ. V prípade najmenej rozvinutých krajín nie je poskytovanie colných preferencií v zmysle výrobkov nijako obmedzené, uplatňuje sa na všetky výrobky, pričom ich dovozy nepodliehajú clám. Iný prístup uplatňuje Európska únia voči rozvojovým krajinám. V ich prípade sa výhody všeobecného preferenčného systému priznávajú len vybraným

priemyselným a poľnohospodárskym výrobkom.⁵¹ Európska únia v rámci schémy GSP rozlišuje dve kategórie výrobkov – necitlivé a citlivé výrobky, pri ktorých uplatňuje diferencované zníženie colných sadziieb na báze DNV (tzv. tarifná modulácia).

Výrobky prvej kategórie – *necitlivé výrobky* (približne 47 % položiek zaradených do GSP EÚ) sú pri dovozoch do EÚ od cla celkom oslobodené. V prípade *citlivých výrobkov* (asi 53 % položiek GSP EÚ) je redukcia ciel diferencovaná v závislosti od toho, či je na príslušný dovážaný výrobok aplikované valorické alebo špecifické clo. Na výrobky, ktorých dovozy sú zaťažované valorickým clom, poskytuje EÚ paušálne zníženie colných sadziieb na báze DNV o 3,5 percentuálneho bodu (jedinou výnimkou z paušálneho zníženia cla sú textilné výrobky a odevy, pri ktorých sa uplatňuje zníženie cla o 20 %). Naopak výrobky, na dovozy ktorých sa aplikuje špecifické clo, majú clo znížené o 30 %. (V prípadoch súčasnej aplikácie valorického a špecifického cla na dovážaný výrobok sa redukuje iba valorická zložka cla o 3,5 percentuálneho bodu.)

Všeobecný systém preferencií EÚ ďalej umožňuje, aby jeho beneficianti získali navyše (na požiadanie), okrem uvedených „všeobecných“ preferencií, aj ďalšie tzv. dodatočné preferencie, a to v podstate v rovnakom rozsahu a s určitými výnimkami na rovnaké výrobky, ako sú poskytované všeobecné preferencie. Využitím dodatočných preferencií tak môžu beneficianti GSP EÚ zdvojnásobiť colné výhody poskytované týmto systémom. Získanie dodatočných preferencií je však viazané na splnenie určitých podmienok zo strany beneficiantov, napríklad na určité aktivity v oblasti ochrany životného prostredia či pracovných práv (implementácia medzinárodne uznaných základných environmentálnych alebo pracovných štandardov) alebo boja proti výrobe a obchodovaniu s drogami (len latinskoamerické krajiny).

Začlenenie Slovenska do colnej únie EÚ a prevzatie colnej tarify EÚ prinesie v oblasti ciel niektoré zmeny. Budú sa týkať tak režimu zmluvných ciel, ako aj režimu, resp. režimov preferenčných ciel. Vstupom do EÚ Slovensko stratí možnosť samostatne upravovať, resp. rozhodovať o colných záležitostiach (legislatíve, sadzbách atď.). Tieto záležitosti budú v kompetencii spoločných orgánov EÚ, rozhodnutiami ktorých bude Slovensko viazané. Hoci zavedenie Spoločného colného sadzobníka je viazané až na

---

⁵¹ Počet výrobkov zaradených do všeobecného systému preferencií EÚ predstavuje súbor asi 7 000 položiek colného sadzobníka.

deň vstupu do EÚ, SR v rámci príprav na členstvo už dnes postupne realizuje proces harmonizácie colných sadzieb so sadzbami EÚ a príslušnej legislatívy.

Priemerná úroveň zmluvných ciel SR (ciel na báze DNV), ktorá je všeobecne hodnotená ako veľmi nízka, v roku 2001 dosahovala 6,1 %, čo je o 0,5 percentuálneho bodu menej ako v EÚ. Poľnohospodárske produkty boli v danom období zaťažené v priemere clom vo výške 11,8 % (o 5,5 percentuálneho bodu menej ako v EÚ) a priemyselné produkty 4,3 % (o 0,2 percentuálneho bodu menej ako v EÚ). Zhruba 45 % tovarových položiek colného sadzobníka sa pohybuje v colnom pásme 0 – 5 %, na pásma 5 – 10 % a 10 – 50 % pripadá zhruba 25 %, resp. 10 % tovarových položiek. Podiel položiek nepodliehajúcich clu tvorí 19 % a podiel položiek s colnými sadzbami prevyšujúcimi 50 % predstavuje iba 1 %. Hoci existuje tendencia znižovať najvyššie colné sadzby, clá na niektoré poľnohospodárske výrobky (živé zvieratá a mäso) zostávajú stále veľmi vysoké a dosahujú úroveň až 125 % (WTO, 2001).

Ukazuje sa teda, že prevzatie Spoločného colného sadzobníka EÚ by malo celkove viesť k zvýšeniu priemernej úrovne slovenských zmluvných colných sadzieb o 7 – 10 %. Zvýšenie priemernej úrovne colných sadzieb pri priemyselných výrobkoch je možné predpokladať zhruba v rozmedzí 3 – 5 % a pri poľnohospodárskych výrobkoch 38 – 43 %.

Citeľne vyššie colné sadzby EÚ oproti SR sú najmä v kapitolách 02 – mäso, 03 – ryby, 04 – mlieko a mliečne výrobky, 07 – zelenina, 08 – ovocie, 10 – obilie, 11 – mlynárske výrobky, 16 – výrobky z mäsa a rýb, 19 – výrobky z obilia, 20 – výrobky zo zeleniny a z ovocia, 24 – tabak a tabakové výrobky, 51 – vlna a priadze, 54 – umelé vlákna, 60 – textilie a 61 – odevy a odevné doplnky, pričom z uvedených kapitol najväčšie rozdiely sa ukazujú v kapitolách 03, 04, 07, 08, 10, 16, 19, 20 a 54, t. j. prevažne pri poľnohospodárskych produktoch.

Naopak, výraznejšie nižšie colné sadzby v EÚ než v SR sú predovšetkým v kapitolách 17 – cukor a cukrovinky, 22 – nápoje a liehoviny, 27 – nerastné palivá, 48 – papier a výrobky z papiera, 49 – knihy, noviny a iné polygrafické výrobky; 70 – sklo a sklenené výrobky, 72 – železo a oceľ, 73 – predmety zo železa a z ocele, 83 – výrobky zo základných kovov, 84 – jadrové reaktory, kotly, stroje a prístroje, 86 –

koľajové vozidlá, 87 – motorové vozidlá, 94 – nábytok či 95 – hračky a športové potreby, s najväčšími rozdielmi v kapitolách 17, 22, 84, 86 a 94.

Exaktná kvantifikácia účinkov z titulu rozdielných zmluvných colných sadziieb SR a EÚ, vzhľadom na nie vždy dobre porovnateľné údaje o týchto sadzbách, ako aj nepredvídateľné zmeny colných sadziieb, ku ktorým každoročne dochádza, je veľmi zložitá. Obmedzíme sa preto iba na naznačenie pravdepodobných účinkov, ktoré je možné v súvislosti s prevzatím zmluvných colných sadziieb EÚ očakávať.

V prípade dovážaných tovarov, pri ktorých dôjde na základe prevzatia Spoločnej colnej tarify k zvýšeniu colných sadziieb, je možné pod vplyvom tohto zvýšenia očakávať sťaženie prístupu príslušných tovarov na slovenský trh, a teda zvýšenie jeho colnej ochrany. Vzhľadom na to, že clo pôsobí súčasne aj ako nákladová a cenová položka, je možné predpokladať, že *zvýšenie colných sadziieb sa premietne aj do cenovej úrovne príslušných dovážaných tovarov*. Sťaženie prístupu na slovenský trh spolu s cenovým zvýšením tak môže v súhrne viesť k zníženiu objemu dovozu, eventuálne aj k zmene jeho teritoriálnej štruktúry. Pravda, toto bude pri jednotlivých komoditách diferencované. Naopak, tam, kde sa colné sadzby znížia, možno očakávať zlepšenie prístupu na náš trh vrátane zníženia cien týchto tovarov.

Samozrejme, nie všetky tovary sú pre Slovensko z hľadiska dovozov rovnako významné. Na základe podrobnejšej analýzy je možné usudzovať, že zvýšenie colných sadziieb v zmysle prevzatia Spoločného colného sadzobníka a s tým spojené naznačené sprievodné negatívne účinky by sa mohli týkať tovarov, ktoré nepredstavujú príliš veľký podiel na celkovom dovoze Slovenska. Naopak, zníženie colných sadziieb podľa colnej tarify EÚ a s tým spojené pozitívne implikácie by sa mali dotknúť prevažne tovarov, ktoré majú v dovozoch SR významnejšie zastúpenie. Tieto skutočnosti do značnej miery relativizujú naše konštatovanie v predchádzajúcom texte v tom zmysle, že *účinnok na zahraničný obchod a cenovú úroveň nemusí byť relevantný*.

Druhou oblasťou (popri rozdieloch v colných sadzbách) skúmania účinkov Spoločnej colnej tarify je rozdielnosť zoznamu krajín, voči ktorým sa táto tarifa aplikuje. Zavedenie Spoločného colného sadzobníka EÚ bude pre Slovensko znamenať v podstate pokračovanie existujúceho stavu, pretože sa bude vzťahovať na rovnaký okruh krajín, voči ktorým SR i dnes uplatňuje dovozné zmluvné clá (USA, Kanadu, Japonsko,

Austráliu, Nový Zéland, Hongkong, Kórejskú republiku a Singapúr), podiel ktorých je na slovenských dovozoch v súčasnosti relatívne nízky, a to 4,3 %.

V odpovedi na otázku – ako ovplyvní prevzatie Spoločného colného sadzobníka EÚ obchod SR s tretími krajinami – dochádzame k obdobnému záveru ako autori českej štúdie (Rada vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii, 2001), a to, že *prevzatie Spoločného colného sadzobníka EÚ by nemalo mať podstatný vplyv na ďalší vývoj zahraničného obchodu SR a zásadné zmeny komoditnej a teritoriálnej štruktúry slovenských dovozov z tretích krajín, a ani väčšie negatívne účinky na cenovú úroveň.*

V oblasti preferenčných ciel má SR čiastočne menší teritoriálny záber ako EÚ. Slovensko totiž poskytuje diferencované preferenčné clá v podstate iba krajinám všeobecného systému preferencií, krajinám Európskej únie, krajinám CEFTA – Českej republike, Poľsku, Maďarsku, Slovinsku, Bulharsku a Rumunsku, krajinám Európskeho združenia voľného obchodu – Nórsku, Islandu, Lichtenštajnsku a Švajčiarsku a ďalej aj pobaltským krajinám – Estónsku, Lotyšsku, Litve, a napokon Turecku, Izraelu a Chorvátsku. Európska únia však okrem krajín EZVO, asociovaných krajín strednej a východnej Európy a rozvojových krajín všeobecného systému preferencií, aplikuje preferenčné clá taktiež voči krajinám Stredomoria a početnej skupine rozvojových krajín Afriky, Karibiku a Pacifiku (označovaných ako ACP krajiny). V danej súvislosti je tak možné usudzovať, že prevzatie spoločnej obchodnej politiky EÚ povedie na jednej strane k aplikácii preferenčných ciel vo väčšom rozsahu, ako je to v súčasnej slovenskej praxi, na strane druhej k participácii na výhodách, ktoré poskytuje režim vnútorného trhu EÚ (implementáciou *Dohody o pridružení SR k EÚ* sa dosiahlo vytvorenie pásma voľného obchodu pre priemyselné výrobky, to znamená, že už dnes vzájomná obchodná výmena s priemyselnými výrobkami medzi EÚ a SR sa realizuje s nulovými colnými sadzbami).

Špecifickú skupinu krajín, v ktorých sa prevzatie preferenčných režimov javí pre Slovensko mierne náročnejšie, predstavujú rozvojové krajiny. Vo vzťahu k týmto krajinám Slovensko totiž uplatňuje preferenčné clá v podstate iba voči tým krajinám, ktoré sú zaradené do všeobecného systému preferencií (okrem Izraela a Turecka, ktoré požívajú preferenčné clá tiež na základe dohôd). Po vstupe do EÚ však Slovensko bude musieť

poskytovať preferenčné clá aj v rámci ďalších osobitných preferenčných režimov, ktoré EÚ aplikuje na krajiny ACP a krajiny Stredomoria.

Z uvedeného vyplýva, že GSP poskytovaný Slovenskou republikou⁵² teda nie je plne kompatibilný so systémom poskytovaným Európskou úniou. Slovenská republika v súčasnosti poskytuje preferenčné zníženie colných sadzieb na tovary dovážané z najmenej rozvinutých a rozvojových krajín do výšky 2 miliónov USD alebo ekvivalentu inej meny. Na dovozy, ktoré prekročia uvedený limit, sa potom uplatňujú zmluvné colné sadzby na báze DNV. Podľa súčasného colného sadzobníka (Colný sadzobník SR, 2001) je do všeobecného preferenčného systému SR zaradených spolu 145 krajín, ktoré sú rozdelené do dvoch skupín, a to na najmenej rozvinuté (49 krajín) a rozvojové (96 krajín). Podiel krajín – beneficentov GSP na celkových dovozoch SR predstavuje vcelku zhruba jednu pätinu, z toho na najmenej rozvinuté krajiny pripadá iba 0,02 % a na rozvojové 20,5 %. Pomerne vysoký podiel dovozov, ktorý na krajiny GSP z celkových dovozov SR pripadá, je spôsobený najmä podielom dovozov z Ruska a Číny (spolu 16,3 %), ktoré sú do tohto systému taktiež začlenené. Bez nich by podiel krajín GSP na celkových dovozoch SR dosahoval iba 4,2 %.

Rozsah colných preferencií a komodity, na ktoré Slovensko GSP aplikuje, sú diferencované podľa stupňa hospodárskej vyspelosti jednotlivých krajín a citlivosti tovarov pre SR. Zatiaľ čo pri najmenej rozvinutých krajinách predstavuje zníženie colných sadzieb 100 % a vzťahuje sa na dovozy všetkých tovarov, pre rozvojové krajiny tvorí preferenčné zníženie colných sadzieb 50 %, resp. 100 %. Colné zvýhodnenie pri tejto skupine krajín sa však netýka všetkých tovarov, ale iba vybraných, colným sadzobníkom presne určených komodít. Všetky položky colného sadzobníka sú v tejto súvislosti rozdelené do troch skupín – v prvej skupine sú zahrnuté tzv. necitlivé položky, ktorých dovoz je od cla celkom oslobodený, v druhej skupine sú menej citlivé položky, pri ktorých je zníženie cla 50 %, a napokon v tretej skupine sú zaradené výrobky citlivé, ktorým nie je priznaná žiadna preferencia. Počet položiek zaradených do všeobecného preferenčného systému predstavuje zhruba 4 600 položiek colného sadzobníka (v 8-miestnej nomenklatúre harmonizovaného systému), t. j. menej ako 50 % z ich celkového

---

⁵² Hoci Slovenská republika je donátorom GSP, je zároveň aj jeho beneficentom zo strany viacerých vyspelých krajín, napríklad USA, Japonska, Kanady či Austrálie.

počtu. Zo systému GSP SR je vylúčená takmer polovica kapitol poľnohospodárskych výrobkov, ale napríklad aj kapitoly priemyselných výrobkov ako 31 (hnojivá), 47 (vlák-niny z dreva) či 72 a 73 (železo a oceľ a predmety zo železa a z ocele). Colné zaťaženie dovozov v rámci všeobecného systému preferencií predstavuje priemerne 5,2 %, z toho poľnohospodárskych výrobkov v priemere 11,6 % a priemyselných výrobkov 3,3 %.

Z porovnania slovenskej schémy GSP so schémou praktizovanou EÚ sa ukazuje, že zmeny, ktoré z titulu harmonizácie slovenskej schémy vyplynú, sa premietnu tak v zozname krajín – beneficentov GSP, ako aj v rozsahu poskytovaných colných preferencií a v komoditách. Pokiaľ ide o zmeny v zozname krajín – beneficentov GSP, tie by pri zachovaní existujúceho GSP EÚ mali byť pre Slovensko minimálne, keďže z tohto hľadiska je už dnes *zoznam beneficentov slovenského GSP takmer identický so zoznamom beneficentov GSP EÚ*. Úplné zosúladenie schémy GSP SR si tak v podstate vyžiada len doplnenie slovenského zoznamu beneficentov GSP o 3 krajiny – Cyprus, Palau a Východný Timor, a naopak, vyradenie Bosny a Hercegoviny, Juhoslovanskej zväzovej republiky, Macedónska a Severnej Kórey (kompletný zoznam krajín, ktoré by mali byť v zozname krajín GSP po vstupe SR do EÚ uvádza tab. 2.1.8.). Ak podiel krajín – beneficentov súčasného GSP SR na celkových dovozoch SR predstavuje celkove 20,5 %, uvedená zmena v zložení krajín zaradených do GSP bude mať na daný podiel iba marginálny účinok, a to zhruba jeho pokles o 0,1 %.

Harmonizácia slovenskej schémy GSP si vyžiada aj prispôsobenie zoznamu komodít, na ktoré sa všeobecný systém preferencií vzťahuje, ako aj výšky poskytovaných colných preferencií tam, kde zatiaľ medzi GSP EÚ a SR existujú značné rozdiely. Predovšetkým zmena, ktorá sa dotkne komodít zaradených do GSP, bude vôbec jednou z najpodstatnejších zmien v slovenskej schéme GSP, keďže Slovensko bude musieť do schémy GSP zaradiť zhruba o 50 % viac komodít, ako je to v súčasnosti. V súvislosti s diferenciáciou komodít GSP by situácia po prevzatí GSP EÚ mala byť približne nasledovná – 53 % položiek GSP bude zaradených do skupiny citlivých komodít a 47 % položiek GSP do skupiny necitlivých komodít. Z toho teda vyplýva, že po prechode na režim GSP EÚ bude Slovensko musieť pri 47 % komodít GSP aplikovať zníženie colných sadzieb o 100 % a pri ostatných 53 % komodít GSP znížené colné sadzby. Pri výrobkoch, ktorých dovozy budú po vstupe do EÚ zaťažované valorickým clom, Slovensko bude

musieť poskytovať paušálne zníženie colných sadzieb na báze DNV o 3,5 percentuálneho bodu (jedinou výnimkou z paušálneho zníženia cla budú textilné výrobky a odevy, pri ktorých sa v EÚ uplatňuje zníženie o 20 %) a pri výrobkoch, na dovozy ktorých sa v EÚ aplikuje špecifické clo, Slovensko bude musieť poskytovať zníženie cla o 30 %. (V prípadoch súčasnej aplikácie valorického a špecifického cla na dovážaný výrobok bude redukovaná iba valorická zložka cla o 3,5 percentuálneho bodu.)

Prechod na režim GSP EÚ bude taktiež znamenať, že Slovensko nebude môcť ďalej obmedzovať poskytovanie preferenčných ciel množstvovými limitami, čo by však nemalo mať na obchod Slovenska s rozvojovými krajinami zásadnejší vplyv, ak uvažíme, že ich dovozy prakticky nedosahujú limit stanovený v rámci GSP SR. Výnimkou by však mohli byť dovozy z troch krajín – Ruska, Číny a Ukrajiny, ktoré ako jediný daný limit dosahujú a ktorých dovozy by tak mohli byť pod vplyvom odstránenia tohto obmedzenia a s tým spojeného širšieho poskytovania preferenčných ciel ešte viac stimulované.

Vzhľadom na to, že všeobecný preferenčný systém EÚ umožňuje, aby jeho beneficianti pri splnení stanovených podmienok získali, okrem uvedených „všeobecných preferencií“ ešte aj ďalšie tzv. dodatočné preferencie, v dôsledku ktorých môže celkové zníženie colných sadzieb na ich dovozy dosiahnuť až dvojnásobok všeobecných preferencií, prevzatie GSP EÚ povedie k zvýšeniu nárokov na poskytovanie preferenčných ciel zo strany SR. K dramatickým zmenám v teritoriálnej či komoditnej štruktúre slovenského zahraničného obchodu by však v dôsledku nich nemalo dôjsť.

Okrem uvedeného všeobecného systému preferencií, EÚ uplatňuje voči rozvojovým krajinám ešte ďalší preferenčný režim, ktorý je osobitne zameraný na tzv. krajiny ACP. Tieto krajiny predstavujú spolu 77-člennú skupinu krajín Afriky, Karibiku a Pacifiku⁵³ s veľmi nízkou ekonomickou úrovňou, z ktorých prevažnú väčšinu tvoria

---

⁵³ *Afrika*: Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Čad, Demokratická republika Kongo, Džibutsko, Eritrea, Etiópia, Gabon, Gambia, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Južná Afrika, Kamerun, Kapverdy, Keňa, Komory, Kongo, Lesotho, Libéria, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauritánia, Maurícius, Mozambik, Namíbia, Niger, Nigéria, Pobrežie Slonoviny, Rovníková Guinea, Rwanda, Senegal, Seychelly, Sierra Leone, Somálsko, Stredoafrická republika, Sudán, Svazijsko, Svätý Tomáš a Princov ostrov, Tanzánia, Togo, Uganda, Zambia, Zimbabwe.

Karibik: Bahamy, Antigua a Barbuda, Barbados, Belize, Dominika, Dominikánska republika, Grenada, Guyana, Haiti, Jamajka, Kuba, Surinam, Svätý Krištof a Nevis, Svätá Lucia, Svätý Vincent a Grenadiny, Trinidad a Tobago.

Pacifik: Fidži, Kiribati, Cookove ostrovy, Marshallove ostrovy, Mikronézia, Nauru, Niue, Palau, Papua-New Guinea, Samoa, Šalamúnove ostrovy, Tonga, Tuvalu.

bývalé francúzske a britské kolónie (tým sa do istej miery aj vysvetľuje, prečo krajiny ACP vôbec majú privilegované preferenčné zaobchádzanie zo strany EÚ). V rámci tohto režimu poskytuje EÚ krajinám ACP na zmluvnom základe⁵⁴ rozsiahle colné preferencie, ako aj iné výhody, ktoré idú podstatne ďalej ako preferencie poskytované v rámci režimu GSP (tab. 2.1.6). Krajinám ACP sa umožňuje takmer voľný prístup na trhy EÚ so surovinami a priemyselnými výrobkami. Na dovozy poľnohospodárskych výrobkov sa aplikujú preferenčné clá (v priemere 10 %) a kvóty, výnimku tvoria poľnohospodárske výrobky tropického pásma, ktorých dovoz je voľný. Poskytovanie preferenčných ciel je síce založené na zmluvnej báze, z nej však pre krajiny ACP nevyplývajú v podstate žiadne recipročné záväzky (dovozom z EÚ sú povinné poskytovať iba DNV) (Hřích, 2000). Keďže aj tento režim je neoddeliteľnou súčasťou spoločnej obchodnej politiky EÚ, pre Slovensko to bude znamenať, že po jeho vstupe do EÚ ho bude musieť aplikovať v rovnakom rozsahu, čo by prirodzene malo viesť k určitému rozšíreniu poskytovania preferencií zo strany SR aj týmto krajinám (v súčasnosti požívajú ACP krajiny zo strany SR colné výhody v rámci jej GSP).

Vzhľadom na to, že obchodné väzby krajín ACP a SR sú veľmi slabé, čo dokazuje aj podiel tejto skupiny krajín na celkových dovozoch SR – iba 0,2 % (až 30 % z nich nerealizuje vôbec žiadny dovoz do SR, vývoz SR do krajín ACP je 0,3 %) (ŠÚ SR, 2001a), je veľmi nepravdepodobné, že prevzatie tohto zmluvného preferenčného režimu EÚ by mohlo zásadnejšie ovplyvniť, resp. zintenzívniť dovozy z krajín ACP do SR (polovica krajín ACP je zaradená do skupiny najmenej rozvinutých krajín, ich dovoz do SR je tak úplne voľný, nezaťažený clom).

Pokiaľ ide o stredomorské krajiny – Maltu, Cyprus, Turecko, Maroko, Alžírsko, Tunisko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Palestínu a Sýriu, preferenčná úprava ich vzťahov sa zakladá na asociačných a kooperačných dohodách, ktoré EÚ s týmito krajinami uzatvorila ešte v 60. rokoch a na začiatku 70. rokov, a následne ich rozšírila v 90. rokoch. Dohody z 90. rokov, okrem dohôd s Cyprom, Maltou a Tureckom, predpokladajú vytvorenie pásma voľného obchodu medzi EÚ a danými stredomorskými krajinami,

---

⁵⁴ Preferenčná úprava vzťahov EÚ (EHS/ES) s touto skupinou krajín (aj keď ešte nie v súčasnom zložení) bola zakotvená už v Rímskej zmluve. Od polovice sedemdesiatych rokov do roku 2000 boli ich vzájomné vzťahy upravované prostredníctvom pravidelne aktualizovaného systému dohôd – Lomských konvencií (I – IV). V súčasnosti vzťahy krajín ACP a EÚ upravuje Cotonská dohoda z roku 2000, ktorá nahradila štvrtú Lomeskú konvenciu, ktorej platnosť už vypršala.

prepojením ktorých by napokon – najneskôr do roku 2010 mala vzniknúť európsko-stredomorská oblasť voľného obchodu (tento zámer je obsiahnutý v Barcelonskej deklarácii prijatej EÚ v roku 1995) (Auboin, Laird, 1998). Už dnes sa však dovoz priemyselných výrobkov a vybraných poľnohospodárskych komodít z daných krajín do EÚ realizuje bezcolne. Vzhľadom na to, že ani v prípade tejto skupiny krajín, okrem Izraela a Turecka, Slovensko obdobnú zmluvnú preferenčnú úpravu vzťahov nemá a daným krajinám poskytuje preferenčné clá iba v rámci všeobecného systému preferencií, tento režim bude opäť jedným z tých, ktorý si vyžiada ďalšie rozšírenie poskytovaných preferenčných ciel zo strany SR. Podiel daných stredomorských krajín na celkových slovenských dovozoch vo výške 0,6 % (podiel slovenských vývozov do týchto krajín je 1,2 %) naznačuje, že ani v prípade týchto krajín nie je príliš pravdepodobné, že prípadné zvýšené dovozy týchto krajín by mohli výraznejšie zasiahnuť do zahranično-obchodnej výmeny SR a jej teritoriálnej štruktúry.

Z hľadiska zahraničnoobchodnej výmeny má pre SR značný význam Česká republika, ktorá nielenže je podielom takmer 17 % (po Nemecku) druhým najväčším obchodným partnerom Slovenska, ale podielom 15 % (opäť po Nemecku) je aj druhým najväčším dovozcom do SR. Vzájomný obchod Slovenska s Českou republikou sa uskutočňuje v preferenčnom režime colnej únie, t. j. colné sadzby sú nulové. Ak by Slovensko bolo prijaté do EÚ neskôr ako Česká republika, ich obchodné vzťahy by sa nemohli naďalej realizovať v režime colnej únie (ČR by bola nútená dohodu o colnej únii so SR vypovedať), ale len v režime pásma voľného obchodu, lebo obchodné vzťahy Európskej únie a Slovenska sú upravené iba preferenčnou dohodou o voľnom obchode. Účinky, ktoré by z tejto zmeny pre vzájomný obchod ČR a SR vyplynuli, by však práve vzhľadom na existenciu pásma voľného obchodu medzi SR a EÚ nemali byť nijako dramatické. Obchod s priemyselnými výrobkami by pokračoval aj naďalej bez ciel, isté účinky by sa dotkli predovšetkým obchodu s niektorými poľnohospodárskymi výrobkami, ktoré zostali mimo zmluvnej úpravy (liberalizácie) a ktorých dovoz do EÚ podlieha vo vzťahu k SR preferenčným clám. Dovozy slovenských poľnohospodárskych výrobkov do ČR, ktorý sa v súčasných podmienkach colnej únie realizuje bez cla, by tak bol znovu zaťažený clom, čo by mohlo negatívne ovplyvniť konkurencieschopnosť

týchto výrobkov na českom trhu. V prípade, že Slovenská republika a Česká republika vstúpia do EÚ v rovnakom termíne, úvahy o účinkoch na obchod sú bezpredmetné.

Zvýhodnené zaobchádzanie zo strany Slovenska v podobe preferenčných ciel požívajú aj ostatné krajiny CEFTA – Poľsko, Maďarsko, Slovinsko, Bulharsko a Rumunsko. Ich podiel na slovenských dovozoch je v úhrne asi 7 %, na vývozoach 13 %. Vzájomné obchodné vzťahy so SR sa v prípade týchto krajín CEFTA realizujú v podmienkach pásma voľného obchodu. Výnimku tvoria opäť poľnohospodárske výrobky, ktorých obchod v rámci CEFTA voľný nie je (zaťaženie dovozov poľnohospodárskych výrobkov z krajín CEFTA na báze preferenčných ciel predstavuje v priemere 9 %). Účinok prevzatia preferenčných režimov EÚ na obchod Slovenska s týmito krajinami by bol obdobný ako v prípade ČR. Vzhľadom na existenciu asociačných dohôd EÚ s týmito krajinami (nevzťahujú sa na poľnohospodárske výrobky), vstup Slovenska do EÚ by takisto nemal vyvolať zásadnejšie účinky na zahraničný obchod SR. Skorší vstup SR do EÚ voči tým krajinám CEFTA, ktoré zostanú v pozícii asociovaných krajín, by v podstate znamenal zachovanie voľného obchodu s priemyselnými výrobkami, obchod s poľnohospodárskymi výrobkami by však bol podriadený osobitnému režimu, ktorý na dovozy týchto výrobkov EÚ aplikuje. Dovozy poľnohospodárskych výrobkov do SR z týchto krajín by tak podraželi, pretože aj keby boli zaťažované iba preferenčnými clami, tie sú v EÚ vyššie ako na Slovensku. Takto vyvolaným účinkom by v konečnom dôsledku mohla byť aj zmena teritoriálnej štruktúry dovážaných poľnohospodárskych výrobkov na Slovensko. Naopak, v krajinách CEFTA, ktoré sa stanú členmi EÚ súčasne so Slovenskom, by sa ich vzájomný obchod vrátane poľnohospodárskych produktov uskutočňoval bez akýchkoľvek prekážok.

Z obchodných partnerov Slovenska, ktoré získavajú výhody z preferenčných ciel, nemožno aspoň okrajovo nespomenúť krajiny Európskeho združenia voľného obchodu (EZVO). Hoci Slovensko vzájomné obchodné vzťahy s nimi realizuje v podmienkach zmluvného preferenčného režimu (priemyselné výrobky bezcolne), podiel krajín EZVO na slovenských dovozoch predstavuje iba 1,4 % a na slovenských vývozoach 1,8 %. Vstupom SR do EÚ by daný preferenčný režim voči krajinám EZVO nemal zaznamenať závažnejšie zmeny, keďže medzi EÚ a EZVO platí v podstate rovnaký režim.

V súvislosti s prevzatím režimov preferenčných ciel EÚ dochádzame k záveru, že je *len málo pravdepodobné, žeby ich prevzatie mohlo spôsobiť zásadnejšie zmeny vo vzájomnej obchodnej výmene Slovenska a krajín zaradených do preferenčných režimov, a teda aj v zahraničnom obchode SR ako celku.*

Vzhľadom na uvedené, možno teda sformulovať záver, že vstup Slovenskej republiky do Európskej únie a s ním spojené prevzatie spoločnej obchodnej politiky EÚ *by nemalo predstavovať závažnejší problém* v budúcom vývoji slovenskej zahraničnoobchodnej výmeny. K relevantným účinkom na teritoriálnu a komoditnú štruktúru zahraničného obchodu Slovenska, ako aj na cenovú úroveň by z titulu prevzatia spoločnej obchodnej politiky EÚ taktiež nemalo dôjsť. Vzhľadom na to, že obchodná politika je nesmierne dynamický a len ťažko predvídateľný prvok, uvedené účinky je potrebné považovať iba za odhady, ktoré vychádzajú zo súčasného stavu obchodnej politiky Slovenska a Európskej únie.

Účinky prevzatia netarifných opatrení obchodnej politiky Európskej únie

Článok 30 Zmluvy o ES zakazuje prijímať a používať v členských štátoch akékoľvek obchodné pravidlá, ktoré by „prekážali priamo alebo nepriamo, reálne či potenciálne obchodu vnútri ES.“ Toto ustanovenie potvrdil následne aj *Rozsudok Európskeho súdneho dvora (ESD) z Dassonville* v roku 1974. Napriek tomu sa netarifné opatrenia (NTO) v praxi medzi krajinami EÚ i voči tretím krajinám používajú, pričom mnohé z nich ostávajú naďalej v rukách národných vlád. Rozsah aplikácie NTO podľa ich hlavných foriem v rámci vnútorného obchodu EÚ ukazuje tabuľka 2.1.9.

Tabuľka 2.1.9

Ukazovatele aplikovaných NTO v obchodnej výmene medzi krajinami EÚ v roku 1996

Formy NTO	Konvenčný frekvenčný index (CFI)	Bilaterálny frekvenčný index (BFI)	Index pokrytia dovozu (ICI)
Exportné obmedzenia	13.86	6.73	5.60
Licencie	3.64	1.78	1.71
Iné kvantitatívne obmedzenia	0.22	0.03	0.01
Cenové opatrenia	8.38	3.48	3.45
Variabilné poplatky	5.39	2.36	1.54

Prameň: Databáza ÚSSE SAV, 1995.

Z tabuľky 2.1.9 je zrejmé, že najvýznamnejší podiel na uplatňovaní NTO v EÚ malo využívanie *dobrovoľných exportných obmedzení*, ku ktorému prichádza po vzájomnej dohode vývozcu a dovozcu s cieľom udržať určitý objem i cenovú hladinu obchodovanej produkcie. Týmto opatrením je pokryté takmer 14 % vzájomnej obchodnej výmeny EÚ, čo predstavuje cca 6 % dovozu krajín EÚ.

Druhou najvýznamnejšou formou NTO sú *cenové opatrenia*, ktorými bolo pokryté cca 9 % obchodovanej produkcie EÚ, po nich nasleduje vyberanie rôznych dovozných poplatkov. V rámci tejto skupiny NTO podstatnú časť tvoria antidumpingové opatrenia, popri ktorých sa uplatňujú aj subvencie na podporu exportu.

Ďalšia forma NTO – licencie, aplikovaná v EÚ, je nanovo upravená Smernicou 321/1999. Existujú dva zoznamy licencovaných vývozných komodít. Zoznam I obsahuje zbrane, muníciu a iné vojenské dodávky a zariadenia. Zoznam II obsahuje strategické tovary okrem komodít obsiahnutých v zozname I, technológie na výrobu strategických tovarov podľa zoznamu II a aktuálne opatrenia vyplývajúce z existujúcej bezpečnostnej situácie.

Pritom existujú dva typy vývozných licencií:

- jednorazová licencia poskytovaná výhradnému exportérovi iba na jednu zásielku presne určenému adresátovi a
- všeobecná licencia poskytovaná výhradnému exportérovi na neobmedzený počet zásielok v rámci stanoveného obdobia (maximálne 3 roky) a na určité špecifické komodity.

Uvažovanie licencií podľa zoznamu II (mimo zbrojnej výroby) sa kumuluje v podstate do tried 1 – 4 Colného sadzobníka. Rozsah ich aplikácie je zrejmý z tabuľky 2.1.10.

Tabuľka 2.1.10

Využitie vývozných licencií v Európskej únii podľa komodít za rok 1996

Trieda colného sadzobníka	Bežný frekvenčný index (CF)	Bilaterálny frekvenčný index (BF)	Miera pokrytia exportu (IC)
Súhrnne všetky komodity	3.54	1.78	1.71
1 – živé zvieratá, živočíšne výr.	13.71	10.05	20.61
2 – rastlinné výrobky	14.98	9.11	6.69
3 – živočíšne a rastl. tuky, oleje	3.01	3.26	5.93
4 – potravinárske výrobky	23.17	23.64	19.99

Prameň: Databáza ÚSSE SAV, 1995.

Licenčný systém je založený na princípe, že nie sú potrebné nijaké dovozné licencie s výnimkou špecifických tovarov, ktoré sú predmetom kvantitatívnych obmedzení, odvetných opatrení alebo dohľadu. Pod prioritný dohľad Spoločenstva v rámci automatických licencií patrí od roku 2000 dovoz niektorých druhov železa a ocele s výnimkou krajín EFTA, EEA a Turecka (WTO, 2000). Okrem toho je odsúhlasený systém dvojitej kontroly v rámci dohody s Bulharskom, ČR, Poľskom, Rumunskom a so Slovenskom.

Pokiaľ ide o *kvantitatívne obmedzenia*, tie sa v EÚ v podstate *nepoužívajú*. Výnimku tvoria textilné a odevné výrobky, prípadne výrobky zahrnuté pod GATT, u ktorých ide o odvetné opatrenia mimo tretích krajín.

Na základe *Dohody WTO o textile a odevoch (ATC)* Európska únia aplikuje kvantitatívne opatrenia na dovoz *textilu a odevov* z Argentíny, Brazílie, Hongkongu, Indie, Indonézie, Macaa, Malajzie, Pakistanu, Peru, Filipín, Singapúru, Kórey, Srí Lanky a Thajska, kde zvýšila dovozné kvóty od 1. 1. 1995 o 16 % a od 1. 1. 1998 o ďalších 25 %. Prijali sa počnúc rokom 2005 vyššie kvóty pre Peru, Srí Lanku, ako aj ďalších menších dodávateľov. Na základe dvojstranných dohôd EÚ naďalej udržiava dovozné kvóty s Bieloruskom, Čínou, Ukrajinou, Vietnamom, Uzbekistanom a na autonómnom princípe s Bosnou – Hercegovinou, Chorvátskom, Federatívnou republikou Juhoslávie, KLR a Tchajwanom.

V súlade so *Spoločnou zahraničnou a bezpečnostnou politikou* EÚ prijala spoločnú pozíciu v opatreniach súvisiacich s embargom spadajúcim do kompetencie Spoločenstva. V dôsledku toho EÚ znížila alebo prerušila svoje ekonomické vzťahy s Irakom a FRJ (Srbsko a Čierna Hora) s osobitným zreteľom na zbrane, tovary dvojitého určenia a reexport dovezených tovarov, čo podlieha špeciálnemu povoleniu.

V praxi EÚ sa v rozsiahlej miere využívajú aj NTO na *ochranu spotrebiteľa, životného prostredia a ochranu zvierat a rastlín*. Vstup a použitie nebezpečných látok na trh Spoločenstva sú prísne regulované, pričom zoznam týchto látok sa podľa technologického pokroku pravidelne aktualizuje. V roku 1999 EÚ oznámila, že od roku 2005 zastavuje obchod s azbestom, pretože všetky formy azbestu sa ukázali ako karcinogénne. Európska únia vo väzbe na program OSN o životnom prostredí (UNEP) a FAO kontroluje obchod s nebezpečnými chemikáliami prostredníctvom spoločného systému notifikácie a informácií o obchode s určitými chemikáliami, a to aj s tretími krajinami.

Európska únia implementovala Montrealský protokol s prílohami z roku 1988 na ochranu výroby, dovozu a vývozu látok poškodzujúcich ozón vrátane zákazových a licenčných požiadaviek. Európska únia prijala aj Bazilejskú konvenciu z roku 1994 na kontrolu exportu, importu s nebezpečnými látkami a pohyb s rádioaktívnymi látkami.

Opatrenia na ochranu živočíšnych druhov sa týkajú zákazu dovozu veľrýb a iných kýtovcov na komerčné účely, ako aj zákazu dovozu kože tullených mláďat s výnimkou spracovaných tradičnou technikou Inuitov. V súlade s *Konvenciou o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi divej fauny a flóry (CITES)* EÚ reguluje obchod aj v tejto oblasti vrátane prísnej kontroly na hraniciach. Podľa *Medzinárodnej dohody pre udržanie atlantického tuniaka (ICCAT)*, EÚ zaviedla systém horizontálneho štatistického monitorovania obchodu s tuniakom a v roku 1998 zakázala jeho dovoz z Belize, Hondurasu a Panamy.

Európska únia zakázala počnúc rokom 1995 dlhodobé používanie pascí na lov zveri, ale aj dovoz určitých druhov zvierat z krajín, ktoré tento zákaz nemajú. V tejto otázke EÚ uzavrela medzinárodné dohody s najväčšími dovozcami – Kanadou, USA a Ruskom.

Celkove možno povedať, že aplikácia netarifných opatrení EÚ sa orientovala v rozhodujúcej miere na textilné a odevné výrobky, čo pokrývalo až 84 % dovozov, ďalej na obuv (50 %), živé zvieratá (37 %), mrazené hotové jedlá (44 %), základné kovy (15 %) a rastlinné výrobky (22 %).

Ďalším netarifným opatrením EÚ je *obmedzovanie prístupu k tendrom verejného obstarávania* zahraničných malých a stredných podnikov. Konkrétnych postupov na aplikáciu tejto formy NTO je viacero:

- nedostatočné zabezpečenie implementácie príslušných legislatívnych úprav do národnej legislatívy členských štátov;
- využitie jazykovej bariéry;
- poskytnutie krátkeho termínu na odosielanie požadovanej dokumentácie;
- určovanie rôznych regionálnych a miestnych pravidiel a požiadaviek na dodávku, ktoré sú pre zahraničného účastníka tendra iba ťažko realizovateľné.

Na úrovni vlády stále významnejšie miesto v rámci netarifných bariér obchodnej výmeny v EÚ získavajú *technické prekážky*. Ich legislatívnym základom je ustanovenie

o využití technických štandardov a zhody v čl. 133 Dohody o ES. Podľa tohto dokumentu zavedenie novej technickej prekážky v obchode je príslušná krajina povinná vopred hlásiť *Direktoriátu Európskej komisie pre podnikanie* najneskôr 3 roky vopred. Odhaduje sa, že viac ako tri štvrtiny celkového objemu obchodnej výmeny medzi krajinami EÚ je priamo alebo nepriamo ovplyvnená týmito technickými prekážkami. V rámci technickej harmonizácie v rámci EÚ sa doteraz vydalo 5 000 *technických noriem* a v súčasnosti sa pracuje na ďalších 16 tis. týchto noriem.

Akčný plán budovania jednotného trhu EÚ pre oblasť technických prekážok, prijatý v decembri 1999 na obdobie nasledujúcich 5 rokov, je zameraný na posilnenie účinnosti prijatých 1 441 Smerníc EK, pričom z celkového počtu noriem sa do všetkých národných legislatív implementovalo iba zhruba 13 % (WTO, 2000).

Systém netarifných opatrení v SR je legislatívne upravený niekoľkými, z tohto hľadiska kľúčovými normami (MH SR, 2002). Sú to:

- zákon č. 59/1997 Zb. o ochrane pred dumpingom;
- zákon č. 226/1997 Zb. o subvenciách a vyrovnávajúcich opatreniach;
- zákon č. 214/1997 Zb. o ochranných opatreniach pri dovoze;
- zákon č. 263/1999 o verejnom obstarávaní.

Z porovnania netarifných opatrení v SR s NTO v EÚ sú zrejmé niektoré rozdiely, ktoré môžu ovplyvniť zahraničný obchod SR s členskými štátmi EÚ.

V *licenčnej politike* je Slovensko s EÚ v podstate porovnateľné, alebo je veľmi blízko k EÚ. Dovozné licencie sa poskytujú automaticky. Neautomatické licencie sa týkajú vysokojedovatých látok, psychotropných látok, rádioaktívnych substancií, látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu vrátane starších typov chladničiek, zbraní a munície. Ráta sa s uplatnením verejnej súťaže (MH SR, 2002).

Pokiaľ ide o dobrovoľné obmedzovanie exportu, aj toto NTO možno charakterizovať ako kompatibilné s EÚ, i keď má podstatne obmedzenejší teritoriálny priestor na aplikáciu (významnejšie sa aplikuje s ČR v rámci colnej únie).

Rovnako možno charakterizovať aj možnosť antidumpingu. Od začiatku platnosti do konca roku 2001 bolo v SR zaevidovaných 7 podnetov, avšak ani pri jednom sa nezačalo konanie (MH SR, 2002).

Azda najväčšia diferenciacia medzi EÚ a SR je zreteľná pri kvantitatívnych obmedzeniach a zákazoch, a to predovšetkým z hľadiska šírky komodít. Zatiaľ čo v EÚ sa kladie dôraz aj na zahranično-bezpečnostné hľadiská a ochranu spotrebiteľa, životného prostredia a ochranu zvierat, v Slovenskej republike boli doteraz dôvodom ich zavedenia hlavne celkové množstvové nadmerné dovozy, ako napríklad cukru, mrazenej zeleniny, bravčového mäsa a ovocných štiav a obuvi z ČĽR.

Takmer vôbec sa v rámci NTO v SR neaplikujú technické normy a štandardy, ktoré budú aktuálne aj po vstupe SR do EÚ, rovnako ako sa budú pri počiatočnom rozvíjaní vyžadovať od doterajších členských štátov.

Z uvedenej charakteristiky teda vyplýva, že *slovenská ekonomika je netarifnými opatreniami relatívne málo chránená*. Týka sa to najmä dovozov nekvalitného a zdraviu škodlivého tovaru dovážaného z krajín, ktoré nám konkurujú nie kvalitou, ale predovšetkým cenou. Toto konštatovanie potvrdzuje aj skutočnosť, že zavedené netarifné opatrenia v SR pokrývali len marginálny objem dovozov, t. j. 1,4 mld Sk v roku 2001, čo predstavovalo asi 0,2 % celkovej hodnoty dovozu (MH SR, 2002).

Prevzatie systému netarifných opatrení *Spoločnej obchodnej politiky EÚ* by preto v SR malo viesť *k relatívne vyššej ochrane slovenskej ekonomiky voči nežiaducim dovozom a k odľahčeniu deficitu obchodnej bilancie*. V určitých smeroch, najmä pri harmonizácii technických noriem, to bude znamenať *zvýšenie nákladov na modernizáciu technológií, čo následne zvýši kvalitu výrobkov a kvalitatívnu konkurenčnú schopnosť slovenskej ekonomiky*.

2.2. Zintenzívnenie prílevu priamych zahraničných investícií ako rozhodujúci zdroj rastu kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti ekonomiky

Vplyv vstupu do Európskej únie na celkový objem priamych zahraničných investícií

Zatiaľ čo v oblasti pohybu tovarov analýza nepreukázala významnejší vplyv vstupu SR do EÚ, v oblasti pohybu kapitálu, osobitne priamych zahraničných investícií (PZI) sa odhaduje ich intenzívnejší prílev a významný prínos pre produktivitu, ktorá, ako ukázala analýza v I. časti štúdie, by sa mala stať kľúčovým determinantom rastu konkurenčnej schopnosti ekonomiky SR v budúcom období.

Argumentom pre takýto hypotetický predpoklad môže byť predovšetkým empirický dôkaz, že každé rozšírenie Európskej únie bolo vždy spojené so zväčšením prílevu PZI a že i samotná reálna šanca stať sa členom EÚ prílev PZI akceleruje (World Economic Outlook, 2000). V prípade Španielska, Portugalska a Grécka to dokumentujú údaje v tabuľke 2.2.1.

Tabuľka 2.2.1

Prílev priamych zahraničných investícií do Španielska, Portugalska a Grécka v rokoch 1985 – 1995

Krajina	Ročný prílev PZI			
	1985		1995	
	mld USD	% HDP	mld USD	% HDP
Španielsko (1. 1. 1986)	1.72	0.9	10.6	9.4
Portugalsko (1. 1. 1986)	0.25	1.1	1.7	9.0
Grécko (1. 1. 1981)	n. d.	n. d.	1.0	5.2

Prameň: OECD, 2000; UNCTAD, 1997; vlastné výpočty.

Ďalším argumentom podporujúcim predpoklad zintenzívnenia prílevu PZI do Slovenskej republiky po jej vstupe do EÚ je doterajšia nízka úroveň PZI na obyvateľa v SR oproti malým vyspelým krajinám EÚ a pravdepodobnosť tendencie jej vyrovnania na úroveň týchto krajín. Táto tendencia by sa zrejme mohla v rámci rozšírenej EÚ presadzovať nielen v súvislosti s postupnou homogenizáciou integračného priestoru, ale aj preto, že PZI by mohli a mali byť nositeľom rozvíjania partnerských výrobnokooperačných (*clusters*) vzťahov, ako to bolo v prípade alokácie PZI do vyspelých krajín Európy. Výrazné rozdiely v stave PZI medzi SR a vybranými krajinami sú zrejme z tabuľky 2.2.2.

Tabuľka 2.2.2

Stav priamych zahraničných investícií na obyvateľa vo vybraných krajinách

	Stav PZI na obyvateľa (v USD)
SR	870
ČR	2 599
Maďarsko	2 285
Poľsko	675 ¹⁾
Slovinsko	1 407 ²⁾
Rakúsko	2 354 ³⁾
Španielsko	2 491 ³⁾
Dánsko	4 373 ³⁾
Írsko	3 535 ³⁾
Belgicko	8 613 ³⁾
Nórsko	4 551 ³⁾
Švédsko	4 180 ³⁾

Pokiaľ nie je uvedené inak, údaje sú za rok 2001.

¹⁾ Rok 1999.

²⁾ Rok 2000.

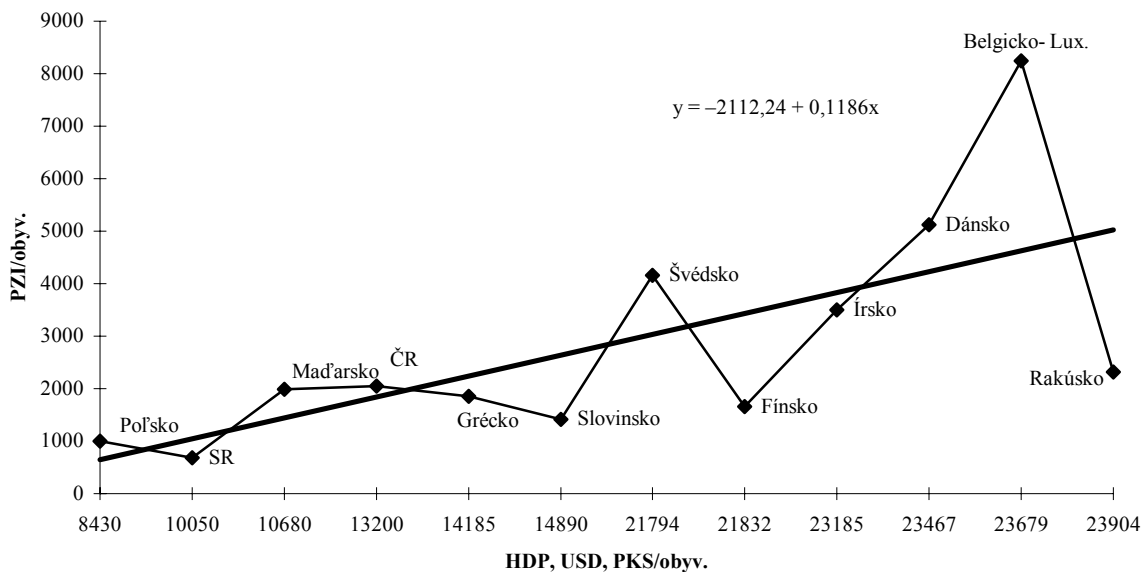
³⁾ Rok 1995.

Prameň: UNCTAD, 1997; CESTAT, 2001/4.

Potvrdením tendencie homogenizácie je aj empiricky zistená korelácia medzi úrovňou PZI na obyvateľa a ekonomickou úrovňou, vyjadrenou objemom HDP v PKS na obyvateľa (graf 2.2.1). Z grafu 2.2.1 vyplýva, že s rastom ekonomickej úrovne krajiny, ktorý sa po vstupe do EÚ, ako uvidíme ďalej, predpokladá, rastie aj objem priamych zahraničných investícií na obyvateľa krajiny.

Graf 2.2.1

Závislosť priamych zahraničných investícií na obyvateľa a ekonomickej úrovne vybraných krajín

Prameň: OECD Economic Surveys, 2001a; CESTAT, 2001/4; UNCTAD, 1997; vlastné prepočty.

Možno uviesť aj ďalšie faktory, ktoré by mali znamenať zintenzívnenie prílevu PZI do slovenskej ekonomiky po vstupe SR do EÚ.

Tradičná teória ekonomickej integrácie priame zahraničné investície chápe ako geografické znovuzmiestnenie výroby, ktoré je opäť dôsledkom mnohých faktorov na strane investorskej aj prijímajúcej krajiny. Na strane investora sú to predovšetkým úspory z rozsahu (Scitowski, 1958). Logika ich získania je taká, že v dôsledku zväčšenia trhu je výhodné zvýšiť sériovosť výroby daného výrobku na základe horizontálnej alebo komponentnej špecializácie výrobných závodov v rámci celého integrovaného celku. Zvýšením rozsahu špecializovanej výroby sa znížia jednotkové náklady výroby v oboch integrovaných častiach, čo spravidla znamená aj zvýšenie miery pridanej hodnoty a produktivity práce. Môže sa ukázať, že takýto typ znovuzmiestnenia výroby má v Európskej únii ešte značné rezervy.

Ďalšie možnosti prílevu PZI a nového znovurozmiestnenia výroby vznikajú na základe presunov výrob z vyspelejších a inovačne výkonnejších krajín, teda aj EÚ, do menej rozvinutých krajín po tom, čo vyvinutý nový výrobok po jeho spotrebiteľskom overení v materskej krajine dosiahol štádium vhodné pre masovú výrobu. Pôvodný výrobca si tak vytvára v niektorej z menej rozvinutých krajín s relatívne nižšími najmä mzdovými nákladmi priestor na ďalšiu inováciu výrobkov. V krajine prijímajúcej priame zahraničné investície na tomto základe ide vlastne o napodobňovanie výroby výrobkov pôvodne vyvinutých vo vyspelejších krajinách. Zdá sa, že tento spôsob generovania PZI zostane pre kandidátske krajiny, teda aj pre SR, zatiaľ hlavným zdrojom toho, ako rýchlo a efektívne modernizovať technológie a výrobné štruktúry. V teórii sa tento spôsob generovania PZI zovšeobecňuje ako teória produkčného cyklu (Vernon, 1966) a teória imitácie (Posner, 1961).

Ďalším hypotetickým predpokladom, ktorý by mal ovplyvniť zintenzívnenie prílevu PZI do slovenskej ekonomiky, je to, že prílev PZI po vstupe SR do EÚ bude väčší v ďalšej fáze, keď už bude v zásade ukončená privatizácia a reštrukturalizácia sieťových odvetví, finančnej infraštruktúry (bánk) a podnikovej sféry a keď sa obnoví záujem priamych zahraničných investorov investovať opäť do produkčných kapacít najmä v spracovateľskom priemysle. To by mohlo konvenovať už charakterizovanému prehĺbeniu procesu špecializácie a medzinárodnej kooperácie a procesu imitácie v rámci produkčných cyklov v Európskej únii.

Možno teda predpokladať, že svetová konkurencia bude naďalej a intenzívnejšie stimulovať rast potenciálu zahraničného investovania rozvinutých krajín v menej rozvinutých nových a konvergujúcich členských štátoch EÚ, teda aj v SR.

Na strane SR ako prijímajúcej krajiny musí byť tento potenciál umocňovaný celkovým postojom k zahraničným investíciám, ako aj zmenou ďalších podmienok pre prílev PZI.

Vzhľadom na rádovo vyššie relatívne objemy PZI vo vyspelých krajinách nie je teda zo strany Slovenska – s objemom PZI zhruba 900 USD – v budúcnosti opodstatnená zdržanlivosť voči strategickým zahraničným investorom, či už pod tzv. hrozbou výpredaja majetku cudzincami alebo pod heslom budovania strednej vrstvy čisto domácich podnikateľov, tak ako sa to uplatňovalo v počiatočných štádiách možností spoločného

podnikania. Možno povedať, že táto zdržanlivosť v minulosti priniesla skôr negatíva ako pozitíva a znamenala umocnenie niektorých handicapov, ktoré Slovensko z hľadiska prílevu PZI má, najmä relatívne malý trh. Dá sa hypoteticky usudzovať, že tento negatívny efekt dokonca prevýšil komparatívne výhody, ktoré Slovensko mohlo ponúknuť v podobe nízkych miezd a disponibilite zručnej a kvalifikovanej pracovnej sily a v ktorých zaujímalo spomedzi kandidátskych krajín strednej Európy poprednú pozíciu.

Ďalšou podmienkou, o ktorú sa v hypotéze očakávania intenzívnejšieho prílevu PZI po vstupe do EÚ opierame, je implementácia legislatívy EÚ do národného legislatívneho rámca, ktorá bude garantovať pre zahraničných investorov právnu a finančnú istotu a stabilitu. Je to predpoklad, ktorý sa popri celkovej politickej stabilite objavuje na popredných pozíciách významnosti faktorov alokácie investícií u zahraničných investorov.

Rovnako významné bude umožniť v širšej miere investovanie vo vybudovaných priemyselných zónach a v parkoch, a to aj v kombinácii „zelenej lúky“ a tzv. *brownfieldu* (existujúcich výrobných hál). Malo by ísť aj o opatrenia na zjednodušenie administratívnych postupov.

Pri podpore intenzívnejšieho prílevu PZI bude potrebné aj koncepčnejšie usmerňovať odvetvové či pododvetvové zameranie nových zahraničných investícií, zameranie z hľadiska prínosu k zvýšeniu technologickej produktivity, miery pridanej hodnoty a z hľadiska regionálnej orientácie. Takisto bude dôležité, aby sa nové PZI orientovali na vnútorný aj zahraničný trh súčasne, a teda prispievali k zvýšeniu exportnej výkonnosti, a zároveň k zníženiu obchodného deficitu z titulu dovozu pri tých komoditných skupinách, v ktorých sú tieto deficity objemovo mimoriadne veľké. Analýzy ukazujú, že takéto deficity sa vyskytujú najmä pri sofistikovaných výrobkoch – v oblasti ľahkej chémie a strojárstva a elektrotechniky (Outrata a kol., 1998).

Teda pri príleve PZI treba uplatňovať určitý koncepčno-selektívny prístup, ktorý nemusí byť v rozpore s princípmi trhovej ekonomiky, ak bude založený na poskytnutí ďalších významných informácií oslabujúcich nedokonalosť trhu v tejto oblasti.⁵⁵

---

⁵⁵ Selektívny prístup uplatnila napríklad agentúra pre priemyselný rozvoj (IDA) v Írsku, v krajine s vysokými PZI. Prvou fázou bolo vytypovanie odvetvových segmentov, ktoré sú z hľadiska riešenia problémov ekonomiky a svetovej dynamiky prioritné. V druhej fáze išlo o výber silných firiem, ktoré sú aktívne v danom segmente trhu a mohli by uvažovať s medzinárodnou diverzifikáciou svojej výroby. V ďalšej fáze sa určí exekutíva projektu v daných krajinách vytypovaných firiem na iniciovanie kontaktov s týmito firmami. Napokon v poslednej fáze sú zástupcovia firmy prizývaní na rokovanie do domácej firmy (Outrata a kol., 1998).

Samozrejme, určité riziko pri naplňaní predpokladu o zintenzívnení prílevu PZI spočíva nielen v pripravenosti slovenskej strany na prijatie zahraničných investorov (analýza potrebných typov PZI, pripravenosť domácich podnikov, vytypovanie zahraničných korporácií na spoločné podnikanie, ponuka zvýhodnených podmienok). Môže spočívať aj v tom, že ďalší prílev PZI, pokiaľ bude smerovať do regiónu strednej Európy, bude sa koncentrovať do tých krajín tohto regiónu, kde prílev PZI bol doteraz intenzívnejší (Česká republika, Maďarsko, Slovinsko). Riziko môže však predstavovať aj postupné oslabovanie komparatívnej výhody vo forme nízkej ceny pracovnej sily prijatím krajín do EÚ, kde je táto komparatívna výhoda ešte vyššia.

Aký objem PZI by teda mohla Slovenská republika pri uvedených predpokladoch po vstupe do EÚ v horizonte do roku 2008 dosiahnuť? Akýkoľvek odhad, nech by bol urobený akokoľvek presnou formálnou metódou, môže byť len odhadom, lebo aj samotné ocenenie reálnosti uvedených predpokladov, ktoré by vstupovali do odhadu PZI, by sa zakladalo na odhade, hoci kvalifikovanom.

Preto pri odhade prílevu a stavu PZI v SR v období po vstupe do EÚ možno v tejto etape poznania pracovať v podstate iba s určitými scenármi. Jeden z nich, ktorý bol vzatý za základ hypotézy o príleve PZI do SR po vstupe do EÚ a ktorý by mohol zodpovedať predchádzajúcim predpokladom, je premisa, že Slovensko by dosiahlo zhruba takú úroveň PZI na obyvateľa v roku 2008, akú v súčasnosti dosahuje Česká republika. To by znamenalo, že priemerný ročný netto prílev PZI v rokoch 2004 – 2008 by sa musel zvýšiť zo súčasných cca 418 mil. USD na cca 1,0 – 1,5 mld USD, aby objem PZI na obyvateľa v SR dosiahol v roku 2008 úroveň okolo 2 000 – 2 300 USD. Táto hypotéza možného vývoja PZI je prehľadne uvedená v tabuľke 2.2.3.

Tabuľka 2.2.3

Odhad účinku vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie v oblasti PZI

Stav PZI v SR, mil. USD			Priemerný netto ročný prílev PZI do SR, mil. USD		PZI na obyvateľa, USD		
2001	2003	2008	1996 – 2001	2004 – 2008	2001	2003	2008
4 302	5 100	11 – 13	418	1.0 – 1.5	797	940	2 300

Prameň: Vlastné výpočty.

Okrem metódy scenárov na odhad vývoja PZI po vstupe SR do EÚ možno zvoliť aj iné prístupy. Bolo by napríklad možné využiť grafickú metódu, teda konkrétne graf 2.2.1, z ktorého je možné čítať, aká výška PZI na obyvateľa by zodpovedala predpokladanej ekonomickej úrovni Slovenska v príslušných obdobiach. Podľa tohto grafu sa ukazuje, že výška PZI na obyvateľa v roku 2008 pri predpokladanej úrovni HDP v parite kúpnej sily na obyvateľa cca 17 300 USD by mohla dosiahnuť až 2 500 USD.

Odhad vplyvu vstupu do Európskej únie na prílev PZI možno generovať aj na základe použitia niektorých ekonomicko-matematických metód, čo však vyžaduje osobitné rozpracovanie.

Účinky zvýšeného prílevu priamych zahraničných investícií na produktivitu a porovnateľnú cenovú hladinu

Dôraz, ktorý kladieme na PZI v súvislosti s rastom produktivity ako kľúčového determinantu zvýšenia konkurencieschopnosti ekonomiky, vyplýva predovšetkým z faktu, že slovenská ekonomika zatiaľ nie je schopná pokryť potreby v technologickom prezborení a v zlepšení kvality výroby najmä spracovateľského priemyslu z vlastných zdrojov v relatívne krátkom období.

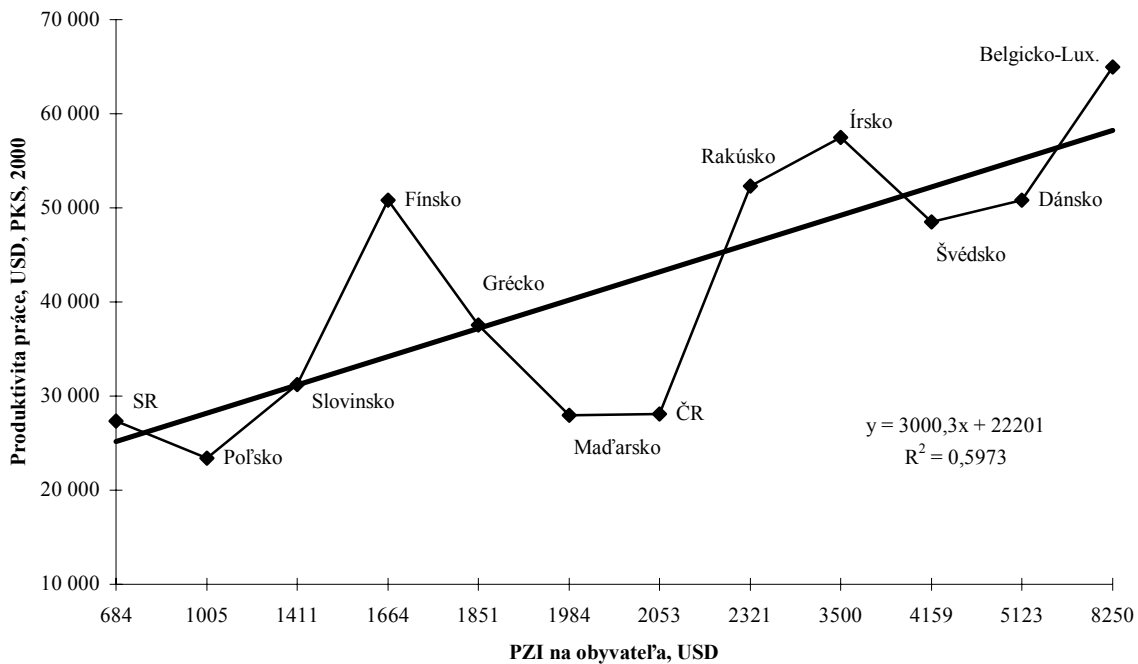
Keď hovoríme o *raste produktivity*, máme na mysli podstatné zvýšenie kvality a technických a úžitkových parametrov výrobkov, úrovne povýrobných služieb, technologickej úrovne výroby, zdokonalenie logistiky vo výrobných procesoch, manažérskych zručností, kvalifikačnej adaptability pracovníkov, vybudovanie *goodwillu* atď. Uvedené atribúty možno zahrnúť pod pojem celkovej faktorovej produktivity (*total factor productivity*), alebo stručne – technologickej produktivity.

Predpokladáme teda, že budúce priame zahraničné investície prispedia práve k týmto atribútom produktivity. Pravda, aby sa tento predpoklad naplnil, bude významnou mierou záležať aj na koncepčnom prístupe príslušných centrálnych orgánov a podnikov k ďalšiemu prílevu PZI do SR.

To, že predpoklad o pozitívnom vplyve PZI na produktivitu môže byť reálny, potvrdzuje napokon aj v grafe 2.2.2 znázornená súvislosť medzi PZI a súhrnnou produktivitou práce.

Graf 2.2.2

Závislosť produktivity od úrovne priamych zahraničných investícií na obyvateľa

Prameň: OECD Economic Surveys, 2001; CESTAT, 2001/4; UNCTAD, 1997; vlastné prepočty.

Pravda, rast produktivity budú ovplyvňovať nielen priame zahraničné investície, ale aj čisto domáci investori. Vzhľadom na už uvedené zdôvodnenie významu PZI v slovenskej ekonomike možno prijať predpoklad, že reálny rast produktivity z priamych zahraničných investícií bude vyšší ako tento rast v podnikoch bez zahraničnej účasti. Preto odhad vývoja produktivity možno do značnej miery vzťahovať na vplyv odhadnutého prílevu PZI.

Vývoj produktivity v dôsledku vstupu SR do EÚ sa odhadol pomocou ekonometrického modelu⁵⁶ porovnaním výsledkov pri vstupe do EÚ (var. 2) s výsledkami za predpokladu nevstupu (var. 1). Z tabuľky 2.2.4 je zrejmé, že vstup SR do EÚ by sa mal prejavovať v rokoch 2004 – 2008 vyšším ročným rastom produktivity (v stálych cenách) najmenej o 1 percentuálny bod oproti variantu, že by Slovensko v tomto období nebolo integrované do EÚ.

Obdobný rozdiel vyššieho rastu by mohol nastať aj v prípade vyjadrenia produktivity v parite kúpnej sily. Ešte vyšší rozdiel v raste by Slovensko mohlo dosiahnuť

⁵⁶ Modelové prepočty vykonali I. Šujan a M. Šujanová a sú podrobnejšie uvedené v 6. kapitole II. časti.

pri vyjadrení produktivity prepočtom nominálnym výmenným kurzom, a to až o 4 percentuálne body ročne.

Tabuľka 2.2.4

Odhad tempa rastu súhrnnej produktivity do roku 2008

Obdobie	Priemerná reálna ročná zmena HDP, Sk, s. c. 2000 na prac., %		Priemerná ročná zmena HDP, euro, par. kúpnej sily na prac., %		Priemerná ročná zmena HDP, euro na pracovníka, %	
	var. 2	var. 1	var. 2	var. 1	var. 2	var. 1
2001 – 2003	2.5	2.3	4.6	4.4	8.3	6.1
2004 – 2006	3.5	2.5	5.0	4.0	9.8	5.3
2007 – 2008	3.9	3.1	5.5	4.7	9.4	6.6
2004 – 2008	3.7	2.7	5.2	4.3	9.6	5.8

Prameň: Prepočty na základe výstupov modelu.

V súlade s rastom produktivity by sa mali zlepšiť aj ďalšie makroekonomické ukazovatele konkurenčnej schopnosti – *vzrásť porovnateľná cenová hladina, klesnúť jej recipročná hodnota – kurzová odchýlka (ERDI) a posilňovať nominálny výmenný kurz*. Odhad predpokladaného vývoja týchto efektov je uvedený v tabuľke 2.2.5.

Tabuľka 2.2.5

Odhad vývoja porovnateľnej cenovej hladiny, kurzovej odchýlky a výmenného kurzu

Rok	Porovnateľná cenová hladina, % (EÚ = 100)		Kurzová odchýlka k EUR		Nominálny efektívny kurz 2 000 = 100	
	var. 2	var. 1	var. 2	var. 1	var. 2	var. 1
2000	36,4	36,4	2,75	2,75	100,0	100,0
2003	40,5	38,2	2,47	2,61	99,5	94,0
2006	46,2	39,6	2,16	2,52	102,2	87,7
2008	49,7	41,2	2,01	2,43	102,4	85,0

Prameň: Prepočty na základe výstupov modelu.

Rast porovnateľnej cenovej hladiny (CPL – Comparative Price Level) vyplýva nielen z predpokladu, že rast produktivity bude znamenať aj rast kvality výrobkov a služieb, čo by sa malo či mohlo prejavovať v opodstatnenom raste ich cien. Ďalším dôvodom rastu porovnateľnej cenovej hladiny v podmienkach členstva SR v EÚ bude zmiernenie fenoménu cenových zliav na tovary z bývalého východného bloku. Možno očakávať, že tento „východný komplex“ v budúcej EÚ postupne zmizne a aj Slovensko získa v EÚ aj v tomto smere postavenie rovnoprávneho partnera. Rast CPL bude spojený aj

s faktom, že pri každej integrácii v prípade väčších rozdielov cien obchodovateľných tovarov medzi integrujúcimi sa partnermi je tendencia k približovaniu týchto cien, a to aj bez väčšej väzby na rast produktivity.

Cenová úroveň niektorých obchodovateľných tovarov v Slovenskej republike je skutočne stále ešte nižšia ako v Európskej únii. Ide najmä o potraviny, nápoje, tabak, odievanie a obuv, kde na rozdiel od niektorých neobchodovateľných tovarov (nájomné, energie, doprava a spoje) bol doterajší cenový nárast v rámci cenovej deregulácie nižší.

Rovnako sú zatiaľ veľké rozdiely v porovnateľnej cenovej úrovni SR oproti EÚ pri ďalších neobchodovateľných službách, súvisiacich najmä so zatiaľ neuskutočnenými reformami. Ide predovšetkým o reformu v zdravotníctve a školstve. Tu však treba zdôrazniť, že potreba „narovňovania“ týchto cien je síce predpokladom plynulej a ľahšej adaptácie na podmienky v EÚ, avšak je bezprostredne vynútená predovšetkým všeobecným transformačným procesom, ktorý sa nachádza v súbehu s integračným procesom. Tento predpokladaný rast cien by teda musel nastať aj vtedy, ak by sa integrácia neuskutočnila. Naopak, integrácia umožňuje tento rast cien určitou mierou kompenzovať inými pozitívnymi efektami.

Nárast cien môžu vyvolať aj náklady spojené s implementáciou štandardov a noriem EÚ v zmysle záväzkov z negociácií.⁵⁷

Z hľadiska spotrebiteľov bude mať pravdepodobne rozhodujúci význam *rast cien potravín*, lebo výdavky na potraviny tvoria v štruktúre výdavkov domácností podstatnú položku.

Podľa prepočtov Výskumného ústavu ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva (Božík, 2002) spotrebiteľské ceny potravín v SR v roku 2001 vzrástli o 5,6 %, ešte do vstupu by mali rásť priemerne 6 % ročne, prvý rok po vstupe 8 % ročne a v období 2005 – 2008 priemerne asi 8 % ročne.

Vývoj spotrebiteľských cien potravín na príslušnú jednotku komodity podľa modelového prepočtu ukazuje tabuľka 2.2.6.

---

⁵⁷ Tieto problémy sú podrobnejšie rozpracované v 4. kapitole II. časti.

Tabuľka 2.2.6

Prognóza vývoja spotrebiteľských cien

Sk/jednotku	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2004/0 1	2005/0 1	2005/0 3
Chlieb	20.9	21.6	22.6	25.3	26.1	26.7	27.5	28.5	121.1	124.9	115.5
Pšeničná múka	13.4	13.3	15.8	17.6	20.1	20.5	20.8	20.2	131.3	150.0	127.2
Cukor	26.6	27.9	20.7	28.2	30.8	30.7	30.4	30.0	106.0	115.8	148.8
Čokoláda	191.3	237.3	303.1	306.3	327.4	353.0	363.8	400.8	160.1	171.1	108.0
RJTO ¹⁾	62.3	64.5	61.7	102.5	93.9	95.7	98.7	111.3	164.5	150.7	152.2
Zemiaky	10.3	10.9	10.0	9.2	13.0	12.6	12.1	14.0	89.3	126.2	130.0
Pivo	26.6	25.6	26.6	27.8	33.1	34.5	32.2	38.1	104.5	124.4	124.4
Víno	61.7	58.6	80.6	83.0	83.6	86.3	90.5	101.2	134.5	135.5	103.7
Mlieko konzumné	15.8	17.7	17.3	23.7	23.5	23.0	23.1	23.6	150.0	148.7	135.8
Maslo	117.1	117.3	117.4	145.0	162.1	153.5	154.3	155.7	123.8	138.4	138.1
Syry	165.9	177.2	189.1	258.2	256.7	251.0	251.9	257.0	155.6	154.7	135.7
Mliečne výrobky	10.4	11.4	12.5	18.2	19.1	19.1	19.1	19.1	175.0	183.7	153.0
Hovädzie mäso	178.3	201.2	182.0	244.5	262.7	292.7	258.5	292.7	137.1	147.3	144.3
Bravčové mäso	165.3	174.6	183.8	179.7	164.4	216.0	214.0	218.0	108.7	99.4	89.4
Hydina	79.3	78.3	78.8	65.5	68.8	70.0	84.1	84.0	82.6	86.8	87.4
Vajcia	3.2	3.5	4.1	4.4	4.8	4.3	4.3	4.8	138.7	150.0	118.4
Podiel výdavkov na potraviny ²⁾	29.8	29.0	28.9	28.0	27.9	28.4	27.4	27.6	94.0	93.6	96.3
Index cien potravín ³⁾	105.6	111.4	119.4	129.1	146.5	154.8	164.2	176.8	122.3	138.7	122.7

¹⁾ Rastlinné jedlé tuky a oleje.

²⁾ COICOP = klasifikácia individuálnej spotreby podľa účelu – oproti metóde spotrebného koša je v spotrebných výdavkoch zahrnuté aj poisťné a niektoré ďalšie platby (spotrebné výdavky na potraviny, nápoje, tabak, priemyselný tovar, služby, poisťné a ostatné platby spolu).

³⁾ Rok 2000 = 100.

Prameň: Božík, 2002.

Rast cien potravín po vstupe do EÚ by teda mohol mať vyššiu dynamiku ako doteraz, a to zhruba o 2 percentuálne body ročne.

Vzhľadom na to, že možno reálne očakávať zlepšenie kvalitatívnych ekonomických ukazovateľov, a najmä technologickej produktivity, možno takisto rátať aj s rastom nominálnych miezd minimálne vo výške uvedeného rastu cien potravín (tab. 2.2.7). Preto rast cien potravín by v zásade nemal negatívne ovplyvňovať životnú úroveň obyvateľov.

Tabuľka 2.2.7

Odhad rastu spotrebiteľských cien potravín a nominálnej mzdy v Slovenskej republike (%)

Obdobie	Spotrebiteľské ceny potravín		Nominálne mzdy	
	index rastu	∅ ročný rast	index rastu	∅ ročný rast
2001	105.6	5.6	108.2	8.2
2002 – 2003	113.1	6.3	118.2	8.7
2004	108.1	8.1	110.5	10.5
2005 – 2006	119.9	9.5	119.0	9.1
2007 – 2008	114.2	6.9	121.0	10.0
2004 – 2008	148.1	8.2	159.2	9.7

Prameň: Vlastné prepočty na základe Božík, 2002 a modelu – Šujan, Šujanová.

Praktické riešenie cenového rastu vo všetkých uvedených segmentoch ekonomiky by však malo rešpektovať existujúce reálne bariéry, najmä sociálnu únosnosť a pripravenosť spoločnosti. Inými slovami, liberalizačné úpravy cien by mali byť v hospodárskej politike *súbežne* sprevádzané opatreniami stimulujúcimi rast produktivity, najmä v produkčnej sfére, umožňujúci následný rast nominálnych miezd a starobných dôchodkov. Zvyšovanie cien by sa teda mohlo rozložiť do určitého času, v ktorom by sa už objavili výsledky uvedených opatrení.

Priaznivý účinok integrácie do EÚ práve na základe zintenzívnenia PZI sa očakáva aj v *oblasti platobnej bilancie*. Predpokladá sa, že PZI sa budú orientovať do tých komoditných segmentov, v ktorých má Slovensko relatívne vysoké obchodné deficity, a súčasne aj na export v týchto segmentoch. Napriek tomu, že treba rátať so zvýšením dovozu niektorých vstupných komponentov alokovanej výroby zahraničného investora, pokiaľ zahraničný investor nevyužije kvalitatívne porovnateľných domácich subdodávateľov, celkove možno predpokladať, že účinok PZI v podmienkach členstva SR v EÚ sa prejaví v platobnej bilancii pozitívne. Dynamika vývozu by sa mala oproti roku 2001 aj oproti variantu nevstupu zvýšiť, naopak, dynamika dovozu, najmä oproti roku 2001, výrazne znížiť. Saldo obchodnej bilancie by sa takto mohlo pohybovať priemerne ročne pod 10 % HDP (–6,9 %) a platobnej bilancie (PB) okolo –4 % ročne.

Tabuľka 2.2.8

Odhad vývoja obchodnej bilancie Slovenskej republiky

Obdobie	Ročné tempo rastu na základe bežných cien				Saldo obchodnej bilancie (v % HDP)	
	vývoz		dovoz			
	var. 2	var. 1	var. 2	var. 1	var. 2	var. 1
2001	11.3	11.3	20.9	20.9	–10.7	–10.7
2004 – 2006	12.5	11.2	10.9	9.7	–7.3	–8.5
2004 – 2008	12.2	11.3	11.0	10.0	–6.9	–8.1

Prameň: Podľa výsledkov ekonometrického modelu.

Samozrejme, ďalším pozitívnym dôsledkom prílevu PZI z hľadiska platobnej bilancie je zvýšenie nezadlžujúceho zdroja v rámci kapitálového a finančného účtu PB, čo by prípadne umožnilo, aby mohli byť čerpané dlhodobé investičné úvery na realizáciu projektov implementácie štandardov EÚ bez zhoršovania salda PB.

2.3. Vplyv voľného pohybu pracovných síl na trh práce v Slovenskej republike

Ako sme už uviedli, voľný pohyb pracovných síl v rámci EÚ je štvrtým pilierom slobody v medzinárodných ekonomických vzťahoch v rámci EÚ. Vstupom do EÚ by teda Slovensko malo mať právo na realizáciu tejto slobody.

Tak ako kandidátske krajiny nie sú plne pripravené na implementáciu *acquis* dňom prijatia za člena EÚ, rovnaká nepripravenosť sa ukazuje aj na strane EÚ (najmä bezprostredne susediacich krajín), pokiaľ ide o voľný pohyb pracovných síl. Predovšetkým Nemecko a Rakúsko oznámili v prvej polovici roka 2001 svoje požiadavky na prechodné obdobie, počas ktorého by nebolo možné zamestnávať pracovné sily z nových členských štátov v terajších členských štátoch EÚ.

V prípade uvoľnenia pohybu osôb (bez prechodných období) hneď od dátumu vstupu nových krajín do EÚ by mohli v niektorých štátoch a regiónoch doterajších členských štátov (EÚ 15) vzniknúť problémy zvýšenej ponuky pracovných síl v niektorých segmentoch trhu práce, hlavne pri nižšie kvalifikovaných profesiách, čo by mohlo viesť nateraz k ťažko predvídateľným situáciám (tlak na znižovanie miezd zamestnaných imigrantov, korekcia pôvodne očakávaných efektov z imigrácie pracovných síl, rast nezamestnanosti domáceho obyvateľstva v regiónoch s najväčším prílevom imigrantov z nových členských štátov EÚ, politická odozva takéhoto vývoja a pod.). Preto EÚ akceleruje aj potrebu zvýšenia mzdovej hladiny v kandidátskych krajinách.

Po zdĺhavých rokovaniach na Konferencii o pristúpení 27. júna 2001 v Bruseli bola spoločná pozícia EÚ kompromisom členských štátov, pričom v návrhu bola zakomponovaná požiadavka Rakúska a Nemecka na sedemročné prechodné obdobie v štruktúre 2+3+2 roky. Navrhnutý model je flexibilný a krajinám, ktoré nemajú záujem ochraňovať svoj trh práce, umožňuje liberalizovať pohyb osôb ihneď po vstupe. Doteraz

tento postup oficiálne deklarovalo Švédsko, Holandsko, Dánsko, Írsko a Belgicko. Slovenská republika bude môcť zároveň uplatňovať recipročné opatrenia voči Nemecku a Rakúsku v oblasti poskytovania služieb v prihraničných regiónoch. Na základe negociačného dodatku z októbra 2001 bude môcť SR uplatniť mechanizmus tzv. ochranných opatrení voči novým členským štátom aj v prípade, ak voči tomuto novému členskému štátu neuplatňuje obmedzenia žiaden súčasný členský štát. Napriek tomu, že situácia vo voľnom pohybe osôb za prácou sa vzhľadom na stanovené prechodné obdobia zdá byť (z legislatívneho hľadiska) veľmi jasná, predsa len treba posúdiť niektoré otázky, a to:

- aké sú faktory podmieňujúce migráciu medzi krajinami EÚ, resp. ako sa budú vyvíjať migračné faktory medzi súčasnou a novou časťou EÚ,
- aký je migračný potenciál obyvateľstva SR za prácou do vyspelých krajín EÚ,
- aké sú výhody a nevýhody (dôsledky) voľného pohybu osôb za prácou (pre vysielajúcu a prijímajúcu krajinu), a to aj v súvislosti s prechodnými obdobiami na voľný pohyb osôb.

Faktory migrácie

Doterajšie skúsenosti migrácie pracovných síl v EÚ potvrdzujú, že *hlavnými ekonomickými faktormi migrácie za prácou sú obchodné vzťahy medzi krajinami, rozdielne mzdy a situácia na trhu práce* (Hönekopp, Werner, 2000). Faktory sa zvyknú rozdeľovať aj na skupinu faktorov vo vysielajúcej a prijímajúcej krajine (*push factors a pull factors*).

Dôležitou z hľadiska budúcej praxe migrácie za prácou je migračná teória, ktorá zdôrazňuje *význam informačných sietí* (prostredníctvom odovzdávania osobných skúseností) o pracovných príležitostiach v cieľovej krajine. To možno dokumentovať na príklade silnej alžírkej komunity vo Francúzsku, Turkov v Nemecku a z kandidátskych krajín podobne Poliakov v Nemecku, ktorých tu v roku 1998 pracovalo cca 69 tis., čo predstavovalo temer dve tretiny všetkých Poliakov pracujúcich v danom roku v krajinách EÚ.

Významnou v tejto súvislosti je aj *kultúrna a geografická blízkosť* cieľovej krajiny, resp. jej regiónov. Z faktorov vo vysielajúcej krajine (*push factors*) nemožno opomenúť socio-ekonomické faktory ako *vek, rodinný stav, počet detí, bývanie, čas dochádzky za prácou*.

Za významný ekonomický faktor zvýšenej potreby imigrantov v niektorých krajinách EÚ (*pull factor*) sa stále viac považuje *starnutie populácie* a znižovanie prirodzenej obmeny pracovných síl z domácich zdrojov. Tento faktor je veľmi významný a terajšie vyspelé krajiny majú pripravené modely, koľko pracovných síl budú potrebovať z krajín SVE na postupne sa uvoľňujúce pracovné miesta z titulu starnutia domáceho obyvateľstva.

Treba objektívne spomenúť aj *neochotu* pracovných síl vo vyspelých krajinách EÚ pracovať na pracovných miestach s ťažkou, namáhavou, špinavou a nudnou prácou hlavne v nižšie kvalifikovaných profesiách. Nie vždy však ide o práce spojené s nižšími mzdami, lebo tieto práce boli a sú imigrantom dobre zaplatené. Obsadzovanie uvedených pracovných miest imigrantami vždy vychádzalo z imigračnej politiky, ktorá bola založená na vývoji voľných pracovných miest (ako racionálneho zdôvodnenia zmien v imigračnej politike), a nie na vývoji miery nezamestnanosti.

Komparatívna analýza miezd ako hlavného migračného faktora veľakrát vychádza z analýz úrovne HDP na obyvateľa. Porovnanie reálnych pracovných príjmov (na základe parity kúpnej sily mien) nepostačuje kvôli vysokému ERDI (*Exchange Rate Deviation Index*) v niektorých krajinách južnej Európy (Grécko, Portugalsko, Španielsko) a prakticky vo všetkých kandidátskych krajinách, preto sa analýzy dopĺňajú o porovnanie nominálnych príjmov, prepočítaných podľa bežného kurzu mien. Pravdepodobne pri imigrácii za prácou do prihraničných regiónov Slovenska (hlavne do Rakúska) formou dennej dochádzky za prácou budú rozhodovať možnosti získania výhod vyplývajúcich z rozdielných cenových hladín krajín.

Členstvo v EÚ zďaleka automaticky nezabezpečí vyriešenie problémov v najzaostalejších regiónoch v nových krajinách EÚ, a teda oslabenie motívov migrácie aj preto, lebo po začlenení nových krajín do EÚ nebudú môcť najzaostalejšie regióny v pridružených krajinách dostať takú podporu, akú dostali najzaostalejšie regióny v Taliansku, Grécku, Španielsku, Portugalsku či Írsku v čase ich vstupu do EÚ. V slovenských

podmienkach zostane na tom naďalej najhoršie východoslovenský región a aj stredo-slovenský región. Navyše, tento región bude na okraji rozšírenej EÚ a z budúcich členských štátov EÚ ho budú obklopovať regióny s vysokou mierou nezamestnanosti.

Migračný potenciál

Aká je teda situácia v mobilite pracovných síl v krajinách EÚ, medzi krajinami EÚ a krajinami SVE a aký je *migračný potenciál Slovenskej republiky* po pridružení k EÚ? Bude vývoj v migrácii osôb za prácou pokračovať podobne ako na začiatku voľného pohybu pracovných síl v Európskom spoločenstve, keď sa po roku 1968 ne-naplnili obavy Francúzska a Nemecka z prílevu pracovných síl z Talianska (postupný rast migrácie pracovných síl z Talianska sa stabilizoval pod priemernou úrovňou EÚ)?

Medzištátny pohyb pracovných síl medzi členskými štátmi EÚ sa v deväťdesiatych rokoch stabilizoval a nie je veľmi rozsiahly vzhľadom na celkový počet zdrojov pracovných síl. V roku 1995 predstavoval počet pracovných síl z EÚ pracujúcich v inom členskom štáte EÚ iba 2,88 mil. osôb. Pritom počet zahraničných pracovných síl z tretích krajín (z Alžírka, Turecka a pod.), t. j. z krajín pôvodu mimo EÚ predstavoval 4,89 mil. osôb, čo je podstatne viac. Podiel zahraničných pracovných síl spolu na celkovom počte zdrojov pracovných síl EÚ v roku 1995 bol 4,7 %. Ak však podiel pracovných síl z krajín EÚ (občanov EÚ) na celkovom počte zahraničných pracovníkov v EÚ (občanov EÚ a cudzích občanov EÚ spolu) bol 37,1 %, potom podiel zahraničných pracovníkov z členských štátov EÚ (občanov EÚ) na celkových zdrojoch pracovných síl v EÚ predstavoval len 1,74 %. To dokazuje, že drvivá väčšina pracovných síl pôvodom z krajín EÚ si nachádza pracovné uplatnenie v domovskej krajine.

V roku 1998 predstavoval podiel zamestnaných cudzincov (aj s cudzincami mimo EÚ) v krajinách EÚ 4,9 % (mierny rast), pričom podiel cudzincov z iných členských štátov EÚ bol naďalej iba 1,7 % (podľa Eurostatu). Novým fenoménom v deväťdesiatych rokoch bol prílev imigrantov za prácou z krajín mimo EÚ aj do južných menej rozvinutých štátov EÚ (napríklad do Grécka).

Nesúlada v zdrojoch a potrebe pracovných síl v jednotlivých segmentoch trhu práce, známy ako štruktúrna nezamestnanosť, jestvuje v krajinách EÚ stále, čo vytvára

už teraz podmienky na absorpciu určitého počtu pracovných síl kandidátskych krajín. Príkladom toho sú počty pracovných síl v krajinách EÚ migrujúce v súčasnosti z kandidátskych krajín, hlavne z Poľska, Česka a ďalších krajín. Odhaduje sa, že v súčasnosti pracuje v krajinách EÚ legálne *cca 300 tis. osôb z kandidátskych krajín*. Z toho 70 % pracuje v Rakúsku a Nemecku.

V súčasnosti je pre SR najvýznamnejšia *migrácia za prácou do Českej republiky*, kde v roku 2001 pracovalo *cca 65 tis. pracovníkov*. V Rakúsku je podľa odhadov zamestnaných zo SR *cca 4,5 tis. legálne pracujúcich*. Najnovší nemecký oficiálny prameň uvádza, že k 30. 6. 2000 pracovalo v Nemecku legálne 3 453 pracovníkov zo SR, z toho 3 267 v pôvodnej západnej časti krajiny a 186 v nových spolkových krajinách (BRD, 2001). Okrem toho na základe medzivládnych dohôd pracuje v ostatných členských štátoch EÚ *cca tisíc pracovníkov zo SR*. Odhadovať *nelegálnu migráciu* je veľmi ťažké; je pravdepodobné, že z hľadiska jednotlivcov má len príležitostný, nie dlhodobý charakter.

Terajšia úroveň zamestnanosti pracovných síl z krajín SVE v krajinách EÚ sa však nedá použiť na predpovedanie situácie po pridružení k EÚ.⁵⁸ Štúdie, ktoré kvantifikovali predpokladanú migráciu pracovných síl z krajín SVE do terajších členských štátov EÚ, sú dvojakého druhu. Prvým sú predikcie na báze makroekonomických modelov, druhým mikroekonomické prieskumy.

Podľa výsledkov makroekonomických modelov, v ktorých sa migračné toky počítajú na základe rozdielov v mzdách medzi regiónmi (štátmi), by sa emigrácia z krajín SVE mala týkať *3 – 4 % obyvateľstva*. To by znamenalo napríklad ročný prílev pracovných síl do Nemecka zhruba 200 až 300 tis. osôb (Sinn, Werding, 2001), alebo podľa iného modelu celková ročná migrácia v smere Východ – Západ z Poľska, Slovenska, Slovinska, Česka a Maďarska by mala dosiahnuť *asi 220 tis. osôb* (Walterkirchen, Dietz, 1998). Ďalej sa predpokladá, že približne každý druhý migrujúci z krajín SVE sa po dlhšom pracovnom pôsobení v západnej časti EÚ vráti domov. To znamená, že z *dlhodobého hľadiska sa odhaduje odlev pracovných síl na úrovni cca 1 – 2 % obyvateľstva*.

---

⁵⁸ Podobne hodnotia dnešnú, východiskovú situáciu aj experti v Českej republike (Vintrová a kol., 2001).

Mikroekonomické výskumy (na báze interview) viedli k podobným výsledkom ako makroekonomické modely, iba rozpätie výsledkov bolo väčšie. *Od 1 % do 4 %* obyvateľstva vo veku od 15 do 65 rokov uvažuje o zamestnaní v krajinách EÚ 15. Výskum z roku 1997 (Fassmann, Hintermann, 1997) stanovil cca *85 tisícovú hranicu ako reálnu pre migrantov zo SR*. Dve tretiny tých, ktorí by chceli žiť v zahraničí, sú muži a tri štvrtiny z nich sú mladí ľudia do 40 rokov. Pre SR ako vysielajúcu krajinu migrantov je významné poznanie, že v prvej vlne by mali odísť za prácou najkvalifikovanejšie pracovné sily, nasledované po určitom čase aj menej kvalifikovanými. Z domácich prameňov treba uviesť výsledky prieskumu Výskumného ústavu práce, sociálnych vecí a rodiny (Liška, Prušová, Srnánková, 2001) na vzorke 1 400 respondentov. Podľa toho až takmer 33 % respondentov prejavilo záujem o prácu v zahraničí za terajších legislatívnych podmienok. V prípade úplne voľného pohybu do krajín EÚ by sa zvýšil záujem o prácu v zahraničí až na 47 %. Ako hlavný motív pracovať v zahraničí uviedlo 80 % respondentov vyšší zárobok, pričom viac ako tretina je ochotných zamestnať sa aj v prípade, že budú musieť vykonávať prácu s nižšou kvalifikačnou náročnosťou, čím sa zoslabuje možnosť získavania kvalifikácie pre našich pracovníkov v zahraničí.

Výskum potvrdil, že Nemecko (38 % z potenciálnych migrantov) je prvou cieľovou krajinou, nasleduje Rakúsko (26 %), Veľká Británia (14 %) a Taliansko (12 %). Vysoké preferencie má stále Česko (20 %). Maďarsko (4 %) spolu s Poľskom (iba 1 %) svedčia o tom, že ekonomické motívy v migrácii budú jasne dominovať.

V tomto prieskume sú pravdepodobne nadhodnotené podiely osôb ochotných zamestnať sa v zahraničí, čo zrejme súvisí s nezáväznými úvahami o zamestnaní v zahraničí. Avšak aj podľa výsledkov výskumu, ktorý prezentoval Rainer Muenz na konferencii o mobilite pracovných síl v Bruseli (Muenz, 2002), vykazuje Slovensko pomerne vysoké hodnoty záujmu obyvateľstva o prácu v zahraničí v porovnaní s ostatnými krajinami V 4. Podľa toho až 15,6 % obyvateľov SR prejavilo všeobecný záujem o emigráciu za prácou, ale len 2,1 % podniklo k tomu už aj prvé kroky. V ostatných krajinách V 4 boli hodnoty oveľa nižšie (!): Česko 9,5 % (2,1 %), Maďarsko 8,0 % (0,7 %) a Poľsko 4,2 % (1,3 %). Na Slovensku sa pravdepodobne prejavuje v postojoch potenciálnych migrantov tradícia úspešných vystáhovalcov z tridsiatych rokov minulého storočia, ale aj najnovšie skúsenosti našich migrantov v krajinách EÚ.

Taktiež sú postoje obyvateľstva pravdepodobne ovplyvnené aj poznaním situácie našich emigrantov (a nasledujúcej generácie) aj z období po roku 1948, resp. 1968.

Reálne však počty migrantov za prácou ovplyvní, resp. určí až reálny dopyt v krajinách EÚ 15. „Medzinárodná migrácia práce je určovaná dopytom. Zvyčajne závisí väčšinou od potrieb a možností zamestnania v imigračných krajinách“ (Straubhaar, 2001).

V poslednom čase úvahy o kvantifikácii pracovných síl medzi Východom a Západom ovplyvnili aj teórie o hodnote imobility. Podľa nich sa totiž len ťažko budú nadväzovať vzťahy (akékoľvek) migrantov jednak na novom pôsobisku v zahraničí, jednak doma po návrate z emigrácie. Preto je z dlhodobejšieho hľadiska výhodnejšie využiť poznanie miestnych (domácich) pomerov na pracovné uplatnenie. Napriek tomu zo strednodobého a dlhodobého hľadiska bude reálny dopyt po pracovných silách z krajín SVE v krajinách EÚ 15 pomerne vysoký, a to z dôvodu poklesu ponuky domácich pracovných síl v krajinách EÚ zapríčineného starnutím populácie, resp. uvoľnením pracovných miest. Z krátkodobého hľadiska, to je tesne po oficiálnom vstupe krajín SVE do EÚ, zosilnie dopyt po *kvalifikovaných pracovných silách*. Prechodné obdobie na voľný pohyb osôb totiž nebráni krajinám EÚ, aby praktizovali selektívnu politiku výberu pracovných síl z krajín SVE. Príkladom je udeľovanie „zelených kariet“ pre špecialistov v odbore informačných technológií (Werner, 2001).

V samotných krajinách EÚ zaznievajú názory, že v prípade, ak najkvalifikovanejšie pracovné sily z krajín SVE nevyužijú terajšie krajiny EÚ, nastane odlev tejto najcennejšej skupiny pracovných síl do USA, ktoré už teraz napríklad z Rumunska ročne získavajú cca 8,8 tis. vysokokvalifikovaných pracovných síl (Fassman, Muenz, 2002). Nedávno aj Nemecko prejavilo záujem o slovenských lekárov a pod. Tento proces odlevu kvalifikovaných pracovných síl (*brain drain*) bude naberáť na intenzite. Prechodné obdobie na voľný pohyb osôb prakticky umožňuje terajším krajinám EÚ, aby si z potenciálnych pracovných síl vyselektovali len tie najkvalifikovanejšie (resp. najpotrebnejšie) pracovné sily (to neznamená, že krajiny EÚ, ktoré oznámili neuplatňovanie prechodných období, nebudú uplatňovať selektívnu politiku voči prichádzajúcim pracovným silám z krajín SVE).

V prípade reálnych úvah o emigrácii za prácou budú obyvatelia SR pravdepodobne zvažovať aj sociálne faktory súvisiace so zamestnaním sa v krajinách EÚ. Tieto faktory môžu zosilňovať čisto ekonomické faktory vyplývajúce z rozdielnej úrovne miezd. Preto hlavne ekonómovia z Nemecka ešte predtým, ako Európska únia definitívne potvrdila prechodné obdobie na voľný pohyb pracovných síl, zvažovali obmedzenie poskytovania sociálnych výhod pre pracovné sily z krajín SVE. „Redistribučné opatrenia západných štátov sociálneho blahobytu z ich daní financovanými sociálnymi výhodami a ich vysoká ponuka verejných statkov umelo zvyšuje motívy k migrácii“ (Sinn, Werding, 2000) Po prechodnom období však tieto faktory môžu nadobudnúť na význame.

Výhody a nevýhody

Aké sú *výhody a nevýhody, resp. riziká voľného pohybu pracovných síl* pre obe strany? Európska únia po rozšírení nezačne fungovať na princípe voľného pohybu pracovných síl, ale len voľným pohybom produktov a voľným pohybom kapitálu. Ak začne rozšírená EÚ fungovať s prechodnými obdobiami na voľný pohyb pracovných síl, potom možno predpokladať, že terajšia EÚ 15 si odsunie výhodu z voľného pohybu pracovných síl, avšak získa okamžitú výhodu z voľného pohybu iných výrobných faktorov. Samotné disproporcie vyplývajúce zo starnutia populácie sa však začnú prejavovať až neskôr – po prechodných obdobiach. Disproporcie na trhu práce by mohli spôsobiť v krajinách EÚ *rast miezd*. Experti v krajinách EÚ 15, a osobitne v Nemecku očakávajú, že prílev pracovných síl z krajín SVE im pomôže udržať ich *penzijný systém*. Okrem toho „imigrácia zvyšuje príjem domáceho obyvateľstva, pretože imigranti prispievajú k pridanej hodnote a k HDP hostujúcej krajiny viac, ako dostávajú v mzdách“ (Ochel, 2001).

Namieste je aj otázka, že ak do krajín SVE bude prúdiť kapitál, o aký kapitál pôjde predovšetkým, ak nebude na jeho obsluhu k dispozícii vysokokvalifikovaná časť pracovných síl, ktorá bude emigrovať za prácou do zahraničia? Neskončí integrácia krajín SVE s krajinami EÚ 15 v rozdelení na odvetvia schumpeterovského typu v jednej polovici rozšírenej EÚ a neschumpeterovského typu v druhej?

Výhodou pre vysielajúcu krajinu by mohlo byť zníženie miery nezamestnanosti za predpokladu, že migrujúcich plne nahradia nezamestnaní. Splnenie tohto predpokladu je len málo reálne. Podľa kvantifikácie vplyvu odchodu migrantov za prácou do zahraničia (podľa údajov za rok 2001, t. j. 2 653 tis. ekonomicky aktívnych a počtu nezamestnaných 508 tis.) by sa napríklad v prípade odchodu už uvedených 80 tis. migrantov znížila miera nezamestnanosti iba o 2,6 percentuálneho bodu z 19,1 % na 16,5 %. Znížili by sa aj náklady na pasívnu politiku zamestnanosti a uvoľnené prostriedky by sa mohli použiť na jej aktívnu časť.

Z dlhodobejšieho hľadiska je pozitívom aj získanie praxe a skúseností, avšak len v prípade, že tieto pracovné sily sa vrátia a skúsenosti využijú v domácich podmienkach. Za výhodu krajiny vysielajúcej migrantov sa považujú taktiež mzdy, z ktorých časť prúdi do domovskej krajiny, a tak zvyšuje jej hrubý národný produkt (HNP). Napríklad, ak dnes cca 75 tis. pracovných síl pracuje v zahraničí (vrátane Českej republiky) a za predpokladu, že každá osoba „privezie“ mesačne čo len 10 tis. Sk, potom za rok ide o sumu cca 9 mld Sk. Transfery miezd z terajších krajín EÚ budú v priemere na osobu ešte vyššie.

Na druhej strane nevýhodou pre vysielajúcu krajinu je odchod kvalifikovaných pracovných síl a *strata vynaložených verejných výdavkov na vzdelanie a kvalifikačnú prípravu* týchto pracovných síl. Eliminovanie tohto rizika je možné len systematickou politikou štátu zameranou na *podporu vzniku a rastu domácich high-tech firiem a celkové zvyšovanie potreby kvalifikovaných pracovných síl* v slovenskej ekonomike.

Z porovnania výhod pre vysielajúcu a prijímajúcu stranu vyplýva, že časové rozloženie výhod je jednoznačne výhodnejšie pre terajšie krajiny EÚ (Nemecko, Rakúsko). Kandidátske krajiny práve po vstupe do EÚ by potrebovali pomoc v znížení miery nezamestnanosti (migráciou za prácou časti svojich pracovných síl). Voľný pohyb pracovných síl po vypršaní prechodných období však bude znamenať pokračovanie výhod pre terajšiu EÚ 15 v súvislosti so starnutím obyvateľstva. Zadržanie pracovných síl v terajších kandidátskych krajinách vytvorí naopak tlak na udržanie nízkej úrovne miezd, ktoré po dlhšie obdobie bude môcť využívať zahraničný kapitál.

Vstup Slovenska do EÚ znamená teda na jednej strane šancu využiť výhody z migrácie osôb, no na druhej strane by hospodárska politika mala túto migráciu držať v racionálnych hraniciach najmä potrebnou dynamikou a výkonnosťou ekonomiky, teda aby obyvatelia Slovenska nemuseli dlhodobo chodiť za prácou do zahraničia či natrvalo emigrovať.

3. Rozpočtové efekty integrácie Slovenskej republiky do Európskej únie

Ďalším relevantným blokom účinkov vstupu SR do EÚ sú rozpočtové efekty. K nim sú zaradené nielen efekty, ktoré prejdú systémom verejných financií, najmä štátnym rozpočtom, prípadne regionálnymi rozpočtami, ale aj efekty, ktoré majú súvislosť na *Spoločný rozpočet EÚ*. Preto predmetom odhadu dôsledkov vstupu do EÚ v rámci rozpočtových efektov sú:

- účinky harmonizácie daní na príjmovú stranu štátneho rozpočtu,
- absorpčná schopnosť ekonomiky využiť predvstupové a povstupové zdroje štruktúrnych operácií EÚ prostredníctvom spolufinancovania (kofinancovania),
- rozpočtové dôsledky priamych platieb EÚ pre poľnohospodárstvo,
- vplyv integrácie na colný (tarifný) výnos,
- povinné platby do Spoločného rozpočtu EÚ.

3.1. Účinky harmonizácie daní Slovenskej republiky s Európskou úniou

Slovensko bude musieť tak či tak, bez ohľadu na to, či vstúpi, alebo by nevstúpilo do Európskej únie, uskutočniť reformu daňového systému. Hlavný smer tejto reformy vzhľadom na predpokladané členstvo v EÚ bude pochopiteľne určovať práve Európska únia. Jeden z hlavných cieľov harmonizácie daní s EÚ je postupná homogenizácia podmienok správania podnikov a domácností na jednotnom trhu EÚ, a teda vylúčenie diskriminácie účastníkov na tomto trhu.

Proces harmonizácie podnikateľského prostredia a tým aj daní v samotnej Európskej únii nepokračuje takým rýchlym tempom ako mnohé summity Európskej únie očakávali (či už vo väzbe na závery summitu z Essenu alebo z Lisabonu, ktoré majú podporiť konkurencieschopnosť Európskej únie atď.).

Európska únia sa dostáva do stále zložitejšej situácie, v ktorej – bez harmonizácie daňových systémov a celého bloku štátnych daní, ale i miestnych a regionálnych daní – zavedenie eura ako jednotnej európskej meny a rozvinutie menovej únie nebude

dostatočným stimulačným faktorom na udržanie hospodárskeho rastu. V tomto kontexte samotná Európska únia prechádza procesom zrýchľovania zmien v oblasti kapitálových trhov, penzijného systému, pracovných trhov atď.

Preto aj kandidátske krajiny musia vo svojej politike zlad'ovania jednotlivých hospodárskych politík (ich blokov aj systémov) prihliadať nielen na súčasnú podobu podnikateľského prostredia v Európskej únii (a teda aj na súčasnú podobu daní), ale musia v nej zohľadniť aj reformy, ktoré realizuje Európska únia v priebehu vstupu nových kandidátskych krajín do tohto spoločenstva.

Oblasť dane z pridanej hodnoty

Úplné zjednotenie sadzieb DPH je však veľmi problematické, pretože tak ako v oblasti iných daní (priamych a nepriamych) je úloha príjmov z DPH pre štátne rozpočty veľmi diferencovaná (ES, 2001). V niektorých krajinách predstavujú príjmy z DPH viac ako 60 % daňových príjmov štátneho rozpočtu, v iných krajinách, ako napríklad v Nemecku, predstavujú zhruba 40 % z celkových príjmov štátneho rozpočtu.

Táto rozdielnosť váhy (vzhľadom na nevyhnutnosť dodržiavať vyrovnanosť štátneho rozpočtu alebo minimalizovať deficit štátneho rozpočtu) vedie k sporom, ktoré zatiaľ bránia rýchlemu dosiahnutiu dohody o plnej kompatibilite DPH v rámci súčasnej Európskej únie. Prijal sa však celý rad opatrení (v roku 1992 a následne v roku 1998), ktoré by mali viesť k zamedzeniu daňovej konkurencie:

- všetky štáty zrušili zvýšenú sadzbu DPH na luxusné výrobky;
- štandardná sadzba DPH nesmie byť nižšia ako 15 %;
- štáty môžu uplatniť jednu alebo dve zvýhodnené sadzby DPH, ktoré však nesmú byť menšie ako 5 %, a to na obmedzený rozsah tovarov a služieb a na obmedzený časový úsek (spravidla na obdobie 1 – 3 rokov);
- sadzby DPH by zásadne nemali prevyšovať 25 %;
- výnimku (nulovú sadzbu DPH) je možné poskytnúť len dovtedy, pokiaľ nebude schválený definitívny systém platný pre celú Európsku úniu.

Ukážeme, aká je štruktúra DPH v niektorých vybraných krajinách:

- v Nemecku je základná úroveň DPH 16 %, zvýhodnená sadzba 7 % (Deutsche Bank, 2001),
- vo Francúzsku je základná úroveň DPH 21 %, zvýhodnená sadzba 2 % a 5 %,
- v Rakúsku je základná úroveň DPH 20 %, zvýhodnená sadzba 10 – 12 %,
- priemer za Európsku úniu sa v súčasnosti pohybuje pri základnej sadzbe na úrovni 21 % a pri zvýhodnenej sadzbe na úrovni 5 – 10 %.

Európska únia už v súčasnosti v tomto smere definovala niektoré zásadné zmeny pri dani z pridanej hodnoty:

- *Sadzby DPH budú rozložené v novom rozpätí.* Ráta sa s tým, že rozpätie by sa malo pohybovať medzi 15 – 25 % (priemerná sadzba 22 %);
- *Alokácia príjmov z DPH bude oddelená od samotného systému DPH* a bude vychádzať zo štatistiky spotreby v jednotlivých krajinách. Z tohto hľadiska DPH bude daňou zo spotreby, a teda má byť v plnom rozsahu príjmom štátu, v ktorom došlo k spotrebe;
- *Fakturácia a refundácia DPH, platenej za vstupy, bude založená na princípe krajiny pôvodu.* Miestom zdanenia už nebude miesto výroby alebo miesto predaja, ale miesto, kde je registrovaný finálny platca spotreby;
- *Daň z pridanej hodnoty musí byť zásadne neutrálnou daňou.* Tento princíp by mal viesť k tomu, aby sa výrazne obmedzila tzv. obchodná turistika, osobitne medzi Nemeckom a Francúzskom, ale i niektorými ďalšími krajinami.

Z uvedeného vyplýva, že v porovnaní so súčasnými sadzbami DPH v SR 12 – 23 % by sa *mal stred rozpätia týchto sadzieb po vstupe do EÚ zvýšiť pre SR v priemere cca o 4 percentuálne body.* To by znamenalo, že vstupom SR do EÚ by sa zvýšil objem DPH v štátnom rozpočte oproti roku 2003 v priemere ročne zhruba o 25 – 30 mld Sk.

Vzhľadom na tento pomerne vysoký nárast, ktorý síce pozitívne ovplyvní príjmovú stránku štátneho rozpočtu, ale súčasne bude niesť určité riziká do oblasti cien, Slovenská republika žiadala viacero prechodných období a výnimiek:

- prechodné obdobie na uplatňovanie zníženej sadzby DPH z tepelnej energie do 31. decembra 2008, ako SR pôvodne žiadala;

- technické prechodné obdobie na zachovanie uplatňovania zníženej sadzby DPH z elektrickej energie v dĺžke jedného roka, počas ktorého bude posúdená žiadosť SR ako členského štátu o trvalú výnimku;
- technické prechodné obdobie na zachovanie uplatňovania zníženej sadzby DPH z plynu v dĺžke jedného roka, počas ktorého bude posúdená žiadosť SR ako členského štátu o trvalú výnimku;
- prechodné obdobie na uplatňovanie zníženej sadzby DPH na stavby a stavebné práce týkajúce sa bývania je určené do 31. 12. 2007, t. j. na 4 roky, čo je o rok kratšie ako SR žiadala.

Pri *povinnej registrácii platiteľa DPH* bola udelená výnimka z uplatňovania legislatívy EÚ na oslobodenie od povinnosti registrovať sa za platiteľa DPH do ročného obratu 35 tis. eur.

Ako sme už uviedli, harmonizácia DPH bude síce znamenať pozitívny vplyv na *príjmovú stranu štátneho rozpočtu* a umožní zvýšiť finančný rámec pre uskutočnenie aj zvýšených výdavkov spojených s integráciou a s postupom reforiem. Nepriamym efektom však bude *rast cenovej hladiny*, ktorú, ako už bolo uvedené, je žiaduce pre jej doterajšiu porovnateľnú nízku úroveň podstatnejšie postupne zvýšiť.

Rozhodujúci vplyv však bude mať DPH pravdepodobne v oblasti potravinárskych výrobkov, kde je možné, ako sme už uviedli, po vstupe do Európskej únie očakávať zvýšenie cien oproti dnešnému stavu (2002) približne o 20 – 30 %. Na druhej strane, v celom rade priemyselných výrobkov (aj vzhľadom na vývoj spotrebných daní) je možné očakávať, že sa ceny zachovajú, prípadne vzrastú o niekoľko percent (5 – 10 %).

Oblasť spotrebných daní

Napriek výraznému odporu niektorých lobistických výrobných skupín v jednotlivých členských štátoch Európskej únie, jej snaha harmonizovať systém spotrebných daní je veľmi výrazná. V podstate sa už nehovorí o vecných stránkach harmonizácie systému spotrebných daní, ale predmetom sporu sa stáva skôr otázka časovej etapy jej realizácie.

V rokoch 2002 – 2004 má byť systém spotrebných daní dobudovaný, pričom cieľom je obmedziť nežiaduci rast spotreby určitých tovarov zo zdravotných a z ekologických dôvodov. V tomto zmysle sa premieta do spotrebných daní aj celková ekologická filozofia Európskej únie.

Možno povedať, že spotrebné dane sú významným zdrojom príjmov štátneho rozpočtu vo väčšine krajín. Predstavujú celkovú úroveň príjmov pre rozpočet v rozsahu 10 – 20 % (podľa jednotlivých členských štátov EÚ).

Doteraz uskutočnená harmonizácia spotrebných daní určila tieto základné parametre:

- stanovila najnižšie prípustné sadzby spotrebných daní,
- definovala jednotku, na ktorú sa sadzba spotrebnej dane vzťahuje,
- stanovila, že spotrebné dane sú platené v krajine spotreby.

Jednotlivé európske krajiny majú pomerne rozdielne prístupy, pokiaľ ide o úroveň spotrebných daní, napríklad o úroveň daní v oblasti pohonných hmôt.

Vo Francúzsku predstavuje podiel daní na pohonné hmoty v súčasnosti 78 %, v Nemecku 62 %, v niektorých škandinávskych krajinách viac ako 65 %, avšak v Anglicku je pod úrovňou 50 %.

Vzhľadom na prebiehajúce rokovania, ako aj snahu Európskej únie prevziať iniciatívu v oblasti plnenia smerníc Kjótskeho protokolu by sa priemerná úroveň spotrebných daní v oblasti pohonných hmôt mala pohybovať na úrovni medzi 50 – 55 %.

Ak vezmeme do úvahy skutočnosť, že v súčasnosti je na Slovensku spotrebná daň pri pohonných hmotách 38 %, treba očakávať podstatné zdraženie pohonných hmôt, ktoré budú platiť tak súkromné, ako aj právnické a fyzické osoby (podnikatelia).

Slovensko v kapitole *dane* žiadalo viacero prechodných období a výnimiek aj zo spotrebných daní. V konečnom dôsledku sa v rámci negociácie podarilo dosiahnuť nasledovné riešenia:

- prechodné obdobie na dosiahnutie minimálnej sadzby *spotrebnej dane z cigariet* v zmysle novej Smernice Rady ministrov EÚ č. 2002/10/EC (57 % ceny cigariet, ktorá zároveň musí byť 64 eur na 1 000 cigariet) do 31. decembra 2008;
- trvalá výnimka z uplatňovania legislatívy EÚ s modifikáciou, že zníženou sadzbou spotrebnej dane 50 % sa bude môcť zdaňovať maximálne množstvo 30 litrov *ovocného destilátu na pestovateľa*.

V Európskej únii sa okrem už platnej spotrebnej dane (57 % z maloobchodnej ceny najpredávanejších cigariet) zavádza nová fixná sadzba dane 64 eur/1 000 cigariet. Sadzby platné v EÚ musia byť v plnom rozsahu implantované k 1. 1. 2003. V Európskej únii je pritom stanovené uplatňovanie minimálnej sadzby spotrebnej dane (64 eur/1 000 cigariet) záväzné od 1. 7. 2006.

Uvedené prechodné obdobia vlastne posúvajú zvýšenie daňových príjmov štátneho rozpočtu do neskoršieho obdobia, čo zase znižuje rozsah zdrojov na spolufinancovanie projektov s EÚ. V Slovenskej republike to predstavuje niekoľko miliárd Sk potenciálnych daňových príjmov. Celkový ročný prínos pre štátny rozpočet zo zvýšených spotrebných daní v období 2004 – 2008 sa odhaduje na zhruba 9 – 11 mld Sk.

Oblasť priamych daní

Harmonizácia priamych daní v EÚ zohráva mimoriadne významnú úlohu. V oblasti harmonizácie priamych daní dochádza k niekoľkým zásadným zmenám. Po prvé, mení sa celková výška dane, a po druhé, mení sa štruktúra zdaňovacieho základu v rámci odpočítateľných položiek. V nadväznosti na to už dnes dochádza k nasledovným procesom:

- znižuje sa daňové zaťaženie právnických osôb,
- znižuje sa daňové zaťaženie fyzických osôb,
- zjednodušujú sa daňové systémy a zvyšuje sa transparentnosť výberu daní,
- problém vysokého daňového zaťaženia sa premieta do snáh o časové rozloženie harmonizácie priamych daní v rámci Európskej únie.

Podľa *Paktu stability a rastu* Európskej únie cyklické prispôsobovanie rozpočtovej pozície dosahovaniu dlhodobej rovnováhy (alebo rovnováhy v strednodobom horizonte) vyžaduje aj postupné korigovanie a harmonizovanie zdaňovacieho základu.

V tomto zmysle sa všetky ďalšie navrhované úpravy v oblasti transformácie penzijných systémov, úpravy zdaňovania ziskov z vlastníctva cenných papierov, dividend atď. začínajú stále viac používať ako *odpočtové položky* pri zdaňovanom základe.

V oblasti odpisovej politiky, vzhľadom na nevyhnutnosť urýchlenej obmeny technologických zariadení, sa výrazne skracuje *doba odpisovania*, osobitne pri informačných technológiách a technológiách spojených s rozvinutím elektronického obchodu (*e-business*).

Základná orientácia smeruje k *znižovaniu základných sadzieb*, pričom súbežne so znižovaním základných sadzieb a dane z príjmov fyzických a právnických osôb prebieha aj proces znižovania štátnych príspevkov. Dochádza k úprave *daňových oslobodení*.

Z makroekonomického hľadiska možno konštatovať, že daň z príjmov podnikov zahŕňa aj daň z kapitálových výnosov (zo ziskov) atď. Takáto daň na Slovensku zatiaľ neexistuje. Zavedenie dane z kapitálových výnosov sa predpokladá v rokoch 2003 – 2004 a bude znamenať nové zdanenie. Na jednej strane dôjde k poklesu dane zo zisku, na druhej strane sa zavedú nové typy daní. Hlavným problémom však bude definovanie daňového základu ovplyvňovaného predovšetkým odpisovou politikou, politikou daňových úverov, možnosťou prenosu straty do budúceho roka a podobne.

To všetko má viesť k postupnému vyrovnávaniu daňovej úrovne medzi jednotlivými členskými štátmi. Treba však upozorniť aj na niekoľko významných momentov, ktoré v súčasnosti vytvárajú zásadné rozpory medzi jednotlivými členskými štátmi. Patrí k nim:

- výrazný rozdiel vo váhe dane z príjmov právnických a fyzických osôb vo väzbe na príjmy štátneho rozpočtu,
- výrazná snaha obmedziť neoprávnenú daňovú konkurenciu formou príliš rozdielných úrovní daní.

Napríklad úroveň zdanenia v Írsku v súčasnosti predstavuje 18 % (pripravuje sa návrh na 12 %), avšak priemerná úroveň zdanenia príjmov a ziskov korporácií a fyzických osôb v Európskej únii sa v súčasnosti pohybuje na úrovni vyše 35 %. Je zrejmé, že dôjde k tlaku, aby sa také veľké rozdiely zúžili do prijateľného pásma.

Už v súčasnosti možno v Európskej únii hovoriť o reforme priamych daní zhruba v dvoch časových úsekoch: *prvá etapa*, ktorá sa má realizovať v horizonte približne 4 – 5 rokov (do roku 2005), a *druhá etapa*, ktorá by spadala do časového úseku 2006 – 2010.

Reforma priamych daní by mala v Európskej únii viesť:

- k zúženiu rozpätia medzi daňou z príjmu právnických a fyzických osôb v jednotlivých krajinách tak, aby rozdiel medzi najvyššou a najnižšou sadzbou nepresahoval 10 %;
- k celkovej úprave transformácie daňového základu, predovšetkým vzhľadom na odpisovú politiku a politiku daňových úverov, možnosť preniesť stratu do budúceho roka a uplatniť novú štruktúru odpočtových položiek pri tvorbe daňového základu;
- k snahe zmenšiť počet daňových pásiem u fyzických osôb, zvýšiť odpočítateľné položky pri tvorbe daňového základu a zvýšiť celkovú hodnotu nezdaňovaného základu.

V horizonte do roku 2010 by sa mali jednotlivé daňové systémy harmonizovať v oblasti priamych daní tak, aby nedochádzalo k neoprávnenej daňovej konkurencii medzi jednotlivými členskými štátmi.

Tento fenomén je mimoriadne významný ešte aj z ďalšieho aspektu – v súvislosti s vytváraním priemyselných parkov. Ako hlavné lákadlo pre zahraničných podnikateľov a investorov v súčasnosti väčšina krajín strednej a východnej Európy uvádza desaťročné daňové prázdniny (v Poľsku až 15 rokov). Je zrejmé, že už v rámci prístupového procesu budú musieť kandidátske krajiny prehodnotiť rozsah daňových úľav poskytovaných investorom tak, aby nedochádzalo k neoprávnenej daňovej konkurencii a súťaživosti pri získavaní investícií nadnárodných korporácií (požiadavka EÚ na Poľsko a Maďarsko, v súčasnosti i na SR).

Určitou možnosťou je transformácia daňových prázdnin na povolené formy štátnej pomoci (smernice EÚ pre poskytovanie štátnej pomoci).

Európska únia výrazne inklinuje k tomu, aby sa priama daň z príjmov a zo ziskov pohybovala v podnikoch v rozpätí medzi 15 – 20 % a u fyzických osôb v rozpätí okolo 18 % (dve pásma 10 – 12 % a 21 %).

V prípade Slovenska by došlo k zníženiu sadzieb u *fyzických osôb asi o 5 percentuálnych bodov* (z 23 % na 18 %) a u *právnických osôb tiež o 5 percentuálnych bodov* (z 25 % na 20 %). To znamená, že priemerný ročný výber týchto daní v období 2004 – 2008 bude zhruba o 18 mld Sk nižší, ako keby platili súčasné sadzby v SR.

Tieto odhady môžu byť ovplyvnené zmenami daňového základu, napríklad v zahrnutí aplikácie penzijných systémov, zdaňovania ziskov z cenných papierov, dividend a pod. do odpočítateľných položiek alebo v skrátaní doby odpisovania fixného kapitálu.

Súhrnný pohľad na harmonizáciu daní možno teda zhrnúť tak, že priamy (rozpočtový) účinok vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie cez kanál *nepriamych a priamych daní možno odhadovať ako pozitívny*. Znamená to, že v období 2004 až 2008 by sa priemerne ročne malo vybrať za predpokladu neexistencie prechodných období viac zhruba o 29 mld Sk a o cca 18 mld Sk pri existencii prechodných období. V porovnaní so súčasným daňovým zaťažením v SR za celé obdobie 2004 – 2008 by to predstavovalo vyšší výber týchto daní zhruba o 147 mld Sk (bez PO), resp. o 100 mld Sk (s PO) (pozri tab. 3.1.1).

Tabuľka 3.1.1

Vplyv harmonizácie daní na príslušné položky štátneho rozpočtu SR v období po vstupe SR do EÚ v mld Sk

	Skutočnosť 2001	Bez PO			Po zohľadnení PO		
		ročná zmena		kumulat. zmena	ročná zmena		kumulat. zmena
		2004	2004–2008	2004–2008	2004	2004–2008	2004–2008
DPH	73,6	+25	+30	+150	+22	+27	+135
Spotrebné dane	28,4	+14	+17	+85	+9	+11	+55
Priame dane fyz. a práv. osôb	56,4	-14	-18	-88	-14	-18	-90
Spolu	158,4	+25	+29	+147	+17	+20	+100

Prameň: Vlastné výpočty.

Uvedený celkový pozitívny prínos pre štátny rozpočet ďalej zvýšia *majetkové dane*, ktoré v dôsledku harmonizácie zaznamenajú nárast (najmä daň z nehnuteľností). Tie by mali vzrásť 3 – 5-násobne oproti súčasnosti, čo pri zvýšení daňového základu v dôsledku zvýšenia cien pôdy (4 – 5-krát) bude znamenať rast podielu týchto daní v príjmoch štátneho rozpočtu.

Ako vidno z tabuľky 3.1.1, ide o pomerne významný prínos harmonizácie daní pre štátny rozpočet, aj keď, ako sme ukázali pri nepriamych daniach, na úkor rastu spotrebiteľských cien, a teda v konečnom dôsledku obyvateľstva. To by vytváralo priestor nielen na to, aby sa na riešenie očakávaných reforiem zabezpečili vitálne funkcie

štátu, ale aby sa SR mohla aj dostatočne podieľať na spolufinancovaní projektov v rámci štrukturálnych fondov EÚ. Bolo by možné zvažovať aj postupné riešenie dlhov z minulosti vo vzťahu napríklad k samosprávam pri presune kompetencií.

V konečnom dôsledku by proces harmonizácie daní mohol prispieť k rozumnej a prijateľnej úrovni deficitného hospodárenia štátneho rozpočtu s tým, že by smeroval nielen k plneniu predvstupových kritérií pre vstup do Európskej únie, ale že by sa v horizonte 10 – 15 rokov dosiahla taká úroveň deficitu a hospodárenia verejných financií, ktoré Európska únia považuje za prijateľné.

Zdokonalenie rozpočtovej politiky

V súvislosti so vstupom Slovenska do Európskej únie by sa mal zdokonaľiť a dosiahnuť parametre maximálnej efektívnosti aj mechanizmus rozpočtovania.

Európska únia nepredpisuje, aby systém štátnej pokladne či finančného výhľadu bol nevyhnutnou súčasťou rozpočtovej politiky kandidátskych krajín. Vyžaduje však, aby miera deficitnosti rozpočtového hospodárenia dosahovala žiaduce parametre (maximálny rozsah deficitu 1,5 – 2 % z HDP) s tým, že v strednodobom horizonte by sa mali deficity podľa možnosti minimalizovať a malo by sa dosahovať vyrovnané rozpočtové hospodárenie. Ciele a nástroje dosahovania vyrovnaného rozpočtového hospodárenia (z hľadiska EÚ, aj z hľadiska kandidátskych krajín) si musí každá krajina určovať sama.

Ak zoberieme do úvahy skutočnosť, že výška deficitu štátneho rozpočtu dosahuje zhruba 4 % z HDP (čo ročne predstavuje 35 – 40 mld Sk, podľa veľkosti HDP), znamená to, že by sme mali v horizonte 3 – 7 rokov dosiahnuť stav, pri ktorom by sme nemuseli prejsť na deficitné hospodárenie, alebo ho podstatne znížili. V našich podmienkach dosiahnutie tohto stavu vyžaduje uskutočnenie viacerých reforiem.

Prvou z nich je *zavedenie systému štátnej pokladne*, ktorá by mohla v strednodobom horizonte dôslednou kontrolou činnosti jednotlivých rozpočtových kapitol znížiť výdavky štátneho rozpočtu až o jednu štvrtinu.

S tým ďalej súvisí *vypracovanie strednodobého finančného výhľadu* na horizont 4 – 5 rokov. To by umožnilo:

- vytvoriť koridor pre úpravy daňových systémov,
- získať prehľad o reálnych zdrojoch pre spoluúčasť štátu na spoločných projektoch s Európskou úniou,
- reálne odhadovať zmeny podnikateľského prostredia vzhľadom na poisťné fondy, odvodové povinnosti, daňové systémy atď.,
- získať reálny manévrovací priestor, ale formulovať aj reálnu stratégiu národnej vlády pri dosahovaní rozpočtových kritérií Európskej únie.

K tomu pristupuje aj naliehavá potreba zefektívnenia celého bloku verejných financií (to znamená zefektívnenie školstva, zdravotníctva, štátnej správy, regionálneho rozvoja a podporných fondov) a výrazného zefektívnenia i zvýšenia kontroly v oblasti verejného obstarávania všetkých blokov verejných výdavkov, verejných investícií atď.

3.2. Príjmy a náklady využitia predvstupových a povstupových štruktúrnych fondov Európskej únie

Na rozdiel od efektov harmonizácie daní, ktoré vlastne budú fiktívnymi efektami, lebo ich musí zaplatiť náš daňový poplatník, príjmy zo štruktúrnych operácií EÚ sú reálnymi prínosmi integrácie do EÚ.

Predvstupové fondy Európskej únie

Hlavným nástrojom na poskytovanie pomoci kandidátskym krajinám v období pred vstupom do Európskej únie bol spočiatku program PHARE, ku ktorému sa na základe rozhodnutia Európskej rady v roku 1999 priradili ďalšie predvstupové fondy – SAPARD a ISPA (Oustrata a kol., 2000).

Program *PHARE – Poland and Hungary Assistance to the Reconstruction of the Economy*, pôvodne zameraný iba na Poľsko a Maďarsko, vznikol už v roku 1989.

Program PHARE má aj na roky 2000 – 2006 dve hlavné priority: budovanie inštitúcií a investície do infraštruktúry. Budovanie inštitúcií má pomáhať SR pri vytváraní štruktúr a stratégií, rozvoji ľudských zdrojov a pri vytváraní predpokladov na posilnenie

ekonomickej, riadiacej a sociálnej kapacity inštitúcií. Túto úlohu PHARE plní aj pre sektorové programy ISPA a SAPARD.

Zdroje PHARE v období 2000 – 2006 predstavujú 1 560 mil. EUR ročne a rozdeľujú sa v pomere 30 % na budovanie inštitúcií a 70 % na investície. Všetky investičné projekty sa musia spolufinancovať zo štátneho rozpočtu danej krajiny minimálne vo výške 25 %.

Predvstupový nástroj štruktúrnej politiky ISPA – Instrument for Structural Policies for Pre-Accession vznikol na základe Smernice Rady ministrov EÚ č. 1267/1999 z 21. júna 1999. Predvstupová stratégia na základe ISPA je zameraná na prispôsobenie kandidátskych krajín infraštruktúrnym štandardom EÚ a zahŕňa finančný príspevok na environmentálne opatrenia a na dopravnú infraštruktúru. Smernica stanoví, že celkové náklady na jednotlivé opatrenia nebudú v zásade menšie ako 5 mil. EUR, pripúšťajú sa však výnimky. Indikatívnu alokáciu prostriedkov ISPA medzi jednotlivé krajiny robí Európska komisia (EK) na základe kritérií počtu obyvateľstva, HDP na obyvateľa meraného v parite kúpnej sily (PKS) a rozlohy krajiny. Podiel pomoci Spoločenstva poskytovanej podľa ISPA môže dosiahnuť až 75 % verejných alebo ekvivalentných výdavkov, pričom EK môže rozhodnúť o jeho zvýšení až na 85 %.

Špeciálny predvstupový program pre poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka SAPARD – Special Aid for Pre-Accession for Measures Agricultural and Rural Development slúži v kandidátskych krajinách podobným cieľom ako Európsky usmerňovací a záručný fond (EAGGF) v členských štátoch EÚ. O vzniku SAPARD-u rozhodol Luxemburský summit v roku 1997. Pri príprave tohto programu vychádzala EK zo situácie poľnohospodárstva v kandidátskych krajinách a z naliehavej potreby uľahčiť transformáciu poľnohospodárstva a preberanie rozsiahlej legislatívy EÚ v tomto sektore.

Objem prostriedkov SAPARD-u predstavuje každoročne 520 mil. EUR (ceny r. 1999) pridelovaných záručnej sekcii EAGGF, ktorá ich podľa počtu pracovníkov v poľnohospodárstve, rozsahu poľnohospodárskej plochy, celkovej ekonomickej úrovne a špecifickej územnej situácie rozdeľuje medzi kandidátske krajiny. Európska únia môže prispieť až do výšky 75 % celkových verejných výdavkov na príslušné intervenčné opatrenia. Na technickú pomoc a podobné aktivity môže príspevok EK dosiahnuť až 100 % celkových nákladov.

Rozhodujúcimi prioritami by mali byť aktivity, ktoré zlepšujú efektívnosť trhu, kvalitu a zdravotný štandard a vytvárajú nové pracovné miesta vo vidieckych oblastiach.

V záujme koordinácie využívania predvstupových fondov Európskej únie vláda SR prijala po dohode s EK viaceré inštitucionálne opatrenia:

- menovala národného koordinátora zahraničnej pomoci;
- zriadila *Národný fond*, ktorý plní úlohy na úseku finančného riadenia všetkých predvstupových fondov, spolufinancovania a monitorovania realizácie programov;
- zriadila *Prípravný výbor pre štrukturálne fondy EÚ*, ktorého úlohou je medzirezortná koordinácia všetkých nástrojov predvstupovej pomoci;
- zriadila *Spoločný monitorovací výbor*;
- pri Úrade vlády SR zriadila *Centrálnu finančnú a kontrakčnú jednotku*, ktorej úlohou je realizácia programov budovania inštitúcií.

Účasť v predvstupových programoch PHARE, ISPA a SAPARD je podmienená vypracovaním základných programových dokumentov a ich schválením Európskou komisiou.

Medzi základné programové dokumenty, ktoré sú nevyhnutné pre všetky predvstupové fondy EÚ, patria predovšetkým *Partnerstvo pre vstup* a *Národný program pre prijatie acquis*.

Zatiaľ čo základné národné dokumenty vytvárajú rámec pre využitie predvstupových fondov, vymedzujú priority a postup prípravy na vstup do EÚ, funkciou sektorových dokumentov je podrobnejšie rozpracovať tieto priority do konkrétnych opatrení zabezpečujúcich priority v rámci prípravy na vstup. Na účely využívania predvstupových fondov EÚ v Slovenskej republike sa vypracovali tieto sektorové dokumenty:

- *Integrovaný plán regionálneho a sociálneho rozvoja SR*. Ide o predbežný dokument Národného plánu regionálneho rozvoja SR kompatibilného s praxou EÚ. Tento dokument bol vypracovaný na roky 2000 – 2001 z hľadiska schválenia finančných prostriedkov z upraveného programu PHARE.
- *Národný plán regionálneho rozvoja (NPRR) SR*. Tento plán je základným dokumentom na čerpanie prostriedkov EÚ v období 2000 – 2006 v oblasti ekonomickej a sociálnej súdržnosti, do ktorej sa orientuje rozhodujúca časť zdrojov PHARE (70 %).

- *Národná stratégia ISPA v sektore dopravy* je spolu s Národným plánom regionálneho rozvoja SR hlavným strategickým dokumentom na rozpracovanie návrhov projektov v sektore dopravy v rámci predvstupovej pomoci EÚ. Základná priorita v tomto sektore SR je výstavba a modernizácia železničnej infraštruktúry v trasách multimodálnych koridorov.
- *Národná stratégia ISPA v sektore životného prostredia* má nasledujúce priority: pitná voda, odpadové vody, nakladanie s tuhými odpadmi a znečisťovanie ovzdušia.
- *Plán rozvoja poľnohospodárstva a rozvoja vidieka SR* schválila v novembri 1999 vláda SR a v novembri 2000 Európska komisia ako hlavný dokument pre poskytovanie pomoci z programu SAPARD. Európska komisia akreditovala *Agentúru SAPARD* v apríli 2002 ako základnú podmienku poskytovania pomoci.

Celkový rozsah predvstupovej pomoci kandidátskym krajinám v rokoch 2000 – 2006 podľa schváleného Finančného rámca EÚ dosiahne 21 840 mil. EUR (ceny r. 1999), z čoho pripadá na PHARE 10 920 mil. EUR (50 %), SAPARD 3 640 mil. EUR (17 %) a ISPA 7 280 mil. EUR (33 %).

Štruktúrne fondy a Fond kohézie Európskej únie

Po vstupe do EÚ sa bude Slovensko podieľať na štruktúrnych fondoch EÚ a Fonde kohézie EÚ.⁵⁹ Štruktúrne fondy v užšom zmysle zahŕňajú štyri samostatné finančné nástroje, ku ktorým treba priradiť aj Fond kohézie EÚ (Outrata a kol., 2000).

Európsky fond regionálneho rozvoja (European Regional Development Fund – ERDF) je hlavný štruktúrny fond, prostredníctvom ktorého sa poskytuje pomoc zostávajúcim regiónom, t. j. regiónom s HDP na obyvateľa nižším ako 75 % priemeru EÚ. Pomoc sa zabezpečuje vo forme projektovej pomoci (granty a špecifické projekty) a programovej podpory pokrývajúcej široký okruh aktivít. Dôležitý princíp, na základe

⁵⁹ Existujú komparatívne štúdie, ktoré analyzujú vplyv štruktúrnych fondov EÚ na ekonomický rast Grécka, Španielska, Írska a Portugalska (pozri Lolos, 2000; Mayhew, 2000). Lolosove výpočty ukazujú, že prostredníctvom rôznych transmisných mechanizmov (verejné investície, zlepšenie kvality ľudských zdrojov, reštrukturalizácia výrobných kapacít) štruktúrne fondy umožnili v týchto krajinách zrýchliť ekonomický rast o 0,5 až 1 percentný bod a v spojení s prostriedkami vynaloženými z domácich zdrojov (kofinancovanie) o 1 až 2 percentné body. Lolos predpokladá, že podobný efekt, pravda, nie okamžite, možno očakávať aj v kandidátskych krajinách po ich vstupe do EÚ.

ktorého fond funguje, je princíp *doplnkovosti*, podľa ktorého príspevky z ERDF sú iba doplnkovým zdrojom k prostriedkom národných vlád na financovanie príslušného projektu.

Podľa novej Smernice Rady ministrov EÚ (č. 1783/1999) ERDF bude prispievať k financovaniu:

- a) výrobných investícií, ktoré majú vytvoriť a zabezpečiť udržateľné pracovné miesta;
- b) investícií do infraštruktúry, pričom sa akcentuje rozvoj transeurópskych sietí v oblasti dopravy, telekomunikácií, energetickej infraštruktúry a podpora oživenia upadajúcich priemyselných oblastí a depresívnych vidieckych oblastí;
- c) opatrení podporujúcich a stimulujúcich miestny rozvoj, zamestnanosť a aktivizáciu malých a stredných podnikov.

Pomoc poskytovaná prostredníctvom ERDF (a ďalších štruktúrnych fondov) vystupuje v týchto formách:

- *Rámec podpory Spoločenstva (CSF – Community Support Framework)*, ktorý zabezpečuje koordináciu štruktúrnej pomoci Spoločenstva v príslušných regiónoch; ide o najväčšiu časť pomoci poskytovanej zo štruktúrnych fondov EÚ;
- *Jednotný programový dokument (SPD – Single Programming Document)*;
- *Iniciatívy Spoločenstva (CI – Community Initiatives)*, ktoré sa týkajú napríklad cezhraničnej, transnacionálnej a medziregionálnej spolupráce;
- *Inovačné akcie*;
- *Technická pomoc*.

Európsky sociálny fond (European Social Fund – ESF), z ktorého možno čerpať podporu na rozvoj ľudských zdrojov, predovšetkým na iniciatívy súvisiace s výchovou a so vzdelaním, napríklad vytváranie pracovných príležitostí pre mladých ľudí, rekvalifikáciu pracovníkov.

Európsky poľnohospodársky usmerňovací a záručný fond (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – EAGGF) vznikol na pomoc pri implementácii spoločnej poľnohospodárskej politiky. Tento fond má záručnú sekciu (až 95 % výdavkov súvisiacich s trhovou reguláciou) a usmerňovaciu sekciu (asi 5 % výdavkov určených na podporu aktívnych štruktúrnych zmien v poľnohospodárstve). Priamo i nepriamo podporuje programy rozvoja vidieka vrátane podpory poľnohospodárstva a alternatívnych príjmových zdrojov, napríklad ekoturizmu.

Finančný nástroj na usmerňovanie rybolovu (Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIFG) napomáha reštrukturalizáciu rybolovného priemyslu EÚ. Tento fond nemá pre SR takmer žiadny význam.

Fond kohézie (Cohesion Fund – CF) bol vytvorený v roku 1993 a slúži na zmiernenie rozdielov v ekonomickej úrovni v rámci EÚ. Je určený pre Írsko, Španielsko, Portugalsko a Grécko, ktorých HDP na jedného obyvateľa bol v čase vzniku tohto fondu nižší ako 90 % priemeru EÚ. Fond kohézie je síce samostatný finančný nástroj, spravidla sa však využíva spolu so štruktúrnymi fondmi v užšom zmysle. Z tohto fondu možno čerpať prostriedky predovšetkým na veľké projekty v oblasti dopravnej infraštruktúry a infraštruktúry podporujúcej kvalitu životného prostredia. Z Fondu kohézie sa poskytujú peniaze na projekty nad 10 mil. EUR, pričom finančná podpora z tohto fondu môže dosiahnuť až 85 % výdavkov na daný projekt.

V smerniciach, ktoré vydala Európska únia a podľa ktorých sa v rokoch 2000 – 2006 majú čerpať štruktúrne fondy, sa uvádzajú 3 základné ciele poskytovanej pomoci:

Cieľ 1: Rozvoj a štruktúrne prispôsobovanie zaostávajúcich regiónov. Pomoc v rámci cieľa 1 ide do najviac zaostávajúcich regiónov a môže sa čerpať zo všetkých štyroch štruktúrnych fondov, pričom najväčším poskytovateľom pomoci je ERDF. Spomínali sme už, že kritériom na poskytovanie tejto pomoci je, aby HDP daného regiónu bol nižší ako 75 % priemeru EÚ. Pomoc sa poskytuje regiónom na úrovni NUTS II.⁶⁰

Cieľ 2: Rozvoj regiónov, ktoré majú problémy s hospodárskou a sociálnou konverziou. Pomoc v rámci tohto cieľa smeruje do vidieckych alebo mestských oblastí postihnutých hospodárskym úpadkom a globalizáciou. Regióny sa posudzujú podľa úrovne NUTS III.

Cieľ 3: Rozvoj ľudských zdrojov. Projekty s týmto cieľom sa financujú výlučne z ESF, pričom pomoc môžu dostať všetky členské štáty s výnimkou oblastí, ktoré boli zaradené do cieľa 1. Táto pomoc slúži na prispôsobovanie a modernizáciu vzdelávacích systémov, na rozvoj odborného školstva a podporu zamestnanosti.

---

⁶⁰ Európska komisia zaviedla jednotnú nomenklatúru územných štatistických jednotiek – *NUTS (Nomenclature des unités territoriales statistiques)*, ktorá slúži na účely správy štruktúrnych fondov a na zaradenie regiónov rozličnej úrovne pod jednotlivé štruktúrne ciele. Vcelku sa rozlišuje 5 typov NUTS: NUTS I je územná jednotka typu krajiny ako celku (platí pre relatívne malé krajiny) alebo veľkých oblastí daného štátu, ktoré sa delia na jednotky NUTS II, t. j. jednotky zodpovedajúce úrovni stredného článku územnosprávneho členenia daného štátu. (Napríklad Rakúsko sa delí na tri NUTS I jednotky, ktoré sa zasa delia na 9 NUTS II jednotiek.) Kandidátske štáty sa delia na 41 jednotiek NUTS II: ČR – 8, Maďarsko – 7, Poľsko – 16, Slovensko – 4, Malta, Cyprus, Slovinsko, Estónsko, Litva a Lotyšsko predstavujú iba jednu jednotku NUTS II. Počet obyvateľov NUTS II sa pohybuje medzi 1 – 2 mil. (priemer EÚ je 1,83 mil.); NUTS III predstavuje úroveň najnižšieho územnosprávneho regiónu štátnej správy (priemer EÚ je 410 tisíc obyvateľov); NUTS IV je úroveň okresov a NUTS V je úroveň obce.

Ak sa Slovenská republika stane členom EÚ, potom by podľa definície EÚ tri jej regióny na úrovni NUTS II mohli čerpať podporu na projekty v rámci cieľa 1. Výnimkou by bol región Bratislava, ktorého HDP na obyvateľa značne prevyšuje priemer EÚ. Slovensko ako celok by tiež spĺňalo podmienky na čerpanie prostriedkov z Fondu kohézie.

Príslušnosť k cieľu 1 je pre región výhodná nielen preto, že znamená väčšie množstvo prostriedkov na rozličné projekty, ale aj preto, že pre takýto región je stanovené nižšie percento príspevku pri spolufinancovaní projektov. Regióny spadajúce pod cieľ 1 prispievajú nižším percentom ako ostatné regióny. Európska únia hradí až 75 % nákladov v regiónoch zaradených pod cieľ 1.

O tom, ako sa využije príspevok zo štrukturálnych fondov, rozhoduje spoločne EK a členské štáty prijímajúce pomoc. Na procese plánovania a rozhodovania o prioritách by sa mali zúčastniť vládne a správne orgány všetkých úrovní (celoštátnej, regionálnej a miestnej) spolu s predstaviteľmi ďalších úsekov – odborov, podnikateľov, vysokých škôl a občianskych združení. V tomto prístupe sa prejavuje princíp partnerstva, ktorý prispieva k demokratickému formulovaniu rozvojových priorít.

Každý členský štát, ktorý sa má stať príjemcom podpory v rámci cieľa 1, musí svoje požiadavky formulovať a zdôvodniť v *Regionálnom rozvojom pláne (RDP – Regional Development Plan)*. V niektorých krajinách, kde väčšina regiónov patrí k tým, ktoré môžu žiadať o podporu, možno tento dokument vypracovať vo forme *Národného rozvojového plánu (NDP – National Development Plan)*. V RDP sú opísané rozvojové ciele, a zároveň sa tu navrhuje súbor opatrení, ktoré sa musia prijať na ich splnenie, vrátane odhadu finančných nárokov. Práve na základe Regionálneho (resp. Národného) rozvojového plánu predloženého Európskej komisii sa medzi členským štátom a EÚ uzatvorí dohoda o čerpaní príslušného fondu. Táto dohoda sa nazýva *Rámcová podpora Spoločenstva*, keď sa týka niekoľkých operačných programov, alebo *Jednotný programový dokument*, ak sa týka jednotlivého programu.

Príjmy finančných prostriedkov zo štrukturálnych operácií Európskej únie

Štrukturálne fondy a Fond kohézie budú pre Slovenskú republiku zdrojom rozsiahlych prostriedkov až po vstupe do EÚ. V súčasnosti sa Slovenská republika – podobne ako ďalšie kandidátske krajiny – podieľa na prostriedkoch z predvstupových

fondov, ktoré sú zahrnuté vo Finančnom pláne EÚ na roky 2000 – 2006, schválenom na summite v Berlíne r. 1999 (pozri tab. 3.2.1).

Tabuľka 3.2.1

Finančný rámec EÚ 15 (mil. EUR, ceny r. 1999)

Pridelené prostriedky	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Spolu
1. Poľnohospodárstvo	40 920	42 800	43 900	43 770	42 760	41 930	41 660	297 740
Výdavky na CAP	36 620	38 480	39 570	39 430	38 410	37 570	37 290	267 370
Rozvoj vidieka	4 300	4 320	4 330	4 340	4 350	4 360	4 370	30 370
2. Štrukturálne operácie	32 045	31 455	30 865	30 285	29 595	29 595	29 170	213 010
Štrukturálne fondy	29 430	28 840	28 250	27 670	27 080	27 080	26 660	195 010
Fond kohézie	2 615	2 615	2 615	2 615	2 515	2 515	2 510	18 000
3. Ostatné politiky	15 940	16 100	16 070	16 040	16 260	16 480	16 710	113 600
4. Predvstupová pomoc	3 120	3 120	3 120	3 120	3 120	3 120	3 120	21 840
Poľnohospodárstvo (SAPARD)	520	520	520	520	520	520	520	3 640
ISPA	1 040	1 040	1 040	1 040	1 040	1 040	1 040	7 280
PHARE	1 560	1 560	1 560	1 560	1 560	1 560	1 560	10 920
Spolu	92 025	93 475	93 955	93 215	91 735	91 125	90 660	646 190
Finančný rámec pre EÚ 21								
5. Rozšírenie			6 450	9 030	11 610	14 200	16 780	58 070
Poľnohospodárstvo			1 600	2 030	2 450	2 930	3 400	12 410
Štrukturálne operácie			3 750	5 830	7 920	10 000	12 080	39 580
Vnútorné politiky			730	760	790	820	850	3 950
Administratíva			370	410	450	450	450	2 130
Spolu	92 025	93 475	100 450	102 245	103 345	105 325	107 440	704 260

Prameň: Presidency Conclusions, 1999; Mayhew, 2000.

Vo Finančnom rámci EÚ 15, ktorý vlastne predstavuje výdavkovú stránku rozpočtu únie na roky 2000 – 2006, pripadá na predvstupovú pomoc 3,4 % celkových výdavkov (bez výdavkov na rozšírenie).

Celková suma predvstupovej pomoci Slovensku je zrejmá z údajov tabuľky 3.2.2.

Tabuľka 3.2.2

Financovanie projektov v Slovenskej republike z predvstupových fondov Európskej únie

Predvstupové fondy	2001		2002		2003		2004	
	mil. EUR	mld SKK ¹⁾	mil. EUR	mld SKK ¹⁾	mil. EUR	mld SKK ¹⁾	mil. EUR	mld SKK ¹⁾
PHARE ²⁾	50 – 80	2.197	50 – 80	2.197	50 – 80	2.197	50 – 80	2.197
		–		–		–		–
		3.5152		3.5152		3.5152		3.5152
ISPA ²⁾	35 – 55	1.5379	35 – 55	1.5379	35 – 55	1.5379	35 – 55	1.5379
		–		–		–		–
		2.4167		2.4167		2.4167		2.4167
SAPARD	18.602	0.8174	18.602	0.8174	18.602	0.8174	18.602	0.8174
Spolu	103.602	4.5523	103.602	4.5523	103.602	4.5523	103.602	4.5523
	–	–	–	–	–	–	–	–
	153.602	6.7493	153.602	6.7493	153.602	6.7493	153.602	6.7493

¹⁾ 1 EUR = 43,940 SKK, stredný kurz v NBS k 1. 1. 2001.

²⁾ Výška podpory z programov PHARE a ISPA závisí od kvality projektov.

Prameň: European Commission, 2001a.

Použitie prostriedkov z predvstupových fondov EÚ predpokladá (podobne ako pri štruktúrnych fondoch únie) tzv. spolufinancovanie, ktoré je konkretizované v jednotlivých smerniciach Rady ministrov EÚ k uvedeným predvstupovým fondom.⁶¹

Celková suma predvstupovej pomoci Slovensku v rokoch 2001 – 2004 by teda mohla dosiahnuť 414 – 614 mil. EUR, t. j. 18 – 27 mld Sk. Prostriedky určené na predvstupovú pomoc sú, prirodzene, podstatne nižšie ako prostriedky, ktoré sa budú poskytovať po vstupe do EÚ.

Údaje, ktoré sme uviedli, sú síce schválené „rozpočtové“ výdavky, ale cesta k reálnym (nielen „sľúbeným“) príspevkom únie je dosť zdĺhavá. Konkrétne prostriedky sa totiž čerpajú na základe každoročne podpisovaných *Finančných memoránd*, ktoré sa však môžu čerpať počas viacerých rokov.

Na základe podpísaných Finančných memoránd sa napríklad v roku 2002 predpokladá získať z fondov EÚ spolu 9,4 mld Sk, z čoho pripadá na PHARE 5,9 mld Sk, SAPARD 1,6 mld Sk a ISPA 1,9 mld Sk.

Spolufinancovanie je v rozpočte na rok 2002 zabezpečené vo výške 3,2 mld Sk, z toho pre PHARE 2,2 mld Sk, pre SAPARD 125 mil. Sk (prostriedky určené na SAPARD v rokoch 2000 a 2001 sa formou výnimky z časového využitia presunú do roku 2002, čím sa zabezpečí plné spolufinancovanie zo strany Slovenska) a pre ISPA 1,12 mld Sk (súčasne sa na zabezpečenie spolufinancovania predpokladá čerpanie úveru od Európskej investičnej banky v sume 1,1 mld Sk).

Vstupom SR do EÚ bude môcť Slovensko využívať zdroje zo *štruktúrnych fondov a Fondu kohézie EÚ*. V súlade s nariadením Rady ministrov EÚ 1260/1999/ES definujúcim základné ustanovenia štruktúrnych fondov celkové ročné príjmy každého členského štátu (teda aj nových členov) zo štruktúrnych fondov a Fondu kohézie by nemali prekročiť 4 % HDP členského štátu.

V podmienkach SR by to mohlo byť až 51 mld Sk v roku 2004, 62 mld Sk v roku 2006 a 75 mld Sk v roku 2008. Spolu za obdobie 2004 – 2008 by Slovensko podľa tohto kritéria mohlo dostať zo štruktúrnych fondov EÚ až vyše 300 mld Sk (7 mld EUR).

Uviedli sme, že nové členské štáty EÚ môžu rátať s priamou pomocou zo štruktúrnych fondov EÚ maximálne vo výške 4 % HDP od roku 2004. Skúsenosti

---

⁶¹ Podiel spolufinancovania pri jednotlivých projektoch a programoch sa môže odlišovať, a preto ho nemožno vopred presne určiť pre celú sumu pomoci.

viacerých krajín (najmä Grécka po vstupe do EÚ) svedčia o tom, že kapacita prístupujúcich krajín absorbovať transfery z EÚ sa bude zvyšovať iba postupne a spomínaný strop (4 % HDP) sa dosiahne až po niekoľkých rokoch, t. j. roku 2006, prípadne neskoršie, t. j. roku 2007 alebo 2008. Pravda, to už bude v EÚ prijatý nový Finančný rámec (pravdepodobne v rokoch 2007 – 2013).

Vzhľadom na túto skutočnosť a problémy s kvalitou predkladaných projektov (ktorá sa bude postupne zlepšovať) je teda málo pravdepodobné, že by Slovensko mohlo túto sumu z hľadiska požiadavky priemerného 40 %-ného podielu na spolufinancovaní projektov, požadovaného úniou, absorbovať. Preto nemožno reálne očakávať, že by sa podiel čerpania prostriedkov z HDP v krátkom období zvýšil z terajších 0,44 % na uvedené 4 %.

Za predpokladu, že by Slovensko mohlo vyčleniť na kofinancovanie štrukturálnych operácií EÚ ročne asi 9 – 15 mld Sk v prvých rokoch a 16 – 20 mld Sk v období 2007 – 2008, potom by mohlo prijať v období 2004 – 2008 *priemerne ročne prostriedky zo štrukturálnych fondov zhruba vo výške 0,3 – 0,4 mld EUR (12 – 18 mld Sk)*. Za celé obdobie 2004 – 2008 by potom Slovensko mohlo dostať zo ŠF EÚ okolo *1,5 – 2,0 mld EUR (60 – 90 mld Sk)*. To by predstavovalo asi 1,1 % z HDP.

Táto úvaha je nižšia oproti prepočtom EK (European Commission, 2001a). Podľa výpočtu EK by to mohlo byť až *560 mil. EUR (24,6 mld Sk) ročne a teda za celé obdobie 2004 – 2008 2,8 mld EUR (115 mld Sk)*. Ročný objem z HDP by potom predstavoval 1,8 %.

Konečný rozsah pomoci, ktorú EÚ poskytne kandidátskym krajinám v rámci štrukturálnych fondov a Fondu kohézie, bude, prirodzene, známy až po skončení prístupových rokovaní.

Pokiaľ ide o objem prostriedkov *kofinancovania*, pri jeho odhade vychádzame z požiadavky EÚ, že na financovaní projektov sa podieľa EÚ 30 %-ami, centrálna vláda takisto 30 %-ami a zvyšok lokálne a regionálne samosprávy a súkromný sektor. Avšak vzhľadom na existujúce nedofinancovanie lokálnych a regionálnych samospráv je možné, že centrálna vláda prevezme tento ich záväzok a jej zvýšený podiel môže dosiahnuť až 40 %. Teda za uvedených predpokladov by kofinancovanie v rokoch 2004 – 2008 mohlo prebiehať na úrovni *15 – 20 mld Sk ročne*, pričom celkové výdavky rozpočtu v režime kofinancovania v referenčnom období by mohli dosiahnuť *85 – 100 mld Sk*.

Treba zdôrazniť, že transfery z EÚ budú svojím objemom zrejme *významnejším zdrojom zahraničného financovania než akékoľvek iné zdroje okrem priamych zahraničných investícií. Sú to čisté transfery bez nároku spätného splatenia.* Napriek tomu existuje všeobecné riziko, že značná časť týchto prostriedkov (pozri napríklad Grécko) by mohla plynúť do spotreby, ak vlády nerozbehnú vhodné politiky vrátane úsporných opatrení štátnej správy a kvalitnej prípravy projektov.

Pri úvahách o kofinancovaní treba brať do úvahy nielen vlastné zdroje, ale aj pôžičky a úvery od medzinárodných finančných inštitúcií, najmä od Európskej banky pre obnovu a rozvoj (EBRD), Európskej investičnej banky (EIB), Svetovej banky (SB) a pod., prípadne ďalšie súkromné zdroje. Na získanie týchto ďalších (cudzích) finančných zdrojov však bude potrebné vyvinúť veľkú aktivitu už pri príprave projektov.

3.3. Povinné príspevky a odvody do spoločného rozpočtu Európskej únie

Položkami, ktoré vstupom SR do EÚ, na rozdiel od ostatných posudzovaných rozpočtových efektov, budú znamenať rozpočtovú ujmu (nevýhodu), sú *povinné platby a odvody tarifných (colných) výnosov do Spoločného rozpočtu EÚ.*

Otázka povinných platieb je ešte značne nejasná. Pri prijatí *Finančného rámca EÚ na roky 2000 – 2006* sa síce stanovilo, že úroveň *1,27 % HDP* ako maximálna hranica príspevku každého členského štátu by sa mala udržať aj naďalej, ale objavujú sa obavy z rizika, že táto hranica nemusí odolať tlakom na jej zvýšenie (odpor poľnohospodárov EÚ voči ďalším reformám, centralizácia prostriedkov na riešenie ekonomických ťažkostí krajín eurozóny, rozšírenie EÚ o krajiny, ktoré budú vo veľkej miere spĺňať kritéria štrukturálnych operácií a pod.).

Ak by sa uvedená hranica *1,27 % HDP* naozaj zachovala, znamenalo by to, že príspevok Slovenska do rozpočtu EÚ by napríklad v *roku 2004* predstavoval *cca 16 mld Sk* a v *roku 2006 až 20 mld Sk*. Podľa často vyslovovanej zásady, a to aj zo strany EÚ, že povinné platby nových členských štátov *by nemali byť vyššie ako finančné prostriedky, ktoré krajina z EÚ dostáva*, by uvedená výška týchto platieb presahovala, hoci len mierne, predpokladaný transfer prostriedkov zo štrukturálnych fondov

EÚ. Slovensko by v takom prípade bolo *čistým prispievateľom* do rozpočtu EÚ, čo je zrejme „výsada“ vyspelých členov EÚ.

V tejto súvislosti sa diskutuje o zásade EÚ, či by nové členské štáty mali platiť plné príspevky bezprostredne po vstupe do EÚ, najmä so zreteľom na súbeh ďalších nákladov, ktoré musia tieto štáty práve v najexponovanejšom období na vstup vynaložiť. Mnohí analytici túto zásadu relativizujú a odporúčajú určité úľavy (Mayhew, 2000).

Podľa predbežných úvah Ministerstva financií SR by tento príspevok mal v prvom roku členstva v EÚ (rok 2004) predstavovať okolo *13 mld Sk* a v roku 2006 okolo *14 mld Sk*, čo je asi *1,1 % HDP*. Táto výška príspevku je blízko aj výpočtom nemeckého poslanca R. Bogeho.⁶² To v podstate zodpovedá zásade, aby tento príspevok neprekračoval získané príjmy zo štrukturálnych fondov EÚ. EÚ ďalej navrhuje, aby sa tieto sumy fixovali a zahrnuli do *Zmluvy o pristúpení*, pričom musia zostať v rámci spomínaného Finančného rámca EÚ na roky 2000 – 2006. Tieto závažné a politicky citlivé otázky sa uzatvoria pravdepodobne až na decembrovom summite EÚ.

Pokiaľ ide o *odvody tarifných výnosov*, z hľadiska vplyvu vstupu SR do EÚ je významná skutočnosť, že *75 %* ročných colných výnosov bude musieť Slovensko odvieť do Spoločného rozpočtu EÚ.

Súčasný podiel colného výnosu na celkových rozpočtových príjmoch v roku 2001 bol síce *len 2,2 %*, avšak v absolútnom vyjadrení v roku 2003 *okolo 3,3 mld Sk* bude predstavovať nezanedbateľnú sumu medzi príjmami štátneho rozpočtu.

Colný výnos už teraz má v dôsledku uzatvárania multilaterálnych a bilaterálnych dohôd o zónach voľného obchodu klesajúcu tendenciu a možno predpokladať, že po vstupe SR do EÚ jeho výška poklesne ešte podstatnejšie. Tento pokles bude daný predovšetkým výrazným *znížením dĺžky colnej hranice po vstupe SR do EÚ*, keďže colnou hranicou Slovenska bude vlastne hranica s Ukrajinou.

Z hľadiska odhadu vplyvu tejto skutočnosti na budúcu úroveň inkasovaného cla v podmienkach členstva SR v EÚ je dôležité brať do úvahy jednak východnú pozíciu geografickej polohy Slovenska v rozšírenej EÚ, jednak geografickú štruktúru dovozu Slovenska a rozšírenej EÚ z budúcich tretích krajín.

---

⁶² Nemecký poslanec R. Boge vypočítal, že Slovensko by v roku 2004 malo zaplatiť do rozpočtu EÚ 297 mil. EUR (čo je viac ako 13 mld Sk), v roku 2005 by to bolo 300 mil. EUR a v roku 2006 cca 322 mil. EUR. To by predstavovalo 0,9 % HDP, čo je menej ako uvedený strop (1,27 % – pozri European Union Common Position, 2002).

V dôsledku skrátenia dĺžky colnej hranice Slovensko „stratí“ celý doteraz vycleňovaný dovoz z budúcich tretích krajín EÚ (nie sú tu zahrnuté krajiny, s ktorými má Slovensko uzavreté dohody o voľnom obchode, ani Rusko a Ukrajina, ktorých dodávky budú zrejme prechádzať cez vonkajšiu hranicu EÚ na našom území), ktorých podiel v roku 2000 predstavoval asi 10 %. Na druhej strane, Slovenská republika do vycleňovaného dovozu získa clo na zaťažené dovozy väčšiny krajín EÚ i Českej republiky (je tiež na priamke dodávok z východoeurópskej časti budúcich tretích krajín EÚ). Tento objem dovozu sa odhaduje približne na 2,2 % celkového dovozu príslušných krajín EÚ a Českej republiky.

Na základe uvedených rozdielov „stratených a získaných“ dovozov možno predpokladať, že celkový colný výnos po vstupe SR do EÚ sa môže pohybovať v závislosti od objemu dovozov z budúcich tretích krajín na úrovni *1,8 mld Sk v roku 2004 a cca 2,2 mld Sk v roku 2008*.

Za predpokladu v súčasnosti platného 75 % podielu by *odvod colného výnosu v roku 2004 predstavoval 1,3 mld Sk, v roku 2006 by bol 1,5 mld Sk a v roku 2008 by dosahoval 1,6 mld Sk*. V porovnaní s rokom 2003 by sa v roku 2004 čistý colný výnos (po odvode) znížil z *cca 3,3 mld Sk na 0,5 mld Sk, teda o 2,8 mld Sk (o 85 %)* a na tejto úrovni by sa mohol pohybovať každoročne až do roku 2008. Celkový odvod cla v období 2004 – 2006 by takto predstavoval sumu *4,2 mld Sk* a v rokoch 2004 – 2008 *cca 7,5 mld Sk*.

3.4. Rozpočtové vyrovnanie priamych platieb v poľnohospodárstve

Po vstupe SR do EÚ nastanú v dôsledku prevzatia *Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP)* významné zmeny aj v podpore poľnohospodárstva SR prostredníctvom štátneho rozpočtu.

Ťažisko týchto zmien bude spočívať v novom usporiadaní doteraz poskytovaných dotácií do poľnohospodárstva. Súvisí to predovšetkým s tzv. priamymi platbami, čo sú dotácie vyplácané roľníkom EÚ od roku 1992 podľa výmery pestovania určitých plodín a kusov chovaných hospodárskych zvierat.

So zavedením priamych platieb aj v kandidátskych krajinách už od roku 2004 *Finančný rámec EÚ na roky 2000 – 2006* pôvodne neuvažoval. Avšak vzhľadom na nevyhnutnosť priblížiť sa nižším svetovým cenám poľnohospodárskych produktov a potrebu priblíženia sa kandidátskych krajín k štandardom Spoločenstva, Európska komisia navrhla na roky 2004 – 2006 priame platby kandidátskym krajinám nie vo výške 100 %, ako existujú v EÚ, ale na jednotlivé roky vo výške 25 %, 30 % a 35 %.⁶³

Všetky kandidátske krajiny prejavili nesúhlas s týmto postupom EK, pričom argumentovali podstatne nižšou podporou poľnohospodárstva oproti EÚ (tab. 3.4.1).

Tabuľka 3.4.1

Platby v EÚ 15 a v Slovenskej republike podľa návrhu Európskej komisie (v prepočte na ha poľnohospodárskej pôdy)

Druh platby	EÚ 15 2000	SR 2001	Návrh EK		
			2004 (25 %)	2005 (30 %)	2006 (35 %)
Celkové platby (EUR)	304 ¹⁾	107 ²⁾	.	.	.
z toho: priame platby (EUR)	196	31	32	40	47

¹⁾ Výdavky EAGGF bez podpory vidieka a znevýhodnených oblastí.

²⁾ Vrátane podpory znevýhodnených oblastí.

Prameň: Blaas, 2002.

Ako vyplýva z tabuľky 3.4.1, ponuka EK poskytovať v prvom roku prístúpenia iba 25 % zo sadzby platieb aplikovaných pre krajiny EÚ nebude v prípade Slovenska vôbec znamenať vyššiu podporu, než akú zabezpečujú slovenské výrobné dotácie zo SR v súčasnosti. Aby sa zabezpečila zhruba približná úroveň konkurenčných podmienok slovenských poľnohospodárov a poľnohospodárov v EÚ, bolo by potrebné vyrovnať komoditnú podporu na doterajšiu úroveň (avšak v rámci stanovených podielov 25 %, 30 % a 35 %) z prostriedkov štátneho rozpočtu SR (národné vyrovnávacie priame platby – NVPP). Rozsah týchto platieb sa nepredpokladá veľký – v roku 2004 by predstavoval 174 mil. Sk a do roku 2006 by to malo byť 900 mil. Sk (Božík, 2002). Tým, že priame platby by financovala od roku 2004 v podstate EÚ (3,7 mld Sk v roku 2004) a že ostatné dotácie charakteru priamych platieb, doteraz poskytované aj na výroby

⁶³ Nemecko a Veľká Británia sa usilujú presadiť zmeny v súčasnej SPP tak, aby priame platby v roku rozšírenia v EÚ už neboli, alebo existovali len v značne modifikovanej podobe (Blaas, 2002).

nepodporované v EÚ, by mali byť z podpory vylúčené, pre štátny rozpočet by to bola výhoda. V roku 2004 by totiž *poklesli z 5,7 mld Sk v roku 2003 na už uvedených 174 mil. Sk, teda cca o 5,5 mld Sk.*

Pre poľnohospodárskych producentov by to však bola nevýhoda, lebo celkové priame platby EÚ a štátneho rozpočtu SR by v roku 2004 *poklesli z 5,7 mld Sk na 3,9 mld Sk, t. j. o 1,8 mld Sk* (tab. 3.4.2).

Tabuľka 3.4.2

Odhad priamych platieb poľnohospodárstvu z Európskej únie a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky (mld Sk)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Priame platby ¹⁾	4,8	5,2	5,4	5,7	3,7	4,5	5,3
z toho: rastlinná produkcia	3,2	3,1	3,3	3,5	2,7	3,3	3,8
živočíšna produkcia	1,6	2,1	2,1	2,2	1,0	1,2	1,5
Národné vyrovnávacie priame platby	–	–	–	–	0,2	0,3	0,4
Priame platby SR a EÚ spolu	4,8	5,2	5,4	5,7	3,9	4,8	5,7

¹⁾ V rokoch 2000 – 2003 realizované iba SR, v rokoch 2004 – 2006 realizované EÚ.

Prameň: Božík, 2002.

Aby slovenské poľnohospodárstvo mohlo zabezpečovať dopyt po potravinách v jeho efektívnej komoditnej štruktúre, je potrebné v negociačnom procese presadzovať aj objektívne *produkčné kvóty*, najmä pri izoglukóze, mlieku a ovciach. To by mohlo pomerne veľký prepád dotácií zmierniť, pričom treba pripustiť, že zníženie doterajších dotácií poľnohospodárstvu by vytvorilo určitý žiaduci tlak na zvýšenie efektívnosti a produktivity práce v poľnohospodárskej výrobe, ktorá je v porovnaní s krajinami EÚ nízka.

3.5. Zhrnutie rozpočtových efektov integrácie Slovenskej republiky do Európskej únie

Keď zhrnieme všetky odhadované príjmové a výdavkové rozpočtové efekty (tab. 3.5.1), môžeme konštatovať, že z čisto rozpočtového hľadiska je ich bilancia prebytková.

V súvislosti s rozpočtovými efektami sa v poslednom čase zdôrazňuje rešpektovanie princípu, aby kandidátske krajiny nedostávali z EÚ menej ako do EÚ odvádzajú. Na posúdenie tejto otázky v prípade Slovenska je potrebné z celkových rozpočtových efektov vylúčiť efekty z harmonizácie daní, ktoré vlastne nie sú efektami reálne prijatými z EÚ, ale zaplatenými domácimi daňovými poplatníkmi. Takisto je potrebné vylúčiť aj náklady kofinancovania, ktoré bude z veľkej časti umožnené práve harmonizáciou daní, takže pôjde do značnej miery o kompenzačnú položku daňových efektov integrácie.

V dôsledku tejto úvahy na strane reálnych príjmov (prínosov) z EÚ ostávajú transfery zo štrukturálnych fondov EÚ a z priamych platieb pre poľnohospodárstvo, na strane rozpočtových úbytkov (nákladov či výdavkov) máme povinné príspevky do EÚ, odvod colného výnosu a tzv. vyrovnávacie priame platby pre poľnohospodárstvo.

Tabuľka 3.5.1

Celkové rozpočtové efekty vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie (mld Sk)

Položka	Skutočnosť 2001	Bez PO		Po zohľadnení PO	
		zmena spolu 2004 – 2008	Ø ročná zmena	zmena spolu 2004 – 2008	Ø ročná zmena
Dane	+158,4	+147,0	+29,0	+100,0	+20,0
Transfer zo ŠF EÚ	+2,4	+75,0	+15,0	+75,0	+15,0
Kofinancovanie	-2,4	-90,0	-18,0	-90,0	-18,0
Odvod colného výnosu	-	-7,5	-1,5	-7,5	-1,5
Povinné príspevky do EÚ	-	-70,0	-14,0	-70,0	-14,0
Príjmy z priamych platieb	+5,2	+23,0	+4,0	+23,0	+4,0
Vyrovnanie priamych platieb poľnohosp.	-5,2	-2,2	-0,4	-2,2	-0,4
Spolu	+158,4	+75,3	+14,1	+28,3	+5,1
z toho: bilancia príjmov a úbytkov	-	+18,3	+3,1	+18,3	+3,1

Prameň: Vlastné výpočty.

Ako vyplýva z tabuľky 3.5.1, aj z hľadiska bilancovania reálnych rozpočtových príjmov z EÚ a výdavkov do EÚ by Slovensko malo byť v ročnom objeme mierne prebytkové. Pravda, to do značnej miery závisí nielen od toho, aby sa povinné príspevky vynegociovali na úrovni nie vyššej ako 1,1 % HDP (t. j. asi 12 – 14 mld Sk), ale hlavne od toho, aby Slovensko bolo schopné reálne vyčerpať predpokladané prostriedky zo štrukturálnych fondov EÚ.

4. Náklady implementácie štandardov a noriem Európskej únie

Popri prevažujúcich doteraz identifikovaných výhodách vstupu SR do EÚ bude musieť Slovensko, rovnako ako ostatné kandidátske krajiny, vynaložiť aj určité náklady. Nevyhnutnosť ich vynaloženia vyplýva z požiadavky EÚ vytvoriť pre všetkých účastníkov budúceho jednotného trhu EÚ rovné a nediskriminačné podmienky konkurencie. Ako je známe, Slovensko zatiaľ získava v zahraničnom obchode s EÚ určité výhody napríklad z neriešených a odkladaných infraštruktúrnych podnikových či verejných investícií, čo mu umožňuje presadzovať sa viac cenovou konkurenčnou schopnosťou. Táto požiadavka má nielen vecný, ale aj legislatívny či systémovo-regulačný rozmer. Jeho vyjadrením je prebiehajúci proces negociácie prevzatia a implementácie regulačnej legislatívy EÚ (*acquis*). Treba teda identifikovať ekonomické dôsledky (účinky) záväzkov, ktoré Slovenská republika na seba prevzala či ešte prevezme tzv. uzavretím kapitol *acquis*.

Jednotlivé kapitoly *acquis* sú z hľadiska rozsahu nákladov diferencované. Pri hodnotení účinkov vstupu SR do EÚ z hľadiska nákladov sa zameriame na tie oblasti *acquis*, ktorých implementácia bude vyžadovať relatívne najväčšie a rozhodujúce nákladové nároky na podniky a verejné financie, a kde sa očakáva potreba primeraného fázovania (tzv. prechodných období). Medzi takéto časti patrí oblasť životného prostredia, pracovnoprávných vzťahov a bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, dopravy, energetiky, agropotravinárskeho sektora a vnútornej bezpečnosti (schengenskej hranice).

Pokiaľ ide o samotný odhad súm nákladov, tento môže byť v situácii, kedy ešte spravidla nie je k dispozícii ani úvodná projektová dokumentácia, iba hrubou a orientačnou aproximáciou, odkonzultovanou väčšinou s ministerstvami a odbornými expertmi.

Treba tiež pripomenúť, že aj pri týchto nákladových efektoch existuje určitá rozpornosť či nejednoznačnosť v ich vnímaní z hľadiska výhod či nevýhod. Vynaložené náklady síce budú na jednej strane zjavným nákladom pre podniky alebo verejné financie, a napokon aj pre obyvateľstvo, čiže určitou nevýhodou či rizikom. Na druhej

strane prostredníctvom týchto nákladov vzniknú určité hodnoty vo forme modernej infraštruktúry, zlepšených podmienok pre život a zdravie ľudí a podobne.

Ďalej treba uviesť, že určitú časť odhadnutých nákladov, ktorú je ťažké určiť, nemožno vnímať len ako dôsledok vstupu SR do EÚ. Bude vyvolaná všeobecným transformačným procesom, čo znamená, že Slovenská republika by ich musela vynaložiť tak či tak.

4.1. Oblasť životného prostredia

Oblasť životného prostredia predstavuje z hľadiska nákladov na implementáciu európskych noriem jednu z najnáročnejších kapitol. Táto oblasť bude vyžadovať najrozsiahlejšie finančné nároky na štátny rozpočet, podnikateľskú sféru, obyvateľstvo, ako i na celú ekonomiku Slovenskej republiky. Z hľadiska rozsahu nákladov súvisiacich s implementáciou štandardov a noriem EÚ v oblasti životného prostredia ide o tieto oblasti:

- oblasť odpadového hospodárstva,
- oblasť ochrany vôd,
- oblasť ochrany ovzdušia,
- systém integrovanej prevencie a kontroly znečistenia.

Treba poznamenať, že pre oblasť životného prostredia je veľmi problematické aj pri odhadoch špecifikovať, aký podiel nákladov pripadne súkromnému či verejnému sektoru.

Odpadové hospodárstvo

V rámci Slovenskej republiky existuje v súčasnosti približne 7 200 skládok legálneho či pololegálneho charakteru, predovšetkým skládky *tuhého komunálneho odpadu a sčasti aj skládky technologických produktov*.

Z hľadiska plnenia noriem Európskej únie predstavujú skládky tuhého komunálneho odpadu zvlášť závažný problém, pretože iba desatina z celkového počtu skládok

tuhého komunálneho odpadu plní normy určené Európskou úniou. Takisto sa neplní triedenie, selektívne spracovanie a uloženie tuhého komunálneho odpadu. Pritom zodpovednosť za riešenie problému skládok tuhého komunálneho odpadu by vo väzbe na prechod kompetencií na samosprávne orgány mala prejsť na miestne a regionálne samosprávne orgány. Tieto by mali niesť zodpovednosť za vyriešenie tohto ekologického dlhu.

Prieskumy, ktoré sa uskutočnili aj v spolupráci s Európskou úniou, odhadujú, že budú potrebné finančné náklady v rozsahu približne 30 – 40 mld Sk (MŽP SR, 1997).

Okrem komunálneho odpadu významnou zložkou odpadového hospodárstva je *priemyselny odpad a nemocničný odpad*.

Celá oblasť odpadového hospodárstva podlieha implementácii najmä týchto smerníc a noriem:

- Zákon o odpadoch, prijatý v roku 2001, ktorý transponuje Smernicu Rady 75/442 EHS o odpadoch, ďalej Rozhodnutie Rady 94/904/ES o vytvorení zoznamu nebezpečných odpadov podľa článku 1 Smernice Rady 689/EHS o nebezpečných odpadoch, Nariadenie Rady 259/93/EHS o dozore a kontrole zásielok odpadov do a z EÚ a ustanovenia Smerníc Rady 75/439/EHS o zneškodňovaní odpadových olejov.
- Zákon o chemických látkach, prijatý v roku 2001, ktorý transponuje Smernice Rady 67/548/EHS, 2000/33/ES a 92/32/EHS týkajúce sa klasifikácie, balenia a označovania nebezpečných chemických látok, 88/379/EHS o nebezpečných chemických prípravkoch, 76/769/EHS a 99/77/ES o obmedzení odbytu a používaní určitých nebezpečných chemických látok a prípravkov, Nariadenie Rady ES 793/93 o hodnotení a kontrole rizík vyplývajúcich z existujúcich látok, Smernicu komisie 93/67/EC o hodnotení rizík nových chemických látok a Smernice ES 2455/92, ES 3135/94, ES 1492/96, ES 2247/98 o dovoze a vývoze určitých nebezpečných chemických látok.
- Zákon o ochrane ovzdušia (plánovaný na schválenie v r. 2003), ktorý by mal transponovať Smernice 89/369 EHS, 89/429 EHS, 94/67/ES, 2000/76/ES, týkajúce sa merania vypúšťaných znečisťujúcich látok a údajov o dodržiavaní určených emisných limitov, Smernicu 84/360 EEC o boji proti znečisťovaniu ovzdušia priemyselnými zariadeniami a Smernicu 88/609 EEC o obmedzení emisií určitých znečisťujúcich látok z veľkých spaľovacích zariadení do ovzdušia.

- Zákon o obaloch a odpadoch z obalov (plánovaný na schválenie v r. 2003), ktorý by mal transponovať Smernice Európskeho parlamentu a Rady 94/62/ES o obaloch a odpadoch z nich.
- Smernica Rady 94/67/ES o spaľovaní nebezpečného odpadu.

Slovensku bolo v rámci negociácií poskytnuté na implementáciu prechodné obdobie zhruba do konca roka 2007 u týchto Smerníc EÚ:

- *Smernica Rady 94/67/ES o spaľovaní nebezpečného odpadu (prechodné obdobie do roka 2006 na 11 spaľovní nemocničného odpadu a 7 spaľovní priemyselného odpadu).*
- *Smernica 94/62 ES o obaloch a odpadoch z obalov (prechodné obdobie pôvodne do roka 2007).*

Tieto prechodné obdobia umožňujú, aby celkový odhadovaný finančný náklad mohol byť rozložený do obdobia 2001 – 2003 v rozsahu cca 10 mld Sk a zvyšok zhruba 30 mld Sk na roky 2004 – 2007.

Ochrana vôd

Táto oblasť je regulovaná niekoľkými normami EÚ a ich transponovanými normami SR: Smernica Rady č. 98/83 ES o kvalite vody, určenej pre ľudskú spotrebu (pitná voda) a Smernica Rady č. 91/271 EHS o čistení komunálnych odpadových vôd, Smernica Rady č. 76/464 EHS o znečistení spôsobenom určitými nebezpečnými látkami vypúšťanými do vodného prostredia, Smernica Rady č. 91/676 EHS o ochrane vôd pred znečistením spôsobeným dusičnanmi z poľnohospodárskych zdrojov.

Celkový náklad vyvolaný prechodom na normy EÚ v oblasti vodárenstva a od-kanalizovania odpadových vôd možno odhadovať na 50 – 60 mld Sk. Ide o absolútne najväčší finančný náklad zo všetkých hlavných skúmaných úsekov životného prostredia, ktorý by sa mal vynaložiť na splnenie týchto noriem. Pritom najvyšší objem nákladov pohlí čistenie a odkanalizovanie odpadových vôd.

Opäť v dôsledku mimoriadne veľkého nákladu a nereálnosti vecnej realizácie príslušných projektov v relatívne krátkom čase boli slovenskou stranou vynegované tieto prechodné obdobia:

- *Smernica Rady 98/83/ES o kvalite vody určenej na ľudskú spotrebu (pitná voda) (pôvodne požadované prechodné obdobie do roka 2008)*. Slovenská republika ustúpila od požiadavky na prechodné obdobie a využila možnosť ustanovení platnej smernice, ktorá umožňuje dosiahnutie súladu pre jednotlivé kvalitatívne ukazovatele pitnej vody a pre relevantné vodné zdroje verejného zásobovania obyvateľstva pitnou vodou do troch rokov od termínu vstupu do EÚ, t. j. do konca roka 2006. Súčasne je tiež možné v odôvodnených prípadoch po uplynutí tohto obdobia o jej ďalšie predĺženie. Akceptácia využitia výnimky na implementáciu smernice o pitnej vode teda umožní dosiahnutie adekvátnych podmienok zodpovedajúcich požiadavkám na prechodné obdobie.
- *Smernica Rady 91/271/EHS o čistení komunálnych odpadových vôd (prechodné obdobie do roka 2015)*. Pozícia SR sa v súvislosti s touto smernicou nezmenila, požadovaná dĺžka prechodného obdobia (do r. 2015) ostala zachovaná, došlo však k špecifikácii žiadosti pre jednotlivé kategórie aglomerácií: pre aglomerácie s počtom „ekvivalentných“ obyvateľov nad 10 000 do roka 2010, pre aglomerácie s počtom „ekvivalentných“ obyvateľov medzi 2 000 – 10 000 do roka 2015.
- *Smernica Rady 76/464/EHS o znečistení spôsobenom určitými nebezpečnými látkami vypúšťanými do vodného prostredia (prechodné obdobie do roka 2006)*. Pozícia SR sa v súvislosti s touto smernicou nezmenila, požadovaná dĺžka prechodného obdobia (do 2006) ostala zachovaná, pričom je špecifikovaná na tri zariadenia.
- *Smernica Rady 91/676/EHS o ochrane vôd pred znečistením spôsobenom dusičnanmi z poľnohospodárskych zdrojov (pôvodne požadované prechodné obdobie do roka 2008)*. SR ustúpila od požiadavky na prechodné obdobie (do r. 2008) s využitím ustanovení existujúcej smernice, ktoré umožňujú vypracovanie akčných programov na znižovanie znečistenia vôd dusičnanmi, spôsobeného poľnohospodárskymi zdrojmi v „zraniteľných zónach“ do doby vstupu a ich implementáciu počas nasledujúceho obdobia štyroch rokov.

Nutnosť vynaloženia investičných nákladov na implementáciu *acquis* v oblasti ochrany vôd však vyvolá mnohé nepriame efekty. Môže ísť najmä o rozvoj činnosti slovenských stavebných firiem subdodávateľského typu, aktivít samosprávnych orgánov vo všetkých regiónoch Slovenska, o vytvorenie nových pracovných miest pri realizácii týchto projektov a o celkové oživenie a zatraktívnenie jednotlivých regiónov Slovenska z hľadiska cestovného ruchu.

Ochrana ovzdušia

Táto oblasť zahŕňa tak problémy municipalít (spaľovne komunálneho odpadu), ako aj ekologické problémy v podnikovej sfére. V oblasti ochrany ovzdušia sme akceptovali niektoré normy viažuce sa na plnenie Kjótskeho protokolu. Možno rátať s tým, že Európska únia bude chcieť prevziať líderstvo v oblasti riešenia problémov emisií. Preto EÚ bude vyžadovať dôsledne implementovať do roka 2006, prípadne 2010 jej normy tak, aby sa dosiahlo podstatné zníženie škodlivých emisií. Pôjde o implementáciu nasledovných noriem s príslušnými prechodnými obdobiami:

- *Smernica Rady 94/63/ES o riadení emisií VOC zo skladovania benzínu a jeho distribúcie z terminálov na čerpacie stanice (pôvodne požadované prechodné obdobie do roka 2010)*. Slovenská republika prehodnotila pôvodnú žiadosť o prechodné obdobie pre zariadenia spadajúce pod túto smernicu. Nové zariadenia budú v súlade s *acquis* k dátumu vstupu SR do EÚ. Pre existujúce zariadenia sa žiadosť o prechodné obdobie skraca do konca roka 2004, resp. do roka 2007 – v závislosti od druhu zariadení.
- *Zákon o ochrane ovzdušia (má byť schválený v r. 2003)*, ktorý transponuje Smernice 89/369 EHS, 89/429 EHS, 94/67/ES, 2000/76/ES, týkajúce sa merania vypúšťaných znečisťujúcich látok a údajov o dodržiavaní určených emisných limitov, Smernicu 84/360 EEC o boji proti znečisťovaniu ovzdušia priemyselnými zariadeniami a Smernicu 88/609 EEC o obmedzení emisií určitých znečisťujúcich látok z veľkých spaľovacích zariadení do ovzdušia.
- *Zákon o prevencii závažných priemyselných havárií (má byť schválený v roku 2003)*, ktorý transponuje Smernicu Rady 96/82/ES o kontrole veľkých havarijných

nebezpečenstvách, Smernicu 94/63 ES o riadení emisíí VOC za skladovanie benzínu a jeho distribúciu a Smernicu 94/67 ES o spaľovaní nebezpečného odpadu.

Rozsah investícií do tejto oblasti vzhľadom na už uskutočnené projekty, napríklad odsírenia v oblasti tepelných elektrární či riešenia niektorých ďalších emisných noriem v oblasti chemického priemyslu (Slovnaft Bratislava, Duslo Šaľa atď.), je možné považovať za relatívne malý. Odhaduje sa na *cca 10 mld Sk*. Vzhľadom na prechodné obdobia sa predpokladá rozsah týchto investícií realizovať prevažne v období 2004 – 2006.

Problém budú predstavovať aj menšie energetické zdroje, ktoré súvisia s celkovým rozptýlením obyvateľstva v rámci Slovenska. Tu je nevyhnutné rátať s postupným sprísňovaním noriem v oblasti emisíí, osobitne pri spaľovaní tuhých palív, ale sčasti aj pri spaľovaní mazutu a niektorých ďalších tekutých palív.

Otázkou zostáva aj riešenie emisných noriem v oblasti automobilovej dopravy. Slovensko síce akceptovalo celý rad noriem, ktoré sa týkajú napríklad emisíí v oblasti osobnej či nákladnej dopravy, avšak proces postupného sprísňovania noriem pre emisie v rámci nákladnej a osobnej dopravy v Európskej únii bude mať pomerne výrazný vplyv na nutnosť dôsledných kontrol na hraniciach pri prechode cez územie Slovenska, pretože napríklad pri tranzitnej doprave kamiónového typu dochádza nielen k preťažovaniu vozidiel, ale aj k výraznému neplneniu emisných noriem.

Problém držania emisíí v normách EÚ súvisí aj s modernizáciou vozňového parku autobusovej dopravy.⁶⁴

Európska únia sa začína veľmi dôsledne zaoberať aj otázkou *hluku* z vozidiel a otázkou hlukových bariér. Vzhľadom na požiadavky hlukových noriem v leteckej, automobilovej a železničnej doprave bude treba rozvinúť systémy hodnotenia noriem hluku a sieť meracích stanovišť.

Systém integrovanej prevencie a kontroly znečistenia⁶⁵

Táto oblasť ekologickej problematiky predstavuje komplexný systém monitoringu a ochrany pred nebezpečnými látkami, pričom ťažisko je v podnikovej sfére.

---

⁶⁴ Príslušné náklady budú odhadnuté pri posudzovaní účinkov vstupu SR do EÚ v oblasti dopravy (časť 4.3).

⁶⁵ Anglický názov: *Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC)*.

Legislatívne je táto oblasť pokrytá Smernicou Rady 96/61/ES o integrovanej prevencii a kontrole znečistenia (prechodné obdobie do roka 2011), Zákonom o environmentálnom označovaní výrobkov ECOLABEL, ktorý bude transponovať (po schválení v roku 2003) Nariadenie Rady 1980/2000 o revidovanej schéme spoločenstva na udeľovanie takéhoto označenia.

Normy v tejto oblasti ekológie sa už viažu na ekologické hodnotenie celého výrobného procesu. Tieto normy už budú požadovať hodnotenie a ekologický audit celej štruktúry výroby a všetkých komponentov používaných pri výrobe jednotlivých výrobkov. Znamená to teda, že sa budú hodnotiť všetky komponenty (látky a materiály) vstupujúce do výrobného procesu. Bude sa to týkať vlastne všetkých subdodávateľov, ktorí sa na výrobe finálneho produktu spolupodieľajú.

Preto treba rátať s výrazným sprísnením hodnotenia jednotlivých technologických procesov, so *zavedením ekologického auditu* pre jednotlivé používané materiály a komponenty. Aj podľa prieskumu uskutočneného v ÚSSE SAV (2001) medzi 75 veľkými (nad 250 zamestnancov) slovenskými priemyselnými a stavebnými firmami je pripravenosť podnikovej sféry SR plniť ekologické požiadavky EÚ relatívne nízka. Je to okrem iného aj dôsledkom malej informovanosti podnikov o príslušných normách (Azudová, 2002).

Vzhľadom na nízku úroveň technologického vybavenia slovenských podnikov a pri zohľadnení určitej porovnateľnosti s českými podnikmi (Vintrová a kol., 2001) je možné náklady implementácie uvedených noriem v tejto oblasti odhadnúť na úrovni 25 – 30 mld Sk. Tieto náklady bude znášať predovšetkým *súkromný sektor*.

Z hľadiska pohľadu na životné prostredie ako celok, celkové náklady na počiatočné (vstupné) zabezpečenie súladu so štandardmi a normami EÚ v časovom horizonte do roku 2007, resp. 2015 možno odhadovať na 120 – 140 mld Sk v cenách roku 2001. Za predpokladu prechodných období je možné rozložiť toto zaťaženie tak, že v období 2001 – 2003 by sa mohlo realizovať asi 20 % celkového nákladu (cca 27 mld Sk) a zvyšných 80 % (cca 90 – 110 mld Sk) až po vstupe, najmä v rokoch 2004 – 2007.

Napriek pomerne značným absolútnym nákladom na zabezpečenie súladu noriem EÚ v oblasti ekológie, pripadajúcim na súkromný sektor, ktorého podiel na celkových nákladoch v životnom prostredí sa odhaduje zhruba na 40 %, sa po ich prepočte na

ročné prevádzkové náklady nejavia príliš vysoké. Celkové priame náklady *priemyselných podnikov* by sa mohli v najexponovanejších rokoch (2004 – 2006) zvýšiť *zhruba o 0,4 %*, čo v nijakom prípade nie je dôvod pre *dramatický rast cien výrobkov priemyslu z tohto titulu*. V *dopravných podnikoch* by však tento rast mohol byť vyšší, až o 2 %.

V dôsledku toho, že vo verejných financiách sa po vstupe očakáva súbeh viacerých nárokov a že rast nákladov tu bude zrejme relatívne vyšší ako v súkromnom sektore, možno predpokladať, že tento rast nákladov pripadajúci na verejné financie bude tlačiť (aspoň dočasne) na rast cien služieb príslušných infraštruktúrnych odvetví tak pre podnikový sektor, ako aj pre obyvateľstvo (zvýšenie poplatkov za odvoz odpadov, cien pitnej vody a jej čistenia, ekologických poplatkov). To môže mať nepriamy (multiplikačný) vplyv na rast nákladov priemyselných podnikov a následne na rast cien ich výrobkov.

4.2. Oblasť bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a pracovnoprávne vzťahy

Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci

Táto oblasť je súčasťou kapitoly 13 *acquis*: Sociálna politika a zamestnanosť. Obsahovo ide o veľmi diverzifikovanú oblasť, zahrňujúcu jednotlivé zložky pracovných podmienok – od pracovných pomôcok cez manipuláciu s bremenami, riziká súvisiace s chemickými látkami, biologickými látkami a mikróbmi až po riziká súvisiace s hlukom pri práci, ale aj školenia inštruktorov a zamestnancov a pod.

Acquis v oblasti bezpečnosti práce je veľmi náročný a nákladný proces. Z hľadiska transponovania a implementácie ju pokrýva rámcová Smernica Rady č. 89/391 EHS o minimálnych požiadavkách na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci a rad 13 „dcérskych“ smerníc, viažucich sa na jednotlivé špecifické zložky oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. Dcérske smernice zakladajú minimálne zdravotné a bezpečnostné štandardy pre konkrétne pracovné situácie.

Možno konštatovať, že legislatíva v SR v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci je do značnej miery už harmonizovaná s *acquis*.

Pochopiteľne, proces realizácie smerníc EÚ neznamená len ich transponovanie do príslušných noriem platných v SR, ale vyžaduje aj ich dôkladne poznanie a dôsledné uplatňovanie v podnikoch.

Implementácia rámcovej Smernice 89/391 EHS, okrem nákladov na materiálne a bezpečnostno-technické vybavenie pracovísk, predpokladá i náklady na prevenciu, na školenia bezpečnostných technikov a zamestnancov. Tí musia zabezpečovať identifikáciu a hodnotenie rizík, informovanie manažmentu i zamestnancov o týchto rizikách, odstraňovanie rizík, resp. ich redukciu na únosnú úroveň.

Osobitne nákladná je aj aplikácia metodík, týkajúcich sa organizačných, technických a riadiacich procesov v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, pretože ju zabezpečujú špecializované konzultačné a poradenské firmy.

Ďalšie náklady, spojené s touto smernicou, súvisia s financovaním zástupcov zamestnancov v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, s ich odmenami, resp. kompenzáciami pri prípadnom hromadnom prepúšťaní.

Jednou zo základných položiek v rámci tejto smernice, determinujúcich bezpečnostnú úroveň podniku, sú *technické a organizačné riešenia*, akým je nahradzovanie fyzicky namáhavých prác, prác v zhoršených podmienkach, prác so škodlivými látkami a s novými technológiami. Nové technológie majú totiž svoj prienik i do oblasti bezpečnosti práce. Preto náklady s tým spojené treba považovať nielen za nevyhnutné, ale aj prospešné z hľadiska konkurencieschopnosti podniku.

Ďalšou zo záväzných podmienok bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, vyplývajúcich z tejto smernice, je *zlepšovanie pracovného prostredia* v zmysle redukcie nepriaznivých faktorov, ale aj o optimálne využitie techniky, organizácie práce a pracovných podmienok, usporiadanie pracovných miest, výber vhodných pracovných miest a prostriedkov a pod.

Ako veľmi závažná sa javí implementácia Smernice 89/655 EHS o minimálnych zdravotných a bezpečnostných požiadavkách na *pracovné prostriedky (zariadenia)*. Jej slovenským ekvivalentom je Nariadenie vlády SR č. 159/2001 Z. z. o minimálnych bezpečnostných a zdravotných požiadavkách pri používaní pracovných prostriedkov.

Náklady na implementáciu noriem EÚ a po ich transponovaní aj noriem SR v tejto oblasti by mali riešiť problém *výmenny a opráv zastaranych strojov a zariadení s nefunkčnými či poruchovými elektroinštaláciami* a pod. Ich výška sa odhaduje na *9 – 13 mld Sk*.

Nemalou mierou k bezpečnosti práce prispievajú aj zdravotné a bezpečnostné značky a signály, či už priamo na pracovisku, ale aj na dopravných komunikáciách súvisiacich s pracoviskami. Odhadované náklady na ich inštaláciu a údržbu, ktoré sa majú podľa príslušného nariadenia vlády realizovať do 30. 6. 2003, sú relatívne menej nákladovo náročné a majú vysokú efektívnosť z hľadiska zníženia pracovných úrazov, čo treba považovať za pozitívny efekt, ktorý býva spravidla vyšší ako vynaložený náklad.

Podľa „dcérskej“ Smernice 92/57 EHS, týkajúcej sa dočasných stavebných pracovísk, a jej slovenského ekvivalentu Nariadenia vlády SR č. 510/2001 Z. z. o minimálnych bezpečnostných a zdravotníckych požiadavkách na *stavenisko*, vzniknú náklady aj stavebným firmám. Tieto náklady sa odhadujú vo výške cca *2 – 3 mld Sk*.

Možno predpokladať, že zvýšené náklady vyvolá aj implementácia Smernice 89/656 EHS o minimálnych zdravotných a bezpečnostných požiadavkách na *osobné ochranné pomôcky (prostriedky)*.

Smernica 96/82 o prevencii závažných *havárií spôsobených chemickými látkami* sa týka výlučne priemyselnej sféry, ktorá bude musieť na jej implementáciu vynaložiť už v najbližších rokoch minimálne *500 – 700 mil. Sk*.

Implementácia Smernice 90/270 EHS o minimálnych požiadavkách na prácu s prístrojmi, *škodiace zraku* (s tienidlami na obrazovkách a pod.) a slovenského ekvivalentu Nariadenia vlády SR č. 247/2001 Z. z. o minimálnych bezpečnostných a zdravotných požiadavkách pri práci so zobrazovacími jednotkami si odhadom vyžiada náklad vo výške *2,5 – 3 mld Sk*.

A napokon, na implementáciu pripadá do úvahy i Smernica č. 99/92 ES o minimálnych požiadavkách na zlepšenie bezpečnosti a ochrany zdravia pracovníkov potenciálne *ohrozených výbušným prostredím*. Jej slovenský ekvivalent sa pripravuje s účinnosťou od 1. 1. 2003. Predpokladaná výška nákladov vyvolaných implementáciou tejto smernice u podnikateľských subjektov v období od roku 2003 do 30. 6. 2006 sa odhaduje na *2,5 – 5 mld Sk*.

Všetky uvádzané odhady nákladov sa opierajú o výsledky výskumu Výskumného a vzdelávacieho ústavu bezpečnosti práce v Bratislave (VVÚBP, 2001, 2002). *Celkové náklady spojené s implementáciou za celú oblasť bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci možno teda odhadnúť na 20 – 30 mld Sk.*

Závažné pritom je, že implementácia noriem bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci má prebiehať bez prechodných období. Preto celý odhadovaný náklad, ktorý musia znášať prevažne podniky, bude potrebné realizovať ešte do vstupu a musí sa rozvrhnúť prakticky na obdobie 2 rokov.

Napriek tomu jeho premietnutie z pozície prevažne investičnej do *ročných prevádzkových nákladov* priemyselných podnikov takisto nie je dramatické. Náklady výroby z titulu nákladov v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci podľa hrubých prepočtov by zvýšili úroveň nákladov priemyselných podnikov (z roku 2001) iba o 0,2 %. Spolu s nákladmi na životné prostredie by to znamenalo jednorazové zvýšenie nákladov priemyselných podnikov o cca 0,6 %.

Z tohto teda vyplýva, že nákladový tlak z titulu implementácie noriem a štandardov Európskej únie v oblasti životného prostredia a bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci na ceny priemyselných výrobkov by mohol byť zanedbateľný tým viac, že určitú ujmu tejto záťaže budú podniky prekrývať rastom produktivity a kvality výrobkov.

Otázky bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci z hľadiska implementácie smerníc EÚ boli taktiež súčasťou nášho empirického prieskumu v podnikoch. Takmer polovica podnikov uviedla, že smernice, týkajúce sa tejto oblasti, im nie sú známe, to znamená, že tieto podniky nemajú ani celkom jasnú predstavu o možných účinkoch vstupu do EÚ na implementáciu smerníc EÚ. Navyše, značná časť priemyselných podnikov uvádza, že tieto smernice sa ich netýkajú. Je to paradoxné konštatovanie, keďže ide o smernice týkajúce sa zdravia a bezpečnosti ich pracovníkov.

Treba zdôrazniť, že aj v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci sa objavuje (to je zrejme všeobecný jav) dôvod nevidieť vynaložené náklady na zdokonalenie infraštruktúry iba ako nejaké zlo alebo negatívny efekt vstupu, ale zároveň ako založenie predpokladov na získanie určitých výhod a pozitív.

Vynaložené náklady v tejto oblasti sa perspektívne pozitívne prejaví v lepšom zdravotnom stave obyvateľstva, čo zvýši produktivitu práce a zníži náklady zdravotníckej starostlivosti a v znížení úrazovosti.

System sociálnej ochrany a pracovnoprávne vzťahy

Prechod na štandardy a postupy EÚ v oblasti systémov sociálnej ochrany a pracovných vzťahov je ďalšou významnou zložkou adaptácie podnikovej sféry na podmienky Európskej únie. Tieto štandardy zabezpečujú vyššiu úroveň ochrany pracovných a sociálnych vzťahov.

Transponovanie *acquis* do slovenských zákonov znamená okrem iného aj rovnoprávnejšie postavenie všetkých zamestnancov voči zamestnávateľom, ale najmä garanciu minimálnych štandardov v sociálnej a pracovnoprávnej oblasti.

Dôležitú skupinu *acquis communautaire* v oblasti sociálnej ochrany tvorí súbor smerníc upravujúcich rôzne zásady *rovnosti medzi mužmi a ženami*. Do tejto skupiny patria tieto smernice:

- Smernica Rady č. 75/117 EHS o aproximácii zákonov členských štátov týkajúcich sa zásady rovnakej odmeny pre mužov a ženy. Osobitný význam má i Smernica Rady č. 86/613 EHS o uplatňovaní rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, vykonávajúcimi činnosť ako samostatne zárobkovo činné osoby;
- Smernica Rady č. 76/207 EHS o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu v zamestnaní a o pracovných podmienkach;
- Smernica Rady č. 79/7 EHS o rovnakom zaobchádzaní s mužmi a ženami vo veciach súvisiacich so sociálnym zabezpečením a Smernica Rady č. 86/378 EHS o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami v zamestnaneckých systémoch sociálneho zabezpečenia.

Uplatňovanie týchto zásad, keďže sa už viac rokov realizujú, nie je vo všeobecnosti príliš nákladovo náročné, a preto sa ani nepredpokladá, že budú priveľmi zaťažovať ekonomiku podnikov.

Väčšie náklady pre podniky však môže vyvolať implementácia smerníc v oblasti pracovného práva, kde jednou z hlavných smerníc v tejto oblasti je Smernica č. 93/104 EHS o určitých aspektoch organizácie *pracovného času*. Práve jej implementácia v novom Zákonníku práce, Tretia časť, § 85 vyvolala veľké diskusie v parlamente, ale aj medzi vládou a odbormi. Išlo najmä o maximálne možnú a prípustnú dĺžku týždenného pracovného času vrátane práce nadčas, ktorá bola zákonom stanovená na *48 hodín*. S touto časťou smernice nesúvisia ani mimoriadne náklady.

Uvedená smernica však obsahuje aj ustanovenia týkajúce sa *odpočinku a dĺžky dovolenky*. Implementácia tejto časti smernice si náklady vyžiada. Súvisí to so stanovením základného nároku na minimálnu dovolenku v trvaní štyroch týždňov, ak zamestnanec odpracoval 60 pracovných dní v kalendárnom roku (§ 100 Zákonníka práce). Predĺženie minimálnej dovolenky na štyri týždne však predstavuje výpadok pracovného času a týka sa hlavne podnikateľskej sféry, ktorej sa tým zvyšujú náklady – tie možno odhadnúť na *500 – 700 mil. Sk*.

V oblasti pracovnoprávnej pripadá do úvahy na implementáciu ešte Smernica č. 96/71 ES o *vysielaní pracovníkov v rámci poskytovania služieb*. Zmyslom tejto smernice je minimalizácia rozdielov medzi podnikateľskými subjektmi s nižšou nominálnou úrovňou miezd v kandidátskych a v terajších členských štátoch EÚ, ktorých základné mzdové štandardy sú vyššie. Okrem pracovnoprávnej dimenzie má však implementácia tejto smernice aj sociálnu dimenziu, lebo súvisí aj so zdravotným poistením. Osoby vysielané v rámci poskytovania služieb spolu s ich rodinnými príslušníkmi majú nárok na zdravotnú starostlivosť v zdravotníckom zariadení príslušného členského štátu EÚ.

Odhadnúť potenciálne nákladové účinky implementácie tejto smernice je veľmi zložitá. Dôvodom je, že v súčasnosti ťažko možno vierohodne a kvalifikovane ex ante odhadnúť počet zamestnancov vysielaných v rámci služieb na výkon práce v členských štátoch EÚ a ich rodinných príslušníkov. Okrem toho je dôležitý nielen počet týchto zamestnancov a ich mzdy, ale aj dĺžka ich pôsobenia v členských štátoch.

Podobne je to i s cudzími osobami pôsobiacimi na našom území. Zdravotnícke služby hradia naše poisťovne a až ex post ich refundujú zdravotné poisťovne v príslušnom zahraničí. V súvislosti s voľným pohybom pracovných síl, a teda aj

s možnosťou zamestnávania slovenských občanov v zahraničí (v krajinách EÚ) a naopak obyvateľov týchto krajín na Slovensku sú dôležitou súčasťou sociálnych vplyvov vstupu SR do EÚ náklady súvisiace so *zdravotným poistením*.

Zdravotné poistenie veľmi úzko súvisí s negociačnou pozíciou zakotvenou v druhej kapitole – voľný pohyb osôb. Slovenská republika sa zaviazala, že v nadväznosti na ňu novým zákonom o povinnom zdravotnom poistení zavedie tzv. rodinný typ poistenia a zabezpečí, aby sa v príslušnej, na to určenej inštitúcii v členskom štáte refundovali náklady na nevyhnutnú a neodkladnú zdravotnú starostlivosť občanovi členského štátu počas jeho prechodného pobytu na území SR.

Zo zásady rovnakého zaobchádzania, definovanej v predpisoch EÚ, vyplýva, že každá osoba s bydliskom v členskom štáte má mať tie isté povinnosti a poberať rovnaké dávky ako štátny príslušník tohto členského štátu. Okrem toho sa garantuje aj členovi rodiny rovnaké zaobchádzanie ako ktorejkoľvek inej povinnej zdravotne poistenej osobe.

Z uvedených predpokladaných zmien v systéme zdravotného poistenia v súvislosti so vstupom SR do EÚ, a teda v súvislosti s implementáciou Smernice č. 1408/71 EHS a Smernice č. 574/72 EHS, vyplývajú pre SR nasledujúce závery:

- poistenci jedného štátu majú nárok na dávky vyplývajúce z ich poistenia v domovskom štáte i v ostatných členských štátoch, momentom vstupu SR do EÚ bude toto nariadenie platiť i pre SR;
- všetci občania členských štátov EÚ musia mať rovnaké podmienky, a teda v štáte, v ktorom sa zdržiavajú, musia užívať rovnaké výhody ako občania tohto štátu;
- po vstupe do EÚ budú musieť slovenské zdravotné poisťovne uhrádzať starostlivosť poskytnutú ich poistencom v inom štáte EÚ v plnej výške a v cenách platných v mieste poskytnutia starostlivosti;
- aj slovenským občanom vyslaným na určitý čas pracovať do niektorého zo štátov EÚ a poistených doma, za predpokladu, že ich pobyt bude krátkodobý, budú hrať náklady v rozsahu nevyhnutnej a neodkladnej starostlivosti, pri dlhodobých pobytoch sa budú hradíť náklady na liečbu v plnej výške v cenách platných v mieste poskytnutia starostlivosti;

- rodinným príslušníkom cudzincov zamestnaných v slovenských firmách bude zdravotnú starostlivosť hradiť slovenský poisťný systém, a to platí i recipročne. Účinok tohto opatrenia na náš systém zdravotného poistenia, vyplývajúci z viacnásobných cenových rozdielov zdravotníckej starostlivosti medzi SR a štátmi EÚ, bude značný.

Finančné nároky harmonizácie tejto oblasti je veľmi ťažké kvantifikovať, a to z niekoľkých dôvodov. Prvým je absencia overenej metodiky. Druhým je samotný časový horizont. Na rozdiel od členských štátov EÚ, napríklad Španielska, nemáme k dispozícii časové rady finančných nákladov, súvisiacich s pohybom pracovných síl, na základe ktorých by sme mohli tieto náklady extrapolovať. Tretím dôvodom je už uvedená problematickosť odhadu počtu osôb z členských štátov, ktoré budú vykonávať zárobkovú činnosť v SR, aj členov ich rodín, po plnej integrácii do EÚ. Podľa dostupných údajov NÚP ku koncu roka 2000 bolo z členských štátov EÚ na pracovné povolenie v SR zamestnaných 844 osôb (najviac 304 z Nemecka).

Rovnako problematický je odhad zdrojov zdravotných poisťovní, poskytovaných (refundovaných) občanom SR pri ich mobilite do EÚ (v r. 2000 objem finančných prostriedkov poskytnutý zdravotnými poisťovňami SR poistencom SR v cudzine predstavoval 146 mil. Sk a z prostriedkov komerčných poisťovní 110,5 mil. Sk, teda spolu cca 250 mil. Sk).

Osobitnú oblasť vo vzťahu k zdravotnému poisteniu predstavuje nemocenské poistenie, teda poistenie pre prípad práceneschopnosti. Svojou podstatou je však subsystémom sociálneho poistenia. Požiadavkou z hľadiska noriem EÚ je oddelenie oboch systémov. Významným aspektom v jej oblasti je nesporne výška nemocenských dávok. V EÚ platí, aj napriek rozdielom medzi krajinami, že počas krátkej práceneschopnosti táto dávka predstavuje 90 – 100 % platu a pri dlhodobej práceneschopnosti je to 70 – 80 %. Tendencia smeruje k zvýšeniu spoluúčasti zamestnávateľov, čo stimuluje prísnejšie dodržiavanie noriem bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, ekologických noriem s cieľom predchádzať úrazom a chorobám z povolania.

Z pracovnoprávneho hľadiska je dôležitá aj implementácia Smernice č. 77/187 EHS o prevode podniku, Smernice č. 80/987 EHS o platobnej neschopnosti zamestnávateľov a jej novela Smernicou č. 87/164. Tieto smernice sú transponované v Zákonníku

práce, podľa ktorého nároky takto postihnutých zamestnancov sa hradia z garančného fondu, a teda nákladovo podniky nezaťažia.

Obsah Smernice č. 98/59 ES o hromadnom prepúšťaní je zakotvený v § 73 Zákonníka práce. V prípade, že sa týmto spôsobom skončí pracovný pomer bez prejednávania so zamestnancom, prípadne bez jeho informovania, zamestnanec má nárok na náhradu mzdy v sume dvojnásobku jeho priemerného platu a ten zaťaží náklady podniku.

V súhrne by implementácia smerníc EÚ, resp. SR v oblasti pracovného práva mohla zaťažiť podniky nákladmi vo výške zhruba 1,5 – 2 mld Sk.

4.3. Oblasť dopravy

Charakteristika problémov prispôsobenia normám Európskej únie

Slovenská republika akceptovala *acquis* v kapitole *Dopravná politika* a vyhlásila, že je pripravená na jeho implementáciu v plnom rozsahu k referenčnému dátumu vstupu do Európskej únie, t. j. 1. januára 2004. Slovenská republika síce nepožadovala výnimky alebo prechodné obdobia na implementáciu *acquis* v rámci tejto kapitoly,⁶⁶ ale realizácia dopravných infraštruktúrnych investícií presiahne predpokladaný termín vstupu v roku 2004.

V marci 2001 vláda schválila *Národný plán regionálneho rozvoja SR na roky 2001 – 2006*, ktorý je oficiálnym dokumentom vlády SR pre požiadavky na financovanie rozvoja dopravnej infraštruktúry z predvstupových fondov EÚ. Podstatnú časť tohto Národného plánu tvorí *Sektorový operačný plán pre oblasť dopravy* (MDPT SR, 2001), v ktorom vláda SR prezentuje svoje strategické zámery v oblasti rozvoja dopravnej infra-

---

⁶⁶ Hlavným strategickým cieľom dopravnej politiky SR, ktorý vyplýva z celkového smerovania Európskej dopravnej politiky, je zabezpečenie podmienok trvalého rozvoja s cieľom udržateľnej mobility pri integrovanom využití všetkých druhov dopravy so špeciálnym dôrazom na intermodalitu a podporu ekologickejších druhov dopravy, ktorými sú *železničná doprava, vnútrozemská vodná doprava a kombinovaná doprava, ako aj verejná osobná doprava s vytvorením podmienok pre zabezpečenie leteckej dostupnosti SR* (MDPT SR, 2001). Formulácia tohto hlavného strategického cieľa je plne v súlade so závermi Goteborského summitu EÚ, ktorý Slovensko výslovne upozornil na potrebu určitého presunu od cestnej dopravy k železničnej, vodnej, ako aj verejnej osobnej doprave. Od Slovenska sa očakáva, že bude nasledovať vývoj v EÚ a príslušným spôsobom prispôbiť svoju politiku a legislatívu. V tomto kontexte EÚ povzbudzuje aj Slovensko, aby dôrazne pokračovalo v realizácii koncepcie dopravnej politiky z januára 2000, ktorá je už v súlade s uvedenými cieľmi.

štruktúry v jednotlivých regiónoch SR. Tento rozvojový program zahŕňa okrem priority Výstavby ciest dve priority spolufinancované z predvstupových fondov Európskej únie:

- priorita *Výstavba železničnej siete* (4 verejné práce); verejné práce tejto priority sa budú realizovať v rokoch 2001 až 2006 v objeme 20,4 mld Sk, pričom zdrojom financovania budú predvstupové fondy EÚ (5,5 mld Sk, resp. 130,2 mil. eur), štátny rozpočet, úvery so štátnou zárukou a ostatné úvery (pravda, celkové náklady na túto prioritu budú vyššie ako 20,4 mld Sk – dosiahnu 26,4 mld Sk);
- priorita *Výstavba diaľnic* (3 verejné práce diaľničnej siete); celkové predpokladané náklady verejných prác tohto programu sú 11,6 mil. Sk, zdrojom financovania budú predvstupové fondy EÚ (5 mld Sk, t. j. 118,4 mil. eur) a úvery so štátnou zárukou.

Program uvedených priorít s realizáciou v rokoch 2001 až 2006 teda zahŕňa 7 verejných prác, na financovaní ktorých sa podieľajú predvstupové fondy EÚ (ISPA) v rozsahu 10,5 mld Sk, t. j. 248,6 mil. eur. Celkové predpokladané náklady verejných prác týchto programov sú 38 mld Sk, z čoho sa má v rokoch 2001 až 2006 realizovať 32 mld Sk. Základnou prioritou rezortu dopravy je výstavba a modernizácia dopravnej infraštruktúry v schválených trasách multimodálnych koridorov.

Európska únia zároveň zdôraznila, že Slovensko musí naďalej venovať pozornosť posilňovaniu svojej administratívnej kapacity a uplatňovaniu dopravného *acquis*.

Európska únia ocenila, že Slovensko bude akceptovať medzinárodné dopravné dohody a úmluvy. Pokiaľ ide o *Transeurópske dopravné siete (TEN)*, EÚ vzala na vedomie objasnenie, ktoré jej poskytlo Slovensko o plánoch na implementáciu *acquis*, osobitne inštitúcií určených na implementáciu príslušnej *Regulácie (ES)* o financovaní TEN. Pokiaľ ide o technické modifikácie, Slovensko je pripravené uskutočniť technické konzultácie pred prístupím s cieľom definovať slovenské časti Transeurópskych dopravných sietí. Investičné nároky príslušných projektov sa budú financovať za príspevia EÚ.

Slovenská republika vzala do úvahy výsledky záverečnej správy *TINA*⁶⁷ ako základné pokyny na určenie dopravnej siete na slovenskom území. Na rozdiel od predchádzajúcich rozšírení ES sa teraz infraštruktúrne potreby integrovali do procesu prístúpenia prostredníctvom procesu TINA. Prístupový proces presunuje infraštruktúrne

---

⁶⁷ TINA (*Transport Infrastructure Needs Assessment*) – Určenie (ohodnotenie) potrieb dopravnej infraštruktúry.

priority z národného rámca do rámca širších priorít v rozšírenej EÚ. Správa TINA definovala súhrn infraštruktúrnych projektov na rekonštrukciu, zlepšenie alebo budovanie infraštruktúry. Tieto projekty zahŕňajú základnú sieť (multimodálne paneurópske dopravné koridory) a dodatočné zložky (tie sa identifikovali v procese dialógu s príslušnými krajinami). Infraštruktúra v SR sa odhadla na 9 % projektov TINA, čo je značný rozsah vzhľadom na veľkosť územia Slovenska. Základná sieť TINA zahŕňa koridor IV (koncové body Drážďany – Istanbul, prechádza Bratislavou), koridor VI (Gdansk – Žilina) a vetvu Va z Bratislavy do Košíc cez Žilinu a potom na Ukrajinu. Je to časť koridoru V (Terst – Užhorod). Náklady na tzv. základnú sieť TINA pre SR tvoria 5,7 mld eur a náklady na dodatočnú sieť predstavujú 1,5 mld eur (European Commission, 1999).

Základné princípy platné v *oblasti prístupu na trh cestnej dopravy* sú v Slovenskej republike kompatibilné s právom ES v zmysle smernice Rady o vytvorení spoločných pravidiel pre určité typy prepravy tovarov po ceste. Ide najmä o Smernicu Rady 96/26/ES, transponovanú do legislatívnej úpravy 168/96 Z. z., ďalej o Smernicu 96/53/ES a Smernicu 92/6/ES. Slovenská republika neočakáva problémy pri implementácii týchto nariadení a smerníc, avšak preprava tovaru a osôb sa bude pravdepodobne až ku dňu vstupu vykonávať na základe bilaterálnych dohôd.

Cestná doprava vyžaduje rozsiahle inštitucionálne zabezpečenie – napríklad vydávanie licencií, kontrola, monitorovanie taríf, vydávanie osvedčení o odbornej spôsobilosti, osvedčení hromadného výrobcu alebo dovozcu vozidiel, skúšky vodičov, evidencia vodičov a vydávanie vodičských preukazov, kontrola premávky na pozemných komunikáciách, skúšky a doškoľovacie kurzy, bezpečnosť a ochrana zdravia, evidencia vozidiel, vyberanie cestnej danej a pod. Preto sa v oblasti dopravy predpokladajú relatívne väčšie náklady na zabezpečenie *administratívnych nákladov*.

Z úloh, ktoré ešte treba vykonať (do 31. 12. 2003), treba spomenúť aspoň *Centrálny register priestupkov v tuzemskej a medzinárodnej nákladnej a autobusovej doprave* s cieľom uľahčiť implementáciu viacerých smerníc Rady (napríklad pri jednotných postupoch kontroly prepravy nebezpečného tovaru, o poplatkoch, o maximálnych povolených rozmeroch určitých vozidiel a pod.).

Citlivým problémom pri rokovaniach bola oblasť kabotáže v medzinárodnej nákladnej doprave. Prístup EÚ, ktorá sama riešila tento problém až do júla 1998,

t. j. 8 rokov, sa niekoľkokrát zmenil. Napokon EK navrhla Slovensku model 2 + 2 (+1) roky, t. j. po druhom roku po pristúpení SR k EÚ by došlo k prehodnoteniu ekonomických účinkov kobotáže SR na vnútorný trh EÚ. Členovia EÚ by potom oznámili, či zamýšľajú predĺžiť toto prechodné obdobie maximálne o 2 roky, alebo ho chcú aplikovať po skončení dvojročného obdobia. V prípade vážneho narušenia domáceho trhu v dôsledku zvýšenej kobotáže by sa počas ďalšieho (t. j. piateho) roku mohla prijať tzv. ochranná klauzula. SR po konzultáciách s dopravcami tento návrh prijala.

Možnosť začleniť sa do európskej siete *železníc* prostredníctvom koridorov je pre SR výzvou, aby postupovala podľa rovnakých pravidiel, noriem a smerníc a vybuvovala ich v kvalite a technických požiadavkách európskej siete. Ide najmä o Smernicu Rady 96/48/ES a o Smernicu Rady 2001/16/ES o interoperabilite systému transeurópskych a konvenčných železníc.

Vláda SR schválila návrh zákona o živnostenskom podnikaní, zákon o Železničnej spoločnosti a doplnenie zákona Národnej rady SR o Železniciach SR. Prostredníctvom uvedených zákonov sa zabezpečí fyzické oddelenie železničnej dopravnej cesty (infraštruktúry, prevádzkovanie dráhy) od poskytovania služieb železničného operátora (prevádzkovanie dopravy na dráhe) a plná implementácia smernice Rady o rozvoji železníc Spoločenstva. Úplná implementácia smernice Rady o licenciách železničných podnikov však bude zabezpečená až od 1. 1. 2003 prostredníctvom nového zákona o regulačnom úrade v železničnej doprave, ktorý vznikne transformáciou Štátneho dráhového úradu. Tento úrad bude zabezpečovať vydávanie licencií, bezpečnostných certifikátov a dohľad nad pridelovaním kapacity železničnej infraštruktúry.

Od roku 2001 nadobudol účinnosť nový zákon o *vnútrozemskej plavbe*. V oblasti bezpečnosti vnútrozemskej lodnej dopravy, technológií a životného prostredia je uvedený zákon plne zosúladený so smernicou Rady o prístupe k profesii u dopravcov prepravujúcich tovar vo vnútroštátnej a v medzinárodnej vodnej doprave a o uznávaní diplomov. Zákon je čiastočne zosúladený aj so smernicami Rady o vzájomnom uznávaní plavebných licencií. Európska únia vzala na vedomie záväzkov Slovenska vytvoriť Fond pre vnútrozemskú vodnú dopravu.

Od 1. 3. 2003 budú plne implementované smernice Rady o vzájomnom uznávaní plavebných licencií, o systémoch prenájmu a tvorby cien, o harmonizácii podmienok

na získanie národných kapitánských osvedčení a o technických požiadavkách na pravidlá vnútrozemskej dopravy. Ku dňu vstupu budú zabezpečené podmienky pre implementáciu nariadenia Rady o podmienkach prístupu na plavbu po Rýne.

Integračný proces v oblasti *leteckej dopravy* významne ovplyvňuje príprava Dohody *ECAA (Multilaterálna dohoda o vytvorení spoločného európskeho leteckého priemyslu)*. Táto dohoda bola schválená uznesením vlády SR z 25. 10. 2000. Jej implementácia bude prakticky znamenať zosúladenie s *acquis communautaire* do konca roka 2002, najmä so Smernicou Rady 93/65/EHS a 97/15/ES.

V oblasti technickej harmonizácie, bezpečnosti a životného prostredia sa dosiahol súlad pri definovaní a použití kompatibilných technických špecifikácií pri obstarávaní zariadení a systémov riadenia leteckej dopravy v zmysle smernice Rady, keďže SR je členom EUROKONTROL. Slovenská republika prijala záväzok, že od 1. 4. 2002 nepovolí prevádzkovanie žiadneho prúdového lietadla s maximálnou vzletovou hmotnosťou prevyšujúcou 34 000 kg bez osvedčenia o hlukovej spôsobilosti. Ďalej sa SR zaviazala, že vytvorí stály nezávislý úrad na vyšetrovanie nehôd a incidentov v civilnom letectve. Európska únia očakáva, že SR sa stane 30. júna 2002 plnoprávnym členom *JAA (Joint Aviation Authority)*.

Slovenská republika vlastní 3 *námorné lode* o celkovej tonáži 19 499 DWT. Jej využiteľnosť v súčasnosti predstavuje cca 60 %.

Rokom 2001 nadobudol účinnosť zákon o námornej plavbe, ktorý je plne zosúladený s EÚ v oblasti námornej bezpečnosti a rieši problematiku prepravy nebezpečných a znečisťujúcich látok. Slovenská republika je signatárom SOLAS, MARPOL, aplikuje predpisy IMDG, IBC, IGG a ako člen IMO dodržiava rezolúciu IMO A 648.

Odhad nákladov na implementáciu noriem Európskej únie

Odhad finančných nárokov na implementáciu noriem EÚ v oblasti dopravy je veľmi zložitý, lebo EÚ presnejšie nedefinuje, ktoré typy dopravnej infraštruktúry, najmä v rámci procesu TINA, budú musieť dosiahnuť do určitého obdobia po vstupe (povedzme do roku 2006) štandardy a normy EÚ.

Preto do odhadu finančných nákladov implementácie noriem EÚ v oblasti dopravy zahrňame len stanovené prioritné projekty, výstavby železničnej siete a cestnej dopravy. Podľa podkladov (MDPT SR, 2001) by mal investičný náklad realizácie uvedených priorít dosiahnuť v cenách roka 2001 *zhruba 35 – 45 mld Sk*, z toho v období 2001 – 2006 okolo 30 mld Sk. Z hľadiska časového rozloženia by to mohlo znamenať, že do vstupu (2001 – 2003) by sa mohlo preinvestovať okolo 10 mld Sk, v období 2004 – 2006 by bolo treba rátať s rozhodujúcim objemom, t. j. *zhruba 20 mld Sk* a zvyšok 10 mld Sk by pripadal na obdobie 2007 – 2010.

Ako sme už uviedli, implementácia noriem EÚ v oblasti dopravy bude relatívne významnejšie ako ostatné oblasti hodnotenej infraštruktúry zaťažená nákladmi na vybudovanie požadovaných *administratívnych a technických kapacít*. Tieto náklady samozrejme nedosahujú miliardové sumy, ale ich celková výška sa odhaduje (MDPT SR, 2001) na *zhruba 100 mil. Sk do konca roka 2004*.

Vzhľadom na to, že priemerné ročné prevádzkové náklady z odhadovaných investičných nákladov sú v oblasti dopravy v pomere k nákladom sektoru dopravy pomerne vysoké (v porovnaní s doteraz hodnotenými oblasťami infraštruktúry), keďže predstavujú v roku 2001 *zhruba 2 %*, *možno rátať s tým, že sa premietnu aj do rastu cien dopravných služieb pre podniky aj obyvateľstvo*.

4.4. Oblasť energetiky

Stručná charakteristika prispôsobenia normám Európskej únie

Slovenská republika sa zaviazala postupne aproximovať platné *acquis* v oblasti energetiky k dátumu vstupu SR do Európskej únie.

Problematiku negociačnej kapitoly možno vecne rozčleniť na štyri okruhy:

- bezpečnosť zásobovania energiou,
- konkurencieschopnosť a vnútorný trh s energiou,
- energetická efektívnosť a
- jadrová energetika.

V oblasti *bezpečnosti zásobovania energiou* sa s účinnosťou od 1. júla 2001 prijal zákon č. 170/2001 Z. z. o núdzových zásobách ropy a ropných výrobkov a o riešení stavu ropnej núdze. Prijatím tohoto zákona sa dosiahla úplná harmonizácia s právom EÚ. Núdzové zásoby ropy a ropných výrobkov sú definované ako štátne hmotné rezervy, ktoré sa financujú výlučne z prostriedkov štátneho rozpočtu.

Stav núdzových zásob ropy a ropných výrobkov k 30. aprílu 2002 zodpovedal 39 dňom podľa platného koeficientu spotreby, ku dňu vstupu Slovenska do Európskej únie v roku 2004 sa predpokladá 47 dní spotreby a do 31. decembra 2008 požadovaných 90, resp. 120 dní podľa smerníc EÚ (č. 68/414/ES a 98/93/ES). Vzhľadom na značnú finančnú náročnosť budovania povinných zásob ropy a ropných výrobkov sa *implementácia bude realizovať postupne až do konca roka 2008*.

V oblasti *konkurencieschopnosti a vnútorného trhu s energiou* schválila NR SR 14. júna 2001 zákon č. 276/2001 Z. z. o regulácii v sieťových odvetviach a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon nadobudol účinnosť 1. augusta 2001 a na jeho základe bol zriadený *Úrad pre reguláciu sieťových odvetví*.

Na Úrad pre reguláciu sieťových odvetví sa presunuli kompetencie v oblasti vecnej regulácie a vydávania licencií pre prevádzkovateľov energetických zariadení. Od 1. augusta 2001 môžu žiadať o licenciu aj pobočky zahraničných firiem.

V oblasti *energetickej efektívnosti* sa postupne zabezpečuje súlad s existujúcimi právnymi predpismi EÚ s cieľom zvyšovania energetickej účinnosti a podpory obnoviteľných zdrojov. V tejto oblasti došlo k zmene právneho rámca zo zákona na vládne nariadenia, ktorými sa transponujú požiadavky príslušného *acquis*. Od 1. mája 2002 nadobudli účinnosť opatrenia, ktoré sú v súlade so smernicami EÚ, a to o označovaní spotrebičov energetickým štítkom a o štítku s údajmi o hluku, ktorý sa opiera o smernicu Európskej únie v súlade so zvyšovaním informovanosti spotrebiteľa o vlastnostiach ponúkaných výrobkov.

V *jadrovej energetike* predstavuje zákon č. 130/98 Z. z. o mierovom využívaní jadrovej energie základ legislatívneho rámca a je v súlade s princípmi právnych noriem v EÚ. Úrad jadrového dozoru SR v nadväznosti na tento zákon vydal v roku 2000 dve vyhlášky: o udalostiach na jadrových zariadeniach a o nakladaní s rádioaktívnymi odpadmi a vyhoretým palivom.

V problematike kontroly jadrových materiálov má Slovenská republika uzatvorené dvojstranné dohody s USA a Kanadou, tieto bilaterálne dohody vstupom do EÚ Slovenská republika *zruší a prevezme* rámec dohôd podpísaných EÚ s tretími krajinami. So susednými krajinami uzatvorila Slovenská republika dvojstranné dohody o vedecko-technickej spolupráci, spolupráci dozorov a záväzkov o vzájomnej informovanosti v prípade jadrovej havárie.

Hlavné problémy v tejto časti kapitoly súvisia s *odstavením* jadrovej elektrárne V 1 v Jaslovských Bohuniciach. Termín predčasného odstavenia blokov JE V 1 do roku 2008 schválila vláda SR uznesením č. 801/1999. V súvislosti s odstavovaním JE V 1 z prevádzky vláda SR koncom roka 2001 prerokovala a vzala na vedomie návrh územnohospodárskeho rozvoja trnavského regiónu po roku 2005 vzhľadom na odstavenie V 1 z prevádzky a jej účinky na sociálnu situáciu v regióne.

Odhad nákladov a prechodné obdobia

Náklady vstupu Slovenska do EÚ v kapitole *energetika* sa celkove *odhadujú na 14 mld Sk*, predovšetkým v súvislosti s potrebou vybudovania a udržiavania núdzových zásob ropy a ropných výrobkov a v súvislosti s plánovaným odstavením jadrovej elektrárne V 1.

Predpokladané náklady na vybudovanie a udržiavanie *núdzových zásob ropy a ropných výrobkov* predstavujú na celé obdobie do roku 2008 objem *6,7 mld Sk*. Táto finančná náročnosť a jej priamy účinok na verejné financie viedli Slovenskú republiku k tomu, že práve v tejto oblasti vynegociovala *jediné prechodné obdobia v tejto kapitole, a to na 5 rokov do konca roka 2008*.

Časové rozloženie uvedených nákladov podľa jednotlivých rokov pred predpokladaným vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie v roku 2004 a po vstupe je zrejmé z tabuľky 4.4.1

Tabuľka 4.4.1

Potreba tvorby núdzových zásob ropy a ropných výrobkov a náklady na ne

Rok	Stav na konci roka		Náklady na tvorbu núdzových zásob				
	zásoba v dňoch	tis. ton	nákup NZ, mil. Sk	skladné Sk/t/rok	skladné mil. Sk/rok	výstavba sklad. kapacít	náklady, mil. Sk
2001	35	250	280	300	75	150	505
2002	40	286	288	310	89	220	597
2003	47	336	400	315	106	240	746
2004	55	393	456	330	130	300	886
2005	64	458	520	335	153	450	1 123
2006	73	522	512	342	179	380	1 071
2007	82	586	512	348	204	200	916
2008	90	644	464	350	225	180	869
Spolu			3 432		1 160	2 120	6 712

Prameň: MZV SR, 2000.

Z prehľadu je zrejmé, že rozhodujúci objem nákladu (59 %), ktorého zdrojom krytia budú verejné financie, by sa mal preinvestovať po predpokladanom vstupe Slovenska do EÚ, t. j. v období 2004 – 2008.

Náklad na odstavenie blokov *jadrovej elektrárne V1 sa odhaduje na cca 7 mld Sk*. Na tento účel budú finančné prostriedky sústredené na osobitne vytvorenom fonde v Európskej banke pre obnovu a rozvoj (EBRD). Z tejto celkovej výšky sa malo preinvestovať 55 mil. eur (2,4 mld Sk) v období 1999 – 2001.

4.5. Oblasť agropotravinárskeho sektora

Stručná charakteristika prispôbenia normám Európskej únie

Adaptácia na pravidlá jednotného európskeho trhu tvorí nevyhnutnú súčasť reštrukturalizácie a modernizácie poľnohospodárskych a potravinárskych podnikov SR. Treba zdôrazniť, že mnohé z požiadaviek *acquis* by agropotravinársky sektor musel postupne zaviesť aj bez ohľadu na vstup do EÚ, a to na základe tlaku spotrebiteľov, obchodných reťazcov a vývozných firiem.

V predvstupovom období by mal agropotravinársky sektor SR splniť väčšinu technických štandardov EÚ. Ide hlavne o tieto oblasti:

- štandardy zdravotnej nezávadnosti potravín a poľnohospodárskych surovín, t. j. štandardy vzťahujúce sa tak na finálne výrobky, ako aj na podmienky výroby a obchodu s týmito výrobkami;
- štandardy vzťahujúce sa na zdravie (a pohodlie) zvierat;
- štandardy týkajúce sa environmentálnych aspektov poľnohospodárskej a potravinárskej výroby (predovšetkým skladového a odpadového hospodárstva v živočíšnej výrobe a koncentrácie zvierat v podnikoch);
- štandardy klasifikácie a triedenia poľnohospodárskej a potravinárskej produkcie.

Implementácia štandardov a noriem EÚ vo výrobe potravinárskych výrobkov živočíšneho pôvodu sa dotýka hlavne bitúnkov, spracovania červeného mäsa, hydinového mäsa a spracovania vajec, spracovania zveriny, mäsopriemyslu, spracovania rýb a mraziarní, konzervární a mliekární. Celý rad týchto prevádzok nespĺňa požiadavky *acquis* a vyznačuje sa organizačnými a vecnými nedostatkami. Týkajú sa predovšetkým zavedenia plánov a systémov DDD (deratizácia, dezinfekcia, dezinfekcia) a zavedenia funkčných systémov HACCP (*Hazard Analysis Critical Control Points*). Existuje tu množstvo vecných nedostatkov týkajúcich sa najmä rôznych stavebných a technologických závad.

V rámci zabezpečenia štandardov EÚ v oblasti *zdravotnej nezávadnosti potravín rastlinného pôvodu* ide hlavne o spracovanie obilnín, ovocia, zeleniny, zemiakov, olejní, cukrovej repy, hrozna a ďalších rastlinných komodít. V týchto potravinárskych podnikoch bude nevyhnutné zvýšiť úroveň hygieny a zavádzať správnu výrobnú prax (systémy HACCP, ISO, úroveň hygieny a sanitácie).

Nákladová záťaž a prechodné obdobia

Odhad nákladov implementácie technických štandardov EÚ v uvedených oblastiach agropotravinárskeho sektora sa opiera o základné dokumenty Ministerstva pôdohospodárstva SR (MP SR, 2000a a MP SR, 2000b), o expertné odhady (Božík, 2002), ako aj o niektoré prepočty za ČR (Foltýn, 2001).

Požiadavky *acquis* na *zdravie a pohodlie zvierat (animal welfare)* sa týkajú predovšetkým klieťkových chovov nosníc, prasníc a teliat. V tejto oblasti sa v členských štátoch EÚ uplatňujú prechodné obdobia (spojené s časovo obmedzenými zákazmi novej výstavby či rekonštrukcie objektov, ktoré nespĺňajú požadované štandardy). Slovenská republika sa bude snažiť presadiť (kapitola o poľnohospodárstve nebola v čase spracovania štúdie ešte uzavretá) v tejto oblasti tiež prechodné obdobia. Napríklad chov nosníc v tzv. neobohatených klieťkových technológiách bude v EÚ úplne zakázaný až od 1. 1. 2012. To znamená, že investičné a prevádzkové náklady z tohto titulu možno očakávať až po vstupe do EÚ. Výška nákladov v tejto oblasti sa odhaduje zhruba na 7 – 11 mld Sk.

V *skladovom a odpadovom hospodárstve* sa náklady budú týkať projektov, ktoré by zabezpečili ekologické štandardy hlavne vo väzbe na špecifické problémy živočíšnej výroby (hnojiská, močovka a pod.). Náklady v poľnohospodárskych podnikoch SR by mohli znamenať zvýšenie jednotkových prevádzkových nákladov (hlavne v chove dobytky a ošípaných) o 2 – 3 %.

Veľké náklady bude vyžadovať implementácia *štandardov EÚ v oblasti zdravotnej nezávadnosti potravín živočíšneho aj rastlinného pôvodu*.

Ako priority pri spracúvaní potravín živočíšneho pôvodu sa predpokladajú rekonštrukcie 4 – 6 bitúnkov, závodov na výrobu mäsových výrobkov z červeného mäsa a hydiny a výrobkov z rýb. V mliekárenskom priemysle by malo ísť o rekonštrukciu asi 4 – 6 veľkých mliekárni a 5 – 10 špecializovaných závodov. V prípade nespĺňania týchto kvalitatívnych hľadísk budú príslušné závody zatvorené. Prioritami z hľadiska požiadaviek štandardov EÚ na spracúvanie potravín rastlinného pôvodu vo všeobecnosti budú rekonštrukcie mlynárskych a pekárenských závodov, prípadne závodov tukového priemyslu.

Celkový náklad na zabezpečenie nezávadnosti potravín podľa štandardov EÚ v rámci *acquis* sa odhaduje na 5 – 7 mld Sk.

Vynaloženie uvedených objemov nákladov v oblasti zdravotnej nezávadnosti potravín môže znamenať v jednotlivých potravinárskych odvetviach zvýšenie jednotkových prevádzkových nákladov výroby takto:

- v mäso priemysle o 1,3 – 1,5 %;
- v hydinárskom priemysle o 0,9 – 1,1 %;
- v mliekárenskom priemysle o 1,2 – 1,4 %;
- v mlynársko-pekárskom priemysle o 0,7 – 1,0 %;
- v tukovom priemysle o zhruba 1 %.

Ukazuje sa, že relatívny účinok implementácie štandardov EÚ na jednotkové náklady výroby je pomerne veľký, a *preto by mohlo byť opodstatnené žiadať v tejto oblasti prechodné obdobia*. Podľa súčasných podkladov sa žiadajú do konca roka 2006 prechodné obdobia pre:

- maximálne 6 jednotlivých priemyselných prevádzkarní na produkciu a manipuláciu s čerstvým mäsom – bitúcky a spracovanie čerstvého mäsa;
- maximálne 7 jednotlivých priemyselných prevádzkarní na produkciu hydínového mäsa;
- maximálny počet 37 individuálnych priemyselných prevádzkarní na výrobu mäso-vých výrobkov z červeného mäsa a hydínového mäsa;
- maximálne 2 jednotlivé prevádzkárne na výrobu vajecných výrobkov;
- maximálne 6 priemyselných mliekárenských prevádzkarní a maximálne 10 priemyselných mliekarní so špecializovanou výrobou;
- maximálne 5 prevádzkarní na úpravu a spracovanie produktov rybolovu (spracovanie a produkcia rýb).

Keď zhrnieme odhadované náklady súvisiace s implementáciou štandardov Európskej únie v hlavných oblastiach agropotravinárskeho sektora Slovenskej republiky, *predstavujú 14 – 20 mld Sk na obdobie zhruba do roku 2006*. Pritom do konca roka 2003 by sa mohlo realizovať okolo 7 mld Sk a v období 2004 – 2006 zhruba 10 mld Sk. Z predvstupových a štruktúrnych fondov EÚ by mohol tento sektor očakávať do roku 2006 okolo 10 – 15 mld Sk.

4.6. Oblasť vnútornej bezpečnosti a ochrany vonkajšej hranice Európskej únie⁶⁸

Oblasť *acquis communautaire* týkajúca sa spravodlivosti a vnútra je veľmi široká a zahŕňa tieto podoblasti: vízovú politiku, kontrolu vonkajších hraníc, migráciu, azyl, schengenský informačný systém, boj proti organizovanému zločinu, policajnú spoluprácu, boj proti podvodom, boj proti korupcii, drogám a terorizmu, colnú spoluprácu a súdnu spoluprácu v trestných a civilných veciach.

Pochopiteľne, že uvedené okruhy problémov sú rozdielne nákladovo náročné, resp. tieto náklady pri prevažnej časti týchto okruhov nie sú zatiaľ ani v rámci príslušných ministerstiev (MV SR a MS SR) dostatočne kvantifikované. Preto v ďalšom uvedieme stručnú charakteristiku všetkých uvedených problémov, v ktorých sa Slovenská republika v prípade členstva v EÚ bude musieť prispôbiť normám EÚ.

Hlavným cieľom v predvstupovom procese je pripraviť podmienky na *vydávanie víz* občanom prichádzajúcim do Slovenskej republiky (a tým do EÚ) z tretích krajín podľa podmienok EÚ.⁶⁹ Preto sa pripravuje efektívny *on-line* systém prepojenia zastupiteľských úradov SR v zahraničí s Ministerstvom zahraničných vecí SR a s Ministerstvom vnútra SR.

Súčasťou prípravy na vstup do EÚ bolo zavedenie vízovej povinnosti pre niektoré krajiny (Rusko, Ukrajina), čo malo (azda len dočasne) negatívny vplyv na príjmy z aktívneho cestovného ruchu. Okrem toho sa sprísnila podmienky na vydávanie slovenských víz. Zahraniční turisti už nemôžu získať vízum na hraniciach SR. Táto skutočnosť má za následok, že mnohí turisti nemôžu ani krátkodobo navštíviť našu krajinu, napríklad z Viedne Bratislavu (na rozdiel napríklad od Maďarska, kam množstvo turistov z tretích krajín prichádza z Rakúska).

Po vstupe do EÚ možno predpokladať, že vzrastie počet turistov prichádzajúcich na Slovensko, čo by mohlo viesť k zvýšeniu aktív v bilancii služieb. Zvýšenie týchto

---

⁶⁸ Pri spracovaní tejto časti boli použité len neutajované materiály MV SR.

⁶⁹ Predpokladá sa, že do desiatich rokov by sa mali vydať občanom SR nové cestovné doklady, ktoré budú vychádzať z jednotného systému kontroly cestovných pasov v rámci krajín EÚ. Ide však o dlhodobejšiu záležitosť, s ktorou sa v tomto hodnotení neráta. Podobne je to aj pri perspektívnej potrebe vydania nových poznávacích značiek motorových vozidiel a pod.

príjmov napríklad len o 10 % by mohlo viesť k rastu príjmov z aktívneho cestovného ruchu o cca 46 mil. USD ročne (vyše 2 mld Sk). Na raste príjmov z aktívneho cestovného ruchu v dôsledku zjednodušenia vybavovacích procedúr na hraniciach s terajšími krajinami EÚ, ako aj samotného členstva v EÚ, sa budú podieľať tak turisti z tretích krajín, ako aj turisti z terajších aj nových členských krajín EÚ.

Kontrola vonkajších hraníc, migrácie, problematika utečencov a azylová politika predstavuje najzložitejšiu problematiku v celej sústave problémov spravodlivosti a vnútra. V čase prijatia SR do EÚ pôjde o realizáciu *Komplexnej stratégie zabezpečenia správy štátnych hraníc SR* prijatej v máji 1999.

V rámci tejto problematiky ide o kontrolu osôb na hraničných prechodoch, kontrolu nelegálnych prechodov štátnych hraníc a kontrolu osôb prichádzajúcich do SR cez sieť medzinárodných letísk.

Väčšie náklady možno očakávať hlavne v súvislosti so zvýšenou kontrolou *hranice s Ukrajinou ako vonkajšou hranicou EÚ* (v prípade členstva SR v EÚ) a v súvislosti s vykonávaním špeciálnych kontrol na hraničných prechodoch v rámci *colnej služby, veterinárnej a fytosanitárnej kontroly*.

Na kontrolu hranice s Ukrajinou sa v poslednom čase upriamuje pozornosť príslušných orgánov EÚ. Táto budúca časť vonkajšej hranice EÚ je v súčasnosti chránená *nedostatočne*. Napríklad v roku 2001 z celkového počtu cca 15 tis. nelegálnych migrantov do SR pripadá podstatná časť práve na tých, ktorí prekročili slovensko-ukrajinskú štátnu hranicu.

Za pozitívny budúci efekt implementácie noriem EÚ v tejto oblasti treba považovať *zníženie počtu nelegálnych prechodov hraníc*, a teda aj nákladov vynakladaných na utečenecké tábory, spätné vydávanie osôb v rámci readmisných dohôd a pod. Napríklad v roku 2001 požiadalo v SR o štatút utečenca až cca 8 tis. cudzincov. Počet týchto osôb zaznamenáva v posledných rokoch rast. Predpokladá sa, že už v roku 2003 sa zvýši počet žiadateľov o štatút utečenca na cca 10 tis. osôb.

Trend znižovania nákladov na starostlivosť o utečencov aj po dobudovaní slovensko-ukrajinskej hranice na hranicu schengenského typu má však určité riziká. Možno totiž predpokladať, že SR sa po prijatí za člena EÚ môže vo väčšej miere ako doteraz

stat' cieľovou krajinou pre väčšie počty migrantov, resp. utečencov, ktorým podľa me-
dzinárodných dohôd bude patriť právo na azyl. Možno, že Slovensko a ostatné novo-
prijaté krajiny do EÚ budú musieť v rámci všeobecných dohôd s EÚ prijať oveľa väčší
počet cudzincov z tretích krajín ako doteraz, čo zvýši náklady na ich repatriáciu, ako
tomu bolo v prípadoch Bosny a Hercegoviny a Kosova.

Aplikácia Schengenskej dohody predpokladá úzku spoluprácu signatárskych
krajín v oblasti vzájomného poskytovania kriminálnych a justičných informácií, čo pred-
pokladá vytvorenie príslušných informačných systémov. Tieto informačné systémy
budú finančne náročné. Významnou súčasťou fungovania informačných systémov je
ochrana osobných dát, ktorú budú vykonávať špecializované útvary, napríklad splno-
mocnenec na ochranu osobných údajov v informačných systémoch a pracovisko Mi-
nisterstva vnútra SR pre spoluprácu so splnomocnencom.

Funkčný *Národný schengenský informačný systém* bude podmienkou zrušenia
kontrol na vnútorných hraniciach budúcej rozšírenej EÚ. Okrem tohto systému bude
existovať informačný systém SIRENE (*Supplementary Information Request at the Na-
tional Entry*) ako kontaktný bod pre styk s ostatnými členskými štátmi EÚ pre tok
doplňajúcich informácií na zabezpečenie ochrany vonkajšej hranice, pre vydávanie víz
a povolení k pobytu. Predpokladá sa, že skúšobná prevádzka obidvoch systémov sa
začne začiatkom roka 2005.

V boji proti *organizovanému zločinu, podvodu, korupcii a drogám a v poli-
cajnej spolupráci členských štátov EÚ* spočíva ťažisko v príprave legislatívy ako bázy
na vytvorenie efektívnejšieho boja proti týmto spoločenským neduhom. Už prijatá i pri-
pravovaná legislatíva vytvorí základné podmienky na fungovanie špecializovaných zlo-
žiek polície na sledovanie podozrivých osôb spojených s organizovanými formami
trestnej činnosti. Vstup do EÚ vytvorí rozhodne lepšie predpoklady na znižovanie
všetkých foriem organizovanej trestnej činnosti.

Rovnako aj náklady na *boj proti terorizmu* nebudú bezprostredným dôsledkom
vstupu SR do EÚ. V boji proti terorizmu členstvo v EÚ poskytne efektívnejší priestor
na odhaľovanie medzinárodnej trestnej činnosti, a osobitne terorizmu, ktorý má podľa
najnovšieho trendu výrazný medzinárodný charakter.

Napriek tomu, že v súlade s Kjótskou konvenciou dochádza k zjednodušovaniu colných režimov, bude potrebné vynaložiť zvýšené náklady na *infraštruktúru colného informačného systému WCO (World Customs Organization)*. Tento informačný systém síce nie je bezprostredne vynútený vstupom do EÚ, avšak po vstupe SR do EÚ bude znamenať možnosť napojiť sa na viaceré colné informačné systémy EÚ.

Oblasť *justičnej spolupráce* nekladie žiadne mimoriadne nároky na finančné náklady. Slovenská republika bude mať po vstupe do EÚ možnosť podpísať rovnaké typy dohôd, aké majú uzatvorené doterajšie členské štáty EÚ medzi sebou.

Celkový náklad súvisiaci so zabezpečením ochrany vonkajšej hranice rozšírenej EÚ sa odhaduje zhruba na *25 mil. eur, čo predstavuje cca 1,1 mld Sk.*⁷⁰

4.7. Zhrnutie nákladov implementácie štandardov a noriem Európskej únie

Celkový pohľad na možný rozsah nákladov v nákladovo relevantných oblastiach negociačného procesu poskytuje nasledovná tabuľka.

Tabuľka 4.7.1

Súhrn nákladov implementácie štandardov a noriem Európskej únie (mld Sk)¹⁾

Úsek	Spolu 2001 – 2015	Po zohľadnení prechodných období					
		2001 – 2003		2004 – 2008		2009 – 2015	
		kumul.	ročný ø	kumul.	ročný ø	kumul.	ročný ø
Životné prostredie	132	27	9.0	95	19	10	1.4
BOZP	26	26	8.7	–	–	–	–
Doprava	40	10	3.4	30	6	–	–
Energetika	14	4	1.3	10	2	–	–
Agropotrav. sektor	17	7	2.4	10	2	–	–
Vnútoraná bezpečnosť	1	1	0.3	–	–	–	–
Spolu	230	75	25.0	145	29	10	1.4

¹⁾ Sumy treba chápať ako stred určitého rozpätia.

Prameň: Vlastné výpočty.

Z tabuľky 4.7.1 je evidentné, že implementácia štandardov a noriem EÚ v hlavných oblastiach infraštruktúry bude vyžadovať značné náklady, ktoré sa odhadujú približne na sumu okolo *230 mld Sk*.

⁷⁰ Informácia zo stretnutia premiérov krajín V4 a Beneluxu 25. 5. 2002 v Trenčíne.

Pokiaľ ide o *časové rozloženie* týchto nákladov, koncentrujú sa z dvoch tretín do obdobia prvých 5 rokov po vstupe do EÚ (2004 – 2008) a zvyšok do rokov 2002 – 2003 a po roku 2008.

Pomerne značný objem nákladov pochopiteľne nastolí problém *zdrojového krytia*. Veľmi hrubá bilančná úvaha vedie k záveru, že rozhodujúcimi zdrojmi budú verejné financie a predvstupové a povstupové štruktúrne fondy EÚ. Avšak ani participácia súkromného sektora nebude zanedbateľná.

Tabuľka 4.7.2

Odhad nožnej participácie sfér zdrojov krytia nákladov, %

Úsek	Hlavné sféry zdrojov krytia nákladov					
	verejné financie		štruktúrne (predvstupové) fondy EÚ		súkromný sektor	
	% z celkových zdrojov	% z celkových nákladov	% z celkových zdrojov	% z celkových nákladov	% z celkových zdrojov	% z celkových nákladov
Životné prostredie	39	54	30	57	32	62
BOZP	–	–	–	–	100	38
Doprava	60	26	40	24	–	–
Energetika	100	15	–	–	–	–
Agropotrav. sektor ¹⁾	24	4	76	19	–	–
Vnútoraná bezpečnosť	100	1	–	–	–	–
Spolu	42	100	30	100	28	100

¹⁾ Náklady na ekologické stavby a rozvoj vidieka, na ktorých sa podieľa fond EAGGF, sú uvažované v rámci životného prostredia.

Prameň: Vlastné výpočty.

Účasť sektora verejných financií a súkromného sektora sa pravdepodobne nezaobíde bez cudzích zdrojov. Zdroje financií verejného sektora môžu pozostávať okrem zdrojov určených pre príslušné rozpočtové kapitoly a prostriedkov na kofinancovanie aj zo zahraničných pôžičiek (EBRD, EIB, SB a pod.).

Rovnako aj súkromný sektor sa pravdepodobne nevyhne čerpanie pôžičiek a úverov.

Preto napriek tomu, že náklady implementácie štandardov a noriem EÚ by sa nemuseli dramaticky premietnuť do rastu prevádzkových nákladov subjektov a do rastu

cien, je riziko, že náklady implementácie budú tlačiť na *zahraničné zadĺženie* slovenskej ekonomiky, ktoré by v prípade nenaplnenia predpokladov intenzívnejšieho prílevu PZI mohlo vytvárať tlak na devízové rezervy, na stabilitu meny a na zvýšenie dlhovej služby.

5. Vybrané sociálne súvislosti vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie

5.1. Oblasť zamestnanosti a nezamestnanosti

Jednou z najcitlivejších oblastí ekonomiky Slovenskej republiky v súvislosti so vstupom do Európskej únie je *trh práce*. Pritom najzávažnejšie problémy sa tu koncentrujú do vývoja zamestnanosti a nezamestnanosti, vývoja miezd a voľného pohybu osôb.⁷¹

Významné postavenie v sociálno-ekonomickej sfére každej krajiny zaujíma zamestnanosť. Je úzko spätá s celkovou výkonnosťou ekonomiky, s jej konkurenčnou schopnosťou. Hoci zamestnanosť zvykneme ako jedno z kritérií zaradiť do sociálnej úrovne krajiny, nie je to veličina, ktorú môžeme zadávať exogénne, zaoberať sa ňou autonómne, ale ktorá je naopak v podstate jedným z výstupov procesu konkurenčnej schopnosti na národohospodárskej úrovni. To zároveň ukazuje na značnú zložitosť predikcie v tejto oblasti.

V detailnejšom skúmaní budúci vývoj zamestnanosti v SR bude závisieť prioritne *od vývoja dopytu po práci a od faktorov, ktoré ho budú ovplyvňovať, a rovnako od miery rizík, ktoré treba v tomto smere pripustiť*. Existujú určité obavy o reálnu pripravenosť podnikovej sféry na konkurenčný tlak v EÚ, z čoho by bolo možné očakávať negatívne účinky na zamestnanosť. Skúsenosti z priebehu transformácie slovenskej ekonomiky svedčia popri význame znižovania jednotkových nákladov na produkciu tovarov či služieb a rastu ich kvalitatívnych parametrov o stále *rastúcom význame efektívnosti obchodu pre zamestnanosť*, t. j. schopnosti predať tovary a služby slovenskej proveniencie tak na domácom, ako aj na zahraničnom trhu. Samotným rizikom je aj objem predpokladaných priamych zahraničných investícií (PZI), ktoré by mohli prispieť k vytvoreniu nových pracovných miest. Aké sú hlavné riziká budúceho vývoja?

---

⁷¹ Problematika voľného pohybu osôb sa vníma tiež ako jeden z kanálov integrácie, a preto v tejto štúdiu bola, ako sme už videli, analyzovaná v rámci efektov z hlavných kanálov integrácie (kapitola 2 v II. časti).

Po vstupe SR do EÚ sa budú postupne stále viac dostávať pod tlak zahraničnej konkurencie domáce podniky dodávajúce produkciu verejnému sektoru na základe *verejného obstarávania*. Tým môže byť časť produkcie domácich firiem postupne vytlačená z krytia reálneho dopytu a sprostredkovane môže postupne dôjsť k zníženiu zamestnanosti v časti domácich firiem.

Tým, že časť našich domácich firiem z verejného sektora bola privatizovaná zahraničnými firmami, môžu tieto firmy znižovať objem subdodávok z domácich firiem. Na druhej strane, vstup do EÚ vytvorí priestor pre účasť na verejnom obstarávaní v EÚ, čo ale bude pre väčšinu domácich firiem značne náročné.

Zamestnanosť vo firmách so zahraničnou účasťou, resp. vo firmách vo výlučnom zahraničnom vlastníctve by sa v budúcnosti mala zvyšovať, a to aj napriek rastu produktivity práce, ktorá je spravidla pozitívnym efektom prílevu zahraničných investícií (tab. 5.1.1).

Tabuľka 5.1.1

Zamestnanosť v sektore s účasťou zahraničného kapitálu (v tis. osôb v podnikoch s počtom pracovníkov 20 a viac)

	1994	1996	1998	2000	2001
Zahraničné firmy (so 100 % zahraničnou účasťou kapitálu)	16.7	26.9	43.5	69.3	86.1
Zahraničný kapitál a domáci súkromný sektor (joint ventures)	40.4	58.4	66.1	71.3	99.3
Zahraničný kapitál a domáci verejný sektor (joint ventures)	–	4.7	0.8	0.6	0.9
Spolu ¹⁾	57.1	90.0	110.4	141.2	186.3
Podiel zahraničného sektora na zamestnanosti spolu v % ²⁾	2.7	4.0	5.0	6.7	8.8

¹⁾ Odhaduje sa, že okrem podnikov s počtom zamestnancov nad 20 je v malých firmách s počtom pracovníkov pod 20 zamestnanosť v zahraničnom sektore ekonomiky na úrovni cca 29 tis. osôb (k marcu 2002).

²⁾ Podiely sú počítané z celkovej zamestnanosti podľa Výberového zisťovania pracovných síl. Zamestnanosť v zahraničnom sektore je bez časti zamestnaných v malých firmách s počtom do 20 zamestnancov.

Prameň: Štatistický úrad SR, 2002b; vlastné výpočty.

Krátkodobo po vstupe SR do EÚ by sa nemala zmeniť ani zamestnanosť v malých a stredných podnikoch spojených s lokálnymi, resp. regionálnymi trhmi SR. Skupina malých a stredných podnikov však v sebe skrýva už zo strednodobého hľadiska najvyššie riziko zmien nielen v úrovni zamestnanosti ako celku, ale aj v jej štruktúre. Jednak pre svoju heterogénnosť (malé i väčšie firmy, firmy produkujúce služby obyvateľstvu, firmy v oblasti priemyslu kooperujúce s veľkými firmami atď.), jednak pre

svoj ťažko predvídateľný vývoj z hľadiska možností čeliť konkurencii. V Slovenskej republike totiž doteraz *chýba efektívny systém podnikateľskej a inovačnej infraštruktúry pre menšie a stredné podniky* zabezpečujúci prepojenie firiem s výskumnými centrami a difúziu technológií do malých a stredných podnikov. Možno predpokladať, že po rozšírení EÚ dôjde k rastu konkurencie aj menších a stredných podnikov v integrovanom európskom priestore (v prípade veľkých podnikov je tento stav už realitou). Možno očakávať aj zmenu stratégie tejto skupiny firiem (z terajšej EÚ 15) v prieniku na trhy budúcich nových členských štátov EÚ, ktoré môžu byť podporované aj vládnyimi programami terajších členských štátov EÚ (vlády používajú dva hlavné smery podpory prieniku malých firiem na zahraničné trhy, a to prepojenie týchto firiem navzájom a ich väzby na veľké firmy) s nepriaznivými dôsledkami na zamestnanosť v sektore malých a stredných domácich firiem.

Negatívny vplyv na ďalší vývoj zamestnanosti po vstupe SR do EÚ možno predpokladať v dôsledku rozširovania zahraničných distribučných firiem v ekonomike SR. V tejto oblasti sa deje presne to, čo E. Kantzenbach, vtedajší prezident Hamburského inštitútu pre ekonomický výskum popísal (z jeho pohľadu domácich, z nášho zahraničných firiem) takto: „... zahraničné investície možno použiť na zabezpečenie ponuky a predajných miest a do tej miery môžu posilniť pozície domácich firiem v medzinárodnej konkurencii“ (Kantzenbach, 1994). Vôbec nejde o dôsledky zníženia zamestnanosti v odvetví vnútorného obchodu, ale o riziká vyplývajúce zo získania dominantného postavenia zahraničných obchodných firiem vo vnútornom obchode Slovenskej republiky a z toho vyplývajúce negatívne dôsledky na zamestnanosť. Svedčí o tom aj počet a podiel zahraničných obchodných organizácií pôsobiacich v ekonomike SR. Ak bolo na Slovensku ku koncu roka 2001 registrovaných 11 875 zahraničných a medzinárodných firiem, tak až 6 892, t. j. 58 % ich pôsobilo v odvetví veľkoobchodu, maloobchodu a opráv. Navyše, ak podiel zahraničných a medzinárodných firiem na Slovensku predstavuje 18,9 % z celkového počtu na Slovensku registrovaných firiem, tak v uvedených odvetviach ich podiel dosahuje až 25,5 %.

Potom je logické, že každá hospodárska politika vlády SR, zameraná len na eliminovanie enormného pasívneho salda obchodnej bilancie, nemusí byť účinná. Napríklad ani podpora exportu bez paralelnej systematickej podpory vzniku nových domácich

firiem, bez podpory difúzie technológií do týchto nových firiem, bez orientácie na zvyšovanie podielu výroby finálnych produktov a stupňa finalizácie výroby a bez primeraného odbytu týchto firiem (predovšetkým na domácom trhu) ako základu politiky zamestnanosti (vytváraním zhlukov domácich firiem) nemôže byť účinná. Iba *diverzifikácia výrobného potenciálu* menších a postupne hlavne *stredných*⁷² firiem spolu s vytvorením podmienok pre ich počiatkový odbyt na domácom trhu môže postupne prispieť k riešeniu tak problému nezamestnanosti, ako aj problému zníženia, resp. eliminovania enormného pasívneho salda obchodnej bilancie ako dvoch najzávažnejších ekonomických problémov slovenskej ekonomiky.

Zahraničné obchodné firmy sú v tesnom prepojení s finančnými, ale aj priemyselnými zahraničnými skupinami, s ktorými tieto skupiny získavajú trvalé a monopolné postavenie dodávateľov svojej produkcie na vybrané segmenty zahraničných trhov, v tomto prípade na trhy krajín strednej a východnej Európy (SVE).

Okrem toho *bude veľmi ťažké po vstupe do Európskej únie pre slovenské firmy zvyšovať export do členských štátov EÚ*, v ktorých domáce zhluky priemyselných a ďalších firiem ovládajú domáci trh (a to nielen v sektore výroby spotrebných predmetov).

Za rizikový faktor vývoja zamestnanosti a nezamestnanosti treba stále považovať sektor stratových nefinančných organizácií. Vývoj v posledných štyroch rokoch charakterizujú údaje v tabuľke 5.1.2.

Tabuľka 5.1.2

Zamestnanosť v ziskových a stratových nefinančných organizáciách Slovenskej republiky (v tis. osôb)

	Zamestnanosť			Zmena zamestnanosti		Zmena evidovaných nezamestnaných
	spolu	ziskové	stratové	ziskové	stratové	
1998	997.1	569.5	427.6	.	.	+80.5
1999	959.5	551.1	408.4	-18.4	-19.2	+107.0
2000	896.4	564.4	331.0	+13.3	-77.4	-28.7
2001	862.7	606.4	256.3	+42.0	-74.7	+27.2

Prameň: Štatistický úrad SR, 2002c; vlastné výpočty.

⁷² Analýzy vývoja firiem v EÚ po Maastrichtskom summite potvrdzujú, že európske firmy získali v podmienkach úplne voľného trhu postupne stabilnejšie postavenie a ich sila bola postupne znásobovaná využívaním úspor z rozsahu výroby (*economies of scale*). Vstup nových firiem do jednotlivých odvetví sa sťažil a nové firmy majú šancu presadiť sa hlavne v nových segmentoch výroby a trhu (*market niches*). V krajinách SVE našli mnohé firmy z krajín EÚ ideálne podmienky pre ďalšie posilnenie svojho postavenia na európskom trhu.

Údaje v tabuľke 5.1.2 svedčia o nestabilite vývoja zamestnanosti. Ak zamestnanosť v sektore nefinančných organizácií spolu za tri roky poklesla o 134,4 tis. osôb, viac poklesla zamestnanosť v stratových organizáciách, a to o 171,3 tis. osôb, pričom počet evidovaných nezamestnaných vzrástol „len“ o 105,4 tis. osôb. Je pochopiteľné, že v posledných rokoch sa nezamestnanosť nevyvíjala len ako dôsledok poklesu zamestnanosti v stratových podnikoch, ale aj v dôsledku stagnácie zamestnanosti či uvoľňovania pracovných síl v iných sektoroch ekonomiky (a okrem toho v dôsledku vysokého prírastku obyvateľstva v produktívnom veku). Iba v poslednom roku 2001 pokles zamestnanosti v stratových nefinančných organizáciách sa temer rovná súčtu rastu zamestnanosti v ziskových organizáciách a rastu počtu nezamestnaných.

Nárast nezamestnanosti hrozí naďalej zo sektora stratových nefinančných organizácií, keď ešte stále na každých tisíc zamestnancov v ziskových nefinančných organizáciách pripadá až 420 zamestnancov v stratových organizáciách.

Rast konkurencie firiem v prostredí EÚ donúti slovenské firmy prebrať do dôsledkov praktiky a správanie ostatných európskych firiem v oblasti ľudských zdrojov a procesy prispôsobovania počtu zamestnaných vo firme momentálnej potrebe vzhľadom na výrobu a odbyt produkcie. Vzrastie podiel pracovných kontraktov na kratší pracovný čas a pod., dôjde k výraznejšiemu rozdeleniu pracovných síl na skupinu s trvalým zamestnaním a skupinu s príležitostným zamestnaním (*peripheral labour*).

Vysoká miera nezamestnanosti deformovala aj možnosti zvyšovania účinnosti politiky zamestnanosti. V rokoch 1991 – 2001 vydala SR 65,9 mld Sk na politiku zamestnanosti, z toho priemerne 37,5 % na aktívnu politiku trhu práce (podľa údajov Národného úradu práce). Podiel aktívnej politiky zamestnanosti na celkovej politike zamestnanosti však v posledných rokoch výrazne poklesol a v roku 1999 dosiahol len 6,1 %. Len vďaka mimoriadnym príspevkom zo štátneho rozpočtu v rokoch 2000 a 2001 (pre dlhodobo nezamestnaných na verejnoprospešné práce) vzrástol tento podiel na 20,3 %, resp. 31,8 % (v podstate sa v týchto rokoch úroveň vlastných prostriedkov Národného úradu práce oproti roku 1999 nezmenila). Ak v rokoch najvyšších výdavkov (1995 a 1996) dosiahli výdavky na aktívnu politiku zamestnanosti podiel 0,72 % a 0,71 % z HDP, v roku 1999 len 0,058 %. Vďaka spomenutým štátnym dotáciám sa podiel celkových výdavkov na aktívnu politiku zamestnanosti z HDP v roku 2000 zvýšil na

0,18 % a v roku 2001 na 0,23 %. Z programov podpory malého a stredného podnikania (z programu zárodkového kapitálu a z podporného úverového programu) vzniklo od roku 1994 do roku 2000 nepodstatných cca 9,2 tis. nových pracovných miest, z čoho vyplýva, že systém podpory malého a stredného podnikania je nedostatočný, a tým neschopný účinne prispieť k podstatnému riešeniu problému nezamestnanosti.

V porovnaní s členskými štátmi EÚ vydávame na aktívnu politiku zamestnanosti podstatne menej prostriedkov. Napríklad Veľká Británia (ktorá patrí k zdržanlivým krajinám v tejto oblasti a v roku 1998 spolu s Gréckom vydala spomedzi členských štátov EÚ na túto politiku najmenej) venovala na aktívnu politiku zamestnanosti v danom roku 0,37 % z HDP (Robinson, 2000). V tom istom roku 9 členských štátov EÚ prekročilo hranicu 1 % výdavkov z HDP. Švédsko vydáva tradične najviac zo všetkých krajín nielen EÚ, ale aj OECD – nad 2 % z HDP.

Nedostatok prostriedkov a vysoká miera nezamestnanosti spôsobujú, že štruktúra *Národného akčného plánu zamestnanosti*, odporúčaného EÚ, nemôže byť dostatočne efektívne naplnená hlavne v II. pilieri (rozvoj podnikania a tvorba pracovných miest).

Všetky uvedené skutočnosti naznačili skôr riziká ďalšieho vývoja zamestnanosti a nezamestnanosti v SR. Vzhľadom na predpokladaný rast celkovej ekonomickej aktivity a množstvo netyiamych väzieb na zamestnanosť sa pri predikcii vývoja zamestnanosti použil ekonometrický makroekonomický model, do ktorého boli zakomponované aj odhadnuté parciálne, ale významné efekty vstupu SR do EÚ. Východiskom modelových prepočtov bola funkcia dopytu po práci v SR (ako objemový faktor dopytu sa použil HDP v stálych cenách a ako cenový faktor dopytu cena práce, t. j. reálna mzda). Ekonometrická analýza z údajov za roky 1993 – 2000 ukázala, že v podmienkach SR *zvýšenie HDP o 1 % vedie k zvýšeniu zamestnanosti o 0,208 %, zvýšenie reálnej mzdy o 1 % vedie k zníženiu zamestnanosti len o 0,036 %.*

Dopytová funkcia trhu práce v SR ďalej predpokladala pozitívny vplyv prílevu zahraničného kapitálu a negatívny vplyv reštrukturalizácie a substitúcie práce kapitálom na zamestnanosť.

Zamestnanosť v SR v období 1993 – 2001 klesala priemerným tempom 0,55 % ročne. Tento pokles sa najviac prejavil v roku 1994 (–3,7 %) a v roku 1999 (–3 %). Počas skúmaných 9 rokov došlo k rastu zamestnanosti len v rokoch 1995 – 1996 (v období

maximálneho rastu HDP) a potom v roku 2001 (pri zrýchlení rastu HDP i prílevu zahraničného kapitálu).

Pokles zamestnanosti v SR bol však len druhoradým zdrojom rastu nezamestnanosti. Jej *hlavným faktorom bol enormný rast počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva (EAO)*, t. j. ponuky práce definovanej počtom obyvateľstva v produktívnom veku a pracujúcich v poproduktívnom veku (pozri tab. 5.1.3).

Tabuľka 5.1.3

Prírastok zamestnanosti a nezamestnanosti v Slovenskej republike

Ukazovateľ	1993 – 2001, v tis. osôb			% z celku
	1993	2001	zmena 2001 – 1993	
Počet zamestnaných	2 192.0	2 122.7	-69.3	35
Počet ekonomicky aktívneho obyvateľstva (EAO)	2 490.8	2 619.4	+128.6	65
Počet nezamestnaných	298.8	496.7	+198.9	100

Prameň: Štatistické ročenky SR, 1995 – 2002.

Ako vyplýva z tabuľky 5.1.3, až 65 % z prírastku nezamestnanosti ide na vrub prírastku počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva, ktorý v období 1993 – 2001 rástol v priemere až o 0,63 % ročne. To je podstatne viac ako v členských štátoch EÚ (kde sa pohybuje v priemere okolo 0,1 – 0,2 %) a aj v krajinách Vyšehradskej skupiny (V4) (v Česku a Maďarsku je prírastok EAO blízky nule, a dokonca aj v Poľsku je len v rozmedzí 0,1 – 0,2 %).

Nadmerný rast EAO v SR je dôsledkom problematickej politiky štátnej podpory pôrodnosti, ktorú využíva hlavne obyvateľstvo rómskeho pôvodu. To sa už ale nedá v dohľadnom čase ovplyvniť, pretože teraz dorastajú do produktívneho veku deti narodené pred 15 rokmi.

Kvantifikácia makroekonomických scenárov s využitím aktuálnych informácií umožňuje projektovať vývoj zamestnanosti a nezamestnanosti v SR v období 2002 – 2008. Vývoj zamestnanosti i pokles nezamestnanosti by mali byť v prípade vstupu SR do EÚ jednoznačne lepšie ako v prípade, ak do EÚ nevstúpime v prvej vlne prijímania za členov EÚ.

Podľa prognóz Národného úradu práce a Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR bude EAO v období projekcie naďalej rásť (v rokoch 2000 – 2006 tempom až 0,7 % ročne). Na obdobie 2002 – 2008 projekcia, vypracovaná v Ústave slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, predpokladá rast EAO priemerným tempom 0,52 % ročne, s tendenciou k spomaleniu tohto tempa ku koncu obdobia až na 0,3 %.

Napriek uvedeným rizikám postupné zrýchlenie rastu HDP a prílevu zahraničného kapitálu v ďalších rokoch by mohlo mierne zrýchliť rast zamestnanosti v rokoch 2004 – 2008 priemerným tempom až o 1,1 %, resp. o 1,2 % ročne (podľa variantu 1, resp. 2). V modelových projekciách sú pritom zohľadnené aj brzdiace vplyvy reštrukturalizácie a s ňou spojeného rastu produktivity práce a priemerných miezd.

Modelové prepočty ukazujú, že v ďalších rokoch by malo dôjsť k postupnému znižovaniu miery nezamestnanosti do roku 2008 vo variante 1 na 15,9 % a vo variante 2 na 15,4 %.

Vývoj zamestnanosti a nezamestnanosti je znázornený v tabuľke 5.1.4 a na grafe 5.1.1.

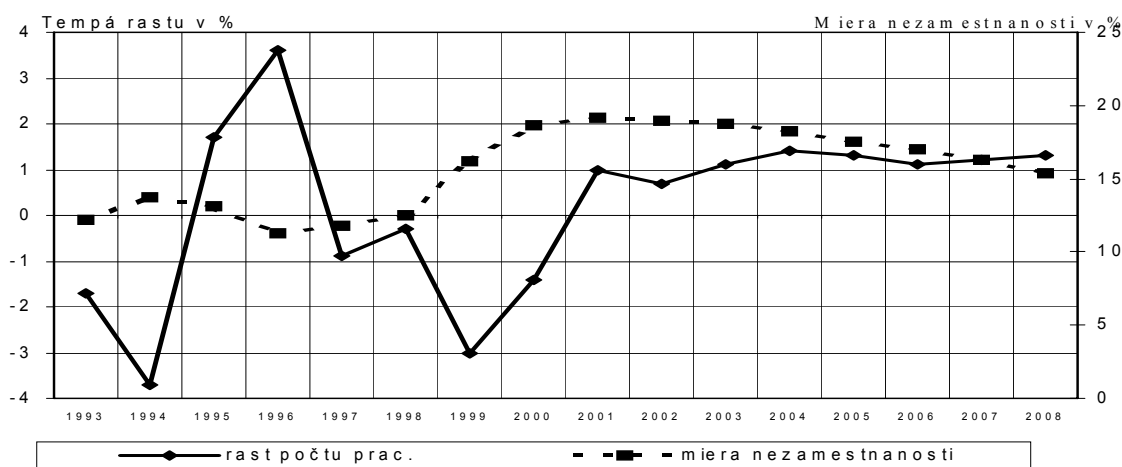
Tabuľka 5.1.4

Rast počtu pracujúcich a miera nezamestnanosti (v % podľa VZPS)

Obdobie	Rast (pokles) počtu pracujúcich, ročné tempá (v %)		Miera nezamestnanosti (v %) z ekonomicky aktívneho obyvateľstva	
Skutočnosť				
1993	-1.7		12.2	
1993 – 2001	-0.55		14.3	
2000	-1.4		18.6	
2001	1.0		19.2	
Projekcia	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
2002	0.6	0.7	19.2	19.0
2003	1.0	1.1	19.0	18.8
2004 – 2006	0.8	1.3	18.0	17.6
2007 – 2008	1.1	1.2	16.3	15.9
2004 – 2008	1.0	1.25	17.3	16.9
2008	1.2	1.3	15.9	15.4

Graf 5.1.1

Rast počtu pracujúcich a miera nezamestnanosti (v %)

5.2. Vývoj nominálnych a reálnych miezd

Úroveň miezd v ekonomike, tak vcelku, ako aj v jej jednotlivých segmentoch (odvetviach či v regiónoch, ale hlavne v profesiových a kvalifikačných skupinách), je výsledkom pôsobenia ponuky a dopytu po pracovných silách.

S pokračujúcou transformáciou ekonomiky sa trh práce v Slovenskej republike vyznačuje charakteristikami, ktoré sa do času predpokladaného vstupu do EÚ zmenia len nepodstatne.

Predovšetkým je to *vysoká miera nezamestnanosti* (jej úroveň osciluje okolo 19 %, čo je jedna z najvyšších mier nezamestnanosti v Európe). Medzi nezamestnanými dominujú pracovné sily s nižšou kvalifikáciou, vysoká miera nezamestnanosti sama osebe tlačí mzdy smerom dole, hlavne v segmentoch, v ktorých je vysoký prebytok pracovných síl. V tejto situácii sa priemerné mzdy tlačia smerom k minimálnej mzde a minimálna mzda smerom k minimálnym životným nákladom, a nie naopak, čo by bolo žiaduce.

Ďalej sú to *extrémne regionálne disparity v miere nezamestnanosti*. Rozdiely medzi regiónmi s najvyššou a najnižšou mierou nezamestnanosti dosahujú až asi 30 percentuálnych bodov. V regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti (a tých je v SR väčšina) sú mzdy stlačené veľmi nízko a rozdiely oproti minimálnej mzde, životnému

minimu a podpore v nezamestnanosti sú také malé, že demotivujú veľké množstvo nezamestnaných prijať prácu na uvoľnenom či novovytvorenom pracovnom mieste. Tento paradox bude možné riešiť len zvyšovaním minimálnej mzdy, znižovanie sociálnych dávok je sociálne nepriechodné.

Ďalej je to *prehlbovanie rozdielov medzi najvyššími a najnižšími mzdami* (odmeňuje sa stále viac a aj viac všeobecne produktívnosť individuálneho ľudského kapitálu). Je to dôsledok politiky vyplácania tzv. *produktívnych miezd (efficiency wages)* predovšetkým vo funkciách vyššieho a stredného manažmentu, ale aj na kľúčových robotníckych pracovných miestach vo firmách súkromného sektora.

Sú to aj *pretrvávajúce disparity v štruktúre ponuky a dopytu* hlavne po kvalifikovanejších profesiách, t. j. existencia štruktúrnej nezamestnanosti, tá sa však prekonáva pomerne ľahko – vzhľadom na celkovo vysokú mieru nezamestnanosti (nenapätý trh práce), relatívne (priestorovo) malý slovenský trh práce – politikami firiem zameranými na preškoľovanie a doškoľovanie pracovných síl. Investovanie firiem do zvyšovania kvalifikácie (do ľudského kapitálu) je však celkovo nízke, vyššie investovanie do firemne špecifických zručností badať vo väčších zahraničných firmách (napríklad VW) a firmy, ktoré investovali do ľudských zdrojov aj vyplácaním vyšších miezd (v príslušnom segmente), sa snažia udržať si tieto pracovné sily.

Napokon je to *oslabenie sily odborov* a ich malá možnosť ovplyvňovať úroveň miezd, a to aj vo veľkých podnikoch. Odbory nie sú schopné ovplyvniť vývoj na trhu práce, a tým aspoň čiastočne ovplyvniť výber z možností: buď vyššie mzdy pri nižšej zamestnanosti, alebo vyššia zamestnanosť pri nižších mzdách. Vysoká miera nezamestnanosti môže odbory donútiť, že pristúpia na prijatie nevýhodnejších podmienok pre zamestnancov vo väčšine oblastí pracovného práva (a to aj v podmienkach splnenia *acquis communautaire*) za cenu zachovania zamestnanosti. Optimálnou by bola preto politika (tripartity, nielen odborov) zameraná na perspektívnosť a stabilitu pracovných miest a za primeranej úrovne najnižších miezd. V opačnom prípade, pri extrémne liberálnom prístupe k tolerovaniu veľmi nízkych miezd (minimálnej mzdy i priemernej mzdy) v slovenskej ekonomike, môže dôjsť k zníženiu tlaku miezd na substitúciu práce kapitálom a slovenská ekonomika sa dlhodobo môže ocitnúť v pasci dlhodobo nízkych miezd.

Vplyv vstupu SR do EÚ na úroveň miezd nebude priamy, t. j. nemožno mechanicky predpokladať, že s očakávaným tempom rastom produktivity (pridanej hodnoty) budú musieť rásť proporcionálne aj mzdy. Rast produktivity sa bude môcť prejavíť v raste miezd až prostredníctvom zmeny niektorých uvedených charakteristík trhu práce. *Ak sa nezmenia proporcie ponuky a dopytu po jednotlivých profesiách, nezmenia sa podstatnejšie ani reálne mzdy.*

Okrem toho možno predpokladať, že aj po zvýšení produktivity práce firiem bude v nich musieť dôjsť k vyššej miere investovania do nových technológií, čím nezostane veľa prostriedkov na rast miezd.⁷³ V časti zahraničných firiem možno očakávať snahu o reinvestovanie ziskov, teda určité samofinancovanie ovládnutia priestoru krajín SVE s maximálnym efektom investovaných prostriedkov (tento proces prebieha už teraz).

Vplyv členstva v EÚ na úroveň miezd môže vzrásť po skončení prechodného obdobia na slobodný pohyb osôb za prácou. Avšak aj potom bude reálny vplyv imigrantov zo SR (vplyv zníženia ponuky práce) na zmenu disproporcií medzi ponukou a dopytom po pracovných silách nedostatočný na to, aby rozhodujúcim spôsobom tlačil mzdy smerom hore.

Ako upozorňujú aj zahraniční experti, ani vplyv priamych zahraničných investícií sa nemusí prejavíť v konvergencii, ale naopak, v divergencii miezd s terajšími krajinami EÚ. To vtedy, keď zahraničné firmy rozdelia výrobný proces po vertikále a do krajín s nízkymi mzdami budú umiestňovať technologické výrobné segmenty vyžadujúce nízkokvalifikované pracovné sily (Molle, 2001). Toto riziko je na Slovensku zvýraznené vysokou mierou nezamestnanosti a prevahou nízkokvalifikovaných nezamestnaných pracovných síl.

Po rozšírení EÚ sa v ekonomickom priestore krajín SVE očakáva vyšší prílev zahraničného kapitálu. Možno predpokladať, že produktivita v týchto firmách sa bude približovať produktivite ich materských spoločností v krajinách pôvodu alebo dcérskych spoločností kdekoľvek v Európe. Východiskové porovnanie miezd v zahraničnom a domácom sektore ekonomiky dokumentuje tabuľka 5.2.1.

---

⁷³ Investovanie do nových technológií tak v domácich, ako aj v zahraničných firmách povedie k substitúcii práce kapitálom a k postupnému uvoľňovaniu aj časti zamestnaných. Týka sa to aj terajšej úrovne zamestnanosti hlavne v domácom, menej v zahraničnom sektore ekonomiky.

Tabuľka 5.2.1

Porovnanie priemerných nominálnych miezd v zahraničnom a domácom sektore ekonomiky (v Sk)¹⁾

Sektor	1999	2000	2001
Súkromný domáci sektor	11 346	12 621	13 865
Zahranické firmy s výlučným vlastníctvom	15 155	15 997	16 922

¹⁾ Za organizácie s 20 a viac zamestnancami.

Prameň: Štatistický úrad SR, 2002.

Aby sa zvýšila priemerná úroveň miezd v Slovenskej republike, hospodárska politika vlády môže:

- ovplyvniť výrobnú štruktúru slovenského priemyslu *racionálnym selektovaním odvetví a výrobných odborov*, v ktorých budú zahraničné firmy ochotné investovať na „zelenej lúke“ (veľa z tejto možnosti sa už nenávratne stratilo);
- podporovať rast produktivity domácich firiem, a to *celým radom politik difúzie technológií v rámci imitačno-inovačnej politiky* (touto možnosťou sa doteraz žiadna vláda SR seriózne nezaoberala).

Tým by sa mala navodiť situácia skôr *tlaku na úroveň miezd zahraničných firiem úrovňou miezd domácich firiem* než situácia ťahu úrovne miezd domácich firiem úrovňou miezd zahraničných firiem. Túto kombináciu môžu totiž podporovať aj niektoré vládne politiky a je prirodzená z hľadiska perspektívnej kohézie nových členských štátov EÚ. Spoliehanie sa len na zahraničné firmy, že ony spôsobia prelom v raste miezd, je ilúziou, pretože tie budú udržiavať úroveň miezd svojich zamestnancov iba do určitej miery nad úrovňou miezd v domácich firmách, ktorá bude pre vývoj miezd v Slovenskej republike určujúca.

Aj v iných členských štátoch EÚ (Írsko, Portugalsko, Španielsko, Grécko) sa ukazuje, že existencia zahraničného sektora ekonomiky bez podstatného rastu produktivity domáceho sektora ekonomiky nezabezpečuje kohéziu miezd a blahobytu s najvyššími krajinami. V podmienkach, keď domáci sektor výrazne zaostáva v produktivite za zahraničnými firmami a nemá tendenciu prirodzene zmenšovať tento rozdiel, dochádza v zahraničných firmách iba *k rastu miery zisku na úkor rastu miezd*. Teda

nielen samotný rast produktivity práce zabezpečuje rast miezd, ale aj spôsob rozdeľovania pridanej hodnoty na mzdy a zisk.

Trend zmeny proporcií medzi ziskom a mzdami v prospech zisku prebehol vo viacerých krajinách EÚ. Napríklad v Írsku za obdobie 1987 až 1996 poklesol podiel miezd zo 75 % na 65 % a naopak, vzrástol podiel zisku o 10 percentných bodov. Podobné tendencie sa prejavili aj v Španielsku a Taliansku.

Ak už teda odbory vzhľadom na reálnu silu v mzdových vyjednávaniach nemôžu ovplyvniť proporciu medzi mzdami a ziskami, potom o to významnejšia bude úloha vlády, aby prostredníctvom znovurozdeľovacích politík (fiškálna politika, sociálna politika atď.) podporila potrebnú konvergenciu nominálnych aj reálnych miezd s vyspelými krajinami. Relácie úrovne miezd v SR k ostatným stredoeurópskym krajinám a k Rakúsku (ako reprezentatívnou krajinou EÚ s úrovňou blízkou k priemeru EÚ) ukazuje tabuľka 5.2.2.

Tabuľka 5.2.2

Porovnanie úrovne priemerných nominálnych miezd Slovenskej republiky a vybraných stredoeurópskych krajín s Rakúskom v roku 1999 (Rakúsko = 100)

Nominálna hrubá mzda	Rakúsko	Slovensko	Česko	Maďarsko	Poľsko	Slovinsko
Podľa bežného kurzu	100	11	16	14	15	41
Podľa parity kúpnej sily (PKS)	100	31	39	31	30	60

Prameň: Pöschl et al., 2000; vlastné výpočty.

Samozrejme, že porovnávanie miezd v prepočte podľa nominálnych menových kurzov nedáva správny obraz o mzdovej úrovni. Na posúdenie životnej úrovne obyvateľov je objektívnejšia skutočná kúpna sila miezd. Takže po prepočte podľa parity kúpnej sily (PKS) je rakúska priemerná mzda oproti SR len asi trojnásobne vyššia, a nie deväťnásobne ako podľa kurzu mien. Podobne aj v porovnaní s Maďarskom a Poľskom sú mzdy v SR podľa bežného kurzu nižšie, ale mzdy podľa parity sú zhruba rovnaké. Taktiež mzdy v Slovinsku nie sú štvornásobné oproti SR (podľa kurzu), ale reálne podľa parity sú dvojnásobné.

Predikcia vývoja miezd v SR po jej vstupe do EÚ vychádza z testovaných parametrov z obdobia 1993 – 2000 s prihliadnutím na predpokladané prínosy a náklady integrácie. Uvedené parametre vypovedajú, že:

- zvýšenie produktivity práce o 1 % viedlo k rastu nominálnej mzdy o 1,93 %;
- zvýšenie spotrebiteľských cien o 1 % viedlo k rastu nominálnej mzdy o 0,25 %;
- zvýšenie miery nezamestnanosti o 1 % viedlo k poklesu nominálnej mzdy o 0,21 %.

Relatívne nízky vplyv cenového indexu ukazuje, že v podmienkach SR *dochádzalo k inflačnému rastu nominálnych miezd len v obmedzenej miere*, a to zďaleka nezodpovedalo „bonifikačnému“ pomeru 1 : 1.

Skutočný a projektovaný rast nominálnej a reálnej priemernej mzdy je uvedený v tabuľke 5.2.3, v grafe 5.2.1 (nominálna mzda v porovnaní s infláciou) a v grafe 5.2.2 (reálna mzda v porovnaní s produktivitou práce).

V priemere za roky 1993 – 2000 rástla nominálna mzda v SR ročným tempom 11,8 %. Zároveň rástla produktivita práce priemerným tempom 4,1 % a spotrebiteľské ceny tempom 10,5 %. Reálna mzda v rokoch 1993 – 2001 rástla priemerným tempom len 1,2 % ročne.

Tabuľka 5.2.3

Nominálna a reálna priemerná mzda (tempá rastu v %)

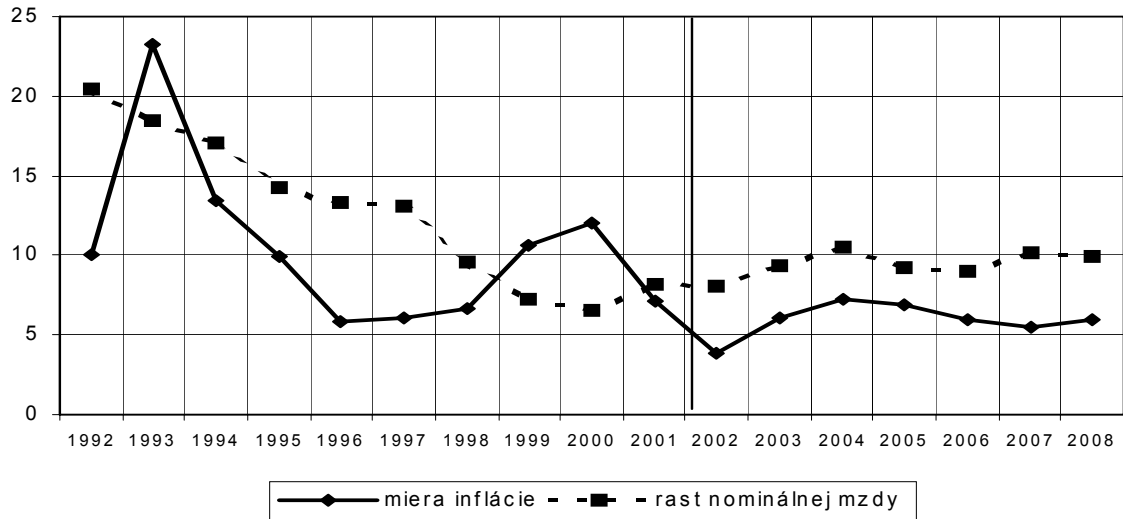
Obdobie	Nominálna mzda (v %)		Reálna mzda (deflovaná CPI, v s. c. k 1. 1. 1996), %	
Skutočnosť				
1993	18.4		-3.9	
1993 – 2001	11.8		1.2	
2000	6.5		-4.9	
2001	8.2		1.0	
Projekcia	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
2002	8.6	8.1	3.4	4.1
2003	11.1	9.3	2.0	3.0
2004 – 2006	7.8	9.6	1.6	2.7
2007 – 2008	8.8	10.0	2.7	4.1
2004 – 2008	8.2	9.7	2.1	3.2
2008	9.6	9.9	3.0	3.8

Prameň: Štatistické ročenky SR, 1995 – 2001; vlastné výpočty.

Graf 5.2.1

Vývoj miery inflácie a nominálnej mzdy (tempá rastu v %)

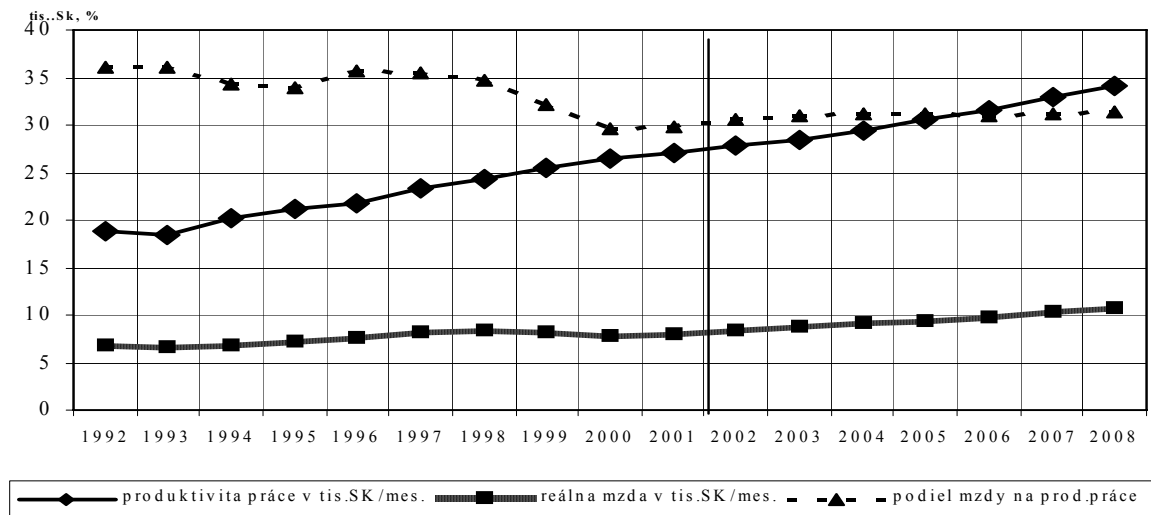
G r a f 1
Vývoj miery inflácie a nominálnej mzdy (tempá rastu v %)

Graf 5.2.2

Produktivita práce a reálna mzda (hodnoty v s. c. 1995, tis. Sk mesačne)

G r a f 2
Produktivita práce a reálna mzda (hodnoty v s.c.1995, tis.Sk mesačne)

Nízku mzdovú úroveň v SR dokumentuje aj fakt, že reálna priemerná mzda (v metodike národných účtov) v SR má malý podiel na reálnom objeme produktivity práce (HDP na pracovníka). Tento podiel sa v rokoch 1992 – 1998 pohyboval okolo

35 % (graf 5.2.2), avšak v rokoch 1999 – 2000 výrazne klesol až pod 30 %. To prakticky znamená, že z reálnej hodnoty tovarov a služieb, ktorú priemerný pracovník v SR vytvára, dostane formou (hrubej) mzdy len cca 30 %, čo ešte podlieha nemalému zdaňeniu. Na porovnanie, vo vyspelých krajinách tento podiel dosahuje 50 % i viac. Projekcie ukazujú, že po zohľadnení všetkých významných vplyvov by ešte do vstupu do EÚ (2002 – 2003) nominálna mzda v SR rástla pomalšie, avšak v období po vstupe do EÚ (2004 – 2008) by nominálna priemerná mzda do roku 2008 mohla rásť priemerne ročne tempom až 9,7 % a dosiahnuť cca 23 260 Sk, čo oproti roku 2001 s priemernou mzdou 12 365 Sk predstavuje *1,88-násobok*.

Priemerný ročný rast reálnej mzdy by sa v období 2004 – 2006 oproti rokom 2002 – 2003 mal v dôsledku vyššieho rastu cien spomaliť z 3,6 % na 2,7 %. V rokoch 2007 – 2008 by sa jej rast mohol opäť pohybovať na vyššej úrovni, priemerne okolo 4 % ročne.

6. Súhrnný pohľad na účinky vstupu v hlavných úrovniach ekonomiky

Ak sme doteraz skúmali vplyv a dôsledky vstupu SR do EÚ prevažne na podmienky a faktory ďalšieho ekonomického vývoja, čo umožnilo podrobnejšie posúdiť nielen prínosy, ale aj riziká, tak teraz vzniká problém aproximácie celkového výstupu ako dôsledku predpokladaných zmien vo vstupoch (v podmienkach a faktoroch) vplyvom integrácie.

Metodologický aspekt tohto problému spočíva v tom, či sa k tomuto celkovému výstupu (efektu) možno dopracovať určitou bilančnou metódou, t. j. metódou bilancovania prínosov a nákladov (*costs and benefits analysis*), alebo pomocou makroekonomického modelu ekonometrického alebo rovnovážneho typu, prípadne v ich kombinácii so štruktúrnymi modelmi.

Metóda bilancovania prínosov a nákladov sa ukázala v tejto etape skúmania efektov ako nepoužiteľná pre nekompatibilitu prínosov a nákladov a pre nemožnosť dostatočnej identifikácie nepriamych (multiplikačných) väzieb. Preto sa využil makroekonomický ekonometrický model, ktorých výstupy by sa mali chápať skôr ako odhad, a nie prognóza.

Zmysel potreby odhadu celkového (súhrnného) efektu vstupu SR do EÚ spočíva predovšetkým v poznaní miery *celkovej ekonomickej konvergenzie SR k EÚ*, čo je vlastne jeden z hlavných cieľov integrácie.

6.1. Konvergenčné scenáre makroekonomického vývoja

Východisková charakteristika scenárov

Spracovanie konvergenčných scenárov makroekonomického vývoja SR do roku 2008 na základe ekonometrických modelov je jeden z dôležitých podkladov na odhad možných prínosov a rizík vstupu SR do EÚ. Preto sa výsledky modelových projekcií použili pri hodnotení účinkov integrácie SR do EÚ.

Boli vypracované dva varianty konvergenčného scenára:

- *Variant 1 – vstup SR do EÚ v neskoršom období (po r. 2008).* Predpokladá sa nižší prílev kapitálu do SR a depreciačia kurzu SKK/EUR ako odrazu menej priaznivého vývoja produktivity práce a konkurenčnej schopnosti ekonomiky SR.
- *Variant 2 – vstup SR do EÚ už v roku 2004.* V tomto variante sa predpokladá podstatne intenzívnejší prílev kapitálu do SR, výraznejší rast produktivity a konkurenčnej schopnosti ekonomiky, vyjadrenej okrem iného miernou nominálnou apreciáciou menového kurzu SKK/EUR.

Základom hodnotenia makroekonomického vývoja ekonomiky SR v období po vstupe do EÚ je, pochopiteľne, scenár podľa variantu 2. Variant 1 bude slúžiť iba na ilustráciu rozdielov vo vývoji príslušných ukazovateľov v prípade, že by sa prijatie SR do EÚ posunulo na neskorší termín.

Kvantifikácie konvergenčných scenárov sa spracovali na základe kombinácie expertných odhadov a simulačných aplikácií ekonometrického makromodelu SR-2001 (48 rovníc, 85 premenných za roky 1993 – 2001), vytvoreného v ÚSSE SAV (autori Šujan a Šujanová).

Predpokladaný vývoj hlavných externých faktorov

K externým faktorom, ktoré významne ovplyvňujú vývoj ekonomiky SR, patrí vývoj svetovej ekonomiky (HDP a svetový dovoz), prílev zahraničného kapitálu a kurz meny. Predpokladaný vývoj týchto faktorov je uvedený v tabuľke 6.1.1, spolu so skutočným vývojom v rokoch 1993 – 2001.

Tabuľka 6.1.1

Predpokladaný vývoj hlavných externých faktorov

Obdobie	Objem svetového obchodu v s. c., 2000 = 100		Prílev zahraničného kapitálu do SR, 2000 = 100		Nominálny kurz SKK/EUR (ročný priemer)	
Skutočnosť						
1993	59.1		37.3		37.22	
1993 – 2001	81.2		77.8		39.96	
2000	100.0		100.0		42.59	
2001	101.0		116.3		43.36	
Projekcia	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
2002	103.2	105.1	127.9	130.2	44.20	43.00
2003	107.1	112.4	136.2	142.0	45.30	42.80
2004 – 2006	119.0	129.1	149.9	198.7	47.50	41.83
2007 – 2008	137.4	154.3	185.4	257.4	49.80	41.30
2004 – 2008	126.4	139.1	164.5	205.9	48.42	41.72
2008	141.4	159.8	197.2	265.8	50.10	41.50

Hlavným zdrojom spomalenia *rastu svetovej ekonomiky* bola recesia v USA, z ktorej sa americká ekonomika v roku 2002 len postupne zotavuje.

Prostredníctvom svetového obchodu a peňažných tokov sa recesia s istým časovým posunom presúva z USA aj do Európskej únie. Až v roku 2003 sa predpokladá obnovenie rastu v EÚ tempom cca 2,8 %, pritom predikcie rastu v Nemecku sú ešte menej priaznivé – s rastom v roku 2002 len 0,9 – 1,0 %.

Spomalenie rastu svetovej ekonomiky vedie aj k spomaleniu tempa rastu *svetového obchodu*, a to z 11,3 % v roku 2000 na cca 1,0 % v roku 2001 a na 2 – 4 % v roku 2002. V ďalších rokoch by sa rast svetového obchodu mohol zotaviť na 5,4 % až 7,2 % ročne.

Prílev zahraničného kapitálu by v období 2002 – 2008 mohol dosiahnuť priemerný rast cca 12,5 % ročne. Tu sú najvýznamnejšou zložkou priame zahraničné investície (PZI). Pri ich projekcii sme vychádzali z úvahy, že po vstupe do Európskej únie by ročný prílev priamych zahraničných investícií (PZI) do Slovenskej republiky mohol postupne dosiahnuť zhruba súčasnú úroveň Českej republiky (v prepočte na 1 obyvateľa), ktorá je 1,22 mld USD. Podobné objemy PZI plynú aj do Rakúska alebo Slovinska.

Takisto sa predpokladá, že *kurz meny SKK/EUR* by sa mohol v rokoch 2002 – 2008 nominálne zhodnocovať postupne na cca 41,50 SKK za EUR v roku 2008, t. j. v priemere cca o 0,6 % ročne.

V ekonometrickom modeli je zakomponovaný aj vplyv vstupu do EÚ pomocou odhadnutých účinkov do rozpočtovej sféry a zdrojov súkromného sektora. Rovnako sa zohľadňuje pozitívny vplyv očakávaných štruktúrnych zmien v tvorbe HDP. Ide o posuny štruktúry smerom k produkcii s vyššími stupňami spracovania, čo umožňuje zvyšovať podiel pridanej hodnoty v celkovej hrubej produkcii.

V rokoch 2002 – 2003 treba rátať s nárastom deficitu štátneho rozpočtu na cca –5 % HDP, od roku 2004 by však deficit mal postupne klesať na cca –3,1 % HDP v roku 2008.

Hlavné výsledky modelovej projekcie makroekonomického vývoja Slovenskej republiky

Slovenská republika v rokoch 1993 – 2001 dosiahla v *HDP* priemerný reálny rast 3,5 % ročne (tab. 6.1.2). Pritom v ďalších rokoch 1994 – 1998 sa ročné tempá rastu pohybovali medzi 4,1 % a 6,7 %, dosahovali sa však za cenu značnej vonkajšej i vnútornej nerovnováhy.

V rokoch 1999 – 2000 sa v SR uplatňovala reštriktívna makroekonomická politika v úsilí o zmiernenie nerovnováhy, čo viedlo k spomaleniu reálneho rastu HDP na 1,9 % a 2,2 %.

V roku 2001 mal byť naštartovaný rýchlejší (ale pritom rovnovážny) ekonomický rast. Ukázala sa však nedostatočná účinnosť doterajších stabilizačných opatrení, keď už nie príliš vysoké tempo rastu HDP (3,3 %) sprevádzalo značné zhoršenie vonkajšej i vnútornej nerovnováhy. Zrýchlenie rastu HDP v roku 2001 oproti roku 2000 sa dosiahlo vďaka výraznému rastu všetkých hlavných zložiek domáceho dopytu (pozri tab. 6.1.2 a graf 6.1.1).

Tabuľka 6.1.2

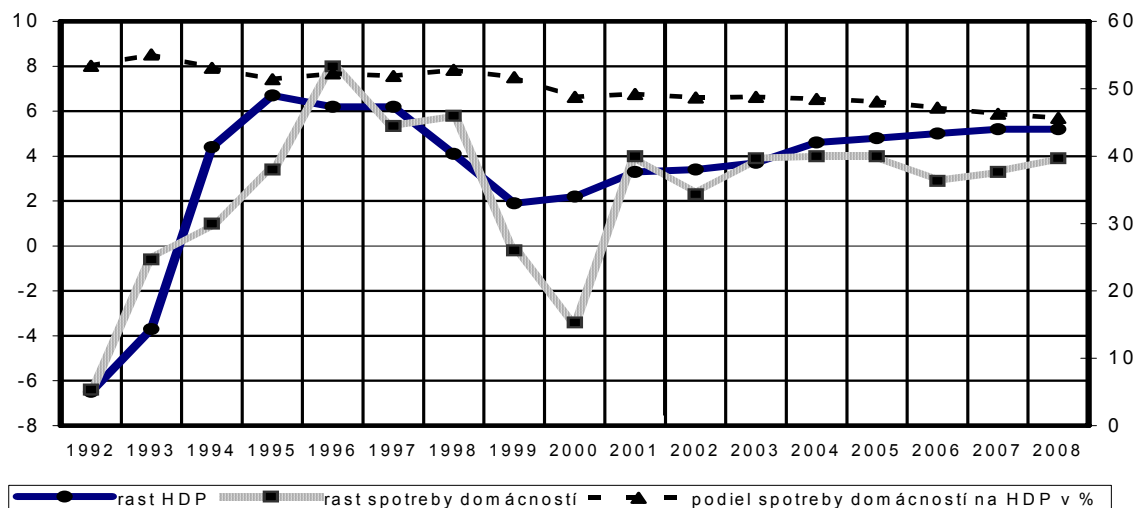
Tempo rastu hrubého domáceho produktu a produktivity práce (v %)

Obdobie	Reálny rast HDP v stálych cenách		Reálny rast súhrnnej produktivity práce	
Skutočnosť				
1993	-3.7		-2.0	
1993 – 2001	3.5		4.1	
2000	2.2		3.7	
2001	3.3		2.3	
Projekcia	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
2002	3.0	3.4	2.4	2.7
2003	3.2	3.7	2.2	2.6
2004 – 2006	3.7	4.8	2.5	3.5
2007 – 2008	4.4	5.2	3.1	3.9
2004 – 2008	4.0	5.0	2.7	3.7
2008	4.7	5.2	3.4	3.9

Graf 6.1.1

Reálny rast hrubého domáceho produktu a spotreby domácností (v %)

Ako vyplýva z tabuľky 6.1.2, v rokoch 2004 – 2006 by sa reálny rast HDP mohol zrýchliť na 4,8 % a v rokoch 2004 – 2008 na *cca* 5 %, pričom v rokoch 2007 – 2008 by rast mohol dosiahnuť až 5,2 %, čo je možné považovať v daných podmienkach za maximálne možné tempo rastu HDP *bez podstatného zhoršenia makroekonomickej rovnováhy*. Na porovnanie uvádzame, že v prípade neskoršieho vstupu (variant 1) by celkový rast v období 2004 – 2008 bol len 4 % ročne.

Tabuľka 6.1.3

Priemerné ročné tempo rastu spotreby domácností a tvorby fixného kapitálu (v %)

Obdobie	Tvorba hrubého fixného kapitálu		Konečná spotreba domácností	
Skutočnosť				
1993	-5.4		-0.6	
1993 – 2001	4.7		2.6	
2000	-0.7		-3.4	
2001	11.6		4.0	
Projekcia	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
2002	6.2	6.8	3.2	3.5
2003	4.5	5.8	3.2	3.4
2004 – 2006	2.7	4.6	3.3	4.3
2007 – 2008	4.9	5.1	3.5	4.5
2004 – 2008	3.6	4.8	3.4	4.4
2008	5.2	5.0	3.5	4.5

V domácom použití HDP má najväčší podiel *spotreba domácností* (52,8 % v roku 1998). V dôsledku makroekonomickej reštrikcie tento podiel klesol na necelých

49,2 % v roku 2001 (tab. 6.1.3). V súlade s podmienkami rovnovážneho rastu aj v období 2004 – 2008 by mala spotreba domácností rásť pomalšie ako HDP, a to tempom 4,4 % (pri nevstúpení len 3,4 % ročne).

Podiel *spotreby vlády* na HDP v roku 2001 dosahuje cca 19,6 % a tento podiel by mal tiež klesať, a to do roku 2008 na 16,1 %.

Podiel *hrubej tvorby fixného kapitálu* na HDP v bežných cenách (miera investícií) v roku 2001 dosiahol 34,6 %, čo je podstatne viac ako vo väčšine krajín OECD. Vzhľadom na rýchlejšiu rast investícií oproti HDP by tento podiel po poklese v roku 2002 na cca 31 % mal do roku 2008 ďalej klesnúť na cca 27 – 29 %. Pritom pri relatívne vyšších cenách fixných investícií oproti HDP (v PKS) by miera investícií SR (v Sk) 29 % HDP predstavovala v euro len cca 20 – 24 % HDP, čo je už lepšie porovnateľné s ostatnými krajinami OECD.

Miera hrubých národných úspor (podnikov, bánk, domácností i vlády) dosiahla v roku 2001 cca 26,6 % HDP, čo je o 8 percentných bodov menej oproti miere investícií, takže značná časť investícií bola fakticky krytá zahraničnými zdrojmi (pri vysokom deficite bežného účtu platobnej bilancie). Táto disproporcja by sa podľa modelových projekcií mohla do roku 2008 podstatne zmierniť, keď miera úspor by sa mohla udržať na cca 26 % HDP, pri podstatnom poklese miery investícií na cca 29 % HDP (tab. 6.1.4). Pritom diferencia miery investícií a úspor v rozsahu cca –3,2 bodu by mohla byť krytá prijateľným deficitom bežného účtu platobnej bilancie v rozsahu – 3,2 % HDP (tab. 6.1.6).

Tabuľka 6.1.4

Miera investícií a národných úspor (v %)

Obdobie	Miera investícií		Miera úspor	
Skutočnosť				
1993		31.6		21.5
1993 – 2001		32.2		26.4
2000		30.0		26.4
2001		34.6		26.6
Projekcia	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
2002	31.0	31.7	23.6	24.0
2003	30.9	31.6	24.1	24.3
2004 – 2006	29.9	30.2	24.6	26.1
2007 – 2008	27.3	28.8	23.1	25.4
2004 – 2008	28.9	29.6	24.0	25.8
2008	27.2	29.0	23.5	25.8

Vývoz SR v bežných cenách rástol v rokoch 1993 – 2001 priemerným ročným tempom 13 %, zatiaľ čo dovoz rástol vyšším priemerným tempom 14,3 %. Táto disproporcía sa v uvedenom období prejavila vo vysokom deficite obchodnej bilancie, v priemere –7 % HDP ročne, a následne aj v deficite bežného účtu platobnej bilancie v priemere –5,1 % (tab. 6.1.5 a 6.1.6). Je to hlavne dôsledok nevyhovujúcej štruktúry ekonomiky s nedostatočnou exportnou výkonnosťou a vysokou dovoznou náročnosťou.

V oblasti *vonkajších ekonomických vzťahov* modelové projekcie naznačujú, že pri naplnení predpokladov zvýšenia konkurencieschopnosti dôjde v rokoch 2004 – 2008 k zotaveniu rastu vývozu oproti roku 2001 (11,3 %), a to priemerným tempom 12,2 %.

Pritom by dovoz mal rásť o niečo pomalšie ako vývoz, takže deficit bežného účtu platobnej bilancie by sa mohol postupne zredukovať na –4,1 % HDP v rokoch 2004 – 2006 a na prijateľných –3,2 % HDP v roku 2008.

Tabuľka 6.1.5

Priemerný ročný rast vývozu a dovozu v bežných cenách (v %)

Obdobie	Vývoz v bežných cenách		Dovoz v bežných cenách	
Skutočnosť				
1993		–7.4		–1.2
1993 – 2001		13.0		14.3
2000		29.5		25.9
2001		11.3		20.9
Projekcia	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
2002	10.1	11.1	11.8	11.7
2003	13.9	14.8	11.2	11.9
2004 – 2006	11.2	12.5	9.7	10.9
2007 – 2008	11.3	11.8	10.8	11.2
2004 – 2008	11.3	12.2	10.1	11.0
2008	11.5	11.7	11.0	11.1

Tabuľka 6.1.6

Saldo obchodnej bilancie, bežného účtu platobnej bilancie a štátneho rozpočtu (v % HDP)

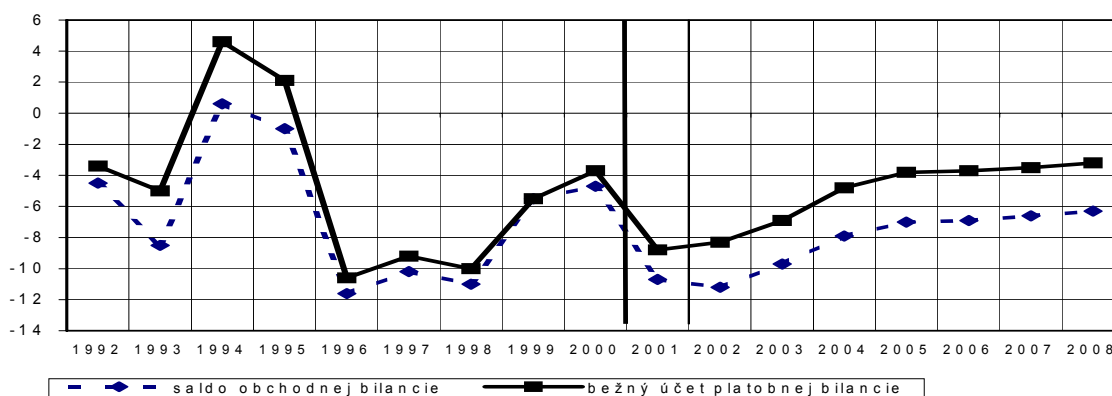
Obdobie	Saldo obchodnej bilancie		Saldo bežného účtu platobnej bilancie		Saldo štátneho rozpočtu	
Skutočnosť						
1993		–8.5		–5.0		–5.9
1993 – 2001		–7.0		–5.1		–3.8
2000		–4.7		–3.7		–3.1
2001		–10.7		–8.8		–4.6
Projekcia	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
2002	–11.9	–11.2	–9.5	–8.3	–4.9	–4.7
2003	–10.6	–9.7	–8.0	–6.9	–5.1	–5.0
2004 – 2006	–8.5	–7.3	–6.1	–4.1	–4.6	–4.2
2007 – 2008	–7.4	–6.4	–4.9	–3.4	–3.8	–3.1
2004 – 2008	–8.1	–6.9	–5.6	–3.8	–4.3	–3.8
2008	–7.3	–6.3	–4.6	–3.2	–3.7	–3.1

Pokiaľ ide o *mieru inflácie*, tá podľa indexu spotrebiteľských cien (*CPI – Consumer Price Index*) v roku 2001 dosiahla 7,3 %. V roku 2002 sa očakáva výrazné zníženie inflácie na 3,8 – 5,0 %, hlavne v dôsledku „odloženia“ nevyhnutných deregulácií cien.

Deregulácie cien sa však budú musieť realizovať v roku 2003, keď sa inflácia znova zvýši až na 6,1 % (pozri tab. 6.1.7).

Graf 6.1.2

Saldo obchodnej bilancie a bežného účtu platobnej bilancie (v % HDP)

Tabuľka 6.1.7

Miera inflácie a vývoj relácie mzdy k produktivite (ročné tempá rastu v %)

Obdobie	Miera inflácie podľa indexu spotrebiteľských cien		Relácia nominálnej mzdy a produktivity práce, ročné tempá rastu (v %)	
	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
Skutočnosť				
1993		23.2		20.8
1993 – 2001		10.5		7.6
2000		12.0		2.7
2001		7.3		5.8
Projekcia				
2002	5.0	3.8	6.0	5.3
2003	8.9	6.1	8.7	6.5
2004 – 2006	6.1	6.7	5.3	5.5
2007 – 2008	5.9	5.7	5.5	5.9
2004 – 2008	6.0	6.3	5.4	5.6
2008	6.4	5.9	5.9	5.8

Modelové prepočty ukazujú, že v rokoch 2004 – 2006 sa inflácia udrží na úrovni 6,3 – 6,7 %, pričom po roku 2006 by sa mala postupne znižovať na úroveň štandardnú vo vyspelých ekonomikách.

Konvergencia ekonomickej úrovne a cenovej hladiny v Slovenskej republike k priemeru Európskej únie

Ekonomická úroveň (vyjadrená aj ako *ekonomická výkonnosť*) jednotlivých krajín a ich zoskupení na účely medzinárodného porovnávania sa už dlhší čas štandardne vyjadruje ako *HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily* (PPP, resp. PKS). Pritom parita kúpnej sily (PKS) jednotlivých mien k USD, resp. EUR sa zisťuje na základe rozsiahleho štatistického spracovania veľkého množstva cien porovnateľných tovarov a služieb v rámci *Európskeho porovnávacieho projektu* (ECP – *European Comparative Project*), ktorý organizuje Štatistický úrad EÚ Eurostat v spolupráci s OECD každé 3 roky. V ostatných rokoch sa zisťované údaje aproximujú s použitím agregátnych štatistických údajov jednotlivých krajín.

V septembri 2001 Eurostat v Luxemburgu publikoval zatiaľ agregátne výsledky spracovania ECP za rok 1999 za všetky krajiny EÚ 15, kandidátske krajiny a krajiny EFTA. Podľa týchto výsledkov HDP na obyvateľa za SR v roku 1999 dosahoval 10 233 eur (v PKS), čo je 48,21 % priemeru krajín EÚ 15. Podľa našich prepočtov to v roku 1999 zodpovedalo hodnote 10 688 USD (v PKS).

Ako vyplýva z príslušnej tabuľky a grafu, relácia HDP na obyvateľa v SR k priemeru EÚ sa od roku 1993 (keď dosiahla len 41,3 %) zvyšovala pomerne rýchlym tempom, s výnimkou „stabilizačného obdobia“ 1999 – 2001.

V roku 2000 v dôsledku nižšieho tempa rastu HDP sa relatívna ekonomická úroveň SR voči EÚ 15 mierne zhoršila na 47,7 %. Avšak v roku 2001, pri značnom dočasnom spomalení ekonomického rastu v EÚ, sa relácia ekonomickej úrovne SR voči priemeru EÚ vrátila na cca 48,5 %. Podľa predbežných prepočtov dosiahol HDP na obyvateľa v roku 2001 cca 11 129 eur (v PKS), resp. 11 374 USD (v PKS).

Podľa modelových výpočtov by ekonomická úroveň SR (HDP na obyvateľa) mohla vo variante 1 dosiahnuť v roku 2008 cca 52,5 % priemeru EÚ. V priaznivejšom

variante 2 by bolo možné do roku 2008 dosiahnuť vyše 55,5% priemeru EÚ. (Vo variante 2 sa predpokladá vstup SR do EÚ v roku 2004, zatiaľ čo vo variante 1 až v roku 2008.) Vývoj ekonomickej úrovne SR v % priemeru EÚ od roku 1993 (s projekciou do roku 2008) znázorňuje tabuľka 6.1.8 a graf 6.1.3.

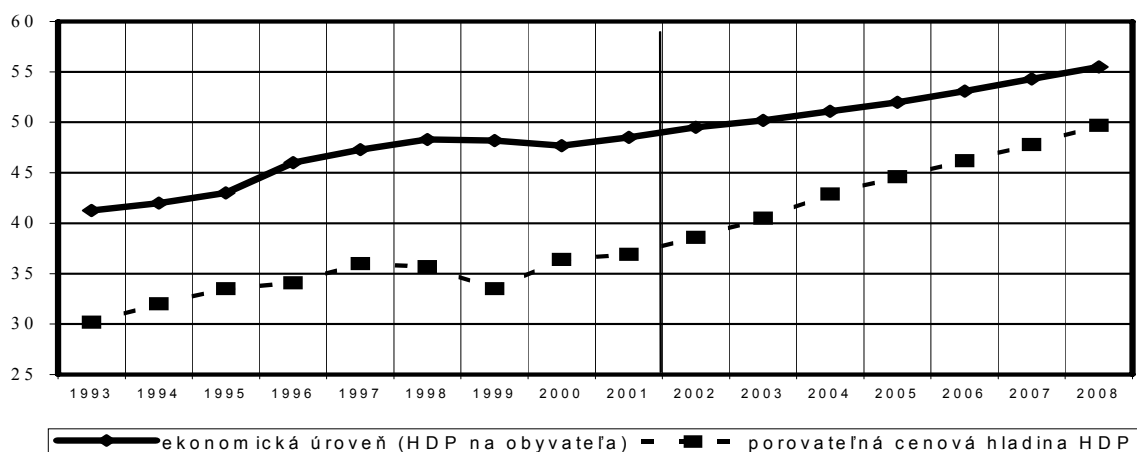
Tabuľka 6.1.8

Ekonomická úroveň a porovnateľná cenová hladina v Slovenskej republike (v % EÚ)

Obdobie	HDP na obyvateľa podľa PKS (v % EÚ)		Porovnateľná cenová hladina HDP (v % EÚ)	
Skutočnosť				
1993	41.3		30.2	
1993 – 2001	45.8		34.3	
2000	47.7		36.4	
2001	48.5		36.9	
Projekcia	Variant 1	Variant 2	Variant 1	Variant 2
2002	49.3	49.5	35.6	38.6
2003	49.8	50.2	37.6	40.5
2004 – 2006	50.5	52.1	38.7	44.6
2007 – 2008	52.0	54.9	40.7	48.8
2004 – 2008	51.1	53.2	39.5	46.2
2008	52.5	55.5	41.2	49.7

Graf 6.1.3

Ekonomická úroveň a porovnateľná cenová hladina v Slovenskej republike (v % priemeru EÚ)

Pri vstupe SR do EÚ v roku 2004 by HDP na obyvateľa v USD podľa parity kúpnej sily dosiahol 13 420 USD, 15 220 USD v roku 2006 a 17 360 USD v roku 2008.

Úroveň Nemecka je v súčasnosti cca 5 – 6 % nad priemerom EÚ. Aj pri maximálnom (bez narušovania rovnováhy) tempe rastu HDP v SR cca 5,2 % ročne by bolo možné dosiahnuť 100 % priemernej úrovne EÚ za cca 30 rokov a úroveň Nemecka za 33 rokov. Ak by sme chceli úroveň Nemecka dosiahnuť za 10 rokov, musel by HDP v SR rásť fantastickým tempom cca 12 % ročne (v s. c.).

Na druhej strane treba uviesť, že v prípade vstupu dnes vytypovaných 10 kandidátskych krajín (t. j. ČR, SR, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko, Litva, Lotyšsko, Estónsko, Malta a Cyprus) do EÚ, by sa ekonomická úroveň priemeru EÚ na obyvateľa znížila cca o 9 %. V tomto prípade, by ekonomická úroveň SR mohla dosiahnuť v roku 2008 nie iba 55,5 %, ale až cca 60 – 62 % budúcej úrovne priemeru EÚ 25.

Okrem reálnej konvergenie (v HDP na obyvateľa) je takmer rovnako dôležitá aj tzv. nominálna konvergenca, t. j. *približovanie porovnateľnej cenovej hladiny k priemeru EÚ*.

Podľa výsledkov posledného ECP bola v roku 1999 porovnateľná cenová hladina HDP SR na úrovni 33,5 % cenovej hladiny priemeru EÚ 15. To zároveň znamená, že koeficient ERDI, t. j. kurzová odchýlka vyjadrená ako pomer nominálneho a reálneho kurzu SKK voči EUR, bol takmer 3,0 (2,988), čo je mimoriadne vysoká hodnota. Podľa tejto odchýlky reálna kúpna sila 1 EUR bola v roku 1999 nie 44,12 SKK (nominálny kurz), ale len 14,77 SKK (podľa PKS). Inými slovami, ak občan SR vycestoval do krajín EÚ, kúpna sila jeho peňazí bola v priemere trojnásobne nižšia.

Ako vyplýva z tabuľky 6.1.8 i grafu 6.1.3, cenová hladina SR v % EÚ sa od veľmi nízkej úrovne 30,2 % v roku 1993 prevažne zvyšovala. Výnimku tvoria roky 1998, a hlavne 1999, keď cenová úroveň SR dočasne klesala, a to hlavne v dôsledku vtedajšej deprecie kurzu SKK.

Existuje významná štatistická závislosť porovnateľnej cenovej hladiny od ekonomickej úrovne danej krajiny. Regresná analýza, ktorú sme vykonali za 21 európskych krajín OECD podľa údajov z ECP za rok 1999, potvrdila túto závislosť s nasledujúcimi výsledkami:

$$\text{CPL} = 3,90 + 0,941 \times \text{YNPPP}$$

$$(0,50) (11,27)$$

$$R^2 = 0,870 \quad R = 0,933$$

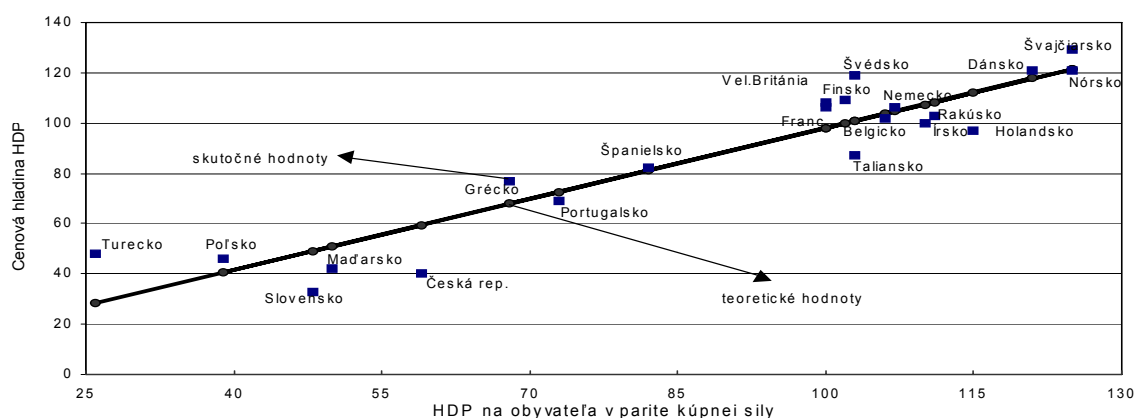
- kde CPL – porovnateľná cenová hladina HDP v % EÚ;
 YNPPP – HDP na obyvateľa v PPP, v % EÚ;
 R^2 – koeficient determinácie rovnice;
 R – koeficient korelácie medzi CPL a YNPPP.

V zátvorkách sú hodnoty t-testu na odhady parametrov koeficientov rovnice.

Vzhľadom na vysokú štatistickú významnosť koeficientu 0,941 a nízku významnosť konštanty, uvedená rovnica približne vyjadruje závislosť CPL od YNPPP v pomere 1 : 1, s vysokou koreláciou 93,3 % (pozri graf 6.1.4).

Graf 6.1.4

Závislosť cenovej hladiny od ekonomickej úrovne krajiny (EÚ 15 = 100, rok 1999)

Regresná analýza (za 21 európskych krajín OECD) zároveň ukázala, že Slovenská republika a Česká republika majú najvyššie odchýlky od tejto všeobecnej závislosti; v prípade SR je to záporná odchýlka cca -16 percentných bodov. Konkrétne, cenová hladina v SR by mala dosahovať nie 33 % priemeru EÚ, ale teoreticky 49 %, čo by zodpovedalo reálnej ekonomickej úrovni SR. Ceny v SR by teda mali byť podľa toho o 48 % vyššie ($49 : 33 = 1,48$). Analýza príčin takej vysokej odchýlky naznačuje, že

zaostávanie cenovej hladiny SR za EÚ je okrem nižšej úrovne HDP na obyvateľa spôsobené aj ďalšími vplyvmi, ku ktorým patrí (posledné dva vplyvy pôsobia na znehodnotenie kurzu meny):

- nižšia konkurenčná schopnosť v porovnaní s vyspelými krajinami,
- pretrvávajúce regulácie cien viacerých výrobkov a služieb,
- nižšie ceny verejných služieb (zdravotníctvo, školstvo atď.),
- nižšie ceny domácich vstupov do výroby,
- deformácie niektorých cenových relácií,
- dlhodobo vysoký deficit bežného účtu platobnej bilancie,
- nedostatočný prílev zahraničného kapitálu.

Modelové kvantifikácie ukázali, že relácia komparatívnej cenovej hladiny v SR k priemeru EÚ sa zvýšila z 33,5 % v roku 1999 na 36,4 % v roku 2000 a na 36,9 % v roku 2001. Treba očakávať ďalší rast tejto relácie, okrem iného v závislosti od vstupu do EÚ, a to do roku 2008 na 41,2 % vo variante 1, resp. na 49,7 % vo variante 2 (pozri tab. 6.1.8), čo by znamenalo zníženie koeficientu ERDI približne na 2,0.

Približovanie cenovej hladiny k priemeru EÚ je pochopiteľne spojené s rýchlejším rastom cien domácej produkcie v SR oproti EÚ. Pokiaľ ide o spotrebiteľské ceny, ich rýchlejší rast by podľa konvergenčných scenárov mal byť kompenzovaný rýchlejším rastom nominálnych miezd, čo by vytváralo priestor pre ďalší rast reálnych miezd v súlade s predpokladaným rýchlejším rastom produktivity práce.

Modelové kvantifikácie tiež ukázali, že nominálna konvergencia môže v rokoch 2002 – 2008 prebiehať rýchlejšie ako reálna konvergencia (pozri graf 6.1.3).

Tabuľka 6.1.9 ukazuje hodnoty v % EÚ v roku 1999 za všetky krajiny OECD (s výnimkou Islandu a Luxemburska); z nich sme v regresnej analýze a na obrázku 1 použili len európske krajiny OECD. Graf 6.1.4 okrem základných závislostí cenovej hladiny od ekonomickej úrovne a odchýlok od tejto závislosti názorne ukazuje veľkú vzdialenosť SR a ďalších kandidátskych krajín od „jadra EÚ“. Od južného krídla EÚ je táto vzdialenosť zhruba polovičná.

V krajinách s najvyššou mínusovou odchýlkou za dva roky – od roku 1999 do roku 2001 – sa porovnateľná cenová hladina (CPL) v % EÚ zvýšila v USA zo 102 %

na 108 %, v Kanade z 82 % na 86 %, v ČR zo 40 % na 44 % a v SR z 33 % na 37 %. Na druhej strane, v krajinách s najvyššou plusovou odchýlkou došlo k opačnému pohybu, keď CPL sa znížila v Japonsku zo 144 % na 136 %, a podobne i vo Švédsku a Švajčiarsku. Tento pohyb sa ukazuje najmä ako dlhodobá tendencia. Vývoj platobnej bilancie a nástrojov menovej politiky pôsobí skôr krátkodobo.

Tabuľka 6.1.9

Ekonomická úroveň, cenová hladina a kurzová odchýlka (priemer EÚ 15 = 100, rok 1999)

Krajina	HDP na obyvateľa v PKS	Porovnateľná cenová hladina HDP	Kurzová odchýlka ERDI voči EUR (v %)
Skupina V4			
Slovenská republika	48	33	300
Česká republika	59	40	250
Maďarsko	50	42	236
Poľsko	39	46	220
Európska únia			
Dánsko	121	121	83
Írsko	110	100	114
Holandsko	115	97	103
Rakúsko	111	103	97
Belgicko + Luxembursko	106	102	98
Nemecko	107	106	94
Švédsko	103	119	84
Fínsko	102	109	94
Veľká Británia	100	108	93
Francúzsko	100	106	94
Taliansko	103	87	114
Španielsko	82	82	122
Portugalsko	73	69	145
Grécko	68	77	129
Ďalšie krajiny OECD			
Nórsko	125	121	83
Švajčiarsko	125	129	78
Nový Zéland	82	78	129
Južná Kórea	59	65	155
Mexiko	36	59	168
Turecko	26	48	208
USA	146	102	98
Kanada	115	82	122
Austrália	107	85	118
Japonsko	108	144	69

V makroekonomických dôsledkoch vstupu do EÚ jednoznačne prevládajú výhody, ako ukazujú výsledky modelových kvantifikácií dvoch variantov, dokumentované v príslušných tabuľkách. Hlavné výsledky modelových kvantifikácií porovnaním dvoch variantov zhrneme v tabuľkách 6.1.10 a 6.1.11.

Tabuľka 6.1.10

Porovnanie temp rastu vybraných ukazovateľov

Ukazovateľ	Skutočnosť 2001	Priemerné tempá 2002 – 2008		Rozdiel variant 2 – variant 1
		variant 2	variant 1	
HDP v stálych cenách	3.3	4.54	3.63	+0.91
Produktivita práce, s. c.	2.3	3.29	2.49	+0.80
Reálna priemerná mzda	1.0	3.30	2.27	+1.03
Spotreba domácností, s. c.	4.0	4.13	3.34	+0.79
Spotrebiteľské ceny	7.1	5.63	6.27	-0.64

Tabuľka 6.1.11

Porovnanie koncových hodnôt vybraných ukazovateľov

Ukazovateľ	Odhad 2001	Koncové hodnoty v roku 2008		Rozdiel variant 2 – variant 1
		variant 2	variant 1	
HDP na obyvateľa, PKS, v % EÚ	48.5	55.5	52.5	+3.0
Porovnateľná cenová hladina, v % EÚ	36.9	49.7	41.2	+8.5
Saldo bežného účtu PB v % HDP	-8.8	-3.2	-4.6	+1.4
Nominálny kurz SKK/EUR	43.4	41.5	50.1	-8.6
Miera nezamestnanosti, VZPS	19.2	15.4	15.9	-0.5

Vplyv vstupu do EÚ (rozdiel variantov 2 a 1) sa pri niektorých ukazovateľoch môže zdať malý. Treba ale pripomenúť, že zo skúmaného obdobia 2002 – 2008 len zhruba v polovici (r. 2004 – 2007) sa môže prejaviť vplyv vstúpenia alebo nevstúpenia do EÚ. Pritom napríklad rozdiel v HDP 0,91 bodu ročne zodpovedá rozdielu cca 62 mld Sk v koncovom roku 2008, čo je takmer o 12 000 Sk na obyvateľa (v cenách r. 2000) viac oproti variantu s oneskoreným vstupom.

6.2. Scenár možného vývoja sektorovej a odvetvovej štruktúry ekonomiky

Kľúčový účinok rastu produktivity na budúci rast konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky sa logicky musí prejavíť aj v *sektorovej a odvetvovej štruktúre ekonomiky*.

Východiskom odhadu týchto hypotetických tendencií je predovšetkým pomalé prekonávanie značnej medzery medzi odvetvovými štruktúrami SR a hospodársky vyspelými krajinami.⁷⁴ Ide najmä o odstupy v miere pridanej hodnoty, ktorá rozhodujúcim spôsobom (oproti vlastným štruktúrnym posunom) ovplyvňuje absolútnu aj relatívnu výšku (štruktúru a produktivitu) pridanej hodnoty v sektoroch a odvetviach.

Ďalším východiskom je, že po vstupe do EÚ bude podnikateľský sektor viac motivovaný k zisťovaniu možností imitácie a k napodobňovaniu moderných štruktúrnych trendov vo vyspelých krajinách, ktoré mali to „šťastie“ získať technologický a inovačný predstih a ktoré predstavujú dnes určité vzory.

V rovnako smere bude pôsobiť aj predpokladaná zmena odvetvovej orientácie priamych zahraničných investícií do viac sofistikovaných odvetví.

Na základe týchto východísk sú odhadnuté posuny v štruktúre ekonomiky SR do roku 2008 zrejme z tabuľky 6.2.1.

Tabuľka 6.2.1

Odhad možného vývoja štruktúry ekonomiky SR do roku 2008 (%)

Sektor, odvetvie	Skutočnosť 2000		Odhad 2008	
	miera PH	štruktúra podľa PH	miera PH	štruktúra podľa PH
Primárny sektor	44.0	5.4	45.0	3.9
Sekundárny sektor	25.5	33.8	29.8	36.1
Terciárny sektor	47.6	60.8	52.2	60.4
Spolu	36.7	100.0	40.8	100.0
Potravinársky priemysel	26.3	13.8	28.5	12.5
Textil, odev, koža, drevo	35.2	9.5	34.8	6.6
Papier, vydavateľstvo, tlač	29.9	7.9	31.0	9.2
Chémia	25.1	6.3	31.5	8.3
Gumárenský priemysel	27.5	3.7	34.0	3.7
Nekovové minerálne výrobky	32.6	6.4	39.0	6.8
Výroba kovov a kovových výr.	26.7	16.1	35.0	13.4
Stroje	30.1	8.6	37.0	10.2
Elektrické zariadenia	30.9	9.6	37.5	10.7
Dopravné zariadenia	16.2	9.0	23.0	10.8
Spracovateľský priemysel spolu	25.1	100.0	30.2	100.0

Prameň: ŠÚ SR, 2001: Makroekonomické ukazovatele štvrtročných národných účtov a PH za 1. – 4. štvrťrok; vlastné výpočty.

⁷⁴ Pozri kapitolu 3 v I. časti tejto štúdie.

Pokiaľ ide o sektorovú štruktúru ekonomiky, účinok integrácie SR do EÚ by sa mal prejavíť v období do roku 2008 síce zvýšením miery pridanej hodnoty na základe ďalšieho zvýšenia produktivity v primárnom sektore, avšak poklesom jeho podielu na celkovej pridanej hodnote v hospodárstve SR. Na druhej strane vstup do EÚ by mohol znamenať celkové zvýšenie podielu sekundárneho sektora na celkovej sume PH, hlavne však podstatným zvýšením miery pridanej hodnoty. To platí predovšetkým o spracovateľskom priemysle.

Podiel sektora služieb by mal práve zvýšením podielu sekundárneho sektora zostať v podstate na nezmenenej úrovni, hoci aj tu by malo dôjsť k významnému zvýšeniu miery PH a produktivity práce.

Ako vidno z tabuľky 6.2.1, v spracovateľskom priemysle z hľadiska vytvorenia masy pridanej hodnoty by mali v jeho štruktúre nadobúdať väčšiu váhu odvetvia, ako sú strojárstvo, elektrotechnický priemysel, dopravné zariadenia, ale aj výroba chemických výrobkov a celulózo-papierenského priemyslu. Gumárenský priemysel, výroba nekovových minerálnych produktov a potravinársky priemysel by si pravdepodobne svoj doterajší podiel udržali. K poklesu podielu na celkovej PH (i keď pri zachovaní jej ďalšieho absolútneho rastu) by asi došlo vo výrobe kovov a v textilnej, odevnej, kožiarskej a jednoduchej drevárskej výrobe z dôvodu potreby zníženia objemu práce vo mzde (zníži sa miera PH) a obmedzenia vývozu málo spracovaných výrobkov.

Tieto odhadnuté trendy môžu slúžiť ako určitá orientácia, a súčasne sú aj výzvou pre podnikateľský sektor, čo bude zrejme vyžadovať aj veľkú dávku zdravého emotívneho prístupu.

Na odhad vplyvu vstupu SR do EÚ na vývoj odvetvovej štruktúry sme použili aj *CGE (Computable General Equilibrium) model*. Scenár je charakterizovaný nasledujúcimi predpokladmi:

- *zmeny v daňovej oblasti*: zmeny sadzby dane z pridanej hodnoty, zmeny v sadzbe dane z príjmov právnických a fyzických osôb, zmeny v sadzbách spotrebných daní a zmeny v colných tarifách;
- Slovenská republika bude *čistým príjemcom platieb z EÚ*;
- *investície v oblasti životného prostredia v rámci acquis*.

Výsledky modelových prepočtov sú uvedené v nasledujúcej tabuľke 6.2.2.

Tabuľka 6.2.2

Zmeny domácej produkcie a Armingtonovej ponuky v súvislosti so vstupom do EÚ

Produkčný sektor	Domáca produkcia		Armingtonova ponuka ¹⁾	
	zmena produkcie (v %)	zmena cien ²⁾ producentov (v %)	zmena objemu (v %)	zmena ceny (v %)
Poľnohospodárske a potravinárske výrobky	6.1	-2.6	5.3	-3.2
Ťažba a polotovary	-3.9	1.6	3	-3
Chemické suroviny a výrobky	1.1	0.4	1.4	-3.1
Stroje a iné priemyselné výrobky	16.4	-6.5	7.8	-5.5
Rozvod elektriny, plynu a teplej vody	-5.9	-1.1	-5.9	-1.2
Stavebníctvo	-0.7	-1.3	-0.7	-1.4
Trhové služby	3.3	-1	1.9	-1.6
Netrhové služby	-7.1	2.2	-7.1	1.7
Spolu	1	-0.9	2.1	-2.6

¹⁾ *Armingtonova ponuka* je celková ponuka komodít na domácom trhu. Vzniká „spojením“ produkcie domácich producentov určenej pre domáci trh a importov. Ich vzájomný pomer závisí od príslušných elasticít spotrebiteľov.

²⁾ Ceny sú v modeli merané ako relatívne, pričom ako „numéraire“ je zvolená cena práce.

Poľnohospodárske a potravinárske výrobky – produkcia tejto komodity zaznamenaná pomerne vysoký nárast. Na rast produkcie priaznivo pôsobil rast exportu, spôsobený odbúraním taríf, a pomerne vyššia elasticita exportu. Naopak, po prijatí colných taríf EÚ sa výrazne zvýšia importné clá pre importy potravín z tretích krajín.

Ťažba a polotovary – na produkciu tejto komodity nepriaznivo zapôsobí najmä potreba environmentálnych investícií, ktoré sa dotknú predovšetkým tohto sektora. Sadzba DPH zostane nezmenená. Naše sadzby importných daní pre tretie krajiny sa znížia oproti súčasným. Zlacnenie importovaných výrobkov negatívne ovplyvní domácu produkciu. Zrušenie exportných taríf nepôsobí pre tento sektor stimulujúco, kvôli nízkej elasticite exportu.

Chemické suroviny a výrobky – produkcia týchto komodít po vstupe mierne vzrastie. Mierne zmeny sú spôsobené nízkymi elasticitami zahraničného obchodu, ako aj nezmenenou sadzbou DPH. Nepriaznivo na produkciu pôsobia dva vplyvy, a to jednak zvyšovanie sadzieb spotrebných daní z uhl'ovodíkových palív, jednak nevyhnutné environmentálne investície, ktoré silne zasiahnu tento typ produkcie.

Stroje a iné priemyselné výrobky – produkcia prudko vzrastie. Rast je spôsobený viacerými faktormi. Vysoká citlivosť exportu spolu s odbúraním colných taríf na

trhoch EÚ, na ktoré smeruje väčšina exportu, spôsobia jeho vysoký rast. Produkcia je v porovnaní s ostatnou priemyselnou produkciou relatívne menej zaťažená environmentálnymi záväzkami.

Rozvod elektriny, plynu a teplej vody – produkcia tejto komodity značne poklesne. Najsilnejším determinantom tohto poklesu je zmena sadzieb DPH, ktorá sa presunie zo zníženého pásma do štandardného. Vzhľadom na nízky podiel zahraničného obchodu a nízke elasticity, zmeny v colných sadzbách, či už pre naše exporty alebo importy nemajú takmer žiadny vplyv na produkciu.

Stavebníctvo – stavebníctvo mierne zníži svoju produkciu. Mierne zvýšenie sadzby DPH pôsobí na produkciu negatívne. Zahraničný obchod predstavuje pomerne malý podiel celkovej produkcie, a preto zmeny v colných režimoch nemajú veľký vplyv na zmeny v produkcii. Pozitívne na sektor pôsobia, v porovnaní s ostatnými sektormi, pomerne nízke environmentálne záväzky. Z dopytovej stránky stavebníctvo potiahne rast investícií (investície zaznamenajú najvyšší rast zo zložiek konečného dopytu), kde vysoký podiel tvorí práve produkcia stavebníctva.

Trhové služby – nárast produkcie trhových služieb môžeme pripísať najmä rastu dopytu zo strany domácností. Sadzby DPH sa výrazne nezmenia. Na trhové služby neexistujú ani v súčasnosti exportné a importné tarify, a preto rast produkcie nie je ťahaný zahraničným obchodom. Produkciu tohto sektora priaznivo ovplyvnia aj nízke požiadavky environmentálnych investícií.

Netrhové služby – produkcia netrhových služieb zaznamená pokles z dôvodu ich závislosti od úrovne príjmov štátneho rozpočtu. Štátny rozpočet zaznamenal výpadky pri dani z importov, kde musíme prijať zahraničnoobchodnú politiku EÚ. Výpadky nastali aj pri priamych daniach z príjmov právnických a fyzických osôb, ktorých sadzby poklesli. Pokles bol sčasti pokrytý zvýšením príjmov z DPH a zo spotrebných daní, kde sa nastalo zvýšenie sadzieb. Na druhej strane objem výdavkov štátu na verejnú spotrebu nepriaznivo ovplyvnila aj nutnosť štátnych investícií do životného prostredia.

Vstup SR do EÚ bude mať vplyv aj na zahraničný obchod s krajinami rozšírenej EÚ, ako aj s nečlenskými štátmi, ktorý by sa mal prejavovať v štruktúrnom pohľade znázornenom v tabuľkách 6.2.3 a 6.2.4.

Tabuľka 6.2.3

Zmeny obchodu s rozšírenou EÚ

Komoditná skupina	Vývoz	Dovoz
	zmena objemu (v %)	zmena objemu (v %)
Poľnohospodárske a potravinárske výrobky	17.1	11.4
Ťažba a polotovary	-4.1	8.3
Chemické suroviny a výrobky	1.1	1.4
Stroje a iné priemyselné výrobky	17.6	8.5
Rozvod elektriny, plynu a teplej vody	-5.9	-6.1
Stavebníctvo	-0.6	-0.7
Trhové služby	3.3	1.9
Netrhové služby	-6.9	-7.1
Spolu	7.6	6.6

Tabuľka 6.2.4

Zmeny zahraničného obchodu s nečlenmi rozšírenej EÚ

Komoditná skupina	Vývoz	Dovoz
	zmena objemu (v %)	zmena objemu (v %)
Poľnohospodárske a potravinárske výrobky	1.3	3.9
Ťažba a polotovary	-5.5	5.9
Chemické suroviny a výrobky	0.8	1.4
Stroje a iné priemyselné výrobky	9.5	5.5
Rozvod elektriny, plynu a teplej vody	0	-5.9
Stavebníctvo	-0.5	-0.7
Trhové služby	3.3	1.9
Netrhové služby	-7.2	-7.1
Spolu	2.7	3.3

Nárast objemu slovenských exportov do krajín rozšírenej EÚ je spôsobený zrušením colných sadzieb v krajinách EÚ. Veľkosť nárastu závisí od veľkosti zrušenej colnej sadzby, ako aj od elasticít exportu, t. j. citlivosti, s akou odvetvia reagujú na zmenu pomeru zahraničných a domácich cien.

Slovenská republika zruší po vstupe do EÚ colné sadzby pre dovozy z členských štátov EÚ. To spôsobí pokles cien dovozov, čo predstavuje konkurenčnú výhodu v porovnaní s domácimi výrobkami. Veľkosť zmeny importov závisí od citlivosti domácich spotrebiteľov na zmeny v pomere cien importov a domácej produkcie, pričom zmena cien importov je determinovaná najmä výškou rušených ciel.

Pre exportérov SR sa trhy rozšírenej EÚ stanú atraktívnejšie. To spôsobí nižší rast exportu do tretích krajín v porovnaní s EÚ. Rozdiely medzi komoditami sú spôsobené rozdielnymi elasticitami.

Po vstupe do EÚ prijme SR colný sadzobník EÚ pre importy z tretích krajín. Zmeny dovozov z tretích krajín závisia najmä od zmien sadziieb na jednotlivé komodity.

Tabuľka 6.2.5 obsahuje odhadnuté účinky vstupu SR do EÚ.

Tabuľka 6.2.5

Zmena HDP a zložiek jeho užitia

	Zmena objemu
	%
Spotreba domácností	3.5
Spotreba vlády	-7.1
Investície	1.3
Domáci dopyt	0.9
Dovoz	5.8
Vývoz	6.8
HDP	1

Spotreba domácností vzrastie. Priaznivé efekty malo zníženie daní z príjmu fyzických a právnických osôb, ako aj zníženie relatívnych cien statkov na domácom trhu. Proti zvýšeniu spotreby naopak pôsobilo zvýšenie dane z pridanej hodnoty, ako aj spotrebných daní a investičné náklady na EÚ aproximáciu v oblasti životného prostredia.

Spotrebu vlády negatívne ovplyvní zmena colnej politiky, ako aj zníženie sadziieb priamych daní z príjmov právnických a fyzických osôb a investičné nároky v environmentálnej oblasti. Naopak, pozitívne príjmy ovplyvnilo zvýšenie sadziieb dane z pridanej hodnoty, spotrebných daní a transfery z EÚ.

Nárast *investícií* spôsobí najmä nevyhnutnosť environmentálnych investícií.

Výsledkom zložitých procesov na strane tvorby aj užitia *hrubého domáceho produktu* bol vypočítaný jeho výsledný pohyb. Pozitívne efekty prevážili tie negatívne a vstup SR do EÚ prinesie SR dodatočný rast HDP vo výške 1 %.

Tabuľka 6.2.6

Ostatné vybrané ukazovatele

	Zmena	Poznámka
	%	
Cena práce	1	numéraire
Cena kapitálu	-0.9	
Výmenný kurz	-5.1	
Ceny spotreby domácností	-0.5	
Ceny spotreby vlády	1.1	
Ceny investícií	-3.9	
Ceny domáceho dopytu	-0.6	

Cena práce je zafixovaná ako *numéraire*, cena kapitálu mierne poklesla.

Trend vývoja cien zložiek konečnej spotreby naznačujú už pohyby cien na domácom trhu, popísané v tabuľke 6.2.2. Najviac poklesli ceny investícií, keďže tie nie sú zaťažované DPH. Naopak, ceny spotreby vlády vzrástli. Tento pohyb bol spôsobený najmä rastom cien netrhových služieb, čo je hlavná zložka vládnej spotreby.

Na konkurencieschopnosť ekonomiky vplývali protichodné vplyvy. Odbúraním našich importných daní na importy z EÚ sa znížila konkurencieschopnosť domácej produkcie. Nepriaznivo pôsobí aj nevyhnutnosť environmentálnych investícií. Naopak, odbúranie colných taríf na naše exporty pôsobí pozitívne na konkurencieschopnosť ekonomiky. Podľa pohybu kurzu vidieť, že pozitívne efekty prevážili tie negatívne, dôjde teda k zhodnoteniu výmenného kurzu slovenskej koruny (inak povedané k apreciacii alebo revalvácii).

Na výkon a konkurencieschopnosť slovenskej ekonomiky majú azda najväčší vplyv environmentálne investície. Od ich konkrétnej výšky, ako aj podielu zahraničnej pomoci bude najviac závisieť výška rastu ekonomiky.

6.3. Scenáre možných dôsledkov vstupu do Európskej únie na rozvoj regiónov Slovenskej republiky

Základné predpoklady a podmienky rozvoja regiónov v ekonomike Slovenska

Vzhľadom na stav, v akom sa v súčasnosti nachádzajú regióny v ekonomike Slovenska, ako aj v súvislosti so vstupom do EÚ stojí Slovensko pred významnou úlohou v oblasti regionálneho rozvoja. Táto úloha pozostáva v *dobudovaní uceleného systému národnej regionálnej politiky* vo väzbe na predpokladanú realizovanú regionálnu politiku EÚ.

Jej jadro – zvýšenie konkurencieschopnosti jednotlivých regiónov v ekonomike Slovenska budú ovplyvňovať predovšetkým tieto faktory:

- *Využitie, reštrukturalizácia a rozvoj produkčného potenciálu regiónov.* Cieľom je podporovať tie podnikateľské aktivity, ktoré okrem využitia vlastných primárnych

zdrojov regiónov sa budú orientovať najmä na rozvoj a zakladanie nových sofistikovaných výrobných podnikov v priemysle a službách s vyšším podielom pridanej hodnoty a proexportnou orientáciou. V záujme ekonomickej a sociálnej stability regiónov podpora týchto aktivít by mala viesť k udržaniu a posilneniu *odvetvovej diverzifikácie ekonomickej základne regiónov* ako jedného z rozhodujúcich faktorov zvyšovania atraktivity regiónov pre zahraničných i domácich investorov.

- *Zvyšovanie inovačnej kapacity regiónov.* Súčasný stav vo výskume a vývoji v jednotlivých regiónoch, a najmä absencia dostatočného počtu špecializovaných inštitúcií zameraných na prenos nových technológií a *know-how* do produkčných odvetví vyžaduje pri plnení cieľov výraznú podporu transformácie vedeckovýskumnej základne a vytváranie podmienok na lokalizáciu a rozvoj technologických firiem, informačných a poradenských centier.
- *Kultivácia ľudského potenciálu a efektívne využitie zdrojov pracovných síl.* Dlhodobým cieľom je zvýšenie vzdelanostnej úrovne obyvateľstva najmä v regiónoch s podpriemerným podielom obyvateľstva s vysokoškolským a so stredným odborným vzdelaním; zachytenie moderných trendov so zodpovedajúcim technickým vybavením vzdelávacích inštitúcií a prispôsobovanie profesijnej orientácie absolventov očakávaným potrebám trhu práce hlavne s orientáciou na progresívne sofistikované výroby a služby.
- *Zlepšenie dostupnosti regiónov a dovybavenie ich územia infraštruktúrou.* Cieľom je zlepšenie lokalizačných podmienok. Ide predovšetkým o modernizáciu dopravnej infraštruktúry v multimodálnych koridoroch a podporu aktivít zameraných na dovybavenie územia regiónov zariadeniami technickej infraštruktúry s dostatočnými kapacitnými rezervami.

Ako vyplýva z analýzy v I. časti, na tieto faktory zatiaľ reagovali len tie regióny, ktoré disponovali určitým rozvojovým potenciálom z minulosti. V podmienkach SR ide najmä o bratislavský región. Disponuje všetkými uvedenými faktormi atraktívneho, konkurencieschopného regiónu. Súbežne sa zlepšovaním podmienok dostupnosti sa zóna atraktivity rozširuje aj na regióny mestských centier západného Slovenska (okresy Trnava, Hlohovec, Piešťany, Trenčín).

V ostatných krajoch len väčšie mestá spĺňajú niektorú z podmienok, čo sa prejavuje na ich rozvoji a postavení v rámci kraja. Ide v podstate o krajské mestá Žilina, Banská Bystrica, Košice, Nitra a Prešov. Vývoj v ostatných územiach, tvorených najmä okresmi zaradenými do kategórie C a D, má depresný charakter.

Scenáre rozvoja regiónov Slovenskej republiky po vstupe do Európskej únie

Na základe stavu a potenciálnych možností rozvoja regiónov v ekonomike Slovenska možno z hľadiska vstupu do EÚ identifikovať *nasledujúce možné scenáre*:

- rastový scenár,
- egalizačný scenár,
- rastovo-egalizačný scenár.

Pri *rastovom* scenári je logické, že predpokladaný zvýšený rast ekonomiky SR sa odrazí aj v pozitívnom, hoci diferencovanom, raste jej regiónov.

Na jednej strane v podmienkach liberalizovaných trhových vzťahov sa budú naďalej presadzovať tendencie podnikateľských subjektov alokovať svoje investície do ekonomicky rozvinutejších regiónov. Na druhej strane sa začnú prejavovať v regionálnom rozvoji efekty opatrení vyzretej a vysoko finančne dotovanej regionálnej politiky Európskej únie, ktorá potom priamo ovplyvní i zameranie národnej regionálnej politiky.

V tabuľke 6.3.1 je uvedený predpokladaný rozsah pomoci regiónom, ktoré Slovenská republika môže získať zo *štruktúrnych fondov* (ŠF) a *Fondu kohézie* (FK) Európskej únie.

Tabuľka 6.3.1

Predpokladaný rozsah pomoci regiónom v Slovenskej republike

	ŠF (mil. eur)	FK (mil. eur)	Spolu (mil. eur)
2004	322.22	183.74	505.97
2005	371.46	211.90	583.36
2006	471.41	269.10	740.51
Spolu	1 162.09	664.74	1 829.83

Keďže objektom regionálnej politiky EÚ sú štatistické jednotky na úrovni NUTS II, pričom rozhodujúca časť zdrojov je zameraná na cieľ 1, teda na tie regióny,

ktoré nedosahujú 75 % HDP/obyvateľa k priemeru EÚ, objektom regionálnej politiky EÚ sa stane SR ako celok (okrem Bratislavského kraja). Preto pripravovaný spôsob programovania predpokladá, že SR bude mať len jeden regionálny operačný program (*ROP Slovensko*) a 5 sektorových operačných programov (*SOP ekonomický rozvoj, SOP doprava a telekomunikácie, SOP ľudské zdroje, SOP životné prostredie, SOP poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka*). Tento scenár predpokladá kofinancovanie projektov financovaných zo štrukturálnych fondov.

Alokácia predpokladaných zdrojov zo ŠF a FK do regiónov podľa platných pravidiel bude, pochopiteľne, závisieť od rozsahu a kvality projektov zabezpečujúcich realizáciu opatrení ROP Slovensko, resp. jednotlivých SOP.

Za týchto podmienok by sa pri tomto scenári zvyšovala ekonomická úroveň regiónov meraná na úrovni NUTS II a NUTS III, ale v rámci nich by sa naďalej prehľbovali medziregionálne disparity na úrovni NUTS IV.

Výhodou rastového scenára by bolo:

- rýchle vytvorenie inštitucionálnych a personálnych podmienok v rozvinutých regiónoch na získanie podporných prostriedkov zo štrukturálnych fondov;
- sústredenie získaných a kofinančných prostriedkov na vysokoefektívne (synergicky orientované) projekty, ktoré by následne boli základom zvýšenej tvorby domácich (vlastných) zdrojov použiteľných v rámci národnej regionálnej politiky na rozvoj zaostávajúcich regiónov na úrovni NUTS IV.

Nevýhodou rastového scenára by bolo:

- ďalšie prehľbovanie ekonomického zaostávania pomerne veľkej časti územia SR;
- pokračujúca emigrácia ekonomicky aktívnej zložky obyvateľstva do rozvinutejších regiónov, ale i do zahraničia, čo by mohlo viesť nielen k ďalšej ekonomickej depresii, ale aj k sociálnej degradácii daného územia.

Z pohľadu súčasného stavu a tendencií prehľbovania medziregionálnych disparít sa v doterajších plánovacích dokumentoch preferuje skôr alternatíva *egalizačného scenára*, t. j. dosiahnutia strategického cieľa (75 % úrovne HDP/obyvateľa regiónu k priemeru EÚ) za týchto rozhodujúcich podmienok:

- *vyváženého ekonomického a sociálneho rozvoja regiónov*, t. j. plného rešpektovania *princípu egalizácie* tak, aby sa podpornými opatreniami tlmili tendencie k vzniku výrazných regionálnych disparít, ktoré sú dôsledkom rozdielnych podmienok podnikania v jednotlivých krajoch, a najmä v ich mikroregiónoch tvorených spádovými územiaми miest – centier terciárneho a sekundárneho sektora;
- harmonického usporiadania a racionálneho využívania celého územia SR, najmä dôsledným uplatňovaním *princípu polycentrickej sústavy mestského osídlenia* a primeraného rozvoja vidieckeho osídlenia so zodpovedajúcim vybavením zariadeniami sociálnej a technickej infraštruktúry, ktoré by sa malo približovať štandardom členských štátov EÚ;
- *ochrany a tvorby životného prostredia* tak, aby sa súbežne s ekonomickým rozvojom regiónu obnovili environmentálne funkcie územia, znižovalo sa zaťaženie územia znečisťujúcimi emisiami a podporovali sa prvky systému ekologickej stability.

Výhodou takto komplexne chápaného egalizačného scenára by nesporne bolo:

- znižovanie rizika rozširovania ekonomicky depresných území, ktoré by sa dostali do periférnej polohy voči ekonomicky vyspelým regiónom s ekonomicky silnými centrami;
- zníženie rozdielov v životnej úrovni obyvateľstva s pozitívnym vplyvom na stabilizáciu obyvateľstva v súčasnej polycentrickej sústave mestského osídlenia, na rozvoj malých, resp. stredných miest, ako aj na udržanie a skvalitnenie vidieckeho osídlenia;
- stabilizácia obyvateľstva, s ktorou súvisí lepšia možnosť využitia prírodných daností pre rozvoj odvetví využívajúcich vlastné primárne zdroje územia;
- vyrovnávanie podmienok podnikania, umožňujúcich zapojenie všetkých regiónov do ekonomiky štátu a vo svojich dôsledkoch do integrovanej ekonomiky EÚ.

Nevýhody egalizačného scenára:

- efekt uskutočnených opatrení, zameraných na zvyšovanie ekonomickej úrovne regiónov a SR ako celku, sa prejaví po dlhšom čase, čiže predĺži sa obdobie dosiahnutia požadovanej ekonomickej úrovne jednotlivých regiónov a ekonomiky SR ako celku;

- rozptýlenie obmedzených finančných zdrojov do veľkého počtu mikroregiónov a tým aj do veľkého počtu opatrení;
- predlžovanie časového intervalu získania podporných prostriedkov zo ŠF, pretože čas potrebný na vytvorenie inštitucionálnych podmienok, najmä dostatočných kapacít implementačných jednotiek zníži absorpčnú schopnosť regiónov.

Vyrovňavanie sociálno-ekonomickej úrovne regiónov je dlhodobý proces. Dlhodobým cieľom je presadiť egalizačný scenár. Avšak vzhľadom na disponibilné zdroje SR a schopnosti absorbovať prostriedky zo ŠF a FK, v prvej fáze (r. 2004 – 2006) bude účelnejšie koncentrovať sa na výhody rastového scenára.

V rámci národnej regionálnej politiky by sa preto mal už v prvej fáze zvoliť *rastovo-egalizačný scenár*. Proces vyrovňovania musí byť ovplyvňovaný tak, aby sa:

- podporil rozvoj v regiónoch, ktoré vzhľadom na vytvorený ekonomický potenciál majú predpoklady zachytiť prebiehajúce štrukturálne zmeny, adaptovať sa na podmienky trhu a výrazne dynamizovať tvorbu zdrojov;
- obmedzili na minimum negatívne dôsledky útlmu odvetví, tvoriacich hospodársku základňu doteraz ekonomicky stabilizovaných regiónov s rozvinutou technickou a sociálnou infraštruktúrou, a to podporovaním lokalizácie nových ekonomických aktivít;
- podporil rozvoj v regiónoch, ktoré vzhľadom na stupeň demografickej vitality budú mať výrazné prírastky aktívneho obyvateľstva, pričom v dôsledku predchádzajúceho vývoja nemajú zodpovedajúci ekonomický potenciál a z dôvodu nerozvinutej infraštruktúry ani predpoklady na lokalizáciu významnejších ekonomických aktivít;
- zabezpečila ekonomická a sociálna revitalizácia regiónov, ktoré v dôsledku dlhodobo prebiehajúcej ekonomickej depresie majú minimálne vlastné zdroje na rozvoj a v ktorých je v dôsledku nadmernej emigrácie demografická štruktúra vekovo a profesne deformovaná tak, že v budúcnosti im hrozí sociálna a ekonomická degradácia.

V tejto súvislosti je možné konštatovať, že rozpočtované zdroje EÚ spolu so zdrojmi verejných rozpočtov SR môžu *pozitívne ovplyvniť* zvyšovanie atraktivity regiónov pri rozhodovaní podnikateľských subjektov o lokalizácii ich aktivít a investícií, ktoré naplnia rastovo-egalizačný scenár.

Doterajší priebeh predvstupového procesu nesie so sebou *vážne riziká*, že v zostavujúcom období (1,5 roka) sa nepodarí splniť všetky podmienky dobudovania účinne fungujúceho národného systému a tým aj podmienky EÚ na čerpanie prostriedkov zo ŠF a z FK.

Najzávažnejším problémom je vytvorenie zodpovedajúcej *inštitucionálnej štruktúry*, a to nielen administratívnych kapacít orgánov, ktoré vo vzťahu k jednotlivým ŠF budú plniť funkciu manažérskych, platobných a monitorovacích jednotiek, ale najmä kapacitne dostačujúcich inštitúcií – implementačných jednotiek, ktoré musia zabezpečiť celý proces prípravy a hodnotenia realizačných projektov.

6.4. Pripravenosť podnikov na vstup do Európskej únie a ich očakávania

Zapojenie SR do jednotného trhu bude nepochybne znamenať nemalý tlak na podniky, aby prijali viaceré opatrenia, ktoré im umožnia obstať v zostrenej konkurencii rozsiahleho trhu. Východisková pozícia slovenských podnikov je však vzdialená od takej podoby, aby mohli úspešne súťažiť na jednotnom trhu.

Na vážnosť tohto problému upozorňuje i združenie európskych, obchodných a priemyselných komôr – *Eurochambers* (Eurochambers, 2001). Zistenia, ktoré publikuje vo svojich ročných správach *Corporate Readiness for Enlargement in Central Europe* za roky 2001 a 2002, vychádzajú z prieskumov uskutočnených v roku 2001 na vzorke 1 658 podnikov a v roku 2002 na vzorke 2 575 podnikov v desiatich kandidátskych krajinách vrátane Slovenska.

Cieľom prieskumu bolo zistiť, ako sú podniky v týchto krajinách pripravené operovať na jednotnom trhu EÚ, ako sú informované o *acquis communautaire*.

Z výsledkov tohto prieskumu vyplynulo, že podniky v kandidátskych krajinách sú iba čiastočne informované a pripravené na pripojenie sa k jednotnému trhu. Napriek tomu sú však vo všeobecnosti optimistickí v ich očakávaniach po vstupe do Európskej únie.

Menej než 10 % skúmaných podnikov tvrdí, že sú plne informované a veria, že je dostatok dostupných informácií relevantných legislatíve Európskej únie. Vyše 50 % oslovených podnikov je iba čiastočne informovaných a okolo jednej tretiny deklaruje,

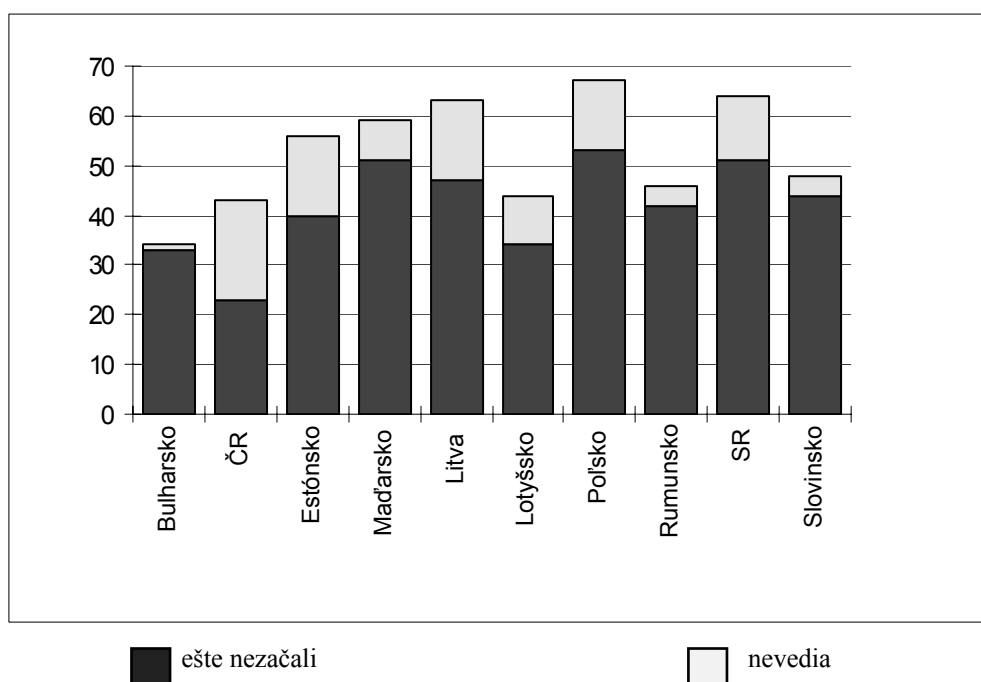

že nemá žiadne informácie a že ich vlastne ani nepotrebuje dovedy, kým nebude operovať na jednotnom trhu EÚ, a preto v tomto štádiu ani necíti potrebu tieto informácie zbierať.

Súčasťou prieskumu bol aj stav (štádium) pripravenosti podnikov na implementáciu *acquis*. Výsledky prieskumu ukazuje graf 6.4.1.

Graf 6.4.1

Štádium pripravenosti na implementáciu *acquis* (v %)

Prieskum združenia *Eurochambers* ukázal, že 49 % slovenských podnikov ešte nezačalo s prípravou na vstup na jednotný trh EÚ, ktorého súčasťou sa stanú po vstupe do únie. Napriek tomu je 64 % skúmaných firiem optimistických, pokiaľ ide o ich perspektívy na Jednotnom trhu, kým pesimizmus vyjadrilo iba 5 % podnikov.

Pokiaľ ide o očakávania podnikov, z vyhodnotenia prieskumu realizovaného Ústavom slovenskej a svetovej ekonomiky SAV (Azudová, 2002) v podnikovej sfére vyplynuli predovšetkým tieto závery:

- Podniky vo všeobecnosti očakávajú zlepšenie svojej situácie po vstupe do Európskej únie, predovšetkým vo väzbe na predpokladanú konkurencieschopnosť cenou a kvalitou.

V podstate možno konštatovať, že z celkového počtu oslovených podnikov zhruba 35 – 40 % podnikov očakáva zlepšenie svojej situácie po vstupe do Európskej únie a zhruba 40 – 60 % podnikov zachovanie súčasnej situácie. To znamená, že podniky sú relatívne pragmatické a v prevažnej miere očakávajú skôr zachovanie súčasného stavu.

- Pokiaľ ide o finančnú situáciu všeobecne, možno konštatovať, že z celkového počtu oslovených podnikov prevažná väčšina (zhruba od 52 % do 65 % podnikov) očakáva podstatné zlepšenie možnosti získať prístup k investičným a prevádzkovým úverom, výhody vyplývajúce z ďalšieho znižovania úrokových sadzieb, ako aj výhody z prístupu na kapitálový trh.

Podniky si však nie v dostatočnej miere uvedomujú, že im zostávajú iba dva alebo tri roky na dôsledné aplikovanie všetkých noriem a predpisov Európskej únie a na prípravu adekvátnu podmienkam fungovania v európskom hospodárskom prostredí.

Uvedomujú si síce dĺžku času, ktorý nám zostáva do vstupe do Európskej únie, ale zároveň túto dĺžku času nepremietajú do vlastnej technologickej, investičnej či pracovnej alebo výrobovej stratégie tak, aby v okamihu vstupe boli plne pripravené a konkurencieschopné v podmienkach fungujúcich v Európskej únii. Tento prístup vyplýva aj z uvedenej charakteristiky finančnej situácie podnikov. Prevažná väčšina podnikov je dlhodobo podkapitalizovaná a pociťuje nedostatok finančných prostriedkov, a preto očakáva, že už samotným mechanickým vstupom Slovenska do Európskej únie sa podstatnelepší ich prístup k finančným zdrojom, čo je nepochybne nerealistické očakávanie.

Ukazuje sa, a prieskum to nepriamo potvrdzuje, že slovenské subjekty si tento aspekt, ktorý sa týka predovšetkým budúceho vývoja celkovej finančnej stratégie, uvedomujú iba v relatívne malej miere (prípadne iba v niektorých odvetviach).

Znamená to teda, že bude potrebné podstatne zvýšiť informačnú kampaň a činnosť vlády i relevantných inštitúcií v oblasti poskytovania týchto kľúčových informácií podnikovému sektoru.

7. Zovšeobecnenie inštitucionálno-právnych prínosov vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie

Európska rada na svojom rokovaní v Madride v decembri roku 1995 poukázala na potrebu vytvorenia podmienok na postupnú harmonickú integráciu kandidátov najmä prostredníctvom prispôsobovania ich administratívnych štruktúr. Európska komisia sa ujala tejto témy a v *Agende 2000* zdôraznila význam efektívneho včlenenia legislatívy Spoločenstva do národnej legislatívy a ešte väčší význam jej správnej implementácie v danej oblasti prostredníctvom administratívnych štruktúr a súdnictva. To je základným predpokladom budovania vzájomnej dôvery nevyhnutnej pre budúce členstvo.

Európska rada na svojom rokovaní v Santa Maria de Feira v júni roku 2000 a v Goteborgu v júni 2001 pripomenula rozhodujúci význam schopnosti kandidátskych krajín implementovať a aplikovať *acquis* (právny a inštitucionálny rámec EÚ) a dodala, že kandidáti musia vyvinúť významné úsilie v posilňovaní a reforme administratívnych štruktúr a súdnictva (Správa o pripravenosti, 2001).

Slovensko zaznamenalo v zosúladovaní svojej legislatívy s *acquis* výrazný pokrok. Cieľom tejto časti štúdie nie je popis stavu negociačných rozhovorov, ale predovšetkým zovšeobecnenie prínosu implementácie *acquis* pre právno-ekonomické a sociálne prostredie v SR, a to prostredníctvom charakteristiky určitých relevantných princípov.⁷⁵

7.1. Princíp ochrany slabšej zmluvnej strany

Európske paradigma úlohy štátu v spoločnosti vychádza z premisy, že štát je povinný chrániť občana pred ujmom na živote, zdraví a majetku. Toto paradigma našlo v Európskej únii svoj odraz v prijatí princípu ochrany slabšej zmluvnej strany. Slabšou zmluvnou stranou je spravidla zamestnanec vo vzťahu k zamestnávateľovi, spotrebiteľ vo vzťahu k výrobcovi či predajcovi, minoritný akcionár voči akcionárovi majoritnému, občan ako recipient účinkov stavu životného prostredia na svoje zdravie voči veľkému priemyselnému znečisťovateľovi, drobný podnikateľ voči svojmu dodávateľovi s veľkou finančnou silou, ktorú môže zneužiť, ale aj veriteľ voči dlžníkovi či majiteľovi účtu v banke voči vedeniu banky a jej majiteľom.

---

⁷⁵ Charakteristika sa v podstatnej miere opiera o štúdiu Vintrová a kol., 2001.

Princíp ochrany slabšej zmluvnej strany je zakotvený v komunitárnom práve a je povinnosťou Slovenskej republiky zahrnúť ho do slovenských zákonov.

Ochrana spotrebiteľa ako typickej slabšej zmluvnej strany, ktorá spravidla nemá tak silnú negociačnú pozíciu ako výrobca alebo predávajúci, nemá dostatočné informácie, znalosti, ani skúsenosti, je jednou z ťažiskových oblastí komunitárneho práva. Je zakotvená v celom rade smerníc, týkajúcich sa bezpečnosti výrobkov a služieb, požiadaviek na jednotlivé výrobky, ale aj postavenia samotného spotrebiteľa. Ochranu spotrebiteľa v Slovenskej republike nepochybne zvýši niekoľko zákonov či noviel zákonov doteraz prijatých a harmonizovaných s *acquis*. V SR existuje všeobecný systém ochrany spotrebiteľa, ktorý obsahuje dôležité prvky *acquis*, týkajúce sa napríklad zodpovednosti za výrobok a spotrebiteľského úveru, reklamy (porovnávacej a zavádzajúcej reklamy), podmienok podnikania cestovných kancelárií a návrhu na vytvorenie orgánu pre trhovú dozor v nepotravinovom sektore a potravinového dozoru. Dôsledná implementácia *acquis* v tejto oblasti však bude znamenať ďalšie zvýšenie bezpečnosti spotrebiteľa najmä z hľadiska jeho zdravia (ďalšia harmonizácia tu pokračuje veľmi pomaly) a jeho postavenia v zmluvných vzťahoch.

Je zrejmé, že spotrebiteľia získajú transpozíciou komunitárneho práva pomerne výrazné oprávnenia a mocné nástroje obrany proti nepoctivým výrobcom, nech už ide o právo na odstúpenie od zmluvy, alebo o právo na objektívne informácie o kupovaných výrobkoch.

Zvýšenie stupňa ochrany zamestnancov ako ďalšieho príkladu slabšej zmluvnej strany je zakotvené predovšetkým v novele *Zákonníka práce*, ktorý Slovensko prijalo v júli 2000. Podľa nej zamestnávateľia sú povinní zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie so všetkými zamestnancami, pokiaľ ide o ich pracovné podmienky, odmeňovanie za prácu, rasovú a pohlavnú príslušnosť, jazyk, náboženstvo, politickú orientáciu. Nanovo sa zavádza právo zamestnanca na informácie, zamestnávateľom vzniká vo vzťahu k zamestnancom celý rad povinností v súvislosti s bezpečnosťou a ochranou pri práci. Implementácia *acquis* v tejto oblasti bude znamenať aj ochranu zamestnancov pri platobnej neschopnosti zamestnávateľa, keď sa zamestnanci budú môcť domáhať od štátu oprávnených nárokov na vyplatenie dlžnej mzdy a pod.

Zvýšenie stupňa ochrany občanov ako recipientov účinkov stavu životného prostredia na ich zdravie bude ďalšou výhodou vstupu do EÚ. Malo by sa dosiahnuť prijatím celého radu zákonov, ako *zákona o integrovanej prevencii a obmedzovaní znečistenia*, *zákona o prevencii závažných havárií*, *zákona o zaobchádzaní s odpadmi* a ďalších.

Zmyslom aplikácie smernice ES o integrovanej prevencii a kontrole znečistenia v príslušnom zákone SR (pokrok doterajšej harmonizácie v SR je zatiaľ nedostatočný), ktorého pôsobnosť sa odhaduje okolo 500 podnikov – znečisťovateľov, je predchádzať znečisteniu vznikajúcemu pri významných výrobných procesoch, dosiahnuť posun od nápravy problému k odstráneniu jeho príčiny.

Smernica o prevencii veľkých priemyselných havárií sleduje cieľ zvýšiť bezpečnosť a znížiť riziko chyby ľudského faktora. Zákon o zaobchádzaní s odpadmi by mal vo svojich dôsledkoch zvýšiť podiel opakovaného použitia a recyklácie odpadu a znížiť riziká spojené so skladovaním nebezpečného odpadu.

Všetky tri uvedené legislatívne úpravy budú síce znamenať významné zvýšenie nákladov u znečisťovateľov, budú však chrániť lepšie ako doteraz občana pred ujmom na zdraví. V dlhodobom časovom horizonte potom aj pred finančnou ujmom, pretože možno s vysokou pravdepodobnosťou predpokladať, že pokiaľ by slovenské zákony v oblasti životného prostredia neboli prispôbené komunitárnemu právu, stala by sa Slovenská republika postupne miestom výhodného podnikania za cenu devastácie životného prostredia. Náklady na odstraňovanie negatívnych dôsledkov podnikania tohto druhu by napokon niesla slabšia strana – občania v role daňových poplatníkov.

Podstatný význam má aplikácia princípu ochrany slabšej zmluvnej strany v práve obchodných spoločností. Ide predovšetkým o to, že príslušné zákony musia chrániť veriteľov v najširšom zmysle slova: poskytovateľov úverov, investora, vkladateľa, zamestnanca, akcionára. Legislatíva, ktorú prijal slovenský parlament v októbri 2001, výrazne zlepšuje celkovú situáciu v tomto smere. Komplexná *novelizácia Obchodného zákonníka* by mala zabezpečiť postupné zosúladenie so všetkými smernicami práva obchodných spoločností do januára 2003. Očakáva sa zvýšenie efektívnosti transparentnosti a širší prístup verejnosti k informáciám o obchodných spoločnostiach a stanovenie jasných pravidiel v oblasti fúzií obchodných spoločností. Predpokladá sa zlepšenie v oblasti registrácie obchodných spoločností, ktorá je zatiaľ zdĺhavá, ťažkopádna a neúplná. Takisto sa rozšíria práva minoritných akcionárov novou úpravou verejného návrhu na kúpu akcií v tom smere, aby sa adresáti ponuky mohli rozhodnúť včas a s plnou znalosťou veci. Novelizácia by mala výrazne zvýšiť zodpovednosť predstavenstva a dozornej rady akciovej spoločnosti, stanoviť podmienku ich bezúhonnosti a povinnosť uhradiť spôsobenú škodu. V svojich dôsledkoch bude takáto legislatívna úprava pôsobiť aj proti prílevu špekulatívneho kapitálu.

7.2. Princíp ochrany hospodárskej súťaže, a nie súťažiach subjektov

Európska paradigma úlohy štátu v ekonomike vychádza z ďalšej premisy, že štát je povinný vo svojej snahe o zabezpečenie ekonomickej prosperity chrániť hospodársku súťaž. Princíp ochrany hospodárskej súťaže je na úrovni Európskej únie zakotvený priamo v Zmluve o Európskych Spoločenstvách, konkrétne v článkoch 81 až 86 zmluvy. Tá konštatuje, že so spoločným trhom sú *nezlučiteľné, a preto zakázané* akékoľvek dohody medzi podnikmi a rozhodnutia združenia podnikov, ktoré by mohli ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi a ktorých cieľom je vylúčenie, obmedzenie alebo narušenie súťaže na spoločnom trhu. So spoločným trhom je takisto nezlučiteľné, aby jeden alebo niekoľko podnikov zneužívalo svoje dominantné postavenie na trhu.

Vstupom Slovenskej republiky do EÚ prestane byť so spoločným trhom zlučiteľný viacero podpôr, ktoré štát poskytoval mnohým subjektom, nech už tieto podpory dnes majú akúkoľvek podobu – odkúpenie nedobytných pohľadávok štátom, ich presun do inštitúcií osobitne na to určených, otvorené či skryté dotácie poskytované prostredníctvom Fondu národného majetku, Úradom pre štátnu pomoc a pod. Vďaka týmto formám podpory je možná existencia mnohých ekonomických subjektov, ktoré by sa inak ocitli v nútenej správe, v konkurznom pokračovaní či v likvidácii.

Prijatie komunitárneho práva bude pre ekonomické subjekty pôsobiace na slovenskom trhu nesporne znamenať *zvýšenie nastavenej latky* a zákaz mnohých spôsobov súťaže, ktoré právny poriadok SR dosiaľ považoval za prípustné.

Prijatie princípu ochrany hospodárskej súťaže Slovenskou republikou prirodzene neznamená, že štát absolútne, bezozvyšku a bez akejkoľvek výnimky nebude podporovať nijaký z ekonomických subjektov pôsobiacich na jej území. Výnimky z pravidla ochrany hospodárskej súťaže existovali a existujú vo všetkých krajinách Európskej únie. Podstatné je, aby ochrana hospodárskej súťaže bola pravidlom a štátne intervencie v prospech konkrétneho súťažiaceho výnimkou, a nie naopak. Podstatné je takisto to, aby výnimka z pravidla ochrany hospodárskej súťaže v určitej podobe napĺňala druhý základný princíp fungovania Európskej únie – princíp ochrany slabšej zmluvnej strany.

7.3. Inštitucionálna kotva

Ekonomická transformácia – nielen v Slovenskej republike, ale aj v ostatných kandidátskych krajinách – zatiaľ kládla ďaleko väčší dôraz na makroekonomickú stabilizáciu než na inštitucionálne reformy. Podľa *World Economic Outlook* (World Economic Outlook, 2000) sa Slovenská republika kvalitou svojich inštitúcií zaraďuje – spolu s Poľskom, Estónskom, Českou republikou, Litvou a Lotyšskom – medzi také krajiny ako je Kostarika, Malajzia, Bahamy, Uruguaj, Filipíny, Thajsko, Kórea a Južná Afrika.

O každom externom hodnotení možno mať isté pochybnosti – nikdy nie je celkom objektívne, vždy doň vstupujú určité záujmy, hodnotitelia nepoznajú celkom presne konkrétnu situáciu v krajine a pod. Avšak nedokonalosť inštitúcií, predovšetkým dobrý právny rámec a vynutiteľnosť práva, sa vníma aj zvnútra – podnikateľmi pôsobiacimi na území SR, aj občanmi, ktorí majú príležitosť denne sa stretávať s dôsledkami zlého fungovania inštitúcií.

Schopnosť dostať sa vlastnými silami z nepriehľadného, nepredvídateľného právneho prostredia je obmedzená, a to nielen v dôsledku absencie relevantných znalostí a skúseností. Ekonomické záujmy sú druhou stranou. Je extrémne ťažké presadiť zákony, ktoré účinne trestajú zneužitie finančnej sily, najmä preto, lebo zájmové skupiny, ktorým konvenuje podnikanie v džungli ekonomickej transformácie, nachádzajú znovu a znovu cestu k národnému štátu – k vláde, k poslancom. Priamo i sprostredkované, presviedčaním hromadných oznamovacích prostriedkov i na základe pekuniárneho motívu.

Skúsenosť kandidátskych krajín jednoznačne ukazuje, že k vybudovaniu inštitucionálneho rámca môže významne prispieť „*vonkajšia politická kotva*“. Takouto kotvou v oblasti vytvorenia stabilného a predvídateľného právneho prostredia je pre Slovenskú republiku práve *vstup do EÚ*. Ak krajina nemá kvalitný právny rámec, rozhodovanie vlády a štátnej administratívy tenduje k určitej miere chaostickosti, k neobjektívnosti a k rozhodovaniu ad hoc. Prijatie právneho rámca EÚ a jeho dôsledná implementácia by samo osebe mali mať silu rozhodovanie vlády a štátnej administratívy skvalitniť.

V najvšeobecnejšej polohe možno za základný dlhodobý prínos vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie chápať jej *návrat k štátu európskeho typu*, ktorý si kladie za cieľ plnenie tradičných povinností štátu. Historickou, nezastupiteľnou úlohou štátu európskeho typu je chrániť svojich občanov pred ujmom na živote, bezpečnosti a majetku, chrániť ich oprávnené očakávania v budúcnosti. Existujú dva základné spôsoby, ako môže štát funkciu ochrany svojich občanov vykonávať.

Prvý je ochrana osobnosti, ľudskej individuality, práv každého jedinca na každé správanie, ktoré výslovne neohrozuje ostatných členov spoločnosti, ochrana reálnej subjektivity každého občana. Štát chráni občana tým, že tvorí právne normy, ktoré vymedzujú priestor dovoleného správania a odlišujú ho od správania nedovoleného, vymedzuje chránené oblasti ľudského konania. Svojou autoritou zabezpečuje ich nena-rušiteľnosť. Vytvára inštitúcie na posudzovanie miery previnenia a inštitúcie určené na výkon sankcií za opustenie priestoru dovoleného správania a vstup do priestoru nedo-voleného správania. Stupeň reálnej ochrany poskytovanej štátom jeho občanom závisí od stupňa kontroly verejnosti nad zákonodarnou, súdnou a výkonnou mocou štátu, od existencie účinných mechanizmov zabraňujúcich zneužitie tejto moci.

Druhý spôsob je priame prenesenie starostlivosti o jednotlivca na štát, premena štátu na orgán vyššej vôle. Štát nevymedzuje jedincovi chránené oblasti správania, ale do istej miery neguje jeho subjektivitu v jeho vlastnom záujme a záujme celej spoločnosti.

Úloha štátu európskeho typu je vždy kombináciou oboch spôsobov, pričom prvý z nich je základný a druhý komplementárny. Spoločnosť má určité mechanizmy, ktoré umožňujú v konkrétnych prípadoch voliť medzi obidvoma alternatívami na základe zváženía nákladov a prínosov.

Povinnosťou štátu európskeho typu je dbať na to, aby záujmy a ciele economic-kých subjektov i prostriedky, metódy a cesty ich dosahovania neohrozovali spoloč-nosť, ani jej jednotlivých občanov. Štát sa musí starať o to, aby podnikanie nenado-budlo neprípustný, protispoločenský charakter. Musí vytvárať podmienky na to, aby si ekonomické subjekty pri sledovaní svojich cieľov čo najmenej prekázali.

Hlavne v počiatočných fázach economickej transformácie v SR plnil štát svoje základné povinnosti neuspokojivo. Určite nemožno hovoriť o príliš dôslednej ochrane vlastníckych práv, ak pripustil „vytunelovanie“ celého radu podnikov a bánk, ak dôsledne nevymedzil chránenú oblasť dovoleného podnikania a neodlíšil ju určitou hrani-cou od podnikania nedovoleného. Vytvorené pravidlá boli značne neprehľadné a odrážali viac požiadavky najsilnejších záujmových skupín domácej i zahraničnej proveniencie než základné princípy fungovania štátu európskeho typu. Dodržiavanie stanovených pravidiel štát pomerne dlhý čas efektívne nevynucoval a dostatočne nesankcionoval.

Práve preto v prevzatí *acquis*, a najmä v jeho dôslednej implementácii, čo možno reálne predpokladať pri vstupe do EÚ, možno vidieť kotvu zabezpečujúcu odstránenie doterajších slabín legislatívneho a inštitucionálneho rámca v SR a jeho negatívneho pôsobenia.

8. Slovensko na ceste do Európskej menovej únie

Prijatie Slovenska do Európskej únie zároveň otvára cestu do Európskej menovej únie (EMÚ), ktorá predstavuje doterajšie vyvrcholenie západoeurópskej ekonomickej integrácie.

Európska menová únia začala reálne fungovať prvého januára 1999, keď došlo k neodvolateľnému fixovaniu výmenných kurzov mien členov EMÚ, bolo zavedené euro na bezhotovostné platby a Európska centrálna banka (ECB) začala uskutočňovať jednotnú menovú politiku.

V tomto roku dlhý príbeh EMÚ definitívne vstúpil do svojho posledného dejstva, lebo od prvého januára 2002 euro nadobudlo podobu hotových peňazí a nahradilo dvanásť existujúcich národných mien zúčastnených štátov.⁷⁶ Ceny tovarov a služieb, kurzy účastín, nájomné, mzdy, platy, zisky a iné dôchodky sa začali vyjadrovať v jednotnom meradle, a preto ich možno ľahšie porovnávať.

8.1. Európska menová únia – optimálna menová oblasť?

Vznik EMÚ predchádzala zaujímavá diskusia zameraná na vymedzenie kritérií *optimálnej menovej oblasti* (OMO), o ktorej možno hovoriť vtedy, keď poruchy vznikajúce v rámci menovej únie čo najmenej vzd'alujú zamestnanosť a ceny od rovnovážnej úrovne.

Pre optimálnu menovú oblasť je charakteristické, že v rámci nej sa ekonomické veličiny prispôsobujú fixným kurzom, zatiaľ čo vo vzťahu k vonkajšiemu svetu sa uplatňujú pružné menové kurzy, aby sa dosiahlo optimálne prispôsobenie. Niekedy sa OMO vymedzuje ako množina oblastí alebo regiónov s jednotnou menou (resp. fixnými kurzami), ktoré sú tesne previazané vzájomným obchodom s tovarom, so službami, s kapitálovými trhmi a s mobilitou výrobných faktorov.

---

⁷⁶ Pravda, tieto národné meny boli od prvého januára 1999 už iba denomináciou eura. De Grauwe sa nazdáva, že štart eura bol mimoriadne úspešnou operáciou. Najviditeľnejším prejavom tohto úspechu je fakt, že trvalo iba niekoľko týždňov, než sa euro stalo jednotnou európskou menou používanou v každodenných transakciách od Fínska k Portugalsku a od Írska ku Grécku. „Až do nedávna len málo ľudí snívalo o tom, že sa toho dožijú.“ Zavedenie eura nie je len ekonomickým úspechom. „Euro je teraz najviditeľnejším konkrétnym symbolom pokroku smerom k politickej únii v Európe“ (De Grauwe, 2002).

Diskusiu o optimálnej menovej oblasti otvoril nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu R. A. Mundell svojím priekopníckym článkom z roku 1961 *Teória optimálnych menových oblastí* (Mundell, 1961). Mundell si ako prvý položil otázku, na základe akých kritérií by rozličné regióny mohli vytvoriť optimálnu menovú oblasť s jednotnou (spoločnou) menou. Optimálnu menovú oblasť charakterizoval ako súbor regiónov, medzi ktorými existuje vysoká *mobilita výrobných faktorov* (najmä pracovnej sily) zabezpečujúca plnú zamestnanosť v prípade, ak jeden z regiónov čelí asymetrickému šoku. Mundellov prístup ovplyvnil ďalších ekonómov (napríklad R. I. McKinnona, P. B. Kenena, J. C. Ingrama, G. Haberlera a M. J. Fleminga), ktorí teóriu OMO ďalej rozvinuli tým, že vymedzili *d'alsie dôležité kritériá*: otvorenosť a veľkosť ekonomiky, stupeň komoditnej diverzifikácie, pružnosť miezd a cien, stupeň integrácie výrobných trhov, fiškálna integrácia, približne rovnaká miera inflácie, potreba zmeny skutočného menového kurzu, stupeň synchronizácie ekonomického cyklu a politické faktory. K teórii optimálnej menovej oblasti významne prispel najmä R. I. McKinnon, ktorý „optimalitu“ spájaj predovšetkým so stupňom otvorenosti ekonomiky, t. j. s pomerom obchodovateľných a neobchodovateľných tovarov, ktorý má vplyv na súlad vonkajšej a vnútornej rovnováhy (McKinnon, 1963).⁷⁷

Väčšina z týchto kritérií má *mikroekonomický* charakter, nechýbajú však ani makroekonomické kritériá (synchronizácia ekonomického cyklu, inflácia, fiškálna integrácia).

Teórie optimálnej menovej oblasti sa stali neskoršie východiskom analýzy nákladov a prínosov menovej únie. Ich komplexné zhodnotenie a porovnanie by malo slúžiť ako základ pri rozhodovaní o vstupe do menovej únie.

Aj keď kritériá formulované teóriou OMO nikto nespochybnil, konkrétny proces vzniku Európskej menovej únie rozhodujúcim spôsobom ovplyvnil v podstate pragmatický prístup obsiahnutý v tzv. Delorsovej správe (1989), ktorá zdôraznila rozhodujúcu

---

⁷⁷ McKinnon vychádzal z toho, že čím viac sú ekonomiky otvorené obchodu, tým menší úžitok by im priniesol plávajúci menový kurz. Ako „optimálnu“ McKinnon chápal oblasť s jednotnou menou, v ktorej možno využívať monetárnu a fiškálnu politiku a pružné vonkajšie menové kurzy tak, aby sa dosiahlo najlepšie riešenie troch (niekedy konfliktných) cieľov: 1. udržanie plnej zamestnanosti, 2. udržanie vyrovnanej platobnej bilancie (*balanced international payments*) a 3. udržanie stabilnej vnútornej cenovej hladiny. Myšlienka optimality je podľa McKinnona veľmi komplexná a je ťažké ju presnejšie kvantifikovať.

úlohu *makroekonomickej konvergenencie* vyjadrenej pomocou nominálnych ukazovateľov inflácie, stability meny, rozpočtového deficitu vládneho dlhu a úrokových sadzieb.⁷⁸

Treba si však uvedomiť, že maastrichtské kritériá nezahŕňajú ďalšie makroekonomické ukazovatele, ktoré takisto ovplyvňujú proces menovej integrácie. Nenachádzame tu napríklad ukazovatele ekonomickej úrovne (HDP na obyvateľa), obchodnú a platobnú bilanciu a mieru nezamestnanosti. Pravda, nie sú tu ani ukazovatele charakterizujúce finančnú štruktúru danej krajiny (podiel bankovo orientovanej a sekuritizovanej štruktúry) a podobne.

Nazdávame sa, že o reálnej pripravenosti danej krajiny na vstup do EMÚ rozhoduje celý súhrn makroekonomických a mikroekonomických kritérií, aj keď formálne (oficiálne) sa bude vychádzať iba z *maastrichtských kritérií*. V tejto súvislosti treba upozorniť na jeden závažný moment. Ide o to, že mikroekonomické kritériá formulované teóriou OMO sa ťažko kvantifikujú. Pri rozhodovaní o výbere kritérií na vstup do EMÚ sa musel brať do úvahy aj časový horizont potrebný na splnenie kritérií vstupu. Napriek tomu diskusia o všetkých mikroekonomických a makroekonomických kritériách vstupu má pre kandidátske krajiny veľký význam, pretože ide o kritériá zdravej, efektívne fungujúcej ekonomiky, ktoré by mala „splňať“ každá krajina bez ohľadu na to, či sa usiluje, alebo neusiluje vstúpiť do EMÚ. Ideálne by, prirodzene, bolo, keby menová únia vyhovovala všetkým mikroekonomickým a makroekonomickým kritériám.

V literatúre sa niekedy stretávame s tým, že mikroekonomické a makroekonomické kritériá sa stavajú proti sebe. S týmto prístupom však podľa nášho názoru

---

⁷⁸ Vzhľadom na kľúčový význam týchto nominálnych konvergenčných kritérií uvádzame ich hodnoty definované v *Zmluve o Európskej únii* (1992):

1. Cenová stabilita sa vyjadruje pomocou miery inflácie, ktorá by nemala presiahnuť priemernú mieru inflácie troch krajín s najnižšou cenovou hladinou o viac ako 1,5 %.
2. Menový kurz by nemal byť vystavený devalvácii (kritérium stability meny) vnútri úzkeho pásma mechanizmu výmenného kurzu ERM II počas posledných dvoch rokov pred vstupom do EMÚ. Predpokladom na splnenie tohto kritéria je účasť danej meny v ERM II minimálne dva roky pred hodnotením krajiny, či spĺňa predpoklady na vstup do EMÚ.
3. Rozpočtový deficit nesmie presiahnuť 3 % HDP. Ak by bol vyšší, mal by sa postupne a podstatne znižovať na požadovanú úroveň, alebo jeho odchýlka od referenčnej hodnoty by mala byť výnimočná, dočasná a mala by byť blízko referenčnej hodnoty.
4. Štátny dlh musí byť nižší ako 60 % HDP. Ak by bol vyšší, mal by sa postupne znižovať tak, aby sa „uspokojivým tempom“ približoval k uvedenej referenčnej hodnote.
5. Nominálne dlhodobé úrokové sadzby by sa nemali odchyľovať o viac než 2 % od priemerných dlhodobých úrokových sadzieb troch krajín s najnižšou mierou inflácie. Pripomíname, že na základe týchto tzv. maastrichtských kritérií sa bude posudzovať aj pripravenosť Slovenska na vstup do Európskej menovej únie.

nemožno súhlasiť, lebo umelo oddeľuje mikroekonomickú a makroekonomickú stránku vstupu do Európskej menovej únie. Veď „plnenie“ jedných kritérií (napríklad vysoká mobilita faktorov, pružné mzdy a ceny, komoditná diverzifikácia) vytvára predpoklady na makroekonomickú stabilizáciu ekonomiky. Obidva typy kritérií spolu nerozlučne súvisia, vzájomne sa podmieňujú, a preto by sa nemali stavať proti sebe. Je zrejmé, že približovanie Slovenska k eurozóne,⁷⁹ ktoré by malo vyvrcholiť vstupom do EMÚ a prijatím eura, predpokladá všestranný ekonomický pokrok tak na mikroekonomickom, ako aj makroekonomickom poli, úspešné dovŕšenie ekonomických reforiem zameralých na výrazné posilnenie *konkurenčnej schopnosti* slovenskej ekonomiky, ktorá – obrazne povedané – „rozhoduje o všetkom“.

Ekonomovia si často kladú otázku, či je Európska menová únia *optimálnou* menovou oblasťou. Odpoveď na túto otázku nie je jednoduchá, aj keď je zrejmé, že niektoré kritériá celá EMÚ nespĺňa.⁸⁰

Eurozóna je predovšetkým megaekonomika, ktorá síce do určitej miery zaostáva za USA, ale vo viacerých ukazovateľoch predstihuje Japonsko. Za hlavnú črtu eurozóny treba považovať skutočnosť, že pôvodne malé a stredné ekonomiky (výnimkou je Nemecko, prípadne Francúzsko) sa úplne integrovali aj v oblasti meny a vytvorili kvalitatívne novú ekonomiku s rozsiahlym vnútorným trhom. Do vzniku menovej únie jednotlivé krajiny, ktoré teraz tvoria eurozónu, predstavovali veľmi otvorené ekonomiky (podobne ako napríklad teraz SR, resp. ČR), eurozóna však predstavuje veľkú, v porovnaní s jednotlivými krajinami pred vznikom EMÚ, oveľa menej otvorenú ekonomiku.⁸¹

Odpoveď na otázku, či je eurozóna zahŕňajúca po prijatí Grécka 12 krajín optimálnou menovou oblasťou, nie je jednoduchá. Viacerí americkí ekonómovia (azda s výnimkou R. A. Mundella, prípadne P. Krugmana) vyslovili napríklad pochybnosti o tom, či čisté ekonomické efekty z EMÚ budú pozitívne. V tomto duchu napríklad viackrát vystúpil M. Feldstein (Feldstein, 1992, 1997), podľa ktorého prechod k spoločnej

---

⁷⁹ Európska menová únia sa v ekonomickej literatúre bežne označuje ako *eurozóna*.

⁸⁰ K podobnému záveru niektorí ekonómovia mimochodom dospievajú aj pri hodnotení iných „regiónov“ – napríklad USA, resp. Talianska pred druhou svetovou vojnou.

⁸¹ Podiel vývozu tovarov a služieb na HDP eurozóny roku 2000 predstavoval 19,1 %, kým podiel dovozu bol 18,7 %. Príslušné podiely vývozu a dovozu na HDP v jednotlivých členských štátoch EÚ, osobitne v malých, boli pred vznikom eurozóny podstatne vyššie. Pozri The Monetary Policy of the ECB, 2001. Podrobnejšou charakteristikou eurozóny a jej postavením vo svetovom hospodárstve sa zaoberáme v stati *Eurozóna a svetové hospodárstvo* (Iša, 2002).

mene v skutočnosti obmedzí obchod vnútri Európy a zníži blahobyt tým, že povedie k zvýšeniu nezamestnanosti a k zosilneniu cyklických výkyvov v jednotlivých krajinách. Ďalším rizikom podľa Feldsteina je vyššia miera inflácie v porovnaní s úrovňou pred vznikom menovej únie. Viac ako trojročné fungovanie EMÚ však svedčí o tom, že väčšina Feldsteinových obáv sa nepotvrdila.

Vyváženejší prístup nachádzame u P. Krugmana, ktorý za najdôležitejšie prínosy plynúce zo spoločnej meny pokladá úspory transakčných nákladov, elimináciu neistoty plynúcej z existencie mnohých mien a úžitky prameniace z väčšej menovej disciplíny. Mikroekonomické prínosy závisia podľa neho od rozsahu obchodu a investícií medzi členskými štátmi. Spoločná mena je tým výhodnejšia, čím väčšia je oblasť, v ktorej má spoločná mena funkciu výmenného prostriedku. Na druhej strane môže viesť vytvorenie menovej únie k zvýšeniu objemu obchodu medzi členskými štátmi na úkor krajín mimo menovej únie (tzv. odvracanie obchodu). Krugman poukazuje aj na riziko možných negatívnych efektov, ktoré by podľa neho mohli byť väčšie v Európe než v USA, a to v dôsledku väčších asymetrických šokov, väčšej ekonomickej diferenciácie, a najmä menšej mobility pracovnej sily. Určité riziká vo fiškálnej oblasti môže znamenať aj menová únia bez úplnej politickej únie. Krugman napokon upozornil aj na fakt, že v súčasnosti neexistuje účinný spôsob ako merať prínosy únie, zatiaľ čo náklady možno aspoň približne odhadnúť.

Z európskych autorov sa týmito otázkami zaoberali najmä T. Bayoumi a B. Eichengreen (Bayoumi, Eichengreen, 1997), ktorí venovali veľkú pozornosť komparácii USA a Európy. Náklady menovej únie možno podľa nich vymedziť takto:

- strata menovej autonómie, ktorá vláde znemožňuje reagovať na špecifické šoky pôsobiace len na danú krajinu;
- vláda stráca možnosť využiť emisiu peňazí na financovanie rozpočtového deficitu;
- obmedzené možnosti fiškálnej politiky či už na strane daní alebo výdavkov.

Výška týchto nákladov bude podľa nich závisieť od výskytu asymetrických šokov v menovej únii. Výsledky ich empirickej analýzy naznačili, že EÚ (resp. EMÚ) bude viac vystavená ponukovým šokom než USA. Hlavný rozdiel medzi USA a Európou vidia v povahe trhov práce a ich schopnosti prispôbiť sa výkyvom ekonomiky.

V USA sa totiž mobilita pracovnej sily medzi regiónmi označuje za hlavnú rovnovážnu silu v ekonomike. Naproti tomu v Európe (vrátane SR) je z krátkodobého hľadiska rovnovážnym mechanizmom zmena zamestnanosti, ktorá reaguje na dopytové šoky. Trh práce je v EÚ ešte stále oveľa menej integrovaný ako v USA. Na rozdiel od USA, kde existuje medzisektorová migrácia pracovných síl medzi regiónmi (resp. štátmi) únie, v EÚ je táto migrácia relatívne malá.

Empirické štúdie o optimálnej menovej oblasti väčšinou dospievajú k záveru, že EÚ 15 netvorí optimálnu menovú oblasť, pravda, optimistickejšie sú závery pri určitej podskupine členov EÚ (Nemecko, Benelux, Francúzsko, prípadne ďalšie krajiny).

Nechýbajú však ani isté pochybnosti, pokiaľ ide o USA ako optimálnu menovú oblasť. Je pravda, že stupeň pružnosti trhu práce (podobne ako ďalšie faktory, napríklad stupeň fiškálnej integrácie) hovoria v prospech USA. Určité pochybnosti o tom, či USA tvoria optimálnu menovú oblasť, však vyvoláva skutočnosť, že stupeň reálnej divergencie medzi regiónmi USA sa veľmi neodlišuje od reálnej divergencie v rámci Európskej únie.

Pri úvahách o EMÚ ako optimálnej menovej oblasti sa spravidla venuje pozornosť hlavne kritériám požadovaným teóriami OMO.

Jedným z hlavných kritérií je *rozsah vzájomného obchodu vnútri EMÚ*. Platí totiž téza, že krajina získava prospech z pripojenia k menovej oblasti vtedy, ak je jej hospodárstvo úzko prepojené s ostatnými krajinami oblasti. V prípade EÚ⁸² je podiel vzájomného obchodu mnohonásobne vyšší ako podiel vzájomného obchodu s USA, Japonskom, prípadne inými regiónmi a krajinami (OPEC, rozvojové krajiny a pod.). Na druhej strane však v USA je podiel vzájomného obchodu medzi štátmi únie vyšší ako v EÚ. Podiel celkového vnútorného obchodu (*total intra – EC trade*) na celkovom vývoze EÚ 12 roku 1994 bol 58,4 % (r. 1958 iba 37,2 %), zatiaľ čo v prípade dovozu tento ukazovateľ roku 1994 dosiahol 57,0 % (r. 1958 iba 35,2 %). Najvyššie podiely vnútorného obchodu na celkovom vývoze dosiahli roku 1994 tieto krajiny: Belgicko/Luxembursko (72,1 %), Španielsko (64,5%), Francúzsko (60,7 %), Írsko (70,0 %), Holandsko (74,7 %) a Portugalsko (75,1 %).

---

⁸² V tomto prípade ide o EÚ 12, t. j. bez Švédska, Rakúska a Fínska.

V Európskej únii dlhodobo narastá podiel „vnútorného“ (resp. vzájomného) vývozu a dovozu tovarov na HDP. Tieto podiely roku 2000 dosiahli 16,2 %, resp. 15,2 %. Najvýznamnejšiu úlohu hrá zahraničný obchod, resp. vzájomný obchod členských štátov EÚ v malých a stredných ekonomikách – v Belgicku, Luxembursku, Írsku, Holandsku a vo Švédsku. Výnimkou je zatiaľ Grécko, ktorého obchod je však tiež orientovaný prevažne na EÚ (The EU Economy Review, 2000).

Menej priaznivá z hľadiska OMO je v EÚ situácia v prípade ďalšieho kritéria, t. j. *pružnosti miezd a cien*. Mzdy a ceny sú v Európe nepružné, a teda nemôžu adekvátne reagovať na dopytové šoky. V USA je naproti tomu mzdová pružnosť vyššia, čo napomáha nízku mieru nezamestnanosti pri existencii jednotnej meny.

Hlavným kritériom OMO je podľa Mundella už spomínaná *mobilita pracovnej sily*, ktorá je v EÚ na veľmi nízkej úrovni v porovnaní s USA. Význam vysokej mobility spočíva v tom, že dopytový šok nemusí vyvolať zvýšenie nezamestnanosti (ani v prípade, keď mzdy a ceny nie sú pružné), ak pracovná sila je mobilná a presunie sa tam, kde je po nej dopyt. Aj keď sa v EÚ eliminovali právne bariéry mobility pracovnej sily, stále ešte existujú jazykové a kultúrne bariéry, ktoré zrejme rýchlo nezmiznú.

Jeden z dôležitých faktorov ovplyvňujúcich frekvenciu asymetrických šokov je *podobnosť štruktúry hospodárstva* (sektorová a výrobová diverzifikácia), ktorá je v prípade EÚ pomerne vysoká (vysoký podiel vzájomného obchodu vnútri priemyselných odvetví).

Osobitnú zmienku zasluhuje tzv. *fiškálny federalizmus*, ktorý spočíva v tom, že negatívne dôsledky poklesu dopytu sa môžu čiastočne zmierniť transfermi z iných oblastí. Fiškálny federalizmus hrá dôležitú úlohu najmä v USA, kde pri určitom poklese HDP v jednom štáte EÚ dochádza k automatickým fiškálnym presunom od federálnej vlády USA do tohto štátu. V EÚ podobný systém automatických transferových platieb síce neexistuje (rozpočtové kompetencie zostávajú v právomoci národných vlád), je tu však určitý mechanizmus solidarity – štruktúrne fondy EÚ a Fond kohézie, ktoré však bezprostredne nepôsobia anticyklicky (majú strednodobý horizont) a ich rozsah je menší.

Celková bilancia rôznych kritérií nie je teda jednoduchá, väčšina hodnotení však dospieva k záveru, že všetky členské štáty EÚ by netvorili optimálnu menovú oblasť. Zaujímavé sú výsledky empirickej analýzy T. Bayoumiho a B. Eichengreena (1997),

ktorí skonštruovali *index optimálnej menovej oblasti (OCA index)*, pričom sa sústredili na tri hlavné faktory: asymetrické výkyvy outputu, vzájomný obchod a užitočnosť peňazí ako transakčného prostriedku (Iša a kol., 1999; Muchová, 1999). Na základe hodnotenia krajín (do ktorých zahrnuli aj Nórsko a Švajčiarsko) pomocou tohto indexu vo väzbe na Nemecko ich rozdelili na tri základné skupiny:

- „tvrdé“ jadro (priami kandidáti na členstvo v EMÚ);
- krajiny konvergujúce k EMÚ;
- krajiny vykazujúce nízku konvergenciu.

Prvú skupinu (vo väzbe na Nemecko) tvorí Rakúsko, Belgicko, Holandsko, Írsko a Švajčiarsko.⁸³ Prekvapením je absencia Francúzska v tejto skupine. Na druhej strane zaujímavá je účasť Írska, ktorého korelácia (pokiaľ ide o synchronizáciu cyklu a vzájomný obchod) s Nemeckom je silnejšia než napríklad s Veľkou Britániou.⁸⁴

Skupinu postupne konvergujúcu k OMO tvorilo podľa Bayoumiho a Eichengreena Francúzsko, Grécko, Taliansko, Švédsko, Dánsko, Nórsko a Španielsko. Účasť Francúzska v tejto skupine sa vysvetľuje tým, že Francúzsko predstavuje veľkú, na európske pomery pomerne uzatvorenú ekonomiku. Zvyšné krajiny vykazovali nízku konvergenciu (najmä Veľká Británia a Fínsko).

Niektorí autori však priradujú k prvej skupine aj Francúzsko a nechýbajú ani optimistickejšie empirické štúdie, ktoré zahŕňajú do optimálnej menovej oblasti aj Portugalsko, Španielsko a Taliansko, t. j. celkovo 10 krajín. Od uskutočnenia týchto výskumov (zhruba polovica 90. rokov) sa však situácia pravdepodobne zmenila smerom k rozšíreniu OMO.⁸⁵

Zatiaľ sme pri úvahách o EMÚ ako o potenciálnej optimálnej menovej únii vychádzali z teoretických analýz, ktoré vznikli ešte pred vznikom EMÚ. Teraz však už

---

⁸³ Švajčiarsko mimochodom už dlho udržiava faktickú menovú úniu (fixácia menových kurzov) s Rakúskom a Nemeckom.

⁸⁴ Hodnoty tohto indexu predstavovali v roku 1995 v prípade Holandska 0,07; Rakúska 0,08; Belgicka 0,013 a Švajčiarska 0,023. Potom nasledovalo Grécko 0,054; Švédsko 0,056; Taliansko 0,059. Ešte väčšie odchýlky vtedy vykazovala Veľká Británia (0,089) a Fínsko (0,087), teda krajiny, v ktorých je synchronizácia cyklu pomerne malá.

⁸⁵ Treba však brať do úvahy, že empirický výskum premenných OCA neprináša vždy jednoznačné závery, pretože premenné sa vzájomne ovplyvňujú, a často sa namiesto nich musia používať viac či menej presné náhradné (*proxy*) premenné. „Pri aplikácii iných techník (ktoré analyzujú takisto Bayoumi a Eichengreen - J. I.) nie sú rozdiely medzi „jadrom EÚ“ a „perifériou“ veľké, alebo dokonca miznú úplne“ (Horváth, Komárek, 2002).

menová únia v Európe reálne existuje a euro sa od 1. januára konfrontuje s inými menami – najmä s americkým dolárom a japonským jenom. Zdá sa, že EMÚ vcelku úspešne prekonala prvé „detské choroby“ a postavenie eura sa – napriek pochybnostiam euroskeptikov – postupne stabilizovalo.

V prvých rokoch existencie EMÚ sa veľa diskutovalo o vývoji *kurzu eura*. Pri vzniku EMÚ totiž viacerí menoví experti a európski politici predpokladali, že euro sa bude na základe pôsobenia tzv. základných ekonomických faktorov (*fundamentals*) zhodnocovať. Realita však bola iná a skutočný vývoj kurzu eura nepotvrdil očakávania prehnaných eurooptimistov. Pripomeňme si najskôr, že východisková pozícia eura (1. 1. 1999) bola 1,1667521 USD/EUR. V prvý deň obchodovania (4. 1. 1999) dosiahlo euro dokonca svoju najvyššiu úroveň (1,1827 USD/EUR), v decembri 1999 to však bolo už iba 1,011 USD/EUR. To znamená, že do konca roka 1999 euro proti doláru stratilo viac ako 13 %, pričom tento proces pokračoval aj v roku 2000, keď kurz eura dosiahol svoje minimum v októbri (0,855 USD/EUR) a v novembri (0,856 USD/EUR). Začiatkom roka 2001 sa tendencia obrátila (v januári 2001 to bolo 0,923 USD/EUR), potom však euro znova čiastočne oslabilo. (Najnižšia úroveň sa roku 2001 dosiahla v júni – 0,853 USD/EUR.) Potom sa však trend obrátil smerom hore a euro začalo atakovať hranicu 0,9 USD/EUR, ktorú v tomto roku prekročilo a v polovici júla 2002 dosiahlo dokonca paritu s dolárom. V auguste a septembri 2002 sa trend znova zmenil a euro sa dostalo pod 0,9 USD/EUR. V prvej dekáde novembra 2002 sa však euro výrazne posilnilo a dostalo sa nad 1,0 USD/EUR.

Vývoj menového kurzu (a teda aj kurzu eura) závisí od mnohých faktorov (cyklické faktory, menová politika, produktivita práce, miera nezamestnanosti, výmenné relácie, kurzy účastín, politické faktory a pod.), ktorých úloha sa aj v rokoch 1999 – 2002 menila.⁸⁶ Vývoj kurzu eura však spočiatku značne ovplyvnili dve špecifické skutočnosti:

- dolárový kurz eura bol pri nástupe eura nadhodnotený;
- euro ako nová mena muselo určitý čas hľadať svoju rovnovážnu úroveň a ECB ako nová centrálna banka musí získať kredibilitu, ktorá by nadviazala na kredibilitu Nemeckej spolkovej banky.

---

⁸⁶ Na prvom mieste treba brať do úvahy, že ekonomika USA prešla od dlhotrvajúcej prosperity (americký ekonomický „zázrak“) k slabšej recesii.

Kurz eura v relácii ku kurzu nemeckej marky, ktorá po druhej svetovej vojne postupne získala postavenie tretej najsilnejšej svetovej meny, odzrkadľuje, prirodzene, aj to, že priemerná ekonomická úroveň celej eurozóny je nižšia, ako bola ekonomická úroveň Nemecka pred vznikom EMÚ. V tejto súvislosti bude zaujímavé, aký vplyv na kurz eura bude mať budúce rozšírenie EMÚ, ktoré bude nevyhnutne sprevádzané znížením ekonomickej úrovne eurozóny. Pri úvahách o kurze eura, jeho súčasnej hodnote a skutočnej miere znehodnotenia treba brať do úvahy aj časový horizont, v ktorom kurz eura hodnotíme. Z dlhodobejšieho hľadiska totiž nominálny efektívny kurz eura dosiahol roku 2000 úroveň, ktorá je blízko svojej priemernej úrovne počas minulých piatich rokov (a odvtedy sa postavenie eura čiastočne zlepšilo). „Preto, ak sa pozeráme z dlhodobejšieho hľadiska, pohyby eura v minulých rokoch sa zdajú menej dramatické, ako by naznačovali bilaterálne zmeny *vis a vis* doláru“ (Coppel, Durand, Visco, 2000).

Pohľad na doterajšiu takmer štvorročnú históriu fungovania EMÚ svedčí o tom, že v eurozóne nedošlo k väčším poruchám a vážne výhrady nemožno mať ani k jednotnej menovej politike uskutočňovanej ECB, ktorá sa dôsledne zameriavala na stabilitu cenovej hladiny. (Harmonizovaný cenový index eurozóny sa zvýšil roku 2000 o 2,3 % a roku 2001 o 2,4 %, čo len mierne prevyšuje náročnú referenčnú hodnotu, t. j. 2 %.) Európska centrálna banka dôsledne uskutočňovala túto politiku aj vtedy, keď Fed (*Federal Reserve System*) v USA razantne bojoval s recesiou viacnásobným znížením úrokových sadzieb. (V roku 2001 Fed zlacnil peniaze 11-krát, t. j. celkovo o 4,75 %.)

Prvou vážnou skúškou pevnosti Európskej menovej únie bola posledná recesia, ktorá postihla USA, Japonsko a niektoré ďalšie krajiny. V eurozóne (resp. v EÚ) však došlo iba k „ochladeniu“ konjunktúry (k viac postihnutým krajinám patrilo napríklad Nemecko) a EMÚ sa vcelku úspešne vyrovnala aj so zavedením eura ako hotovostnej meny. Európska menová únia (resp. všetky jej členské štáty) nepredstavuje síce zatiaľ optimálnu menovú oblasť (a nie všetko sa v nej vyvíjalo ideálne), jej fungovanie však zatiaľ nevyvoláva obavy (vývoj inflácie, rozpočtových deficitov, úrokových sadzieb a bežného účtu platobnej bilancie). Náročnejšou previerkou stability EMÚ nepochybne bude pristúpenie viacerých krajín strednej a východnej Európy, ktoré možno teoreticky očakávať najskôr v roku 2006, ale pravdepodobne až neskoršie.

Pozitívnym prvkom vo vývoji EMÚ je záujem o vstup do eurozóny, ktorý prejavuje najmä Dánsko, ktoré patrí k najvyspelejším členským štátom EÚ.

V závere tejto časti uvedieme ešte názor prezidenta Nemeckej spolkovej banky E. Weltekeho (2002), ktorý na otázku „Je eurozóna optimálnou menovou oblasťou?“ uviedol: „EÚ 15 a EMÚ plnia kľúčové kritériá potrebné na to, aby sa stali optimálnou menovou oblasťou.“ Welteke teda netvrdí, že EMÚ je optimálnou menovou oblasťou. Poukazuje iba na vcelku úspešné plnenie niektorých rozhodujúcich kritérií – napríklad kapitálovej mobility a integrácie finančných trhov. Za osobitne významnú považuje skutočnosť, že súčasnú EÚ (a takisto EMÚ) charakterizujú rozsiahle vnútorné obchodné toky. „EÚ a EMÚ sú menej otvorené voči nečlenským štátom ako napríklad Nemecká spolková republika.“

8.2. Plnenie kritérií na vstup do Európskej menovej únie

Blížiaci sa termín vstupu do Európskej únie oživil v kandidátskych krajinách nielen diskusiu o prínosoch a nákladoch (rizikách) spojených s členstvom v Európskej menovej únii, ale aj úvahy o vhodnom okamihu na zavedenie eura. Menoví experti si znova pripomínajú Mundellových sedemnást’ „pre“ a sedemnást’ „proti“ vytvoreniu menovej únie (Mundell, 1997).

Proti vstupu danej krajiny do menovej únie by podľa Mundella mohli hovoriť napríklad tieto dôvody:

- krajina chce používať nástroje menovej a kurzovej politiky na ovplyvňovanie zamestnanosti a na regulovanie stavu obchodnej a platobnej bilancie;
- krajina má záujem udržiavať mieru inflácie odlišnú od miery inflácie v menovej únii;
- krajina uprednostňuje používanie peňažnej expanzie na prefinancovanie vládnych výdavkov (čomu by zabraňovala požadovaná disciplína v podmienkach pevných devízových kurzov);
- vláda nie je ochotná vzdať sa razobného (*seignorage*);
- v krajine neexistuje domáca politická a ekonomická elita schopná udržať systém pevných devízových kurzov v rovnováhe;

- politické authority nie sú schopné dosiahnuť vyrovnanosť rozpočtu a/alebo vytvoriť dôveru v trvalú rozpočtovú rovnováhu alebo životaschopnosť pevných devízových kurzov;
- krajina nie je ochotná akceptovať stupeň integrácie nastolený dohodou o optimálnej menovej oblasti (napríklad spoločné štandardy, imigrácia, daňová legislatíva, pracovné právo).

Na druhej strane bilancie sú dôvody, ktoré by podľa Mundella mali podporiť rozhodnutie krajiny o pričlenení sa k optimálnej menovej oblasti. Ide napríklad o:

- prispôsobenie sa miere inflácie stanovenej v optimálnej menovej oblasti;
- záujem o zníženie transakčných nákladov v medzinárodnom obchode;
- elimináciu nákladov na emisiu a udržiavanie národnej meny;
- formovanie hospodárskej politiky založenej na úzkej koordinácii hospodárskych politík členských štátov, okolo ktorej sa môžu formovať očakávania ekonomických subjektov;
- elimináciu pohybov devízového kurzu;
- výraznejšiu participáciu na finančných trhoch a kapitálovom trhu menovej únie;
- vytvorenie konkurenčnej medzinárodnej meny ako určitej protiváhy dolára;
- vytvorenie silného hospodárskeho bloku, ktorý má väčšiu možnosť vplývať na medzinárodný hospodársky vývoj;
- vytvorenie mechanizmu na posilnenie menovej a fiškálnej disciplíny mimo vplyvu politického procesu (Muchová, 2002).

Otázkou prínosov a nákladov (rizík) spojených s prijatím eura a s členstvom v EMÚ sa okrem Mundella zaoberali aj mnohí ďalší ekonómovia, ktorí pomerne presne identifikovali obidve strany tejto bilancie. Problémom dnes nie je identifikovať a analyzovať jednotlivé položky, t. j. jednotlivé prínosy a náklady.⁸⁷ Rozhodujúci je celkový výsledok tohto bilancovania, t. j. či prevážia prínosy (+) alebo náklady (–). K správne výsledku sa však nedostaneme „jednoduchým účtovníctvom“. S. Janáčková (2002), ktorá veľmi dôkladne analyzuje výhody a nevýhody rýchleho prijatia eura pre českú

---

⁸⁷ Neberieme zatiaľ do úvahy časové hľadisko, t. j. či rôzne náklady a prínosy spojené s prijatím eura sú krátkodobé alebo dlhodobé.

ekonomiku, upozorňuje na podmienenosť niektorých záverov. „Pri analýze niektorých výhod sa ukáže, že v určitých situáciách sa môžu zmeniť v riziká - v ekonómii zvyčajne platí, že nič nie je zadarmo“ (Vintrová a kol., 2002).

Na stranu *výhod* patrí predovšetkým odstránenie hrozby finančných a menových kríz, voči ktorým nie je imúnna žiadna tranzitívna ekonomika. Prijatím eura by sa, prirodzene, zvýšila atraktívnosť slovenskej ekonomiky pre zahraničných investorov. Ďalším prínosom by bolo podstatné zníženie transakčných nákladov, ktoré sú inak vždy relatívne vyššie v malých otvorených ekonomikách, akou je aj slovenská ekonomika. Nie zanedbateľným prínosom by bolo vylúčenie kurzových výkyvov voči obchodným partnerom v eurozóne a podstatné obmedzenie volatility eura voči hlavným svetovým menám (najmä doláru). Z ďalších prínosov treba ešte spomenúť nižšie úrokové sadzby, ktoré by mohli pozitívne ovplyvniť ekonomický rast.

Na druhej strane tejto bilancie sú *nevýhody a riziká* vyplývajúce z prijatia eura. Za hlavné riziko niektorí ekonómovia považujú stratu autonómie menovej a kurzovej politiky, čo podľa nich predstavuje negatívny zásah do adaptačných mechanizmov národnej ekonomiky.⁸⁸ Ďalšie riziká spojené so vstupom do EMÚ súvisia s relatívne nízkou ekonomickou úrovňou SR vo vzťahu k EMÚ, resp. EÚ 15.⁸⁹ Relatívna ekonomická úroveň SR (HDP na 1 obyvateľa) v roku 2001 napríklad predstavovala iba 47 % priemernej úrovne EÚ 15, čo je menej ako v Slovinsku (70 %), ČR (58 %) a Maďarsku (50 %) (Okáli, Morvay, Hlavatý, 2002). Nemožno podceňovať ani riziká, na ktoré poukázala teória optimálnej menovej oblasti – nedostatočnú pružnosť trhu práce,

---

⁸⁸ Trocha inak však vidí tento problém viceguvernér ČNB O. Dědek, ktorý upozorňuje na riziko, ktoré pre autonómnú menovú politiku predstavujú finančné krízy. „Devastujúce účinky finančnej krízy naznačujú, že potenciálne výhody, ktoré môže mať zachovávanie ... kvázi-autonómnej menovej a kurzovej politiky, sa môžu rýchlo premeniť na veľké nevýhody, pretože kde zostáva národná mena, tam možno aj proti tejto mene špekulovať.“ Každá krajina udržiavajúca vlastnú menu je vystavená hrozbe krízy platobnej bilancie (Dědek, 2002). Podľa S. Janáčkovej prijatie eura však „v žiadnom prípade neznamená, že spoločná menová politika, uplatňovaná Európskou centrálnou bankou pre eurozónu, bude pre českú ekonomiku vhodnejšia. Napriek všetkým svojim slabším môže vlastná menová politika na domáce problémy, napríklad na cyklus, reagovať lepšie než spoločná politika – a môže absorbovať také šoky, ktoré zasiahnu našu ekonomiku silnejšie ako ostatné krajiny“ (Vintrová a kol., 2002).

⁸⁹ Slovenská republika, podobne ako ďalšie kandidátske krajiny, musí v priebehu budúcich desaťročí riešiť zložité úlohy tzv. reálnej konvergenencie, t. j. doháňania krajín EÚ v úrovni produktivity a HDP na jedného obyvateľa. Úspešný priebeh reálnej konvergenencie slovenskej ekonomiky je jedným zo základných predpokladov rýchlejšej adaptácie na náročné ekonomické podmienky eurozóne. Cesta do EMÚ je, prirodzene, spojená aj s procesom tzv. nominálnej konvergenencie, t. j. s približovaním nominálnych veličín – najmä cenovej a mzdovej hladiny.

možnosť asymetrických šokov, prípadne nedostatočnú synchronizáciu ekonomického cyklu SR s eurozónou, resp. s EÚ.

V kandidátskych krajinách sa diskutuje nielen o výhodách a rizikách spojených s prijatím eura, ale aj o najvhodnejšom *časovom okamihu* pre vstup do EMÚ. V diskusiách sa spravidla spomínajú dve možné stratégie:

- stratégia zameraná na čo najrýchlejší vstup do menovej únie;
- stratégia „počkajme a uvidíme“ („*wait and see*“ strategy).

Prvá stratégia predpokladá splnenie všetkých nevyhnutných požiadaviek a uskutočnenie všetkých potrebných reforiem v blízkej budúcnosti. „Za iných okolností by bolo spájanie dátumu vstupu s rokom 2006 prázdny gestom“ (Balcerowicz, 2002). Druhú stratégiu možno charakterizovať ako stratégiu „ničnerobenia“ a pasívneho vyčkávania. Nazdávame sa však, že by sa malo uvažovať aj o tretej stratégii, t. j. stratégii optimálnej konvergenie, pri ktorej by sa kandidátska krajina vyhla spomínaným rizikám spojeným s rýchlym prijatím eura, ale tak, aby sa vstup zbytočne neoneskoroval (*as soon as possible*).

Presný termín vstupu kandidátskych krajín do EMÚ nie je, prirodzene, zatiaľ jasný. Časový horizont vstupu však nadobúda konkrétnejšie kontúry, ktoré sú vymedzené viacerými legislatívnymi požiadavkami. Vstupom do EÚ Slovensko získa predovšetkým štatút členského štátu EÚ s odkladom zavedenia eura.

Dôležitým novým momentom pritom bude skutočnosť, že Národná banka Slovenska sa už v okamihu nášho vstupu do EÚ stane členom Európskeho systému centrálnych bánk. Vzhľadom na neúčast' v Eurosysteme (t. j. v EMÚ) bude mať NBS síce iba obmedzené právomoci, bude to však prvý krok na ceste do menovej únie. Ďalším krokom bude prihláška do kurzového mechanizmu ERM II, v ktorom musí slovenská koruna zotrvať najmenej dva roky, pričom sa jej kurz musí udržiavať v štandardnom fluktuačnom pásme ($\pm 15\%$). Pri vstupe do ERM II treba stanoviť centrálnu paritu menového kurzu, ktorá sa zrejme nebude veľmi odchyľovať od trhového kurzu v čase vstupu.⁹⁰

---

⁹⁰ Pri vstupe do EMÚ sa zasa stanoví tzv. konverzný pomer. Voľba týchto parametrov by mala byť optimálna, aby sme sa vyhli rizikám spojeným s príliš nadhodnoteným, resp. podhodnoteným kurzom.

Na základe svojho členstva v EÚ sa bude SR zúčastňovať na jednotnom trhu únie a na koordinácii hospodárskych politík v rámci Hospodárskej a menovej únie. Pri tejto koordinácii hospodárskych politík bude mať Slovensko povinnosť spracovávať konvergenčný program, v ktorom sa bude vyhodnocovať pripravenosť na vstup do menovej únie. Plnenie tohto programu bude Európskej komisii a ECB slúžiť ako podklad na vypracovanie tzv. *Správy o konvergencii*, ktorú budú najmenej raz za dva roky predkladať Európskej rade. Až na základe tohto dokumentu Rada ministrov rozhodne o prijatí alebo neprijatí do eurozóny, pričom základom hodnotenia bude plnenie referenčných hodnôt *maastrichtských konvergenčných kritérií*. Z harmonogramu plnenia týchto kritérií vyplýva, že referenčné obdobia sa začínajú v zásade dva roky pred prijatím do EMÚ. To znamená, že – ak by sa napríklad SR stala 1. 1. 2004 členom EÚ a ak by sa k tomu istému dátumu zároveň stala členom ERM II. – teoreticky najskorším možným termínom zavedenia eura by bol 1. január 2006. Vstup do eurozóny by znamenal neodvolateľné zafixovanie centrálnej parity a plnoprávne členstvo NBS v Eurosysteme. Slovenská republika by sa mala podieľať na rozhodovacom procese v ECB,⁹¹ dôjde k transferu stanoveného objemu aktív z NBS do ECB a Slovensko sa bude podieľať na výnosoch z razobného.

Ako Slovensko plní maastrichtské kritériá?

Ku kritériám, ktoré Slovensko zatiaľ nespĺňa, patrí *inflácia*. Je pravda, že po cenovej explózii v prvých rokoch transformácie (najmä v rokoch 1991 a 1993) sa priemerná miera inflácie až do roku 1996 znižovala, potom sa však trend obrátil a index spotrebiteľských cien sa znova začal vzdáľovať referenčnej („maastrichtskej“) hodnote.

Tabuľka 8.2.1

Rast spotrebiteľských cien v rokoch 1993 – 2000

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 ¹⁾
Slovensko	23.2	13.4	9.9	5.8	6.1	6.7	10.6	12.0	7.1	3.1
Referenčná hodnota EÚ	3.1	3.1	2.7	2.5	2.7	2.2	2.1	2.8	2.5	2.2
Rozdiel	20.1	10.3	7.2	3.3	3.4	4.5	8.5	9.2	4.6	0.9

¹⁾ Prvý polrok 2002.

Prameň: Ševčovič a kol., 2002; ŠÚ SR, 2002a.

⁹¹ V súčasnosti sa začína diskutovať o potrebe inštitucionálnej reformy EMÚ, ktorá by sa mala týkať najmä Riadiacej rady (*Governing council*) (De Grauwe, 2002).

Rozdiel medzi rastom spotrebiteľských cien v SR a referenčnou hodnotou EÚ sa znova začal zväčšovať v rokoch 1997 a 1998 a v roku 2000 dosiahol 9,2 bodu. V roku 2001 sa však tempo inflácie podstatne znížilo a spolu s tým sa zmenšil aj rozdiel medzi rastom spotrebiteľských cien a referenčnou hodnotou EÚ (4,6 bodu). V prvom polroku 2002 tento proces pokračoval a uvedený rozdiel sa znížil na 0,9 bodu. V rokoch 2003 – 2004 sa však očakáva ďalší rast inflácie v rozsahu 8 – 10 % a v rokoch 2005 – 2006 cca 4 – 6 %, čo bude vysoko prevyšovať referenčnú hodnotu. Po roku 2006 by sa inflácia postupne mala znižovať na úroveň štandardnú v EÚ. Pravda, obrat vo vývoji inflácie po roku 2000 nemožno pripísať iba menovej politike NBS. Pri hodnotení vývoja inflácie (ako aj pri jej prognózovaní) treba totiž brať do úvahy, že menová politika NBS môže ovplyvňovať iba tzv. jadrovú, resp. čistú infláciu. Nemôže však ovplyvňovať vývoj regulovaných cien a nepriame dane. Treba brať do úvahy, že slovenská inflácia už dávnejšie je skôr funkciou úpravy regulovaných cien, nepriamych daní a vývoja cien strategických surovín na svetovom trhu, osobitne cien ropy než menovej politiky NBS. Je zrejmé, že vláda a NBS by mali zosúladiť svoju protiinflačnú stratégiu, ktorá by sa nemala opierať o odkladanie deregulácie administratívnych cien (naopak, mal by sa dohodnúť záväzný deregulačný kalendár) a o reštriktívnu menovú politiku, ktorá by brzdila ekonomický rast. Pri znižovaní miery inflácie treba brať do úvahy aj potrebu nominálnej konvergenencie, t. j. postupného približovania našej cenovej (ale aj mzdovej) hladiny Európskej únii.

Azda najnáročnejšou úlohou nášho konvergenčného procesu bude (podobne ako vo väčšine členských štátov EÚ pred vznikom menovej únie) plnenie *fiškálnych kritérií* (t. j. stanoveného deficitu štátneho rozpočtu a štátneho dlhu). Zložitosť pri hodnotení plnenia kritéria *podielu deficitu štátneho rozpočtu na HDP* vyplýva predovšetkým z toho, že na „fiškálne procesy“ v minulých rokoch mali dominujúci vplyv rozsiahle mimoriadne (príležitostné) výdavky a príjmy. K najdôležitejším rozpočtovým položkám tohto druhu patria príjmy z privatizácie, vyplácanie privatizačných dlhopisov, náklady na reštrukturalizáciu priemyslu a bánk, platby za vládne záruky a transfery do štátnych fondov. Vzhľadom na obrovský rozsah týchto operácií vedie používanie rozličných účtovných metód k podstatne odlišným výsledkom. „Vládna finančná štatistika“ Medzinárodného menového fondu (GFS prístup), ktorá sa v minulosti na Slovensku používala, vykazovala v rokoch 1999 a 2000 menší deficit ako prístup na základe národných účtov

– ESA95 (*European System of National Accounts*). Napriek značným rozdielom medzi prístupom GFS a ESA95 obidve metódy vykazujú pokles fiškálneho deficitu v roku 2000 a rast v roku 2001.

Tabuľka 8.2.2

Podiel fiškálneho deficitu na HDP (v %)

Deficit	1998	1999	2000	2001	2002
GFS	-4.6	-3.6	-3.1	-4.6	-3.6 ¹⁾
ESA95	-4.9	-6.6	-6.1	-6.4 ²⁾	-6.3 ³⁾

¹⁾ Plán.

²⁾ Odhad.

³⁾ Prognóza.

Prameň: OECD, 2002a. V novších prameňoch sa tieto údaje ďalej spresňujú. Na rok 2003 sa v návrhu rozpočtu zatiaľ prognózuje rozpočtový deficit vo výške 5 % HDP (ESA95).

Hlavný rozdiel medzi metódou GFS a ESA95 spočíva v tom, že metóda GFS, ktorú používalo Ministerstvo financií SR, zaznamenáva operácie na základe hotovosti (*cash basis*), t. j. keď sa hotovosti prijímajú alebo vyplácajú, zatiaľ čo metóda ESA95 zaznamenáva operácie podľa vzniku nárokov na platby (*accrual basis*), t. j. keď sa vytvárajú práva alebo hodnoty. Značné rozdiely medzi týmito prístupmi vznikajú vtedy, keď sa hromadia nedoplatky na strane príjmov alebo platieb.

Pripomíname, že rôzne prístupy k štátnemu rozpočtu sa objavili už dávnejšie. Rada ekonomických poradcov v časech Kennedyho administratívy okrem bežného (administratívneho) rozpočtu používala na potreby ekonomického rozhodovania vlády ešte rozpočet konsolidovaných hotovostí a rozpočet na základe národných účtov. Rozdiely sa týkali toho, čo sa do rozpočtu zahŕňa a či sa rozpočet zostavuje podľa skutočných platieb alebo podľa vzniku nárokov na platby (Iša, 1985).

Ani v tomto roku sa rozpočtová situácia SR nevyvíja priaznivo. Znižovanie rozpočtového deficitu na úroveň požadovanú maastrichtskými kritériami, ktoré by neohrozilo reálnu konvergenciu, bude zrejme rozhodujúcim faktorom ovplyvňujúcim časový horizont nášho vstupu do EMÚ.

Jediným maastrichtským kritériom, ktoré SR zatiaľ plní, je *podiel štátneho (verejného) dlhu na HDP*, pravda, hlavnú zásluhu na tom má veľmi nízka úroveň štátneho dlhu pred začiatkom transformácie. Situácia sa však pomerne rýchlo zhoršuje. Podiel hrubého verejného dlhu na HDP sa zvýšil z 32 % v roku 1999 na 43 % koncom

roku 2001. Pokračovanie v týchto trendoch by pravdepodobne roku 2007 zvýšilo pomer dlhu nad 60 % HDP.⁹²

Ťažko sa zatiaľ hodnotí *kritérium dlhodobých úrokových sadzieb* z vládnych cenných papierov.⁹³ Toto kritérium sa stanovilo z obavy, aby príliš veľké rozdiely v úrokových sadzbách pred vznikom EMÚ nenarušili jej fungovanie. Ak by v jednej krajine (napríklad v Nemecku) dlhodobé výnosy z cenných papierov boli podstatne vyššie ako v druhej krajine (napríklad vo Francúzsku), potom po vzniku menovej únie (keď už neexistuje riziko zmeny menových kurzov) by bolo výhodné predávať cenné papiere krajiny s nízkou výnosnosťou (t. j. francúzske cenné papiere) a kupovať cenné papiere krajiny s vysokou výnosnosťou (t. j. nemecké dlhopisy). Je zrejmé, že tieto rozdiely by mohli vyvolať turbulencie na kapitálových trhoch. Nemožno, prirodzene, vylúčiť ani ďalšie nepriaznivé dôsledky (pohyby krátkodobého špekulačného kapitálu). Problém pri hodnotení tohto kritéria v podmienkach SR spočíva v tom, že SR prvýkrát emitovala desaťročné vládne dlhopisy až v roku 2000 a potom v roku 2001. Úrokové sadzby z týchto emisií prevyšovali maastrichtské kritérium, všeobecne sa však toto kritérium javí v predpokladanom časovom horizonte (4 – 5 rokov) ako splniteľné. Tento predpoklad je zrejme reálny, o čom svedčí celkový vývoj úrokových sadzieb.

Autori Delorsovej správy do maastrichtských kritérií zahrnuli aj spomínané *kritérium stability výmenného kurzu*, ktoré je podmienené účasťou danej meny v ERM II a udržaním jej kurzu v rámci stanoveného pásma počas dvoch rokov. Kurz slovenskej koruny bol dlho pomerne stabilný, pravda, táto stabilita sa udržiavala umelo a bola jednou z príčin nepriaznivého vývoja platobnej bilancie (1996 – 1998) a značného poklesu devízových rezerv (1997 – 1998). Po zmene kurzového režimu z fixného na plávajúci roku 1998 sa kurz SKK vo vzťahu k EUR relatívne stabilizoval.⁹⁴ Zhruba od polovice roka 2000 sa kurz SKK/EUR pohybuje v stanovenom pásme (± 15). Vzhľadom na relatívnu stabilitu kurzu slovenskej koruny v posledných rokoch možno aj toto kritérium považovať za splniteľné.

---

⁹² Treba upozorniť, že toto kritérium – podobne ako kritérium podielu rozpočtového deficitu na HDP – sa v Maastrichtskej zmluve nedefinuje absolútne. Ak by bol štátny dlh vyšší ako 60 % HDP, mal by sa podľa Maastrichtskej zmluvy postupne znižovať tak, aby sa približoval uvedenej referenčnej hodnote. Problém SR nie je teda zatiaľ vo výške miery zadlženia štátu, ale v tom, že táto sa miera zvyšuje.

⁹³ Ide o desaťročné vládne dlhopisy.

⁹⁴ Slovenský (a podobne aj český) kurzový systém možno označiť ako riadený *floating* bez oficiálne vyhlásených hraníc pre pohyb kurzu. Dolárový kurz slovenskej koruny sa v rokoch 1997 – 2000 zhoršil o vyše 37 %, zatiaľ čo kurz SKK/DEM sa v tomto období zhoršil o 16 %.

Hodnotenie plnenia maastrichtských kritérií naznačuje, že (pri úspešnom dovršovaní nevyhnutných reforiem) Slovensko by sa mohlo postupne približovať k najúspešnejším kandidátskym krajinám a tým aj k Európskej menovej únii. Jednoznačne pozitívne sa vyvíja výmenný kurz slovenskej koruny. Pozitívne sa síce zatiaľ vyvíja aj ukazovateľ štátneho dlhu, môže ho však ohroziť rast deficitu štátneho rozpočtu. Zložité bude plnenie kritéria inflácie, ktoré sa bude komplikovať nevyhnutnou dereguláciou administratívne riadených cien, úpravami nepriamych daní a potrebou postupne približovať cenovú a mzdovú hladinu príslušným makroekonomickým ukazovateľom Európskej únie. Najzložitejšou úlohou však bude (podobne ako napríklad v Českej republike) znižovanie deficitu verejných financií, ktorého maastrichtská referenčná hodnota je teraz veľmi vzdialená.⁹⁵

Vstup Slovenska do menovej únie je síce podmienený plnením maastrichtských makroekonomických kritérií, t. j. kritérií nominálnej konvergenzie (tie budú napokon predmetom hodnotenia v tzv. konvergenčnej správe), ale o približovaní Slovenska Európskej menovej únii rozhodujú aj ďalšie faktory – predovšetkým pokrok v reálnej konvergencii (Trichet, 2002)⁹⁶ a v plnení mikroekonomických kritérií rozpracovaných teóriami OMO. Videli sme, že tieto teórie sa usilujú zodpovedať otázku, kedy je pre niekoľko krajín (regiónov) výhodné vytvoriť menovú úniu, resp. či sa danej krajine (v našom prípade Slovensku) oplatí vstúpiť do existujúcej menovej únie. Pri hľadaní odpovede na túto otázku sa zvyčajne posudzujú tieto kritériá:

- *stupeň otvorenosti daných ekonomík a rozsah ich vzájomného obchodu*; pre krajinu, ktorej obchod v rámci menovej únie sa výrazne podieľa na jej HDP, bude účasť v menovej únii – za predpokladu „ostatné premenné nezmenené“ – prínosom;
- *diverzifikácia produkcie a obchodu*; krajina, ktorej vývoz je široko diverzifikovaný, menej pociťuje negatívne dôsledky špecifických ponukových a dopytových šokov v jednotlivých odvetviach, resp. odboroch;

---

⁹⁵ Problémy so znižovaním rozpočtového deficitu (meraného ako podiel na HDP) majú aj v niektorých členských štátoch eurozóny. Najvyšší deficit malo v minulom roku Portugalsko (−4,1 %), nasledované Nemeckom (−2,8 %). Deficit zaznamenalo aj Taliansko (−2,2 %), Francúzsko (−1,4 %) a Španielsko (−0,1 %). Najvyššie prebytky dosiahlo Luxembursko (+6,1 %) a Fínsko (+4,9 %). Dánsko, Švédsko a Veľká Británia, ktoré nie sú členmi EMÚ, dosiahli rozpočtové prebytky.

⁹⁶ J.-C. Trichet upozorňuje, že nominálna konvergencia musí byť udržateľná, a preto nemôže byť krátkodobou prioritou, ale strednodobým cieľom. Nominálna a reálna konvergencia by mali byť v súlade, t. j. obidva ciele by sa mali sledovať paralelne.

- *podobnosť ponukových, resp. dopytových šokov a stupeň synchronizácie ekonomických cyklov*; vysoký stupeň synchronizácie cyklického vývoja a symetrickosť šokov uľahčuje uplatňovanie jednotnej menovej politiky;
- *mobilita pracovných síl a ďalších výrobných faktorov*; pružnosť cien a miezd (Muchová, 2002).

Okrem týchto mikroekonomických kritérií venovali teórie OMO pozornosť aj tzv. fiškálnej integrácii, ktorá prostredníctvom fiškálnych transferov umožňuje pružne reagovať na rozličné ekonomické šoky vrátane negatívnych dôsledkov a synchronizácie ekonomických cyklov.

Pozornejší pohľad na uvedené mikroekonomické kritériá ukazuje, že vo svojom súhrne vlastne vyjadrujú vzájomnú prepojenosť ekonomiky (intenzitu vzájomných ekonomických väzieb) medzi členmi menovej únie. V tejto súvislosti treba upozorniť na jednu zaujímavú súvislosť medzi maastrichtskými makroekonomickými kritériami, mikroekonomickými kritériami a optimálnou menovou oblasťou (menovou úniou). Teoreticky si totiž možno predstaviť dve, tri alebo viac krajín, ktoré ideálne „plnia“ všetky maastrichtské kritériá, a predsa netvorí (a ani nemôžu tvoriť) optimálnu menovú oblasť (a teda ani menovú úniu). Príčina je v tom, že nezodpovedajú kritériám formulovaným teóriami OMO – napríklad existujú medzi nimi len minimálne (alebo vôbec žiadne) ekonomické väzby.

Ak by sme vychádzali z údajov o *vzájomnom obchode* a jeho podiele na HDP vnútri EÚ a o teritoriálnej štruktúre slovenského zahraničného obchodu (vývoz do EÚ a dovoz z EÚ),⁹⁷ dospeli by sme k zaujímavému záveru, že na základe tohto ukazovateľa by Slovensko do eurozóny patrilo dokonca viac než niektorí súčasní členovia EÚ, vrátane niektorých členov Európskej menovej únie.⁹⁸ Slovensko predstavuje malú

⁹⁷ Tento ukazovateľ mimochodom podstatne ovplyvňuje stupeň synchronizácie ekonomických cyklov, od ktorej zasa závisí úspešnosť jednotnej menovej politiky ECB a tým aj fungovanie menovej únie.

⁹⁸ „Posudzované výlučne z pohľadu miery obchodného prepojenia vybraných východoeurópskych krajín s eurozónou tieto štáty patria paradoxne do eurozóny viac než niektorí potenciálni členovia EMÚ zo západnej Európy. Vývoz do eurozóny vo výške jednej štvrtiny až tretiny HDP v prípade Maďarska, Slovenska, Českej republiky, Slovinska a Estónska svedčí o veľmi silných obchodných väzbách na túto menovú oblasť, zatiaľ čo napríklad vo Švédsku, v Dánsku a vo Veľkej Británii sa tento podiel pohybuje iba okolo jednej desatiny. (Pomerne nízky podiel vývozu na HDP do eurozóny, resp. do EÚ 15 charakterizuje aj Nemecko (vývoz do EÚ 15 roku 2000 bol 15,2 %), Grécko (4,4 %), Španielsko (13,9 %), Francúzsko (13,3 %) a Taliansko (11,2 %). Podobne nízke sú aj podiely „vnútorného“ dovozu. Pozn. J. I.) Vzájomný obchod medzi úspešnými kandidátskymi krajinami a eurozónou navyše ďalej rastie“ (Čermák, Dvořák, 2001).

vysoko otvorenú ekonomiku s relatívne malým rozsahom vnútorného trhu, ktorej priemerný podiel vývozu a dovozu tovarov a služieb na HDP sa zo 61 % v roku 1993 zvýšil na 63 % v roku 2000 a na takmer 70 % v roku 2001. Z 12 krajín, s ktorými sa vedú rozhovory o pristúpení do EÚ, viac otvorenú ekonomiku má iba Estónsko a Malta, ktoré patria k najmenším kandidátskym krajinám. Tieto údaje charakterizujú celkovú otvorenosť slovenskej ekonomiky. O význame obchodných zväzkov SR s EÚ svedčí skutočnosť, že v roku 2001 až 60 % slovenského vývozu smerovalo do EÚ 15 (ďalších 30 % išlo do krajín CEFTA, teda do budúcich členských štátov EÚ). Na dovoze SR sa EÚ podieľala 50 %, pričom podiel krajín CEFTA predstavoval vyše 22 %. Z uvedených údajov vyplýva, že Slovensko (ktoré má aktívnu obchodnú bilanciu s EÚ) je svojimi obchodnými väzbami pevne spojené s Európskou úniou, ktorá pre Slovensko predstavuje prirodzené ekonomické prostredie. V prípade svojho členstva v eurozóne by bola slovenská ekonomika menej závislá od vonkajších šokov (t. j. šokov mimo eurozóny) ako napríklad Nemecko, resp. celá EÚ. To ale na druhej strane znamená, že ekonomická porucha vnútri EÚ by pre Slovensko bola väčším šokom ako napríklad pre Nemecko, Francúzsko, Taliansko, Španielsko, prípadne Grécko. Zdá sa, že z tohto hľadiska Slovensko – v porovnaní s viacerými ďalšími kandidátskymi krajinami – viac konverguje k spomínanému tvrdému jadrú Európskej menovej únie, osobitne k takým krajinám, ako je Belgicko, Luxembursko, Holandsko, Írsko a Rakúsko. Pravda, tento záver si zasluhuje ďalšiu, hlbšiu analýzu.

Autori štúdie *Otvorené otázky menovej integrácie* sa pokúsili analyzovať aj ďalšie dve kritériá OMO – *konvergenciu (synchronizáciu) ekonomických cyklov a komoditnú štruktúru zahraničného obchodu*. Na základe získaných výsledkov dospeli k záveru, „že vyššia konvergencia (cyklov) sa dosiahla v období 1993 – 1997, pričom v ďalšej etape zahŕňajúcej roky 1998 – 1999 hospodárske cykly začali mierne divergovať ... Napriek uvedeným výsledkom nemôžeme vylúčiť vhodnosť menovej únie SR so spomínanými oblasťami“ (Ševčovič a kol., 2002).⁹⁹ Určitú konvergenciu vykázali aj údaje o vývoji komoditnej štruktúry zahraničného obchodu SR vo vzťahu k Nemecku, EMÚ a EÚ.

---

⁹⁹ Aj v prácach z polovice 90. rokov sa stretávame s myšlienkou, že SR sa vyznačuje vyššou synchronizáciou cyklického vývoja s EÚ, osobitne s Nemeckom. Pri hodnotení synchronizácie ekonomických cyklov treba brať do úvahy, že v tranzitívnych ekonomikách nešlo v 90. rokoch len o klasické cykly. Išlo tu predovšetkým o riešenie transformačných problémov (transformačné recesie), ktoré sa často oneskorovalo. Tieto problémy sa v SR prejavili aj koncom 90. rokov.

Pravda, získané výsledky nie sú jednoznačné. Autori preto skonštruovali tzv. OMO index a na základe testovania základných charakteristík OMO dospeli k záveru, že slovenská ekonomika dosiahla v poslednom období určitý stupeň štruktúrnej konvergenencie a aj napriek niektorým rozdielom pravdepodobnosť asymetrických šokov mierne poklesla.

Na rozdiel od predchádzajúcich kritérií neuspokojivá je však situácia pri kritériu mobility pracovnej sily. Trh práce v Slovenskej republike sa totiž vyznačuje značnou nepružnosťou a po vstupe SR do EÚ bude veľmi obmedzená aj mobilita pracovnej sily vo vzťahu k niektorým členským štátom (relatívne dlhé prechodné obdobia – najmä v Nemecku a Rakúsku – obmedzujúce pohyb pracovných síl z nových členských štátov). Pravda, prechodné obdobia, ktoré nemajú všetky členské štáty, napokon skončia, sú tu však aj iné (najmä jazykové) bariéry. Ideálna situácia nie je ani v pohybe kapitálu do SR, kde sa situácia môže podstatnejšie zlepšiť až po vstupe SR do NATO a EÚ.

Pokiaľ ide o celkovú štruktúru ekonomiky, po desiatich rokoch transformácie (napriek tomu, že ani zďaleka nebola vo všetkom úspešná) možno konštatovať, že SR (podobne ako ďalšie vyspelejšie krajiny strednej a východnej Európy) sa viac priblížila západoeurópskym štandardom.

Jeden z hlavných problémov EÚ, ktorý po svojom vstupe pocítia aj nové členské štáty vrátane SR, predstavuje absencia (finančného) mechanizmu, ktorý by vyrovnával negatívne dôsledky nerovnomerného vývoja ekonomiky v jednotlivých regiónoch EÚ. K vyrovnávaniu regionálnych rozdielov síce prispievajú výdavky štruktúrnych fondov a Fondu kohézie, ale bez zvýšenia podielu týchto výdavkov na spoločnom rozpočte EÚ by sa EMÚ neposunula smerom k optimalite.

Pri úvahách o vstupe SR do Európskej menovej únie má kľúčovú úlohu tzv. *reálna konvergencia*. V prvej etape tejto reálnej konvergenencie by sa ekonomická výkonnosť SR mala vyrovnávať ekonomickej úrovni menej rozvinutých členov EÚ. Reálna konvergencia zahŕňa predovšetkým zblížovanie produktivity práce a konkurencieschopnosti s priemerom eurozóny (spolu s tým by sa mali zblížovať aj mzdové a cenové hladiny). Nikto z EÚ a z ECB síce zatiaľ oficiálne nestanovil príslušné kritériá reálnej konvergenencie, je však zrejmé, že krajiny s podstatne nižšou ekonomickou výkonnosťou v porovnaní s eurozónou, ktoré svoje zaostávanie navyše neodstraňujú, *nebudú v EMÚ vítané*, aj keby úspešne plnili maastrichtské kritériá.

8.3. Spory o časový horizont vstupu do Európskej menovej únie

V kandidátskych krajinách sa v súčasnosti diskutuje o optimálnej stratégii konvergencie, t. j. o najvhodnejšom časovom okamihu na zavedenie eura. Spomínali sme už, že názory na rýchlosť vstupu do EMÚ sa odlišujú. Časť ekonómov preferuje stratégiu čo najrýchlejšieho vstupu do menovej únie. Táto stratégia by sa podľa O. Dědka mala voliť vtedy, keď prevláda názor, že prínosy z rýchleho vstupu do EMÚ výrazne prevýšia náklady. Druhá stratégia, ktorú L. Balcerowicz označuje ako stratégiu „počkajme a uvidíme“, by sa mala zvoliť vtedy, keď bude prevládať názor, že dôraz na rýchle plnenie konvergenčných kritérií by bol spojený so zbytočne vysokými adaptačnými nákladmi, prípadne so spomalením reálnej konvergencie.

V Českej republike je stúpencom „rýchleho“ postupu viceguvernér Českej národnej banky O. Dědek (2002), ktorého analýza „vznieva jednoznačne pre preferenciu rýchlej cesty k euru pri rešpektovaní všetkých súvisiacich inštitucionálnych obmedzení“. Hlavným bezprostredným prínosom vstupu do eurozóny by podľa neho bolo odstránenie rizika destabilizujúcich menových turbulencií a finančných kríz, ktoré sú všeobecnou hrozbou pre novo sa formujúce trhové ekonomiky. Dědek venuje pozornosť aj možnému konfliktu medzi reálnou a nominálnou konvergenciou, ktorý však pri existujúcej dezinflačnej stratégii ČNB podľa neho nehrozí. Pri realistickom hodnotení oboch stratégií dospieva napokon k záveru, že „pomalá trajektória sa nemusí líšiť od rýchlej trajektórie o viac ako niekoľko málo rokov“. Nazdávame sa však, že – aspoň z hľadiska Slovenska – optimálna stratégia konvergencie leží niekde medzi „rýchlou“ a „pomalou“ trajektóriou.

Potenciálne výhody rýchleho vstupu ČR do eurozóny si uvedomuje aj S. Janáčková (Vintrová a kol., 2002). V jej analýze však zaznievajú určité obavy, ktoré sa týkajú najmä relatívne nízkej ekonomickej úrovne ČR, straty autonómnej menovej politiky a spomalenia reálnej konvergencie. S. Janáčková neodmieta jednoznačne „rýchly“ postup k EMÚ, ktorý má niektoré podstatné výhody, viac však upozorňuje na rozličné riziká tejto stratégie a požaduje, aby sa pozorne skúmali ďalšie teoretické poznatky a aby sa vyhodnocovali praktické skúsenosti Írska, Portugalska a Španielska pri kríze ERM roku 1993, prípadne nedávne skúsenosti Argentíny. Nazdávame sa, že podobne by sa malo postupovať aj pri formovaní konvergenčnej stratégie SR.

Rozhodným stúpencom rýchleho vstupu do EMÚ je prezident Národnej banky Poľska L. Balcerowicz, ktorý predstavuje jednu z najvýznamnejších menových autorít v kandidátskych krajinách. L. Balcerowicz (2002) vo svojom vystúpení na mníchovskom ekonomickom summite (jún 2002) najskôr poukázal na zaujímavý fakt, že poľskí občania viac podporujú vstup do EMÚ (64 %) ako vstup do EÚ (53 %). Voľba optimálnej stratégie konvergenencie závisí podľa neho predovšetkým od finančného a ekonomického postavenia danej krajiny.

Kandidátske krajiny, ktoré sa uchádzajú o vstup do EMÚ, možno zásadne rozdeliť na dve skupiny – krajiny, v ktorých je *currency board*¹⁰⁰ založený na eure (Estónsko, Litva a Bulharsko) a krajiny s pružnými menovými kurzami (Poľsko, ČR, SR, Maďarsko, Slovinsko a Rumunsko). Vstup do eurozóny bude podľa Balcerowicza jednoduchší v prípade prvej skupiny, pretože národné meny týchto krajín sú už fixované na euro.¹⁰¹ Väčší priestor na voľbu konvergenčnej stratégie majú krajiny s pružnými menovými kurzami a „nezávislou“ menovou politikou.

Rýchly vstup do EMÚ je podľa Balcerowicza ekonomicky uskutočniteľný, čo opiera o porovnanie kľúčových makroekonomických ukazovateľov (inflácie, fiškálneho deficitu a verejného dlhu) v krajinách V4 so Španielskom, s Portugalskom a Gréckom štyri roky pred ich vstupom do EMÚ. V prípade Španielska a Portugalska ide o rok 1994 a v prípade Grécka rok 1996. Toto porovnanie ukazuje, že makroekonomická situácia Španielska, Portugalska a Grécka bola v uvedených rokoch vcelku horšia ako ČR, SR, Poľska a Maďarska v roku 2001.

Tabuľka 8.3.1

Plnenie maastrichtských kritérií vo vybraných krajinách pred vstupom do Európskej menovej únie (v %)

	Inflácia	Rozpočtový deficit/HDP	Verejný dlh/HDP
Španielsko (1994)	4.7	6.1	62.6
Portugalsko (1994)	5.2	5.9	63.8
Grécko (1996)	8.2	7.5	111.6
Česká republika (2001)	4.1	9.4 ¹⁾	35.0 ¹⁾
Slovenská republika (2001)	6.5	3.7 ²⁾	44.0 ³⁾
Maďarsko (2001)	6.8	3.3 ¹⁾	52.3 ¹⁾
Poľsko (2001)	3.6	5.4	43.2

¹⁾ Predbežné údaje.

²⁾ Schodok nezahŕňa výdavky na reštrukturalizáciu úverového portfólia bánk vo výške 8,048 mld Sk.

³⁾ 2000; do dlhu je zahrnutých 105 mld Sk na reštrukturalizáciu bánk.

Prameň: Balcerowicz, 2002; ŠÚ SR, 2001a.

¹⁰⁰ *Currency Board Arrangement* (CBA) predstavuje kurzový režim charakterizovaný „úplným naviazaním domácej meny na inú menu“, v danom prípade euro. V prípade Argentíny išlo o CBA založený na doláre.

¹⁰¹ Túto stratégiu, ktorú zvolili niektoré menej rozvinuté kandidátske krajiny, ťažko označiť ako optimálnu, pretože nezvyšuje kredibilitu danej krajiny.

Svoje empirické porovnanie zhrňa Balcerowicz (2002) takto: „Ak Španielsko, Portugalsko a Grécko splnili maastrichtské kritériá, pričom vychádzali z horších makroekonomických pozícií, ako majú súčasné vedúce prístupujúce krajiny, prečo by to isté nebolo možné aj v druhom prípade?“

Balcerowicz napokon uvádza päť argumentov v prospech čo najrýchlejšieho vstupu do EMÚ.

1. Stanovenie čo najskoršieho dátumu vstupu do EMÚ by mobilizovalo kandidátske krajiny, aby dokončili svoje štrukturálne reformy tak, aby splnili fiškálne kritériá a urobili svoje ekonomiky pružnejšími, ako to bolo v prípade Španielska, Portugalska a Grécka. Pokiaľ ide o fiškálne kritériá, kľúčovou úlohou je reforma verejného sektora, pričom sa treba sústrediť na stranu výdavkov a na verejné podniky. Prijatie stratégie „počkajme a uvidíme“ by bolo naopak prejavom nerozhodnosti pri uskutočňovaní potrebných reforiem.
2. Prechodné obdobie medzi vstupom do EÚ a členstvom v menovej únii by sa mohlo stať veľmi turbulentným obdobím osobitne pre malé a otvorené ekonomiky vzhľadom na rozsiahly prílev a odlev kapitálu, ktorý by mohol vyvolať značnú volatilitu menových kurzov. Preto je potrebné čo najviac skrátiť toto potenciálne turbulentné obdobie.
3. Riziká spojené so vzdaním sa nástrojov nezávislej menovej politiky a pružného menového kurzu nemusia byť príliš veľké. Prístupujúce krajiny dosiahli vysoký stupeň ekonomickej integrácie, ktorý možno merať napríklad podielom celkového vývozu do EÚ. Tento podiel je v SR, ČR a Poľsku vyšší ako v Španielsku, Portugalsku a Grécku v 80. rokoch. Niektoré z prístupujúcich krajín dosiahli tiež vysoký stupeň cyklickej konvergenencie. Tieto skutočnosti by mohli pôsobiť v smere väčšej adekvátnosti jednotnej menovej politiky ECB pre súčasné prístupujúce krajiny v porovnaní s ich nezávislými menovými politikami.
4. Rýchlejšie prijatie eura by umožnilo súčasným prístupujúcim krajinám skôr získať výhody z členstva v EMÚ. Ide najmä o posilnenie makroekonomickej disciplíny, elimináciu rizík spojených s prílišnou volatilitou menových kurzov a redukcii transakčných nákladov.
5. Posledný argument sa týka obavy, že rozšírenie eurozóny o nové krajiny oslabí euro. Na tieto krajiny však bude pripadať iba asi 6 % HDP rozšírenej EÚ. „Každý

negatívny dôsledok vstupu do EMÚ, ktorý osobne pokladám za nepravdepodobný, bude v každom prípade podstatne zmiernený“ (Balcerowicz, 2002). Okrem toho príčiny relatívne slabosti eura v nedávnej minulosti nesúviseli so štruktúrnymi problémami Grécka a Portugalska, ale skôr s problémami veľkých členov EMÚ.

Balcerowiczove argumenty sa zdajú na prvý pohľad presvedčivé a logické. Zdá sa nám však, že do istej miery podceňuje ťažkosti s plnením kritéria inflácie (deregulácia cien), a najmä kritéria rozpočtového deficitu v metóde ESA95.

Aj Paul De Grauwe (2002) predpokladá, že konvergenčný proces prístupujúcich krajín bude pravdepodobne hladký a rýchly. Podľa neho možno teda očakávať, že tieto krajiny sa pripoja k Eurosystému skoro po vstupe do EÚ. Zároveň však upozorňuje, že rozšírenie eurozóny o nových členov (zatiaľ sa uvažuje s desiatimi novými členmi) ovplyvní samu menovú úniu. Súčasní členovia EMÚ budú napríklad v novej situácii prehodnocovať prínosy a náklady vyplývajúce z ich členstva v menovej únii. Okrem toho rozšírenie EMÚ ovplyvní efektívnosť ECB pri udržiavaní menovej a finančnej stability v eurozóne, čo sa môže prejaviť pri rozhodovaní o úrokových sadzbách. Podstatu problému P. De Grauwe vidí v tom, že malé krajiny budú nadmerne zastúpené (*over-represented*) v Riadiacej rade ECB, čo bude mať nepriaznivý vplyv na rozhodnutia o úrokových sadzbách, ktoré sa teraz robia na základe priemerných ekonomických podmienok prevládajúcich v EMÚ. Rozšírenie EMÚ teda naliehavo nastoľuje problém inštitucionálnej reformy Eurosystému.

Názory na časový horizont vstupu do EMÚ, ktoré sme zatiaľ charakterizovali, sa väčšinou vyslovujú za *skoré prijatie eura*. Poprední menoví experti krajín V4 odmietajú politiku „počkajme a uvidíme“, pričom sa obávajú najmä toho, že v (zbytočne dlhom) prechodnom období by prístupujúce krajiny boli silne vystavené hrozbe menových turbulencií a finančných kríz. Pre skoršie zavedenie eura hovorí aj perspektíva väčšej atraktívnosti danej krajiny pre zahraničných investorov, čo by stimulovalo výrazný prílev kapitálu. (Treba však upozorniť, že veľmi málo sú zatiaľ preskúmané rozličné aspekty nominálnej a reálnej konvergenencie, ktoré môžu ovplyvniť časový horizont vstupu do EMÚ oveľa viac, než sa zatiaľ všeobecne predpokladá.)

Na druhej strane sú tu viaceré stanoviská, najmä zo strany EÚ, EMÚ, MMF a niektorých bánk, ktoré sú proti skorému prijatiu eura a poukazujú na riziká tohto kroku. V stanovisku Európskej komisie o pokroku kandidátskych krajín smerom k prístupiu sa napríklad uvádza: „Existuje riziko, že kandidátske krajiny v úsilí prijať euro pri najbližšej možnej príležitosti nekompromisne preorientujú svoju politiku na plnenie maastrichtských kritérií... Úsilie o predčasné prijatie eura (t. j. skôr ako tieto ekonomiky dosiahnu vysoký stupeň konvergencie – J. I.) môže byť pre uchádzačov veľmi škodlivé a treba ich od toho odradiť“ (European Commission, 1999). Riaditeľka európskeho odboru MMF Susan Schadlerová dokonca očakáva, že väčšina východoeurópskych kandidátov bude môcť vstúpiť do ERM II až v roku 2006, teda dva roky po vstupe do EÚ. Podľa predsedu menového výboru Európskej bankovej federácie Martina Hufnera majú ekonomiky kandidátskych krajín značný rastový potenciál, ktorý by nebolo dobré brzdiť plnením maastrichtských kritérií za každú cenu.

Závažné sú stanoviská prezidenta Európskej investičnej banky (EIB) P. Maystadta (apríl 2002) a komisára EÚ pre hospodárske a menové záležitosti P. Solbesa (september 2001). Maystadt vyslovil presvedčenie, že prípadné úsilie nových členov EÚ zo strednej a z východnej Európy čo najrýchlejšie zaviesť jednotnú menu euro by poškodilo tieto krajiny i vnútorný trh EÚ. Snaha urýchlene splniť po vstupe do EÚ nevyhnutné kritériá na prijatie do Európskej menovej únie, najmä dosiahnuť nízky deficit štátneho rozpočtu a nízku mieru inflácie, by destabilizovala ekonomiku týchto krajín a narušila by pokrok v ekonomickej konvergencii medzi starými a novými členmi. Solbes zasa vyzval kandidátske krajiny, aby nezameriavali svoju hospodársku politiku na rýchly vstup do eurozóny. Kandidátske krajiny by sa nemali usilovať predčasne splniť konvergenčné kritériá. Takýto prístup by totiž implikoval reštriktívnu fiškálnu a menovú politiku, ktorá by narušila ekonomickú rovnováhu. V predvstupovom procese by sa kandidátske krajiny mali podľa P. Solbesa sústrediť na dovŕšenie štruktúrnych reforiem a na posilňovanie konkurenčnej schopnosti ekonomiky.

Z H R N U T I E

1. Ekonomická a sociálna pozícia Slovenskej republiky na prahu vstupu do Európskej únie

Makroekonomický a inštitucionálny rámec vstupu do Európskej únie

Jedno zo základných (kodanských) kritérií, ktoré musia splniť krajiny prijímané do EÚ, je vytvorenie funkčnej trhovej ekonomiky. Jej prvým znakom je dosahovanie trvalého hospodárskeho rastu (rastu HDP) na úrovni, ktorá svedčí o dostatočnej konkurencieschopnosti krajiny a o schopnosti postupne odstraňovať jej hospodárske zaostávanie za terajšími členskými štátmi EÚ (riešiť jej konvergenčnú úlohu).

Ekonomickú konvergenciu SR k EÚ nemožno redukovať na hocijako rýchle rozširovanie ekonomických aktivít alebo produkcie v ich terajšej podobe. Určujúcou súčasťou obsahu konvergenčnej úlohy Slovenska je uskutočnenie kvalitatívnych zmien vo výrobe a v štruktúre produkcie výrobkov a služieb na báze štruktúrnych zmien v systémovej a inštitucionálnom rámci. Len tak bude možné zabezpečiť, aby sa tvorba HDP na jedného obyvateľa SR približovala k úrovni EÚ 15 zhruba rovnakým tempom, akým sa po 2. svetovej vojne približovala hospodárska výkonnosť západnej Európy k výkonnosti USA.

Vývoj tranzitívnych ekonomík aj jeho porovnanie s vývojom hospodárstva v krajinách EÚ dokazuje, že nevyhnutnou podmienkou zabezpečenia trvalého a na riešenie konvergenčnej úlohy dostatočne vysokého tempa rastu je jeho rovnomernosť. Tá je zasa (aj o tom hovoria praktické skúsenosti) výrazne podmienená udržiavaním ekonomiky v stave rovnováhy, čo si vyžaduje tak zodpovednú hospodársku politiku, ako aj, ba na Slovensku rovnako ako v ďalších v tranzitívnych ekonomikách predovšetkým, dôsledné dokončenie reforiem.

Zdôrazňovaním významu udržiavania makroekonomickej stability pre dosahovanie dlhodobo vysokých temp hospodárskeho rastu (a tým aj pre konvergenciu hospodárstva SR s krajinami EÚ) nemá byť požiadavka rovnováhy nadradovaná potrebe zvyšovať hospodársku výkonnosť. Najmä ak by malo ísť o dosahovanie rovnováhy za každú cenu, teda aj za cenu obmedzovania rozvojových zdrojov a výsledkov. Vo vzťahoch medzi stabilitou a rastom pôsobí kauzalita obojsmerne. Dôraz na jednu z jej stránok,

a najmä na smer impulzov prúdiacich od rovnováhy k rastu sa kládol len preto, lebo Slovensko usilujúce sa o vstup do EÚ má tranzitívnu ekonomiku so silnými nerovnováhotvornými faktormi a málo účinným rovnováhotvorným mechanizmom. Celkovo platí, že zmyslom vzťahu medzi rastom a rovnováhou, zbaveného akejkoľvek jednostrannosti, je nepochybne hospodársky rast zabezpečujúci postupnú modernizáciu slovenskej ekonomiky ako základ kvalitatívne pochopenej ekonomickej konvergenie SR s krajinami EÚ.

Cykly oslabovania a posilňovania makroekonomickej rovnováhy sú charakteristické aj pre krajiny, ktoré pristúpili k EÚ pri jej predchádzajúcich rozšíreniach. Jednoznačne však nemožno potvrdiť, že by samotný vstup do EÚ v krátko- či strednodobom horizonte prispel k (de)stabilizácii makroekonomického vývoja.

Nie samotná integrácia, ale skôr v súčasnosti pôsobiace vnútorné vlastnosti fungovania slovenskej ekonomiky sú hlavným rizikovým faktorom ohrozenia jej stability. Chronický sklon k nerovnováhe, spôsobený nedostatočnou úrovňou konkurenčnej schopnosti, bol už viackrát len dočasne eliminovaný rôznymi súbormi stabilizačných opatrení.

V produkcii zakódovaná vysoká náročnosť na medzispotrebu a náročnosť na dovoz spôsobuje zraniteľnosť ekonomiky. Tá je navyše vystupňovaná v dôsledku náchylnosti verejných financií reprodukovať deficity a dlhy.

Ani po niekoľkých pokusoch o makroekonomickú stabilizáciu nemožno hovoriť o jej trvalo uspokojujúcom stave. Záverečná fáza príprav na vstup do EÚ musí teda byť fázou obozretnej fiškálnej politiky kombinovanej so snahou o reformu problémových oblastí verejného sektora. Spolu s odstraňovaním ďalších deformácií trhového prostredia by to malo viesť k vytvoreniu takých podmienok, ktoré umožnia slovenskej ekonomike správať sa ako štandardná trhovú ekonomiku a eliminovať tak špecifické – transformačné faktory pôsobiace na cykly kolísania rovnováhy.

Sústavné udržiavanie vysokej miery investícií slovenského hospodárstva možno považovať za jeho komparatívnu výhodu prispievajúcu k zachovaniu jeho dlhodobého vysokého tempa rastu HDP. Investičná náročnosť hospodárskeho rastu dosiahla na Slovensku v pomere k iným tranzitívnym ekonomikám vcelku uspokojivú hodnotu. Bola však nižšia, ako bol priemer v EÚ 15 a v jej južnom krídle.

Vlastné akumulčné zdroje SR sa v rokoch 1993 – 2000 zväčšovali o cudzie zdroje vo väčšom rozsahu než v iných tranzitívnych ekonomikách. To na jednej strane posilnilo investičný potenciál Slovenska, no na druhej strane ohrozilo jeho makroekonomickú stabilitu preto, lebo v zahraničných zdrojoch najmä do roku 1998 vrátane prevažovali úvery (v značnej miere so štátnou garanciou) nad priamymi zahraničnými investíciami.

Vážnou otázkou je vplyv vstupu do EÚ na vývoj situácie na trhu práce. Analýza trendov, ktoré na ňom pôsobia, naznačuje, že v slovenskej transformujúcej sa ekonomike už fungujú sily, ktoré (po prekonaní súčasného ochabnutia svetového hospodárstva) v strednodobom časovom horizonte, a teda už v horizonte možného prijatia SR do EÚ sú schopné navodiť trvalejší obrat v doteraz nepriaznivom vývoji zamestnanosti aj nezamestnanosti.

Fiškálna politika bola v zisťovanom období poznačená nerovnováhou vo verejných financiách. Tá bola v rokoch 1996 – 1998 dôsledkom preexponovaného úsilia o priamu podporu hospodárskeho rastu a v rokoch 1999 – 2001 rezultovala aj z nákladov na reštrukturalizáciu bankového sektora pri nedostatočnom postupe transformácie v zdravotníctve, sociálnom zabezpečení a školstve.

Vývoj verejných financií v roku 2002 svedčí o tom, že ich reforma nie je uvedená do stavu zabezpečujúceho ich trvalý pozitívny vplyv na makroekonomickú stabilitu.

Zaostávanie inštitucionálnych reforiem (charakteristické pre doterajšie fázy transformácie) umožňovalo síce krátkodobé pozitívne výsledky v menovom vývoji, ale za cenu narastania dlhodobých problémov a poklesu kurzu slovenskej koruny. Ukázalo sa teda, že nominálna konvergencia sa stane reálne dostupnou až po vykonaní všetkých štruktúrnych zmien potrebných na to, aby na Slovensku bola štandardne fungujúca trhovú ekonomika.

Poznatky z transformácie menších otvorených ekonomik poukazujú na to, že úspešné prointegračné smerovanie SR si bude vyžadovať dlhodobejšiu stabilizáciu menovej rovnováhy, ktorá v malej (a na vonkajšie vplyvy citlivej) slovenskej ekonomike potrebuje značnú mieru pružnosti a rýchleho prispôsobovania vonkajším vplyvom. Aj z menového pohľadu pôjde teda o zabezpečenie takého tempa hospodárskeho rastu, ktoré podporí stabilný, rovnomerný menový vývoj. Z uvedených hľadísk nemožno

považovať za reálne úsilie o predčasnú menovú integráciu začlenením do systému spoločnej meny, bez dokončenia rozhodujúcich transformačných úloh.

Jeden z hlavných predpokladov prijatia SR do EÚ je vytvorenie inštitucionálnej štruktúry adekvátnej štruktúre členských štátov EÚ.

Hlavnou oblasťou inštitucionálnych reforiem je v súčasnosti harmonizácia právneho systému SR a EÚ (prijímanie *acquis communautaire*). Zmyslom *acquis* je vytvorenie inštitucionálneho rámca vhodného na efektívne vykonávanie ekonomických, sociálnych, správnych a iných aktivít. Slovensku sa podarilo pomerne rýchlo dobehnúť ďalšie kandidátske krajiny v prijímaní prístupových kapitol.

Súčasťou inštitucionálnych reforiem je aj posilnenie vymáhateľnosti práva, ktoré je determinované nielen formálnymi (mechanizmy fungovania súdnictva a prokuratúry), ale aj neformálnymi inštitúciami. K posunu vo formálnych inštitúciách má prispieť prebiehajúca reforma súdnictva, zameraná na zlepšenie práce sudcov a skrátenie lehôt súvisiacich s riešením jednotlivých prípadov. Zmena v neformálnych inštitúciách zahrnujúcich hodnotové orientácie a vzorce správania má dlhodobejšiu povahu.

Ako významná úloha v oblasti inštitucionálnych reforiem zostáva posilnenie inštitúcií a mechanizmov súvisiacich s efektívnym a kontrolovateľným riadením finančných prostriedkov ES.

Východisková úroveň konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky

Hlavnou prioritou pre kandidátske krajiny v príprave na vstup do EÚ je reálna konvergencia ekonomiky. Identifikácia problémov reálnej konvergenie sa väčšinou skúma z pozície dosiahnutej úrovne konkurenčnej schopnosti ekonomiky, ktorá sa vo všeobecnosti považuje za pomerne vyčerpávajúci funkčný prejav reálnej ekonomiky. Dokonca sa na ňu viažu aj kodanské kritériá, ktoré práve zdôrazňujú (okrem iného) schopnosť vyrovnat' sa s konkurenčným tlakom a trhovými silami v EÚ.

Aj Slovenská republika ako kandidátska krajina na členstvo v EÚ stojí pred úlohou naplnenia uvedeného kritéria, pretože úroveň konkurencieschopnosti ekonomiky SR vo všeobecnosti je zatiaľ relatívne (v porovnaní s vyspelými krajinami) nízka.

V hrubom domácom produkte v parite kúpnej sily na obyvateľa dosahuje Slovensko len 49 % priemernej úrovne EÚ. Pritom z kandidátskych krajín strednej Európy nižšiu úroveň ukazovateľa má len Poľsko.

Prejavom nízkej konkurenčnej schopnosti je aj úroveň deficitu obchodnej bilancie, kde Slovensko v období 1994 – 1999 dosahovalo spolu s Poľskom najvyšší podiel deficitu na HDP (-7,2 %). Nízkou konkurenčnú schopnosť potvrdzuje aj to, že slovenská ekonomika v porovnaní s ostatnými kandidátskymi krajinami má najnižší podiel domácej výroby na domácom dopyte (spotrebe a investíciách).

Avšak závažné je najmä to, že hlavné riziká konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky na prahu jej vstupu do EÚ sú vyvolané predovšetkým hlbokým zaostávaním produktivity. Tá dosahuje zhruba tiež len polovičnú úroveň priemeru EÚ (HDP, USD, PKS na pracovníka), resp. len približne 20 % v prepočte bežným výmenným kurzom. Ostatné kandidátske krajiny strednej Európy (okrem Poľska) majú túto úroveň produktivity voči EÚ vyššiu.

Nízka porovnateľná úroveň produktivity súčasne je odrazom toho, že nárast cien v rokoch 1994 – 1999 sa „prelial“ do znehodnotenia kurzu, hoci len čiastočne, lebo kurz bol do roku 1998 fixovaný. Preto nedochádzalo k rýchlejšiemu rastu porovnateľnej cenovej hladiny, resp. k znižovaniu kurzovej odchýlky, čo sú ďalšie najvýznamnejšie indikátory úrovne konkurenčnej schopnosti ekonomiky. Preto cenová hladina na Slovensku dosahovala ku koncu roka 2000 len 36 % priemernej úrovne EÚ, resp. hodnotu výmennej odchýlky (*Exchange Rate Deviation Index* – skr. ERDI) okolo 3,0. Relácie dosiahnuté koncom 90. rokov v ostatných kandidátskych krajinách boli výrazne priaznivejšie: porovnateľná cenová hladina (CPL) v ČR dosiahla 39 %, v Maďarsku 43 %, v Poľsku dokonca 48 % a v Slovinsku až 65 % priemeru EÚ 15. V Španielsku, Portugalsku a Grécku v roku vstupu sa CPL pohybovala medzi 50 – 70 % priemeru vtedajšieho Európskeho spoločenstva.

Hoci rozhodujúcou príčinou nízkej CPL je nízka produktivita práce, ktorá odzrkadľuje aj nízku úroveň kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti SR, najmä v spracovateľskom priemysle, určitý podiel na tom má aj udržiavaná pomerne nízka inflácia v období 1994 – 1999. Zatiaľ čo v SR sa v tomto období pohybovala v priemere na 8,7 % úrovni, Maďarsko a Poľsko vykázalo až 18 % infláciu. V Slovinsku, napriek

značnej inflácii na začiatku 90. rokov, alebo ešte skôr, zaznamenali v rokoch 1994 až 1999 aj tak 9 % infláciu.

Na nízkej porovnateľnej cenovej hladine v SR sa však podieľajú aj sťažené podmienky predaja na svetových trhoch. Značnú časť tovarových trhov ovládajú nadnárodné spoločnosti, ktoré vo väčšine prípadov reprezentujú značkové firmy s dobrou tradíciou a povestou (*goodwill-om*). Presadiť sa na týchto trhoch znamená buď stať sa súčasťou týchto firiem, najmä vo forme *joint-venture*, alebo pristupovať na značné cenové ústupky vo forme cenových zliav. Navyše, výrobcovia z kandidátskych krajín spravidla musia prekonávať, hlavne pri finálnych výrobkoch, nedôveru odberateľov, že prichádzajú z krajín bývalého východného bloku, čo je automatické označenie pre nízku kvalitu, a teda rizikový obchod. Táto nelichotivá povest' nových neznámych firiem a značiek z kandidátskych krajín sa nespravodlivo generalizuje, a zväčša je spojená s cenovou zrážkou ako kompenzáciou uvedených nevýhod.

Okrem toho tu pôsobí moment netrhovo stanovených vnútrokoncernových realizačných cien pri vývoze. Tieto ceny môžu byť oproti trhovým cenám nižšie vzhľadom na prerozdeľovacie procesy vnútri týchto koncernov.

Medzinárodnú konkurencieschopnosť ekonomiky, samozrejme okrem makroekonomickej dimenzie, je dôležité sledovať aj na nižšej agregáčnej úrovni, teda na úrovni komoditných skupín prípadne odvetví.

Štruktúra slovenského vývozu, čo je jeden z ukazovateľov konkurencieschopnosti na tejto úrovni, sa v posledných rokoch podstatne zlepšila, najmä poklesom skupiny surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných komodít v prospech komodít náročných na vedu a výskum, všeobecne označovaných ako sofistikované. Ich podiel dosiahol v roku 2000 približne 44 % a významne sa ním priblížil k hospodársky vyspelým krajinám EÚ, ako aj k ČR, Maďarsku a Slovinsku.

Na základe ukazovateľa RCA a metódy REVELAST sa ukazuje, že Slovensko zaznamenáva relatívne vyššiu konkurencieschopnosť pri menej spracovaných výrobkoch (pri surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných a pracovne náročných komoditách) v porovnaní s výrobkami náročnými na vedu a výskum, hoci ich podiel v exporte sa zvýšil. Pri surovinovo, energeticky a kapitálovo náročných tovaroch Slovensko realizuje najvyššie konkurenčné výhody na trhu EÚ aj v porovnaní s ostatnými

kandidátskymi krajinami, zatiaľ čo pri pracovne náročných tovaroch tu majú lepšiu pozíciu Poľsko a Slovinsko. Pokiaľ ide o tovary náročné na vedu a výskum, spomedzi kandidátskych krajín má Slovensko v tomto segmente tovarov vážneho konkurenta na trhoch EÚ najmä v Maďarsku, Slovinsku, a takisto v Českej republike.

Nízka kvalitatívna konkurenčná schopnosť sa ešte stále odráža v nepriaznivých absolútnych výmenných reláciách (*terms of trade*). Kilogramové ceny vývozu (jednotkové hodnoty vývozu) oproti dovozným cenám (čiže oproti zahraničiu) boli v roku 2000 stále ešte nižšie, hoci došlo k zlepšeniu. Najvyššiu disparitu zaznamenávajú práve energeticky a kapitálovo náročné komodity (v podstate tovary s nízkym stupňom spracovania), čo je tiež dôkazom ich najpriaznivejšej konkurencieschopnosti cenou. Potešiteľné je, že k značnému priblíženiu kilogramových cien vývozu a dovozu v roku 2000 došlo pri sofistikovaných výrobkoch. Je možné, že to ovplyvňujú predovšetkým spoločnosti so zahraničnou účasťou, ako je napríklad Volkswagen a ďalšie.

Doterajšie analýzy konkurencieschopnosti aj slovenskej ekonomiky potvrdzujú hypotézu o *produktivite práce ako rozhodujúcom determinante rastu konkurencieschopnosti*. Teda hlavný problém zvýšenia konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky spočíva v znižovaní zaostávania v produktivite práce najmä v spracovateľskom priemysle v kombinácii so zvyšovaním miery pridanej hodnoty v hrubej produkcii.

Slovensko dosahovalo v roku 1997 pri obchodovateľných tovaroch (v priemysle) iba 32 % úrovne produktivity práce z pridanej hodnoty v parite kúpnej sily vo vybraných vyspelých krajinách EÚ a iba 23 %-nú mieru pridanej hodnoty oproti 36 % vo vyspelých krajinách EÚ. Z kandidátskych krajín najpriaznivejšiu reláciu v tomto smere má najmä Slovinsko a ČR.

V súvislosti s nízkou produktivitou práce a mierou pridanej hodnoty v priemysle SR voči priemeru EÚ zaznamenáva Slovensko aj nízku úroveň miezd na pracovníka.

Nominálne mesačné mzdy na pracovníka vo výrobe obchodovateľného tovaru (v spracovateľskom priemysle) SR v roku 1997 predstavovali iba 10,3 % úrovne vyspelých krajín EÚ; 11,1 % úrovne v Rakúsku; 9,1 % úrovne v SRN a 17 % úrovne v Španielsku. Samozrejme, reálne mzdy na pracovníka (v prepočte na paritu kúpnej sily) boli vyššie. Stále však znamenali iba 28 % úrovne vo vybraných krajinách EÚ.

Relatívne nízka úroveň miezd na pracovníka v priemysle SR sa odráža aj v ukazovateli jednotkových nákladov práce, ktoré sú oproti ostatným kandidátskym krajinám, s výnimkou Maďarska, najnižšie. To opäť potvrdzuje, že Slovensko sa presadzuje na svetových trhoch s obchodovateľnými tovarmi prevažne vďaka cenovej konkurencieschopnosti, kde významnú úlohu zohrávajú práve nízke mzdy.

Cesta k zvýšeniu produktivity práce vo výrobe obchodovateľných tovarov vedie, ako ukazujú trendy vo vyspelých ekonomikách, predovšetkým cez medzinárodnú vnútroodvetvovú mikrošpecializáciu. Jej rozvinutie je v slovenskom spracovateľskom priemysle, najmä pri sofistikovaných výrobách, kde je najtypickejšia, zatiaľ nedostatočné. Práve v dôsledku zmien vo vnútroodvetvovej mikrošpecializácii sa mení aj charakter zahraničnoobchodných vzťahov. Váha interodvetvového zahraničného obchodu sa znižuje a na význame nadobúda intraodvetvový obchod.

V uplynulom období v zahraničnom obchode Slovenska s EÚ, napriek liberalizácii obchodu zakotvenej v Asociačnej dohode, sa však výraznejší nárast intraodvetvového obchodu neprejavil, a teda stále prevažuje interodvetvový charakter obchodu.

Vstup do Európskej únie je šancou, ktorá by mohla tieto procesy naštartovať a zrýchliť a značnú medzeru v konkurenčnej schopnosti ako jadre reálnej konvergenzie postupne znižovať.

Štruktúra ekonomiky Slovenskej republiky

Sektorová a odvetvová štruktúra ekonomiky SR sa v priebehu transformácie výrazne zmenila a priblížila sa k proporciám, ktoré sú typické pre členské štáty EÚ; zistené diferencie voči vybraným krajinám EÚ pritom nie sú väčšie ako tie, ktoré existujú aj v rámci EÚ. V podrobnejšie členených vrstvách štruktúry výroby i služieb je však evidentný nižší podiel moderných technologicky a poznatkovo náročných aktivít nielen v porovnaní s vyspelými štátmi EÚ, ale napríklad aj v porovnaní s Maďarskom. Slabšia angažovanosť priamych zahraničných investícií v spracovateľskom priemysle SR – osobitne vo forme investícií na zelenej lúke – v porovnaní s ostatnými krajinami V 4 jednoznačne viedla na Slovensku k pomalšiemu priebehu kvalitatívnych štruktúrnych zmien. Možno očakávať, že vstup Slovenska do EÚ prinesie v tomto smere pozitívne zmeny.

Slovensko dosahuje zhruba polovičnú úroveň produktivity práce EÚ (čo je o niekoľko bodov menej ako v ČR a v Maďarsku, ale viac ako v Poľsku). V jednotlivých odvetviach sú tieto relácie (v porovnaní s Rakúskom) dosť diferencované. Najvyššiu relatívnu úroveň produktivity práce dosahuje pôdohospodárstvo, čo je ovplyvnené najmä odlišnou veľkostnou štruktúrou poľnohospodárskych podnikov v Rakúsku a v SR. Naopak, najhoršie výsledky sa v súčasnosti dosahujú v stavebníctve; medzinárodné i národné indikátory pritom naznačujú, že prekonanie negatívnych tendencií vo vývoji produktivity práce v tomto sektore si zrejme bude vyžadovať pružnejšiu adaptáciu stavebných podnikov na dopyt po stavebných prácach.

Relatívne vysokú úroveň produktivity práce dosahuje Slovensko v sektore služieb, a to tak v medzinárodnom porovnaní, ako aj na základe medziodvetvového porovnania v rámci Slovenska. Osobitne významné je, že produktivita práce sa v tomto sektore zvyšuje zároveň s rastom zamestnanosti. Pri medzinárodnom porovnaní detailnejšej štruktúry sektora služieb sa však ukazuje, že na Slovensku sú menej rozvinuté práve tie služby (finančné služby, služby výskumu a celé spektrum služieb pre podniky), ktoré sa v modernej ekonomike veľmi dynamicky rozvíjajú.

Odhadované relácie v úrovni produktivity práce k Rakúsku sú v priemysle, aj v spracovateľskom priemysle na Slovensku menej priaznivé ako v ČR a v Maďarsku. Produktivita práce v spracovateľskom priemysle SR dosahovala v roku 1999 okolo 40 % úrovne Rakúska. Zvyšovanie jeho produktivity práce bude zrejme veľmi náročné, pretože nezávisí iba od samotných výrobcov, ale aj od realizačných podmienok na zahraničných trhoch. Pri nízkej úrovni miezd a jednotkových nákladov práce (zhruba štvrtinová úroveň Rakúska) v spracovateľskom priemysle a pri vysokej prevahe ponuky nad dopytom na trhu práce nie sú výrobcovia stimulovaní k technologickým inováciám.

Zmeny v štruktúre produkcie spracovateľského priemyslu, ktoré sa uskutočnili v priebehu transformácie, naznačujú, že tá sa postupne približuje k štruktúre, ktorá je charakteristická pre vyspelé krajiny EÚ. Od štruktúry menej vyspelých krajín EÚ sa odlišuje najmä nižším podielom výroby spotrebných tovarov a potravín na jednej strane, a značne vyšším podielom výroby investičných statkov na strane druhej. Hlavným problémom spracovateľského priemyslu SR teda už nie je jeho štruktúra na úrovni odvetví, ale predovšetkým pomalý priebeh zavádzania nových technologicky a poznatkovo

náročných výrob v rámci jednotlivých odvetví, bez ktorých nie je možné ani rýchlejšie zvyšovanie kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti.

Viacere pozitívne trendy možno zaznamenať vo vývoji zahraničného obchodu SR s priemyselne spracovanými tovarmi. V štruktúre jeho vývozu sa zvýšil podiel tovarov náročných na ľudský kapitál a znížil sa podiel tovarov náročných na surovinové zdroje. Zvyšuje sa i podiel tovarov, ktoré sa na zahraničnom trhu presadzujú na základe kvalitatívnej konkurencie, a naopak klesá podiel tých tovarov, ktoré konkurujú cenami. Istý pokrok sa dosiahol vo vývoji relácií medzi kg cenami dovozu a vývozu. Postupne sa mení pozícia slovenských podnikov aj z hľadiska dosahovaných zahranično-obchodných cien na trhu EÚ – odstup vývozných cien v spracovateľskom priemysle SR od priemeru EÚ sa medzi rokmi 1995 – 1999 zlepšil zhruba o 10 percentných bodov a je priaznivejší ako v ČR a v Poľsku.

Disparity v regionálnom rozvoji Slovenskej republiky

Z vypracovaných analýz vyplýva, že ekonomický rozvoj SR, charakterizovaný trvalým rastom HDP, je sprevádzaný vznikom a prehĺbovaním rozdielov medzi regiónmi (krajmi, ale najmä medzi okresmi).

V roku 2000 bol HDP na obyvateľa vytvorený v ekonomicky najrozvinutejšom Bratislavskom kraji dvojnásobkom priemeru dosiahnutého v SR a viac než trojnásobkom HDP na obyvateľa v najmenej rozvinutom Prešovskom kraji. V tom istom roku bolo na 100 obyvateľov v Bratislavskom kraji 56,7 pracovných príležitostí, v Prešovskom kraji 29,8 a v ostatných krajoch 33,2 až 40,8. Mesačné príjmy z pracovnej činnosti na obyvateľa dosiahli v roku 2000 v priemere za Slovensko 3 328 Sk, v Prešovskom kraji 1 791 Sk a v Bratislavskom kraji 10 434 Sk. Miera nezamestnanosti sa v roku 2001 rovnala v kraji Košickom 24,8 %, Nitrianskom 23,1 %, Prešovskom 22,7%, Banskobystrickom 22,4 %, Žilinskom 18,9 %, Trnavskom 18,0 %, Trenčianskom 13,4 % a Bratislavskom 8,3 %. Z mnohých faktorov podmieňujúcich regionálne disparity v Slovenskej republike sú dôležité najmä zahraničné rozvojové investície, exportná báza regiónov, rozvoj malého a stredného podnikania (vznik nových firiem v regiónoch), inovačný potenciál a kvalifikácia, stav technickej infraštruktúry, činnosť inštitúcií podporujúcich regionálny rozvoj.

Vzdelanie, kvalifikácia a inovácie

Ako zdôraznilo zasadnutie Európskej rady v Lisabone v marci 2000, inovácie s príslušným vedeckovýskumným zázemím sú v súčasnosti hlavným faktorom konkurenčných schopností európskych podnikov v súťaži s USA a s Japonskom. Týka sa to aj kandidátskych krajín usilujúcich sa o vstup do Európskej únie.

Pri hodnotení slovenskej ekonomiky z tohto hľadiska treba konštatovať značné zaostávanie Slovenska za krajinami EÚ. Výdavky na výskum a vývoj na stotisíc obyvateľov sú v krajinách EÚ zhruba 6-krát vyššie než na Slovensku. Ich podiel na HDP v porovnaní s krajinami EÚ predstavuje iba 37 %. Osobné výdavky na tisíc zamestnancov výskumu a vývoja predstavujú menej ako 20 % úrovne krajín EÚ. Tento vysoký rozdiel v hmotnej zainteresovanosti ďalej zvyšuje zaostávanie SR za krajinami EÚ, a to v dôsledku emigrácie výskumných pracovníkov do zahraničia. Ak zvažíme, že najvyšší sklon k emigrácii vykazujú špičkoví odborníci, môže ich strata značne ovplyvniť medzinárodnú úroveň výskumného potenciálu Slovenskej republiky.

Hoci zoštíhľovací proces výskumnej základne bol nevyhnutný, jej redukcia bola neúmerne veľká a nesprievádzalo ju úsilie o zvýšenie jej efektívnosti. Môžeme konštatovať, že bola skôr nekontrolovaným voľným pádom so všetkými zápornými dôsledkami.

Názorne sa to prejavilo napríklad v obrate technologickej bilancie, ktorý je dôležitým ukazovateľom výkonnosti krajín v oblasti vysokoprogresívnych technológií a *know-how*. Príjmy technologickej bilancie boli v malých krajinách západnej Európy 27-krát väčšie než v SR. Podobné veľké rozdiely možno zaznamenať aj v miere invenčnosti, sebestačnosti a difúzie.

Do značnej miery sa pod nižšiu efektívnosť výskumu podpísalo okrem nízkej hmotnej zainteresovanosti aj nízke materiálne a technické vybavenie výskumu. Napríklad výdavky na stroje a zariadenia na tisíc zamestnancov výskumu a vývoja boli v rokoch 1991 – 1994 v krajinách EÚ 4,6-krát vyššie než v Slovenskej republike v roku 2000.

Podvyživenosť výskumu a vývoja zúžila aj prirodzenú základňu inovačných aktivít a tým aj komercializáciu ich výsledkov. Táto skutočnosť je pre slovenskú ekonomiku tým závažnejšia, že konkurenčné výhody dosahuje Slovensko viac v komoditách s nízkou, resp. so strednou technologickou úrovňou. Naopak, tovary náročnejšie

na suroviny, energiu a menej kvalifikovanú prácu vykazujú priaznivejšiu výmennú reláciu. Z hľadiska výmennej relácie sa preto export tejto skupiny tovarov javí výhodnejším, no z hľadiska reštrukturalizácie ekonomiky pôsobí retardačne.

Zotrvačnosť nepriaznivej komoditnej štruktúry importu a exportu, ktorá je prejavom celkovej štruktúry domácej výroby, do značnej miery sťažuje implementáciu progresívnych faktorov podporujúcich rozvoj inovačných aktivít v prospech ich konkurenčnej schopnosti a vyššieho zhodnocovania národnej práce. Ak porovnáme podiel inovujúcich podnikov spracovateľského priemyslu v krajinách EÚ, zisťujeme, že je podstatne vyšší v každej veľkostnej kategórii než v Slovenskej republike. Okrem toho najväčšie rozdiely vykazujú práve tie ekonomické činnosti, ktoré sú z hľadiska perspektívnej orientácie rozvoja slovenskej ekonomiky najzaujímavejšie. Ide najmä o výrazne nižší podiel inovujúcich podnikov vo výrobe strojov a zariadení, elektrických a optických zariadení, dopravných prostriedkov a chemických výrobkov.

Zatiaľ čo krajiny EÚ preferujú výdavky na rozvoj domáceho výskumu pred výdavkami určenými na dovoz zahraničnej technológie, na Slovensku je to opačne. Pokiaľ takýto prístup nemá za následok radikálne znižovanie výskumného potenciálu, možno ho akceptovať. V opačnom prípade môže vzniknúť nebezpečná medzera vo vzdelávacom a výskumnom zázemí inovačných aktivít, ohrozujúca jednak efektívne využívanie dovezenej technológie a jej ďalšie zdokonaľovanie v domácom prostredí, jednak schopnosť sledovať svetový pokrok a zabezpečiť tak kvalifikovaný výber dovozu najvhodnejšej technológie.

Závažný je aj poznatok, že do obnovy technológie investuje systematicky na základe perspektívneho zámeru iba 4,7 % malých a stredných podnikov, nepravidelne 32,3 % a 63 % podnikateľov investuje náhodne, na základe okamžitej potreby. Je to prejav slabej pripravenosti podnikateľskej sféry spracovať efektívne programy. Poukazuje to na potrebu zdokonaľovať konzultačnú a poradenskú službu pre podnikateľskú sféru.

2. Prínosy a riziká vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie

Prínosy vstupu SR do EÚ možno identifikovať predovšetkým ako efekty z hlavných kanálov integrácie – pohybu tovarov a služieb, priamych zahraničných investícií a voľného pohybu pracovných síl.

Vplyv účasti Slovenskej republiky v colnej únii EÚ

Efekty integrácie sa vo všeobecnosti spájajú predovšetkým s výhodami colnej únie. Ide o efekty vyplývajúce z odstránenia prekážok obchodu, ktoré rozširujú trh a sú predpokladom ďalšieho rozvoja obchodu.

Proces prípravy na členstvo v colnej únii EÚ sa začal vlastne až uzavretím a postupnou realizáciou Európskej dohody Európskej únie so Slovenskou republikou. Postupnou realizáciou Asociačnej dohody v priebehu 10 rokov, t. j. do konca roku 2000, sa vytvorila *zóna voľného obchodu* a možnosť prakticky bezcolného obchodu s priemyselnými výrobkami. To významne prispelo k výraznému zvýšeniu objemu vzájomného obchodu. V súčasnosti Slovensko vyváža do EÚ takmer 60 % svojho vývozu a dováža z nej 50 % celkového dovozu. Preto po vstupe do EÚ sa nepredpokladá, že by vstup do colnej únie EÚ v oblasti priemyselných tovarov z titulu tarifnej záťaže zásadnejšie ovplyvňoval dynamiku obchodu SR s EÚ. Tento vplyv sa zrejme prejaví pri poľnohospodárskych komoditách, kde môže vzhľadom na prevažujúcu nižšiu konkurencieschopnosť dôjsť k obmedzeniu možností vývozu.

Pokiaľ ide o teritoriálnu aplikáciu, zavedenie *Spoločného colného sadzovníka* EÚ bude pre SR znamenať v podstate pokračovanie súčasného stavu, keďže sa bude vzťahovať na rovnaký okruh krajín, voči ktorým SR i dnes uplatňuje dovozné zmluvné clá. Z hľadiska úrovne colných sadzieb zavedenie Spoločného colného sadzovníka síce povedie k zvýšeniu niektorých slovenských zmluvných colných sadzieb (najmä pri poľnohospodárskych výrobkoch), ale pretože sa bude týkať iba malého okruhu krajín, ktorých podiel na slovenských dovozoch predstavuje 4,3 %, nie je tento fakt významný.

Vstup do Európskej únie bude znamenať aj prevzatie všetkých *režimov preferenčných ciel* EÚ. Vzhľadom na to, že ich teritoriálny záber je väčší ako v preferenčných režimoch SR, ich prevzatie povedie k aplikácii preferenčných ciel vo väčšom rozsahu,

ako je to v súčasnej slovenskej praxi. Okrem krajín CEFTA, EZVO, pobaltských krajín a krajín všeobecného systému preferencií, ktorým SR poskytuje diferencované preferenčné clá i v súčasnosti, Slovensko bude musieť poskytovať preferenčné clá aj početnej skupine rozvojových krajín Afriky, Karibiku a Pacifiku, ako aj rozvojovým krajinám Stredomoria. Je však málo pravdepodobné, že prevzatie preferenčných režimov EÚ by mohlo zásadnejšie ovplyvniť vzájomný obchod Slovenska s krajinami zaradenými do preferenčných režimov EÚ.

Celkove je možné povedať, že vstup Slovenska do Európskej únie a s ním spojené prevzatie spoločnej obchodnej politiky EÚ by *nemali výraznejšie zasiahnuť do zahraničnoobchodnej výmeny SR s krajinami budúcej EÚ a s tretími krajinami, ani do jej komoditnej štruktúry.*

Pokiaľ ide o *netarifné opatrenia* v EÚ voči tretím krajinám, najviac sa využívajú *dohody o dobrovoľných exportných obmedzeniach (DVO)*, ktorými je pokrytých takmer 14 % vzájomnej obchodnej výmeny EÚ, čo predstavuje cca 6 % dovozu všetkých krajín. Z hľadiska komodít najvyššiu ochranu formou *kvantitatívnych kvót*, ako ďalšej formy netarifných opatrení, má textil a poľnohospodárske produkty, ktoré sa priebežne aktualizujú podľa výsledkov rokovaní s GATT/WTO, resp. dvojstranných dohôd. Ide o komodity, ktoré sú citlivou kapitolou aj pre obchodnú výmenu SR.

Rozsiahle netarifné opatrenia v praxi EÚ sa používajú na *ochranu spotrebiteľa, životného prostredia, rastlín a živočíšstva*, ktoré sú, najmä pokiaľ ide o medzinárodné dohody, v podstatnej časti už v súčasnosti obsiahnuté aj v legislatíve SR. Na vládnej úrovni významné miesto medzi netarifnými opatreniami majú *technické prekážky, rozdielnosť úrovne DPH, ako aj spotrebné dane.*

Na rozdiel od EÚ, netarifné opatrenia SR za uplynulé roky mali iba *nepatrný vplyv na zahraničný obchod SR*. V rokoch 1997 – 2001 hodnota dovozu tovarov, na ktoré boli zavedené ochranné opatrenia, sa pohybovala na úrovni 0,2 %. Z toho dôvodu možno očakávať, že prevzatie systému netarifných opatrení EÚ *by malo znamenať mierne vyššiu ochranu slovenskej ekonomiky.*

Prílev PZI a ich vplyv na kvalitatívnu konkurencieschopnosť

Rozhodujúce účinky bude mať integrácia SR do EÚ na kvalitatívnu konkurenčnú schopnosť, ktorú možno merať predovšetkým rastom produktivity, cenových hladín

a posunmi v sektorovej štruktúre ekonomiky a odvetvovej štruktúre spracovateľského priemyslu.

Determinantom, ktorým môže integrácia do EÚ najväčšmi prispieť k podstatnému zvýšeniu kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti, je očakávaný intenzívnejší prílev priamych zahraničných investícií (PZI) do ekonomiky SR. Dá sa predpokladať, že jednotný trh EÚ poskytne viac ponúk pre Slovensko v oblasti prílevu priamych zahraničných investícií, a to jednak rozvinutím procesov vnútroodvetvovej mikrošpecializácie s cieľom vyššieho využívania úspor z rozsahu, jednak prehlbovaním procesu produktivej diferenciacie v EÚ a imitácie v SR. Obidva tieto procesy budú znamenať prehlbenie procesu medzinárodného znovurozdeľovania výroby v rámci rozšírenej EÚ, čo je úzko spojené s priamym investovaním v zahraničí.

To by malo v SR viesť k postupnému dosiahnutiu objemov PZI bežných v krajinách EÚ, kde objemy v prepočte na obyvateľa sú podstatne vyššie ako v súčasnosti v SR (cca 800 USD). Priemer za EÚ sa pohybuje okolo 3 000 USD.

Pri odhade tohto objemu po vstupe do EÚ sme vychádzali z premisy, že Slovensko by sa k objemu PZI na obyvateľa v Českej republike, ktorá v roku 2000 dosiahla 2 300 USD, mohlo priblížiť niekedy v horizonte do roku 2008.

Odhadovaný rast produktivity je teda založený na hypotetických predpokladoch intenzívnejšieho prílevu PZI do slovenskej ekonomiky po jej vstupe do EÚ, ale aj na predpoklade podstatného zvýšenia efektívnosti investícií domácich investorov.

Hlavným zmyslom obidvoch investičných foriem by mala byť podstatná modernizácia technológií a zintenzívnenie produktových inovácií, čo by sa malo prejavovať aj v podstatnom raste produktivity. Podľa modelových prepočtov aj vzhľadom na uvedený odhad vývoja úrovne PZI by súhrnná produktivita SR mohla v rokoch 2004 – 2008 rásť priemerným tempom 3,7 % ročne oproti 2,5 % v rokoch 2001 – 2003.

Pri predpokladanom raste produktivity by mohla kurzová odchýlka poklesnúť zo súčasnej hodnoty 2,7 v roku 2001 na úroveň 2,0 koncom roka 2008, čo by bolo podstatné zlepšenie oproti jej stagnácii, resp. rastu v poslednom desaťročí. Porovnateľná cenová hladina by sa mala výrazne priblížiť k priemeru EÚ, a to zo súčasných 36 % zhruba na 46 % v roku 2006 a na úroveň 49,7 % v roku 2008. Na tomto priblížení by sa mal podieľať hlavne rast domácich cien v dôsledku rastu produktivity, technologickej doznievajúcej cenovej deregulácie, cenových účinkov sociálnych reforiem, nákladov implementácie štandardov EÚ, ako aj mierne zhodnocovanie menového kurzu.

Súčasne s rastom porovnateľnej cenovej hladiny by sa mala zvýšiť aj mzdová hladina, čo by malo znamenať výrazný odklon od technologickú modernizáciu a produktovú inováciu málo podporujúceho modelu nízkych miezd k modelu vyšších miezd – vyššej kvality. Zároveň by to malo zabezpečiť, aby sa prechod na očakávaný dynamickjší cenový rast uskutočnil za podmienky rastu reálnych miezd (predpokladá sa rast 2,7 % priemerne ročne v rokoch 2004 – 2006) a životnej úrovne obyvateľstva.

Pozitívnym vplyvom integrácie SR do EÚ na rast porovnateľnej cenovej hladiny a aj na rast produktivity môže byť aj zmiernenie či postupné úplné zmiznutie fenoménu cenových zliav, poskytovaných odberateľom z EÚ na tzv. dovážaný tovar z Východu.

Zo spotrebiteľského hľadiska majú rozhodujúci význam predovšetkým *ceny potravín*. Väčšia časť porovnávaných *spotrebiteľských cien potravín* sa na Slovensku pohybuje v rozpätí 50 – 80 % úrovne v NSR. Niektoré druhy potravín (napríklad chlieb, zemiaky) si doteraz zachovali podstatne nižšiu úroveň (20 – 30 % NSR) a iné (niektoré mliečne produkty, rastlinné tuky), naopak, už prekročili úroveň spotrebiteľských cien v Nemecku.

Podľa modelových prepočtov spotrebiteľské ceny potravín by sa mali zvýšiť ešte do vstupu asi o 6 % priemerne ročne, hneď po vstupe v roku 2004 by sa mohli zvýšiť o ďalších 8 % a v rokoch 2005 – 2006 by mohli rásť takisto 8 % priemerne ročne. V období 2007 – 2008 by sa ich priemerné ročné tempo rastu malo znížiť na zhruba 6,8 %. Rast týchto cien po vstupe by však nemal znamenať znižovanie životnej úrovne obyvateľstva, keďže pri predpokladanom raste produktivity by malo dôjsť v rokoch 2004 – 2006 súčasne k rastu nominálnych miezd minimálne vo výške rastu cien potravín.

Voľný pohyb pracovných síl a trh práce v Slovenskej republike

Pre budúci *voľný pohyb osôb* sú určujúce odhady, že v priemere 3 – 4 % obyvateľstva budú dlhodobo emigrovať z krajín strednej a východnej Európy (SVE) za prácou do členských štátov EÚ a 1 – 2 % obyvateľstva sa budú pravidelne vracieť domov. Podľa výskumov z krajín V 4 má aj obyvateľstvo SR sklon k emigrácii za prácou v prípade zrušenia obmedzení vo voľnom pohybe za prácou do členských štátov EÚ. Význam výskumov a modelov výpočtu migračného potenciálu pracovných síl sa však pravdepodobne preceňuje, lebo úroveň medzištátnej migrácie bude určovať predovšetkým dopyt v terajších krajinách EÚ.

Po vstupe do EÚ sa predpokladá najprv odchod kvalifikovaných pracovných síl, až potom ich budú nasledovať aj menej kvalifikovaní migranti. V terajších krajinách EÚ sa očakáva praktizovanie selektívnej politiky výberu hlavne kvalifikovaných pracovných síl (príklad udeľovania „zelených kariet“ pre počítačových expertov v Nemecku).

Nie je isté, aké bude „rozdelenie“ rozšírenej EÚ z hľadiska potreby kvalifikovaných pracovných síl a aké investície chcú zahraničné firmy umiestňovať dlhodobo v krajinách SVE, keď tu budú chýbať vysokokvalifikované pracovné sily, ktoré budú emigrovať za prácou do terajších členských štátov EÚ.

K výhodám voľného pohybu pracovných síl pre vysielajúcu krajinu patrí zníženie miery nezamestnanosti (napríklad odchod približne 80 tis. pracovných síl do zahraničia v prvom roku po uvoľnení pohybu osôb by znížilo mieru nezamestnanosti asi o 2,6 percentného bodu) a transfery miezd, ktoré zvyšujú hrubý národný produkt (napríklad terajších asi 75 tis. pracovníkov v zahraničí vrátane Česka a za predpokladu transferu čo len 10 tis. Sk v priemere na osobu „privezie“ za rok sumu asi 9 mld Sk). Výhodou môžu byť aj získané skúsenosti (prax), ale len tej časti pracovných síl, ktorá sa vráti na Slovensko.

Nevýhodou je strata pomernej časti vynaložených verejných prostriedkov na kvalifikačnú prípravu emigrantov. Eliminovať odchod najkvalifikovanejších pracovných síl bude možné len čiastočne podporou vzniku a rastu domácich *high-tech* firiem.

Stanovenie prechodných období na voľný pohyb pracovných síl je jednoznačne výhodnejšie pre terajšie krajiny EÚ. Zadržanie potenciálnych migrantov v krajinách SVE počas prechodného obdobia na voľný pohyb osôb vytvorí tlak na udržanie nízkej úrovne miezd v týchto krajinách. Zvýšená potreba emigrantov z krajín SVE v terajších krajinách EÚ sa intenzívnejšie prejaví až neskôr, t. j. po prechodných obdobiach, keď z trhu práce EÚ začnú odchádzať silné populačné ročníky.

Rozpočtové efekty

Významné účinky vstupu SR do EÚ sú spojené s rozpočtovými efektami, ktoré budú ovplyvnené uplatňovaním princípu kohézie, poskytovaním štruktúrnej pomoci, jej spolufinancovaním, platením príspevku do spoločného rozpočtu EÚ, odvodom väčšej

časti colného výnosu do rozpočtu EÚ, novou pozíciou štátneho rozpočtu voči poľnohospodárstvu a pod.

Príjmovú stránku štátneho rozpočtu bude ovplyvňovať predovšetkým proces harmonizácie daní, ktorý sa bude týkať hlavne nepriamych daní, t. j. dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní, ale prejaví sa aj v oblasti priamych daní. Hlavným cieľom harmonizácie daní je podstatne obmedziť daňovú konkurenciu medzi členskými štátmi.

Pravda, úloha príjmov z *DPH* pre štátne rozpočty členských štátov je rozdielna, pričom priemer za EÚ pri normálnej sadzbe *DPH* je zhruba 21 % a pri zvýhodnenej sadzbe 5–10 %. Európska únia si preto zatiaľ nestanoví cieľ úplne zjednotiť sadzby *DPH*, ktorá by mala byť v zásade neutrálna, jej cieľom je dosiahnuť úzke rozpätie *DPH* (15 – 25 %). Z toho, prirodzene, vyplýva, že v porovnaní so súčasnými sadzbami v SR (12 % a 23 %) by sa mal priemer týchto sadzieb po vstupe do EÚ zvýšiť zhruba o 5 percentných bodov. Ide o pomerne vysoký rast, ktorý sa premietne do príjmov rozpočtu, súčasne však vyvolá rast cenovej hladiny.

Harmonizácia *DPH* bude teda znamenať vyššie príjmy štátneho rozpočtu a vyššiu cenovú hladinu, ktorá sa tým čiastočne priblíži k priemeru EÚ. Rast cien negatívne ovplyvní spotrebiteľov, a preto by sa malo uvažovať s jeho optimálnym časovým rozložením.

Ďalšou oblasťou, kde sa takisto ráta s harmonizáciou, sú *spotrebné dane*, ktorých objem by sa mal zvýšiť zhruba o 20 %. Účinky harmonizácie spotrebných daní budú podobné ako v prípade *DPH*.

V oblasti *priamych daní* by malo dôjsť k postupnému znižovaniu daňového zaťaženia fyzických aj právnických osôb, ktoré sa môže prejavíť v určitom znížení daňových príjmov.

Súhrnný efekt budúcej harmonizácie daní (rast príjmov z nepriamych daní a pokles príjmov z priamych daní) bude prínosom pre štátny rozpočet SR, ako aj pre kofinancovanie štruktúrnych projektov. Znižovanie priamych daní však môže byť stimulum rozvoja ponukovej stránky ekonomiky (zavádzanie moderných technológií, výrobové inovácie a podobne).

Významným prínosom vstupu SR do EÚ bude pomoc EÚ prostredníctvom *štruktúrnych fondov* a *Fondu kohézie*. V prípravnom období EÚ poskytuje kandidátskym krajinám túto pomoc z tzv. predvstupových fondov, najmä PHARE, ISPA a SAPARD.

Po vstupe do EÚ sa SR bude podieľať na štruktúrnych fondoch EÚ a na Fonde kohézie. Hlavným štruktúrnym fondom, prostredníctvom ktorého sa poskytuje pomoc zaostávajúcim regiónom EÚ (regióny s HDP nižším ako 75 % priemeru EÚ), je *Európsky fond regionálneho rozvoja (European Regional Development Fund – ERDF)*. Dôležitý princíp, na základe ktorého tento fond funguje, je princíp doplnkovosti (spolu financovania), podľa ktorého príspevky z ERDF sú iba doplnkovým zdrojom k prostriedkom národných vlád na financovanie daného projektu.

Ďalším štruktúrnym fondom je *Európsky sociálny fond (European Social Fund – ESF)*, z ktorého možno čerpať podporu na rozvoj ľudských zdrojov, predovšetkým na iniciatívy súvisiace so vzdelaním a s výchovou.

Významnú úlohu v systéme štruktúrnych fondov má *Európsky poľnohospodársky usmerňovací a záručný fond (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – EAGGF)*, ktorý pomáha pri implementácii spoločnej poľnohospodárskej politiky.

Pri reštrukturalizácii rybolovného priemyslu EÚ pomáha *Finančný nástroj na usmerňovanie rybolovu (Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIFG)*.

K spomínaným štyrom štruktúrnym fondom v užšom zmysle treba priradiť aj *Fond kohézie (Cohesion Fund – CF)*. Tento fond, ktorý slúži na zmierňovanie ekonomických rozdielov medzi jednotlivými členskými štátmi, je určený pre Írsko, Španielsko, Portugalsko a Grécko, ktorých HDP na jedného obyvateľa bol v čase vzniku tohto fondu nižší ako 90 % priemeru EÚ. Z tohto fondu možno získať prostriedky na veľké projekty v oblasti dopravnej infraštruktúry a infraštruktúry podporujúcej kvalitu životného prostredia. Kritériami rozdeľovania prostriedkov z neho fondu sú tri faktory: počet obyvateľstva, HDP na jedného obyvateľa a rozloha danej krajiny.

V smerniciach EÚ sa uvádzajú 3 základné ciele, ktorými sa má riadiť poskytovanie pomoci prostredníctvom štruktúrnych fondov v rokoch 2000 – 2006:

- Cieľ 1: Rozvoj a štruktúrne prispôsobenie zaostávajúcich regiónov
- Cieľ 2: Rozvoj regiónov, ktoré majú problémy s hospodárskou a sociálnou konverziou
- Cieľ 3: Rozvoj ľudských zdrojov.

Celková suma predvstupovej pomoci Slovensku v rokoch 2001 – 2004 by mohla dosiahnuť 414 – 614 mil. eur, t. j. 18 – 27 mld Sk.

Po vstupe do EÚ bude SR využívať zdroje zo štruktúrnych fondov a z Fondu kohézie. Tieto príjmy by nemali prekročiť 4 % HDP. Skúsenosti iných krajín ukazujú,

že kapacita SR absorbovať transfery z EÚ sa bude zvyšovať iba postupne. V štúdiu sa odhaduje, že v období 2004 – 2008 by SR mohla reálne absorbovať príjem zo štrukturálnych fondov EÚ približne vo výške 12 – 18 mld Sk ročne (0,3 – 0,4 mld eur), t. j. cca 1,1 % HDP. To by vyžadovalo, aby SR v štátnom rozpočte vyčleňovala v uvedenom období zhruba 15 – 20 mld Sk ročne na spolufinancovanie príslušných projektov. Udržať aj túto nižšiu finančno-rozpočtovú absorpčnú schopnosť však bude podmienené zvýšenou aktivitou kompetentných orgánov a inštitúcií, najmä v oblasti prípravy kvalitných a synergicky orientovaných projektov.

Medzitým Európska komisia stanovila postup pri výpočte príspevku nových členských štátov, ktorý by podľa predbežných odhadov Ministerstva financií SR mal v roku 2004 dosiahnuť zhruba 13 mld Sk (t. j. zhruba 1,1 % HDP). Definitívny rozsah príspevku sa určí až na decembrovom summite EÚ.

Pokiaľ ide o *odvody colných výnosov*, významná z hľadiska vplyvov vstupu SR do EÚ bude skutočnosť, že 75 % ročných colných výnosov bude musieť SR odvieť do *Spoločného rozpočtu EÚ*. Prevažná časť colných výnosov z doterajšieho dovozu do SR sa po vstupe Slovenska do EÚ síce stratí, získa sa však colný výnos z dovozov do rozšírenej EÚ, prechádzajúcich slovensko-ukrajinskou hranicou. Na základe týchto rozdielov sa preto celkový colný výnos SR po vstupe do EÚ zníži z doterajších 3,6 mld Sk v roku 2001 zhruba na 0,5 mld Sk v roku 2004.

Po vstupe SR do EÚ nastanú v dôsledku prevzatia *Spoločnej poľnohospodárskej politiky* (SPP) významné zmeny aj v *podpore poľnohospodárstva prostredníctvom štátneho rozpočtu*. Ťažisko týchto zmien bude spočívať v novom usporiadaní doteraz poskytovaných dotácií do poľnohospodárstva.

Vzhľadom na potrebu priblížiť sa nižším svetovým cenám poľnohospodárskych produktov a nevyhnutnosť priblížiť sa zároveň štandardom EÚ Európska komisia navrhla na roky 2004 – 2006 priame platby kandidátskym krajinám vo výške podstatne nižšej, než je úroveň platieb v EÚ (25 %, 30 % a 35 %). Všetky kandidátske krajiny však tento postup EK odmietli. Slovenská republika nastoľuje v negociačnom procese požiadavku na vyrovnanie komoditnej podpory na existujúcu úroveň. Aby slovenské poľnohospodárstvo mohlo zabezpečovať pokrytie dopytu po potravinách v jeho efektívnej komoditnej štruktúre, v negociačnom procese treba presadzovať aj zvýšenie niektorých produkčných kvót.

Celkový vplyv vstupu SR do EÚ z hľadiska uvedených hlavných položiek verejných financií sa podľa hrubých prepočtov ukázal ako pozitívny. Riziko, ktoré by tento pozitívny vplyv mohlo redukovať, však môže predstavovať jednak nedostatočné využívanie zdrojov zo štrukturálnych fondov EÚ, čím by sa narušila vyváženosť medzi príjmami z EÚ a platbami do EÚ, jednak prípadné zahraničné zadĺženie z titulu získavania mimorozpočtových zdrojov na financovanie projektov súvisiacich s implementáciou štandardov a noriem EÚ.

Náklady implementácie štandardov a noriem Európskej únie

Vstup SR do EÚ bude spojený aj s pomerne veľkými, prevažne investičnými nákladmi. Ich základnou príčinou nie je sám vstup, ale štyridsaťročné prerušenie vývoja trhovej ekonomiky, počas ktorého boli jednotlivé oblasti veľmi zanedbané až deštruované.

Najrozsiahlejšie finančné nároky, a to tak na štátny rozpočet, ako aj na podnikateľskú sféru a obyvateľstvo bude z hľadiska implementácie európskych noriem vyžadovať *oblasť životného prostredia*.

Z hľadiska rozsahu nákladov v komplexe životného prostredia je jednou z jeho rozhodujúcich zložiek *odpadové hospodárstvo*, najmä skládky komunálneho odpadu.

Osobitne významnou zložkou je *ochrana vôd*. Celkové náklady vyvolané prechodom na štandardy a normy EÚ v oblasti vodárenstva a odkanalizovania odpadových vôd sa odhadujú na 50 – 60 mld Sk. Ide o najvyššie položky v rámci komplexu životného prostredia. Nevyhnutnosť vynaloženia investičných nákladov na implementáciu *acquis* v oblasti ochrany vôd však vyvolá aj nepriame efekty. Pôjde o rozvoj činností slovenských stavebných firiem subdodávateľského typu, aktivít samosprávnych orgánov vo všetkých regiónoch Slovenska, o vytvorenie nových pracovných miest pri realizácii týchto projektov a o celkové oživenie a zatraktívnenie jednotlivých regiónov Slovenska z hľadiska cestovného ruchu.

Tretím významným segmentom v systéme ochrany životného prostredia je *ochrana ovzdušia*. Zahŕňa problémy municipalít (spaľovne komunálneho odpadu) a ekologické problémy v podnikovej sfére.

Samostatnú zložku tvorí *systém integrovanej prevencie a kontroly znečistenia*. Predstavuje komplexný monitoring a ochranu pred nebezpečnými látkami, pričom jeho

ťažisko je v podnikovej sfére. Vzhľadom na nízku úroveň technologického vybavenia slovenských podnikov je možné náklady implementácie noriem integrovanej prevencie a kontroly znečistenia odhadnúť na cca 25 – 30 mld Sk.

Celkové náklady na zabezpečenie súladu so štandardmi a normami EÚ v oblasti životného prostredia v časovom horizonte do roka 2007, resp. 2015 možno odhadovať na 120 – 140 mld Sk (v cenách roka 2001). Za predpokladu prechodných období je možné rozložiť toto zaťaženie tak, že v období do roka 2003 by sa mohlo realizovať asi 20 % celkového nákladu (cca 27 mld Sk) a zvyšných 80 % (cca 90 až 110 mld Sk) až po vstupe, najmä v rokoch 2004 – 2007.

Možno predpokladať, že náklady na implementáciu ekologických noriem EÚ zvýšia ceny služieb príslušných infraštruktúrnych odvetví tak pre podnikový sektor, ako aj pre obyvateľstvo (zvýšenie poplatkov za odvoz odpadov, cien pitnej vody a jej čistenia, ekologických poplatkov). To môže predstavovať nepriamy efekt na rast nákladov priemyselných podnikov, ktoré tieto služby spotrebúvajú, a následne nákladový rast cien ich výrobkov.

Obzvlášť veľké medzery sa ukazujú v oblasti *bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci*. Preto prijatie *acquis* aj v tejto oblasti bude pomerne náročný a nákladný proces. Týkajú sa požiadaviek na pracoviská, na pracovné prostriedky, na staveniská, na bezpečnostné značenie, ako aj ďalších požiadaviek na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci. Celkové náklady podnikov na implementáciu všetkých zdravotno-bezpečnostných noriem sa odhadujú na 20 – 30 mld Sk.

Transponovanie *acquis* do slovenských zákonov v oblasti *sociálnej ochrany* znamená okrem iného zabezpečenie rovnakých práv, rovnakého zaobchádzania v zamestnaní a povolani, ako aj právo všetkých občanov na rovnosť bez ohľadu na pohlavie, rasu, národnosť, náboženstvo, a ochranu proti diskriminácii v zamestnaní.

V oblasti *pracovného práva* isté problémy vyvoláva Smernica č. 93/104 EHS o určitých aspektoch organizácie *pracovného času*. Jej transpozícia do nového Zákonníka práce, ktorou bola maximálne prípustná dĺžka pracovného času vrátane nadčasov stanovená na 48 hodín, spôsobila skôr problémy iného než nákladového charakteru (v doprave, na poštách, v kultúrnej sfére). Určité, aj finančné problémy sú spojené s tou časťou smernice, ktorá sa týka *odpočinku a dĺžky dovolenky*.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje implementácia Smernice č. 96/71 ES *o vysielaní pracovníkov v rámci poskytovania služieb*, a to najmä v súvislosti so zdravotným poistením. Vyčíslenie nákladov na jej implementáciu je veľmi zložitá, pretože ex ante virohodne a kvalifikovane odhadnúť počet vyslaných zamestnancov a ich rodinných príslušníkov, dĺžku ich pôsobenia v členských štátoch, ich potenciálne mzdy a na základe toho kvantifikovať napríklad náklady na zdravotné poistenie je fakticky nemožné.

Vstup do EÚ vyžaduje aj zmenu predpisov týkajúcich sa *zdravotného poistenia*, ich zosúladenie s predpismi EÚ – Nariadenie č. 1408/71 EHS o uplatňovaní systémov sociálneho zabezpečenia na zamestnané osoby, samostatne zárobkovo činné osoby a členov ich rodín, pohybujúcich sa v rámci Spoločenstva. Slovenská republika tieto predpisy bude musieť po vstupe okamžite vykonávať.

V *agropotravinárskom sektore* najdôležitejšou úlohou implementácie technických štandardov EÚ je zabezpečenie zdravotnej nezávadnosti potravín a poľnohospodárskych surovín. Ďalšie náklady bude treba vynaložiť na štandardy klieťkových chovov nosníc, prasníc a teliat. Dodatočné náklady si bude vyžadovať zabezpečenie ekologických štandardov v skladovom a odpadovom hospodárstve; ich vplyv na zvýšené jednotkové náklady, hlavne v chove hovädzieho dobytku a ošípaných, sa odhaduje na 2 – 3 %. Odhadované náklady na implementáciu štandardov EÚ v hlavných oblastiach agropotravinárskeho sektora SR do roka 2006 dosahujú celkovo 14 – 20 mld Sk.

Významnú úlohu z hľadiska vstupu SR do EÚ bude mať *doprava*. V rámci tejto kapitoly SR nepožadovala výnimky alebo prechodné obdobia na implementáciu *acquis*.

Vláda schválila *Národný plán regionálneho rozvoja SR na roky 2001 – 2006*, ktorý je oficiálnym dokumentom vlády pri požiadavkách na financovanie rozvoja dopravnej infraštruktúry z predvstupových fondov EÚ. Rozvojový program dopravnej infraštruktúry zahŕňa aj dve priority spolufinancované z predvstupových fondov – prioritu Výstavba železničnej siete (4 verejné práce) v objeme 20,4 mld Sk a prioritu Výstavba diaľnic (3 verejné práce) v objeme 11,6 mld Sk. Základnou prioritou rezortu dopravy je Výstavba a modernizácia dopravnej infraštruktúry v schválených trasách multimodálnych koridorov. Slovenská republika akceptovala výsledky záverečnej správy TINA. Správa TINA definovala súhrn infraštruktúrnych projektov na rekonštrukciu, zlepšenie alebo budovanie infraštruktúry. Tieto projekty zahŕňajú základnú sieť (multimodálne paneurópske dopravné koridory) a dodatočné zložky. Infraštruktúra v SR sa odhadla

na 9 % projektov TINA, čo je značný rozsah vzhľadom na veľkosť územia Slovenska. Základná sieť TINA zahŕňa koridor IV (koncové body Drážďany – Istanbul), koridor VI (Gdaňsk – Žilina) a vetvu Va z Bratislavy do Košíc a potom na Ukrajinu. Náklady na tzv. základnú sieť TINA pre SR tvoria 5,7 mld eur a náklady na dodatočnú sieť predstavujú 1,5 mld eur.

Z hľadiska implementácie štandardov EÚ je významný úsek *energetiky*. Vstup Slovenska do Európskej únie z hľadiska nárokov na finančné zdroje sa v tejto oblasti dotýka najmä bezpečnosti zásobovania energiou a jadrovej energetiky.

V súčasnosti nedostatočná kapacita núdzových zásob ropy a ropných výrobkov a potreba dobudovať ich na parametre dané Smernicou č. 68/414 ES a Smernicou č. 98/93 ES, t. j. požadovaných 90 dní, resp. 120 dní podľa koeficientu spotreby oproti súčasným 39 dňom si vyžiada zhruba 7 mld Sk z verejných financií. V tejto oblasti vynegociovalo Slovensko päťročné prechodné obdobie do konca roka 2008.

Závazok Slovenska postupne odstaviť bloky jadrovej elektrárne V 1 nebude mať priamy vplyv na verejné financie, ale čiastočne sa bude financovať z cudzích zdrojov. Medzi Slovenskom a EÚ bolo na podporu spolufinancovania odstavenia jadrovej elektrárne a prípadných ďalších investičných aktivít, ktoré môžu v tejto súvislosti vzniknúť, podpísané finančné memorandum a bol vytvorený osobitný účet v Európskej banke pre obnovu a rozvoj, na ktorom sa má do roka 2006 zhromaždiť 150 mil. eur (cca 7 mld Sk).

Špecifickou oblasťou v negoiačnom a implementačnom procese je *oblasť vnútornej bezpečnosti*, osobitne Schengenská dohoda. Hlavnou úlohou SR v tejto oblasti je ochrana slovensko-ukrajinskej hranice ako vonkajšej hranice rozšírenej EÚ. Náklady s tým súvisiace sa odhadujú zhruba na 1 mld Sk. Zvýšené náklady na ochranu vonkajších hraníc sa však prejavujú v celkovo vyššej vonkajšej a vnútornej bezpečnosti SR, v znížení počtu nelegálnych migrantov, v znížení colných deliktov, v efektívnejšom odhaľovaní nelegálneho dovozu drog a pod., ktoré z ekonomického hľadiska pripravujú podmienky na (relatívne) úspory budúcich výdavkov zo štátneho rozpočtu.

Slovenská republika ako budúci člen EÚ sa však môže stať vo väčšej miere ako doteraz cieľovou krajinou pre utečencov a žiadateľov o azyl (doteraz Nemecko dostáva až cca 43 % všetkých žiadostí o azyl v rámci EÚ). Z ekonomického hľadiska zvýšenie vnútornej bezpečnosti v SR z titulu členstva v EÚ môže mať aj pozitívny vplyv na rast

príjmov krajiny z aktívneho cestovného ruchu (perspektíva zrušenia kontrol na hrani-
ciach, zlepšenie činnosti polície a pod.).

Podmienky schengenského *acquis*, pripojenie na schengenský informačný systém Slovenská republika nemusí splniť do času prijatia do EÚ; musí však splniť podmienky stanovené pre prvú etapu aplikácie tohto systému. Náklady na prvú etapu (aj s prípravou špeciálneho úradu SIRENE, ktorý ide nad rámec schengenského *acquis*) sa odhadujú do konca roka 2004 na cca 150 mil. Sk., náklady na druhú etapu na cca 95 mil. Sk.

Celkový nárok na finančné zdroje na implementáciu štandardov a noriem v EÚ v najviac nákladovo náročných negociačných kapitolách sa pre celé realizačné obdobie pri zohľadnení prechodných období (2001 – 2015) orientačne odhaduje na 200 – 250 mld Sk (ceny r. 2001). Rozhodujúca časť (vyše 60 %) prevažne investičných nákladov by sa mala realizovať v období 2004 – 2008. Aby však boli dodržané prechodné obdobia, je potrebné, aby sa ročne preinvestovalo v príslušných úsekoch priemerne okolo 30 mld Sk, a to aj v období pred vstupom.

Hlavné bremeno tohto nákladového nárazu budú znášať predovšetkým verejné financie (vr. vládou získaných bankových pôžičiek a iných mimorozpočtových zdrojov), ktorých podiel sa odhaduje na 40 – 45 %. Druhým významným zdrojom by mali byť predvstupové a štrukturálne fondy EÚ (cca 30 %) a podiel súkromného sektora by sa mal pohybovať okolo 25 – 28 %. Treba rátať aj s poskytovaním vládnych záruk za zahraničné úvery a pôžičky podnikovej sfére. To však vyžaduje obozretnosť pri uzatváraní výhodných pôžičkových zmlúv z hľadiska výhodnosti termínov splácania a úrokových sadzieb. Tu môže totiž vzniknúť riziko zvýšeného zahraničného zadĺženia a nárastu dlhovej služby.

Určité riziko predstavuje aj kvalitné a včasné zabezpečenie projektovej prípravy, vrátane projektov, ktoré sa môžu financovať zo štrukturálnych fondov EÚ.

Samozrejme, v tejto oblasti, ako sme už uviedli, existuje riziko premietnutia uvedených zvýšených nákladov do cien a poplatkov za tovary a služby príslušných odvetví. Hrubé prepočty ukazujú, že tieto zvýšené investičné náklady budú vplývať na ceny ako ročný amortizačný náklad, ktorý by mohol zvýšiť ročné jednotkové náklady iba v minimálnom rozsahu, a ktorý by teda nemal znamenať významnejší tlak na rast cien.

Uvedené riziko môže zmierniť aj časový lag od vynakladania nákladov do aktivácie investície, keď tá začne nákladovo reálne pôsobiť.

Vybrané sociálne súvislosti vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie

Vývoj *zamestnanosti* v SR po vstupe do EÚ bude závisieť od ponukovej stránky ekonomiky. Možno očakávať celý rad problémov a rizík udržania, ale aj možností ďalšieho rastu zamestnanosti.

Stabilizačne bude pôsobiť zamestnanosť vo verejnom sektore ekonomiky. Pod väčší tlak konkurencie zo strany zahraničných firiem sa dostanú aj domáce firmy, ktoré v súčasnosti pracujú pre verejný sektor v rámci verejného obstarávania. Možnosti exportu v rámci verejného obstarávania do terajších krajín EÚ sa však otvoria aj pre naše firmy. Rast nezamestnanosti hrozí zo sektora stratových nefinančných organizácií (256,3 tis. v roku 2001, čo je asi 30 % z celkovej zamestnanosti v nefinančnom sektore).

Rast zamestnanosti sa predpokladá v sektore s účasťou zahraničného kapitálu. Bude závisieť od hospodárskej politiky, do ktorých odvetví a akej kvality sa podarí pritiahnúť hlavne priame zahraničné investície.

Po zvážení všetkých vplyvov na zamestnanosť sa podľa výpočtov makroekonomického modelu predpokladá, že ku koncu roka 2008 sa oproti roku 2001 zamestnanosť zvýši o asi 170 až 180 tis. pracovníkov. Miera nezamestnanosti by tak mohla poklesnúť na úroveň okolo 15 %.

Relatívne veľmi nízka *úroveň miezd* v ekonomike SR bude naďalej pod silným tlakom vysokej miery nezamestnanosti. Základom rastu miezd môže byť len rast produktivity práce, ale ten sa automaticky *neprejaví* v raste miezd z viacerých príčin. Aj firmy s najvyššou produktivitou práce budú vyplácať mzdy podľa situácie v príslušnom segmente na trhu práce v SR, t. j. podľa vzťahu ponuky a dopytu. Firmy budú mať záujem na zvyšovaní miery zisku aj na úkor rastu miezd, aby mohli zvyšovať investície do nových technológií a tak obstať v rastúcej konkurencii. Zahraničné firmy budú udržiavať úroveň miezd iba do určitej miery nad úrovňou miezd v domácich firmách, ktorá bude pre úroveň miezd v zahraničnom sektore určujúca.

Hlavne zahraniční experti upozorňujú, že ani vplyv zahraničných investícií sa nemusí prejaviť v konvergencii, ale naopak, v divergencii miezd s terajšími krajinami

EÚ v prípade, keď zahraničné firmy rozdelia výrobný proces po vertikále a do krajín s nízkymi mzdami (Slovensko) umiestňujú technologické výrobné segmenty vyžadujúce nízkokvalifikované pracovné sily. To bude ďalej posilňovať aj emigráciu kvalifikovaných pracovných síl (*brain drain*).

Preto treba presadzovať na jednej strane selektívnu politiku výberu priamych zahraničných investícií a na druhej strane presadzovať tlak na úroveň miezd zahraničných firiem zdola rastom miezd domácich firiem (vychádzajúc z rastu produktivity práce domáceho sektora ekonomiky). Ak by domáci sektor dlhodobo a podstatne zaostával za zahraničným sektorom v produktivite, dochádzalo by v zahraničných firmách iba k rastu miery zisku na úkor rastu miezd (skúsenosti Írska i ekonomicky slabších južných štátov a regiónov EÚ) a konvergencia s vyspelými štátmi EÚ by sa iba predlžovala.

Podľa modelového prepočtu by sa nominálna priemerná mzda v SR mala v roku 2003 oproti roku 2001 zvýšiť 1,19-násobne, v roku 2006 1,55-násobne a do roku 2008 1,88-násobne. Zatiaľ čo v rokoch 2002 až 2003 sa predpokladá jej rast 8,7 % priemerne ročne, v období 2004 – 2008 sa tento rast odhaduje na 9 – 9,7 %.

Rast reálnej mzdy by sa po vstupe do EÚ mal v dôsledku dočasne vyššieho rastu cien v rokoch 2004 – 2006 *prechodne spomaliť*, a to z priemerného ročného rastu 3,6 % v rokoch 2002 – 2003 na 2,7 % v rokoch 2004 – 2006. V rokoch 2007 – 2008 by sa jej rast mohol pohybovať opäť na vyššej úrovni priemerne okolo 4 % ročne.

Základné charakteristiky makroekonomických scenárov vývoja ekonomiky Slovenskej republiky do roku 2008

Celkový pohľad na ekonomické a sociálne trendy poskytujú vypracované ekonometrické scenáre makroekonomického vývoja ekonomiky SR. Podľa nich sa ukazuje, že vplyv integrácie SR do EÚ z hľadiska hlavných makroekonomických ukazovateľov bude pozitívny. Napríklad reálny rast ekonomiky SR v rokoch 2004 – 2006 by mohol dosiahnuť 4,8 % ročne (pri variante neskoršieho vstupu len 3,7 %) a v období 2004 – 2008 až 5 % ročne (pri variante neskoršieho vstupu 4 %), pričom v rokoch 2007 – 2008 by mohol rast dosiahnuť až 5,2 %, čo je možné považovať v daných podmienkach za *maximálne možné tempo rastu HDP bez podstatného zhoršenia makroekonomickej rovnováhy*.

V domácom použití HDP má najväčší podiel *spotreba domácností* (v roku 2001 49,2 %). V súlade s podmienkami rovnovážneho rastu aj v období 2004–2008 by mala spotreba domácností rásť pomalšie ako HDP, a to tempom 4,4 % v prospech rastu investícií priemerne 4,8 % ročne. Podiel *spotreby vlády* na HDP v roku 2001 dosahuje cca 19,6 %. Tento podiel by mal tiež klesať, a to do roka 2008 na 16,1 %.

Podiel *hrubej tvorby fixného kapitálu* na HDP v bežných cenách (miera investícií) v roku 2001 dosiahol 34,6 %, čo je podstatne viac ako vo väčšine krajín OECD. Vzhľadom na rýchlejšiu rast investícií oproti HDP by sa tento podiel po poklese v roku 2002 na cca 31,7 % mal do roka 2008 znížiť na 29 %.

Miera hrubých národných úspor dosiahla v roku 2001 cca 26,6 % HDP, čo je o 8 percentných bodov menej oproti miere investícií, takže značná časť investícií bola fakticky krytá zahraničnými zdrojmi (pri vysokom deficite bežného účtu platobnej bilancie). Táto disproporcia by sa podľa modelových projekcií mohla podstatne zmieriť, pri miere úspor ku koncu roka 2008 okolo 26 %.

V oblasti *vonkajších ekonomických vzťahov* modelové projekcie naznačujú, že pri naplnení predpokladov zvýšenia konkurencieschopnosti dôjde v rokoch 2004 – 2008 k obnoveniu rastu vývozu priemerným tempom 12,2 %. Pritom by dovoz mal rásť o niečo pomalšie ako vývoz, takže deficit bežného účtu platobnej bilancie by sa mohol postupne zredukovať na –4,1 % HDP v rokoch 2004 – 2006 a na prijateľných –3,2 % HDP v roku 2008.

Pokiaľ ide o *mieru inflácie*, modelové prepočty ukazujú, že v rokoch 2004 – 2006 sa udrží na priemernej úrovni asi 6,7 %, pričom po roku 2006 by sa mala postupne znižovať na úroveň štandardnú vo vyspelých ekonomikách.

Makroekonomický vývoj SR, ktorý by sa mohol začať v prípade vstupu SR do EÚ po roku 2004, by znamenal aj významný *posun v priblížení ekonomickej úrovne Slovenska k priemeru EÚ*. V súčasnosti ekonomická úroveň SR meraná ukazovateľom HDP, v prepočte podľa parity kúpnej sily na obyvateľa, sa pohybuje na úrovni 48,5 % priemeru EÚ.

Prepočty ukazujú, že Slovensko by sa mohlo priblížiť k priemernej úrovni *HDP na obyvateľa v parite EÚ v roku 2006 približne na 53,1 % a v roku 2008 na úroveň zhruba 55,5 %*.

Ešte do vstupu a určitý čas po vstupe, kým SR vstúpi do Európskej menovej únie, *bude možné rýchlejšie pokračovať v konvergencii ekonomickej úrovne a porovnateľnej cenovej a mzdovej hladiny.*

V tranzitívnych ekonomikách môže byť príliš silné protiinflačné smerovanie menovej politiky problémom, pretože príliš prudké stláčanie inflácie sa môže interpretovať ako úspech v boji s infláciou. Nesie to však so sebou nebezpečenstvo, že náklady dezinflačných krokov prekročia ich prínosy a že sa *zabrzdia reálne konvergenčné procesy.*

Vzhľadom na to, že štúdiá teoretickými východiskami a empirickou analýzou poukázala na nesporné dlhodobé prínosy integrácie SR do EÚ, a zároveň predbežným ocenením rizík neidentifikovala závažnejšie krátkodobé nepriečnosti tejto integrácie, *alternatíva oddialenia vstupu SR do EÚ do času, kým by sa dokončila reálna implementácia acquis a podstatnejšie sa znížila medzera v konkurencieschopnosti, je kontraproduktívna.* Nielen preto, že celkový potenciál SR sa nachádza na takej úrovni, z ktorej je schopná v relatívne krátkom čase a práve za pomoci EÚ stať sa konkurenčne zrelou ekonomikou. Aj tu platí, že každé omeškanie v šanciach sa ťažko dobieha, ak sa vôbec dobehne. Je nebezpečná aj preto, že stabilita strednej a východnej Európy bude vždy závisieť od perspektív európskej integrácie. A nezúčastniť sa tohto procesu by bolo závažnou chybou.

Možný vplyv integrácie na zmeny v sektorovej a odvetvovej štruktúre ekonomiky

Pokiaľ ide o *sektorovú štruktúru ekonomiky*, účinok integrácie SR do EÚ by sa mal prejavovať v období do roku 2008 zvýšením miery pridanej hodnoty v *primárnom sektore*, avšak poklesom jeho podielu na celkovej pridanej hodnote v hospodárstve SR. Na druhej strane by mohlo dôjsť k celkovému zvýšeniu podielu *sekundárneho sektora* na celkovej pridanej hodnote, hlavne však podstatným zvýšením miery PH z hrubej produkcie na základe vysokej efektívnosti investovania. To platí predovšetkým o spracovateľskom priemysle.

Podiel *sektora služieb* by mal zvýšením podielu sekundárneho sektora zostať v podstate na nezmenenej úrovni, hoci aj tu by malo dôjsť k výraznému zvýšeniu miery PH a produktivity práce.

V štruktúre spracovateľského priemyslu by mali nadobúdať väčšiu váhu odvetvia, ako sú *strojárstvo, elektrotechnický priemysel, dopravné zariadenia, ale aj výroba chemických výrobkov a celulózo-papierenského priemyslu*. Gumárenský priemysel, výroba nekovových minerálnych produktov a potravinársky priemysel by si pravdepodobne svoj doterajší podiel udržali. K *poklesu podielu* na celkovej PH (i keď pri zachovaní jej ďalšieho absolútneho rastu) by asi došlo pri *výrobe kovov a v textilnej, odevnej, kožiarskej a jednoduchej drevárskej výrobe*.

Tieto odhadnuté trendy môžu byť určitou orientáciou, a súčasne aj výzvou pre podnikateľský sektor, kde by sa mala prejavovať veľká dávka zdravého emotívneho prístupu.

Na odhad účinkov integrácie na vývoj štruktúry ekonomiky odvetvovo členenej sa použil aj *CGE (Computable General Equilibrium) model*. Podľa tohto modelového prepočtu sa ukazuje, že z *domácej produkcie* najvýraznejší rast produkcie zaznamená výroba spracovateľského priemyslu (bez chemického a potravinárskeho priemyslu). Mala by vzrásť, aj keď menej výrazne, produkcia poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov a trhových služieb. Objem produkcie chemických surovín a výrobkov, ako aj stavebníctva sa vstupom do EÚ nezmení. Pri produkcii netrhových služieb, rozvoju elektriny, plynu a teplej vody pravdepodobne nastane určitý pokles.

Zahraničný obchod SR s EÚ by podľa uvedeného modelového prepočtu mohol vzrásť prehlbením výrobnjej špecializácie a kooperácie a vplyvom vyššej konkurenčnej schopnosti ekonomiky. Bude tu pôsobiť aj odstránenie colných bariér, najmä pri poľnohospodárskych a ďalších tzv. citlivých výrobkoch. Zrušenie colných sadzieb na dovozy z EÚ naopak spôsobí pokles cien dovozov a následne rast ich objemu.

Celkový vplyv zmien v daňovej oblasti a v oblasti investícií do infraštruktúry v rámci *acquis* po vstupe do EÚ na rast HDP sa podľa prepočtov odhaduje ako *dodatkový rast vo výške asi 1 %*, ktorý bude sprevádzaný tendenciou zhodnotenia výmenného kurzu slovenskej koruny.

Vplyv integrácie na znižovanie disparít v regionálnom rozvoji Slovenskej republiky

V záujme znižovania regionálnych rozdielov v Slovenskej republike je možné vychádzať z týchto scenárov:

- rastový scenár,

- egalizačný scenár,
- rastovo-egalizačný scenár.

Na základe zhodnotenia výhod a nevýhod jednotlivých scenárov sa odporúča vykonávať regionálnu politiku podľa *rastovo-egalizačného scenára*.

V rámci národnej regionálnej politiky by sa preto mal už v prvej fáze zvoliť *rastovo-egalizačný scenár*. Proces vyrovnávania musí byť ovplyvňovaný tak, aby sa:

- podporil rozvoj v regiónoch, ktoré vzhľadom na vytvorený ekonomický potenciál majú predpoklady zachytiť prebiehajúce štruktúrne zmeny, adaptovať sa na podmienky trhu a výrazne dynamizovať tvorbu zdrojov;
- obmedzili na minimum negatívne dôsledky útlmu odvetví, tvoriacich hospodársku základňu doteraz ekonomicky stabilizovaných regiónov s rozvinutou technickou a sociálnou infraštruktúrou, a to podporovaním lokalizácie nových ekonomických aktivít;
- podporil rozvoj v regiónoch, ktoré vzhľadom na stupeň demografickej vitality budú mať výrazné prírastky aktívneho obyvateľstva, pričom v dôsledku predchádzajúceho vývoja nemajú zodpovedajúci ekonomický potenciál a z dôvodu nerozvinutej infraštruktúry, ani predpoklady na lokalizáciu významnejších ekonomických aktivít;
- zabezpečila ekonomická a sociálna revitalizácia regiónov, ktoré v dôsledku dlhodobo prebiehajúcej ekonomickej depresie majú minimálne vlastné zdroje na rozvoj a v ktorých je v dôsledku nadmernej emigrácie demografická štruktúra vekovo a profesne deformovaná tak, že v budúcnosti im hrozí sociálna a ekonomická degradácia.

V tejto súvislosti je možné konštatovať, že rozpočtované zdroje EÚ spolu so zdrojmi verejných rozpočtov SR môžu *pozitívne ovplyvniť* zvyšovanie atraktivity regiónov pri rozhodovaní podnikateľských subjektov o lokalizácii ich aktivít a investícií, ktoré naplnia rastovo-egalizačný scenár.

Doterajší priebeh predvstupového procesu nesie so sebou *vážne riziká*, že v zostavujúcom období (1,5 roka) sa nepodarí splniť všetky podmienky dobudovania účinne fungujúceho národného systému a tým aj podmienky EÚ na čerpanie prostriedkov zo ŠF a z FK.

Najzávažnejším problémom je vytvorenie zodpovedajúcej *inštitucionálnej štruktúry*, a to nielen administratívnych kapacít orgánov, ktoré vo vzťahu k jednotlivým

ŠF budú plniť funkciu manažérskych, platobných a monitorovacích jednotiek, ale najmä kapacitne dostačujúcich inštitúcií – implementačných jednotiek, ktoré musia zabezpečiť celý proces prípravy a hodnotenia realizačných projektov.

Pripravenosť podnikov na integráciu a ich očakávania

Pokiaľ ide o celkovú *pripravenosť podnikovej sféry vstúpiť na jednotný trh EÚ*, tá je nedostatočná. Tento záver vyplynul z prieskumov, uskutočnených odborníkmi zo združenia európskych priemyselných a obchodných komôr Eurochambres v desiatich kandidátskych krajinách. Podľa nich takmer *polovica* slovenských firiem sa ešte nezačala pripravovať na vstup na jednotný trh EÚ. Napriek tomu, pokiaľ ide o perspektívy na jednotnom trhu, až 64 % slovenských firiem je optimistických.

Tieto závery potvrdil aj prieskum Ústavu slovenskej a svetovej ekonomiky SAV. Z celkového počtu oslovených podnikov 30 – 40 % očakáva zlepšenie a 40 – 60 % zachovanie súčasnej situácie. Očakávajú od neho najmä podstatné zlepšenie možností získať prístup k investičným prostriedkom a prevádzkovým úverom a lepší prístup na kapitálový trh.

Je evidentné, že tieto nerealistické očakávania, ako aj podceňovanie vlastnej prípravy vyplývajú z veľkej časti z nedostatočnej informovanosti podnikov, v čom sa budú musieť prispôsobovať podmienkam v EÚ vr. implementácie štandardov a noriem EÚ.

Tieto charakteristiky môžu predstavovať pomerne značné riziko v tom, že predpoklady, na ktorých sú integračné efekty založené, nebudú dostatočne splnené. Práve podniky budú v ekonomike SR tým článkom, ktorý bude v prevažnej miere rozhodovať o rýchlosti prekonávania medzery v konkurenčnej schopnosti medzi SR a EÚ a postupe v konvergencii k EÚ.

Zovšeobecnenie inštitucionálno-právnych prínosov vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie

Inštitucionálno-právne prínosy vstupu SR do EÚ predstavujú najmenej kvantifikovateľné efekty integrácie. Európska paradigma úlohy štátu v spoločnosti vychádza z premisy, že štát je povinný chrániť občana pred ujmom na živote, zdraví a majetku.

Táto paradigma našla v Európskej únii svoj odraz v prijatí princípu ochrany slabšej zmluvnej strany. Slabšou zmluvnou stranou je spravidla zamestnanec vo vzťahu k zamestnávateľovi, spotrebiteľ vo vzťahu k výrobcovi či predajcovi, minoritný akcionár voči akcionárovi majoritnému, občan ako recipient účinkov stavu životného prostredia na svoje zdravie voči veľkému priemyselnému znečisťovateľovi, drobný podnikateľ voči svojmu dodávateľovi s veľkou finančnou silou, ktorý ju môže zneužiť, ale aj veriteľ voči dlžníkovi či majiteľovi účtu v banke voči vedeniu banky a jej majiteľom.

Európska paradigma úlohy štátu v ekonomike vychádza z ďalšej premisy, že štát je povinný vo svojej snahe o zabezpečenie ekonomickej prosperity chrániť hospodársku súťaž. Vstupom Slovenskej republiky do EÚ prestanú byť so spoločným trhom zlučiteľné viaceré podpory, ktoré štát poskytoval mnohým subjektom, nech už dnes majú akúkoľvek podobu – odkúpenie nedobytných pohľadávok štátom, ich presun do inštitúcií osobitne na to určených, otvorené či skryté dotácie poskytované prostredníctvom Fondu národného majetku SR, Úradom pre štátnu pomoc a pod. Vďaka týmto formám podpory je možná existencia mnohých ekonomických subjektov, ktoré by sa inak ocitli v nútenej správe, v konkurznom pokračovaní či v likvidácii.

Prijatie komunitárneho práva bude pre ekonomické subjekty pôsobiace na slovenskom trhu nesporne znamenať *zvýšenie nastavenej latky* a zákaz mnohých spôsobov súťaže, ktoré právny poriadok SR dosiaľ považoval za prípustné.

Ekonomická transformácia – nielen v Slovenskej republike, ale aj v ostatných kandidátskych krajinách – kládla oveľa väčší dôraz na makroekonomickú stabilizáciu než na inštitucionálne reformy.

Nedokonalosť inštitúcií, predovšetkým absencia právneho rámca a vynútiteľnosti práva, sa vníma nielen zvonku, ale aj zvnútra – podnikateľmi pôsobiacimi na území SR, ale aj občanmi, ktorí majú príležitosť denne sa stretávať s dôsledkami zlého fungovania inštitúcií.

Skúsenosť kandidátskych krajín jednoznačne ukazuje, že k vybudovaniu inštitucionálneho rámca môže významne prispieť „*vonkajšia politická kotva*“. Takouto kotvou v oblasti vytvorenia stabilného a predvídateľného právneho prostredia je pre Slovenskú republiku práve vstup do EÚ.

V najvšeobecnejšej polohe možno za základný dlhodobý prínos vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie chápať jej *návrat k štátu európskeho typu*, ktorý si

kladie za cieľ plnenie tradičných povinností štátu. Povinnosťou štátu európskeho typu je dbať na to, aby záujmy a ciele ekonomických subjektov i prostriedky, metódy a spôsoby ich dosahovania neohrozovali spoločnosť, ani jej jednotlivých občanov. Štát sa musí starať o to, aby podnikanie nenadobudlo neprípustný, protispoločenský charakter.

Práve preto v prevzatí *acquis*, a najmä v jeho dôslednej implementácii, čo možno reálne predpokladať pri vstupe do EÚ, možno vidieť kotvu zabezpečujúcu odstránenie doterajších slabín legislatívneho a inštitucionálneho rámca v SR a jeho negatívneho pôsobenia.

Slovensko na ceste do Európskej menovej únie

Vzniku Európskej menovej únie (EMÚ) predchádzala diskusia, aké sú kritériá optimálnej menovej oblasti (OMO), o ktorej možno hovoriť vtedy, keď poruchy vznikajúce v menovej únii čo najmenej vzd'alaujú zamestnanosť a ceny od rovnovážnej úrovne. Optimálnu menovú oblasť by mala charakterizovať predovšetkým vysoká mobilita výrobných faktorov (najmä pracovnej sily), vysoký rozsah vzájomného obchodu, určitý stupeň diverzifikácie produkcie a obchodu, pružnosť miezd a cien, podobnosť ponukových a dopytových šokov, približne rovnaká miera inflácie, fiškálna integrácia, synchronizácia cyklického vývoja. Konkrétny proces vzniku EMÚ rozhodujúcim spôsobom ovplyvnili kritériá makroekonomickej konvergenie formulované v Zmluve o Európskej únii – ukazovatele inflácie, stability meny, rozpočtového deficitu, vládneho dlhu a úrokových sadzieb. Splnenie týchto kritérií je pre všetkých členov Európskej únie (tak súčasných, ako aj budúcich vrátane SR), nevyhnutnou podmienkou vstupu do EMÚ.

Rozličné empirické štúdie o optimálnej menovej oblasti dospievajú spravidla k záveru, že EÚ 15, ale ani EÚ 12 netvorí optimálnu menovú oblasť. Nedostatkem EMÚ je napríklad pomerne nízka mobilita pracovnej sily a nízky stupeň tzv. fiškálneho federalizmu.

Prvou vážnou skúškou fungovania EMÚ bolo nedávne ochabnutie konjunktúry, s ktorou sa EMÚ vyrovnala celkom úspešne. Náročnejšou previerkou stability EMÚ však bude blížiaci sa rozšírenie EÚ. Rozhodujúcim faktorom pri hodnotení nových kandidátov na vstup do EMÚ bude plnenie maastrichtských kritérií. Ku kritériám, ktoré SR zatiaľ nespĺňa, patrí inflácia. Plnenie tohto kritéria nebude jednoduché vzhľadom

na nevyhnutnú dereguláciu administratívnych cien a potrebu postupného približovania cenovej a mzdovej hladiny Európskej únie. Najnáročnejšou úlohou konvergenčného procesu bude zrejme plnenie fiškálnych kritérií, t. j. stanoveného štátneho rozpočtu a štátneho dlhu. Priaznivejšie sú zrejme perspektívy plnenia kritéria dlhodobých úrokových sadzieb z vládnych cenných papierov. Kritérium stability výmenného kurzu je podmienené účasťou danej meny v ERM II a udržaním jej kurzu v rámci stanoveného pásma počas dvoch rokov. Vzhľadom na relatívnu stabilitu kurzu slovenskej koruny (SKK/EUR) v posledných dvoch rokoch možno aj toto kritérium považovať za splniteľné.

O približovaní SR k Európskej menovej únii rozhodujú aj ďalšie faktory – predovšetkým pokrok v reálnej konvergencii a plnenie mikroekonomických kritérií rozpracovaných teóriami OMO.

Názory na časový horizont vstupu do EMÚ sa odlišujú. Niektorí významní menoví experti kandidátskych krajín sa vyslovujú za skoré prijatie eura novými členskými štátmi, ktoré by ich ekonomiky malo chrániť pred hrozbou menových turbulencií, resp. kríz. Na druhej strane sú tu jasné stanoviská EÚ, EMÚ a MMF, ktoré sa vyslovujú proti skorému prijatiu eura. Riziko príliš rýchleho plnenia maastrichtských kritérií, najmä snaha dosiahnuť nízky deficit štátneho rozpočtu a nízku mieru inflácie, by mohla narušiť pokrok v reálnej konvergencii. Vstup do EMÚ musí byť prísne individuálny, každá nová krajina sa musí integrovať do EMÚ podľa svojich možností. Za najvhodnejšiu stratégiu integračnej stratégie do EMÚ treba preto pokladať prirodzený proces menovej integrácie.

3. Odporúčania pre hospodársku politiku

Hodnotenie dôsledkov vstupu SR do EÚ ukázalo, že kľúčovou otázkou ďalšieho ekonomického a sociálneho rozvoja Slovenska je postupné odstránenie vzniknutých medzier v rôznych aspektoch kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti slovenskej ekonomiky oproti vyspelejším krajinám EÚ, teda reálna konvergencia. Preto hlavnou prioritou budúcej hospodárskej politiky vlády SR by malo byť, aby potrebné relatívne vysoké tempá ekonomického rastu boli dosahované predovšetkým *rastom technologickej produktivity*, t. j. na základe technologickej modernizácie a zvyšovaním prínosu ľudského faktora.

To vyžaduje nielen udržiavanie makroekonomickej stability, ale aj včlenenie legislatívy Spoločenstva do národnej legislatívy a jej dôslednú implementáciu do administratívnych štruktúr a súdnictva.

Z vecného hľadiska, vo vzťahu k rastu technologickej produktivity, je potrebné venovať podstatne väčšiu pozornosť prílevu *priamych zahraničných investícií*. Tie môžu totiž byť v najbližších rokoch veľmi významným, ak nie vôbec rozhodujúcim zdrojom technologickej modernizácie a získavania nových zručností pracovníkov. Je potrebné najmä zmeniť, resp. zdokonaľiť koncepčný prístup k PZI, a to v oblasti ich prípravy, technologickej, odvetvovej a regionálnej orientácie, vyhľadávania vhodných zahraničných investorov, stimulovania a inštitucionálneho zabezpečenia.

Nevyhnutnou podmienkou zvyšovania technologickej produktivity je však stimulovať k vysokej efektívnosti investícií aj domácich investorov. V rámci politiky voči podnikateľskému sektoru (vr. politiky podpory malých a stredných podnikov) je potrebné nielen všeobecne znižovať daňové a odvodové zaťaženie, ale prioritne *podporovať investície* a v rámci nich aj investícií do *výskumu a vývoja* a do *rastu kvalifikácie a vzdelania vôbec*.

Zvládnutie cenového nárastu by malo rešpektovať reálne okolnosti, najmä sociálnu únosnosť. Keby sa ceny príliš rýchlo zblížovali s úrovňou členských štátov EÚ a predbiehali by možnosti dané pre rast miezd rastom produktivity práce, potom by mohla klesať reálna mzda a životná úroveň obyvateľstva. A naopak, ak by sa podľašlo mzdovým tlakom a mzdy by sa zvyšovali rýchlejšie ako produktivita, klesala by zasa konkurenčná schopnosť podnikov, v dôsledku čoho by museli prepúšťať a rástla by nezamestnanosť. Preto odstraňovanie zvyšných cenových deregulácií a reformy v zdravotníctve, školstve a sociálnej oblasti by mali *súbežne* doprevádzať hospodárskopolitické opatrenia na stimulovanie rastu technologickej produktivity, umožňujúci rast príjmov obyvateľstva.

Taktiež je nevyhnutné čo najskôr prekonať nestabilitu inštitúcií regionálnej politiky prejavujúcu sa v absencii legislatívne, inštitucionálne a finančne zabezpečeného systému plánovania regionálneho rozvoja, a následne aj v nízkom využití finančných prostriedkov z predvstupových a štruktúrnych fondov EÚ. V tomto smere je potrebné *dobudovať národný systém plánovania a usmerňovania regionálneho rozvoja* tak, aby bol schopný presvedčivo ukázať znalosť vlastných potrieb vychádzajúcich

z rozpracovaných koncepcií, a zároveň efektívne využiť štruktúrnú pomoc tak, aby sa dosiahol synergický efekt. Keďže hrozí riziko nedostatku kvalitných projektov, pragmatickým riešením je *koncentrovať* kapacity už fungujúcich implementačných jednotiek na vypracovanie menšieho počtu finančne náročných projektov, orientovaných hlavne na reštrukturalizáciu a rozvoj produkčného potenciálu regiónov a na zlepšenie dostupnosti regiónov a dovybavenie ich územia technickou infraštruktúrou.

Vzhľadom na ťažkosti so zabezpečovaním rozpočtových prostriedkov na kofinancovanie štruktúrnych operácií uskutočňovaných pomocou predvstupových a po vstupe do Európskej únie štruktúrnych fondov treba, aby vláda (MF SR) rozpracovala realistický *dlhodobý systém kofinancovania*. Optimálne využitie prostriedkov zo štruktúrnych fondov predpokladá podstatné zvýšenie starostlivosti o prípravu príslušných projektov, školenie zodpovedných pracovníkov na príslušných úrovniach (osobitne v rámci VÚC) a permanentnú starostlivosť o prísnu finančnú kontrolu.

Na implementácii komunitárneho právneho poriadku musia byť zainteresované všetky relevantné subjekty – vláda, podniky i miestne a regionálne inštitúcie ako hlavní realizátori prijatých noriem v praxi. V tomto smere je potrebné *zlepšiť informovanosť* subjektov verejného a súkromného sektora o výsledkoch negociácií s EK, o ich implementačnej náročnosti, a sústrediť pozornosť vytvorených implementačných orgánov na reálnu implementáciu štandardov a noriem EÚ. Dôležitou podmienkou únosnosti *dôsledkov implementácie acquis communautaire* je stanovenie priorít a hľadanie možností rozloženia nákladov, finančných zdrojov a ich umorovania na dlhšie časové obdobia.

V etape príprav na vstup do EMÚ *sa treba vyvarovať stratégie zameranej na urýchlené plnenie maastrichtských kritérií*. Snaha o urýchlené prijatie eura by si totiž vyžadovala kombináciu reštriktívnej fiškálnej politiky s reštriktívnou menovou politikou, ktorá by viedla k spomaleniu rastu a tým aj reálnej konvergencie. Hospodárska politika by sa preto mala orientovať na *prirodzený, postupný proces* menovej integrácie do EMÚ, ktorý by sa mal zosúladiť s krajinami V 4.

Z ďalších hospodárskopolitických odporúčaní treba z hľadiska efektívneho fungovania menovej únie akcentovať (ako potvrdzujú skúsenosti viacerých členských štátov OECD) potrebu pružnejšieho trhu práce, ktorý umožní vyššiu mobilitu pracovných síl a tým aj rýchlejšie prispôsobovanie dopytovým a ponukovým šokom.

Záveru štúdie vyúsťujú do požiadavky vypracovať stratégiu sociálno-ekonomického rozvoja Slovenska na obdobie pred prijatím a na najbližšie roky po jeho prijatí do EÚ. Názory na ciele a nástroje nevyhnutných zmien v rôznych oblastiach, prierezoch a úrovniach ekonomiky by sa v nej mali sklbiť do ucelenej a priebežne aktualizovanej koncepcie strednodobého rozvoja SR. Vznikať by mala v úzkom prepojení a v diskusii vládnych aj opozičných síl, štátnych aj regionálnych inštitúcií, podnikateľských a akademických kruhov, odborov i tretieho sektora. Prezentovaná štúdia i jej pokračovanie by mohli byť prvými krokmi vo vytváraní jej poznatkovej bázy.

POUŽITÉ PRAMENE

AIGINGER, K. (1995): A Framework for Evaluating the Dynamic Competitiveness of Countries. [Working Papers in European Industrial Policy, EUNIP (European Network on Industrial Policy), No. 3.] Birmingham: november.

Aims and Programmes 2002 (2002). Brussels: Centre for European Policy Studies.

Annual Report 2001 (2002). Brussels: Centre for European Policy Studies.

AUBOIN, M. – LAIRD, S. (1998): Import Measures and Developing Countries. [Working Paper.] Geneva: WTO.

AZUDOVÁ, Ľ. (2002): Adaptácia priemyselných podnikov na podmienky po vstupe SR do EÚ. (Zhodnotenie výsledkov empirického prieskumu). In: Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ. [Výskumné práce, č. 25.] Bratislava: ÚSSE SAV.

BALASSA, B. (1961): The Theory of Economic Integration. Homewood, Illinois: Richard D. Irvin; český preklad, Praha: Svoboda 1966.

BALASSA, B. (1966): Teorie ekonomické integrace. Praha: Svoboda.

BALÁŽ, P. a kol. (2002): Zhodnotenie dopadov vstupu SR do EÚ na výkonnosť a konkurencieschopnosť slovenskej ekonomiky. [Výsledky výskumnej úlohy riešenej pre MH SR.] Bratislava: Katedra medzinárodného obchodu Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave.

BALCEROWICZ, L. (2000): The Way to EMU from a Candidate Country's Perspective. CESifo Forum, 3, è. 2.

BALDWIN, R. E. – FRANÇOIS, J. F. – PORTES, R. (1997): The Costs and Benefits of Eastern Enlargement. London: CEPR, CES, MHS.

BARRO, R. – SALA I. MARTIN, X. (1995): Economic Growth. New York: McGraw-Hill.

BAYOUMI, T. – EICHENGREEN, B. (1997): Ever Closer to Heaven? An Optimum – Currency – Area Index for European Countries. European Economic Review, 41.

BISHOP, O. G. (1963): Foreign Aid and Post World-War II. Economic Recovery: The Case of Austria, 1945 – 1952. Harvard University.

BLAAS, G. (2002): Eurodotácie trikrát vyššie ako v SR. Hospodárske noviny, 21. marca.

BOLLEN, F. – HARTWIG, I. – NICOLAIDES, P. (2001): EU Structural Funds Beyond Agenda 2000 – Reform and Implications for Current and Future Member States. [EIPA Publication.] Slovenský preklad in: Študijné a informačné publikácie, č. 4 – 5. Bratislava: Katedra regionálneho rozvoja a geografie Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave.

BOŽÍK, M. (2002): Dopady vstupu SR do EÚ na oblasť agropotravinárskeho sektora (Podkladová štúdia). Bratislava: VÚEPP, máj.

BRZICA, D. (1999): Foreign Direct Investment in the Slovak Republic in the Period 1993 – 1996: Theory, Policy, Facts and Future. [Interné materiály.] Bratislava: Institute of Slovak and World Economics.

BUTSCHEK, F. (1985): Die Österreichische Wirtschaft im 20. Jahrhundert. Wien: Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung.

BYE, M. (1958): Localisation de l'investissement et communauté économique européenne. *Revue Economique*, marec, s. 188 – 212.

CESTAT (1995 – 2000): *Statistical Bulletin*. Bratislava: ŠÚ SR.

CESTAT (2001/4): *Statistical Bulletin*. Bratislava: ŠÚ SR.

Colný sadzobník SR (2001): *Nariadenie vlády SR č. 480/2000 Z. z.*

COPPEL, J. – DURAND, M. – VISCO, I. (2000): *EMU, the Euro and the European Policy Mix*. OECD Economics Department. [Working Papers, No. 232].

CORINEDES, G. – GRUBER, G. (1951): *Österreichs Massnahmen zum Wiederaufbau Seines Aussenhandels und zum Ausgleich Seiner Zahlungsbilanz*. Wien: Österreich und das Dollarproblem.

Corporate Readiness for Enlargement in Central Europe (2002). A Company Survey on the State of Preparations for the Single Market. Brussels: Eurochambers and SBRA 2001, 2002.

ČERMÁK, J. – DVOŘÁK, J. (2001): *Chudé nebereme. Splnit maastrichtské kritéria je málo*. *Euro*, č. 12, 19. marca.

Databáza ÚSSE SAV (1995): *Medzinárodný obchod, OSN*.

DE GRAUWE, P. (2002): *The Euro at stake? The Monetary Union in an Enlarged Europe*. *CESifo Forum*, 3, è. 2.

DĚDEK, O. (2002): *Česká ekonomika a euro*. *Politická ekonomie*, 50, č. 3.

Deutsche Bank (2001): *Daňová reforma a jej dôsledky v Nemecku*. Berlín.

Economic Survey of Europe (2000): Catching-Up and Falling Behind: The Experience of the ECE Transition Economies, è. 1. New York – Geneva.

Economic Survey of Europe (2000a): Geneva: Economic Commission for Europe, č. 2 – 3.

ES (2001): *Analýza procesu harmonizácie daní v EÚ*. Brusel.

Eurochambers (2001): *Corporate Readiness for Enlargement in Central Europe. A Company Survey on the State of Preparations for the Single Market*. Brussels.

European Bank for Reconstruction and Development (1999, 2001): *Annex 1.1. Macroeconomic Performance Tables*.

European Commission (1999): *Report on Progress towards Accession by Each of the Candidate Countries*. [Composite Paper.] Brussels.

European Commission (2000): *The EU Economy: 2000 Review*, č. 71.

European Commission (2001): *European Innovation Scoreboard 2001*. *Cordis Focus Supplement*, 28. Sept. 2001. European Commission, Innovation/SMEs Programme.

European Commission (2001a): *Non – Paper of the Commission. Methodological Note*.

FASSMANN, H. – MUENZ, R. (2002): *EU Enlargement and Future East-West Migration in Europe*. [Príspevok na konferencii: Migration Policy and Management in the Run-up to the Enlargement of the European Union: Contribution to Internal Security & Social Stability.] Bratislava: 29. – 30. apríla.

- FELDSTEIN, M. (1992): The Case against EMU. *The Economist*, 13. júna.
- FELDSTEIN, M. (1997): The Political Economy of the European Economic and Monetary Union: Political Sources of an Economic Liability. *Journal of Economic Perspectives*, 11, č. 643.
- FOLTÝN, I. (2001): Sociální a ekonomické dopady vstupu ČR do EU. Praha: VÚZE.
- GABRIELOVÁ, H. (2002): Interné materiály ÚSSE SAV, marec 2002.
- GEHRELS, F. – JOHNSTON, B. F. (1995): The Economic Gains of European Integration. *Journal of Political Economy*, august.
- GIERSCH, H. (1949/50): European Union between Nations and the Location of Industries. *Review of Economic Studies*, 2.
- Handbook of Statistics (2000): Countries in Transition. Vienna: WIIW.
- HARRIS, S. E. (1948): The European Recovery Programm. In: *Foreign Policy for United States*. Cambridge.
- HARTWIG, K. H. – WELFENS, P. J. J. (1996): Western European Integration and Eastern European Transformation. *Intereconomics*, júl/august.
- HAUSNER, J. – KRAJEWSKI, S. – MARODY, M. – WILKIN, J. – WOJTYNA, A. – SADOWSKI, M. (1997 – 2001): Poland's Road to the European Union, Friedrich Ebert Stiftung, monitoring II, III. Warszawa.
- HAVLIK, P. (2001): Patterns of Catching-UP in Candidate Countries' Manufacturing Industry. [Research Report, No. 279.] Vienna: WIIW.
- HAVLIK, P. – LANDESMANN, M. – STEHRER, R. (2001): Competitiveness of CEE Industries: Evidence from Foreign TRADE Specialization and Quality Indicators. [Research Report, No. 278.] Vienna: WIIW.
- Hodnotiaca správa Európskej komisie, 2001.
- HOLUB, T. – ČIHÁK, M. (2000): Cenová konvergenca k EU – problém relatívnych cen. *Politická ekonomie*, 48, č. 5.
- HÖNEKOPP, E. (2000): Is the EU's Labour Market Threatened by a Wave of Immigration? *Intereconomics*, január/február.
- HÖNEKOPP, E. – WERNER, H. (2000): Eastward Enlargement of the EU: a Wave of Immigration. Nürnberg: IAB.
- HORVÁTH, R. – KOMÁREK, L. (2002): Teorie optimálních měnových zón: rámec k diskusím o monetární integraci. *Finance a úvěr*, 52, č. 7 – 8.
- HŘÍCH, J. (2000): Obchodní politika Evropské unie a obchodní vztahy České republiky s Unií. [Rukopis.] Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- <http://eurunion.org/legislat/gsp/gsp.htm>.
- <http://www.statistics.sk/webdata/ks/reghdp/porrhdp.htm>.
- HUGHES, K. (1993): *European Competitiveness*. Cambridge: University Press.
- IŠA, J. (1985): *Koniec „keynesovskej revolúcie“?* Bratislava: Nakladateľstvo Pravda.

- IŠA, J. a kol. (1999): Aktuálne problémy Európskej menovej únie a jej predpokladané účinky na ekonomiku SR. [Expertízne štúdie, č. 21.] Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV.
- IŠA, J. (2002): Eurozóna a svetové hospodárstvo I, II. Biatec, 10, č. 1, 2.
- KANTZENBACH, E. (1994): Germany as a Business Location. *Intereconomics*, január/február.
- Kieler Studien (1989): Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel. Tübingen: J. C. Mohr.
- KLODT, H. (1993): Perspektiven des Ost-West Handels: Die komparativen Vorteile der mittel und oosteuropäischen Reformländern. *Die Wirtschaft*, 3, s. 424 – 440.
- LANDESMANN, M. – BURGSTALLER, J. (1997): Vertical Product Differentiation in EU Markets: the Relative Position of East European Producers. Vienna: WIIW, è. 234a, február.
- LANDESMANN, M. (2000): Structural Changes in the Transition Economies since 1989. United Nations Economic Commission for Europe. Spring Seminar 2000.
- LANE, P. (1998): Profits and Wages in Ireland, 1987 – 1996. Trinity Economic Paper Series. Dublin.
- LIESNER, H. H. (1958): The European Common Market and British Industry. *Economic Journal*, jún.
- LINDER, S. B. (1961): An Essay of Trade and Transformation. New York: John Wiley & Sons.
- LOLOS, S. E. G. (2000): Macroeconomic Effects of EU Financed Programmes. [IIASA Seminar on EU Structural Support.] Prague: november.
- Magyar statisztikai évkönyv (1996). Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Malý zázrak – Írsko (2002). *Moderní řízení*, č. 7.
- MAYHEW, A. (2000): Financial and Budgetary Implications of the Accession of Central and East European Countries to the European Union. [Working Paper, No. 33.] Sussex European Institute, marec.
- McKINNON, R. I. (1963): Optimum Currency Areas. *The American Economic Review*, 60, č. 4.
- MDPT SR (2001): Národný program pre prijatie *acquis communautaire*. Dopravná politika. Bratislava.
- MEAD, J. E. (1995): Trade and Welfare: The Theory of International Economic Policy. Zv. II. London: Oxford University Press.
- Mezinárodní hospodářská statistika (1996). Praha: Národní informační středisko ČR.
- MH SR (2002): Vyhodnotenie účinnosti ochranných opatrení podľa zákona NR SR č. 59/97 Zb. z.
- MOLLE, W. (2001) *The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy*. Fourth Edition. Burlington.
- MORVAY, K. (2000): Nerovnováha medzi vývojom domácej ponuky a domáceho dopytu v priebehu transformácie. [Dizertačná práca.] Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave.
- MP SR (2000a): Návrh koncepcie agrárnej a potravinovej politiky do roku 2005. Príloha 3 – Návrh reštrukturalizácie potravinárskeho priemyslu podľa jednotlivých odvetví. Bratislava: apríl 2000.
- MP SR (2000b): Negociačná pozícia SR. Kapitola 7: Poľnohospodárstvo. Bratislava.

- MUCHOVÁ, E. (1999): Európska menová únia. Teoretické predpoklady a praktické skúsenosti. Bratislava: Ekonóm.
- MUCHOVÁ, E. (2002): R. A. Mundell. *Biatic*, 10, č. 2.
- MUNDELL, R. A. (1961): A Theory of Optimum Currency Areas. *American Economic Review*, 60, č. 4.
- MUNDELL, R. A. (1997): Updating the Agenda for Monetary Union. In: BLEJER, M. I. – FRENKEL, J. A. – LEIDERMAN, L. – RAZIN, A. (eds.): *Optimum Currency Areas: New Analytical and Policy Developments*. Washington: IMF.
- MZV SR (2000): *Negociačná pozícia*. Kapitola 14. Energetika. Bratislava.
- MŽP SR (1997): *Audit ekologických záťaží*. Bratislava.
- NBS (1997 – 2002): *Menový prehľad*. Bratislava.
- OECD (1960, 1994): *National Accounts, Main Aggregates*. Paris: OECD.
- OECD (1996, 1999): *Economic Surveys. Slovak Republic*. Paris: OECD.
- OECD (1997): *Basic Science and Technology Statistics*. Paris: OECD Edition.
- OECD (1998): *Science and Technology Main Indicators and Basic Statistics in the Slovak Republic*. Paris: OECD.
- OECD (2000): *Main economic indicators*. Paris: OECD, marec.
- OECD (2001): *Economic Outlook*. Paris: OECD.
- OECD (2001a): *Economic Surveys*. Paris: OECD, august.
- OECD (2001b): *Historical Statistics 1970 – 1999*. Paris: OECD.
- OECD (2001c): *National Accounts of OECD Countries. Detailed Tables. Volume II 1988 – 1999*.
- OECD (2002): *Economic Outlook*. Paris: OECD.
- OECD (2002a): *OECD Economic Surveys. Slovak Republic*. Paris: OECD.
- OCHEL, W. (2001): *Selective Immigration Policies: Point System Versus Auction Model*. In: *Forum, CESinfo*, Summer.
- OKÁLI, I. a kol. (2001): *Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2000*. Bratislava: ÚSSE SAV, apríl.
- OKÁLI, I. – MORVAY, K. – HLAVATÝ, E. (2002): *Makroekonomický rámec prípravy na vstup a fungovanie Slovenska v Európskej únii*. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 50, č. 4, s. 573 – 604.
- ORLOWSKI, V. – MAYHEW, A. (2000): *The Impact of the EU Accession on Enterprise Adaptation and Institutional Development in the Countries of Central and Eastern Europe*. [Working paper.] Brighton: Sussex European Institute of Sussex University.
- Österreich und die EU – Österweiterung (2001). *Argumente und Fakten*. 3. Fassung. Wien: Institut für den Donausaum und Mitteleuropa.

- OUTRATA, R. (1998): Medzinárodná konkurencieschopnosť slovenského priemyslu a proces približovania k EÚ. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 46, 2, s. 186 – 201.
- OUTRATA, R. a kol. (1998): Stratégia podpory vstupu zahraničného kapitálu do ekonomiky SR s osobitným zreteľom na priemysel. Bratislava: ÚSSE SAV.
- OUTRATA, R. (1999): Zahraničnoobchodné potenciály ako faktor integrácie krajín do EÚ. [Referát prenesený na konferencii SAV: Veda a integrácia.] Bratislava: november.
- OUTRATA, R. (2000): Competitiveness of Central European Candidate Countries on the Branch-Commodity Level. [Referát prednesený na medzinárodnom seminári v rámci projektu: Monitoring preparations of transition countries for EU-Accession.] Praha: Vysoká škola ekonomická, jún.
- OUTRATA, R. a kol. (2000): Úloha štruktúrnych fondov vo vybraných krajinách EÚ z hľadiska využitia poznatkov v prístupovom procese SR. Bratislava: ÚSSE SAV.
- PERROUX, F. (1958): Lex formes de la concurrence dans le marché commun. *Revue d'Economie Politique*, január-február, s. 359.
- PÖSCHL, J. et al. (2000): Transition Countries Clamber Aboard the Business Boom in Western Europe. Upswing Masks Persistent Transition-Related Problems. [WIIW Research Reports, No. 264.] Vienna: február.
- PÖSCHL, J. et al. (2002): Transition Countries Face Up to Global Stagnation: It is Catching? [WIIW Research Reports, No. 283.] Vienna: február.
- POSNER, M. V. (1961): *International Trade and Technical Change*. Oxford Economic Papers, 13.
- Presidency Conclusions (1999): Berlin European Council, 24. – 25. marca.
- ROBINSON, P. (2000): Active Labour-Market Policies: A Case of Evidence-based Policy-Making? *Oxford Review of Economic Policy*, zv. 16, č. 1.
- Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej (1996, 2000). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- ROSTAS, L. (1948): *Comparative Productivity Levels in British and American Industry*. Cambridge: University Press.
- SAMUELSON, P. A. (1964): Theoretical Notes on Trade Problems. *Review of Economics and Statistics*, s. 145 – 154.
- SCITOVSKI, T. (1958): *Theory of Western European Integration*. Stanford University Press.
- SINN, H. – WERDING, M. (2001): Immigration Following EU Eastern Enlargement. CESifo Forum Summer.
- Slovenský štatistický úrad (1992): *Vedecko-technický rozvoj v číslach a faktoch*. Bratislava: SŠU, apríl 1992.
- Správa o pripravenosti (2001): *Správa o pripravenosti jednotlivých kandidátskych krajín na členstvo v EÚ*. Bratislava: november.
- Statistická ročenka České republiky (1996, 1998, 2000). Praha: ČSÚ.
- Statisztikai havi közlemények (1998, 2000). Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

- ŠEVČOVIČ, P. a kol. (2002): Otvorené otázky menovej integrácie. *Biatic*, 10, č. 2, 3, 4.
- ŠIKULA, M. (1999): *Globalizácia – rázcestie civilizácie*. Bratislava: Sprint.
- ŠIKULA, M. (1999a): Úloha štátu v ekonomike a mýtus liberalizmu. *International Business Cooperation*, č. 4.
- Štatistická ročenka SR (1995 – 2001): Bratislava: ŠÚ SR.
- Štatistický úrad SR (1993 – 2001): *Zahraničný obchod SR*. Bratislava.
- Štatistický úrad SR (1995 – 2001): *Výsledky výberového zisťovania pracovných síl za r. 1995 – 2001*. Bratislava.
- Štatistický úrad SR (1997, 1999, 2001): *Účelová zostava o vývoji zahraničného obchodu SR*. Bratislava.
- Štatistický úrad SR (2000): *Vybrané ukazovatele organizácií výskumu a vývoja, licencie v Slovenskej republike*. Bratislava.
- Štatistický úrad SR (2001): *Vybrané ukazovatele ekonomického vývoja SR v rokoch 1991 – 2000*. Bratislava.
- Štatistický úrad SR (2001a): *Súhrnné hospodárske výsledky nefinančných a finančných organizácií v SR za 1. – 4. štvrťrok*. Bratislava.
- Štatistický úrad SR (2001b): *Vybrané ukazovatele organizácií výskumu a vývoja, licencie v Slovenskej republike*. Bratislava.
- Štatistický úrad SR (2002): *Makroekonomické ukazovatele štvrťročných NÚ a PH za 1. – 4. štvrťrok*. Bratislava.
- Štatistický úrad SR (2002a): *Ekonomický monitor stavu hospodárstva SR*. Bratislava: 6/1, 6/2.
- Štatistický úrad SR (2002b): *Účelová zostava o zamestnanosti v podnikoch so zahraničným kapitálom*. Bratislava.
- Štatistický úrad SR (2002c): *Zamestnanosť v ziskových a stratových nefinančných organizáciách SR*. Bratislava.
- The EU Economy Review (2000): 2000.
- The Global Competitiveness Report (2000): World Economic Forum, <http://www.weforum.org>.
- TÓTH, J. (1999): *Analýza menovej citlivosti slovenskej ekonomiky*. *Biatic*, 7, č. 10.
- Transition Report (2001). London: EBRD.
- TRICHET, J.-C. (2002): The European Monetary Union and EU Enlargement. *CESifo Forum*, 3, č. 2.
- Účelovo spracovaná databáza (2001). Bratislava: ELIS, Inštitút informatiky a štatistiky.
- UNCTAD (1997): *Handbook of International Trade and Development Statistics, 1995*. New York and Geneva.
- UNIDO (1995 – 2000): *International Yearbook. Industrial Statistics*, UN.

URBAN, L. (2000): Přijetí zásad společné obchodní politiky a její dopady na českou ekonomiku. Praha: Rada vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii.

VERNON, R. (1966): International Investment and International Trade in the Product Cycle. Quarterly Journal of Economics, 80.

VINER, J. (1950): The Customs Union Issue. New York.

VINTROVÁ, R. a kol. (2001): Sociální a ekonomické dopady integrace České republiky do Evropské unie: Nové příležitosti, možná rizika. Praha: Vysoká škola ekonomická.

VINTROVÁ, R. a kol. (2002): Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do Evropské unie (Ekonomická konvergence, konkurenceschopnost a sociální soudržnost). Praha: Rada vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii.

VVÚBP (2001, 2002): Medzietapové vyhodnotenie výsledkov prieskumu ekonomických dôsledkov implementácie vybraných smerníc EÚ na zamestnávateľské subjekty v SR. Bratislava.

Výzkumný ústav vnějších ekonomických vztahu (1993): Účelová zostava odhadu zahraničného obchodu Slovenska. Praha.

WALTERSKIRCHEN, E. – DIETZ, R. (1998): Auswirkungen der EU-Osterweiterung auf den österreichischen Arbeitsmarkt. Vienna: WIFO.

WERNER, H. (2001): From Guests to Permanent Stayers? From the German „Guestworker“ Programmes of the Sixties to the Current „Green Card Initiative for IT Specialists. Nürnberg, Germany: IAB.

WIIW Handbook of Statistics (1999, 2000): Countries in Transition. Vienna.

World Competitiveness Yearbook (2001): Lausanne, Switzerland: IMD, [http: www. imd.ch.wcy](http://www.imd.ch/wcy).

World Economic Outlook (2000): Focus on Transition Economies. World Economic and Financial Surveys. Washington: IMF, február.

WTO (2000): Trade Policy Review. European Union.

WTO (2001): Trade Policy Review – Slovak Republic.

Yearbook of Labour Statistics (2000): International Labour Office. Geneva.

**EKONOMICKE A SOCIÁLNE SÚVISLOSTI VSTUPU SLOVENSKEJ REPUBLIKY
DO EURÓPSKEJ ÚNIE**

PRÍNOSY A RIZIKÁ

Richard OUTRATA a kolektív

© Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 2002

ISBN 80-7144-125-2